ANTOINE DE SAINT EXUPÉRY

CITADELA

unimea

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

CITADELA

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

CITADELA

ROMAN

traducere de Șerban Florea

I

DE PREA MULTE ORI AM VĂZUT MILA rătăcindu-se. Noi însă, cei ce guvernăm oamenii, am învățat să privim în inimile lor și să nu acordăm grija noastră decît celor demni de atenție. Refuz să am milă față de rănile ostentative ce frămîntă inimile femeilor, așa cum o refuz morților și muribunzilor — și știu pentru ce.

A fost o vreme, în tinerețea mea, cînd îmi era milă de cerșetori și de rănile lor, cînd plăteam pentru ei tămăduitori și cumpăram leacuri — caravanele îmi aduceau dintr-o insulă unguente cu amestec de aur, care refăceau pielea deasupra rănii deschise. Am făcut aceasta pînă în ziua în care am înțeles că țineau la duhoarea lor ca la un lux rar, căci i-am surprins zgîriindu-se și mînjindu-se cu bălegar, asemenea acelora care îngrașă pămîntul pentru a-i extrage seva întreagă. Își arătau cu mîndrie unul altuia putreziciunea, fălindu-se cu ofrandele primite, fiindcă cel ce cîștiga cel mai mult egala în proprii-i ochi pe marele preot care slujește celui mai frumos idol. Nu primeau să-l consulte pe medicul meu decît în speranța că șancrul lor îl va surprinde prin pestilența și dimensiunile lui și-și agitau ciotul ca pentru a ocupa mai mult loc în lume. Și primeau îngrijirile ca pe un omagiu, oferindu-și membrele abluțiunilor care-i flatau ; de îndată însă ce răul era vindecat, se regăseau lipsiți de importanță, nemaihrănind nimic din ei înșiși, inutili, și încercau să reînvie acel ulcer care trăia în ei.

Împodobiți din nou cu putreziciunea lor, mîndri și găunoși, reluau drumul caravanelor cu talgerul în mînă, cerșind în numele dumnezeului lor murdar.

A fost o vreme, de asemenea, cînd îmi era milă de morți, credeam că acela pe care-l sacrificam în deșert se cufunda într-o singurătate deznădăjduită, fără a-mi da

încă seama că nu există singurătate pentru cei ce mor. Am văzut însă egoistul sau avarul, cel care striga atît de tare împotriva oricărei spolieri, trăindu-şi ultimele clipe şi rugînd să fie strînşi în jurul lui obişnuiţii casei, împărţindu-le bunurile sale cu o echitate dispreţuitoare, aşa cum împarţi unor copii jucării inutile.

Am văzut rănitul bicisnic, cel care ar fi urlat după ajutor în preajma unui pericol fără importanţă, pentru ca apoi, într-adevăr lovit fără speranţă, să respingă din partea celorlalţi orice asistenţă, dacă i se părea că aceasta i-ar fi pus pe tovarăşii săi în pericol. Preamărim o asemenea abnegaţie. Eu însă n-am găsit în ea decît un semn discret de dispreţ. L-am văzut pe cel ce-şi împarte plosca, atunci cînd deja se usucă la soare, sau merindele, atunci cînd, după o foamete îndelungată, ele nu-i mai sînt de folos. Şi face aceasta în primul rînd pentru că nu le mai simte nevoia şi, plin de o regală ignoranţă, lasă celorlalţi acest os de ros.

Am văzut femei plîngîndu-i pe războinicii căzuţi. Dar noi sîntem cei care le-am înşelat ! I-ai văzut vreodată pe supravieţuitori întorcîndu-se acasă mîndri şi zgomotoşi, şi aducînd moartea celorlalţi ca pe o cauţiune a riscului acceptat, moarte pe care o descriu ca înspăimîntătoare, fiindcă li s-ar fi putut întîmpla şi lor ? Chiar şi eu, în tinereţea mea, iubeam această aureolă a loviturilor de sabie primite de alţii. Mă făleam cu tovarăşii mei morţi şi cu teribila lor desperare. Cel ales de moarte însă, vomîndu-şi sîngele şi ţinîndu-şi măruntaiele în mînă, este singurul care descoperă adevărul — şi anume, că nu există o oroare a morţii. Propriul său trup îi pare de-acum un instrument zadarnic, care a încetat de a-l mai servi şi pe care-l aruncă. Un trup ciopîrţit, care apare în toată slăbiciunea sa. Dacă acestui trup îi e sete, muribundul nu vede în aceasta decît un nou prilej de a-i fi sete, prilej de care ar trebui să fie izbăvit. Devin inutile toate bunurile ce serveau la a împodobi, a hrăni, a cinsti această carne pe jumătate străină, care nu mai e decît proprietate domestică, asemenea măgarului legat de ţăruşul său.

Atunci începe agonia, care nu este decît clătinare a unei conştiinţe, golită şi umplută mereu de valurile memoriei. Ele vin şi pleacă, întocmai ca fluxul şi refluxul, ducînd şi aducînd imagini, cioburi de amintiri, frînturi

ale tuturor vocilor auzite. Revin, scăldînd din nou algele inimii și reînviind duioșii. Echinocțiul însă pregătește refuzul său hotărîtor, inima se golește, mareea și amintirile sale se întorc la dumnezeu. Desigur, am văzut oameni fugind de moarte, temîndu-se de confruntarea cu ea. Dar pe cel ce moare nu l-am văzut niciodată înspăimîntat.

Pentru ce, deci, i-aș compătimi ? De ce mi-aș pierde timpul, plîngîndu-le sfîrșitul ? Am cunoscut prea bine perfecțiunea morților. N-am întîlnit nimic mai ușor decît moartea acelei prizoniere care, atunci cînd am văzut-o, începuse deja să moară, respirînd încet și ascunzîndu-și tusea în cearșaf, asemenea unei gazele la capătul cursei, chinuindu-se deja, dar ignorînd aceasta pentru că-i plăcea să zîmbească. Iar surîsul ei era adiere deasupra unui rîu, amintire a unui vis, urmă lăsată de o lebădă, din ce în ce mai pură, mai prețioasă, mai greu de reținut, ajungînd în cele din urmă o linie simplă și neprihănită, atunci cînd lebăda și-a luat zborul. Mi-amintesc, de asemenea, de moartea tatălui meu. A tatălui meu, împlinit și preschimbat în piatră. Se spune că părul asasinului s-a albit atunci cînd pumnalul, în loc să golească un trup trecător, l-a umplut cu asemenea măreție. Ucigașul, ascuns în camera regală, față în față nu cu victima sa, ci cu granitul uriaș al unui sarcofag, prins în capcana unei tăceri a cărei cauză era el însuși, a fost găsit în zori prosternîndu-se în fața nemișcării mortului.

Astfel, tatăl meu, pe care un regicid l-a trimis dintr-o dată în eternitate, a oprit în loc, atunci cînd și-a dat ultima suflare, și suflarea celorlalți, pentru trei zile. Limbile nu s-au dezlegat, iar umerii nu s-au îndreptat decît după ce l-au dus în pămînt.

Ni s-a făcut atît de impunător, el, care nu guvernase doar, ci întemeiase și întărise o efigie, încît, coborîndu-l în groapă, la capătul corzilor care trosneau, nu înmormîntam un cadavru, ci depozitam un tezaur.

Atîrna suspendat, asemenea primei trepte a unui templu, iar noi nu l-am îngropat, ci l-am pecetluit în mormînt, devenit, în sfîrșit, ceea ce este — o temelie.

El m-a învățat ce e moartea și m-a obligat, cînd eram tînăr, s-o privesc în față, fiindcă el nu și-a plecat niciodată ochii. Tatăl meu avea sînge de vultur.

S-a întîmplat în acel an blestemat, care a fost numit „Ospățul Soarelui“, fiindcă soarele, în acel an, făcuse deșertul să se întindă, împrăștiindu-și razele asupra nisipurilor printre oseminte, printre mărăcini uscați, printre pieile transparente ale șopîrlelor moarte și iarba prefăcută în cîlți. El, care face să crească tulpinile florilor, își devorase creaturile și trona asupra cadavrelor risipite, ca un copil printre jucăriile pe care le-a distrus.

A sorbit pînă și rezervele subterane și a băut din puținele fîntîni. A distrus pînă și aurul nisipurilor care ajunseseră atît de sărace, de albe, încît acele locuri au primit numele de Oglinda. Căci oglinda nu conține nimic, iar imaginile cu care se umple nu au nici greutate, nici durată. Și cîteodată, asemenea unui lac de sare, oglinda arde ochii.

Conducătorii de cămile, atunci cînd se rătăcesc și sînt prinși în această capcană, nu o recunosc de la început, fiindcă nimic nu o distinge, și tîrăsc, asemenea unei umbre la soare, fantoma prezenței lor. Prinși în acest lipici de lumină, își închipuie că merg, înghițiți deja de eternitate, își închipuie că trăiesc. Își împing caravana, acolo unde orice fel de efort împotriva inerției întinderilor e zadarnic. Mergînd spre o fîntînă care nu există, se bucură de răcoarea crepusculului, deși ea nu mai e decît un răgaz inutil. Se plîng, poate, naivi, de lungimea nopților, deși curînd nopțile vor trece, pentru ei, ca niște bătăi de pleoape. Certîndu-se cu vocile lor guturale, din cauza unei mici nedreptăți, nu știu că deja, pentru ei, dreptatea e făcută.

Crezi că aici o caravană se grăbește? Lasă să se scurgă douăzeci de secole, și revino să vezi!

Topiți în timp și schimbați în nisip, fantome înghițite de oglindă, așa i-am descoperit eu însumi atunci cînd tatăl meu, ca să mă învețe ce e moartea, m-a luat în șa și m-a purtat pînă acolo

— Acolo, îmi spuse, a fost o fîntînă.

În adîncul unuia dintre acele hornuri verticale, care nu reflectă, într-atît sînt de adînci, decît o singură stea, noroiul se întărise, iar steaua se stinsese. Și absența unei singure stele este de-ajuns pentru a răsturna o caravană în drumul ei, la fel de sigur ca și o ambuscadă.

În jurul orificiului îngust, oameni și animale se în-

 grămădiseră în zadar, încercînd să scoată din măruntaiele

pămîntului apa sîngelui lor. Dar lucrătorii cei mai siguri, tîrîți pînă în adîncul acestui abis, scormoniseră în van crusta tare. Asemenea unei insecte împunse, încă vie, care în tremurul morții răspîndește în jur mătase, polenul și aurul aripilor sale, caravana, țintuită în loc de o fîntînă goală, începea deja să albească în nemișcarea atelajelor rupte, a cuferelor sparte, a diamantelor risipite și a lingourilor grele de aur, care se acopereau de nisip.

În timp ce priveam, tatăl meu mi-a vorbit :

— Ai văzut un ospăț de nuntă, după ce nuntașii și mirii au plecat. Zorile luminează dezordinea pe care au lăsat-o ulcioarele sparte, mesele răsturnate, focul stins, totul păstrează pecetea unei petreceri tot mai tumultuoase. Dar văzînd aceste urme, îmi spuse tatăl meu, nu vei învăța nimic despre dragoste. Cîntărind și întorcînd în mîini cartea Profetului, îmi mai spuse el, zăbovind asupra desenului caracterelor sau asupra aurului miniaturilor, ignorantul pierde esențialul, care este nu obiectul van, ci înțelepciunea divină. Astfel, esența lumînării nu este ceara care lasă urme, ci lumina.

Totuși, văzîndu-mă că tremur de teama de a fi înfruntat în largul unui platou pustiu, asemenea meselor vechilor sacrificii, aceste resturi ale mesei Domnului, tatăl meu îmi mai spuse :

— Ceea ce are însemnătate nu apare niciodată în cenușă. Nu mai privi aceste cadavre, nu există nimic aici decît căruțe înglodate pentru eternitate, în lipsa oamenilor care să le conducă.

— Atunci, i-am strigat, cine mă va învăța ?

Tatăl meu mi-a răspuns :

— Esența unei caravane o descoperi în mișcarea ei. Uită zgomotul sec al cuvintelor și al vocilor : dacă prăpastia se opune mersului ei, ea va ocoli prăpastia, dacă se ridică un munte, ea îl evită, dacă nisipul este prea fin, caută în altă parte un nisip tare, dar reia mereu aceeași direcție. Dacă sarea unei saline se surpă sub greutatea poverilor, o vezi agitîndu-se, scoțîndu-și din glod animalele, pipăind pentru a găsi un pămînt solid, dar curînd intră în ordine, reluîndu-și mersul în direcția în care pornise. Dacă un animal cade, ea se oprește, își strînge lăzile sparte, încărcîndu-le pe un alt animal, și reia același drum. Cîteodată, moare cel care conduce

caravana. Ceilalți îl înconjoară, îl îngroapă în nisip, se ceartă. Apoi un altul este ridicat la rang de conducător și caravana își reia drumul, încă o dată înspre același astru. Ea se mișcă, astfel, într-o direcție care o domină, este o piatră care se rostogolește pe o pantă invizibilă.

Judecătorii orașului au condamnat odată pe o tînără femeie, care comisese un delict oarecare, să se dezbrace și au legat-o, pur și simplu, de un țăruș în deșert.

— Îți voi arăta, mi-a spus tatăl meu, spre ce se îndreaptă oamenii.

Și din nou m-a luat cu el.

În timp ce călătoream, ziua întreagă s-a scurs, iar soarele i-a băut sîngele cald, saliva și sudoarea. I-a băut din ochi apa luminii. Noaptea cădea cu scurta ei mîngîiere atunci cînd am ajuns, tatăl meu și cu mine, la marginea platoului interzis unde, ivindu-se, albă și goală, din temelia stîncii, mai fragilă decît o tulpină hrănită de umezeală și despărțită apoi de proviziile grele de apă care zac în pămînt în liniștea lor adîncă, răsucindu-și brațele ca un curmei care sfîrîie deja în foc, ea implora mila Domnului.

— Ascult-o, mi-a spus tata. Ea descoperă esențialul...

Dar eu eram copil și fricos :

— Poate că suferă, i-am răspuns, și poate că-i e frică...

— A depășit suferința și teama, care sînt boli ale staulului, făcute pentru turmă. Acum descoperă adevărul.

O auzeam văitîndu-se. Prinsă în această noapte fără margini, evoca amintirea lămpii de seară, a camerei care ar fi adăpostit-o și a ușii care s-ar fi închis în urma ei. Oferită universului întreg, care nu avea nici un chip, chema la ea copilul pe care-l îmbrățișezi înainte de a adormi și care e o întrupare a lumii. Supusă, pe acest platou pustiu, trecerii necunoscutului, cînta pasul bărbatului care răsună seara pe prag, pe care-l recunoști și te liniștește. În mijlocul necuprinsului, neavînd nimic de ce să se agațe, implora să i se redea obstacolele care, doar ele, permit existența, acel caier de lînă de tors, acea albie de spălat, și doar aceea, acel copil de legănat, și nu altul. Invoca eternitatea casei, ce poartă în ea tot satul, în aceeași rugă de seară.

Tata m-a luat din nou în șa, după ce capul condamnatei i s-a prăbușit pe umăr.

— Vei auzi, mi-a spus, murmurul vocilor lor sub corturi și acuzațiile lor de cruzime. Îi voi face însă să-și înghită tentativele de rebeliune : eu făuresc omul

Ghiceam totuși bunătatea tatălui meu :

— Vreau ca ei să iubească apele vii ale fîntînilor. Și întinderea netedă a lanurilor verzi de orz. Vreau să se bucure de reîntoarcerea anotimpurilor. Vreau să se hrănească, aidoma fructelor care se coc, din tăcere și răbdare. Vreau să-și plîngă și să-și onoreze morții, fiindcă moștenirea trece încet de la o generație la cealaltă și nu vreau să-și piardă bogățiile pe drum. Vreau să se asemene ramurii de măslin ce așteaptă în liniște. Atunci va începe să se simtă în ei harul divin, ca o adiere asupra copacului. Acesta îi poartă din zori pînă în noapte, din vară pînă în iarnă, de la grînele care cresc pînă la recoltele ce se adună, de la tinerețe la bătrînețe, iar apoi de la bătrînețe la copiii nou-născuți. Ca și despre copac, nu afli nimic despre om, cercetîndu-l în aspectele lui diferite de-a lungul vieții. Copacul nu e sămînță, apoi tulpină, apoi trunchi flexibil, apoi lemn mort. Nu trebuie să-l împarți pentru a-l cunoaște. Copacul este acea putere care se unește încet cu cerul. Ca și tine, copilul meu. Domnul îți dă viață, te face să crești, te umple de dorințe, de regrete, de bucurii și suferințe, de mînie și îndurare. Apoi te ia din nou la el. Totuși, tu nu ești nici acest școlar, nici acest soț, nici acest copil, nici acest bătrîn. Ești cel ce se desăvîrșește. Și dacă te vei descoperi asemenea unei ramuri unduitoare, prinsă temeinic în trunchiul măslinului, vei gusta eternitatea în mișcările tale. Și totul în jurul tău va deveni veșnic. Veșnică fîntîna care cîntă și care a potolit setea părinților tăi, veșnică lumina ochilor cînd îți va surîde fata pe care o iubești, veșnică răcoarea nopților. Timpul nu mai e o clepsidră ce-și scurge nisipul, ci un secerător ce-și leagă snopul.

II

ASTFEL, DIN VÎRFUL TURNULUI CEL MAI ÎNALT al cetății, am descoperit că nici suferința, nici moartea, nici chiar doliul nu sînt de plîns. Căci cel dispărut, dacă memoria sa este venerată, e mai prezent și mai puternic

decît cel viu. Am înțeles teama oamenilor și i-am plîns.

M-am hotărît să-i vindec.

Mi-e milă de singuraticul ce se trezește în miezul nopții patriarhale, crezîndu-se adăpostit sub stelele domnului, simțind dintr-o dată nesiguranța călătoriei.

Am interzis interogatoriul, știind că nu există răspuns care să liniștească. Ceea ce caută în primul rînd anchetatorul este abisul.

Condamn neliniștea care împinge hoții la furt, fiindcă am învățat să citesc în sufletul lor și știu că nu-i salvez, scăpîndu-i de mizerie. Căci ei se înșală crezînd că rîvnesc aurul altuia. Aurul strălucește ca o stea. Această dragoste, care se ignoră pe ea însăși, nu se adresează decît unei lumini pe care nu o vor dobîndi niciodată. Ei merg din sclipire în sclipire, furînd lucruri inutile, asemenea nebunului care, pentru a pune stăpînire asupra lunii, ar soarbe apa fîntînii în care ea se oglindește. Ei aruncă în focul orgiilor cenușa iluzorie pe care au prădat-o. Își reiau apoi veghea nocturnă, livizi ca în preajma unei întîlniri, stînd nemișcați din teama de a nu înspăimînta, închipuindu-și că vor găsi ceea ce îi va îmbogăți cîndva.

Hoțul, dacă-l eliberez, va rămîne credincios cultului său, iar gardienii mei, strivind ramurile, îl vor surprinde chiar mîine în grădina altuia, plin de bătăile inimii sale și crezînd că în acea noapte norocul îl va ajunge.

Desigur, la început îi copleșesc cu dragostea mea, știind că au mai multă fervoare decît cei virtuoși în dughenele lor. Eu însă sînt constructor de cetăți. Am hotărît să așez aici temeliile citadelei mele. Am oprit caravana în mers, atunci cînd nu era decît o sămînță în suflarea vîntului. Vîntul poartă ca pe un parfum sămînța de cedru. Eu rezist vîntului și o îngrop în pămînt, cedrii să crească întru gloria Domnului.

Dragostea trebuie să-și găsească un obiect. Eu îl salvez doar pe cel ce iubește ceea ce există și care poate fi mulțumit.

Iată pentru ce înlănțuiesc femeia în căsătorie și ordon să fie lapidate soțiile adultere. Desigur, îi înțeleg setea și înțeleg cît de intensă e prezența pe care o dorește! O înțeleg, văzînd-o, în seara care îngăduie speranța în miracole, sprijinindu-se pe terasă, cuprinsă din toate

părțile de oceanul zărilor, și pradă, ca unui călău solitar, durerii de a fi tandră.

O simt palpitînd, aruncată aici, aidoma unei stridii pe nisip, și așteptînd mantia albastră a cavalerului ca pe plenitudinea valului mării. Chemarea sa o arunce nopții întregi. Oricine s-ar ivi i-ar împlini dorința. Va trece însă zadarnic din mantie în mantie, pentru că nu există bărbat care să o mulțumească. Un rîu cheamă la fel, pentru a se împrospăta, scurgerea valurilor mării, iar valurile se succed veșnic și se consumă unul după celălalt. La ce bun să îngădui schimbarea soțului : cel ce iubește doar apropierea dragostei nu va cunoaște niciodată întîlnirea cu ea...

O salvez doar pe aceea care se poate rîndui și împlini în jurul curții sale interioare, la fel cum cedrul se clădește în jurul seminței sale și-și găsește rod în propriile-i limite. O salvez pe aceea care nu iubește primăvara, ci înfățișarea unei anume flori în care primăvara s-a închis, care nu iubește dragostea, ci pe cel în care dragostea se întruchipează. Iată de ce veghez asupra acestei femei care se risipește. Așez în jurul ei, ca pe niște opreliști, lampa de încălzit, ceainicul și farfuria de aramă, astfel încît, puțin cîte puțin, dincolo de aceste obiecte, să descopere un obraz familiar, un surîs care nu aparține decît acestui loc. Atunci copilul va plînge pentru a fi alăptat, degetele-i vor fi atrase de lîna de tors, iar jeraticul îi va cere din nou să fie aținat. Din această clipă, va fi redată căminului ei. Căci eu construiesc urna în jurul parfumului pentru ca parfumul să rămînă în ea.

Eu sînt obișnuința care împlinește fructul. Sînt cel care constrînge femeia să prindă chip și să existe, astfel încît, mai tîrziu, să aduc Domnului, în numele ei, nu un zîmbet slab risipit în vînt, ci o anume pasiune, tandrețe, suferință...

Am meditat îndelung asupra sensului păcii. Ea nu ia ființă decît din copiii născuți, din recoltele strînse și din casa orînduită. Vine din eternitatea în care intră lucrurile împlinite. Pace a hambarelor pline, a oilor care dorm, a cearșafurilor împăturite, pace a perfecțiunii, pace a ceea ce devine dar eternității, odată ce a fost bine făcut.

Căci am aflat că omul este asemenea unei citadele. Răstoarnă zidurile pentru a-și găsi libertatea, dar nu mai e decît fortăreață nimicită, deschisă înspre stele. Atunci

începe spaima de a nu mai fi. Trebuie să-și facă adevărul din mirosul viței care arde sau a oii ce trebuie tunsă. Adevărul se sapă asemenea unei fîntîni. Înțeleptul care s-a recules și nu mai cunoaște decît greutatea lînii știe mai multe despre veșnicie decît soția adulteră deschisă promisiunilor nopții.

Citadelă, te voi clădi în inima omului.

Există un timp pentru a alege sămînța, dar există și un altul în care te bucuri, fiindcă ai ales odată pentru totdeauna, de creșterea grînelor. Există un timp pentru creație, dar există și un altul pentru ceea ce creezi. Există un timp pentru fulgerul vinețiu ce rupe stavilele cerului, dar există și un altul pentru rezervoarele în care se vor aduna apele dezlănțuite. Există un timp pentru cuceriri, dar vine și un altul al stabilității imperiilor : eu, care slujesc divinitatea, am simțul veșniciei.

Urăsc ceea ce se schimbă. Îl sugrum pe acela ce se scoală în noapte și-și aruncă profețiile în vînt, asemenea copacului atins de sămînța cerului, atunci cînd se rupe, se prăbușește și pîrjolește pădurea. Mă înspăimînt atunci cînd necuprinsul se mișcă. Ceea ce e neclintit să se odihnească în veșnicie ! Căci există un timp pentru geneză, dar există un altul, un timp fericit, pentru tradiție.

Trebuie să pacifici, să cultivi și să șlefuiești. Eu sînt cel care coase crăpăturile pămîntului și ascunde oamenilor urmele vulcanului. Sînt o pajiște deasupra abisului. Sînt pivnița care aurește fructele. Sînt un bac ce primește o generație în păstrare și o trece de la un mal la celălalt. Domnul o va primi din mîinile mele, așa cum mi-a încredințat-o, mai coaptă poate, mai înțeleaptă, dar neschimbată. Mi-am închis poporul în dragostea mea.

Iată de ce îl ocrotesc pe acela care reia, la a șaptea generație, pentru a o conduce la rîndul său spre perfecțiune, aceeași arcuire a carenei sau rotunjire a scutului. Îl ocrotesc pe acela care moștenește poemul anonim de la strămoșul lui și-l transmite mai departe, adăugîndu-i seva și pecetea sa. Iubesc femeia însărcinată sau pe cea care alăptează, iubesc turma ce se perpetuează, iubesc anotimpurile care revin. Căci, înainte de toate, trebuie să mă cuprind în ceva. Citadelă, adăpost al meu, te voi salva de asaltul nisipurilor și te voi împodobi cu trîmbițe ce vor suna împotriva barbarilor !

III

AM DESCOPERIT UN MARE ADEVĂR. CĂ OAMENII trăiesc într-un loc anume, iar înţelesul lucrurilor se schimbă pentru ei odată cu înţelesul casei. Iar drumul, cîmpul de orz şi arcuirea colinei iau altă înfăţişare pentru om atunci cînd alcătuiesc un domeniu. Căci toată această materie diversă se reuneşte şi apasă asupra inimii lui. Necredincioşii, care rîd de noi, se înşală atunci cînd aleargă după bogăţii tangibile, căci asemenea bogăţii nu există. Dacă rîvnesc această turmă, o fac din orgoliu. Iar bucuriile orgoliului nu sînt tangibile.

Acelaşi lucru, despre cei care cred că descoperă teritoriul meu, divizîndu-l. „Se compune, spun ei, din oi, capre, orz, case şi munţi — şi mai ce ?“. Şi, neposedînd nimic în plus, sînt săraci. Şi le e frig. Am descoperit că seamănă aceluia care dezmembrează un cadavru. „Eu prezint viaţa în toată lumina ei, spune el : nu e decît amestec de oase, sînge, muşchi, măruntaie“. Dar viaţa era acea lumină a ochilor ce nu mai poate fi citită în cenuşă. Iar teritoriul meu este cu totul altceva decît aceste oi, aceste cîmpuri, aceste case şi munţi, el este ceea ce le domină şi le leagă. Este patria dragostei mele. Iar ei sînt fericiţi dacă o află, căci locuiesc în casa mea.

Riturile sînt în timp ceea ce casa este în spaţiu. Căci e bine ca timpul care se scurge să nu ne macine şi să ne piardă, asemenea unui pumn de nisip, ci să ne împlinească.

E bine ca timpul să fie o construcţie. Şi astfel voi merge din sărbătoare în sărbătoare, din aniversare în aniversare, din cules în cules, aşa cum, copil, mergeam din sala sfatului în sala de odihnă, în vastitatea palatului tatălui meu, acolo unde toţi paşii aveau un înţeles.

Am impus legea mea, care e asemenea formei pereţilor şi orîndurii casei mele. Proştii au venit să-mi spună : „Eliberează-ne de constrîngere, şi vom deveni mai puternici“. Dar eu ştiam că în felul acesta ar pierde cunoaşterea unei imagini şi, nemaiiubind-o, nu s-ar mai cunoaşte pe sine, şi am hotărît, în ciuda lor, să-i îmbogăţesc prin dragoste. Căci ei îmi propuneau, ca să se poată plimba mai uşor, să dărîm zidurile palatului tatălui meu, în care toţi paşii aveau un înţeles.

Era o locuință vastă, cu aripa rezervată femeilor și grădina secretă în care susurau fîntînile țîșnitoare (Dau poruncă să se clădească o inimă a casei, astfel încît să poți să te apropii și să te îndepărtezi de ceva. Din care să ieși și la care să te întorci. Căci altfel nu te afli nicăieri. Și a nu te afla nicăieri nu înseamnă a fi liber). Erau de asemenea grajduri și staule. Se întîmpla ca acestea să fie goale. Iar tatăl meu interzicea să fie folosite unele în locul celorlalte. „Grajdul, spunea el, este doar un grajd. Și nu locuiești într-o casă dacă nu știi unde te afli. Puțin contează, mai spunea el, o folosire mai mult sau mai puțin fertilă. Omul nu e o vită de îngrășat, iar dragostea are pentru el mai multă importanță decît ceea ce consumă. Nu poți iubi o casă care n-are un chip și în care pașii nu au înțeles".

Exista o sală rezervată marilor solii și care se deschidea înspre soare doar în zilele în care praful nisipului era răscolit de apropierea călăreților și, la orizont, a acelor flamuri pe care vîntul le umfla asemenea valurilor mării. Acea sală rămînea goală cînd se primea vizita prinților fără importanță. Exista o sală în care se făcea dreptate și o alta în care erau duși morții. Exista o cameră goală, al cărei folos nimeni nu-l cunoștea — și poate nu avea nici unul — în afară de acela de a înțelege secretul și faptul că niciodată nu poți pătrunde toate lucrurile.

Existau sclavii care traversau coridoarele, purtîndu-și poverile, și mutau draperiile grele ce se îndoiau pe umerii lor. Urcau trepte, împingeau uși, coborau alte trepte și, după cum se aflau mai aproape sau mai departe de fîntîna centrală, deveneau mai tăcuți sau mai gălăgioși, pînă a ajunge să fie neliniștiți, asemenea umbrelor la marginea domeniului femeilor, a căror cunoaștere, din greșeală, i-ar fi costat viața. Iar femeile erau liniștite, arogante sau nesigure, după locul pe care-l aveau în palat.

Aud vocea nerodului: „Cît spațiu irosit, cîte bogății nefolosite, cîte plăceri pierdute din neglijență! Aceste ziduri inutile trebuie demolate și trebuie nivelate aceste scări care complică mersul. Atunci omul va fi liber". Iar eu răspund: „Atunci oamenii vor deveni vite scoase la vînzare și, din plictis, vor inventa jocuri stupide, ce vor fi guvernate la rîndul lor de reguli, dar de reguli

fără măreţie. Căci palatul poate inspira poeme. Dar ce poem poate fi scris despre neghiobia jocului de zaruri ? Mult timp încă ei vor mai trăi din umbra zidurilor a căror nostalgie poemele le-o vor aduce, apoi umbra se va șterge, iar ei nu le vor mai înțelege".

Și de ce se vor mai bucura de acum înainte ?

Același lucru — despre omul pierdut într-o săptămînă fără zile sau un an fără sărbători, ce nu mai are nici un chip. Același lucru — despre lipsa ierarhiei, în care omul își invidiază vecinul, dacă acesta îl depășește într-un fel, și se străduiește să-l coboare la înălțimea lui. Ce bucurie vor mai afla în mlaștina în care vor zace ?

Eu recreez cîmpurile de bătălie. Construiesc stăvilare în munți, pentru a opri apele. Și mă opun astfel pornirilor naturale. Restabilesc ierarhiile acolo unde oamenii se adună asemenea apelor ce se pierd în mlaștină. Îndrept ceea ce se încovoaie. Din nedreptatea de astăzi creez dreptatea de mîine. Restabilesc direcţiile atunci cînd fiecare se oprește în loc și această trîndăveală o numește fericire. Disprețuiesc apele adormite ale dreptăţii lor și-l eliberez pe acela care s-a înălţat dintr-o frumoasă nedreptate. Și astfel îmi înnobilez imperiul.

Căci eu cunosc felul lor de a gîndi. Admirau omul pe care l-a creat tatăl meu. „Cum ai putea îndrăzni să clatini, și-au spus ei, o reușită atît de perfectă ?". Și-n numele aceluia pe care constrîngerile îl întăriseră au sfărîmat constrîngerea. Cît timp ea a durat în inimile lor, a continuat să creeze. Apoi, puțin cîte puțin, a fost uitată. Iar cel pe care voiau să-l salveze a murit.

Iată pentru ce urăsc ironia care nu aparţine omului, ci neghiobului. Căci neghiobul spune : „Obiceiurile voastre nu sînt aceleași în altă parte. De ce să nu le schimbăm ?". La fel le-ar fi putut spune : „Cine vă obligă să vă strîngeți recoltele în hambare și turmele în grajduri ?". Dar el se înșală asupra cuvintelor, căci ignoră ceea ce cuvintele nu pot cuprinde. Ignoră faptul că oamenii trăiesc într-o casă a lor.

Iar victimele lui, ce nu-și mai recunosc casa, încep să o năruie. Oamenii își irosesc astfel bunul cel mai de preţ : înțelesul lucrurilor. Se cred acoperiţi de glorie în zilele de sărbătoare, nerespectîndu-și obiceiurile, trădîndu-și tradiţiile, cinstindu-și dușmanul. Și, desigur, sacrilegiul îi face să-și simtă inima bătînd mai tare. Atîta timp cît

există sacrilegiu. Atîta timp cît se ridică împotriva unui lucru care încă îi domină. Faptul că dușmanul respiră încă îi face să trăiască. Umbra legilor îi apasă destul încă pentru ca ei să se simtă împotriva legilor. Dar umbra dispare curînd, iar ei nu mai simt nimic, căci plăcerea însăși a victoriei este uitată. Și se plictisesc. Au schimbat palatul în piață publică, dar, odată obosită plăcerea de a o străbate cu o aroganță de bufon, se simt fără rost în această mulțime. Și iată că visează din nou o casă cu o mie de uși, cu draperii care să apese asupra umerilor, cu anticamere tăcute. Iată-i că visează din nou o cameră secretă, care ar da un aer misterios întregii case. Și fără a ști, fiindcă l-au uitat, plîng palatul tatălui meu, în care toți pașii au un înțeles.

Iată pentru ce opun arbitrarul meu acestor fărîmițări ale lucrurilor și nu-i ascult pe cei ce-mi vorbesc de pornirile naturale. Căci știu prea bine că pornirile naturale umflă mlaștinile cu apa ghețarilor, nivelează asperitățile munților și rup mișcarea fluviului, atunci cînd acesta se împrăștie în mare, în mii de impulsuri contradictorii. Căci știu prea bine că pornirile naturale fac ca puterea să se risipească, iar oamenii să se egaleze. Eu guvernez și aleg. Știind că cedrul, de asemenea, triumfă asupra acțiunii timpului ce ar trebui să-l schimbe în praf și, din an în an, clădește, împotriva forței ce-l atrage în jos, mîndria templului frunzișului său. Eu orînduiesc și sînt viața însăși. Clădesc ghețarii împotriva dorinței mlaștinii. Puțin îmi pasă dacă broaștele orăcăie împotriva nedreptății. Reînarmez omul pentru ca el să existe.

Iată de ce nu dau importanță flecarului imbecil ce reproșează palmierului că nu e cedru, cedrului — că nu e palmier și, amestecînd cărțile, se îndreaptă spre haos. Știu bine că flecarul are dreptate în știința sa absurdă, căci, în afara vieții, cedrul și palmierul s-ar contopi și risipi în praf. Dar viața se opune dezordinii și pornirilor naturale. Și din praf ea creează cedrul.

Adevărul legilor mele este omul care se va naște din ele. În datinile, legile și limbajul imperiului meu nu caut vreo semnificație. Știu prea bine că, zidind pietrele, creez liniștea. Liniște care nu se citea în pietre. Știu prea bine că, prin poveri și lanțuri, creez dragostea. Știu prea bine că nimic nu cunoaște acela care dezmembrează cadavrul,
 îi cîntărește oasele și mărunțaiele. Căci oasele și mărun-

taiele nu folosesc la nimic, prin ele însele, așa cum nu folosesc la nimic cerneala și hîrtia cărții. Doar înțelepciunea pe care o poartă cartea are importanță.

Refuz explicațiile, căci nimic nu poate fi demonstrat. Limbaj al poporului meu, te voi salva de la putreziciune. Îmi amintesc de acel necredincios care spunea tatălui meu :

— Poruncești ca supușii tăi să se roage cu mătănii de treisprezece grăunțe. Ce importanță are aceasta, mîntuirea nu ar fi aceeași dacă ar schimba numărul ?

Și venea cu rațiuni subtile, pentru ca oamenii să folosească mătănii de douăsprezece grăunțe. Eu, copil, sensibil la dibăcia discursului, îl priveam pe tatăl meu, îndoindu-mă de strălucirea răspunsului său, atît de puternice părîndu-mi-se argumentele invocate.

— Spune-mi, relua celălalt, cu cît cîntăresc mai greu mătăniile de treisprezece grăunțe ?

— Mătăniile de treisprezece grăunțe, răspunse tatăl meu, au greutatea tuturor capetelor pe care le-am făcut să cadă în numele lor. . .

Domnul l-a luminat pe necredincios, iar el s-a convertit.

IV

CASĂ A OAMENILOR, CINE TE-AR ÎNTEMEIA PE rațiune ? Cine ar fi capabil să te clădească după o logică anume ? Tu exiști și nu exiști, în același timp. Ești construită din materiale diferite, dar, pentru a te descoperi, cineva trebuie să te inventeze. Asemenea celui care, distrugîndu-și casa cu pretenția de a o cunoaște, nu mai posedă decît o grămadă de pietre, de cărămizi și de țigle, nu regăsește nici umbra, nici liniștea, nici intimitatea pe care o alcătuiau ele și nu mai are nimic de așteptat de la acest morman de cărămizi, pietre și țigle, căci le lipsește creația care le domină — sufletul și inima arhitectului. Căci pietrei îi lipsește sufletul și inima omului.

Dar fiindcă nu există raționamente decît asupra cărămizilor, pietrelor și țiglelor, și nu asupra sufletului și inimii care le domină și le schimbă, prin puterea lor, în liniște, fiindcă sufletul și inima scapă regulilor logicii și legilor numerelor, eu îmi impun arbitrarul. Arhitectul sînt

eu. Eu, care am un suflet și o inimă. Eu, care dețin puterea de a schimba piatra în liniște. Frămînt acest lut, care nu este decît materie, după imaginea creatoare, care mi se impune în afara căilor logicii. Îmi clădesc civilizația, cucerit de gustul pe care îl va avea, așa cum alții își clădesc poemul, făurindu-și frazele și schimbîndu-și cuvintele, fără a fi constrînși de a justifica inflexiunile și schimbările, cuceriți de gustul pe care îl va avea și pe care îl cunosc pe dinafară.

Căci eu sînt conducătorul. Eu scriu legile, creez sărbătorile și ordon sacrificiile și, din oile lor, din caprele, locuințele și munții lor, extrag această civilizație aidoma palatului tatălui meu, în care toți pașii au un înțeles.

Căci, fără mine, ce-ar fi făcut ei din mormanul de pietre, mutîndu-l dintr-o parte în cealaltă, decît un alt morman de pietre, cu și mai puțină orînduială ? Eu guvernez și aleg. Și sînt singurul care guvernează. Iar ei se pot ruga în tăcere la umbra pe care o datorează pietrelor mele. Pietrelor mele, orînduite după imaginea inimii mele.

Eu sînt conducătorul. Sînt stăpînul. Și le cer să mă ajute. Înțelegînd bine că nu cel ce-i salvează pe ceilalți e conducător, ci acela care le cere să-l salveze. Căci, prin mine, prin imaginea pe care o port, se creează unitatea pe care am extras-o din animalele, locuințele și munții mei, unitate de care s-au îndrăgostit ca de o tînără divinitate ce și-ar deschide brațele în soare și pe care nu o vor fi recunoscut de la început. Iată că iubesc casa pe care am inventat-o după dorința mea. Și prin ea mă iubesc pe mine, arhitectul. Asemenea celui care, iubind o statuie, nu iubește nici argila, nici cărămida, nici bronzul, ci creația sculptorului. Și îmi leg poporul de casa lui, pentru a învăța să o recunoască. Și nu o vor recunoaște decît după ce o vor fi hrănit cu sîngele lor și o vor fi împodobit cu sacrificiile lor. Ea le va pretinde pînă și sîngele, și carnea, căci va fi propria lor semnificație. Și atunci nu vor mai putea confunda această structură divină. Și vor simți pentru ea dragoste. Iar serile lor vor fi pline de fervoare. Iar tații, atunci cînd fiii lor vor deschide ochii și urechile, vor încerca să-i facă s-o recunoască, pentru ca ea să nu se piardă în diversitatea lucrurilor.

Iar dacă mi-am clădit casa destul de încăpătoare pentru a da un înţeles pînă şi stelelor, ei vor mulţumi Domnului de a-şi conduce atît de bine corăbiile atunci cînd vor ieşi seara în pragul uşii şi îşi vor ridica privirile spre cer. Iar dacă o clădesc destul de durabilă pentru ca ea să cuprindă viaţa în toată durata ei, vor merge din sărbătoare în sărbătoare, ca dintr-o cameră în cealaltă, ştiind înspre ce se îndreaptă şi descoperind, dincolo de viaţa diversă, imaginea divină.

Citadelă ! Eu te-am clădit ca pe o corabie. Te-am bătut în cuie, te-am şlefuit şi ţi-am dat drumul în timp, care nu mai e decît un vînt prielnic.

Corabie a oamenilor, fără de care ei nu ar putea intra în eternitate.

Dar eu cunosc ameninţările ce apasă asupra corăbiei mele. Frămîntată mereu de marea întunecată. Şi de celelalte imagini posibile. Căci oricînd e cu putinţă să dărîmi templul, iar din pietrele lui să construieşti altul. Iar celălalt nu este nici mai adevărat, nici mai puţin adevărat, nici mai nedrept. Şi nimeni nu va cunoaşte dezastrul, căci calitatea liniştii nu se află înscrisă în mormanul de pietre.

Iată de ce vreau ca ei să ţină cu tărie cîrma corăbiei. Pentru a-i putea salva din generaţie în generaţie, căci nu voi putea înfrumuseţa un templu dacă îl voi reclădi în fiecare clipă.

V

IATĂ PENTRU CE VREAU CA EI SĂ ŢĪNĂ CU TĂRIE cîrma corăbiei. Construcţie a oamenilor. Căci în jurul corăbiei există natura oarbă, lipsită de formă şi puternică. Iar cel ce uită puterea corăbiei riscă odihna veşnică.

Ei cred că locuinţa care le-a fost dată este absolută, într-atît de evidentă devine imaginea pe care ea le-o aduce. Cînd eşti pe corabie, nu mai vezi marea din jur. Sau, dacă o vezi, ea nu e decît podoaba corăbiei. Atît de întinsă este puterea spiritului. Marea pare a fi fost creată pentru a purta corabia.

Dar te înşeli. Acel sculptor a creat în piatră o anume imagine. Iar celălalt a creat o altă imagine. În acea constelaţie vezi o lebădă. Dar altul ar fi putut vedea în

ea o femeie întinsă. E prea tîrziu. Nu vom mai scăpa niciodată de imaginea lebedei. Am fost prinși de lebăda inventată.

Crezînd-o, din greșeală, absolută, nu te mai gîndești a o apăra. Cunosc amenințarea ce vine din partea neghiobului. Și a scamatorului. A aceluia care modelează imagini prin ușurința degetelor sale. Cei care îl privesc pierd înțelesul domeniului lor. Iată pentru ce îl prind și îl condamn. Nu din cauza juriștilor mei, care îmi demonstrează că a greșit. Căci el n-a greșit. Dar n-are nici dreptate, și refuz să-l las să se închipuie mai deștept și mai drept decît juriștii mei. Iar el, din greșeală, crede că are dreptate. Căci el propune ca fiind absolute figurile noi, efemere și strălucitoare, născute din mîinile sale, cărora însă le lipsește greutatea, timpul, lanțul străbun al religiilor. Structura lui încă nu s-a împlinit. A mea exista. Iată pentru ce condamn scamatorul, salvîndu-mi astfel poporul de putreziciune.

Căci cel care nu mai veghează asupra ei, nemaiștiind că se află pe o corabie, e condamnat dinainte la nimicire și, în curînd, marea, țîșnind, va spăla cu valurile ei jocurile sale nevolnice.

Odată, cînd mă aflam în largul mării într-un pelerinaj, eu însumi și cîțiva oameni provenind din popor, mi s-a propus această imagine a imperiului meu.

Se găseau închiși la bordul unei corăbii. Cîteodată, mă plimbam în liniște printre ei. Ghemuiți în jurul tăvilor cu mîncare, alăptîndu-și copiii, înșirîndu-și mătăniile, se transformaseră în locuitori ai corăbiei. Corabia devenise locuință.

Dar iată că, într-o noapte, marea s-a dezlănțuit. Și cînd am trecut să-i văd, în liniștea iubirii mele, mi-am dat seama că nimic nu se schimbase. Își lustruiau inelele, torceau lîna sau vorbeau cu voce scăzută, țesînd fără încetare acea comunitate a oamenilor, acea rețea de legături ce face ca moartea unuia să-i lipsească pe toți de ceva prețios. Îi ascultam vorbind, în liniștea iubirii mele, neluînd în seamă miezul cuvintelor lor, știind că nu în obiect se află înțelesul lucrurilor, ci în acțiune. Și pe acela care surîdea cu gravitate, dăruindu-se pe sine însuși... și pe celălalt, care se plictisea, neștiind că aceasta se datora spaimei și lipsei a tot ce e sfînt. Astfel îi priveam, în liniștea iubirii mele.

Şi totuşi, umărul greu al mării, despre care nimic nu se putea afla, îi pătrundea cu mişcările sale încete şi înspăimîntătoare. Se întîmpla ca pe creasta unui val totul să se clatine, ca plutind în neant. Şi întreaga corabie tremura ca şi cum armătura ar fi crăpat, risipindu-se deja şi, cît timp dăinuia acest amestec al realităţilor, nu se mai rugau, nu mai vorbeau, nu-şi mai alăptau copiii şi nu-şi mai lustruiau argintul pur. De fiecare dată, un zgomot aspru, asemenea fulgerului, străbătea lemnul dintr-o parte în alta. Corabia se prăbuşea asupra ei însăşi, apăsînd asupra contraforţilor şi tulburînd oamenii.

Iar ei se strîngeau ca într-un staul ce se prăbuşeşte, sub balansul ameţitor al lămpilor cu ulei.

Am trimis să li se spună, ca să nu fie cuprinşi de teamă :

„Aceia dintre voi care lucrează în argint să-mi cizeleze un vas. Aceia care pregătesc hrana celorlalţi să-şi dea toată străduinţa. Cei sănătoşi să-i îngrijească pe cei bolnavi. Cei care se roagă să se cufunde şi mai mult în ruga lor".

Iar celui pe care-l descopeream sprijinindu-se, palid, de un stîlp şi ascultînd, dincolo de apele adînci, cîntul tainic al mării, i-am spus :

„Mergi în cală şi numără oile moarte. Se înăbuşă una pe cealaltă în spaima care le-a cuprins. . .".

Mi-a răspuns :

„Marea s-a dezlănţuit. Sîntem pierduţi. Aud trosnind pereţii corăbiei. . . N-ar trebui să fie aşa, căci ei sînt cadru şi armătură. Asemenea temeliilor pămîntului, cărora le încredinţăm casele noastre, şi şirurile de măslini, şi blîndeţea oilor ce pasc fără grabă iarba, la lăsarea serii. E bine să te ocupi de măslini, de turma de oi, de hrană şi de dragoste. Dar e rău ca însuşi cadrul să se clatine. Ca tot ceea ce era înfăptuit să redevină obiect al muncii. Iată că ceea ce ar trebui să păstreze tăcere prinde glas. Ce vom ajunge dacă munţii vor începe să vorbească fără şir ? Eu am auzit această gîngăveală şi n-am s-o pot uita. . .".

— Ce gîngăveală ? l-am întrebat.

— Stăpîne, locuiam odată într-un sat clădit pe spinarea liniştitoare a unui deal, bine înfipt în pămînt şi cer, un sat întemeiat pentru a dăinui, şi care dăinuia. O

uzură minunată strălucea pe ghizdul și pe parapetul fintînilor noastre, pe piatra pragurilor noastre. Dar iată că, într-o noapte, ceva s-a trezit în adîncul temeliei noastre subterane. Am înțeles că, sub picioarele noastre, pămîntul reîncepea să trăiască și să se plămădească. Ceea ce era împlinit își schimba înfățișarea. Și ni s-a făcut frică. Ne-a fost frică nu atît pentru noi înșine, cît pentru obiectul eforturilor noastre. Pentru acel lucru în care noi ne transformam de-a lungul vieții noastre. Eu eram argintar și mi-a fost frică pentru vasul de argint la care lucram de doi ani. În care-mi îngropasem doi ani de veghe. Altul tremura pentru covoarele sale de lînă pe care le țesuse cu bucurie. În fiecare zi le întindea la soare. Era mîndru de a fi transformat o parte din carnea sa zbîrcită în acest val ce părea adînc. Altuia i-a fost frică pentru măslinii pe care-i plantase. Și susțin că nici unuia dintre noi nu-i era frică de moarte, ci toți tremurau pentru niște obiecte stupide. Descopeream că viața nu are înțeles decît dacă o schimbi puțin cîte puțin. Moartea grădinarului nu poate face nici un rău arborelui. Dar dacă arborele este amenințat, grădinarul va muri de două ori. Exista printre noi un bătrîn povestitor, care știa cele mai frumoase povești din deșert și care le înfrumusețase și mai mult. El singur le cunoștea, căci nu avea fii. Și, în timp ce pămîntul începea să alunece, el tremura pentru sărmanele povești ce nu vor mai fi cîntate de nimeni, niciodată. Dar pămîntul continua să trăiască și să ne frămînte, și o maree întunecată începea să prindă formă și să coboare. Și ce poți dărui din făptura ta pentru a înfrumuseța o maree mișcătoare ce se rostogolește cu încetineală, înghițind totul ? Ce să clădești pe această mișcare ?

Sub apăsarea ei, casele se răsuceau încet și, sub acțiunea unei forțe nevăzute, bîrnele crăpau deodată, asemenea unor butoaie de pulbere neagră. Sau zidurile începeau să tremure, pînă ce se împrăștiau într-o clipă. Iar aceia dintre noi care supraviețuiau își pierdeau semnificația. În afară de povestitor, care înnebunise și cînta.

Încotro ne duci ? Această corabie se va scufunda odată cu fructele trudei noastre. Simt că afară timpul curge în zadar. Și nu trebuie să curgă astfel, ci să se întărească, să se maturizeze și să îmbătrînească. Trebuie

să adune, puțin cîte puțin, munca noastră. Dar cum va întări, de-acum înainte, ceea ce vine de la noi și va rămîne ?

VI

AM TRECUT PRINTRE OAMENII POPORULUI MEU, gîndindu-mă la schimbarea care nu mai este posibilă atunci cînd nimic nu dăinuie, trainic, peste generații, și la timpul care curge inutil, ca într-o clepsidră. Și mă gîndeam : acest adăpost nu este îndeajuns de încăpător, iar munca din care crește nu este încă îndeajuns de trainică, și mă gîndeam la faraonii care și-au construit mausolee indestructibile și colțuroase, ce înaintează în oceanul timpului care le macină încet, prefăcîndu-le în praf. Mă gîndeam la nisipurile virgine ale caravanelor din care, cîteodată, se ridică un templu de demult, pe jumătate ruinat și risipit de nevăzuta furtună albastră, clătinîndu-se încă, osîndit pentru totdeauna. Și mă gîndeam : Nu este îndeajuns de trainic acest templu, cu încărcătura sa de aurării și obiecte prețioase, care au costat lungi vieți omenești, ce închid în ele mierea atîtor generații, cu aceste filigrane de aur, cu aceste poleieli sacerdotale în care s-a transformat munca atîtor artizani, cu aceste văluri brodate asupra cărora femeile și-au istovit ochii de-a lungul întregii lor vieți și, îmbătrînite, uscate, zdruncinate de apropierea morții, lasă în urma lor această trenă regală. Această întindere, ce se desfășoară. Iar cei ce o zăresc astăzi își spun : „Cît este de frumoasă această broderie ! Cît este de frumoasă...". Iar eu descopăr că aceste bătrîne s-au metamorfozat torcînd mătase, fără a-și fi cunoscut minunăția.

Trebuie să plămădim marea urnă care să primească ceea ce va rămîne din oameni. Și vehiculul care să poarte ceea ce rămîne din ei. Căci eu respect, mai presus de orice, ceea ce dăinuie mai mult decît oamenii. Și salvez astfel sensul transformării lor. Și sînt marele tabernacul căruia ei i se încredințează în întregime.

Și astfel regăsesc acele corăbii ce înaintează încet în deșert, continuîndu-și călătoria. Și am aflat că esențial este să clădești înainte de toate corabia, și să-ți înzestrezi caravana, și să construiești templul care să dureze

mai mult decît omul. Iar acum iată-i schimbîndu-se cu bucurie în ceva mai de preț decît ei înșiși. Și astfel se nasc pictorii, sculptorii, gravorii, aurarii. Nu aștepta nimic de la omul ce muncește pentru propria sa viață, și nu pentru veșnicia lui. Căci, atunci, fără folos îi vom învăța arhitectura și regulile ei. Dacă-și clădesc case pentru a trăi în ele, la ce bun să împrumute gîndurile și trăirile lor acestor case? Căci ele trebuie să fie de folos pentru viața lor, și pentru nimic altceva. Iar ei nu le mai apreciază desăvîrșirea, ci doar utilitatea și comoditatea. Ele le sînt de folos, iar ei își petrec timpul îmbogățindu-se. Dar vor muri despuiați, căci nu lasă în urma lor nici vălul brodat, nici poleiala sacerdotală, la adăpostul unei corăbii de piatră. Cerîndu-li-se să-și schimbe viața în ceva de preț, au dorit să fie slujiți. Iar atunci cînd dispar, nimic nu mai rămîne.

Astfel, plimbîndu-mă printre oamenii poporului meu, în lumina înserării, în care totul se descompune, i-am privit stînd pe pragul umilelor lor cocioabe, cu straiele lor boțite, isprăvindu-și munca harnică de albine. Ei însă mă interesau mai puțin decît perfecțiunea tortului cu miere la care munciseră împreună toată ziua. Și meditam în fața unuia dintre ei, care era orb și-și pierduse un picior. Bătrîn, muribund, gemînd asemenea unei mobile vechi la fiecare mișcare și răspunzînd cu încetineală, căci era foarte bătrîn și-și pierdea limpezimea cuvintelor, dar devenind tot mai luminos, mai clar și mai înțelegător în obiectul însuși al schimbării sale. Căci mîinile sale tremurătoare purtau încă munca lor, devenită elixir din ce în ce mai subtil. Iar el, eliberîndu-se atît de minunat din bătrîna sa carne uscată, devenea tot mai fericit, tot mai invulnerabil. Tot mai nepieritor. Și, murind, nu știa că moare, cu mîinile încărcate de stele...

Astfel au muncit toată viața lor, pentru o îmbogățire fără folos, schimbîndu-și întreaga ființă în incoruptibila broderie, neacordînd decît o parte a muncii lor utilului, iar toate celelalte părți cizelării, inutilei calități a metalelor, perfecțiunii desenului, dulcеții curbelor, care nu folosesc la nimic decît la a primi ceea ce se transformă din ei, și care dăinuie mai mult decît trupul.

Astfel, mă plimb seara, cu pași rari, printre oamenii
 poporului meu, ferecîndu-i în liniștea iubirii mele. Neli-

nișt de cei ce ard într-o lumină vană, de poetul plin de dragostea față de poeme, care însă nu scrie propriul său poem, de femeia îndrăgostită de iubire, care însă, neștiind să aleagă, nu poate să se împlinească, cu toții plini de teamă, știind că i-aș lecui de ea, dacă le-aș oferi acel dar care cere sacrificiu, și opțiune, și uitarea universului. Căci o anume floare este în primul rînd un refuz al tuturor celorlalte flori. Și, totuși, numai cu această condiție e frumoasă. La fel și obiectul transformării omului. Iar nerodul care reproșează acestei bătrîne broderia pe care a făcut-o, sub pretext că ar fi putut să țească altceva, preferă deci neantul creației. Mă plimb astfel și simt ridicîndu-se ruga asupra miresmelor taberei în care totul se împlinește și se formează în liniște, încet, aproape fără să te gîndești la aceasta. Pentru a deveni fruct, broderia sau floarea trebuie să se cufunde, înainte de toate, în timp.

În timpul lungilor mele plimbări, am înțeles că civilizația imperiului meu nu crește pe calitatea hranei, ci pe cea a exigenței și a fervorii în muncă. Ea nu este făcută din posesii, ci din dăruire. Este civilizat în primul rînd artizanul despre care vorbesc și care se recreează în obiectul său, nemaitemîndu-se, în schimb, niciodată de moarte. Civilizat, de asemenea, cel care luptă, schimbîndu-și ființa în grandoarea imperiului. Altul însă, chiar dacă nu-și hrănește ochiul decît cu perfecțiune, se învăluie fără folos în luxul cumpărat de la negustători, dacă el însuși nu a creat nimic... Cunosc acele rase degenerate care nu scriu poeme, ci le citesc, care nu-și mai cultivă pămîntul, ci se bizuie pe sclavi. Împotriva lor nisipurile sudului pregătesc veșnic, în mizeria lor creatoare, triburile ce vor porni la cucerirea proviziilor lor moarte. Nu-i pot iubi pe sedentarii inimii. Cei ce nu schimbă nimic nu devin nimic. Viața nu va fi servit împlinirii lor. Iar timpul curge pentru ei asemenea unui pumn de nisip, pierzîndu-i. Și ce-aș putea închina divinității în numele lor ?

Am cunoscut mizeria lor atunci cînd se spărgea rezervorul înainte de a se umple. Căci moartea strămoșului, devenit pămînt, după ce s-a transformat în întregime, nu este decît o minune, iar ceea ce se îngroapă e instrumentul devenit, de acum inutil. Am văzut în triburile mele copii amenințați cu moartea, dîndu-și sufletul fără

a spune nimic, cu ochii pe jumătate închiși, stingînd un rest de lumină sub genele lor imense. Căci se întîmplă ca dumnezeu, asemenea secerătorului, să reteze flori amestecate cu orzul copt. Iar atunci cînd își strînge snopul, bogat de grîne, găsește în el acest lux inutil.

„Copilul lui Ibrahim moare", spuneau oamenii. Și m-am dus, cu pașii mei rari, neștiut de ei, în casa lui Ibrahim, știind că, dincolo de iluziile limbajului, îi înțelegi pe aceia ce se închid în liniștea iubirii. Iar ei nu mi-au dat nici o atenție, ocupați fiind să-l asculte murind.

Vorbeau cu voce scăzută, înaintau tîrîndu-și papucii, ca și cum ar fi existat cineva acolo căruia îi era foarte frică și pe care cel mai neînsemnat sunet l-ar fi pus pe fugă. Nu îndrăzneau să miște, să deschidă sau să închidă ușile, ca și cum ar fi existat acolo o flacără tremurătoare, căreia i se termina uleiul. Atunci cînd l-am zărit, mi-am dat bine seama că era pe moarte, din cauza răsuflării întretăiate, din cauza micilor săi pumni închiși, ghemuit cum era, în galopul febrei sale, din cauza ochilor săi închiși, ce refuzau să se lase priviți. Și i-am zărit pe ceilalți în jurul lui, căutînd să-l ocrotească, așa cum încerci să îmblînzești un animal sălbatic. I se întindea, cu mîini tremurătoare, vasul cu lapte. Poate-i va fi poftă de lapte, îi va simți mirosul și va bea. Și s-ar comunica atunci cu el așa cum comunici cu o gazelă care-ți mănîncă din palmă. Dar el rămînea grav și impasibil. Nu de lapte avea nevoie. Atunci bătrînele, încet, la fel de încet cum vorbesc turturelelor, începeau să cînte cu glas scăzut un anume cîntec, care lui îi plăcuse — cîntecul celor nouă stele ce se scaldă în fîntînă — dar, fără îndoială, el era mult prea departe și nu auzea. Din goana sa nu se întorcea nici măcar cu un pas. Era atît de infidel, murind. I se cerșea cel puțin acea mișcare, acea privire pe care călătorul, fără a-și încetini mersul, o aruncă prietenului... un semn că l-a recunoscut. Îl întorceau în pat, îi ștergeau obrazul de sudoare, îl forțau să bea — și toate acestea pentru a-l trezi, poate, din moarte.

I-am părăsit, ocupați cum erau să-i întindă capcane pentru a-l ține în viață. Capcane atît de ușor de înlăturat de acest copil de nouă ani. Ocupați, de asemenea, să-i întindă jucării pentru a-l înlănțui în fericire. Dar mîna sa mică le respingea, inexorabilă, atunci cînd le așezau

prea aproape de el, asemenea aceluia care îndepărtează desișurile ce-i stînjenesc goana.

Am plecat și m-am întors spre prag. Nu văzusem decît o clipă, o licărire, o înfățișare a orașului printre atîtea altele. Un copil chemat din greșeală surîsese, răspunzînd chemării. Întorsese spatele celorlalți. Prezența copilului era deja mai fragilă decît prezența unei păsări... și i-am lăsat să facă liniște, pentru a ocroti copilul care murea.

Mergeam în lungul uliței. Dincolo de porți auzeam stăpînele certîndu-și slujnicele. Era ora la care se făcea ordine în casă, se refăceau bagajele pentru călătoria nopții. Puțin îmi păsa dacă cearta era dreaptă ori nedreaptă. Nu auzeam decît fervoarea. Mai departe, sprijinită de fîntînă, o fetiță plîngea, cu fruntea ascunsă în palme. I-am pus cu blîndețe mîna pe cap și i-am ridicat fața spre mine, fără a o întreba însă despre cauza suferinței sale, știind bine că nu putea s-o cunoască. Căci suferința este întotdeauna făcută din timpul care se scurge, fără să fi format încă fructul. E suferință a zilelor ce fug, a brățării pierdute, care este timp ce se îndepărtează, sau a morții fratelui, care este timp ce nu mai folosește la nimic. Cînd va îmbătrîni, suferința ei va fi suferință a plecării iubitului, care va fi, fără ca ea să știe, drum pierdut înspre real, spre oala de fiert, spre casa închisă și spre copiii ce trebuie alăptați. Iar timpul, dintr-o dată, se va scurge inutil prin ea, așa cum s-ar scurge printr-o sită.

Dar iată aici o femeie care a apărut în prag, radioasă, privindu-mă în față, în plenitudinea bucuriei sale, poate din cauza copilului care adormise sau a supei aromate, sau din cauza unei simple reîntoarceri. Și timpul, dintr-o dată, îi aparținea în întregime. Am trecut prin fața pantofarului fără un picior, ocupat să înfrumusețeze, cu filigrane de aur, încălțările la care lucra, și-am înțeles, deși nu mai avea voce, că intona un cîntec :

„Ce te face să fii atît de fericit ?“.

N-am mai ascultat răspunsul, știind că s-ar înșela și mi-ar vorbi despre banii cîștigați sau despre masa care-l aștepta, sau despre odihnă. Neștiind defel că fericirea sa era de a se transfigura în încălțări de aur.

VII

CĂCI AM DESCOPERIT ACEST ADEVĂR. ŞI anume că e vană iluzia sedentarilor care cred că pot locui în pace în adăpostul lor, căci orice adăpost este ameninţat. Astfel, templul pe care l-ai clădit pe vîrful muntelui, în bătaia vîntului de miazănoapte, s-a măcinat puţin cîte puţin, asemenea unei vechi etrave, începînd deja să se prăbuşească. La fel templul pe care nisipurile îl asaltează şi pe care-l vor lua, puţin cîte puţin, în posesia lor. Pe fundaţiile lui vei găsi un deşert neted ca marea. La fel orice construcţie şi, mai ales, palatul meu indivizibil, format din animale, locuinţe şi din munţi, înfăptuirea iubirii mele şi care, atunci cînd va muri regele în care această imagine se rezumă, va redeveni munţi, locuinţe şi animale. Şi, pierdut de acum în contrastul lucrurilor, nu va mai putea fi decît material în vrac, oferit unor noi sculptori. Vor veni cei din deşert să-i refacă imaginea. Vor veni cu acea imagine pe care o poartă în inimă, să ordoneze după un înţeles nou caracterele vechi ale cărţii.

Acelaşi lucru l-am făcut şi eu. Nopţi somptuoase ale expediţiilor mele de război, n-aş putea să vă preamăresc îndeajuns. După ce mi-am clădit în virginitatea nisipului tabăra triunghiulară, am urcat pe o înălţime, pentru a aştepta căderea nopţii, şi, măsurînd cu ochii pata neagră doar cu puţin mai mare decît piaţa unui sat, în care îmi aşezasem războinicii, echipajele şi armele, am meditat asupra fragilităţii lor. Nimic mai mizerabil, într-adevăr, decît acest pumn de oameni pe jumătate goi sub vălurile lor albastre, ameninţaţi de gerul nopţii în care stelele erau deja prizoniere, ameninţaţi de sete, căci burdufurile cu apă trebuiau cruţate pînă la fîntînile din a noua zi, ameninţaţi de vîntul de nisip care, atunci cînd se ridică, are puterea unei revolte, ameninţaţi, în sfîrşit, de loviturile care fac carnea omului să se usuce asemenea fructelor. Iar omul nu mai e bun decît de a fi aruncat. Nimic mai mizerabil decît aceste pachete de pînză albastră, întărite de oţelul armelor, aşezaţi deasupra unei întinderi care-i respingea.

Dar ce-mi păsa de această fragilitate ? Îi legam între ei şi-i salvam astfel de a se risipi şi de a pieri. Ordonîndu-mi pentru noapte figura triunghiulară, o deosebeam

deja de pustiul din jur. Tabăra mea se închidea asemenea unui pumn. În acelaşi fel am văzut cedrul prinzînd rădăcini în pămîntul stîncos şi salvînd de la distrugere amploarea ramurilor sale, căci nu există somn pentru cedrul ce luptă, noapte şi zi, în propria sa substanţă şi se alimentează într-un univers duşman cu fermenţii înşişi ai distrugerii sale. Cedrul se creează în fiecare clipă. În fiecare clipă eu îmi cream adăpostul astfel încît să dăinuie. Din această mulţime diversă de lucruri, pe care o simplă suflare ar fi risipit-o, cream o temelie unghiulară de nezdruncinat, asemenea unui turn, şi permanentă, asemenea unei etrave. Şi, de teamă ca tabăra mea să nu adoarmă şi să nu se risipească în uitare, o încercuiam cu străji care ascultau zgomotele deşertului. Şi aşa cum cedrul aspiră pămîntul stîncos pentru a-l schimba în cedru, tabăra mea se hrănea din ameninţările venite din afară. Binecuvîntat fie schimbul nocturn, binecuvîntaţi mesagerii tăcuţi pe care nimeni nu i-a auzit venind, dar care se ivesc în jurul focurilor şi îngenunchează, vorbind despre mersul celor ce înaintează spre nord, sau despre trecerea triburilor din sud în urmărirea cămilelor ce le-au fost furate, sau despre neliniştea altora din cauza omorurilor săvîrşite. Şi mai ales despre planurile acelora care tac la adăpostul corturilor lor, meditînd la noaptea ce vine. I-ai ascultat pe acei mesageri ce vin să vorbească despre tăcerea lor ! Binecuvîntaţi fie cei ce apar în jurul focurilor noastre atît de brusc, cu cuvinte atît de funebre, încît focurile sînt de îndată înecate în nisip, iar oamenii se aruncă asupra puştilor lor, împodobind tabăra cu o coloană de pulbere.

Căci noaptea, abia coborîtă, devine izvor de miracole !

În fiecare seară, astfel, îmi priveam armata, prizonieră a întinderilor asemenea unei corăbii, dar durabilă, ştiind bine că ziua mi-o va arăta neatinsă şi cuprinsă, asemenea cocorilor, de bucuria deşteptării. Atunci, în timp ce se înşăuează animalele de povară, se aud acele voci ce răsună în dimineaţa proaspătă asemenea unor talgere de aramă. Iar oamenii, ameţiţi parcă de licoarea zilei ce se naşte, îşi umflă plămînii şi savurează plăcerea aspră a întinderii.

Îi duceam înspre oaza ce trebuia cucerită. Cel ce nu înţelege oamenii ar fi căutat religia oazei în oaza însăşi. Dar cei ce trăiesc în ea îşi ignoră locuinţa. Ea trebuie

descoperită în inima unei întinderi roase de nisipuri. Îi pregăteam pentru această dragoste.

Le spuneam :

„Veți găsi acolo iarba mirositoare, cîntul fîntînilor și femei cu lungi văluri colorate care vor fugi înspăimîntate, asemenea unei turme de căprioare pe care e plăcut să le prinzi, căci sînt făcute pentru a fi capturate...".

Le spuneam :

„Își închipuie că vă urăsc și, pentru a vă respinge, își vor folosi dinții și unghiile. Dar pentru a le îmblînzi va fi de-ajuns pumnul vostru, înnodat în buclele albastre ale părului lor !".

Le spuneam :

„Vă va fi de-ajuns să folosiți forța cu blîndețe, pentru a le ține nemișcate. Încă își va închide ochii pentru a nu vă vedea, dar tăcerea voastră va apăsa asupra lor asemenea umbrei unui vultur. Atunci, în sfîrșit, ele își vor deschide ochii asupra voastră, iar voi îi veți umple de lacrimi.

Veți fi imensitatea lor, cum ar putea să vă uite ?".

Și le spuneam, pentru a isprăvi și pentru a-i îmbăta de acest paradis :

„Veți afla acolo palmieri și păsări de toate culorile... Oaza se va pleca în fața voastră, pentru că voi purtați în inimă religia oazei, în timp ce aceia pe care îi alungați nu mai sînt demni de ea. Chiar și femeile lor, spălîndu-și pînza în pîrîul ce susură deasupra pietricelelor rotunde și albe, își închipuie că îndeplinesc o tristă datorie universală atunci cînd celebrează o sărbătoare. Dar voi, care sînteți înăspriți de nisipuri și uscați de soare și de crusta arzătoare a salinelor, le veți lua în stăpînire și, cu mîinile în șolduri, privindu-le cum își spală pînza în apa albastră, vă veți savura victoria.

Voi dăinuiți astăzi în nisipuri datorită dușmanilor care vă înconjoară și vă înăspresc, veți dăinui și în oaza pe care o veți cuceri dacă oaza nu va fi pentru voi adăpostul în care te închizi și uiți, ci o victorie permanentă asupra deșertului.

Veți fi învingători, căci cei împotriva cărora veți lupta se închid în egoismul lor, satisfăcuți de proviziile strînse. Ei nu văd în coroana de nisip ce-i asaltează decît o podoabă a oazei, rîzînd de cei ce încearcă să-i miște, pentru

ca la pragul acestei patrii de fîntîni să fie schimbate străjile care dorm și nu mai veghează.

Ei moțăie în iluzia fericirii pe care o găsesc în bunurile ce le posedă, dar fericirea nu este decît o căldură a acțiunilor și mulțumirea creației. Cei ce nu transformă nimic din ei înșiși și-și primesc hrana de la alții, chiar dacă această hrană este cea mai bine aleasă și cea mai gustoasă, cei care ascultă poeme străine fără a-și scrie propriile poeme, se bucură de oază fără a-i da viață, se folosesc de imnurile create de alții, aceia se leagă ei înșiși de țărușii din staul și, reduși la rolul de animale, sînt pregătiți pentru sclavie".

Le-am spus :

„Oaza, odată cucerită, nimic esențial nu s-a schimbat pentru voi. Nu e decît o altă formă de a face tabără în deșert. Căci imperiul meu este amenințat din toate părțile. Materia sa nu este decît ansamblul divers de animale, locuințe și munți și, dacă se rupe nodul ce le ține legate împreună, nimic nu va mai rămîne din ele decît materiale disparate, oferite pradei".

VIII

MI-AM DAT SEAMA CĂ SE ÎNȘELAU ASUPRA respectului. Căci m-am preocupat eu însumi de drepturile divinității, studiind oamenii. Și, desigur, chiar și pe cerșetor, fără a-i exagera importanța, l-am văzut întotdeauna ca pe un ambasador al divinității.

Dar drepturile cerșetorului, ale rănilor sale ulceroase și ale hidoșeniei sale cinstite ele însele ca niște idoli, nu le-am recunoscut.

Am întîlnit, oare, ceva mai respingător decît acel cartier al orașului construit în panta unei coline și care curgea asemenea unui canal pînă la mare ? Coridoarele care dădeau în ulițe vărsau în adieri leneșe un miros pestilențial. Drojdia omenească ce îl locuia nu ieșea din acele înfundături decît pentru a-și adresa injurii cu o voce uzată și fără adevărată mînie, asemenea bulelor moi ce se sparg, cu regularitate, la suprafața mlaștinilor.

Acolo l-am văzut pe acel lepros rîzînd hidos și ștergîndu-și ochiul cu o cîrpă mizeră. Era, înainte de toate, vulgar și, din josnicie, își bătea joc de sine însuși.

Tatăl meu a hotărît să incendieze cartierul. Iar această gloată, care ţinea la colibele ei mucegăite, a început să fermenteze, reclamîndu-şi drepturile. Dreptul la lepră în mijlocul mucegaiului.

„E normal, mi-a spus tatăl meu, căci dreptatea, după ei, înseamnă să perpetuezi ceea ce există".

Iar ei îşi strigau dreptul la putreziciune. Căci, creaţi de putreziciune, ţineau la ea.

„Dacă vei lăsa ipocriţii să se înmulţească, mi-a spus tatăl meu, se vor naşte drepturile ipocriţilor, care sînt evidente. Şi se vor naşte poeţi pentru a le preamări. Iar ei îţi vor cînta cît de măreţ este patetismul ipocriţilor ameninţaţi de dispariţie.

Să fii drept..., mi-a spus tatăl meu, trebuie să alegi. Drept pentru arhanghel sau drept pentru om? Drept pentru plagă sau pentru carnea sănătoasă? Pentru ce l-aş asculta pe cel ce vine să-mi vorbească în numele pestilenţei sale?

Dar îl voi îngriji în numele Domnului. Căci şi el este adăpost al eternităţii. Dar nu după dorinţa sa, care nu este decît dorinţă a descompunerii sale.

După ce-l voi fi curăţat, spălat şi instruit, dorinţa sa va fi alta şi se va renega pe el însuşi, cel care fusese înainte. Pentru ce, atunci, să fiu eu aliatul celui pe care el însuşi îl va renega? Pentru ce să-l împiedic, după dorinţa leprosului vulgar, să se nască şi să se înnobileze?

De ce aş fi de partea a ceea ce este împotriva a ceea ce va fi? A ceea ce vegetează împotriva a ceea ce rămîne în putere?

Dreptatea, după mine, mi-a spus tatăl meu, este de a-l cinsti pe păstrător în numele a ceea ce păstrează. La fel de mult pe cît mă cinstesc pe mine însumi. Căci el reflectă aceeaşi lumină. Oricît de puţin vizibilă ar fi în el această lumină. Dreptatea este să-l consideri ca vehicul şi ca drum. Milostenia mea este să-l fac să se nască din el însuşi.

Dar privind această scursoare care coboară spre mare, mă întristez în faţa putreziciunii. Aştept de la ei un semn care să-mi arate omul şi nu-l primesc niciodată".

„Totuşi, i-am văzut pe unii, i-am spus tatălui meu, împărţindu-şi pîinea şi ajutînd pe alţii, mai putrezi decît ei, să-şi descarce sacul, sau luînd în ocrotire vreun copil bolnav...".

„Ei pun totul în comun, mi-a răspuns tatăl meu, și din această fiertură vine mila lor. Ceea ce ei numesc milă. Împart. Dar în acest pact, pe care-l fac și șacalii în jurul unui stîrv, vor să glorifice un sentiment înălțător. Vor să ne facă să credem că e vorba de un dar al lor ! Dar valoarea darului depinde de cel căruia îi este adresat. Iar aici sîntem pe treapta cea mai de jos. Asemenea alcoolului dăruit beţivului. În felul acesta, darul este boală. Iar dacă eu le dăruiesc sănătate, tai în această carne. . . iar ea mă urăște.

Ajung pînă acolo, în mila lor, mi-a mai spus tatăl meu, încît preferă putreziciunea. . . Dar dacă eu prefer ceea ce e sănătos ?

Cînd vei fi salvat de la moarte, mi-a mai spus tatăl meu, să nu mulţumești niciodată. Nu-ţi va exagera recunoștința. Cel ce te-a salvat ar fi josnic dacă ar aștepta recunoștința ta, căci ce-și închipuie ? Că ţi-a fost de folos ? Păstrîndu-te, Domnului i-a fost de folos, dacă tu valorezi ceva. Iar dacă îţi exprimi prea tare recunoștința înseamnă că-ţi lipsesc și modestia și orgóliul. Căci în ceea ce a salvat nu soarta ta neînsemnată e importantă, ci opera la care colaborezi și care se sprijină și pe tine. Și pentru că el este supus aceleiași opere, nu ai de ce să-i mulţumești. El este răsplătit prin propria sa faptă. Ea este contribuţia lui la operă.

Ţi-ar lipsi orgoliul și dacă te-ai supune emoţiilor sale cele mai vulgare. Și dacă l-ai flata în josnicia sa, făcînd din tine robul lui. Căci dacă ar fi nobil, ţi-ar refuza recunoștința.

Nimic nu mă interesează, spunea tatăl meu, decît admirabila colaborare a oamenilor. Mă folosesc de tine sau de o piatră. Dar cine este recunoscător pietrei că a servit ca temelie unui templu ?

Ei însă nu colaborează pentru altceva decît pentru ei înșiși. Iar această scursoare ce coboară spre mare nu este izvor de imnuri sau de statui de marmură, nici cazarmă pentru cuceriri. Ceea ce îi preocupă este de a se lega cît mai bine între ei, pentru a-și consuma proviziile. Dar aceasta să nu te înșele. Proviziile sînt necesare, dar mai primejdioase decît foamea.

Au împărţit totul în două părţi fără semnificaţie : cucerirea și bucuria cuceririi. Dar ai văzut vreodată un arbore crescînd și, după ce a crescut, mîndrindu-se că e

arbore ? Arborele crește, pur și simplu. Îți spun : cei care, după ce au cucerit, se transformă în sedentari sînt deja morți...

Milostenia, după înțelesul imperiului meu, este colaborare.

Chirurgului îi ordon să se epuizeze traversînd deșertul, dacă poate să-l vindece pe cel ce-l așteaptă acolo. Chiar dacă e vorba de un oarecare spărgător de piatră, care are nevoie de mușchii săi pentru a sparge pietrele. Și chiar dacă chirurgul este de mare valoare, căci nu e vorba aici de a cinsti mediocritatea, ci de a repara vehiculul. Iar ei amîndoi au același conducător. Același lucru — despre cei care ocrotesc și ajută femeile însărcinate. O făceau, în primul rînd, din cauza copilului pe care ele îl slujeau prin grețurile și durerile lor. Dar femeia nu trebuia să le mulțumească, decît, poate, în numele fiului ei. Dar iată că astăzi ea reclamă ajutor în numele grețurilor și durerilor ei. Dar dacă n-ar exista decît ele, le-aș suprima, căci grețurile lor sînt dezgustătoare. Ceea ce este important în ele e numai ceea ce se folosește de ele. Iar pentru aceasta nu trebuie să mulțumească. Cei ce le ajută, și ele însele nu sînt decît slujitori ai nașterii, și mulțumirile nu au rost".

Tatăl meu i-a spus generalului care venise să-i vorbească :

„Nu-mi pasă de tine ! Nu ești mare decît datorită imperiului pe care-l slujești. Fac să fii respectat, pentru ca, prin tine, imperiul să fie respectat".

Dar simțeam, de asemenea, bunătatea tatălui meu.

„Cel care a jucat un rol important, spunea el, cel care a fost onorat, nu poate fi înjosit. Cel care a domnit nu poate fi deposedat de domnia lui, nu poți transforma în cerșetor pe cel care dăruia cerșetorilor, căci ceea ce distrugi, în felul acesta, este armătura și forma corăbiei tale. Iată pentru ce mă folosesc de pedepse pe măsura vinovaților. Cei pe care i-am înnobilat odată vor fi executați, însă nu-i aduc la starea de sclavie dacă au greșit. Am întîlnit, într-o zi, o prințesă care ajunsese spălătoreasă. Iar tovarășele ei își băteau joc de ea : „Unde îți este noblețea ? Puteai să faci capetele să cadă și iată, în sfîrșit, că, fără frică de pedeapsă, putem să te mînjim cu insultele noastre... Aceasta este dreptatea !". Căci dreptatea, după ele, era compensație.

Iar spălătoreasa tăcea. Umilită, poate, pentru ea însăși, dar mai ales pentru ceva mai important decît ea însăși. Prințesa se apleca, țeapănă și albă, asupra albiei sale. Iar tovarășele ei, fără teamă de pedeapsă, o îmbrînceau. Nimic în ea nu invita la aceasta, căci era frumoasă, rezervată și tăcută ; am înțeles însă că ele își băteau joc nu de femeie, ci de decăderea ei. Căci pe cel pe care l-ai invidiat îl vei devora dacă îți va cădea în gheare. Am trimis să o cheme :

„Nu știu nimic despre tine, decît că ai domnit. Începînd cu ziua aceasta, vei avea drept de viață și de moarte asupra tovarășelor tale. Îți redau domnia. Du-te".

Iar cînd și-a reluat stăpînirea asupra gloatei, n-a coborît pînă acolo încît să-și amintească de insulte. Iar cele care fuseseră tovarășele sale, nemaihrănindu-și pornirile din decăderea ei, le-au hrănit din noblețea ei și au venerat-o. Au organizat sărbători pentru a celebra reîntoarcerea sa la domnie și se prosternau la trecerea ei, înnobilate ele însele prin faptul că altădată o atinseseră cu degetul.

„Iată pentru ce, îmi spunea tatăl meu, nu voi supune niciodată prinții insultelor mulțimii, nici grosolăniei temnicerilor. Le voi reteza capul în sunetul trîmbițelor de aur.

Cel ce înjosește pe alții, spunea tatăl meu, este el însuși josnic.

Niciodată un conducător, spunea tatăl meu, nu va fi judecat de subalternii săi".

IX

ASTFEL ÎMI VORBEA TATĂL MEU :

„Obligă-i să clădească un turn împreună, și-i vei transforma în frați. Dacă vrei să se urască, aruncă-le grăunțe".

Îmi mai spunea :

„Să-mi aducă, înainte de toate, fructul muncii lor. Să-și verse în hambarele mele rîul recoltelor. Grînarele lor să le clădească în mine. Vreau ca ei să slujească gloriei mele atunci cînd bat grîul, iar în jurul lor se sparg spicele de aur. Căci atunci munca, ce nu era decît trudă pentru hrană, devine cînt. Căci sînt mai puțin de plîns cei ale căror spinări se îndoaie sub sacii grei

atunci cînd poartă sacii spre moară. Sau îi aduc înapoi, albi de făină. Greutatea sacului îi înalță asemenea unei rugi. Și iată că rîd bucuroși atunci cînd poartă snopul, asemenea unui candelabru de grîne, cu spicele și strălucirea lui. Căci o civilizație se clădește pe ceea ce li se cere oamenilor, nu pe ceea ce li se dă. Desigur, de la acest grîu ei se vor hrăni. Dar pentru om nu aceasta este fața importantă a lucrurilor. Ceea ce le hrănește inimile nu este ceea ce primesc de la grîu. Ci, ceea ce ci dau grîului.

Căci, încă o dată, sînt de disprețuit acele popoare ce recită poemele altora și mănîncă grîul altora sau aduc arhitecți pentru a le clădi orașele. Pe aceștia îi numesc sedentari. Și nu mai descopăr în jurul lor, ca pe o aureolă, pulberea de aur a grîului treierat.

Căci este drept să primesc în același timp în care dăruiesc, pentru a putea dărui mai departe. Binecuvîntez acest schimb între dar și răsplată, care permite să-ți continui mersul și să dăruiești din nou. Dar dacă răsplata permite cărnii să se refacă, darul e singurul care alimentează inima.

Am văzut dansatoare compunîndu-și dansul. Iar dansul, odată creat și dansat, nimeni, desigur, nu lua cu el fructul muncii pentru a-și face provizii. Dansul trecea asemenea unui foc. Și, totuși, eu numesc civilizat poporul care compune dansuri, deși nu există pentru dansuri nici recolte, nici hambare. Și numesc înapoiat poporul ce-și înșiruie pe etajere obiectele, fie ele din cele mai fine, născute din munca altora, chiar dacă se arată capabil de a se îmbăta din perfecțiunea lor.

Omul, spunea tatăl meu, este în primul rînd cel care creează. Și sînt frați numai aceia care colaborează. Și nu trăiesc cu adevărat decît cei care nu și-au găsit pacea în proviziile pe care le-au strîns".

Într-o zi a fost întrebat :

„Ce numești creație ? Căci, dacă e vorba de o invenție remarcabilă, puțini sînt capabili de aceasta. Deci nu vorbești decît despre cîțiva, ce se întîmplă însă cu ceilalți ?".

Tatăl meu le-a răspuns :

„A crea înseamnă a greși, poate, un pas în timp ce dansezi. Înseamnă a da de-a curmezișul o lovitură de daltă în piatră. Puțin contează destinul acțiunii. Acest efort ți se pare, poate, steril ție, orb care privești de

aproape. Dar îndepărtează-te. Privește mișcarea acestui cartier al orașului. Nu vei vedea acolo decît o mare fervoare și praful aurit al muncii. Și gesturile ratate nu le mai remarci. Căci această mulțime aplecată asupra operei muncii sale își clădește palatele sau rezervoarele, sau marile grădini suspendate. Operele se nasc în mod necesar din vraja degetelor sale. Și îți spun, ele se nasc atît din munca celor ce-și ratează mișcările, cît și din a acelora cărora le reușesc. Căci nu poți împărți omul. Iar dacă îi vei păstra doar pe marii sculptori, nu vei mai avea mari sculptori. Cine ar fi atît de nebun să-și aleagă o meserie care dă atît de puține șanse de a trăi ? Marele sculptor se naște din mulțimea sculptorilor neînsemnați. Ei îi servesc drept scară și-l ridică. Iar dansul frumos se naște din fervoarea dansului. Iar fervoarea dansului cere ca toți să danseze, chiar cei care dansează prost, căci astfel nu există fervoare, ci academie pietrificată și spectacol fără înțeles.

Nu le condamna greșelile asemenea istoricului care judecă o eră deja încheiată. Cine va reproșa cedrului că nu este încă decît sămînță, sau tulpină, sau ramură crescută strîmb ? Lasă timpul să treacă. Din greșeală în greșeală se va ridica pădurea de cedri care va împrăștia, în zilele cu vînt, tămîia pădurilor sale".

Și tatăl meu mai spunea, pentru a încheia :

„Ți-am mai spus-o. Greșeală a unuia, reușită a altuia, să nu te preocupe asemenea împărțeli. Nimic nu e fertil decît marea colaborare a unuia prin celălalt. Mișcarea ratată slujește mișcării ce reușește. Iar mișcarea ce reușește arată celui ce a greșit scopul pe care îl urmăreau amîndoi. Cel ce află infinitul îl află pentru toți. Căci imperiul meu este asemenea unui templu, iar eu am cerut mult de la oameni. Le-am cerut să-l clădească. Astfel, templul este al lor. Iar nașterea lui își trage din ei înșiși cea mai înaltă semnificație. Ei îi inventează podoabele. Iar cel ce le căuta, fără a le găsi, le inventează de asemenea. Căci în această fervoare, în primul rînd, s-au născut noile podoabe".

Mai spunea :

„Nu inventa un imperiu în care totul să fie perfect. Căci bunul gust este virtute a paznicilor de muzeu. Iar dacă disprețuiești prostul gust, nu vei avea nici pictură,

nici dans, nici palate, nici grădini. Te vei preface dezgustat din teamă de a munci prost pămîntul. Și vei fi privat prin vidul perfecțiunii tale. Creează un imperiu în care totul să fie fervoare".

X

ARMATELE MELE ERAU OSTENITE, CA ȘI CUM AR fi purtat o grea povară. Căpitanii veneau să-mi spună : „Cînd ne întoarcem acasă ? Gustul femeilor din oazele cucerite nu e același cu gustul femeilor noastre".

Unul dintre ei îmi spunea :

„Stăpîne, visez la aceea care e făcută din timpul meu, din lupta mea. Aș vrea să mă întorc și să însămînțez în liniște. Există un adevăr pe care nu pot să-l aprofundez. Lasă-mă să cresc în liniștea satului meu. Simt nevoia să-mi meditez viața".

Și am înțeles că au nevoie de liniște. Căci numai în liniște adevărul fiecăruia se leagă și prinde rădăcini. Căci ceea ce e important, înainte de toate, ca în alăptarea copilului, este timpul. Dragostea maternă însăși este făcută, în primul rînd, din alăptare. Cine vede copilul crescînd dintr-o dată ? Nimeni. Cei ce vin din altă parte spun : „Ce mult a crescut !". Dar mama și tatăl nu l-au văzut crescînd. El a devenit în timp. Și, în fiecare moment, el era ceea ce trebuia să fie.

Iată, deci, că oamenii mei aveau nevoie de timp, măcar pentru a înțelege un arbore. Pentru a se așeza în fiecare zi pe prag în fața aceluiași arbore, cu aceleași ramuri. Și, puțin cîte puțin, arborele se lasă descoperit.

Un poet, într-o seară, în jurul focului în deșert, povestea cu simplitate despre arborele său. Iar oamenii mei, dintre care mulți nu văzuseră niciodată decît iarbă pentru cămile, palmieri pitici și mărăcini, îl ascultau. „Nu știți, le spunea el, ce este un arbore. Am văzut unul care crescuse din întîmplare într-o casă abandonată, un adăpost fără ferestre, și care pornise în căutarea luminii. Așa cum omul are nevoie de aer, așa cum peștele trebuie să se scalde în apă, arborele trebuie să se scalde în lumină. Căci, înfipt în pămînt prin rădăcinile sale, înfipt în stele prin ramurile sale, el e drumul ce duce de la stele spre noi. Acest arbore, născut orb, își desfășurase deci în

noapte puternica musculatură, pipăise de la un perete la celălalt, se clătinase, iar drama se imprimase în răsucirile lui. Apoi, spărgîndu-şi o lucarnă în direcţia soarelui, ţîşnise drept ca un trunchi de coloană, iar eu asistam, cu detaşarea istoricului, la mişcările victoriei sale.

Contrastînd magnific cu nodurile ghemuite pentru efort ale trupului său din sicriu, se desfăşura cu calm, etalîndu-şi ca pe o masă întinsă, frunzişul în care soarele era servit, alăptat de cerul însuşi, hrănit cu bogăţie de către zei.

Îl vedeam în fiecare zi în zori, trezindu-se din vîrf pînă la rădăcini. Căci era încărcat de păsări. Şi încă din zori începea să trăiască şi să cînte, apoi, odată soarele apărut, dădea drumul proviziilor sale în cer asemenea unui bătrîn şi blajin păstor, arborele meu — casă, arborele meu — palat ce rămînea gol pînă seara...".

Astfel povestea el, iar noi ştiam că e nevoie să priveşti îndelung arborele pentru ca el să se nască în tine. Şi fiecare îl invidia pe acela ce purta în inimă această masă de frunziş şi de păsări.

„Cînd, mă întrebau ei, cînd se va sfîrşi războiul ? Şi noi am vrea să înţelegem lucrurile. A venit timpul să ne împlinim...".

Iar dacă unul dintre ei captura o vulpe a deşertului, tînără încă şi pe care o puteau hrăni cu mîinile sale, o hrănea. Sau gazele, cîteodată, cînd ele binevoiau să nu moară. Iar vulpea îi devenea în fiecare zi mai preţioasă, îmbogăţindu-se cu blana sa mătăsoasă şi cu zburdălnicia ei şi, mai ales, cu acea nevoie de hrană care cerea atît de imperios grija războinicului. Iar acela trăia din iluzia zadarnică de a transmite micului animal ceva din sine însuşi, ca şi cum el ar fi fost hrănit şi alcătuit din iubirea lui.

Apoi, într-o zi, chemată de dragoste, vulpea fugea în deşert, golind dintr-o dată inima omului. Pe unul dintre ei l-am văzut murind, după ce nu se apărase cu destulă tărie în cursul unei ambuscade. Şi mi-a venit în minte, atunci cînd am aflat de moartea lui, fraza misterioasă pe care o pronunţase după fuga vulpii, atunci cînd tovarăşii lui ghicindu-i melancolia, îi sugeraseră să prindă o alta : „E nevoie de prea multă răbdare, răspunsese el, nu pentru a o prinde, ci pentru a o iubi".

Iată totuși că se săturaseră de vulpi și de gazele, înțelegînd vanitatea dăruirii lor, căci o vulpe ce fuge chemată de dragoste nu îmbogățește deșertul cu nimic din ei înșiși.

„Am copii, îmi spunea altul, ei cresc și nu vor fi învățat nimic de la mine. Nu depun nimic în ei. În ce voi dăinui după ce voi fi mort ?“.

Iar eu, ferecîndu-i în liniștea iubirii mele, îmi priveam armata ce începea să se topească în nisip și să se piardă în el asemenea acelor fluvii născute în furtuni, pe care subsolul de argilă nu le salvează și care mor sterile, fără a se preface de-a lungul malurilor în arbori, iarbă, hrană pentru oameni.

Armata mea dorise să se transforme în oază pentru binele imperiului, pentru a înfrumuseța palatul meu cu acele rezidente îndepărtate, astfel încît, vorbind despre el, să se poată spune : „Ce savoare îi dau înspre sud acei palmieri, acele sate unde se sculptează fildeșul...“.

Dar luptam fără a pune stăpînire pe ele și fiecare se gîndea la întoarcere. Iar imaginea imperiului se distrugea în ei asemenea unui chip pe care nu-l mai poți privi și care se pierde în diversitatea lucrurilor.

„Ce ne pasă, spuneau ei, dacă vom fi mai mult sau mai puțin bogați cu această oază necunoscută ? Prin ce ne va face ea să creștem ? Cu ce ne va îmbogăți atunci cînd, întorși acasă, ne vom închide în satele noastre ? Ea va folosi doar aceluia care o va locui și va strînge fructele palmierilor ei sau își va spăla pînza în apa vie a rîurilor ei...“.

XI

SE ÎNȘELAU, DAR CE PUTEAM SĂ FAC ? ATUNCI cînd credința se stinge, divinitatea e cea care moare, arătîndu-se de-acum inutilă. Cînd fervoarea lor se epuizează, imperiul este acela care se descompune, căci el e făcut din fervoarea lor. Nu pentru că ar fi el însuși doar o aparență înșelătoare. Dar dacă eu numesc domeniu o anume înșiruire de măslini și coliba în care te adăpostești, iar dacă cel ce le contemplă le îndrăgește și le închide în inima sa, ajunge într-o zi să nu mai vadă decît măslini printre atîția alții, iar în mijlocul lor o colibă pierdută, care nu mai are altă semnificație decît de a adăposti de

ploaie, cine va putea salva domeniul de a fi vîndut și dispersat ? Căci această vînzare n-ar schimba cu nimic nici coliba, nici măslinii !

Priviți stăpînul unui domeniu mergînd în lungul drumului în roua zorilor, singur și fără a gusta nimic din averea sa. Fără a se folosi de avantajele sale. Ca și cum ar fi deposedat de bunurile lui. Căci ele nu-i servesc la nimic în acest moment, iar pasul său se poticnește în noroi, dacă a plouat, asemenea pasului unui om nevoiaș, iar cu bastonul său îndepărtează mărăcinii uzi, asemenea celui din urmă vagabond. Și, din adîncul drumului său povîrnit, nici măcar nu-și privește domeniul, ci știe, pur și simplu, că îi este stăpîn.

Dacă, totuși, îl întîlnești și te privește, îți dai seama că el e stăpînul, și nu altul. Calm și sigur de el, se sprijină pe garanția fundamentală care nu-i folosește la nimic în acest moment. Nu se folosește de nimic, însă nimic nu-i lipsește. Este bine așezat pe temelia pășunilor, a cîmpurilor de azi și a plantațiilor de palmieri care-i aparțin. Cîmpurile se odihnesc. Grajdurile dorm încă. Treierătorii de grîu încă nu-și risipesc lumina. Dar el îi cuprinde pe toți în inima lui. Nu un oarecare, ci stăpînul este cel ce se plimbă încet în cîmpurile de lucernă...

Este orb acela care nu percepe omul decît în actele sale, care crede că actul e singurul ce-l reprezintă, sau experiența tangibilă, sau folosul unui anume avantaj. Ceea ce contează pentru om este nu ceea ce posedă într-un anumit moment, căci cel pe care-l privesc plimbîndu-se abia dacă dispune de un pumn de semințe pe care le-ar putea freca în palme sau de fructul pe care l-ar putea culege. Cel ce mă urmează la război este plin de amintirea iubitei sale pe care nu o poate nici vedea, nici atinge, nici strînge în brațe și care nici măcar nu se gîndește la el, fiindcă la această oră a dimineții, în care el respiră aerul întinderilor și le simte greutatea, în culcușul ei atît de îndepărtat, ea nici măcar nu trăiește. Este ca absentă și moartă. Doarme. Și, totuși, omul este plin de existența ei, plin de o tandrețe de care nu se folosește și care doarme, uitată de ea însăși, asemenea grînelor în hambare, plin de parfumuri pe care nu le respiră, plin de murmurul fîntînii ce este inima casei sale și pe care nu-l aude, plin de greutatea unui imperiu ce-l face deosebit de alții.

Sau acest prieten, pe care îl întîlnești purtîndu-și în el copilul bolnav. Bolnav undeva departe, fără ca el să-i poată atinge cu mîna fruntea înfierbîntată și fără să-i poată auzi plînsul. Și fără ca aceasta să-i schimbe cu ceva viața în acest moment. Totuși, el îți va apărea ca zdrobit de greutatea unui copil pe care îl poartă în inimă.

La fel acela ce aparține imperiului, pe care n-ar putea nici să-l îmbrățișeze dintr-o singură privire, nici să se servească de bogățiile sale, nici să tragă vreun folos din ele, dar a cărui inimă se înalță prin imperiu, asemenea stăpînului domeniului, sau tatălui copilului bolnav, sau celui pe care dragostea îl îmbogățește atunci cînd iubita este nu numai departe, ci și adormită. Important pentru om nu este decît înțelesul lucrurilor.

Desigur, îl cunosc pe fierarul din satul meu, care vine să-mi spună :

„Puțin îmi pasă de ceea ce nu mă privește. Dacă am ceaiul meu, zahărul meu, măgarul meu bine hrănit și femeia mea alături de mine, iar copiii mei cresc în vîrstă și în virtute, sînt pe de-a-ntregul liniștit și nu cer nimic mai mult. Pentru ce toate aceste suferințe ?“.

Și cum ar putea fi fericit dacă este singur în casa lui ? Sau dacă stă cu familia sa într-un cort pierdut în deșert ? Îl oblig deci să se îndrepte :

„Dacă, într-o seară, găsești cîțiva prieteni sub alte corturi, dacă aceia au ceva să-ți spună și-ți aduc ultimele vești din deșert. . .“.

Căci v-am văzut, nu uitați ! V-am văzut în jurul focurilor de noapte, frigînd berbecul sau capra, și v-am auzit vocile. M-am apropiat, deci, de voi cu pași tăcuți, în liniștea iubirii mele. Vorbeați, desigur, despre copiii voștri, despre cel care crește și despre cel care e bolnav, vorbeați, desigur, despre casă, despre casa voastră, dar fără a insista prea mult. Și nu începeați să vă însuflețiți decît atunci cînd lîngă voi se așeza călătorul ce debarca din caravana sa îndepărtată, aducîndu-vă în fața ochilor minunile de acolo, și elefanții albi ai unui prinț, și căsătoria, la mii de kilometri, a celei al cărei nume abia dacă îl cunoșteați. Sau mișcările dușmanului. Sau acea cometă, sau acea insultă, sau acea iubire, sau acel curaj în fața morții, sau acea ură împotriva voastră, sau acea mare bunăvoință. Atunci erați plini de spațiu și legați de atîtea lucruri, atunci cortul vostru iubit și detestat primea

adevăratul său înțeles. Atunci erați prinși într-o rețea miraculoasă care vă transforma în ceva mai cuprinzător decît voi înșivă...

Căci aveți nevoie de o întindere pe care doar limbajul v-o poate aduce.

Îmi amintesc ceea ce li s-a întîmplat atunci cînd tatăl meu a așezat trei mii de refugiați berberi într-o tabără la nordul orașului. Nu voia ca ei să se amestece cu ai noștri. Fiindcă era bun, i-a hrănit și le-a dăruit stofe, zahăr și ceai. Dar fără a le cere să muncească în schimbul darurilor mărinimiei sale. Astfel încît ei n-au mai trebuit să se îngrijească de subzistența lor și fiecare ar fi putut să spună: „Puțin îmi pasă de ceea ce nu mă privește. Dacă am ceaiul meu, zahărul meu, măgarul meu bine hrănit și femeia alături de mine, iar copiii cresc în vîrstă și în virtute, atunci sînt pe de-a-ntregul fericit și nu cer nimic mai mult...".

Dar cine i-ar fi putut crede fericiți? Mergeam cîteodată să-i vizităm, atunci cînd tatăl meu dorea să mă învețe.

„Vezi, spunea el, se îndobitocesc și putrezesc încet... nu în carnea, ci în inima lor".

Căci totul, pentru ei, își pierdea semnificația. Dacă nu-ți joci averea la zaruri, este bine totuși ca zarurile să însemne pentru tine, în vis, domenii și turme, lingouri de aur, diamante pe care nu le ai. Care sînt în altă lume. Dar vine ora cînd zarurile nu pot să mai reprezinte nimic. Iar jocul nu mai e posibil.

Iată că protejații noștri nu mai aveau nimic să-și spună. Își isprăviseră întîmplările de familie, care semănau toate între ele. Isprăviseră să-și descrie unul altuia cortul, căci toate corturile lor erau asemănătoare. Nemaiavînd teamă, nici speranță, încetaseră să inventeze. Se foloseau încă de limbaj pentru efecte rudimentare: „Împrumută-mi lampa ta de încălzit", putea spune unul. „Unde este fiul meu?", putea spune altul. Umanitatea răsturnată în litiera ei, avînd ieslea deasupra, ce-ar fi putut dori? În numele cărui lucru s-ar fi putut bate? Pentru pîine? Primeau. Pentru libertate? Dar, în limitele universului lor, erau infinit de liberi. Înecați chiar în această libertate nemăsurată, care îi golește pe unii bogați de măruntaiele lor. Pentru a triumfa asupra dușmanilor lor? Dar nu mai aveau dușmani!

Tatăl meu mi-a spus :

„Poți să-ți iei un bici și, traversînd singur tabăra și lovindu-i în obraz, nu vei răscoli în ei nimic mai mult decît ai răscoli într-o haită de cîini, ce mîrîie dînd înapoi, voind parcă să muște. Dar nici unul nu se sacrifică, iar tu nu vei fi mușcat. Îți încrucișezi brațele în fața lor. Și îi disprețuiești. . .“.

Îmi spunea de asemenea :

„Ceea ce vezi aici sînt carcase de oameni. Dar omul nu se mai află înăuntru. Pot să te asasineze cu lașitate, pe la spate, căci oamenii de nimic sînt primejdioși. Dar nu-ți vor putea înfrunta privirile“.

Totuși o discordie apăru între ei, asemenea unei boli. O discordie incoerentă, care nu-i împărțea în două tabere, ci îi ridica pe toți împotriva fiecăruia, se simțeau prădați de cel ce mînca partea sa de provizii. Se supravegheau unul pe celălalt, asemenea cîinilor ce se învîrt în jurul hranei, și iată că, în numele dreptății lor, au început să ucidă. Și oricine se distingea într-un fel sau altul era distrus. . .

Astfel, în numele unor drepturi obscure, pumnalele ce găureau pîntece hrăneau în fiecare noapte cadavre. Și, la fel cum goleşti gunoaiele, ele erau tîrîte în zori la marginea taberei unde tomberoanele noastre îi încărcau asemenea unui serviciu de salubritate. Iar eu îmi aminteam cuvintele tatălui meu : „Dacă vrei să fie frați, convinge-i să clădească un turn. Dar dacă vrei să se urască, aruncă-le grăunțe“.

Ne-am dat seama, puțin cîte puțin, că pierdeam obișnuința cuvintelor, care nu le mai serveau la nimic. Iar tatăl meu mă plimba printre aceste chipuri absente, ce ne priveau fără a ne cunoaște, îndobitocite și goale. Nu mai rămăsese din ei decît acel mîrîit vag care cere hrana. Vegetau fără regrete, fără dorințe, fără ură și fără dragoste. Și iată, curînd, nu se mai spălau și nu-și mai lecuiau bolile. Acestea se răspîndeau. Au început să apară șancruri și ulcerații. Și iată că tabăra începea să înveninеze aerul. Tatălui meu îi era teamă de ciumă. Și, fără îndoială, reflecta asupra condiției omului.

„Mă voi hotărî să trezesc arhanghelul ce doarme înăbușit sub bălegarul lor. Căci nu pe ei îi respect, ci, prin ei, îl respect pe El“.

XII

„CĂCI IATĂ, SPUNEA TATĂL MEU, UN MARE mister al oamenilor. Pierd esenţialul şi ignoră ceea ce au pierdut. Aşa cum îl ignoră sedentarii din oaze, ghemuiţi asupra proviziilor lor. Într-adevăr, ceea ce au pierdut nu se citeşte în materialele ce rămîn neschimbate. Oamenii contemplă în continuare acelaşi amestec de case, animale şi munţi, dar acestea nu mai compun un domeniu...

Dacă prind înţelesul imperiului, nu-şi dau seama că se usucă şi se golesc de substanţa lor, iar lucrurile pentru ei nu mai au preţ. Lucrurile îşi păstrează aparenţa, dar ce este un diamant sau o perlă, dacă nimeni nu le rîvneşte : nimic mai mult decît sticlă şlefuită. Iar copilul pe care-l legeni a pierdut ceva din el însuşi dacă nu mai este un dar făcut imperiului. Dar la început nu-ţi dai seama de asta, căci surîsul său nu s-a schimbat.

Propria lor secătuire nu le apare vizibilă, căci obiectele pe care le folosesc rămîn aceleaşi. Dar ce înseamnă folosirea unui diamant ? Şi ce înseamnă o podoabă, dacă nu există sărbătoare ? Şi ce înseamnă un copil, dacă nu există imperiul, şi nu visezi să faci din acest copil un cuceritor, un stăpînitor sau un arhitect ? Dacă el nu mai este decît un boţ de carne ?

Ei nu cunosc sînul invizibil ce-i alăpta zi şi noapte, căci imperiul îţi hrăneşte inima aşa cum iubita care, departe de tine, a adormit şi se odihneşte într-un somn asemenea morţii, te hrăneşte cu dragostea ei şi schimbă pentru tine înţelesul lucrurilor. Există în toate acestea o suflare uşoară pe care n-o poţi nici măcar respira, iar lumea pentru tine nu este decît miracol. Astfel, stăpînul domeniului poartă în inima sa, plimbîndu-se în roua dimineţii, pînă şi somnul argaţilor.

Dar ceea ce este misterios în om, care desperă dacă iubirea se îndepărtează de el, este că, atunci cînd el însuşi încetează de a iubi sau de a venera imperiul, nu-şi bănuieşte propria secătuire. Îşi spune pur şi simplu : „Era mai puţin frumoasă decît în visul meu sau mai puţin iubitoare...“ şi iată-l plecînd aiurea, satisfăcut. Dar lumea, pentru el, nu mai este miracol. Iar zorii nu mai sînt zorii reîntoarcerii sau zorii trezirii în braţele ei. Noaptea nu mai este marele sanctuar al dragostei. Ea

nu mai este, datorită celei ce respiră în somn, acel nesfîrșit veșmînt de păstor. Totul și-a pierdut culoarea. Totul s-a înăsprit. Iar omul care ignoră dezastrul nu-și plînge împlinirea trecută. E satisfăcut de libertatea sa prezentă — libertatea de a nu mai exista.

Astfel cel în sufletul căruia imperiul a murit spune: „Fervoarea mea era oarbă și stupidă". Și, desigur, are dreptate. Nu există nimic în afara lui, decît amestec disparat de animale, case și munți. Imperiul era creație a inimii sale.

Ce vei face cu frumusețea unei femei, dacă nu există un bărbat pe care ea să-l miște? Și ce vei face cu prestigiul diamantului, dacă nimeni nu-l rîvnește? Și cu imperiul, dacă nu mai există slujitori ai imperiului?

Căci cel ce știe să descifreze imaginea, și care o poartă în inima lui, și care este legat de această imagine, trăind din ea asemenea copilului ce suge la sînul mamei, cel căruia imaginea îi este temelie, semnificație și prilej de măreție, spațiu și împlinire, dacă va fi smuls de la acest izvor, va fi retezat, ciopîrțit și va muri asfixiat, asemenea copacului ale cărui rădăcini au fost tăiate. Nu se va mai regăsi. Și totuși, atunci cînd imaginea, pierind în el, îl face să piară, el nu mai suferă și se acomodează mediocrității sale, fără a o recunoaște.

Iată pentru ce trebuie să ții mereu treaz ceea ce este măreț în om și să-l convertești la propria sa grandoare.

Căci hrana esențială nu-i vine din lucruri, ci din ceea ce leagă lucrurile între ele. Nu diamantul îl va hrăni, ci acea legătură ce există între diamant și oameni. Nu nisipul îl va hrăni, ci legătura dintre nisip și triburi. Nu cuvintele din cărți, ci acele legături dintre ele care sînt dragoste, poem și înțelepciune.

Iar dacă vă chem să vă ajutați, să existați împreună și să alcătuiți o imagine care să vă îmbogățească pe fiecare, la care să ia parte fiecare, chiar și copiii imperiului, dacă vă închid în domeniul iubirii mele, cum să nu vă înălțați și cum ați putea rezista? Frumusețea chipului nu există decît prin reflectarea fiecărei părți în toate celelalte. Iar aparița vă răscolește. Același lucru — despre acel poem care vă smulge lacrimi. Am luat stele, fîntîni și regrete. Și nu există în ele nimic mai mult. Dar le-am plămădit după geniul meu, iar ele au servit ca piedestal

unei divinități care le domină, fără a fi conținută în nici unul dintre ele".

Tatăl meu a trimis un cîntăreț în mijlocul acelor oameni ce putrezeau. Cîntărețul s-a așezat între ei, la venirea serii, și a început să cînte. A cîntat despre lucrurile care se reflectă unele în altele. A cîntat despre prințesa minunată la care nu poți ajunge decît după două sute de zile de mers prin nisipul ars de soare și lipsit de apă. Iar lipsa fîntînilor devine sacrificiu și beție de dragoste. Iar apa din burduf devine rugă, căci ea duce spre cea iubită. Spunea : „Doream un crîng de palmieri și o ploaie binefăcătoare... dar mai mult decît orice o doream pe aceea care speram că mă va primi cu un surîs... și nu mai știam să deosebesc fierbințeala de dragoste...".

Iar lor le era sete de sete și, întinzîndu-și pumnii spre tatăl meu, spuneau : „Scelerat ! Ne-ai răpit setea, care este beție a sacrificiului din dragoste !".

Le-a cîntat despre acea amenințare care domnește atunci cînd războiul s-a pornit, transformînd nisipul în cuib de vipere. Fiecare dună sporește cu o putere de viață și de moarte. Iar lor le era sete de primejdia morții ce însuflețește nisipul. Le-a cîntat despre teama de dușman, atunci cînd îl aștepți din toate părțile, iar el se desfășoară de la un capăt la altul al orizontului, asemenea unui soare care nu știi de unde va răsări ! Iar lor le era sete de un dușman care să-i înconjoare cu măreția lui, asemenea mării.

Iar atunci cînd le-a fost sete de dragoste, pe care o întrezăreau asemenea unui chip, pumnalele țîșniră din teci. Și iată că plîngeau de bucurie, mîngîindu-și săbiile ! Armele lor uitate, ruginite, înjosite, dar care le-au apărut asemenea unei bărbății pierdute ; căci numai ele permit omului să creeze lumea. Și acesta a fost semnalul revoltei, revoltă frumoasă ca un incendiu !

Și au murit toți, ca niște adevărați bărbați !

XIII

AM ÎNCERCAT SĂ ADUCEM CÎNTUL POEȚILOR în mijlocul acestei armate ce începea să se risipească. Dar se întîmpla minunea că poeții erau neputincioși, iar soldații rîdeau de ei.

„Să ni se cînte adevărurile noastre, răspundeau ei. Fîntîna casei noastre şi aroma supei de seară. De ce aceste vorbe goale ?

Atunci am aflat acest adevăr, şi anume că puterea pierdută nu se redobîndeşte niciodată. Şi că imaginea imperiului îşi pierduse fertilitatea. Căci imaginile mor, asemenea plantelor, atunci cînd puterea lor s-a istovit, iar ele nu mai sînt decît materie moartă ce se risipeşte şi humus pentru plante noi. M-am îndepărtat pentru a reflecta asupra acestei enigme. Căci nimic nu este mai adevărat sau mai puţin adevărat. Ci doar mai convingător sau mai puţin convingător. În mîinile mele nu se mai afla nodul miraculos al diversităţii lor. Îmi scăpa. Iar imperiul meu se clătina ca lipsit de vlagă, căci cedrul, atunci cînd furtuna îi frînge ramurile, cînd vîntul nisipurilor îl usucă, se pleacă în faţa deşertului nu pentru că nisipul a devenit mai puternic, ci pentru că cedrul a renunţat să se apere şi şi-a deschis porţile barbarilor.

Atunci cînd un cîntăreţ îşi intona cîntecul, i se reproşa că-şi exagerează emoţiile. Şi este adevărat că pateticul suna fals, ca aparţinînd altor vremi. Oare se înşală el însuşi, se întrebau, asupra dragostei pe care o exprimă faţă de animale, de case, de munţi, care nu sînt decît obiecte disparate ? Se înşală el însuşi asupra dragostei pe care o exprimă faţă de meandrele fluviilor care nu ameninţă întîmplările războiului şi nu merită vărsare de sînge ? Şi e adevărat că acei cîntăreţi se simţeau vinovaţi, ca şi cum ar fi povestit fabule grosolane unor copii ce nu mai erau îndeajuns de creduli...

Generalii mei, în trainica lor prostie, mă întrebau : „Pentru ce oamenii noştri nu vor să mai lupte ?“. Ca şi cum ar fi spus, scandalizaţi în meseria lor : „Pentru ce nu mai vor să secere grîul ?“. Iar eu schimbam întrebarea care, astfel pusă, nu ducea la nimic. Nu era vorba despre o meserie. Mă întrebam, în liniştea iubirii mele : „Pentru ce nu mai vor să moară ?“. Iar înţelepciunea mea căuta un răspuns.

Căci nu-ţi dai viaţa pentru animale, nici pentru case, nici pentru munţi. Căci obiectele dăinuie fără ca nimic să le fie sacrificat. Dar îţi dai viaţa pentru a salva nodul invizibil care le leagă, transformîndu-le în domeniu, în imperiu, în imagine dragă şi apropiată. Îţi transpui viaţa în această unitate, căci, murind, o clădeşti în continuare.

Moartea este prețioasă datorită dragostei. Iar cel care și-a transpus viața în lucrul bine făcut și care dăinuie mai mult decît viața, în templul ce-și croiește drum prin secole, acela acceptă să moară dacă știe să desprindă palatul din diversitatea lucrurilor, dacă este orbit de măreția lui și dorește să se contopească cu el. Căci ceva mai măreț decît propria sa viață îl învăluie, iar el se dăruiește dragostei sale.

Dar cum ar fi putut să accepte să-i dea viața în schimbul unor interese vulgare ? Ceea ce interesul comandă în primul rînd este să trăiești. Orice ar fi făcut cîntăreții mei, ei ofereau oamenilor monedă falsă în schimbul sacrificiului lor, neștiind a-i face să perceapă o imagine care să-i însuflețească. Oamenii mei nu mai aveau dreptul să-și dea viața din dragoste. De ce ar mai fi murit ?

Iar aceia dintre ei, care mureau datorită asprimii unor îndatoriri pe care le acceptau fără a le înțelege, mureau țepeni și cu ochii mînioși, zgîrciți în cuvinte, în severitatea dezgustului lor.

Iată pentru ce căutam în inima mea o învățătură nouă, care să-i însuflețească ; apoi, înțelegînd că nu există raționament sau înțelepciune care să ducă la aceasta, căci trebuie să creezi un chip asemenea opțiunii sale, m-am rugat omului să mă lumineze.

Și, de-a lungul nopții, îmi vegheam oamenii sub foșnetul nisipului ce urca și alerga deasupra dunelor, pentru a le desface și a le reface cîțiva pași mai departe. În această noapte fără vîrstă, în care luna apărea și dispărea în negura roșiatică pe care o tîrau vînturile. Și ascultam străzile chemîndu-se una pe cealaltă din cele trei vîrfuri ale taberei triunghiulare, dar vocile lor nu mai erau decît lungi strigăte fără credință, atît de patetice în deșertăciunea lor.

Și mă gîndeam : „Nu există nimic pentru a-i aduna împreună... Vechiul lor limbaj a obosit. Prizonierii tatălui meu erau necredincioși, însă ocrotiți de un imperiu puternic. Tatăl meu le-a trimis un cîntăreț ce preamărea imperiul. Și într-o singură noapte, prin atotputernicia cuvîntului său, i-a convertit. Dar această putere nu era a lui, ci a imperiului.

Dar mie îmi lipsesc cîntăreții, îmi lipsește adevărul, îmi lipsește veșmîntul care să mă transforme în păstor. Trebuie, deci, ca ei să se omoare și să mînjească noaptea

cu acele lovituri de cuțit ce țintesc în pîntece și sînt la fel de inutile ca lepra ? Prin ce voi reuși să-i strîng laolaltă ?“.

Din cînd în cînd, se ridicau falși profeți care strîngeau în jurul lor cîțiva dintre ei. Iar cei fideli, deși rari, se însuflețeau și se arătau gata să moară pentru credința lor. Dar credința lor nu valora nimic pentru ceilalți. Și toate credințele se opuneau una alteia. Mici comunități au apărut astfel, urîndu-se, obișnuind să împartă totul în greșeală și adevăr. Căci ceea ce nu e adevăr e greșeală, iar ceea ce nu e greșeală e adevăr. Dar eu, care știu bine că greșeala nu este contrariul adevărului, ci o altă aranjare, un alt templu clădit cu aceleași pietre, nici mai adevărat, nici mai puțin adevărat, ci altfel, descoperindu-i gata să moară pentru adevăruri iluzorii, sîngeram în inima mea. Și mă rugam domnului : „Nu poți să mă înveți un adevăr care să domine adevărurile lor deosebite și să le primească pe toate în sînul său ? Căci dacă din aceste ierburi, care se devorează între ele, voi face un arbore animat de un suflu unic, atunci o ramură va crește din prosperitatea altei ramuri, iar arborele întreg nu va fi decît colaborare minunată și avînt spre soare. Ori inima mea nu e destul de încăpătoare pentru a-i cuprinde ?“.

Virtuoșii erau ridiculizați, iar negustătorii triumfau. Totul se vindea. Fecioarele erau închiriate. Proviziile de orz, pe care le păstram pentru vremurile de foamete, erau prădate. Se omorau. Dar nu eram atît de naiv să cred că sfîrșitul imperiului se datora acestei decăderi a virtuții, înțelegînd cu limpezime că decăderea virtuții se datora sfîrșitului imperiului.

„Doamne, spuneam, dă-mi această imagine în care sufletele lor să se transpună. Și toți, prin fiecare, vor crește mai puternici. Iar virtutea va fi semn a ceea ce ei vor fi“.

XIV

ÎN LINIȘTEA IUBIRII MELE, AM ORDONAT SĂ fie executat un mare număr de oameni. Dar fiecare mort alimenta lava ascunsă a rebeliunii. Căci nu accepți decît ceea ce este evident. Dar nimic nu era evident. Se

înțelegea greu în numele cărui adevăr limpede murise unul sau altul. Și atunci am primit de la înțelepciunea divină învățăminte asupra puterii.

Căci puterea nu se explică prin rigoare. Ci numai prin simplitatea limbajului. Desigur, rigoarea este necesară pentru a impune limbajul nou, căci nimic nu-l pune în evidență, iar el nu este nici mai adevărat, nici mai puțin adevărat, ci altfel. Dar cum ar putea rigoarea să impună un limbaj care, prin el însuși, ar dezbina oamenii, lăsîndu-i să se contrazică ? Căci a impune un asemenea limbaj înseamnă a impune dezbinarea și a distruge rigoarea.

Simplificînd, le impun despotismul. Impun omului să devină altul, mai liber, mai limpede, mai generos și mai pasionat, contopit el însuși aspirațiilor salc și, odată împlinit el renegă larva care fusese, se miră de propria sa splendoare, se minunează, devine aliat și soldat al rigorii mele. Iar rigoarea mea nu are altă temelie decît rolul pe care el îl joacă. Este poarta monumentală prin care turma trece, obligată, poate, prin lovituri de bici, însă împlinindu-se și transfigurîndu-se. Dar toți aceștia nu sînt constrînși : sînt convertiți.

Rigoarea însă nu-și atinge scopul dacă, după ce au trecut pragul, oamenii, despuiați de ei înșiși și eliberați din crisalidele lor, nu simt deschizîndu-se în ei aripi și, departe de a preamări suferința care i-a creat și întărit, ei se regăsesc amputați și triști, și-și întorc fața spre țărmul pe care l-au părăsit.

Atunci, trist și inutil, sîngele oamenilor umple fluviile.

Cei pe care îi executam, arătînd că nu putusem să-i convertesc, erau o dovadă a greșelii mele. Atunci am intonat această rugă :

„Doamne, veșmîntul meu e prea scurt, iar eu sînt un păstor nepriceput, ce nu știe să-și adăpostească poporul. Răspund nevoilor unora, rănindu-i pe alții în nevoile lor.

Doamne, eu știu că orice aspirație e frumoasă. Aspirația libertății și cea a disciplinei. Aceea a pîinii pentru copii și cea a sacrificiului pîinii. Cea a științei care cercetează și cea a respectului care acceptă și creează. Cea a ierarhiilor care divinizează și cea a împărțelii care distribuie. Cea a timpului care permite meditația și cea

a muncii care umple timpul. Cea a dragostei prin spirit, care pedepsește carnea și înalță omul, și cea a milei care tămăduiește carnea. Cea a viitorului de clădit și cea a trecutului de salvat. Cea a războiului care împrăștie sămînța și cea a păcii care strînge recolta.

Dar știu, de asemenea, că aceste contradicții nu sînt decît contradicții de limbaj și că, de fiecare dată cînd omul se înalță, el le privește tot mai de sus. Iar contradicțiile dispar.

Doamne, vreau să creez noblețea războinicilor mei și frumusețea templelor în care viața oamenilor să se transpună și care să dea un înțeles acestei vieți. Dar în această seară, plimbîndu-mă în pustiul iubirii mele, am întîlnit o fetiță plîngînd. I-am ridicat capul spre mine pentru a-i citi în ochi. Iar suferința ei m-a orbit. Dacă refuz, Doamne, s-o cunosc, refuz o parte din mine, iar opera mea nu va fi nicicînd desăvîrșită. Nu înseamnă că mă abat de la scopurile mele înalte, dar această fetiță trebuie consolată ! Căci numai atunci lumea merge înspre bine. Și ea este un semn al lumii".

XV

RĂZBOIUL ESTE LUCRU GREU DE FĂCUT atunci cînd nu e înclinație naturală sau expresie a unei dorințe. Generalii mei, în temeinica lor prostie, studiau tactici abile, discutau și căutau perfecțiunea înainte de a acționa. Căci nu erau însuflețiți de credință, ci doar onești și stăruitori. Asta îi făcea să eșueze. I-am strîns în jurul meu pentru a le predica :

„Nu veți învinge niciodată căutînd perfecțiunea. Căci ea este obiect de muzeu. Interziceți greșelile și așteptați, pentru a acționa, să știți dacă mișcarea ce trebuie făcută este de o eficacitate bine demonstrată. Dar unde ați citit vreo demonstrație a viitorului ? Așa cum veți împiedica, în felul acesta, răspîndirea pictorilor, sculptorilor și a inventatorilor prodigioși, veți împiedica și cucerirea victoriei. Căci vă spun : turnul, cetatea sau imperiul cresc asemenea unui arbore. Ele sînt manifestări ale vieții, căci e nevoie de om pentru a le da naștere. Omul își închipuie că aceasta se face prin calcul. El crede că rațiunea guvernează așezarea pietrelor sale, cînd, de fapt, ascensiu-

nea acestor pietre s-a născut, în primul rînd, din dorința lui. Iar cetatea este cuprinsă în el, în imaginea pe care o poartă în inimă, așa cum arborele este cuprins în sămînța sa. Iar calculele sale nu fac decît să-i învesmînteze dorința. Și să o ilustreze. Căci nu veți explica nimic despre un copac dacă arătați apa pe care a băut-o, sucurile minerale pe care le-a supt și soarele care i-a împrumutat forța. Și nu explicați nimic despre un oraș atunci cînd spuneți : „Iată pentru ce această boltă nu se prăbușește... iată calculele arhitecților...". Căci dacă orașul trebuie să se nască, se vor găsi oricînd socotitori care să calculeze bine. Dar aceștia nu sînt decît slujitori. Iar dacă îi veți împinge în primul rînd, crezînd că orașele se nasc din mîinile lor, nici un oraș nu va mai țîșni din nisip. Ei știu cum se nasc orașele, dar nu știu pentru ce. Aruncați însă un cuceritor ignorant împreună cu poporul său pe un pămînt aspru și sterp, întorceți-vă după cîtva timp, și veți vedea strălucind în soare cetatea cu treizeci de cupole. Iar cupolele se vor înălța falnice, asemenea ramurilor cedrului. Căci dorința cuceritorului va deveni oraș și cupole. Iar el va găsi ca mijloace, căi și drumuri toți socotitorii pe care-i dorește.

Așa încît, le spuneam eu, veți pierde războiul, fiindcă nu doriți nimic. Nici un urcuș nu vă cere efortul. Și nu colaborați, ci vă distrugeți unul pe celălalt prin hotărîri incoerente. Priviți această piatră ce atîrnă greu. Se rostogolește înspre fundul prăpastiei. Căci ea este colaborare a tuturor grăunțelor de praf din care s-a plămădit și care o duc, toate, spre același scop. Priviți apa în rezervoare. Se sprijină de pereți și așteaptă ocazia. Căci vine ziua în care ocazia se arată. Iar în timpul acesta, zi și noapte, ea apasă fără încetare. Doarme în aparență, fiind totuși vie. Căci la cea mai neînsemnată crăpătură, iat-o punîndu-se în mișcare, strecurîndu-se, răsturnînd obstacolele pe care le întîlnește și reîntorcîndu-se la somnul ei atunci cînd drumul se înfundă, pînă ce o nouă crăpătură îi va deschide un nou drum. Iar ea nu va pierde această nouă ocazie. Și, pe căi indescifrabile, pe care nici un socotitor nu le-ar fi calculat, simpla greutate a apei va fi golit rezervoarele de proviziile voastre.

Armata voastră este asemenea unei mări ce nu apasă asupra digurilor. Sînteți un aluat fără drojdie. Un pămînt fără sămînță. O gloată fără dorințe. Administrați, în loc

să conduceți. Nu sînteți decît spectatori stupizi. Iar forțele obscure care apasă asupra zidurilor imperiului nu vor avea nevoie de administratori ca să vă înece în năvălirea lor. După care istoricii voștri, mai stupizi decît voi, vor explica motivele dezastrului, numind înțelepciune, calcul și știință ale adversarului, mijloacele reușitei lui. Dar eu vă spun că nu există nici înțelepciune, nici calcul, nici știință a apei, atunci cînd ea sfarmă ziduri și înghite orașe.

Voi sculpta viitorul asemenea creatorului ce-și extrage opera din blocul de marmură prin lovituri de daltă. Iar cioburile ce ascundeau imaginea divină cad unul cîte unul. Ceilalți vor spune: „Marmura conținea această imagine. El a găsit-o. Iar mișcările sale erau un mijloc". Dar eu spun că el nu calcula, nu plămădea piatra. Surîsul unui chip nu este alcătuit dintr-un amestec de sudoare, de scîntei, de lovituri de daltă și de marmură. Surîsul nu aparține pietrei, ci creatorului. Eliberează omul, iar el va crea.

În temeinica lor prostie, generalii mei s-au strîns pentru a discuta: „Trebuie să înțelegem, își spuneau ei, pentru ce oamenii noștri se dezbină și se urăsc". Și-i chemau în fața lor. Și-i ascultau, pe unii și pe ceilalți, încercînd să le împace teoriile, să stabilească cine avea dreptate și cine nu. Dacă se urau din gelozie, generalii încercau să determine cine greșea și cine nu. Și curînd n-au mai înțeles nimic, atît de mult s-au încîlcit problemele, atît de mult același act avea chipuri diferite, nobil sub o anume lumină, josnic — sub o alta, crud și generos — în același timp. Iar sfatul lor continua tîrziu, în noapte. Și fiindcă nu mai dormeau, prostia le sporea. Atunci au venit să-mi ceară sfatul: „Nu mai există decît o soluție în această harababură, mi-au spus ei. Potopul biblic!".

Dar eu îmi aminteam de ceea ce spunea tatăl meu: „Atunci cînd mucegaiul atacă grîul, caută-l în afara grîului, iar pe acesta mută-l în alt hambar. Atunci cînd oamenii se urăsc, nu asculta expunerea imbecilă a motivelor pe care le au să se urască. Căci au multe alte motive decît cele pe care le spun și la care nu s-au gîndit niciodată. Dar au tot atît de multe motive să se iubească. Și la fel de multe să trăiască în indiferență. Iar pe mine nu mă interesează niciodată cuvintele, știind că

ceea ce poartă în ele nu este decît un semn de înțeles, așa cum pietrele unei clădiri nu-ți arată nici umbra, nici liniștea, așa cum elementele din care e plămădit un arbore nu explică arborele în sine. De ce m-ar fi interesat, deci, motivele urii lor ? O clădeau ca pe un templu din aceleași pietre pe care le-ar fi folosit pentru a clădi dragostea".

Eram, deci, simplu spectator la această ură pe care o înveșmîntau cu motivele lor prost înțelese și nu speram să-i vindec de ea impunînd o judecată vană. Ea n-ar fi făcut decît să-i înăsprească în motivele lor, întărindu-le greșelile și avantajele. Trufia celor cărora le-aș fi dat dreptate și pizma celor cărora nu le-aș fi dat-o. Și, astfel, prăpastia dintre ei ar fi sporit. Îmi aminteam însă despre înțelepciunea tatălui meu.

După ce cucerise, odată, teritorii noi și fiindcă aceste teritorii nu erau încă sigure, lăsase generali pentru a-i sprijini pe guvernatori. Iar călătorii care se întorceau din aceste provincii noi veneau să-i spună tatălui meu :

„În cutare provincie, îi spuneau ei, generalul l-a insultat pe guvernator. Nu-și mai vorbesc".

Venea altul, dintr-o altă provincie :

„Stăpîne, guvernatorul îl urăște pe general".

Apoi, din altă parte, venea un al treilea :

„Stăpîne, e nevoie de dreptatea ta pentru a rezolva un grav litigiu. Generalul și guvernatorul sînt în proces".

Iar tatăl meu, înainte de toate, asculta cauzele neînțelegerilor. Aceste cauze erau evidente de fiecare dată. Oricine ar fi suferit asemenea jigniri s-ar fi hotărît să le răzbune. Era vorba despre trădări rușinoase și certuri de neîmpăcat. Jafuri și injurii. Și de fiecare dată, în mod evident, unul trebuia să aibă dreptate, iar celălalt — nu. Dar aceste clevetiri îl oboseau pe tatăl meu.

„Am lucruri mai bune de făcut, spunea el, decît să cercetez certurile lor stupide. Ele se nasc de la un capăt la celălalt al teritoriului, altele de fiecare dată, și totuși asemănătoare. Prin ce minuni am ales, oare, peste tot guvernatori și generali care nu se pot înțelege unul cu celălalt ?

Atunci cînd animalele pe care le așezi într-un staul mor unul după celălalt, nu te apleca asupra lor pentru a căuta cauza răului. Apleacă-te asupra staulului și dă-i foc".

A chemat, deci, un mesager :

„Le-am definit rău prerogativele. Ei nu știu care dintre ei are întîietate asupra celuilalt, la banchete. Le supraveghează cu dușmănie. Înaintează amîndoi în același pas, pînă în momentul în care trebuie să se așeze. Iar atunci, cel mai grosolan sau cel mai prost dintre ei se așază primul. Celălalt îl urăște. Și jură să fie mai puțin prost data următoare și să se grăbească pentru a se așeza el înaintea celuilalt. Iar după aceasta, desigur, își vor fura femeile, își vor jefui turmele, își vor adresa insulte. Toate acestea nu sînt decît baliverne fără preț, dar pentru care ei pătimesc, căci cred în ele. Eu însă nu-mi voi pleca urechea la zgomotul pe care-l fac.

Vrei să se iubească ? Nu le arunca sămînța puterii, pentru a o împărți. Ci fă ca unul dintre ei să-l slujească pe celălalt. Iar celălalt să slujească imperiul. Atunci, dîndu-și mîna și clădind împreună, se vor iubi".

I-a pedepsit, deci, cu cruzime pentru inutila zarvă a certurilor lor :

„Imperiul, le spunea el, n-are ce face cu scandalurile voastre. Un general, în mod evident, trebuie să asculte de guvernator. Îl voi pedepsi, deci, pe guvernator pentru că n-a știut să comande. Iar pe celălalt — pentru că nu a știut să asculte. Și vă sfătuiesc să faceți liniște".

Și, de la un capăt la celălalt al imperiului, oamenii s-au împăcat. Cămilele furate au fost înapoiate. Soțiile adultere au fost trimise înapoi sau repudiate. Insultele au fost retrase. Iar cel ce asculta era flatat de laudele celui ce-i comanda. Acestea erau pentru el izvoare de bucurie. Iar cel ce comanda era fericit să-și arate puterea, înălțîndu-și subalternul, și-l împingea în fața lui în zilele de banchet, făcîndu-l să se așeze primul.

„Aceasta nu înseamnă că sînt proști, spunea tatăl meu. Ci doar că limbajul nu conține nimic care să fie vrednic de interes. Învață să asculți nu zarva cuvintelor, nici raționamentele ce le permit să se înșele. Învață să privești mai departe. Căci ura lor nu era absurdă. Atunci cînd pietrele nu sînt fiecare la locul lor, ele nu formează un templu. Iar dacă fiecare piatră este la locul ei și slujește templului, nu mai are importanță decît liniștea care se naște din ele și ruga ce se înalță în pace. Și cine îți va mai vorbi despre pietre ?".

Iată pentru ce nu mă interesau problemele generalilor mei, care mă rugau să caut în faptele oamenilor cauzele dezbinării lor şi să fac ordine prin dreptatea mea. Dar, în liniştea iubirii mele, traversam tabăra şi-i priveam urîndu-se. Mă întorceam apoi să mă rog.

„Doamne, iată-i dezbinaţi, căci nu mai clădesc un imperiu. Este greşit a crede că încetează să clădească pentru că sînt dezbinaţi. Luminează-mă şi arată-mi ce turn să-i fac să clădească, turn care să contopească în el aspiraţiile lor diverse. Care va cere totul de la ei şi-l va împlini pe fiecare, solicitîndu-l în întregime în măreţia lui. Veşmîntul meu e prea scurt, iar eu sînt un prost păstor ce nu-i poate adăposti pe toţi sub aripa sa. Iar ei se urăsc pentru că le e frig. Căci ura nu este decît lipsa satisfacţiei. Orice ură are un înţeles profund, care o domină. Ierburile diferite se urăsc şi se mănîncă una pe cealaltă, dar nu şi arborele unic, în care fiecare ramură creşte din prosperitatea celorlalte. Dă-mi o fîşie din veşmîntul tău, pentru a aduna sub ea pe toţi războinicii mei, pe truditori şi pe savanţi, pe soţi şi soţii, şi pe copiii care plîng...“.

XVI

GENERALII MEI, ÎN TEMEINICA LOR PROSTIE, veneau să-mi vorbească despre virtute :

„Iată, îmi spuneau ei, că moravurile sînt tot mai corupte. Şi din cauza aceasta imperiul se descompune. Trebuie să înăsprim legile şi să inventăm sancţiuni mai crude. Şi să retezăm capetele celor ce au greşit“.

Iar eu mă gîndeam :

„Trebuie, poate, într-adevăr, să retezăm capete. Dar virtutea este, în primul rînd, consecinţă. Putreziciunea oamenilor mei este, înainte de toate, putreziciunea imperiului, ce-şi creşte oamenii. Căci dacă el ar fi viguros şi sănătos, le-ar înflăcăra noblеţea“.

Îmi aminteam de cuvintele tatălui meu :

„Virtutea este perfecţiunea stării umane, şi nu absenţa defectelor ! Dacă vreau să clădesc un oraş, înnobilez prin putere gloata decăzută. Îi ofer alte beţii decît beţia mediocră a jafului, a cametei sau a violului. Iată-i clădind cu braţele lor noduroase. Orgoliul lor devine turn, şi

templu, și zid. Cruzimea lor devine grandoare și rigoare în disciplină. Și iată că ei slujesc unui oraș născut din ei înșiși și în care și-au transpus bogăția inimii. Vor muri pe ziduri pentru a-l salva. Și nu vei mai descoperi în ei decît virtuțile cele mai strălucitoare.

Dar tu, care ești dezgustat în fața puterii pămîntului, în fața urîțeniei humusului, a putreziciunii sale și a viermilor, vei cere în primul rînd omului să nu existe și să nu miroasă. Condamni în ei expresia forței lor. Iar în fruntea imperiului vei instala degenerați. Iar ei vor hăitui viciul, care nu este decît putere fără folos. Dar, în felul acesta, ei hăituiesc puterea și viața. Și, la rîndul lor, devin paznici de muzeu și veghează asupra unui imperiu mort".

„Cedrul, spunea tatăl meu, se hrănește din noroiul pămîntului, transformîndu-l însă în frunziș des, ce se hrănește cu soare.

Cedrul, mai spunea cîteodată tatăl meu, este perfecțiunea noroiului. Este noroiul devenit virtute. Dacă vrei să salvezi imperiul, creează-i fervoarea. Ea va îndruma mișcările oamenilor. Și aceleași acte, aceleași mișcări, aceleași aspirații, aceleași eforturi îți vor clădi orașul, în loc de a-l distruge.

Iar acum eu îți spun :

Orașul tău va muri prin perfecțiune. Căci oamenii trăiau nu din ceea ce primeau, ci din ceea ce dăruiau. Disputîndu-și proviziile strînse, vor redeveni lupi în bîrlogurile lor. Iar dacă cruzimea ta reușește să-i îmblînzească, vor deveni vite în staul. Căci un oraș nu este perfect niciodată. Spun despre opera mea că nu e perfectă atunci cînd îmi lipsește fervoarea. Ei mor pentru că sînt deja morți. Perfecțiunea nu este un scop pe care-l atingi. Ea este schimbarea în etern. Și orașul meu n-a fost niciodată perfect...".

Iată pentru ce mă îndoiam că este de ajuns să retezi capete. Căci, desigur, trebuie să-l condamn pe cel corupt, pentru a nu-i corupe pe ceilalți, așa cum arunci fructul putred din pivniță sau animalul bolnav din staul. Dar mai bine este să schimbi pivnița sau staulul, căci ele sînt, în primul rînd, vinovate.

Pentru ce să-l pedepsești pe cel ce poate fi convertit ? Iată pentru ce m-am rugat : „Doamne, împrumută-mi o fîșie din veșmîntul tău, pentru a adăposti sub ea toți

oamenii cu povara lor de dorințe. Am obosit să-i sugrum pe cei pe care nu-i pot acoperi eu însumi, de frică să nu-mi ruineze imperiul. Știind că-i amenință pe ceilalți și binefacerile discutabile ale adevărului meu vremelnic, știind însă de asemenea că și ei sînt purtători ai adevărului".

XVII

IATĂ PENTRU CE AM DISPREȚUIT

întotdeauna, ca fiind zadarnică, zarva cuvintelor. Și nu m-am încrezut în artificiile limbajului. Iar atunci cînd generalii mei, în solida lor stupiditate, veneau să-mi spună :„Poporul se revoltă, te sfătuim să fii abil...", îi concediam. Căci abilitatea nu este decît un cuvînt gol. In creație nu există ocoluri. Creezi ceea ce faci, și nimic mai mult. Iar dacă pretinzi, că urmărind un scop, te îndrepți spre un altul, deosebit de primul, doar cel pe care cuvintele îl înșală te va crede abil. Căci ceea ce creezi, în cele din urmă, este acel lucru înspre care te îndrepți în primul rînd, și nimic mai mult. Creezi obiectul ocupației tale, și nimic mai mult, chiar dacă te ocupi de el pentru a-l combate. Îmi creez inamicul și îi declar război. Îl făuresc și îl înăspresc. Iar dacă întăresc constrîngerea în numele unei libertăți viitoare, nu fac decît să creez constrîngerea. Căci viața nu cunoaște drumul pieziș. Nu poți înșela un copac : îl faci să crească și, în același timp, îl dirijezi. Restul nu e decît zarvă de cuvinte. Iar dacă sacrific generația mea pentru fericirea generațiilor viitoare, oamenii sînt cei pe care-i sacrific. Nu pe aceștia sau pe ceilalți, ci pe toți. Pe toți îi înlănțuiesc în nefericire. Restul nu e decît zarvă de cuvinte. Dacă fac război pentru a obține pacea, întemeiez războiul. Pacea nu este o stare care se obține prin război. Dacă nu cred în pacea cucerită cu armele și dezarmez, mor. Căci pacea nu o pot stabili decît dacă o creez. Adică primesc să absorb și orice om găsește în imperiul meu expresia propriilor dorințe. Căci fiecare iubește în felul său aceeași imagine. Doar un limbaj insuficient îi opune pe oameni unii altora, căci dorințele lor nu diferă. N-am întîlnit niciodată pe cel care să dorească dezordinea, sau josnicia, sau ruina. Imaginea care-i frămîntă și pe care ar vrea

s-o întemeieze se aseamănă de la un capăt la celălalt al universului, dar căile de atingere a ei diferă. Unul crede că libertatea va permite omului să se dezvolte, altul că omul va creşte puternic prin constrîngere, dar amîndoi doresc grandoarea sa. Unul crede că mila va uni oamenii, altul disprețuiește bunătatea ca fiind respect al putreziciunii şi îi obligă să construiască un turn în care se vor contopi unul cu celălalt. Şi amîndoi luptă pentru dragoste. Unul crede că prosperitatea domină totul, căci omul eliberat de poverile sale găseşte timp să-şi cultive inima, sufletul şi inteligența. Altul însă consideră că însuşirile inimilor, ale inteligenței şi sufletelor lor nu sînt legate de alimentele pe care le consumă, nici de facilitățile care li se acordă, ci de darurile care li se solicită. Acesta crede că doar templele născute din nevoia Domnului şi date ca ispăşire sînt frumoase. Dar şi unul şi celălalt doresc înfrumusețarea sufletului, a inteligenței şi a inimii. Şi amîndoi au dreptate, căci cine se poate dezvolta în robia, cruzimea şi abrutizarea unei munci grele ? Dar cine se poate dezvolta într-o libertate fără reguli, în respectul decadenței şi în creația goală, care nu mai este decît divertisment de trîndavi ?

Iată-i luînd armele ca să apere cuvinte neputincioase, în numele aceleiaşi iubiri. Şi e război, adică luptă, şi căutare, şi mişcare dezordonată în direcția impusă, întocmai ca arborele poetului meu care, născut orb, a lovit în pereții colibei sale pînă ce şi-a crăpat o lucarnă prin care a țîşnit spre soare, în sfîrşit drept şi triumfător.

Nu încerc să impun pacea. Creez inamicul şi ura lui şi mă mulțumesc a-l supune. Nimic nu e mai impunător decît convertirea şi a converti înseamnă a primi. Înseamnă a oferi fiecăruia un veşmînt pe măsura lui, în care să se simtă bine. Acelaşi pentru toți. Căci orice contradicție nu este decît lipsă a geniului.

Iată pentru ce repet rugăciunea :

— Doamne, luminează-mă ! Fă-mă să cresc în înțelepciune, astfel încît să-i împac nu prin renunțarea, cerută de unii şi de alții, la vreuna dintre dorințele lor, ci printr-o imagine nouă, care să le pară aceeaşi. Întocmai unui vapor. Cei care, fără a înțelege, trag corzile la babord, luptă împotriva celor ce trag la tribord. Fără să ştie, s-ar urî. Dar dacă o ştiu, colaborează şi împreună ajută vîntului.

Pacea e un arbore care are nevoie de mult timp pentru a se înălța. Întocmai cedrului, trebuie să tragem seva din mult pămînt pentru a-i întemeia unitatea.

A clădi pacea înseamnă a clădi un staul în care toată turma să poată adormi. Înseamnă a clădi un palat suficient de încăpător, pentru ca toți oamenii să se întîlnească înăuntrul lui fără a părăsi nimic din lucrurile care-i însoțesc. Nu poate fi vorba de a-i amputa, pentru a începea cu toții. A clădi pacea înseamnă a obține ca providența să-și întindă mantia pentru a adăposti oamenii în toată imensitatea dorințelor lor. Întocmai mamei care-și iubește fiii. Și pe cel timid și blînd. Și pe cel dornic de viață. Și pe cel, poate, cocoșat, plăpînd și nedorit. Toți, în diversitatea lor, îi înduioșează inima. Și toți, în diversitatea iubirii lor, contribuie la gloria ei.

Dar pacea este un arbore care are nevoie de mult timp pentru a crește. Îi trebuie mai multă lumină decît am eu și nimic nu e încă evident. Aleg și refuz. Ar fi prea ușor să faci pace dacă toți s-ar asemăna.

Astfel a eșuat abilitatea generalilor mei, căci, cu solidă stupiditate, mi-au prezentat raționamentele lor. Îmi aminteam de cuvintele tatălui meu: „Arta raționamentului permite omului să se înșele...".

— Dacă oamenii noștri neglijează sarcinile imperiului, înseamnă că se moleșesc. Să le pregătim, deci, ambuscade. ei se vor întări, iar imperiul va fi salvat.

Astfel vorbesc profesorii care merg din efect în efect. Dar viața este pur și simplu, așa cum este copacul. Iar tulpina nu este mijlocul găsit de sămînță pentru a deveni ramură. Tulpină, sămînță și ramură nu sînt decît aceeași înfiorire.

I-am corectat, deci :

— Dacă oamenii noștri se înmoaie, înseamnă că imperiul care le alimenta vitalitatea a murit în ei. Întocmai cedrului, cînd i-a dispărut darul vieții. Nu mai transformă pămîntul în cedru și începe să se împrăștie în pustiu. Pentru a-i însufleți, trebuie deci să-i convertim...

Totuși, în indulgența mea, generalii neputînd să mă înțeleagă, i-am lăsat să-și joace jocul ; ei au expediat oamenii să-și caute moartea în jurul unui puț pe care nimeni nu-l dorea, fiindcă era secat, dar unde, din întîmplare, făcuse tabără inamicul.

Desigur, e frumos schimbul de focuri în jurul fîntînii, acest dans în jurul florii, căci cel ce obține fîntîna se unește cu pămîntul și regăsește gustul victoriei. Iar inamicul se întoarce într-o mișcare aidoma celei a corbilor stîrniți de apropierea ta și zburînd în cercuri pînă acolo unde nu-i mai poți ajunge. Atunci nisipul care i-a înghițit în urma ta se încarcă de pulbere, iar tu îți joci viața și moartea cu bărbăție. Și dansezi în jurul unui centru, și de îndepărtezi, și te apropii de ceva.

Dar dacă fîntîna e secată, jocul nu mai e același. Știi că e nefolositoare, fîntîna aceasta, și lipsită de sens ca un zar pe care nu-ți angajezi averea. Generalii mei, văzînd oamenii jucînd zaruri și omorîndu-se pentru o înșelăciune, au crezut în zaruri. Și au jucat pe fîntînă ca pe un zar fără miză. Dar nimeni nu omoară pentru înșelăciune la un joc de zaruri fără miză.

Generalii mei n-au înțeles niciodată foarte bine dragostea.

Căci ei văd îndrăgostitul exaltat de zorii care-i readuc, deșteptîndu-l, dragostea. Și văd războinicul exaltat de zorii care-i aduc, deșteptîndu-l, victoria, cea care se rostogolește deja în el și-l face să rîdă. Și cred că zorile sînt atotputernice, nu dragostea.

Eu, însă, spun că nimic nu se poate face fără dragoste. Căci zarul care nu e încărcat de un sens dorit te plictisește. Și zorile te plictisesc dacă nu fac decît să te întoarcă în mizerie. Și moartea pentru fîntîna inutilă te plictisește.

Desigur, cu cît munca pe care o consumi în numele dragostei este mai grea, cu atît mai mult te exaltă. Cu cît dai mai mult, cu atît crești mai mult. Dar trebuie să existe cineva care să primească. A pierde nu înseamnă niciodată a dărui.

Generalii mei, văzîndu-i pe oameni dînd cu bucurie, nu au dedus că exista cineva care să primească. Și nu înțelegeau că, pentru a exalta omul, nu este suficient să-l despoi.

Acel rănit, pe care l-am surprins în amărăciunea lui, îmi spuse :

— Am să mor. Și mi-am dat sîngele fără să primesc nimic în schimb. Pe inamicul căruia i-am trimis un glonte în pîntece, înainte ca altul să-l răzbune, l-am urmărit în timp ce murea. Și îmi părea că se desăvîrșește

prin moarte, dăruit în întregime credinţelor sale. Moartea i-a fost o răsplată. Cît despre mine, respectînd ordinul primit de la caporalul meu şi nu de la altcineva care l-ar fi îmbogăţit şi înnobilat, mor cu demnitate, dar şi cu supărare.

Cît despre ceilalţi, fugiseră.

XVIII

IATĂ PENTRU CE, ÎN SEARA ACEEA, DIN înălţimea stîncii pe care mă căţărasem, am privit petele negre pe care le făcea tabăra mea, ca de obicei de formă triunghiulară, ca de obicei împodobită cu santinele în cele trei vîrfuri, înzestrată cu puşti şi pulbere, şi totuşi aproape de a fi risipită, răspîndită aidoma copacului mort, şi i-am iertat pe oameni.

Fiindcă am înţeles. Omida moare atunci cînd formează crisalida. Planta moare cînd ajunge sămînţă. Cel ce se transformă cunoaşte tristeţea şi teama. Totul în el devine inutil. Cel ce se transformă nu este decît cimitir şi regrete. Şi această mulţime aştepta transformarea, istovindu-şi vechiul imperiu căruia nimeni n-ar şti să-i redea tinereţea. Nu vindeci nici omida, nici planta, nici copilul care-şi schimbă vocea şi care, pentru a fi fericit, cere să i se redea copilăria, să simtă din nou plăcerea jocurilor care-l plictisesc, dulceaţa braţelor mamei şi gustul laptelui — dar nu mai există nici plăcere a jocurilor, nici refugiu în braţele mamei, nici gust al laptelui, iar el pleacă, trist. Istovindu-şi vechiul imperiu, oamenii, fără să ştie, reclamau imperiul cel nou. Copilul care a crescut şi s-a despărţit de mama sa nu va cunoaşte odihnă pînă ce nu va fi găsit femeia. Doar ea îl va întregi din nou. Dar cine poate arăta oamenilor imperiul lor? Cine poate, în diversitatea lumii, doar prin puterea geniului său, să creeze o imagine nouă, să-i forţeze să-şi întoarcă ochii în direcţia ei şi s-o cunoască? Şi, cunoscînd-o, s-o iubească? Aceasta nu este o operă de logician, ci de creator şi sculptor. Căci nu făureşte în marmură decît acela care n-are nimic de justificat şi imprimă marmurii puterea de a deştepta dragostea.

XIX

AM CHEMAT, DECI, ARHITECȚII ȘI LE-AM SPUS :

— De voi depinde cetatea viitoare, nu în semnificația ei spirituală, ci în imaginea pe care o va prezenta și care va fi expresia ei. Mă gîndesc, ca și voi, ca oamenii să fie fericit instalați, ca ei să dispună de comoditățile orașului și să nu-și irosească eforturile în complicații zadarnice și cheltuieli sterile. Dar eu am învățat să deosebesc ceea ce este important de ceea ce este urgent. Căci este urgent, desigur, ca omul să mănînce, fiindcă, dacă nu e hrănit, nu există și nu mai ridică probleme. Dar dragostea și sensul vieții sînt mai importante. Nu mă interesează o specie care să îngrașe pămîntul. Întrebarea pe care mi-o pun nu este de a ști dacă omul va fi sau nu fericit, prosper și comod adăpostit. Mă întreb în primul rînd ce om va fi prosper, la adăpost și fericit. Negustorilor îmbogățiți pe care siguranța îi umflă le prefer nomadul, veșnic în urmărirea vîntului, căci slujba la un asemenea stăpîn îl înfrumusețează în fiecare zi mai mult. Dacă aș fi constrîns să aleg și aș afla că grandoarea ar fi refuzată primului și acordată doar celui de-al doilea, mi-aș trimite tot poporul în deșert. Fiindcă îmi place ca omul să împrăștie lumină. Și puțin îmi pasă de lumînarea groasă. Doar după flacără îi măsor calitatea.

Dar n-am văzut ca prințul să fie inferior hamalului, nici generalul sergentului, nici șeful muncitorilor, deși se bucură de mai multe bunuri. Pe cei ce construiesc ziduri de bronz nu i-am găsit inferiori celor ce înșiruie ziduri de pămînt. Nu refuz nimănui scara cuceririlor, care permite omului să urce mai sus. Dar n-am confundat niciodată mijlocul și scopul, scara și templul. Este urgent ca o scară să permită accesul la templu, altfel acesta ar rămîne pustiu. Dar templul este singurul important. Este urgent ca omul să trăiască și să găsească în jurul său mijloacele de a se dezvolta. Dar aici nu e vorba decît de scara care duce la om. Sufletul pe care i-l voi clădi va fi bazilica, și doar ea este importantă.

Vă condamn nu pentru că favorizați obișnuitul, ci pentru că-l luați drept scop. Căci, desigur, sînt urgente bucătăriile palatului, dar, în cele din urmă, palatul, căruia bucătăriile îi vor folosi, este singurul care contează. Și

vă convoc pentru a vă întreba : „Arătați-mi ceea ce este important din munca voastră“. Și rămîneți muți în fața mea.

Îmi spuneți : „Noi răspundem nevoilor oamenilor. Îi adăpostim“. Da. Așa cum răspunzi nevoilor vitelor pe care le așezi în staul pe așternutul lor de paie. Omul, desigur, are nevoie de ziduri între care să se îngroape și să se împlinească aidoma seminței. Dar are nevoie și de marea Cale Lactee și de întinderea mării, deși nici constelațiile, nici oceanul nu-i folosesc la nimic. Și ce înseamnă a fi de folos ? Cunosc oameni care au urcat muntele timp îndelungat și cu trudă, zdrelindu-și genunchii și palmele, istovindu-se în urcușul lor, ca să ajungă pe creastă înaintea zorilor și să se adape din profunzimea cîmpiei albastre încă, așa cum cauți apa unui lac să-ți potolești setea. Se așază și privesc, odată ajunși, și respiră. Iar inima lor bate cu bucurie și ei găsesc un remediu suveran pentru repulsiile lor.

Cunosc pe alții care caută marea în pasul încet al caravanei și care au nevoie de mare. Și care, ajungînd pe promontoriu și dominînd această întindere plină de liniște și de greutate, ce ascunde ochilor lor munții de alge și de corali, respiră aerul sărat și se minunează de un spectacol ce nu le folosește la nimic, căci nu poți pune stăpînire pe mare. Dar și-au spălat inimile de robia lucrurilor mărunte. Poate priveau cu dezgust, ca din dosul zăbrelelor unei închisori, la uneltele de menaj, la reproșurile nevestelor lor, la nimicurile zilnice, care pot fi imagine întoarsă și sens al lucrurilor, dar cîteodată pot deveni mormînt care te închide și te apasă.

Atunci își iau provizii de nesfîrșit și aduc cu ei fericirea pe care au găsit-o acolo. Iar casa se schimbă doar pentru că, undeva, există cîmpia la răsăritul soarelui și marea. Căci fiecare lucru se deschide într-altul, mai vast. Totul devine drum sau fereastră înspre altceva decît el însuși.

Să nu-mi spuneți, deci, că zidurile voastre obișnuite îi ajung, căci dacă omul n-ar fi văzut niciodată stelele și ar fi fost în puterea voastră să-i clădiți o Cale Lactee cu travee uriașe, chiar dacă o asemenea cupolă ar înghiți o avere, mi-ați putea spune că această avere a fost irosită ?

Iată pentru ce vă spun : Dacă ridicați un templu inutil, de vreme ce nu servește nici la copt, nici la odihnă,

nici la adunarea notabililor, nici la strîngerea apei, ci doar la înălțarea inimii omului, la liniștea simțurilor, asemenea unui adăpost al inimii unde te așezi pentru a te pătrunde cîteva ore de pacea echitabilă, de potolirea patimilor și de dreptatea fără dezmoșteniți, dacă, deci, construiți un templu în care durerea rănilor devin imn și ofrandă, în care amenințarea morții devine port întrezărit în apele în sfîrșit liniștite, ați spune că v-ați irosit eforturile ?

Dacă cei ce-și sfîșie mîinile manevrînd velele în zile de furtună, cei ce luptă din greu cu valurile, zi și noapte, și nu mai sînt decît carne vie brăzdată de soare, ar putea fi priviți din cînd în cînd în apele liniștite și luminoase ale unui port, acolo unde nu mai există nici mișcare, nici ciocnire, nici efort, nici asprime a luptei, ci doar liniște a apei abia tulburată de sosirea vasului, vei crede că ți-ai irosit munca ? Căci le va părea dulce această apă ca de fîntînă, după aceea înspumată ce aleargă pe coama valurilor frămîntate ale mării.

Iată ce poate fi oferit omului și nu depinde decît de geniul tău. Căci tu construiești gustul apei portului, și al liniștii, și al speranțelor minunate doar prin orînduirea pietrelor tale.

Astfel templul tău îi solicită și se vor reculege în liniștea lui. Și se vor descoperi pe ei înșiși. Căci altfel n-ar exista decît dughenele care să-i solicite. Nimic din ei n-ar fi chemat să răspundă, decît cumpărătorul de către vînzător. Și nu s-ar naște în toată grandoarea lor. Și nu și-ar cunoaște cuprinsul.

Desigur, îmi vei spune, acești negustători grași sînt copleșiți și nu cer nimic mai mult. Dar e ușor să copleșești pe cel ce nu mai are nimic de adăpostit în inimă.

Și, desigur, lucrările voastre, un limbaj stupid le prezintă ca fiind inutile. Dar cu cîtă siguranță comportamentul oamenilor dezminte aceste raționamente ! Îi vedeți alergînd din toate părțile lumii în căutarea acelor reușite de piatră pe care voi nu le mai fabricați. Aceste hambare pentru suflet și inimă. Unde ați văzut oameni ce simt nevoia de a colinda lumea pentru a vizita depozite ? Omul, desigur, folosește mărfuri, însă numai pentru a se întreține și se înșală singur dacă-și închipuie că le
 dorește înainte de toate. Căci călătoriile lor au multe

scopuri. I-ai văzut pe oameni mișcîndu-se. Te-ai gîndit la scopurile lor ? Cîteodată, fără îndoială — un golf minunat, sau vreun munte înveșmîntat în zăpadă, sau un vulcan ce crește din lava sa, dar, înainte de toate, acele nave ascunse care, doar ele, conduc undeva...

Le înconjoară și le vizitează, visînd, fără a-și da prea bine seama, să se îmbarce pe ele. Căci ei nu se îndreaptă înspre nimic. Iar aceste temple nu mai primesc mulțumiriile și nu le mai poartă, nu le mai schimbă în rasă nobilă, ca o crisalidă. Toți acești emigranți nu mai au o asemenea navă, nu pot să se transforme, în timpul acestei călătorii la bordul unei nave de piatră, din suflete la început sărace și slabe, în suflete bogate și generoase. Iată pentru ce toți acești vizitatori se rotesc în jurul templului îngropat, caută, pășesc pe marile lespezi strălucitoare, lustruite de miile de pași, ascultîndu-și vocile răsunînd stinghere în liniștea monumentală, pierduți în pădurea de stîlpi de granit și crezînd, pur și simplu, ca niște istorici, că se instruiesc, cînd, după bătăile inimii, ar putea înțelege că din stîlp în stîlp, din sală în sală, din naos în naos, îl caută pe căpitanul navei, că fără a-l cunoaște îl așteaptă cu inimile tremurînde, chemînd un ajutor ce nu vine, așteptînd o transformare ce li se refuză, închiși în ei înșiși, fiindcă nu mai există decît templuri moarte, pe jumătate acoperite de nisip, fiindcă nu mai există decît nave eșuate, a căror provizie de liniște și de umbră este prost apărată și care iau apă din toate părțile, cu acele travee de cer albastru ce se arată prin bolțile năruite sau cu foșnetul nisipului pătrunzînd prin crăpăturile zidurilor. Și le e foame de o foame ce nu va fi nicicînd potolită...

Astfel, vă spun, veți construi, fiindcă pădurea adîncă, și Calea Lactee, și cîmpia albastră dominată de înălțimea muntelui aduc bucurie omului. Dar ce înseamnă întinderea Căii Lactee și a cîmpiilor albastre și a mării, pe lîngă cea pe care o oferă noaptea petrecută în mijlocul unor pietre, atunci cînd arhitectul a știut să le pătrundă de liniște ? Și chiar voi înșivă, arhitecți, vă veți înălța pierzînd gustul obișnuitului. Nu vă veți naște decît din opere adevărate, care vă vor purifica, neservindu-vă la nimic și obligîndu-vă să le serviți. Și vă va scoate din voi înșivă. Căci, cum s-ar naște mari arhitecți din lucruri fără grandoare ?

Nu veți deveni mari decît dacă pietrele pe care pretindeți că le încărcați cu puteri nu sînt adăposturi pentru comoditate, obiecte de întrecere sau de folosință obișnuită, ci piedestaluri, scări și nave ce duc înspre eternitate.

XX

GENERALII MEI, ÎN SOLIDA LOR STUPIDITATE, mă oboseau cu demonstrațiile. Reuniți ca în congres, se certau asupra viitorului. Astfel încercau să fie abili. Căci generalii mei învățaseră înainte de toate istoria scrisă și cunoșteau toate datele cuceririlor mele și cele ale înfrîngerilor mele, cele ale nașterilor și ale morților. Și, astfel, le părea evident că evenimentele se deduc unele din altele. Vedeau istoria omului ca pe un lung lanț de cauze și efecte care-și aveau rădăcina în primul rînd al cărții de istorie și se prelungea pînă la capitolul în care se nota pentru generațiile viitoare izbînda prin apariția acestei constelații de generali. Astfel, luîndu-și prea mult elan, din efect în efect, demonstrau viitorul. Sau veneau, încărcați de raționamentele lor complicate : „Astfel trebuie să acționezi pentru fericirea oamenilor sau pentru pace, sau pentru prosperitatea imperiului. Noi sîntem savanți, spuneau, am studiat istoria...".

Dar eu știam că nu există știință decît despre ceea ce se repetă. Cel care plantează o sămînță de cedru prevede ascensiunea copacului, așa precum cel ce dă drumul unei pietre prevede că ea va cădea, căci cedrul repetă cedrul, iar căderea pietrei repetă căderea pietrei, deși piatra pe care o va arunca sau sămînța pe care o îngroapă nu au folosit încă niciodată. Dar cine poate prevedea destinul cedrului care, din sămînță în copac și din copac în sămînță, din crisalidă în crisalidă, se transfigurează ? E vorba aici de o geneză din care încă n-am cunoscut vreun exemplu. Iar cedrul este o specie nouă, care se elaborează fără a repeta nimic din ceea ce cunosc. Și nu știu încotro se îndreaptă.

Generalii mei își exersează, desigur, logica, atunci cînd caută și găsesc o cauză efectului care le este prezentat. Căci, spun ei, orice efect are o cauză și orice cauză are un efect. Și din cauză în efect cad, emfatici, în greșeală.

Căci nu e același lucru să urci de la efect la cauză sau să cobori de la cauză la efect.

Și eu am citit, după bătălie, în nisipul neumblat și risipit ca o pulbere, istoria inamicului meu. Știind că un pas este totdeauna precedat de un alt pas care-l face posibil și că lanțul merge din verigă în verigă, fără ca vreuna să poată lipsi vreodată. Dacă vîntul nu s-a ridicat și, spulberînd nisipul, nu a șters pagina scrisă ca pe o tăbliță de școlar, pot să urc din urmă în urmă pînă la originea lucrurilor sau, urmărind caravana, să o surprind în văgăuna în care a făcut popas. Dar de-a lungul acestei lecturi n-am primit nici o lămurire care să-mi permită s-o preced în mers. Căci adevărul care o domină este de altă esență decît nisipul de care dispun. Iar cunoașterea urmelor nu este decît cunoaștere a unui reflex steril, care nu-mi va spune nimic nici asupra urii, nici a fricii, nici a dragostei care, înainte de toate, conduc oamenii.

Atunci, îmi vor spune generalii mei, solid înfipți în stupiditatea lor, totul se demonstrează. Dacă voi cunoaște ura, dragostea sau frica ce-i domină, le voi prevedea mișcările. Viitorul este, deci, conținut în prezent...

Dar le voi răspunde că-mi este oricînd posibil să prevăd un pas mai mult decît a făcut caravana. Acest pas îl va repeta, fără îndoială, pe celălalt, în direcția și amploarea lui. Este știință a ceea ce se repetă. Dar ea se va abate curînd din drumul pe care logica mea l-a trasat, fiindcă își va fi schimbat dorințele...

Și, cum ei nu mă înțelegeau deloc, le-am povestit marele exod.

S-a petrecut la minele de sare. Oamenii se descurcau mai bine sau mai rău trăind printre minerale, căci nimic, aici, nu îngăduia viața. Soarele apăsa și ardea, iar mărunțaiele pămîntului, departe de a da o apă limpede, nu scoteau la iveală decît vine de sare care ar fi otrăvit apa dacă fîntînile n-ar fi fost secate. Prinși între astru și sarea gemă, oamenii veniți de aiurea cu burdufurile pline zoreau la muncă și smulgeau cu lovituri de cazma aceste cristale transparente care întruchipează viața sau moartea. Se întorceau apoi, legați ca printr-un cordon ombilical, la pămînturile roditoare și la apele dulci.

Soarele era, deci, aspru, puternic și alb ca foamea. Iar stîncile străpungeau pe alocuri prin nisip, încadrînd minele de sare cu temeliile lor de abanos tare ca un diamant

negru și vîntul le mușca în zadar crestele. Cel care ar fi privit la tradițiile seculare ale acestui deșert le-ar fi prevăzut durabile și neclintite pentru secole întregi de-acum înainte. Muntele va continua să se macine încet, ca sub dinții unei pile roase, oamenii vor continua să extragă sarea, caravanele vor continua să poarte apa și merindele și să-i transporte pe acești ocnași...

Dar a venit o dimineață cînd oamenii își întoarseră privirile spre munte. Și ceea ce nu văzuseră încă se arătă.

Căci hazardul vînturilor care mușcaseră din stînci timp de veacuri sculptase o figură gigantică, ce exprima mînia. Și deșertul, și salinele subterane, și triburile, așezate pe o temelie mai inumană decît apa sărată a oceanelor, o temelie de sare întărită, erau dominate de o figură neagră, sculptată în stîncă, mînioasă, sub adîncimea unui cer limpede, și deschizînd gura pentru a blestema. Iar oamenii fugiră, cuprinși de spaimă, cînd o văzură. Zgomotul se întinse pînă în adîncul puțurilor, iar cînd lucrătorii ieșeau din mină, se întorceau înspre munte, apoi, cu inima strînsă, se grăbeau înspre cort, își stringeau lucrurile, răstindu-se la femeie, copil și sclav și, împingînd în față averea lor condamnată sub soarele nemilos, luau drumul spre miazănoapte. Și fiindcă apa lipsea, piereau toți. Și zadarnice au părut prezicerile logicienilor care vedeau muntele măcinîndu-se și oamenii perpetuîndu-se. Cum ar fi putut prevedea ceea ce avea să vină ?

Cînd urc înspre trecut, împart templul în pietre. Iar operațiunea este previzibilă și simplă. De asemenea, dacă împart în oase și mișcare corpul nimicit, templul în moloz sau domeniul în capre, oi, case și munți. Dar dacă merg înspre viitor, va trebui mereu să iau în seamă nașterea ființelor care se vor adăuga materialelor și nu sînt previzibile, fiind de altă esență. Aceste ființe le numesc indivizibile, fiindcă, divizîndu-le, mor și dispar. Căci liniștea este ceva ce se adaugă pietrelor, dar moare dacă le separă. Căci figura este ceva ce se adaugă marmurei sau elementelor figurii, dar moare dacă o sfărîmi sau le distingi. Căci domeniul este ceva ce se adaugă caprelor, caselor, oilor și munților...

Nu aș ști să prevăd, dar aș ști să întemeiez. Căci viitorul se construiește. Dacă voi aduna într-o imagine unică dezordinea epocii mele, dacă voi avea mîini diurne

de sculptor, dorința mi se va împlini. Dar mă voi înșela spunînd că am știut să prevăd. Căci am urcat. În diversitatea din jur voi fi arătat o imagine pe care am impus-o și care va guverna oamenii. Asemenea domeniului care le solicită pînă și viața.

Astfel mi-a apărut un nou adevăr, și anume că este zadarnic și iluzoriu să te ocupi de viitor. Singurul lucru valabil este să exprimi lumea prezentă. Și că a exprima înseamnă a construi din diversitatea prezentă imaginea unică ce-o domină, înseamnă a crea liniștea din pietre.

Orice altă pretenție e zarvă de cuvinte...

XXI

DESIGUR, ȘTIM CU TOȚII CÎT DE ÎNȘELĂTOARE sînt raționamentele. Pe cei pe care-i priveam, argumentele cele mai abile și demonstrațiile cele mai riguroase nu reușeau să-i convingă. „Da, spuneau ei, ai dreptate. Și, totuși, eu nu gîndesc ca tine...". Erau considerați proști. Dar am înțeles că nu erau proști, ci, dimpotrivă, cei mai înțelepți. Respectau un adevăr necuprins în cuvinte.

Căci ceilalți își închipuie că lumea este conținută în cuvinte și cuvintele oamenilor exprimă universul, și stelele, și fericirea, și soarele asfințind, și domeniul, și dragostea, și arhitectura, și durerea, și liniștea. Dar eu am cunoscut omul în fața muntelui pe care trebuia să-l mute bucată cu bucată.

Cred, desigur, că geometrii, atunci cînd desenează zidurile, țin în mîinile lor adevărul acestor ziduri. Și va fi posibil ca ele să fie construite după planurile lor. Căci zidurile sînt un adevăr pentru geometri. Dar care geometru înțelege zidurile în importanța lor? Unde citiți în desenele lor că zidurile sînt un dig? Ce vă permite să le descoperiți asemenea scoarței cedrului, în interiorul căreia se ridică cetatea fremătătoare? Unde vedeți că zidurile sînt scoarță pentru fervoare și că ele permit schimbul de generații în eternitatea fortăreței? În ele vedeți piatră, ciment și geometrie. Dar zidurile sînt și protectorii unui vas sau adăpost pentru destinul fiecăruia. Iar eu cred, în primul rînd, în destinele individuale. Nicidecum meschine, fiind atît de limitate. Căci această unică floare este fereastra deschisă spre cunoașterea primăverii. Este pri-

măvara devenită floare. Şi pentru mine o primăvară care nu dă naştere la flori nu reprezintă nimic.

Poate, într-adevăr, nu este importantă dragostea acestei soţii care-şi aşteaptă soţul. Nici această mînă care se agită înaintea plecării. Doar semne a ceva important. Nu are atîta însemnătate lumina deosebită ce străluceşte înăuntrul zidurilor ca lanterna unui vas, semn, totuşi, al unei vieţi tumultuoase a cărei greutate nu pot s-o măsor.

Zidurile îi folosesc drept înveliş. Şi această cetate este lamă închisă în teaca sa. Şi această fereastră — floare a unui copac. Şi în dosul acestei ferestre, poate, un copil palid, care-şi bea laptele, se joacă şi gîngureşte, va fi cuceritorul de mîine şi va întemeia oraşe pe care le va înconjura cu ziduri. Şi iată sămînţa copacului. Important sau nu, cum pot să ştiu ? Iar această întrebare pentru mine nu are înţeles — căci, am spus-o, nu trebuie să fragmentezi copacul pentru a-l cunoaşte.

Dar care geometru cunoaşte aceste lucruri ? Îşi închipuie că înţelege zidurile, de vreme ce le construieşte. Îşi închipuie că geometria sa cuprinde zidurile în întregime, fiindcă e suficient să o impui cimentului şi pietrei pentru ca templul să se fortifice. Dar există altceva care le domină şi, dacă aş dori să arăt ce sînt zidurile într-adevăr, v-aş aduna în jurul meu şi, din om în om, aţi învăţa să le descoperiţi fără a ajunge vreodată să le cunoaşteţi în întregime, căci nu există cuvînt care să le conţină în esenţa lor. Şi nu vă arăt decît semne, aşa cum semn este şi geometria, dar şi braţele bărbatului în jurul femeii, care este însărcinată, grea de o lume, şi pe care o apără.

Ca şi cel ce vine cu cuvintele sale sărace, să arate celuilalt că greşeşte fiind trist, dar unde vedeţi că celălalt s-ar fi schimbat ? Sau că greşeşte fiind gelos, sau greşeşte iubind. Şi unde vedeţi că celălalt se vindecă de dragoste ? Cuvintele încearcă să cuprindă natura şi s-o transporte. Astfel am spus „munte“, şi am primit muntele în mine, cu hienele şi şacalii săi, cu văgăunile sale pline de tăcere şi urcuşul său înspre stele, pînă la crestele muşcate de vînt... dar nu este decît un cuvînt care trebuie umplut. Şi cînd am spus zid, trebuie, de asemenea, să umplu cuvîntul. Şi geometrii adaugă ceva, şi poeţii, şi cuceritorii, şi copilul palid, şi mama care,

datorită lor, poate sufla liniştită în foc pentru a încălzi laptele, fără a se teme de măcel. Şi dacă îmi este posibil să raţionez asupra geometriei zidurilor, cum aş raţiona asupra zidurilor înseşi, pe care limbajul nu le poate cuprinde ? Căci ceea ce este adevărat după un semn este fals după un altul.

Pentru a mi se arăta oraşul, eram condus, cîteodată, pe vîrful unui munte. „Priveşte oraşul nostru !“ mi se spunea. Şi eu admiram aşezarea străzilor şi desenul zidurilor. „Iată, spuneam, stupul unde dorm albinele. În zorii zilei se răspîndesc în cîmpia din care-şi extrag provizii. Astfel, oamenii cultivă şi recoltează. Şi convoaie de animale aduc înspre grînare şi pieţe fructul muncii zilnice... Cetatea îşi răspîndeşte oamenii în zori şi-i primeşte la ea împovăraţi cu provizii pentru iarnă. Omul este cel ce produce şi consumă. I-aş fi de folos, deci, studiind, înainte de toate, problemele sale şi administrînd furnicarul“.

Dar alţii, pentru a-mi arăta oraşul, treceau de partea cealaltă a fluviului, ca să-l admir de pe celălalt mal. Descopeream, deci, din profil, în splendoarea asfinţitului, casele, unele mai înalte, altele mai scunde, unele mici, altele mari, şi săgeata minaretelor agăţînd ca nişte catarge negura norilor purpurii. Oraşul îmi apărea asemenea unei flote gata de plecare. Iar adevărul oraşului nu mai era ordine stabilă şi adevăr de geometru,ci asalt al pămîntului de către om în vîntul croazierei sale. „Iată, spuneam, mîndria cuceririi. În fruntea oraşelor mele voi pune comandanţi, căci în creaţie omul îşi găseşte bucuria, şi în gustul aventurii şi al victoriei“. Şi nu era nici mai adevărat, nici mai puţin adevărat, ci altfel...

Alţii, pentru a mă face să admir oraşul, mă luau cu ei în interiorul zidurilor şi mă conduceau la templu. Intram, pătruns de linişte, umbră şi răcoare. Meditam. Şi meditaţia mea mi se părea mai importantă decît hrana şi cuceririle. Căci mă hrănisem pentru a trăi, trăisem pentru a cuceri, şi am cucerit pentru a mă întoarce, şi a medita, şi a-mi simţi inima mai plină în odihna liniştii mele. „Iată, spuneam, adevărul omului. Nu există decît prin sufletul său. În fruntea oraşului meu voi aşeza poeţi şi preoţi. Iar ei vor face ca inimile oamenilor să se înnobileze“. Şi nu era nici mai adevărat, nici mai puţin adevărat, ci altfel...

Iar acum, în înțelepciunea mea, dacă folosesc cuvîntul „oraș“, nu o fac pentru a raționa, ci pentru a numi, pur și simplu, tot ceea ce el îmi aduce în inimă și experiența m-a învățat, și singurătatea mea pe străduțele sale, și pîinea împărțită în casele sale, și gloria sa de cuceritor, și ordinea admirată din înălțimea muntelui. Și multe alte lucruri pe care nu le-aș putea spune și la care nu mă gîndesc în acest moment. Și cum m-aș folosi de cuvînt pentru a raționa, cînd ceea ce e adevărat după un semn, e fals după un altul...

XXII

DAR MAI PRESUS DE ORICE, MI S-A IMPUS CEVA în privința moștenirii oamenilor, moștenire pe care și-o transmit unul altuia, din generație în generație, căci dacă, în liniștea iubirii mele, colind orașul și o privesc pe aceea ce vorbește iubitului surîzîndu-i cu o blîndă teamă, sau pe cea care așteaptă întoarcerea războinicului, sau pe cea care-și pedepsește servitoarea, sau pe cel ce predică resemnarea sau dreptatea, sau pe cel care învrăjbește mulțimile, se ridică pentru răzbunarea lor și în apărarea celui slab, sau pe acela ce sculptează un obiect de fildeș, îl ia de la un capăt și se apropie pas cu pas de perfecțiunea care se găsește în el. Dacă-mi privesc orașul atunci cînd adoarme și face acel zgomot ce se stinge, asemenea celui al unui greier care a fost lovit și încă mai cîntă, și se liniștește ca și cînd soarele l-ar fi agitat, așa cum agită un roi de albine, iar apoi vine seara care le obosește aripile, și șterge parfumul florilor, și nu mai există adieri de vînt pentru a le arăta drumul. Cînd văd aceste lumini stingîndu-se, iar focurile potolindu-se sub cenușă, atunci cînd fiecare își va fi adunat — unul recolta în hambar, altul copiii care se jucau pe prag, sau cîinele, sau măgarul sau scaunul său de bătrîn, cînd, în sfîrșit, orașul se odihnește asemenea focului sub cenușă și toate gîndurile, toate rugămințele, toate speranțele, toate avînturile, toate temerile, toate elanurile inimii de a cuprinde sau a respinge, toate problemele care-și așteaptă rezolvarea, toate urile care nu vor ucide pînă la zi, toate ambițiile care nu vor descoperi nimic pînă-n zori, nefolositoare ca niște scări într-un magazin, cu aparența morții dar încă vii,

căci acest patrimoniu gigantic, care nu foloseşte la nimic în acest moment, nu este pierdut, ci reţinut şi amînat, iar soarele, de îndată ce va agita roiul, îl va reda ca pe o moştenire şi fiecare îşi va relua căutarea, bucuria, suferinţa, ura sau ambiţia, iar coloana de albine se va întoarce la ciulinii şi crinii ei, atunci mă întreb : „Ce sînt aceste depozite de imagini ?“.

Şi mi se pare evident că, dacă aş dispune de o omenire neînsufleţită şi aş vrea s-o educ, şi s-o instruiesc, şi s-o umplu de aceleaşi o mie de mişcări diferite, legătura limbajului nu ar fi de-ajuns.

Căci, desigur, comunicăm, totuşi cuvintele cărţilor noastre nu ne conţin patrimoniul. Dacă iau nişte copii, îi amestec şi îl aduc pe fiecare într-o direcţie arbitrară, voi fi pierdut o parte din moştenire. La fel armata mea, dacă nu se stabileşte de la unul la celălalt continuitatea contactelor ,care face dintr-o armată o dinastie fără ruptură. Desigur, vor primi învăţăminte de la caporalii lor. Şi vor suporta autoritatea căpitanilor lor. Dar cuvintele de care dispun caporalii şi căpitanii nu sînt decît rezervoare insuficiente pentru a transmite de la unul la celălalt o experienţă ce nu poate fi împărţită şi exprimată în formule. Şi care nu poate fi purtată mai departe prin cuvinte sau cărţi. Căci este vorba de atitudini proprii, de puncte de vedere individuale, de rezistenţe, de elanuri, de sisteme de legătură între gînduri şi lucruri... Iar dacă vreau să le explic sau să le expun, le demontez în părţile lor şi nu mai rămîne nimic. La fel domeniul care cheamă dragostea, despre care nu voi fi spus nimic dacă vorbesc despre capre, oi, case şi munţi, şi a cărui comoară interioară nu se transmite prin cuvinte, ci prin filiaţia dragostei. Şi din iubire în iubire, această moştenire se transmite. Dar dacă veţi rupe contactul o singură dată între o generaţie şi alta, această dragoste moare. Şi dacă veţi rupe o singură dată contactul între veterani şi cadeţi în armata voastră, ea nu va mai fi decît faţada unei case pustii şi se va nărui la prima lovitură, iar dacă veţi rupe contactul între morar şi fiul său, veţi pierde tot ce e mai de preţ din moară — morala şi fervoarea sa, şi cele o mie de mişcări ce nu se exprimă, şi cele o mie de atitudini care se justifică greu prin raţiune, dar care există — căci mai multă inteligenţă se află în lucruri aşa cum sînt ele decît în cuvinte — dar le cereţi să

reclădească lumea prin simpla lectură a cărților, care nu sînt decît imagini și reflexe neputincioase și vane în fața totalității experiențelor. Și faceți din om un animal primitiv și gol, uitînd că omenirea în mersul ei este asemenea unui arbore care crește și se continuă în altul, căci puterea arborelui se păstrează trecînd prin noduri, și răsuciri, și ramuri. Și am de-a face cu un trup și nu-mi dau seama ce înseamnă moartea atunci cînd privesc din înălțimea cetății mele, căci aici cad frunze, dincolo nasc muguri, și totuși trupul solid se păstrează. Prin aceste schimbări mărunte nimic esențial nu este atins și continui să vezi templul înălțîndu-se, hambarul golindu-se și umplîndu-se, poemul înfrumusețînd și marginea rotundă a fîntînii lustruindu-se. Dar dacă separi generațiile este ca și cum ai vrea să reîncepi omul însuși la mijlocul vieții sale și, ștergîndu-i din minte tot ceea ce știa, simțea, înțelegea și dorea, să înlocuiești această mulțime de cunoștințe devenite carne cu formulele palide scoase dintr-o carte, suprimînd toată seva care urca prin trunchi, nemaitransmițînd oamenilor decît ceea ce poate fi codificat. Și cum cuvîntul falsifică pentru a cuprinde, și simplifică pentru a explica, și omoară pentru a înțelege, ei încetează de a mai fi hrăniți cu viață.

Dar eu spun : este bine să înlesniți geneza dinastiilor. Iar dacă dintr-un mic grup au ieșit doar tămăduitorii mei, dar dispunînd de o moștenire completă și numai de cîteva cuvinte, voi avea în cele din urmă tămăduitori cu mai mult har decît dacă aș lărgi selecția asupra poporului în întregime și aș alege fiii soldaților și ai maurilor. Și aceasta nu înseamnă că înăbuș vocațiile, căci acest trunchi va forma un nucleu destul de tare pentru a-i putea grefa ramuri străine. Iar dinastia mea va absorbi și va transforma în ea însăși hrana nouă pe care vocațiile i-o vor da.

Căci, o dată mai mult, am aflat că logica ucide viața. Și că nu conține nimic prin ea însăși...

Dar făcătorii de formule s-au înșelat asupra omului. Au confundat formula, care este umbră plată a cedrului, cu cedrul din volumul, greutatea și culoarea lui, cu încărcătura sa de păsări și frunzișul său, care nu s-ar putea exprima și cuprinde în cuvinte firave...

Căci aceia confundă formula care desemnează cu obiectul desemnat.

Astfel am aflat că e zadarnic și primejdios să interzici contradicțiile. Și răspundeam generalilor mei, care veneau să-mi vorbească despre ordine, dar confundau ordinea, care este putere, cu aranjarea muzeelor.

Căci eu spun că arborele e ordine. Dar ordinea aici înseamnă unitatea care domină diversitatea. Căci această ramură poartă un cuib de păsări, pe cînd cealaltă nu poartă nici unul. Căci aceasta poartă un fruct, iar cealaltă nu poartă nimic. Căci aceasta urcă înspre cer, iar cealaltă se apleacă înspre pămînt. Dar generalii mei se supun imaginilor revistelor militare și spun că sînt în ordine numai obiectele care nu diferă între ele. Și, dacă i-aș lăsa în voia lor, ar îmbunătăți cărțile sfinte ce arată o ordine care este înțelepciune a Domnului, înșiruind personajele, pe care orice copil le-ar vedea că sînt laolaltă. Astfel, cei cu A împreună, cei cu B împreună, cei cu C împreună. . . și ar dispune de o carte în ordine. O carte pentru generali.

Și cum ar putea suporta ceea ce nu se poate formula, sau nu s-a împlinit încă, sau intră în contradicție cu un alt adevăr ? Cum să știe că, într-un limbaj care formulează dar nu cuprinde, două adevăruri se pot opune ? Și că pot vorbi, fără să mă contrazic, despre pădure sau despre domeniu, deși pădurea mea se întinde pe mai multe domenii, fără, poate, a-l cuprinde pe vreunul în totalitate, iar domeniul meu — pe mai multe păduri, fără ca vreuna să fie conținută în întregime ? Și cele două nu se neagă între ele. Dar iată că generalii mei, dacă glorifică domeniile, taie capul poeților care ar cînta pădurea.

Căci una este a se opune și alta a se contrazice, iar eu nu cunosc decît un adevăr — viața, și o singură ordine — unitatea ce domină materialele. Și puțin îmi pasă dacă materialele sînt diferite. Ordinea mea este colaborarea universală a tuturor prin unul singur, iar această ordine mă obligă la creație permanentă. Căci mă obligă să creez limbajul care va absorbi contradicțiile. Și care este el însuși viață. Nu este niciodată vorba de a refuza pentru a crea ordinea. Căci dacă de la început refuz viața și-i înșir pe cei din tribul meu ca pe niște stîlpi de-a lungul drumului, ordinea pe care au atins-o este perfectă. De asemenea, dacă reduc oamenii la a nu fi decît o

colonie de termite. Dar cu ce m-ar seduce termitele? Căci iubesc omul eliberat prin credința sa și însuflețit de zeii pe care-i așez în el: casă, domeniu, imperiu, astfel încît să se poată oricînd schimba în ceva mai cuprinzător decît el însuși. Și de ce nu i-aș lăsa să se certe între ei, știind că mișcarea care reușește le cuprinde pe toate acelea ce nu-și ating ținta și știind că, pentru a se împlini, omul trebuie să creeze, nu să repete. Căci atunci n-ar mai fi vorba, pentru el, decît de a consuma proviziile făcute. Știind, în sfîrșit, că totul, chiar și forma unei carene, trebuie să crească, și să trăiască, și să se transforme, altfel nu va fi decît moarte, obiect de muzeu sau rutină. Iar eu deosebesc continuitatea de rutină. Și deosebesc stabilitatea de moarte. Nici stabilitatea cedrului, nici a imperiului nu se întemeiază pe decreptitudinea lor. „Asta e bine, spun generalii mei, deci nu se va mai schimba!". Dar eu urăsc sedentarii și le spun moarte orașelor perfecte.

XXIII

E RĂU CÎND INIMA O IA ÎNAINTEA SUFLETULUI.

Cînd sentimentul o ia înaintea spiritului.

Astfel, în imperiul meu, am aflat că este mai ușor să unești oamenii prin sentiment, decît prin spiritul ce domină sentimentul. Fără îndoială, e semn că spiritul trebuie să devină sentiment, dar că nu există sentiment care să conteze în primul rînd.

Astfel, am aflat că cel ce creează nu trebuie supus dorințelor mulțimii. Căci însăși creația sa trebuie să devină dorință a mulțimii. Mulțimea trebuie să primească spirit și să schimbe ceea ce a primit în sentiment. Ea nu este decît un pîntec. Hrana pe care-o primește trebuie s-o schimbe în farmec și lumină.

Vecinul meu a făurit lumea fiindcă o simțea în inimă. Și a făcut din poporul său un imn. Dar iată că poporul său se teme de singurătate și de plimbarea pe munte, cînd acesta se desfășoară sub picioare ca trena unui profet, iar acolo — de sfatul cu stelele, și interogația glacială și liniștea dimprejur, și această voce care vorbește și nu vorbește decît în liniște. Și cel care se întoarce de acolo revine hrănit de zei. Și coboară tăcut și grav, aducînd

mierea neştiută sub pelerină. Şi doar aceia vor aduce miere, care vor fi avut dreptul de a părăsi mulţimea. Şi mereu această miere va părea amară, fiindcă, am spus-o, nimeni n-a cunoscut o împlinire veselă. Şi dacă vă ridic, înseamnă că vă scot din pielea voastră ca dintr-o teacă, pentru a vă îmbrăca, asemenea şarpelui, într-o piele nouă. Şi iată că acest cînt va deveni imn, aşa cum văpaia unei păduri iese dintr-o scînteie. Dar omul care refuză acest cînt sau populaţia care interzice unuia dintre membrii săi să se despartă de ea pentru a se retrage pe munte, ucid spiritul. Căci spaţiul în care spiritul îşi poate deschide aripile este liniştea.

XXIV

MI S-A ÎNTÎMPLAT SĂ REFLECTEZ ASUPRA celor ce consumă mai mult decît produc. Astfel este minciuna şefilor de stat, căci în credinţa în cuvîntul lor stă eficacitatea şi puterea cuvîntului. Iar eu scot efecte însemnate din minciună. Şi-mi tocesc arma în acelaşi timp în care-o folosesc. Şi dacă mi-am învins adversarul la început, va veni ora în care mă voi înfăţişa lui fără arme.

La fel este cel ce scrie poeme şi scoate efecte trişînd asupra regulilor acceptate. Căci şi efectul de scandal este ceva. Dar acela e un răufăcător, căci pentru un avantaj personal sfărîmă vasul în care se găseşte comoara comună. Pentru a se exprima, ruinează posibilităţile de exprimare ale tuturor, ca acela care, pentru a-şi face lumină, incendiază pădurea. Iar apoi nu mai e decît cenuşă la dispoziţia celorlalţi. Cînd m-am obişnuit cu erorile de sintaxă, nu mai pot nici măcar să provoc scandalul şi să impun prin bizar. Dar nu mai pot nici să mă exprim în frumuseţea vechiului stil, căci toate convenţiile le-am golit de sens, toate aceste semne, clipiri din ochi, toată această înţelegere, acest cod atît de îndelung elaborat şi care-mi permitea să exprim ce aveam mai subtil în mine. M-am exprimat consumîndu-mi instrumentul. Şi instrumentul celorlalţi.

La fel este ironia, care nu aparţine omului, ci prostului. Pe guvernatorul care domină şi este respectat l-am folosit pentru a scoate efecte comice, comparîndu-l cu

un măgar, și nimeni nu se aștepta la îndrăzneala mea. Dar a venit ziua în care am amestecat guvernator și măgar atît de bine, încît n-am mai făcut pe nimeni să rîdă. Și am ruinat o ierarhie, o posibilitate de ascensiune, ambiții fertile, o imagine a grandorii. Am consumat comoara de care mă foloseam. Am jefuit un grînar și i-am risipit grînele. Greșeala, trădarea se află în faptul că, dacă m-am putut folosi, distrugîndu-l, de guvernatorul meu, alții îl creaseră. Mi s-a oferit un prilej de a mă exprima. M-am folosit de el pentru a-l distruge. Astfel am trădat.

Dar cel ce scrie cu vigoare și își călește instrumentul pentru a folosi vehiculul, își ascute arma întrebuințînd-o și, astfel, își mărește resursele consumîndu-le. Și cel ce-și domină poporul, în ciuda greutăților și amărăciunilor, prin adevărul cuvîntului său, și își sporește garanția pe măsură ce se folosește de ea, acela va fi urmat în război. Și cel ce întemeiază sentimentul grandorii, construiește instrumentul de care se va folosi mîine.

XXV

IATĂ PENTRU CE AM CHEMAT EDUCATORII ȘI le-am spus :

— Nu aveți menirea să ucideți omul în puiul de om, nici să-l transformați în furnică pentru viața de furnicar. Căci puțin îmi pasă dacă omul este mai mult sau mai puțin pricopsit. Ceea ce mă interesează este să fie mai mult sau mai puțin om. Nu mă întreb în primul rînd dacă omul va fi sau nu fericit, ci care om va fi fericit. Și nu mă interesează opulența sedentarului ghiftuit sau a vitelor în staul.

Nu-i veți copleși cu formule goale, ci cu imagini purtătoare de structuri.

Nu-i veți îndopa cu cunoștințe moarte, ci le veți făuri un stil, astfel încît să poată înțelege.

Nu le veți judeca aptitudinile numai după aparenta lor ușurință într-o direcție sau alta. Căci cel care a luptat cel mai mult cu el însuși ajunge departe și reușește. Veți ține, deci, seama, înainte de toate, de dragoste.

Nu vă veţi opri asupra folosirii, ci asupra creaţiei omului, astfel încît acesta să-şi şlefuiască scîndura cu credinţă şi onoare, şi o va şlefui mai bine.

Îi veţi învăţa respectul, căci ironia aparţine prostului şi este uitare a figurilor.

Veţi lupta împotriva legăturilor omului cu bunurile materiale. Şi veţi crea omul în puiul de om, învăţîndu-l schimbarea înainte de toate, căci fără schimbare nu va fi decît nemişcare.

Îi veţi învăţa meditaţia şi rugăciunea, căci astfel sufletul se lărgeşte. Şi obişnuinţa dragostei. Căci ce ar putea-o înlocui ? Iar dragostea de sine este contrariul dragostei.

Veţi prigoni minciuna şi pîra, care, desigur, pot folosi omului şi, în aparenţă, cetăţii. Dar numai fidelitatea creşte oameni puternici. Căci nu există fidelitate doar într-o tabără şi deloc în cealaltă. Cel ce e credincios e mereu credincios... Iar cel ce-şi trădează tovarăşul de trudă nu este credincios. Eu am nevoie de o cetate puternică şi nu voi sprijini puterea ei pe putreziciunea oamenilor.

Îi veţi învăţa gustul perfecţiunii, căci orice operă este un drum spre eternitate şi nu se poate sfîrşi decît în moarte.

Nu-i veţi învăţa mila sau milostenia. Căci ar putea fi rău înţelese şi transformate în respect al injuriei şi putreziciunii. Îi veţi învăţa minunata colaborare a tuturor prin toţi şi prin fiecare. Atunci chirurgul se va grăbi prin deşert pentru a drege genunchiul unui om sărman. Căci aici e vorba de un vehicul, şi amîndoi au acelaşi conducător.

XXVI

MĂ APLECAM ASUPRA MARELUI MIRACOL AL împlinirii şi schimbării de sine. Căci exista în oraş un lepros.

— Iată, mi-a spus tatăl meu, abisul.

Şi m-a condus în foburguri, la marginea unui cîmp sărac şi sărat. În jurul cîmpului — o barieră, şi în mijlocul cîmpului — o casă scundă, în care trăia leprosul despărţit astfel de oameni.

— Crezi, îmi spuse tatăl meu, că-şi va striga desperarea ? Priveşte-l cînd iese, ca să-l vezi căscînd.

Nici mai mult, nici mai puţin decît cel în care a murit dragostea. Nici mai mult, nici mai puţin decît cel izolat în exil. Căci îţi spun : exilul nu sfîşie, ci macină. Nu te mai hrăneşti decît cu vise şi nu mai joci decît pe zaruri fără miză.Puţin contează bunăstarea. Nu mai eşti decît rege al unui regat de umbre.

Nevoia, îmi spuse tatăl meu, iată salvarea. Nu poţi să joci pe zaruri lipsite de miză. Nu poţi să te mulţumeşti cu visele tale, pentru motivul că visele nu rezistă. Sînt dezolante oştile lansate în visele goale ale adolescenţei. Utilul este ceea ce rezistă. Şi nefericirea acestui lepros nu este că putrezeşte, ci că nimic nu îi rezistă. Iată-l închis, sedentar între proviziile sale.

Cei din oraş veneau din cînd în cînd să-l privească. Se adunau în jurul cîmpului asemenea acelora care, după ce-au sfîrşit de urcat, se apleacă asupra craterului vulcanului. Şi pălesc auzind, sub picioarele lor, globul pregătindu-şi erupţiile. Se îngrămădeau, deci, ca în jurul unui mister, în preajma cîmpului leprosului. Dar nu exista nici un mister.

— Nu-ţi face iluzii, îmi spunea tatăl meu. Nu-ţi închipui desperarea sa, şi braţele sale răsucite în insomnie, şi mînia sa împotriva lui Dumnezeu, sau împotriva sa, sau împotriva oamenilor. Căci nu există nimic în el, decît absenţă care creşte. Ce poate avea comun cu ceilalţi ? Ochii îi curg, iar braţele îi cad ca nişte vreascuri. Din oraş nu mai primeşte decît un zgomot îndepărtat. Viaţa nu-l mai hrăneşte decît cu un spectacol nedesluşit. Un spectacol nu înseamnă nimic. Nu poţi trăi decît din ceea ce transformi. Nu trăieşti decît din ceea ce este adunat în tine ca într-un depozit. El ar trăi dacă ar putea biciui calul, ori dacă ar căra pietre şi ar contribui la edificarea templului. Dar lui totul îi este dat.

Totuşi, s-a împămîntenit un obicei. Locuitorii veneau în fiecare zi, înduioşaţi de mizeria lui, să-şi arunce darurile pe deasupra ţăruşilor ce-i îngrădeau cîmpul. Şi iată că era servit, împodobit şi îmbrăcat ca un idol. Hrănit cu cele mai bune mîncăruri. Şi chiar, în zilele de sărbătoare, onorat cu muzică. Şi totuşi, dacă el avea nevoie de toţi, nimeni n-avea nevoie de el. Dispunea de toate bunurile, dar nu avea bunuri de oferit.

— Asemenea idolilor de lemn, îmi spunea tatăl meu, pe care-i acoperi cu daruri. Și în fața lor ard lămpile credincioșilor, și fumegă aroma ofrandelor, și se înmulțește podoaba lor de pietre prețioase. Dar, îți spun, mulțimea care aruncă idolilor brățări și pietre se îmbogățește, cită vreme idolul de lemn rămîne de lemn. Căci el nu transformă nimic. Or, pentru copac, a trăi înseamnă a plămădi din pămînt flori.

Și l-am văzut pe lepros ieșind din bîrlogul său și plimbîndu-și asupra noastră privirea moartă. Mai inaccesibil acestui zgomot care, totuși, încerca să-i facă plăcere, decît valurilor mării. Desprins de noi și inaccesibil. Iar dacă cineva din mulțime îi arăta mila, îl privea cu un vag dispreț... Nu solidar, ci scîrbit de un joc fără garanții. Căci ce milă e aceea care nu ia în brațe pentru a legăna ? Și, în schimb, dacă ceva animalic în el încă îi deștepta mînia de a fi ajuns spectacol și curiozitate de bîlci, mînie puțin adîncă, fiindcă noi nu mai făceam parte din universul lui, asemenea copiilor strînși în jurul bazinului în care se învîrte un crap leneș, ce ne păsa de mînia lui, căci ce mînie este aceea care nu poate lovi și nu poate decît să dea drumul la cuvinte goale în vîntul care le poartă ? Astfel, mi-a apărut despuiat de bogăția lui. Și-mi aminteam de leproșii din sud care, din cauza legilor asupra leprei, dijmuiau oazele de la înălțimea calului de pe care nu aveau dreptul să coboare. Întinzînd talgerul la capătul unui băț. Și privind cu asprime și fără să vadă, căci figurile fericite nu erau pentru ei decît teritoriu de vînătoare. Și pentru ce i-ar fi iritat o fericire atît de străină universului lor, cum sînt jocurile liniștite ale animalelor în luminiș ? Privind, deci, cu răceală, fără a vedea. Trecînd, apoi, cu pași înceți prin fața dughenelor și coborînd, de la înălțimea calului, un coș la capătul unei frînghii. Și așteptînd cu nerăbdare ca negustorul să-l umple. Răbdare mohorîtă și care provoca teamă. Căci, nemișcați, ei nu mai erau pentru noi decît vegetație lentă a bolii. Și cuptor, creuzet și alambic de putreziciune. Nu mai erau pentru noi decît locuri de trecere, și cîmpuri închise, și adăposturi pentru boală. Dar ce așteptam ? Nimic. Căci nu aștepți nimic în tine însuți, ci aștepți de la altcineva decît tine însuți. Și cu cît limbajul tău este mai rudimentar, cu atît legăturile tale cu oamenii sînt

mai grosolane, cu atît mai puțin vei cunoaște așteptarea și plictiseala.

Dar ce ar fi putut aștepta de la noi acești oameni care erau despărțiți de noi în chip atît de absolut ? Nu așteptau nimic.

— Vezi, mi-a spus tatăl meu. Nu mai poate nici măcar să caște. A renunțat pînă și la plictiseală, care este așteptare a oamenilor.

XXVII

MI S-A PĂRUT, LA ÎNCEPUT, CĂ ERAU nefericiți. Noaptea se făcu aidoma unei nave în care pasagerii rămîn fără căpitan. Și mi-a venit ideea să împart oamenii. Dorind să înțeleg, înainte de toate, fericirea.

Am făcut să sune clopotele. „Veniți încoace, voi, cei pe care fericirea-i copleșește". Căci fericirea o simți în tine aidoma unui fruct plin de savoare. Și cea pe care am văzut-o apăsîndu-și pieptul cu amîndouă mîinile, aplecată în față, plină parcă. Și se așezară, deci, la dreapta mea.

„Veniți încoace, am spus, cei nefericiți". Și am făcut să sune clopotele pentru ei. „Veniți la stînga mea", le-am spus. Și după ce i-am separat, am încercat să înțeleg. Și mă întrebam : „De unde vine răul ?".

Căci nu cred în aritmetică. Nici durerea, nici bucuria nu se înmulțesc. Și dacă unul singur suferă, suferința lui e mare ca aceea a unui popor. Și, în același timp, e rău că acela nu se sacrifică pentru a fi de folos poporului.

La fel bucuria. Cînd se căsătorește fiica reginei, iată tot poporul dansînd. Este copacul ce-și plămădește floarea. Iar eu judec copacul după vîrful său.

XXVIII

MARE ÎMI PĂREA SINGURĂTATEA MEA. LINIȘTE și încetineală ceream pentru poporul meu. Și această rezervă din adîncul sufletului, și acest plictis pe munte, le beam pînă la amărăciune. Zăream, deci, dedesubt,

luminile serii în orașul meu. Acest imens apel, care este orașul, pînă ce toți se vor fi reunit, se vor fi închis și atins unul de către celălalt. Și îi vedeam, unul după altul, închizîndu-se, după fiecare fereastră ce se stingea, știindu-le dragostea. Apoi plictiseala. Doar dacă dragostea nu se schimbă în ceva mai necuprins decît dragostea.

Iar ultimele ferestre luminate îmi arătau bolnavii. Erau doi sau trei suferind de cancer ca niște lumînări aprinse. Apoi acea stea, poate a celui care, prins în opera sa, nu poate dormi fără a-și fi legat snopul. Și cîteva ferestre de așteptare fără măsură și fără speranță. Căci somnul și-a luat recolta zilnică și nu se va mai întoarce niciodată.

Eram, deci, cîțiva aidoma unor santinele, stînd față cu noaptea cum ar fi stat față cu marea. „Iată-i, îmi spuneam, martori ai vieții în fața mării impenetrabile. În avangardă. Sîntem cîțiva care veghem asupra oamenilor și cărora stelele le datorează un răspuns. Sîntem cîțiva, drepți, cu opțiunea noastră asupra eternității. Purtînd povara orașului, sîntem cîțiva printre sedentari, iar vîntul înghețat ce cade din stele asemenea unui val rece ne flagelează aspru.

Căpitani, tovarășii mei, iată că va fi grea noaptea ce vine. Căci cei ce dorm nu știu că viața este doar schimbare și ruptură lăuntrică a cedrului și transformare dureroasă. Sîntem cîțiva cei care purtăm pentru ei această povară, cîțiva ce stăm la hotare, cei pe care răul îi arde și care vîslesc încet către zi, cei care așteaptă, ca la catargul de veghe, răspuns la întrebările lor, cei care așteaptă reîntoarcerea soției...".

Dar tot atunci mi-a apărut hotarul ce separă spaima de fervoare. Căci spaimă și fervoare duc la același lucru. Amîndouă sînt sentimente ale spațiului și întinderilor.

„Doar înspăimîntații și pasionații veghează cu mine, îmi spuneam. Să se odihnească ceilalți. Cei care au creat în timpul zilei și n-au vocația de a rămîne în avangardă...".

Totuși, în noaptea aceea, orașul era suspendat în afara somnului din cauza unui om ce trebuia, în zori, să ispășească o crimă. Se spunea că e nevinovat. Și circulau patrule care aveau misiunea de a împiedica mulțimea să se adune, căci ceva atrăgea oamenii în afara caselor și-i făcea să se reunească.

Iar eu îmi spuneam : „Suferința unuia singur aprinde acest incendiu. Acela, în celula lui, îi aţîţă pe toţi ca un tăciune".

Am simţit nevoia să-l cunosc. Şi am plecat înspre închisoare. Am zărit-o, pătrată şi neagră, conturîndu-se între stele. Paznicii mi-au deschis porţile ce se răsuceau încet pe balamalele lor. Zidurile mi s-au părut de o grosime neobişnuită, iar zăbrelele apărau ochiurile de geam. Şi aici patrule negre circulau de-a lungul culoarelor sau în curţi, sau se ridicau la trecerea mea ca nişte animale nocturne... Şi peste tot, acest miros de mulţime şi aceste ecouri profunde de criptă cînd laşi să cadă o cheie sau păşeşti pe lespezi. Şi mă gîndeam : „Omul trebuie să fie primejdios, dacă e necesar, el, atît de slab, cu o carne atît de plăpîndă, pe care un cui o poate goli de viaţă, să fie strivit sub un munte !".

Şi toţi paşii pe care-i auzeam îi treceau peste pîntece. Şi toate aceste ziduri, aceste uşi, aceste contraforturi apăsau asupra lui. „Este sufletul închisorii, îmi spuneam, gîndindu-mă la el. Este sensul, şi centrul, şi adevărul închisorii. Şi, totuşi, ce arată el, dacă nu o simplă grămadă de zdrenţe, culcat de-a curmezişul zăbrelelor, şi, poate, chiar adormit şi respirînd greu. Şi, totuşi, ferment al oraşului. Şi pricinuind, mişcîndu-se între un perete şi celălalt, acest cutremur de pămînt".

Mi s-a deschis ferestruica şi l-am privit. Ştiind bine că este aici ceva de înţeles. Şi l-am văzut.

Şi m-am gîndit : „N-are, poate, nimic să-şi reproşeze, decît dragostea de oameni. Dar cel ce clădeşte o casă îi dă o formă.Şi, desigur, orice formă poate fi de dorit. Dar nu toate împreună. Altfel nu va mai fi casă.

O figură tăiată în piatră este alcătuită din toate figurile refuzate. Toate pot fi frumoase. Dar nu toate împreună. Fără îndoială, visul său este frumos.

Ne aflăm, el şi cu mine, pe creasta muntelui. El şi cu mine, singuri. Noi sîntem această noapte pe creasta lumii. Ne găsim şi ne alăturăm unul altuia. Căci nimic la această înălţime nu ne desparte. El doreşte, ca şi mine, dreptatea. Şi, totuşi, va muri...".

Inima mi se strîngea.

Totuşi, pentru ca dorinţa să se schimbe în act, pentru ca forţa copacului să devină ramură, pentru ca femeia să devină mamă, e nevoie de o alegere. Din nedreptatea

alegerii se naște viața.Căci pe cea care era frumoasă, o mic o iubeau. Și pentru că exista, ea i-a adus la deznădejde. Este totdeauna nedrept ceea ce este.

Înțelegeam că orice creație începe prin a fi crudă.

Am închis ușa și am mers în lungul coridoarelor. Plin de stimă și de dragoste : „Ce înseamnă să-i lași viața în robie, cînd grandoarea lui stă în orgoliu ?“. Am trecut pe lîngă patrule, temniceri, măturători. Și toată această mulțime își servea prizonierul. Și aceste ziduri grele își păstrau prizonierul, ca acele ruine risipite ce-și au sensul în comoara lor dispărută. Și m-am întors încă o dată înspre închisoare. Cu turnul său în formă de coroană aruncată înspre aștri, vas purtîndu-și încărcătura ; și mă întrebam : „Cine e învingător ?“. Apoi, cînd eram departe în noapte, acea gură de arsenal...

Mă gîndeam la cei din oraș. „Desigur, îl vor plînge. Dar e bine ca ei să plîngă“.

Căci cugetam la cîntecele, neliniștile și meditațiile poporului meu. „Îl vor îngropa. Dar nimic nu se îngroapă, mă gîndeam. Ceea ce îngropi e sămînță. Nu am nici o putere împotriva vieții, și el va triumfa într-o zi. Îl spînzur de o frînghie. Dar voi auzi cîntîndu-i-se moartea. Și această chemare va răsuna asupra celui ce vrea să împace ceea ce nu poate sta împreună Ce voi împăca ?

Trebuie să absorb într-o ierarhie, și nu, în același timp, în alta. Nu trebuie să confund beatitudinea cu moartea. Merg înspre beatitudine, dar nu trebuie să refuz contradicțiile. Trebuie să le primesc. Asta e bine, asta e rău, am oroare de amestecul care nu e decît sirop pentru slabi, și care-i sleiește, dar trebuie să mă ridic prin faptul că-mi accept dușmanul“.

XXIX

MEDITAM ÎN FAȚA ACELEI MĂȘTI DE dansatoare. Cu aerul ei îndîrjit și obosit. Și-mi spuneam : Iată, pe timpul de măreție al imperiului, era o mască. Acum nu mai e decît acoperămîntul unei cutii goale. Nu mai există patetic în om. Nu mai există nedreptate. Nimeni nu mai suferă pentru cauza sa. Și ce cauză este cea care nu produce suferință ?

A dorit să obțină și a obținut. Dar este fericit acum ? Fericirea era străduința de a obține. Priviți planta ce-și formează floarea. E fericită după ce floarea a apărut ? Nu, e sfîrșită. Și nu mai are altceva să-și dorească decît moartea. Căci eu cunosc dorința. Setea de muncă. Plăcerea de a reuși. Apoi odihna. Dar nimeni nu trăiește din odihna care nu e o hrană. Hrana și scopul nu trebuie confundate. Acela a alergat mai repede. Și a cîștigat. Dar nu ar putea trăi din cursa cîștigată. Nici cel ce iubea marea — din furtuna învinsă. Furtuna pe care o învinge este o mișcare în înotul său. Și el cheamă o altă mișcare. Și plăcerea de a forma floarea, de a învinge furtuna, de a clădi templul se deosebește de plăcerea de a poseda o floare deja crescută, o furtună învinsă, un templu gata ridicat. Este iluzorie speranța de a te bucura slujind ceea ce, la început, ai condamnat, speranța războinicului de a se bucura de bucuriile sedentarului. Și, totuși, în aparență, războinicul luptă pentru a dobîndi ceea ce bucură pe sedentar, dar nu are dreptul să fie dezamăgit dacă se transformă apoi în sedentar, căci e falsă tristețea celui care spune că satisfacția fuge mereu din fața dorinței. Căci aceasta înseamnă să te-nșeli asupra obiectului dorinței. Ceea ce urmărești mereu, vei spune, mereu se îndepărtează... Este ca și cum copacul s-ar plînge : „Am dat naștere florii, și iată că devine sămînță, și sămînța devine copac, și încă o dată copacul floare...“. Astfel ai învins furtuna, și furtuna ta a devenit odihnă, dar odihna ta nu e decît pregătire pentru furtună. Îți spun : nu există amnistie divină care să te scutească de a deveni. Ai dori să fii : nu vei fi decît în eternitate, după ce vei fi fost plămădit și vei fi devenit din actele tale, căci omul, vezi tu, se naște greu.

Astfel, s-au golit crezînd că posedă și obțin și oprindu-se în drum pentru a se bucura de proviziile lor. Căci nu există provizii. Și știu, eu, care am căzut atît de des în capcana făpturilor venite din alte părți ale lumii, mirosind aromitor, pe care știam că pot pune stăpînire. Și această amețeală o numeam dragoste. Și mi se părea că aș muri de sete dacă n-aș obține-o.

Logodna dădea prilej de serbări răsunătoare, colorate pentru poporul întreg de religia dragostei. Și se vărsau coșuri de flori, se răspîndeau parfumuri și se ardeau diamante care costaseră sudoarea, suferința, sîngele oame-

nilor, născuți din mulțime ca și picătura de parfum extrasă din mormane de flori, și fiecare încerca, fără a înțelege prea bine, să se epuizeze în dragoste. Dar iat-o pe terasa mea, captivă delicată, prinsă în zborul ei. Și eu, bărbat, eu, războinic învingător, ținînd în sfîrșit răsplata luptei mele. Și, deodată în fața ei, nemaiștiind ce să fac...

„Porumbița mea, îi spuneam, turturica mea, gazela mea cu picioare lungi...", căci în cuvintele pe care le inventam încercam s-o cuprind, pe ea, de necuprins! Topindu-se aidoma zăpezii. Căci nu era nimic darul pe care-l așteptam. Și strigam: „Unde ești?". Căci nu o întîlneam nicăieri. „Unde e hotarul?". Și deveneam turn și zid. Iar focurile de bucurie din oraș ardeau pentru a sărbători dragostea. Iar eu, singur în cumplitul meu pustiu, o priveam, dezbrăcată, dormind. „M-am înșelat asupra prăzii, m-am înșelat în goana mea. Fugea atît de repede și am oprit-o pentru a o face a mea... Și, odată prinsă, nu mai exista...". Mi-am înțeles greșeala. Fusesem nebun ca acela care și-a umplut ulciorul și l-a închis în dulap, fiindcă-i plăcea cîntecul fîntînii...

„Dar dacă nu te ating, te construiesc ca pe un templu. Și te înalț în lumină. Și tăcerea ta închide în ea cîmpiile. Iar eu te iubesc dincolo de mine sau tine. Și inventez imnuri pentru a-ți celebra imperiul. Și ochii ți se închid, pleoape ale lumii. Și te țin, obosită, în brațele mele, ca pe un oraș. Nu ești decît o treaptă în drumul meu spre eternitate. Ești făcută pentru a fi arsă, consumată, dar nu pentru a reține... Și iată, curînd palatul plînge și orașul întreg se acoperă de cenușă, căci am luat o mie de ostași și am împins pragul orașului în direcția deșertului, nefiind mulțumit.

Durerea unuia singur, ți-am spus, face cît durerea lumii. Și dragostea pentru una singură clatină Calea Lactee și stelele. Te strîng în brațe ca pe prova navei mele. Asemenea acestei plecări în largul mării, umăr de temut al dragostei...".

Astfel am cunoscut limitele imperiului meu. Dar aceste limite îl exprimau deja, căci nu-mi place decît ceea ce rezistă. Iată de ce comparam cu capace de cufere goale aceste basoreliefuri de dansatoare îndîrjite, care au fost măști, atunci cînd acopereau îndîrjirea, și frămîntarea interioară, și poezia, născută din conflicte. Îmi

place cel ce rezistă, cel care se închide şi tace, cel care se păstrează tare şi cu buzele pecetluite în chinuri, cel care a rezistat chinurilor şi dragostei. Cel care preferă şi care este nedrept că nu iubeşte. Cel care este asemenea unui turn redutabil, ce nu va fi niciodată cucerit...

Căci urăsc uşurinţa. Şi cel care nu se opune nu e om. Om fără ferment. Şi iată minunea ce mi-a apărut în închisoare. Mai tare decît tine, decît mine, decît temnicerii, podurile şi zidurile mele. Iată enigma care mă frămînta, ca şi aceea a dragostei, cînd, goală, o ţineam în braţe, supusă. Măreţie a omului şi totuşi josnicie, căci îl ştiu măreţ în credinţa sa, şi nu în orgoliul revoltei sale.

XXX

ASTFEL AM AFLAT CĂ OMUL NU ESTE DEMN de interes dacă, nu numai că nu e capabil de sacrificii, de rezistenţă la tentaţii şi de acceptare a morţii — căci atunci nu mai are formă — dar şi dacă, pierdut în mulţime, condus de mulţime, se supune legilor acesteia. Căci aşa se întîmplă cu mistreţul sau elefantul solitar, sau omul singur pe munte, iar mulţimea trebuie să permită tăcerea fiecăruia şi să nu-l tragă, prin ură, din ceea ce-l face să semene cedrului ce domină muntele.

Cel care încearcă, cu limbajul său, să cuprindă şi să exprime omul în logica expunerii mi se pare aidoma copilului ce se aşază la poalele Atlasului cu căldarea şi lopăţica sa şi plănuieşte să ia muntele şi să-l transporte în altă parte. Omul este ceea ce există, nu ceea ce se exprimă. Desigur, scopul fiecărei conştiinţe este de a exprima ceea ce există, dar expresia e operă dificilă, înceată şi încîlcită — şi greşeala este de a crede că nu există ceea ce nu se poate enunţa. Căci a enunţa şi a concepe au acelaşi sens. Dar foarte puţin din om am reuşit să concep pînă acum. Or, ceea ce concep azi exista şi ieri, şi mă amăgesc dacă-mi închipui că ceea ce aparţine omului, şi nu poate fi exprimat, nu merită consideraţie. Căci muntele nu-l exprim, ci-l semnific. Şi confund a semnifica şi a cuprinde. Semnific celui care deja cunoaşte, dar dacă n-ar şti, cum aş putea să-i transmit muntele cu

crevase în care se rostogolesc pietre, cu poalele sale de levănțică și creasta crenelată împungînd cerul ?

Și știu cînd am de-a face nu cu o fortăreață nimicită sau barcă fără direcție, căreia i se dezleagă funia din inelul de fier — pentru a fi lăsată în voia soartei — ci cu o existență minunată, cu legile gravitației sale lăuntrice și tăcerile sale mai solemne decît liniștea stelelor.

Astfel mi-am dat seama de conflictul care există între a admira omul supus și omul neînduplecat, care arată ceea ce este. Înțelegînd problema, fără s-o formulez. Căci cei ce sînt conduși de disciplina cea mai aspră și care, la un semn al meu, primesc moartea, cei pe care credința mea îi magnetizează, atît de adînc prinși în disciplina lor, încît pot să-i insult și să-i supun ca pe niște copii, lăsați, dimpotrivă, singuri în fața aventurii și ciocnindu-se cu alții, sînt călîți ca oțelul, arătînd o mînie sublimă și curaj în fața morții.

Am înțeles că sînt două înfățișări ale aceluiași om. Și că acela pe care-l admirăm ca fiind neînduplecat, sau cea cu neputință de supus, absentă în brațele mele ca un vapor de cursă lungă, cel pe care-l numesc om, căci nu se tînguiește, nici nu pactizează, nici nu părăsește o parte din sine din viclenie, sau poftă, sau oboseală, cel pe care-l pot strivi sub piatra de moară, fără să-i pot stoarce secretul, cel care poartă în inimă acel sîmbure tare, pe care nici mulțimea, nici tiranul nu admit să-l constrîngă, devenit în inimă diamant, are o altă forță, pe care i-am descoperit-o. Supus, și disciplinat, și respectuos, și plin de credință, fiu înțelept al unei rase spirituale și depozitar al virtuților ei...

Dar cei pe care-i numesc liberi și hotărînd numai pentru ei înșiși, inexorabil singuri, aceia nu sînt conduși, plutesc fără vînt în pînze, iar rezistența lor nu este decît capriciu incoerent.

Astfel, eu urăsc această turmă și pe omul golit de substanța sa, fără patrie lăuntrică, și nu-mi place, ca stăpîn și conducător, să-mi vlăguiesc poporul și să-l transform în furnici oarbe și ascultătoare, am înțeles că prin constrîngere puteam și trebuia să-l înviorez, nu să-l pierd. Și că blîndețea sa în biserică, și ascultarea, și ajutorul dat altora nu erau ale unui bastard, căci doar astfel

îmi putea servi ca piatră unghiulară în limitele imperiului meu. Căci nimic nu poți aștepta de la tine singur, ci de la minunata colaborare a unuia prin celălalt...

Astfel, cel pe care-l strivea greutatea zidurilor, și asupra căruia vegheau sentinelele, și pe care puteam să-l crucific fără ca el să abjure, cel de la care tortura călăilor mei n-ar scoate decît un rîs disprețuitor, aș greși dacă aș vedea în el un refractar. Căci puterea îi vine dintr-o altă religie, el este o altă față a lui însuși. O altă imagine, aceea a unui om care se așază și ascultă, cu mîinile pe genunchi și un surîs candid. Și există sîni care i-au dat lapte. La fel cea pe care am capturat-o în turn și se plimbă în lungul și în largul celulei, și nu poate fi nici violată, nici stăpînită, și nu va pronunța niciodată cuvîntul de dragoste ce i se cere. Și care este, pur și simplu, din altă parte, din alt incendiu, dintr-un trib îndepărtat și plină de religia sa. Și n-aș putea s-o ating decît dacă aș converti-o.

Cei pe care-i urăsc sînt, mai ales, cei care nu există cu adevărat. Rasă de cîini ce se cred liberi, fiind liberi de a-și schimba opiniile, de a nega (cum ar putea ști că neagă, de vreme ce ei înșiși sînt judecători ?). Liberi de a trișa, de a renega și de a se vinde, și pe care-i fac să-și schimbe părerile doar arătîndu-le troaca atunci cînd le e foame.

Astfel a fost noaptea logodnei și a condamnării la moarte. Și am avut sentimentul existenței. Păstrați-vă forma, fiți durabili ca o etravă, ceea ce luați dinafară schimbați-l în voi înșivă asemenea cedrului. Eu sînt cadrul, și armătura, și actul creator din care vă nașteți, trebuie acum, aidoma copacului uriaș ce-și dezvoltă ramurile, și nu ramurile altuia, dă naștere ghimpilor sau frunzelor sale, și nu ale altuia, să creșteți și să vă fixați...

Îi numesc pleavă pe toți cei ce trăiesc din gesturile altora și, asemenea cameleonului, iau culorile altora, iubesc partea de unde le vin darurile, gustă aclamațiile și se judecă în oglinda mulțimii : căci nu îi găsești, nu sînt, ca o citadelă, închiși asupra comorilor lor și, din generație în generație, nu-și transmit substanța, ci-și lasă copiii să crească fără a-i plămădi. Și ei cresc ca ciupercile, umplînd lumea.

XXXI

ACEIA AU VENIT SĂ-MI VORBEASCĂ DESPRE comoditate, iar eu mi-am adus aminte de armata mea. Știind cîte eforturi sînt necesare pentru echilibrul vieții, deși viața e absentă atunci cînd echilibrul e făcut.

Iată pentru ce iubeam războiul ce duce la pace. Cu nisipul său cald și liniștitor, cu nisipul său neumblat, încărcat de vipere, cu locurile sale neatinse și adăposturile sale. Și m-am gîndit la copiii care se joacă, dînd viață petricelelor : „Uite, spun ei, o armată în mers, uite acolo niște turme", iar trecătorul care nu vede decît pietre nu cunoaște bogăția inimilor lor. La fel cel ce trăiește din zori și, în oglinda soarelui, se aruncă în apele reci, încălzindu-se apoi la lumina primelor ore ale zilei. Sau cel ce merge la fîntînă, cînd îi este sete, și trage el însuși lanțul ce scîrțîie, și saltă căldarea grea pe ghizd, și cunoaște astfel cîntecul apei și toată muzica ei zgomotoasă. Setea sa a umplut de semnificație mersul său, și brațele sale, și ochii săi, și această plimbare a omului căruia îi e sete către fîntînă este asemenea unui poem ; dar ceilalți fac semn sclavului și sclavul le aduce apa la buze, iar ei nu-i vor cunoaște niciodată cîntecul. Comoditatea lor nu este decît absență : n-au crezut în suferință și n-au cunoscut bucuria.

L-am urmărit și pe cel ce ascultă muzica și nu simte nevoia de a o pătrunde. Care se lasă purtat ca pe o litieră înspre muzică și nu vrea să meargă el însuși înspre ea, care renunță la fructul a cărui coajă e amară. Dar eu spun : nu există fruct, dacă nu există coajă. Și confundați fericirea voastră cu propria voastră absență. Căci cel ce e bogat nu mai e prezent pentru a profita de bogățiile sale, aceste bogății sînt zadarnice. Și nu există priveliște văzută din înaltul muntelui, pentru cel ce n-a urcat panta, căci această priveliște nu e spectacol în primul rînd, ci dominare. Și dacă ai fost purtat acolo în litieră, nu vezi decît o așezare mai mult sau mai puțin fadă a lucrurilor, și cum ai putea să le pătrunzi de substanța ta ? Căci priveliștea, pentru cel ce încrucișează brațele pe piept cu satisfacție, este amestec de răsuflare și odihnă a mușchilor după efort, și de albăstrire a serii, este, de asemenea, satisfacție a ordinii făcute, căci fiecare din

pașii săi a ordonat puțin aceste fluvii, a aranjat aceste vîrfuri. Această priveliște s-a născut din el, iar bucuria pe care i-o descopăr este bucuria copilului care, așezîndu-și pietricelele, a construit un oraș, de care se minunează și pe care-l umple cu substanța lui. Dar ce copil ar fi fericit să privească o grămadă de pietre care nu sînt decît spectacol fără efort ?

I-am văzut pe cei ce au suferit de sete, setea, gelozie față de apă, mai aspră decît boala, căci timpul îi cunoaște leacul și îl cere, așa cum ar cere femeia, și îi vede, în somn, pe ceilalți bînd. Căci vezi în somn femeia surîzînd celorlalți. Nimic nu are sens dacă nu l-am amestecat cu trupul și cugetul meu. Nu este aventură aceea în care nu mă angajez. Astrologii mei, privind Calea Lactee în nopțile lor de studiu, descoperă marea carte ale cărei pagini trosnesc cu măreție cînd le întorci, și adoră providența pentru a fi umplut lumea de o esență atît de sfîșietoare pentru inimă.

Vă spun : nu aveți dreptul să evitați un efort decît în numele altui efort, căci trebuie să creșteți.

XXXII

ÎN ACEL AN A MURIT CEL CE DOMNEA LA EST de imperiul meu, cel cu care luptasem crîncen înțelegînd, după atîtea lupte, că mă sprijineam pe el ca pe un zid. Îmi aduc însă aminte de întîlnirile noastre. Se ridica un cort purpuriu în deșert, care rămînea gol, și ne înfățișam unul celuilalt sub acest cort, armatele noastre rămînînd departe... Și orice poleială se scorojește. Ne priveam cu invidie, sprijiniți în garda armelor, nicidecum înduioșați. Căci tatăl meu avea dreptate cînd spunea : „Nu trebuie să întîlnești omul la suprafață, ci la al șaptelea etaj al sufletului, inimii și cugetului său. Altfel, căutîndu-vă în mișcările voastre cele mai vulgare, ajungeți să vărsați sîngele fără folos".

Îl înțelesesem, și nu-l întîlneam decît purificat și zidit într-un triplu zid de singurătate. Unul în fața celuilalt, ne așezam pe nisip. Nu știu care dintre noi, atunci, era cel mai puternic. Dar în această singurătate sacră puterea devenea măsură. Căci mișcările noastre clătinau lumea,

dar noi le măsuram. Vorbeam despre păşuni. „Am douăzeci şi cinci de mii de vite care mor, spunea el. La tine a plouat“. Dar nu puteam tolera să-şi aducă obiceiurile străine şi îndoiala care face să putrezească. Cum să primesc pe pămînturile mele păstori dintr-un alt univers? Şi îi răspundeam: „Am douăzeci şi cinci de mii de pui de om care trebuie să înveţe rugăciunile lor şi nu pe ale altora, căci altfel nu vor mai avea formă...“. Şi armele hotărau între popoarele noastre. Şi ne asemănam unor maree, care vin şi pleacă. Şi dacă nici unul dintre noi nu înainta, deşi apăsam cu toată greutatea noastră asupra celuilalt, însemna că ajunsesem la apogeu, înăsprindu-ne duşmanul prin înfrîngere. „M-ai învins, am devenit, deci, mai tare“.

Nu vreau să spun că-i dispreţuiam măreţia. Nici grădinile suspendate ale capitalei sale. Nici parfumurile negustorilor lui. Nici lucrătura delicată a aurarilor lui. Nici marile baraje pentru apă. Omul inferior inventează dispreţul, căci adevărul său le exclude pe celelalte. Dar noi, care ştiam că adevărurile coexistă, nu ne gîndeam niciodată să coborîm pînă la a recunoaşte adevărul celuilalt, chiar dacă aceasta era greşeala noastră. Mărul, după cîte ştiu, nu dispreţuieşte viţa de vie, nici palmierul — cedrul. Dar fiecare se întăreşte şi nu-şi amestecă rădăcinile. Şi îşi salvează forma şi esenţa, căci este acesta un capital nepreţuit, care nu trebuie alterat.

Schimbul veritabil, îmi spunea el, este cutia cu parfum, sau grăunţa, sau acest dar din cedru galben, care-ţi umple casa de mirosul casei mele. Sau strigătul de război ce coboară din munţii mei, către tine. Sau poate un ambasador, care a fost îndelung crescut, format şi înăsprit, şi care te refuză şi te acceptă în acelaşi timp. Căci te refuză în etajele tale inferioare. Dar te regăseşte acolo unde omul se stimează deasupra urii sale. Singura stimă care are valoare este stima unui duşman. Iar stima între prieteni nu are valoare decît dacă-şi domină recunoştinţa, şi mulţumirile, şi toate mişcările vulgare. Dacă mori pentru prietenul tău, îţi interzic să te înduioşezi..

Aş minţi dacă aş spune că aveam în el un prieten. Şi, totuşi, ne întîlneam cu o bucurie adîncă, dar aici cuvintele o iau razna din cauza vulgarităţii oamenilor. Bucuria nu era pentru el, ci pentru Domnul. Era un

drum către eternitate. Întîlnirile noastre erau chei de boltă. Și n-aveam nimic să ne spunem.

Mă ierte dumnezeu, c-am plîns cînd a murit.

Cunoșteam bine imperfecțiunea mizeriei mele. „Dacă plîng, îmi spuneam, înseamnă că nu sînt încă destul de pur". Și mi-l închipuiam, dacă ar fi aflat de moartea mea, ca la întoarcerea în noaptea unui teritoriu. Și contemplînd această clătinare a lumii așa cum ar fi privit asfințitul. Sau cel care se îneacă atunci cînd lumea se schimbă sub oglinda nemișcată a apelor. „Doamne, ar fi spus el, se face noapte și zi, după voința ta. Dar ce s-a pierdut din acest snop strîns, din această epocă trecută ? Am fost". Și iată că m-ar fi închis în calmul său inefabil. Dar eu nu eram încă destul de pur și nu aveam destul gustul veșniciei. Și, asemenea femeilor, simțeam acea melancolie de suprafață, atunci cînd vîntul serii ofilește trandafirii grădinilor mele. Căci pe mine mă ofilește în trandafirii mei. Și în ei mă simt murind.

De-a lungul vieții îmi îngropasem căpitanii, îmi destituisem miniștrii, îmi pierdusem femeile. Lăsasem în spatele meu o sută de imagini ale mele, așa cum șarpele își lasă pielea. Și, totuși, așa cum revine soarele, care este măsură și pendulă a zilei, sau vara, care măsoară balansul anului, din întîlnire în întîlnire, din tratat în tratat, ostașii mei ridicau cortul gol în pustiu. Și ne întîlneam cu el. Și, la fel, obiceiul solemn, și acel surîs de pergament, și calmul din preajma morții. Și liniștea care nu este a omului, ci a eternității.

Iată că rămîneam singur, singur răspunzător de tot trecutul meu și fără martor care să mă fi văzut trăind. Toate actele pe care nu socotisem necesar să le expun poporului meu, dar pe care el, vecinul meu de la est, le înțelesese, toate răscolirile lăuntrice din care nu făcusem un spectacol, dar pe care el, în liniștea lui, le ghicise. Toate răspunderile care mă striviseră și pe care toți le ignorau, căci era bine să creadă în despotismul meu, dar pe care el, vecinul meu din est, le cîntărise, niciodată compătimitor, deasupra și dincolo de ele, gîndind altfel decît mine ; iată că adormise în purpura nisipului, trăgînd nisipul deasupra lui ca pe un giulgiu demn de el, iată că tăcuse, că schițase acel surîs melancolic, e mulțumit că a legat snopul, cu ochii închiși asupra a ceea ce a

adunat. Cît egoism în desperarea mea! Eu, atît de slab, dînd importanţă traiectoriei destinului meu, care nu are traiectorie, măsurînd imperiul după mine însumi, în loc să mă contopesc în imperiu şi descoperind că viaţa mea ajunsese la această culme, ca o călătorie.

Am cunoscut în viaţa mea, în acea noapte, linia de împărţire a apelor, coborînd un versant după ce-l urcaseră încet pe celălalt, nemairecunoscînd pe nimeni, pentru prima oară bătrîn, fără figuri familiare, şi indiferent faţă de toţi, căci deveneam indiferent faţă de mine însumi, lăsîndu-mi pe celălalt versant toţi căpitanii, toate femeile, toţi duşmanii şi, poate, singurul meu prieten — de-acum solitar într-o lume populată de seminţii necunoscute.

Dar mi-am revenit. „Am sfărîmat, mă gîndeam, ultima mea scoarţă şi, poate, voi deveni pur. Nu eram mare, căci mă priveam. Şi această încercare mi-a fost trimisă fiindcă mă înmuiam. Căci mă umpleam de mişcările josnice ale inimii mele. Pe prietenul meu mort, voi şti să-l văd în măreţia sa şi nu voi plînge. Pur şi simplu, el a fost. Iar nisipul îmi va apărea mai bogat, căci, deseori, în largul pustiului, l-am văzut surîzînd. Şi surîsul tuturor oamenilor, pentru mine, se va îmbogăţi cu acest surîs deosebit. Căci voi vedea în om linia pe care nici un tăietor de piatră nu a desprins-o din învelişul ei, dar prin acest înveliş voi cunoaşte mai bine obrazul omului, fiindcă îl voi fi privit pe unul drept în ochi.

Cobor, deci, de pe muntele meu, nu-ţi fie frică, poporul meu, am legat din nou firul. Era rău că aveam nevoie de un om. Mîna care m-a vindecat şi care m-a cusut la loc s-a şters, dar nu şi cusătura. Cobor de pe muntele meu şi întîlnesc oi şi miei. Îi mîngîi. Sînt singur pe lume în faţa providenţei, dar, mîngîind aceşti miei care deschid izvoarele inimii, nu un miel anume, ci prin el slăbiciunea oamenilor, vă regăsesc".

Cît despre celălalt, l-am fixat şi niciodată n-a domnit mai bine. L-am fixat în moarte. Şi în fiecare an se ridică un cort în pustiu, în timp ce poporul meu se roagă. Oştile mele se sprijină în arme, puştile sînt încărcate, călăreţii circulă păzind pustiul şi i se taie capul celui ce se hazardează în acele locuri. Şi înaintez singur. Ridic pînza cortului, intru şi mă aşez. Şi linişte se face pe pămînt.

XXXIII

IAR ACUM, CÎND MĂ FRĂMÎNTĂ ACEASTĂ DURERE surdă pe care medicii mei nu știu s-o vindece, acum, cînd sînt asemenea copacului din pădure sub securea tăietorului, iar Domnul mă va doborî și pe mine ca pe un turn învechit, acum, cînd deșteptările mele nu mai sînt deșteptările de la douăzeci de ani, destindere a mușchilor și zbor al spiritului, mi-am găsit în durere consolarea de a nu suferi în urma acestor anunțuri ce mi se răspîndesc în tot trupul și de a nu fi străpuns de suferințe meschine, și personale, și închise în mine, cărora istoricii imperiului nu le vor acorda nici trei rînduri în cronicile lor. căci puțin contează că dintele mi se clatină sau îmi este smuls, și ar fi nedemn din partea mea să aștept milă. Dimpotrivă, mînia mă cuprinde cînd mă gîndesc la ele. Căci aceste fisuri ale scoarței aparțin vasului, nu conținutului. Și mi se spune că vecinul meu de la est, cînd a fost lovit de paralizie și o parte a lui a devenit rece și moartă, iar el purta cu sine pe acest frate siamez ce nu mai rîdea, nu a pierdut nimic din demnitate, dimpotrivă, a reușit în această ucenicie. Iar celor care-l felicitau pentru forța sa sufletească le răspundea cu dispreț că se înșelau în privința lui, iar aceste omagii să le păstreze pentru negustătorii din tîrg. Căci cel ce domnește, dacă nu-și domină în primul rînd propriul corp, nu este decît uzurpator ridicol. Nu există, pentru mine, decădere, ci bucurie minunată de a mă elibera, astăzi, de mai bine!

Ah, bătrînețe a omului! Fără îndoială, nu recunosc nimic pe versantul celălalt al muntelui meu. Inima mi-e plină de prietenul meu mort. Și privesc satele cu ochi, la început, secați de doliu, așteptînd, ca pe o maree, ca dragostea să-i cuprindă din nou.

XXXIV

PRIVEAM DIN NOU ORAȘUL CE SE APRINDEA pentru seară. Un obraz alb, cîteodată albăstruï, cu cuibul său de lumini, aprinzînd pe dinăuntru casele. Și structura străzilor. Și liniștea ce începea, căci se făcea în el o liniște de stînci submarine. Și cum admiram desenul străzilor și al piețelor și, ici și colo, al templelor ca niște grînare spirituale,

și peste tot în jur veșmîntul întunecat al colinelor, mi-a apărut, totuși, în ciuda cărnii de care era plină, imaginea unei plante uscate, desprinsă de rădăcinile ei. Mi-a apărut imaginea hambarelor goale. Nu mai era o făptură vie, a cărei fiecare parte să intre în rezonanță cu alta, nu mai exista o inimă care să strîngă sîngele pentru a-l vărsa în toată substanța, nu mai exista o carne unică, în stare să se bucure în zilele de sărbătoare, capabilă să dea naștere unui mic cîntec. Nu mai existau decît paraziți instalați în cochiliile altora, ocupîndu-și fiecare închisoarea și fără a se ajuta unul pe celălalt. Nu mai exista un oraș ci o coajă de oraș plină de morți ce se credeau vii. Îmi spuneam : „Iată un copac care se va usca. Iată un fruct care va putrezi. Iată cadavrul unei broaște țestoase sub carapacea ei". Și am aflat că trebuia să umplu din nou orașul meu de sevă. Toate aceste ramuri trebuiau legate din nou de trunchiul hrănitor. Hambarele și rezervoarele trebuiau umplute din nou cu proviziile lor de liniște. Și trebuia să exist eu : altfel cine ar iubi oamenii ?

XXXV

MUZICA PE CARE O ASCULTAM ȘI PE CARE EI N-O puteau înțelege m-a făcut să-mi dau seama de această contradicție. Căci, sau îi faci să asculte cîntece pe care le înțeleg — și astfel nu progresează deloc, sau îi înveți o știință pe care-o înțeleg — iar ei nu vor folosi nimic. Sau îi închizi în obiceiuri ce sînt ale lor de milenii și nu va exista în ei copacul ce crește născîndu-și fructele și florile noi, ci calm în rugăciune, înțelepciune și somn liniștit, sau, dimpotrivă, mergînd spre viitor, îi agiți, și-i zdruncini, și-i obligi să se mute din datinile lor, și curînd nu vei mai conduce decît o turmă de emigranți care s-a golit de patrimoniu. O armată ce-și așază mereu tabăra fără a-i pune vreodată temelii.

Dar orice ascensiune e dureroasă. Orice transformare e suferință. Și nu voi pătrunde niciodată această muzică dacă nu mă va fi făcut, la început, să sufăr. Căci ea nu este, fără îndoială, decît fructul însuși al suferinței mele, iar eu nu cred în cei care se bucură de proviziile strînse de alții. Nu cred că e suficient să cufunzi copiii în concert, poem sau discurs, pentru a-i face să simtă

beatitudinea și marea beție a dragostei. Căci omul, desigur, e capabil de dragoste, dar și de suferință. Și de plictiseală. Și de o stare de suflet neagră ca un an de ploaie. Și chiar și aceia ce știu să guste poemul nu fac decît să se bucure de el, căci altfel n-ar părea niciodată triști. S-ar închide în poem și ar jubila. Și omenirea s-ar închide în poem și ar jubila fără să mai aibă nimic de creat. Dar omul e astfel făcut, încît nu se bucură decît de lucrurile cărora le dă formă. Și i-a trebuit, pentru a-l gusta, să facă ascensiunea poemului. Dar poemul ce nu s-a născut din efortul tău e asemenea priveliștii privită din vîrful muntelui — se irosește repede și nu are sens decît dacă e construcție a oboselii, și curînd, odată odihnit și dornic de mers, aceeași priveliște te face să caști și nu-ți mai oferă nimic. Căci poemul, chiar al altuia, nu e decît fruct al efortului tău, al ascensiunii tale interioare, iar hambarul nu formează decît sedentari fără calitatea de a fi oameni. Nu dispun de dragoste ca de o rezervă: ea este, înainte de toate, exercițiu al inimii mele. Și nu mă mai mir că există atîția care nu înțeleg domeniul, templul, poemul sau muzica, și care spun: „Ce există aici, în afară de o dezordine mai mult sau mai puțin bogată ? Nimic care să mă poată conduce“. Aceștia, așa cum spun, sînt rezonabili, sceptici și plini de ironia care nu aparține omului, ci neghiobului. Căci dragostea nu-ți e dată ca un cadou al acestui obraz, la fel cum liniștea și calmul nu sînt produs al priveliștii, ci al ascensiunii reușite, al muntelui dominat, al instalării tale în cer.

La fel — dragostea. Iluzia este că o întîlnești, cînd, de fapt, se învață. Și se înșală cel care rătăcește prin viață, pentru a fi cucerit, cunoscînd prin scurte fioruri gustul tumultului inimii și visînd să întîlnească marea febră ce-l va încinge pentru totdeauna, deși ea nu este, în slăbiciunea inimii și nimicnicia colinei pe care-a învins-o, decît o deșartă victorie a inimii sale.

De asemenea, nu te odihnești în dragoste, dacă ea nu se transformă din zi în zi, ca în maternitate. Dar tu vrei să te așezi în gondola ta și să devii cîntec de gondolier pentru totdeauna. Și te înșeli. Căci nu are semnificație ceea nu e ascensiune sau trecere. Iar dacă te oprești, nu vei găsi decît plictiseala, căci priveliștea nu mai are nimic să-ți spună. Și vei repudia femeia, cînd ar fi trebuit ca tu să fii repudiat.

Iată pentru ce niciodată nu m-a impresionat argumentul necredinciosului sau al logicianului, care spun: „Arată-mi domeniul, imperiul sau divinitatea, căci eu văd și ating pietrele și materialele, și cred în pietrele și materialele pe care le ating“. Dar niciodată n-am încercat să-l instruiesc prin împărtășirea unui secret prea sărac pentru a putea fi folosit. La fel cum nu pot să-l transport pe vîrful muntelui ca să-i descopăr adevărul unei priveliști care nu va fi, pentru el, victorie, nici nu pot să-l fac să iubească această muzică pe care n-o va fi învins înainte. Mi se adresează pentru a fi învățat fără efort, asemenea celui ce caută femeia care va așeza în el dragostea. Dar asta nu stă în puterile mele.

Eu îl închid și-l torturez prin studiu, știind bine că ceea ce e ușor e steril tocmai din acest motiv. Și măsurînd întinderea trudei după suferință și sudoare. Iată pentru ce am chemat dascălii școlilor mele și le-am spus: „Nu înțelegeți greșit. V-am încredințat copiii oamenilor mei nu pentru a cîntări mai tîrziu cantitatea cunoștințelor lor, ci pentru a mă bucura de calitatea înălțării lor. Și nu mă interesează acel elan al vostru care va fi cunoscut, purtat în litieră, o mie de vîrfuri de munte și va fi văzut, astfel, o mie de priveliști, căci, în primul rînd, nu o va fi cunoscut cu adevărat pe nici una, și apoi o mie de priveliști nu sînt decît un grăunte de praf în imensitatea lumii. Mă interesează acela, doar, care-și va fi ostenit mușchii în urcușul unui munte, fie el unic, și este, astfel, deschis spre a înțelege toate priveliștile viitoare, mai bine decît celălalt, falsul savant, cele o mie de priveliști prost învățate.

Iar pe acela, dacă vreau să-l convertesc la dragoste, îl voi pătrunde de dragoste prin obișnuința rugii“.

Greșeala lor vine din faptul că au văzut că cel pătruns de dragoste descoperă figura ce-l înflăcărează. Iar ei cred în virtuțile figurii. Iar cel care a dominat poemul este înflăcărat de poem, și ei cred în virtuțile poemului.

Dar eu îți repet: cînd spun munte, ți-o spun ție, care te-ai zgîriat în mărăcinii lui, care te-ai prăvălit în prăpăstiile lui, care ai asudat urcîndu-i pietrele, i-ai cules florile și ai respirat vîntul crestelor. Semnific, dar nu cuprind nimic. Iar cînd spun munte unui negustor gras, nimic nu-i voi lăsa în inimă.

Și nu fiindcă moare puterea poemului nu va mai exista poem. Nu fiindcă moare puterea chipului nu va mai fi dragoste. Sau fiindcă moare puterea infinitului nu va mai fi, în inima omului, întinderea pămînturilor arabile, privite în noaptea lor, cărora căruța le răpește cedri și flori.

Căci am ascultat, într-adevăr, cu atenție, legăturile între oameni și am descoperit pericolele inteligenței : cea care crede că limbajul cuprinde. Și răspunsurile în dispute. Căci nu pe calea limbajului voi transmite ceea ce este în mine. Nu există cuvînt să poată spune ceea ce este în mine. Nu pot decît să semnific în măsura în care înțelegi și altfel decît prin vorbe. Prin miracolul dragostei sau fiindcă, născut din același zeu, îmi semeni. Altminteri, lumea cuprinsă în mine o voi trage de păr. Și, în hazardul stîngăciei mele, voi arăta acest aspect sau celălalt, asemenea muntelui despre care exprim bine, semnificîndu-l, că e înalt. În vreme ce el e cu totul altceva, iar eu vorbesc de măreția nopții atunci cînd îți e frig între stele.

XXXVI

CÎND SCRII OMULUI, ÎNCARCI UN VAS. DAR puține vase ajung la destinație. Se scufundă în mare. Puține fraze continuă să răsune, străbătînd istoria. Căci am semnificat mult, poate, dar am cuprins puțin.

Și, din nou, aceeași problemă : trebuie să înveți să cuprinzi, mai degrabă decît să semnifici. Trebuie să-i înveți pe ceilalți să-și organizeze operațiile de captură. Cel pe care mi-l arăți, ce însemnătate are cîte știe ? E asemenea unui dicționar. Important e ceea ce este. Acela și-a scris poemul și l-a umplut de pasiunea lui, dar a ratat pescuitul în larg. Nu a scos nimic din adîncuri. Mi-a semnificat primăvara, dar nu a creat-o în mine așa cum ar fi putut s-o facă.

Și îi ascultam pe logicieni, istorici și critici remarcînd că opera, atunci cînd e puternică, se exprimă prin planul ei, căci devine plan ceea ce e puternic. Iar dacă orașul apare după un plan, înseamnă că orașul s-a exprimat și realizat. Dar nu planul e cel care a întemeiat orașul.

XXXVII

LE PRIVEAM PE DANSATOARELE ȘI cîntărețele mele, pe curtezanele din oraș. Își comandau litiere de argint și, atunci cînd porneau în vreo plimbare, drumul le era deschis de crainici care aveau misiunea de a le anunța trecerea, pentru ca mulțimea să se adune. Cînd aplauzele le istoveau îndeajuns și le trezeau dintr-un somn ușor, îndepărtau vălul de mătase de pe obraz și binevoiau să cedeze dorinței mulțimii, înclinîndu-și capul în fața iubirii acesteia. Surîdeau cu modestie, în timp ce crainicii își făceau zeloși datoria, căci erau biciuiți seara dacă mulțimea nu forța prin dragostea ei modestia dansatoarei.

Se îmbăiau în căzi de aur masiv și mulțimea era adunată să vadă pregătirea laptelui pentru baie. Se mulgeau o sută de măgărițe. Se adăugau ierburi mirositoare și lapte de flori, care era foarte scump, dar atît de discret, încît nu mai avea parfum.

Și nu mă scandalizau, căci teritoriul meu era prea puțin absorbit de extragerea acestui lapte de flori, iar prețul lui era iluzoriu. Dealtfel, era de dorit ca undeva să se celebreze obiectul prețios. Căci nu folosirea contează, ci fervoarea. Și, de vreme ce exista, puțin mă interesa dacă le parfuma sau nu pe curtezanele mele.

Căci am avut mereu grijă, în disputele mele cu logicienii, să consider teritoriul meu în fervoarea sa, gata să reacționez doar dacă se ocupa prea mult de podoabe și neglija pîinea, neavînd nimic împotriva unei podoabe care făcea singură noblețea muncii celui ce o confecționase, și preocupîndu-mă mai puțin de soarta aceleia fără folosință obișnuită, gîndindu-mă că-și va găsi un loc mai bun în părul unei femei, decît ornînd un monument stupid. Căci, desigur, poți spune despre un monument că e proprietate a mulțimii, dar o femeie, dacă e frumoasă, poate fi, de asemenea, privită, iar mizeria monumentului, dacă nu este un templu, e că, umplînd ochii oamenilor cu podoabele lui, nu poate primi nimic de la ei. Dar femeia, dacă e frumoasă, cheamă la ea darurile și sacrificiile și te îmbată cu ceea ce îi dai. Nu cu ceea ce îți dă.

Își făceau, deci, baia, în lapte de flori. Și, cel puțin, deveneau imagini ale frumuseții. Apoi se hrăneau cu feluri rare și complicate și un os de pește le făcea să

moară. Și aveau perle pe care le pierdeau. Și nu mă uimea pierderea perlelor, căci e bine ca perlele să fie efemere. Apoi ascultau povestitorii și leșinau și, leșinînd, nu uitau să aleagă pentru cădere o pernă care să se armonizeze cu culorile eșarfelor pe care le purtau.

Din cînd în cînd, își ofereau luxul dragostei. Și-și vindeau perlele pentru vreun soldat tînăr pe care-l plimbau prin oraș, și pe care l-ar fi dorit cel mai frumos dintre toți, cel mai strălucitor, cel mai agil, cel mai viril...

Și soldatul naiv, de cele mai multe ori, era beat de recunoștință, crezînd că primește ceva, cînd, de fapt, el slujea vanității și zgomotului din jurul lor.

XXXVIII

A VENIT ACEEA CE SE PLÎNGEA CU VIOLENȚĂ :

— E un tîlhar, striga ea, un om corupt, putred, acoperit de rușine. E rîia pămîntului. Mîrșav și mincinos.

— Mergi și te spală, i-am răspuns. Te-ai murdărit.

A venit alta, strigînd împotriva nedreptății și calomniei.

Să nu încerci ca actele tale să fie înțelese. Nu vor fi niciodată și nu este nici o nedreptate în asta. Căci dreptatea urmărește o himeră care este contrariul ei. Pe căpitanii mei, în deșert, i-ai văzut cît sînt de nobili, nobili și săraci, și arși de sete. Dorm, rostogoliți în nisip în marea noapte a imperiului. Sprinteni și gata să-și ia armele la cel mai mic zgomot. Ei au răspuns dorinței tatălui meu : „Să se ridice aceia care sînt gata în fața morții, care-și poartă toată averea într-o boccea pe umăr. Și sînt leali în luptă și generoși cu făptura lor. Ridica-ți-vă, vă voi da cheile imperiului. Iar ei stau la marginea imperiului, vigilenți ca niște arhangheli. În alt fel nobili decît valeții miniștrilor mei sau chiar miniștrii mei. Dar iată-i, rechemați în capitală, cum trec neobservați la banchete, nu-și găsesc locul în anticamere și se plîng, ei, care într-adevăr sînt mari, de a fi astfel aduși la servitudine și umilință. „Amară soartă, spun ei, a aceluia ce nu este judecat...“.

Iar eu le răspund : „Amară soartă a aceluia care este înțeles, și purtat în triumf, venerat ca binefăcător, onorat și îmbogățit. Se va umfla curînd de pretenții vulgare

și-și va schimba nopțile înstelate pe marfă. Or, el era mai bogat decît ceilalți, mai nobil și mai de admirat. Și pentru ce acela care domnea în singurătatea sa se supune părerii sedentarilor ? Bătrînul dulgher găsește în strălucirea scîndurii răsplata muncii sale. Celălalt — în profunzimea liniștii din pustiu. E făcut pentru a fi uitat atunci cînd se întoarce. Iar dacă aceasta-l face să sufere, înseamnă că nu era destul de pur". Căci îți spun : imperiul se întemeiază pe valoarea oamenilor. Iar acela e o parte din imperiu. Parte din trunchiul arborelui. Dacă visezi pentru el avantaje de negustor și trimiți negustorul în pustiu, așteaptă cîțiva ani pentru a te bucura de fructele muncii tale. Negustorul va fi mare senior, celălalt — negustor vulgar.

Pe cei care sînt nobili, îi ocrotesc. Protecția lor este nedreptate. Să nu te indigneze cuvintele. Acei pești albaștri cu văluri lungi, dacă-i întinzi pe mal, e nedrept să fie urîți. Dar greșeala e a ta : ei erau făcuți pentru strălucirea submarină. Erau frumoși acolo unde malul se oprește. Iar căpitanii nisipurilor, asemenea lor, sînt frumoși acolo unde mor zgomotele orașului, strigătele negustorilor și vanitatea. Căci nu există vanitate în pustiul lor.

Să se consoleze. Vor redeveni regi dacă doresc, căci nu le voi răpi regatul, nici nu le voi cruța suferințele.

A venit alta :

— Sînt soție credincioasă, cuminte și frumoasă. Nu respir decît pentru el. Îi cos hainele și-i îngrijesc rănile. Împart cu el clipele grele. Și iată că-și petrece timpul cu cea care-l batjocorește și-l jefuiește.

I-am răspuns :

— Nu te înșela astfel asupra omului. Cine se cunoaște pe sine însuși ? Înspre aceasta te îndrepți, dar spiritul omului e asemenea ascensiunii munților. Vezi creasta, ți se pare c-ai atins-o, și descoperi alte creste, alte văgăuni și alte pante. Cine-și cunoaște setea ? Există dintre acei cărora le e sete de zgomotul rîurilor și care acceptă moartea pentru a-l auzi. Sînt alții cărora le e sete de o vulpe atîrnată de umăr și care se așază la pîndă în ciuda dușmanului. Cea de care vorbești era, poate, născută din el. Și poate de asta e răspunzător de ea. Ești dator față de ceea ce-ai creat. O va căuta ca să-l jefuiască. O va căuta pentru ca ea să se adape. Nu va fi plătit printr-un

cuvînt duios, dar nici nu va fi frustrat printr-o injurie. Nu e vorba aici de o operaţie contabilă, în care un cuvînt bun adaugă, iar o injurie retrage ceva anume. El va fi plătit prin sacrificiul său. Şi prin acel cuvînt pe care ea-l va spune şi pe care-l va fi învăţat de la el. Asemenea celui ce s-a întors din pustiu şi pe care decoraţiile nu-l pot plăti pentru acelaşi motiv pentru care ingratitudinile nu-l pot frustra. Căci nu e vorba de a dobîndi şi de a poseda, ci de a deveni, de a fi şi de a muri în plenitudinea substanţei tale. Spune-ţi că recompensa care eliberează, în sfîrşit, nava şi-i dă drumul în larg este în primul rînd moartea. Fericit cel împovărat de comori!

Iar tu, de ce te plîngi? Nu ştii, deci, cum să-l regăseşti?

Atunci am înţeles ce înseamnă alianţa şi cît de mult se deosebeşte de comunitate. „Se adresează unul altuia, îmi spuneam, au un limbaj rudimentar, care are pretenţia de a cuprinde, cînd abia reuşeşte să semnifice. Şi iată-i pe toţi ocupaţi să-şi manevreze balanţele şi instrumentele de măsură. Au cu toţii prea multă dreptate. Şi, deci, se înşală. Şi-şi construiesc, unul despre altul, imagini pentru exerciţiile de tir".

Alianţa ne poate uni chiar şi în clipa în care te ucid.

XXXIX

SĂ NU-ŢI FIE NICIODATĂ TEAMĂ DE ŞANTAJ. Căci dacă vei plăti pentru un anumit lucru, vei plăti curînd pentru altul şi, deci, prima oară va fi fost fără rost.

La fel şi imperiul.

Trebuie să devii pentru a înţelege. Aceasta explică orgoliul celui care crede. I se pare că îndoiala celuilalt nu înseamnă nimic, căci celălalt nu „poate" înţelege.

Învaţă să deosebeşti constrîngerea de dragoste. Cel care jură pe cuvintele mele şi aşteaptă să vorbesc pentru a putea vorbi, acela nu mă interesează. Căci eu îmi caut lumina printre oameni. A cînta în cor înseamnă ceva. Dar altceva înseamnă a cînta cîntecul. Şi cine colaborează în creaţie?

Iată din nou această dilemă: nu există creaţie decît dacă toţi colaborează şi caută. Nu există creaţie decît

dacă trunchiul arborelui e legat prin dragoste. Dar nu e vorba de supunerea unuia în faţa tuturor, ci, dimpotrivă, de direcţia curentului de sevă, care fixează rămurişul ca pe un templu în cer. E aici aceeaşi greşeală ca aceea a logicienilor, care remarcă planul în obiectul creat şi văd creaţia născîndu-se din el, cînd ea nu face decît să se exprime prin plan. Planul este o imagine prezentată. Nu e vorba de supunerea fiecăruia în faţa operei, şi fiecare-i obligă pe ceilalţi să crească, chiar şi prin opoziţie. Iar eu îndemn la creaţie, căci dacă voi aştepta să primească doar de la mine, vor deveni săraci şi goi. Dar eu sînt cel care primeşte de la ei toţi şi iată-i crescînd din posesia, ca expresie, a acestui eu pe care l-au dezvoltat atît de mult înainte. Şi aşa cum eu iau în braţe mieii lor, caprele, grînele şi pînă şi zidurile caselor lor, pentru a le face ale mele şi a le înapoia, devenite daruri ale dragostei mele, aşa întemeiază şi ei biserici...

Dar aşa cum libertatea nu este absenţă a regulilor, ordinea nu este absenţă a libertăţii (Voi reveni asupra libertăţii).

Voi scrie un imn tăcerii. Tu, muzician al fructelor. Tu, locuitor al pivniţelor, beciurilor şi grajdurilor. Tu, vas de miere al hărniciei albinelor. Tu, odihnă a mării asupra plenitudinii ei.

Tu, în care, din înălţimea munţilor, ferec oraşul. Convoaiele sale tăcute, strigătele şi sunetul nicovalelor sale, toate aceste lucruri sînt deja suspendate în vasul serii. Vigilenţă a Domnului asupra fierbinţelii noastre, mantie a Domnului asupra agitaţiei oamenilor.

Tăcere a femeilor, care nu mai sînt decît carne în care se coace fructul. Tăcere a femeilor sub povara sînilor grei. Tăcere a femeilor, care e tăcere a tuturor vanităţilor zilei şi a vieţii, care le cuprinde pe toate. Tăcere a femeilor, care e sanctuar şi perpetuare. Tăcere în care se va desfăşura mîine singura cursă care duce undeva. Tăcere, depozitar în care mi-am închis onoarea şi sîngele.

Tăcere a bărbatului care-şi sprijină fruntea în palmă şi reflectează, primind fără cheltuială şi fabricîndu-şi esenţa gîndurilor. Tăcere care-i permite să cunoască şi să ignore, căci e bine, cîteodată, să ignori. Tăcere care e refuz al viermilor, al paraziţilor şi al ierburilor otrăvitoare. Tăcere care te apără în desfăşurarea gîndurilor.

Tăcere a gîndurilor. Odihnă a albinelor, căci mierea e făcută şi nu mai este decît comoară ce trebuie îngropată. Şi se coace. Tăcere a gîndurilor ce-şi pregătesc aripile, căci nu e bine să te agiţi în sufletul sau în inima ta.

Tăcere a inimii. Tăcere a simţurilor. Tăcere a cuvintelor lăuntrice, căci e bine să regăseşti providenţa, care e tăcere în eternitate. Totul fiind spus, totul fiind făcut.

Tăcere a Domnului, ca somnul păstorului, căci nu există somn mai dulce, deşi mieii par în primejdie, cînd nu mai există nici păstor, nici turmă, căci cine le-ar putea distinge sub stele cînd totul e somn, cînd totul e somn de lînă ?

Ah, Doamne, într-o zi, adunîndu-ţi creaţia, să deschizi poarta rasei vorbitoare a oamenilor şi să-i aşezi în staulul etern, cînd timpurile se vor fi scurs, şi să ridici, aşa cum se vindecă bolile, orice sens întrebărilor tale.

Căci mi-a fost dat să înţeleg că orice progres al omului constă în a descoperi, una după alta, că întrebările lui n-au sens, căci am consultat savanţii şi nu au găsit răspuns la întrebările de anul trecut, dar astăzi surîd de străda-nia lor, căci adevărul le-a venit ca dispariţia unei întrebări.

Eu, care ştiu bine că înţelepciunea nu înseamnă răspuns, ci vindecare a vicisitudinilor limbajului, o ştiu şi pentru cei ce se iubesc şi se aşază cu picioarele atîrnînd pe zidul scund ce mărgineşte plantaţia de portocali, umăr lîngă umăr, cunoscînd că n-au primit răspuns la întrebările pe care le puneau ieri. Dar eu cunosc dragostea, şi aceasta înseamnă că nici o întrebare nu se mai pune.

Şi, una cîte una, dintr-o contradicţie învinsă în alta, mă îndrept spre tăcerea întrebărilor şi, astfel, către fericire.

O, limbuţilor ! Întrebările au stricat atît de mult oamenii.

Nebun cel ce speră în răspunsul providenţei. Ea te primeşte şi te vindecă, înlăturîndu-ţi întrebările ca pe o fierbinţeală.

Adunîndu-ţi într-o zi creaţia, Doamne, deschide-ne porţile tale şi du-ne acolo unde nu se va mai răspunde, căci nu vor mai fi întrebări, ci fericire, care e cheie de boltă a întrebărilor şi imagine ce satisface.

Iar acela va descoperi întinderea mărilor, pe care o bănuise ascultînd cîntecul fîntînii, cînd, cu picioarele atîrnînd, se aşeza pe marginea ei, care nu era decît gazelă respirînd uşor după o cursă obositoare.

Linişte, port al vasului. Linişte întru Domnul, port al tuturor vaselor.

XL

A VENIT LA MINE CEA CARE MINŢEA CU ATÎTA drăgălăşenie, cu cruzime, simplitate. Şi m-am aplecat asupra ei ca asupra vîntului răcoros al mării.

— Pentru ce minţi ? am întrebat-o.

Plîngea, cufundată în lacrimile ei. Iar eu reflectam asupra lacrimilor.

„Plînge, îmi spuneam, căci nu e crezută atunci cînd minte. Căci nu există pentru mine comedie din partea oamenilor. Ignor sensul comediei. Desigur, aceea vrea să pară alta decît este. Dar nu aceasta e drama care mă frămîntă. Există o dramă pentru ea, care ar dori atît de mult să fie alta. Virtutea am văzut-o respectată mai mult de cele care o mimează, decît de cele care o practică şi sînt virtuoase aşa după cum sînt urîte. Şi atît de doritoare, acelea, de a fi virtuoase şi iubite, dar neştiind să se domine, sau dominate fiind de celelalte. Şi mereu în revoltă împotriva lor. Şi minţind ca să fie frumoase".

Cauzele care acţionează asupra cuvintelor nu sînt niciodată cauzele adevărate. Iată de ce nu le voi reproşa nimic, în afară de exprimarea pe dos. Iată de ce tăcem în faţa acestor minciuni, neascultînd zgomotul cuvintelor, în liniştea iubirii mele, ci efortul. Această trudă a vulpii prinsă în capcană, care se zbate să scape. Sau a păsării care se însîngerează lovindu-se de gratiile cuştii. Şi mă întorceam înspre Domnul pentru a-i spune : „De ce n-ai învăţat-o un limbaj comunicabil, căci dacă o voi asculta, departe de a iubi, voi pune s-o spînzure ? Şi totuşi există ceva patetic în ea, îşi zdrobeşte aripile în noaptea inimii ei, şi-i e frică de mine ca acelor vulpi din pustiu, cărora le întindeam bucăţi de carne şi care tremurau, muşcau şi-mi smulgeau carnea pentru a o duce în vizuina lor"

— Stăpîne, îmi spunea ea, ei nu ştiu că sînt pură.

Ştiam, desigur, dezordinea pe care o făcea în casa mea. Şi, totuşi, mă simţeam străpuns în inimă de cruzimea Domnului. „Ajut-o să plîngă. Dă-i lacrimi. Să fie obosită de ea însăşi, sprijinită pe umărul meu : nu există oboseală în ea".

Căci fusese rău învăţată în perfecţiunea stării sale şi doream s-o eliberez. Da, mi-am ratat rolul... Căci nu există copilă fără importanţă. Aceea care plînge este nu lumea, ci semn al lumii. Iar teama îi vine din nedumerire. Fiind arsă şi risipită în fum, transfigurată într-un fluviu în mers, cu neputinţă de oprit. Eu vin, şi sînt pămîntul vostru, adăpostul vostru şi înţelesul vostru. Sînt marea convenţie a limbajului, şi casă, şi cadru, şi armătură.

— Ascultă. mai întîi, îi spun.

Şi ea trebuie primită. Şi copiii oamenilor şi aceia, mai ales, ce nu ştiu că pot să ştie...

„Căci vreau să vă conduc înspre voi înşivă. Sînt anotimpul bun al oamenilor".

XLI

AM VĂZUT OAMENI FERICIŢI SAU NEFERICIŢI, nu din cauza simplei nenorociri a unui doliu sau a simplei fericiri a unei căsătorii (de exemplu), nu din cauza bolii sau sănătăţii, căci pe cel ce e bolnav îl pot face să se stăpînească printr-o veste răsunătoare, îl pot purta alergînd prin tot oraşul, acţionînd asupra spiritului sau printr-un anumit sens al lucrurilor pe care-l voi numi, de exemplu, victorie (cel mai simplu). Căci eu vindec tot oraşul prin strălucirea în zori a armelor mele victorioase, şi-i vei vedea îmbulzindu-se şi îmbrăţişîndu-se. Şi-ţi vei spune : „De ce n-ar fi posibil să fie menţinuţi într-un asemenea climat, aidoma climatului unei muzici de geniu ?". Iar eu îţi răspund : fiindcă victoria nu e priveliştе admirată din vîrful muntelui, ci întrezărită din vîrful muntelui, după ce muşchii tăi o vor fi construit, e trecere de la o stare la alta. O victorie care durează nu e nimic. Nu-ţi mai dă viaţă, ci te moleşeşte şi te plictiseşte, căci nu mai este victorie, ci simplă priveliştе împlinită. Trebuie, deci, să trăiesc în veşnicul balans al mizeriei şi al bogăţiei ? Şi vei descoperi că şi aceasta e fals, căci poţi trăi toată viaţa în sărăcie, mizerie şi dezgust, asemenea celui

care, urmărit de creditorii săi, se spînzură, fără ca bucuriile mărunte şi uşurările trecătoare să recompenseze chinul nopţilor albe. Nu există stare durabilă, ca norocul sau victoria, care să-i fie dată omului precum furajul animalelor.

Vreau băieţi prietenoşi şi generoşi, şi femei cu ochi strălucitori, şi de unde vine aceasta ? Nici din interior, nici din exterior. Iar eu îţi răspund : aceasta vine din gustul urmărilor pe care le au lucrurile, unele asupra celorlalte, fie că e vorba de caravana ta de război, de catedrala sau de victoria ta. Dar victoria nu e decît masă de-o dimineaţă. Căci odată victoria obţinută, nu mai e nimic de făcut decît de a te folosi de proviziile care te ucid, iar dacă bucuria ta a fost vie, înseamnă că ai simţit cu putere comunitatea, căci în tristeţea din ajun te-ai retras la tine sau la prietenii tăi, în doliul tău şi al fiilor tăi, dar iată că afli de victoria aceasta chiar în clipa în care ea se împlineşte ! Dar cel care construieşte catedrala pentru înălţarea căreia îi trebuie o sută de ani va trăi o sută de ani în bogăţia inimii. Căci creşti din ceea ce dăruieşti şi-ţi sporeşti puterea de a dărui. Iar dacă treci prin anul în care-ţi clădeşti viaţa, te văd fericit de a pregăti sărbătoarea fără a-ţi face niciodată provizii. Căci ceea ce dai pentru sărbătoare înaintea sărbătorii te face să creşti mai mult decît ceea ce-ţi va înapoia sărbătoarea o singură dată. Şi e acelaşi lucru cu fiii tăi care cresc. Şi cu corăbiile tale care pleacă în larg, sînt ameninţate, apoi triumfă şi trag la mal în zorii zilei, cu echipajele lor. Eu sporesc pasiunea care se hrăneşte din reuşitele sale, ca a aceluia care, cu cît scrie mai mult, cu atît mai mult îşi elaborează stilul. Dar voi repudia acea pasiune care, deşi vie, se ruinează în reuşitele sale. Căci cu cît cunosc mai mult, cu atît vreau să cunosc mai mult, sînt pregătit pentru a cunoaşte, cu atît mai mult rîvnesc la bunul altuia, îl jefuiesc şi mă îngraş devorîndu-l. Şi cu atît mai mult mă ruinez în inima mea.

Căci din fiecare cucerire omul descoperă, folosind obiectul cucerit, că a fost înşelat, confundînd căldura creaţiei cu plăcerea întrebuinţării obiectului, care nu-i mai aduce nimic. Şi totuşi este necesar să te supui într-o zi acestei întrebuinţări, dar atunci cînd cucerirea foloseşte întrebuinţării, mă interesează doar întrebuinţarea ce foloseşte cuceririi. Una întărind-o pe cealaltă. Aseme-

nea dansului, sau cîntecului, sau rugăciunii care creează fervoarea, care hrăneşte apoi rugăciunea, sau dragostei. Căci dacă-mi schimb starea, dacă nu mai sînt mişcare şi acţiune înspre, sînt ca şi mort. Şi din vîrful muntelui tău, nu te vei mai bucura de privelişte, cînd ea nu mai este victorie a muşchilor tăi şi satisfacţie a cărnii tale.

XLII

LE-AM SPUS: „NU VĂ FIE RUŞINE DE URA voastră.“ Căci condamnaseră o sută de mii la moarte. Iar aceia rătăceau prin închisori, purtînd pe piept placa ce-i deosebea de ceilalţi ca pe nişte vite. Am venit, am pus stăpînire pe închisori şi am chemat această mulţime să mi se înfăţişeze. Nu mi s-au părut deosebiţi de ceilalţi. Am ascultat, am auzit şi am privit. I-am văzut împărţindu-şi pîinea ca toţi ceilalţi şi adunîndu-se, ca toţi ceilalţi, în jurul copiilor bolnavi. Legănîndu-i şi veghindu-i. Şi i-am văzut, ca pe toţi ceilalţi, suferind de a fi singuri, atunci cînd erau singuri. Şi, ca toţi ceilalţi, plîngînd atunci cînd acea femeie, între zidurile groase, îşi simţea inima înclinînd înspre un alt prizonier.

Căci mi-am amintit de ceea ce mi-au povestit temnicerii mei. Şi am rugat să mi se aducă cel care se folosise în ajun de cuţitul său, însîngerat încă după crimă. Şi l-am interogat eu însumi. Şi m-am aplecat nu asupra lui, deja cuprins de moarte, ci asupra a ceea ce este impenetrabil în om.

Căci viaţa ia de acolo de unde poate lua. La poalele umede ale stîncii apare muşchiul. Condamnat dinainte, desigur, de primul vînt uscat al pustiului. Dar el ascunde sămînţa sa care nu va muri şi cine ar putea spune că această apariţie de verdeaţă e inutilă?

Am aflat de la prizonierul meu că îşi bătuseră joc de el. Iar el suferise în vanitatea şi în orgoliul său. Vanitatea şi orgoliul său de condamnat la moarte...

Şi i-am văzut, la frig, strîngîndu-se unul lîngă celălalt. Şi se asemănau tuturor oilor din lume.

Şi-am chemat în faţa mea judecătorii şi i-am întrebat:

— Pentru ce sînt rupţi de ceilalţi, pentru ce poartă pe piept o placă de condamnat la moarte?

— Așa e drept, mi-au răspuns :

Și mă gîndeam :

„Desigur, e drept. Căci dreptatea, după ei, înseamnă distrugerea a ceea ce este neobișnuit. Existența negrilor este nedreptate pentru ei. Ca și existența prințeselor pentru lucrători. Ca și existența pictorilor dacă nu înțeleg pictura".

Și le-am răspuns :

— Doresc să fie drept să-i eliberăm. Munciți pentru a înțelege. Căci altfel, dacă vor forța închisorile și vor stăpîni, va fi nevoie să vă închidă și să vă distrugă, și nu cred ca imperiul să cîștige din aceasta.

Atunci mi-a apărut cu toată evidența nebunia sîngeroasă a ideilor, și-am înălțat această rugăminte :

„Ai fost nebun să-i faci să creadă în sărmana lor gîngăveală ? Cine-i va învăța nu un limbaj, ci cum să se folosească de un limbaj ? Căci din această groaznică promiscuitate a cuvintelor, într-o zarvă de cuvinte, am înțeles urgența torturilor. Din cuvintele stîngace, incoerente și neputincioase, s-au născut puternice instrumente de tortură".

Dar, în același timp, acestea mi se păreau naive și pline de dorința de a se naște.

XLIII

TOATE ACESTE EVENIMENTE CARE NU MAI sînt trăite în substanța lor sînt false. Gloria lor e falsă. Cum fals este și entuziasmul nostru pentru acest învingător.

Aceste veşti sînt false, căci nimic din ele nu mai dăinuie.

Căci învățătura trebuie să iasă dintr-un cadru, dintr-o armătură. Nu dintr-un conținut mereu fals.

Îți voi arăta cum o privelişte iese puțin cîte puțin la iveală din cețuri, în ansamblul ei, și nu din aproape în aproape. Asemenea adevărului sculptorului. Unde ai văzut apărînd nasul, apoi barba, apoi urechea ? Creația este totdeauna imagine ce se impune dintr-o dată, nu deducție din aproape în aproape. Aceasta este trudă a mulțimii care mișună în preajma imaginii creatoare, comentează, acționează și clădește în jurul ei.

XLIV

MI S-A PĂRUT, SEARA, CĂ DE PE VÎRFUL muntelui meu coboram pe versantul generaţiilor noi, din care nici un obraz nu-mi era cunoscut, obosit dinainte de cuvintele oamenilor şi nemaigăsind în zgomotul convoaielor şi nicovalelor cîntul inimii lor — şi golit de ei ca şi cum nu le-aş fi cunoscut limba, apăsător în faţa unui viitor care nu mă mai privea — dus în pămînt, mi se părea, desperînd de mine însumi, zidit în dosul acestui perete gros de egoism (Doamne, spuneam, ţi-ai întors faţa de la mine, iată pentru ce îi părăsesc pe oameni), şi mă întrebam ce anume mă dezamăgise în comportarea lor.

Nici o uneltire din partea lor. Pentru ce să-mi încarc cîmpiile cu turme noi ? Pentru ce să zidesc turnuri noi palatului meu, cînd deja îmi tîram veşmîntul dintr-o încăpere în alta, ca o corabie în necuprinsul mării ? Pentru ce să hrănesc alţi sclavi, cînd, deja, şapte sau opt în spatele fiecărei porţi stăteau ca stîlpii casei mele şi-i întîlneam de-a lungul coridoarelor, lipindu-se de ziduri la trecerea mea sau la simplul foşnet al veşmintelor mele ? Pentru ce să capturez alte femei, cînd deja le ferecam în tăcerea mea, căci învăţasem să nu mai ascult, ca să pot auzi ? Şi priveam la somnul lor, după ce le cădeau pleoapele, iar ochii le erau prinşi în catifeaua aceasta... Le părăseam atunci, plin de dorinţa de a urca în turnul cel mai înalt, ce împungea stelele, şi de a primi ca pe o revelaţie înţelesul somnului lor, în care dorm certurile, gîndurile mărunte, manevrele degradante, vanităţile care li se întorc în inimă odată cu ziua, atunci cînd nu mai poate fi vorba pentru ele decît de a o lua înaintea alteia şi a o detrona în inima mea (Dar dacă uitam cuvintele lor, nu mai rămînea decît un joc de păsări şi dulceaţa lacrimilor...).

XLV

ÎN SEARA ÎN CARE COBORAM DE PE MUNTELE meu pe versantul unde nu mai cunoşteam pe nimeni, ca un om deja condus în pămînt de îngeri tăcuţi, m-am simţit împăcat cu bătrîneţea care se apropie ! Şi că sînt

un copac greu de ramuri, întărit de noduri și riduri, îmbălsămat parcă de timp în pergamentul degetelor mele, și atît de greu de rănit, ca și cum aș fi devenit deja eu însumi. Și-mi spuneam : „Pe cel care a îmbătrînit astfel, cum ar putea tiranul să-l înspăimînte cu mirosul supliciilor, care e miros de lapte acru, și să schimbe ceva în el, de vreme ce toată viața îi stă în spate, ca un veșmînt desfăcut ce nu se mai ține decît într-un cordon ? Eu am deja un loc în memoria oamenilor. Și o renegare din partea mea n-ar mai avea sens“.

De asemenea, m-am simțit împăcat că sînt dezlegat de toate piedicile, ca și cum toată această carne zbîrcită o schimbasem în invizibil și aripi. Ca și cum m-aș fi plimbat, în sfîrșit născut din mine însumi, în tovărășia acelui arhanghel pe care-l căutasem atît. Ca și cum, părăsind vechiul înveliș, mă regăseam extraordinar de tînăr. Această tinerețe era dintre cele care atacă veșnicia, nu tumultul vieții, la fiecare început de zi. Era făcută din spațiu și timp. Mi se părea că devin veșnic, împlinindu-mi devenirea.

Mi se părea, deopotrivă, că sînt asemenea celui care întîlnește în drumul său o fată înjunghiată. O poartă în brațele sale noduroase, palidă și absentă, ca pe o povară de trandafiri, cufundată în somn de o fulgerare de oțel, sprijinindu-și, aproape surîzătoare, fruntea albă pe umărul înaripat al morții, și o conduce înspre cîmpia unde va fi vindecată.

„Frumoasă adormită pe care o voi umple de viața mea, căci nu mă mai interesez nici de vanitățile, nici de miniile, nici de pretențiile oamenilor, nici de bunurile care-mi pot reveni, nici de relele care mă pot lovi, ci doar de ceea ce voi fi schimbîndu-mă, și iată că, purtîndu-mi povara înspre vindecătorii din cîmpie, voi deveni lumină a ochilor, șuviță de păr pe o frunte neîntinată, iar dacă, vindecată fiind, o învăț să se roage, sufletul neprihănit o va face să stea dreaptă, ca tulpina unei flori bine sprijinită în rădăcini...“.

Eu nu sînt închis în trupul meu care trosnește asemenea unei scoarțe îmbătrînite. În timpul coborîrii încete pe versantul muntelui meu, tîrăsc parcă, după mine, asemenea unui veșmînt, toate dealurile și toate cîmpiile și, ici și colo presărate, luminile caselor mele aidoma unor

stele de aur. Mă înclin, greu de darurile mele, ca un copac.

Poporul meu adormit, te binecuvîntez, dormi mai departe.

Soarele să nu vă scoată curînd din noaptea blîndă ! Orașul meu să aibă dreptul la mai multă odihnă, înainte de a-și încerca, în zori, elitrele pentru muncă. Cei loviți ieri de nenorocire și pentru care noaptea e o amînare, să aștepte înainte de a-și relua doliul, sau mizeria, sau condamnarea, sau lepra care s-a răspîndit. Să rămînă încă în sînul Domnului, iertați, adăpostiți.
Eu vă voi lua în grijă.
Te veghez, poporul meu : dormi.

XLVI

APĂSA ASUPRA INIMII MELE GREUTATEA LUMII, ca și cum aș fi dus-o în spinare. În singurătate, sprijinindu-mă de un copac și încrucișîndu-mi brațele pe piept în adierea serii, i-am primit ca zălog pe cei ce aveau nevoie să-și regăsească în mine semnificația pierdută. Astfel și-a pierdut sensul această mamă căreia i-a murit copilul. Stă în fața gropii ca în fața unui trecut fără folos. Devenise pădure de liane în jurul unui copac înfloritor, care deodată nu mai este decît copac mort. „Ce voi face, spunea ea, cu lianele mele ? Ce voi face cu laptele meu cînd va urca ?“.

Și cel atins de lepră ca de un foc încet, și care se trezește rupt de comunitatea oamenilor, și nu știe la ce să-și folosească elanurile inimii. Sau cel pe care-l cunoști, ros de propriul său cancer, și care începuse o mie de lucruri ce aveau nevoie ca el să trăiască mult, asemenea unui copac ce și-a întins cu răbdare rețeaua de rădăcini, descoperindu-se deodată centru al unor prelungiri inutile, clătinîndu-se deasupra lumii. Sau cel al cărui grajd a ars, sau bijutierul ce-și pierde mîna dreaptă. Sau orice om căruia i se închid ochii.

Apăsa asupra inimii mele greutatea tuturor acelora care nu pot să găsească un umăr de sprijin. Refuzați de ai lor sau despărțiți de ei. Și cel care, întins pe patul său de mizerie, nod de suferințe, își sucește și răsucește trupul, mai nefolositor de-acum decît o căruță zdrobită,

chemînd moartea, poate, dar respins de ea. Şi strigînd : „La ce bun, Doamne ? ! La ce bun ? !“.

Sînt soldaţi ai unei armate înfrînte. Dar eu îi voi aduna şi-i voi duce la victorie. Căci există victorii, deşi deosebite, pentru toate armatele. Căci iată că ei nu sînt, printre ceilalţi, decît un pas al vieţii. Floarea ce se ofileşte dă drumul seminţei, sămînţa ce putrezeşte naşte tulpina, şi din orice crisalidă ce se sparge ies aripi.

Ah ! Voi sînteţi pămînt, şi hrană, şi vehicul pentru superba ascensiune a Domnului !

XLVII

„NU VA E RUŞINE, LE-AM SPUS, DE URA voastră, de certurile voastre, de furiile voastre ? Nu ridicaţi pumnul din pricina sîngelui vărsat ieri, căci dacă ieşiţi reînnoiţi din aventură, asemenea copilului din sînul sfîşiat sau animalului înaripat şi înfrumuseţat din resturile crisalidei sale, ce veţi dobîndi în numele unor adevăruri ce s-au golit de substanţă ? Căci pe cei ce se încaieră şi se sfîşie i-am confruntat întotdeauna, învăţat de experienţa mea, cu proba sîngeroasă a dragostei. Şi fructul care se va naşte nu este nici al unuia, nici al altuia, ci al amîndurora. Şi îi domină pe amîndoi. Şi se vor împăca în el, pînă în ziua în care ei înşişi, la generaţia nouă, vor îndura proba sîngeroasă a dragostei.

Suferă, desigur, la durerile naşterii. Dar durerea odată trecută, vine ora sărbătorii. Şi se regăsesc în noul-născut. Şi, vedeţi, cînd noaptea vă cuprinde şi vă adoarme, sînteţi cu toţii asemănători unii altora. Şi am spus şi despre cei care în închisori poartă colierul de condamnaţi la moarte : nu se deosebesc de ceilalţi. Ceea ce e important este să se regăsească în dragostea lor. Îi vor ierta pe toţi că au ucis, căci refuz să-i disting după artificiile limbajului. Acela a ucis din dragoste pentru ai săi, căci nu-ţi joci viaţa decît din dragoste. Şi celălalt a ucis din dragoste pentru ai săi. Învăţaţi să recunoaşteţi aceasta şi renunţaţi să numiţi greşeală contrariul adevărurilor voastre şi adevăr contrariul greşelii. Căci ceea ce vă pare ca evident şi vă face să urcaţi muntele vostru apare şi celuilalt şi-l face să urce muntele lui. Şi el e

condus de aceeaşi evidenţă care v-a făcut să vă ridicaţi în noapte. Poate nu aceeaşi, dar la fel de puternică.

Dar nu ştiţi să vedeţi din acest om decît ceea ce neagă omul care sînteţi. Iar el, de asemenea, nu citeşte în voi decît ceea ce-l neagă. Şi fiecare ştie că e altceva în el însuşi decît negare glacială, sau plină de ură, e descoperire a unei imagini atît de evidente, simple şi pure, încît pentru ea acceptaţi moartea. Şi vă urîţi unul pe celălalt, inventînd un adversar mincinos şi gol. Dar eu, care vă domin, vă spun că iubiţi aceeaşi imagine, prost descoperită şi prost recunoscută.

Spălaţi-vă, deci, de sîngele vostru : nimic nu se clădeşte pe sclavie, decît răscoalele sclavilor. Rigoarea nu foloseşte la nimic dacă nu există panta înspre convertire. Dacă credinţa oferită nu valorează nimic şi nu există urcuşul înspre convertire, la ce e rigoarea de folos ?

De ce, într-o zi, să vă folosiţi de arme ? Ce veţi cîştiga din aceste măceluri în care nu ştiţi pe cine ucideţi ? Disprețuiesc credinţa rudimentară care nu-i împacă decît pe temniceri".

Nu-ţi recomand, deci, polemica. Căci ea nu duce la nimic. Iar dacă polemizezi cu cei ce se înşală, refuzînd adevărurile tale în numele propriei lor evidenţe, refuzi adevărul lor.

Acceptă-i. Ia-i de mînă şi condu-i. Spune-le : „Aveţi dreptate, să urcăm muntele" şi vei pune ordine în lume, iar ei respiră pe întinderea pe care au cucerit-o.

Căci nu e vorba de a spune : „Acest oraş are treizeci de mii de locuitori", la care celălalt ţi-ar răspunde : „Nu are decît douăzeci şi cinci de mii", căci, într-adevăr, toţi s-ar înţelege asupra unui număr. Şi există, deci, unul care se înşală. Ci : „Acest oraş este operă de arhitect şi e trainic. Corabie care poartă oamenii". Iar celălalt : „Acest oraş este imn al oamenilor în truda lor comună...".

E vorba de a spune : „Este roditoare libertatea care permite naşterea omului şi contradicţiile fertile". Sau : „Libertatea e putreziciune, fertilă este constrîngerea, care e necesitate interioară şi principiu al cedrului". Şi iată-i vărsîndu-şi sîngele unul împotriva celuilalt. Să nu regreţi, căci aceasta este durere a naşterii. Spune fiecăruia : „Ai dreptate". Căci au dreptate. Dar du-i mai sus pe munte, căci efortul de a urca, pe care l-ar respinge, atît de mult cere el de la muşchi şi de la inimă, le este impus de

suferința lor și vor avea curajul să-l facă. Căci fugi în înălțime dacă eretele te atacă. Și cauți în înălțime soarele dacă ești copac. Iar dușmanii tăi te ajută, căci nu există dușmani în lume. Dușmanul te limitează, îți dă forma și te întemeiază. Și le spui : „Libertatea și constrîngerea sînt două aspecte ale aceleiași necesități, de a fi tu însuți, și nu altul". Ești liber să fii tu însuți, nu ești liber să fii un altul. Ești liber într-un limbaj. Dar nu ești liber să-l amesteci cu altul. Ești liber în regulile unui joc de zaruri. Dar nu ești liber să le alterezi, rupîndu-le prin cele ale altui joc. Liber să clădești, dar nu să jefuiești și să distrugi, prin proasta lor folosire, rezerva bunurilor tale, asemenea celui care scrie prost și scoate efecte din libertățile sale, distrugînd astfel propria putere de expresie, căci nimeni nu va mai simți nimic citindu-l, după ce va fi ruinat orice sens al stilului. Asemenea măgarului pe care-l compar cu regele, ceea ce provoacă rîsul atîta timp cît regele e respectabil și respectat. Vine apoi ziua cînd cei doi se identifică. Iar eu nu mai fac decît să pronunț o evidență.

Și toți o știu, căci cei care cer libertatea au și existența moralei interioare, astfel încît omul să fie totuși guvernat. Iar jandarmul, spun ei, e în interior. Iar cei care cer constrîngerea afirmă că e libertate de spirit, căci ești liber în casa ta să traversezi anticamera, să colinzi camerele, una după cealaltă, să împingi ușile, să urci sau să cobori scările. Iar libertatea ta crește cu numărul zidurilor, și al opreliștilor, și al zăvoarelor. Și ai cu atît mai multe acțiuni posibile și între care poți alege, cu cît tăria pietrelor ți-a impus mai multe obligații. Iar în sala comună, unde te așezi în dezordine, nu există libertate pentru tine, ci dezmăț.

În cele din urmă, toți visează un oraș care este același. Dar unul reclamă pentru om, așa cum este el, dreptul de a acționa. Celălalt reclamă dreptul de a plămădi omul, astfel încît el să existe și să poată acționa. Și amîndoi venerează același om.

Dar amîndoi se înșală. Primul îl crede veșnic și existînd prin sine. Fără să știe că douăzeci de ani de învățătură, de constrîngeri și de exerciții l-au format într-un anume fel și nu în altul. Și că disponibilitățile tale de dragoste vin din obișnuința rugii, în primul rînd, și nu din libertatea ta interioară. Același lucru despre instru-

mentul muzical, dacă n-ai învățat să cînți la el, sau despre poem, dacă nu cunoști nici un limbaj. Iar al doilea se înșală, de asemenea, crezînd în ziduri și nu în oameni. In templu, nu în rugăciune. Căci din pietrele templului, doar tăcerea care le domină contează. Și liniștea din sufletul oamenilor. Și sufletul oamenilor în care încape această liniște. Iată templul în fața căruia mă prosternez. Dar celălalt își face idol din rugăciune și se prosternează în fața pietrei ca piatră...

Același lucru despre imperiu. N-am făcut un zeu din imperiu, ca astfel să aservesc oamenii. Nu sacrific oamenii imperiului. Dar întemeiez imperiul pentru a umple și a însufleți cu el oamenii, și omul are mai multă importanță pentru mine decît imperiul. Pentru a pune temelii oamenilor, i-am supus imperiului și nu pentru a întemeia imperiul am aservit oamenii.

Părăsește acest limbaj care nu duce la nimic și deosebește cauza de efect și stăpînul de slugă. Căci nu există decît legătură, și structură, și dependență internă. Eu, care domnesc, sînt mai supus poporului meu, decît oricare dintre supușii mei, mie. Eu, care urc pe terasă și primesc vaietele lor nocturne, și strigătele lor de suferință, și tumultul bucuriilor lor pentru a face din ele imn Domnului, eu sînt servitorul lor. Eu sînt mesagerul care-i adună și-i poartă. Eu sînt sclavul împovărat cu litiera lor. Eu sînt traducătorul lor.

Astfel, eu, cheia lor de boltă, sînt nodul care-i adună și-i leagă în formă de templu. Și cum m-ar putea dușmăni ? Pietrele dușmănesc cheia de boltă pe care o susțin ?

Nu accepta discuții pe asemenea teme, căci sînt zadarnice.

Nici discuții asupra oamenilor. Căci confunzi mereu cauzele cu efectele. Cum vrei ca ei să știe ce se petrece cu ei, cînd nu există limbaj pentru a o exprima ? Cum ar putea picătura de apă să se simtă fluviu ? Și, totuși, fluviul curge. Cum ar putea fiecare celulă a copacului să se simtă copac ? Și, totuși, copacul crește. Cum ar putea fiecare piatră să aibă conștiința templului ? Și, totuși, templul închide în el liniștea ca un grînar.

Cum ar putea oamenii să-și cunoască faptele, dacă n-am urcat cu greu, în singurătate, muntele, pentru a încerca să se împlinească în tăcere ? Și doar Domnul

poate cunoaşte forma copacului. Dar ei ştiu că unul trage la stînga şi altul la dreapta. Şi fiecare vrea să-l masacreze pe celălalt, care-l stînjeneşte, deşi nici unul, nici celălalt, nu ştiu încotro merg. La fel sînt duşmani arborii la tropice. Se ciocnesc unul de celălalt şi-şi fură partea de soare. Şi, totuşi, pădurea creşte şi acoperă muntele cu o blană deasă, care dă drumul în zori păsărilor sale. Crezi tu că limbajul fiecăruia surprinde viaţa ?

Nasc în fiecare an prooroci care-ţi spun că războaiele sînt cu neputinţă, căci nimeni nu vrea să sufere, să-şi părăsească femeia şi copiii, să cîştige un teritoriu pe care nu-l va folosi pentru el, ca să moară apoi de o mînă duşmană, cu pietre cusute în pîntec. Şi, desigur, ceri părerea fiecăruia. Şi fiecare refuză. Totuşi, un an mai tîrziu, imperiul ia armele din nou, şi toţi cei ce respingeau războiul, care era inacceptabil în limbajul lor sărac, se unesc într-o morală inexprimabilă, în numele unui lucru ce n-avea sens pentru nici unul din ei. Un copac creşte fără s-o ştie. Şi doar cel ce se va face profet pe vîrful muntelui va cunoaşte.

Ceea ce se creează şi ceea ce moare, mai impunător decît ei, desigur, căci e vorba de oameni, trece prin ei fără ca ei să-şi dea seama despre ce e vorba : dar disperarea lor e un semn a ceea ce se întîmplă. Dacă un imperiu moare, vei descoperi această moarte în faptul că unul sau altul îşi pierd credinţa în imperiu. Şi e fals dacă îi faci răspunzători de moartea imperiului : căci nu făceau decît să arate răul. Dar cum ai putea să deosebeşti cauzele de efecte ? Dacă morala se degradează, vei avea semnele în corupţia miniştrilor. Dar poţi să le tai capul : ei nu erau decît fructele degradării. Nu lupţi împotriva morţii acoperind cadavrele.

Dar trebuie acoperite, desigur, şi le acoperi. Pe cele alterate, le suprim. Dar interzic, din demnitate, polemica asupra oamenilor. Căci nu-mi plac orbii ce-şi batjocoresc infirmităţile. Şi cum aş putea să-mi pierd timpul ascultîndu-i ? Armata mea ce se retrage îl acuză pe general, iar generalul o acuză. Şi împreună acuză armele proaste. Armata acuză pe negustori. Iar negustorii acuză armata. Şi cu toţii îi acuză pe alţii. Iar eu răspund : „Trebuie tăiate ramurile moarte din cauza semnului morţii“. Dar e absurd să le acuz de moartea copacului. Copacul e cel

ce moare cînd îi mor ramurile. Iar ramura moartă nu era decît un semn.

Deci, dacă văd oamenii degradîndu-se, îi înlătur fără să mă mai ocup de ei, dar îmi îndrept privirile în altă parte. Nu sînt oameni care se degradează, ci omul se degradează în ei. Iar eu mă aplec asupra bolii arhanghelului...

Eu ştiu că nu există remediu decît în imn, şi în explicaţii. Au readus vreodată viaţa, explicaţiile medicilor? Căci ei spun: „Iată pentru ce a murit...". Şi, desigur, acela a murit dintr-o cauză ce poate fi cunoscută — o dereglare a organelor lui. Dar viaţa este altceva decît o dispunere a organelor. Şi cînd ai pregătit totul în logica ta, este ca şi cum ai fi făurit şi montat o lampă cu ulei, care, însă, nu va da lumină dacă n-o aprinzi.

Iubeşti fiindcă iubeşti. Nu există raţiune pentru a iubi. Remediul nu poate fi decît creator, căci le vei clădi unitatea în aceeaşi mişcare a inimilor lor. Şi raţiunea lor profundă de a fi este cîntecul cu care-i vei înarma.

Şi, desigur, mîine acesta va deveni raţiune, motiv, mobil şi dogmă. Căci logicienii se vor apleca asupra statuii tale pentru a enumera motivele pe care le are de a fi frumoasă. Şi cum s-ar putea înşela de vreme ce e frumoasă? Ceea ce ei ştiu pe alte căi decît logica.

XLVIII

CĂCI EU VĂ ADUC MAREA CONSOLARE, ŞI anume că nu există nici un lucru pe care să-l regreţi. Şi nici un lucru pe care să-l respingi. Aşa spunea tatăl meu:

„Te foloseşti de trecutul tău ca de o priveliştе, mărginită aici de un munte, dincolo de un fluviu, şi dispui în libertate de oraşele viitoare, ţinînd seama de ceea ce există. Iar dacă ceea ce există n-ar exista, ai inventa cu uşurinţă oraşe de vis, căci visului nimic nu-i rezistă, dar vor fi nu numai uşor de imaginat, ci şi pierdute şi risipite în arbitrar. Nu te plînge de temelia ta, care este aceasta şi nu alta, căci virtutea unei temelii este, în primul rînd, de a exista. La fel palatul, uşile, pereţii mei.

Şi ce cuceritor a regretat vreodată, punînd stăpînire pe un teritoriu, că aici se ridică un munte, dincolo curge

un fluviu ? Am nevoie de o urzeală pentru a broda, de reguli — pentru a cînta și desena, și de un om întreg — pentru a acționa.

Dacă regreți rana primită, poți la fel de bine regreta că exiști sau că nu te-ai născut într-o altă epocă. Căci ziua de astăzi se naște din întreg trecutul tău. Ia trecutul așa cum este și nu muta munții. Ei sînt așa cum sînt".

XLIX

DOAR ACȚIUNEA CONTEAZĂ. CĂCI EA ESTE CEA care dăinuie, și nu scopul, care nu e decît iluzie a călătorului ce merge din creastă în creastă, ca și cum scopul atins ar avea vreun sens. De asemenea, nu există progres fără acceptare a ceea ce există. Și de la care pleci veșnic. Nu cred în odihnă. Căci cel pe care un conflict îl frămîntă nu trebuie să caute o pace precară și de proastă calitate în acceptarea oarbă a unuia dintre cele două elemente ale conflictului. Crezi că cedrul ar cîștiga evitînd vîntul ? Vîntul îl sfîșie, dar îl întărește. Înțelept ar fi cel care ar ști să despartă binele de rău. Cauți un înțeles vieții, cînd înțelesul este, în primul rînd, propria devenire, și nu pacea mizerabilă pe care o dă uitarea conflictelor. Dacă ceva ți se opune și te face să suferi, continuă-ți creșterea, înseamnă că prinzi și te transformi. Fericită acea suferință care face să te nași din tine însuți : căci nici un adevăr nu se demonstrează și nu se atinge prin evidență. Iar cele ce ți se propun nu sînt decît aranjament comod, asemenea drogurilor pentru somn.

Căci îi disprețuiesc pe aceia care se abrutizează pentru a uita sau care, simplificîndu-se, înăbușă, pentru a trăi în pace, una din aspirațiile inimii lor. Află că orice contradicție fără rezolvare, orice conflict ireparabil te obligă să crești pentru a le absorbi. Și, în nodurile rădăcinilor tale, iei pămîntul fără înfățișare, și cremenea, și luminișul lui, și clădești un cedru pentru gloria Domnului. S-a ridicat la glorie doar acea coloană a templului care s-a născut, timp de douăzeci de generații, din contactul cu oamenii. Și tu, dacă vrei să te înalți, macină-te în luptă cu conflictele tale : ele conduc spre eterni-

tate. E singurul drum care există. Şi pentru asta suferinţa te înalţă, atunci cînd o accepţi.

Dar există copaci slabi, pe care vîntul nu-i întăreşte. Există oameni slabi, care nu se pot depăşi. Dintr-o fericire mediocră, fac propria lor fericire, după ce-au ucis cea mai mare parte din ei. Se opresc într-un han pentru toată viaţa. S-au avortat pe ei înşişi. Şi puţin îmi pasă de aceştia, ce fac sau dacă trăiesc. Ei numesc fericire trîndăveala lîngă puţinătatea proviziilor lor. Respîng duşmanii dinafara şi dinăuntrul lor. Renunţă să asculte vocea cerului, care e necesitate, căutare şi sete inexprimabile. Nu caută soarele aşa cum îl caută, în desimea pădurii, copacii, care nu-l vor avea niciodată ca provizie sau rezervă, căci umbra celorlalţi îi sufocă, ci îl urmăresc în ascensiunea lor, ca nişte coloane glorioase şi netede, ţîşnind din pămînt şi devenind putere în urmărirea zeului lor. Divinitatea nu se atinge, ci se propune, iar omul se construieşte în spaţiu ca un rămuriş.

Iată pentru ce trebuie să dispreţuieşti judecata lor. Căci ei te coboară la tine însuţi şi te împiedică să te înalţi. Ei numesc greşeală contrariul adevărului, şi conflictele tale li se par simple, şi refuză ca inacceptabili, fiind fruct al greşelii, fermenţii ascensiunii tale. Te vor, deci, închis în proviziile tale, parazit, jefuindu-te pe tine însuţi, terminat. Şi ce nevoie te-ar mai îndemna atunci să cauţi divinitatea, să-ţi compui imnul, să urci mai sus pentru a aranja sub picioarele tale priveliştea muntelui devenită dezordine sau să păstrezi în tine soarele, care nu se cîştigă odată pentru totdeauna, ci e căutare zilnică ?

Lasă-i să vorbească. Sfaturile lor ies dintr-o inimă binevoitoare care te vrea fericit. Vor să-ţi dea prea devreme această pace care nu se oferă decît în moarte, atunci cînd proviziile tale sînt, în sfîrşit, de folos. Căci ele nu sînt provizii pentru viaţă, ci miere pentru iarna eternităţii.

Iar dacă mă întrebi : „Trebuie să-l trezesc pe acela sau să-l las să doarmă şi să fie fericit ?“, îţi voi răspunde că nu ştiu nimic despre fericire. Dar în faţa unei aurore boreale, ţi-ai lăsa prietenul să doarmă ? Nimeni nu trebuie să doarmă dacă o poate cunoaşte. Şi, desigur, acela îşi iubeşte somnul şi se înfăşoară în el : totuşi, smulge-l şi aruncă-l afară, ca să se poată înălţa.

L

FEMEIA TE JERTFEȘTE PENTRU CASA EI. ȘI, desigur, e de dorit dragostea care face aroma casei, și cîntecul jetului de apă, și muzica ceainicului tăcut, și binecuvîntarea copiilor cînd se întorc, cu ochii plini de liniștea serii.

Dar nu încerca să desparți și să preferi, după formule, nici strălucirea războinicului în nisip, nici binefacerile dragostei sale. Căci limbajul singur înșală despărțind. Nu e dragoste decît a războinicului plin de întinderile pustiului, și nu e ofrandă a vieții, în ambuscada din jurul fîntînii, decît a aceluia care a știut să iubească, căci altfel carnea oferită nu mai e sacrificiu, nici dar al dragostei. Căci dacă cel ce luptă nu e om, ci automat și mașină de lovit, unde este măreția războinicului ? Nu mai este decît opera monstruoasă a unei insecte. Iar dacă cel ce mîngîie femeia nu e decît animal liniștit în litiera sa, unde e măreția dragostei ?

Nu cunosc nimic măreț în afara războinicului care-și lasă armele pentru a legăna copilul sau a soțului ce pleacă la război

Nu e vorba de o mișcare de la un adevăr la altul, ci de două adevăruri care n-au înțeles decît împreună. Faci dragoste ca războinic și faci război ca bărbat care iubește.

Dar cea care te-a cîștigat pentru nopțile ei, cunoscîndu-ți dulceața așternutului, se adresează ție, minunea ei, și-ți spune : „Oare săruturile mele nu sînt dulci ? Casa noastră nu e răcoroasă ? Serile noastre nu sînt fericite ?“. Și tu aprobi printr-un surîs. „Atunci, spune ea, rămîi lîngă mine, să mă sprijini. Cînd vei simți dorința, nu vei avea decît să întinzi mîna, iar eu mă voi înclina înspre tine, sub apăsarea ta, ca un tînăr portocal greu de rod. Căci tu duci, departe, o viață săracă, din care nu înveți mîngîieri. Și mișcările inimii tale, asemenea apei unei fîntîni pe care o acoperă nisipul, nu au spațiu unde să se împlinească“.

Și, într-adevăr, ai cunoscut în timpul nopților tale solitare aceste elanuri desperate înspre una sau alta, a cărei imagine îți venea în minte, căci pe toate tăcerea le face mai frumoase.

cărei imagine îţi venea în minte, căci pe toate tăcerea le face mai frumoase.

Şi crezi că singurătatea războiului te-a făcut să pierzi minunatul prilej. Şi, totuşi, ucenicia dragostei nu o faci decît odihnindu-te de dragoste. Iar ucenicia priveliştii albastre a munţilor tăi nu o faci decît printre stîncile ce duc înspre creastă, iar ucenicia veşniciei n-o faci decît prin rugile fără răspuns. Căci vei fi satisfăcut fără teama de a te istovi doar de ceea ce-ţi va fi dat în afara scurgerii zilelor, cînd timpurile pentru tine se vor fi împlinit şi cînd îţi va fi permis să fii, terminîndu-ţi devenirea.

Şi, desigur, poţi să te înşeli şi să-l plîngi pe cel ce dă drumul chemării sale în noaptea goală şi crede că timpul curge în zadar, răpindu-i comorile. Poţi să te neliniştești de această sete de dragoste fără dragoste, uitînd că dragostea nu e altceva decît sete de dragoste, după cum o ştiu dansatorii şi dansatoarele, ce-şi construiesc poemul din apropieri, cînd ar putea de la început să se unească.

Iar eu îţi spun : prilejul pierdut e cel care contează. Tandreţea dincolo de zidurile închisorii, iată, poate, adevărata tandreţe. Ruga e fertilă atîta timp cît divinitatea nu-ţi răspunde. Cremenea şi mărăcinii sînt cei ce hrănesc dragostea.

Nu confunda, deci, fervoarea cu consumul proviziilor. Fervoarea care cere pentru ea însăşi nu e fervoare. Fervoarea copacului se transmite în fructe, care nu-i aduc nimic în schimb. Asemenea mie, faţă de poporul meu. Fervoarea mea curge înspre grădini de la care n-am nimic de aşteptat.

Nu te închide, deci, în femeie, pentru a căuta în ea ceea ce deja ai găsit. Nu poţi decît s-o regăseşti din cînd în cînd, după cum cel ce trăieşte în munte coboară cîteodată pînă la mare.

LI

NEDREPT CEL CE SPUNEA DESPRE MINUSCULA sa casă : „O construiesc ca să-i cuprindă pe toţi prietenii mei adevăraţi. . .“.

Dar ce-şi închipuie el despre oameni ?! Eu, dacă aş vrea să-mi construiesc casa pentru adevăraţii prieteni, n-aş putea s-o clădesc destul de mare, căci nu cunosc pe nimeni în lume care să nu-mi fie, măcar în parte, prieten, fie partea aceasta cît de mică, de trecătoare, şi chiar din cel pe care-l condamn la moarte mi-aş putea alege un prieten, dacă oamenii ar putea fi împărţiţi. Chiar şi din cel care mă urăşte, şi care mi-ar tăia capul, dacă i-ar sta în putinţă. Să nu crezi că e vorba de înduioşare facilă, sau de indulgenţă, sau de dorinţă, sau de simpatie vulgară, căci eu rămîn rigid, inflexibil şi tăcut. Dar e numeros, prietenul meu risipit, şi mi-ar umple casa dacă l-aş învăţa să meargă.

Dar ce numeşte el prieten adevărat, dacă nu pe cel căruia îi poate încredinţa bani, fără ca banii să fie în primejdie de a fi furaţi — dar prietenia atunci nu e decît lealitate de slugă, ori îi poate cere un serviciu şi serviciul să-i fie făcut — iar prietenia nu e decît avantaj stors de la oameni, sau pe cel care i-ar lua apărarea — şi prietenia nu mai este decît un omagiu. Dar eu dispreţuiesc aritmetica şi-l numesc prieten pe acela pe care-l întrezăresc în el, dormind, poate, în învelişul lui, dar care, în faţa mea, începe să se desprindă, recunoscîndu-mă şi zîmbind, chiar dacă mă va trăda mai tîrziu.

Celălalt îi numeşte prieteni pe cei care ar bea cucuta în locul lui — cum vrei tu ca toţi să se bucure de asta ?

Acela care spunea despre el că e bun nu înţelegea prietenia. Tatăl meu, care era crud, avea prieteni şi ştia să-i iubească, nefiind sensibil la decepţie, care nu e decît avariţie frustrată. Decepţia e josnicie, căci ceea ce ai iubit la început în om s-a distrus, oare, prin faptul că există în el şi altceva, care nu-ţi place ? Dar tu, pe cel care te iubeşte sau pe care îl iubeşti îl transformi imediat în sclav şi, dacă nu se achită de sarcinile acestei sclavii, îl condamni.

Acela, fiindcă un prieten îi oferea în dar dragostea lui, a schimbat acest dar în datorie. Şi darul dragostei devenea datorie de a bea cucuta şi sclavie. Celălalt se simte decepţionat, ceea ce e josnic. Nu există decepţie decît faţă de un sclav care şi-a făcut prost serviciul.

LII

DAR EU ÎȚI VOI VORBI DESPRE FERVOARE. Căci va trebui să treci peste multe reproşuri. Femeia, de pildă, îţi va reproşa mereu ceea ce dai în altă parte decît ei. Căci omul crede că tot ceea ce e dat undeva e furat din altă parte. Aşa ne-au crescut uitarea Domnului şi consumul mărfurilor. Căci ceea ce dai în realitate nu micşorează, dimpotrivă, sporeşte bogăţiile pe care le poţi împărţi. Astfel, cel care iubeşte toţi oamenii iubeşte infinit mai mult pe fiecare dintre ei decît cel care nu iubeşte decît unul singur şi întinde asupra complicelui său cîmpul mizerabil al persoanei lui. De asemenea, cel care înfruntă, departe, pericolele războiului dăruieşte mai mult iubitei, fără ca ea să o ştie, căci îi dăruieşte pe cineva care există, într-adevăr, decît cel care o leagănă zi şi noapte, dar a cărui existenţă nu înseamnă nimic.

Să nu faci economii aici. Căci nu există marfă de economisit cînd e vorba de mişcările inimii. A dărui înseamnă a arunca un pod peste abisul singurătăţii tale.

Iar atunci cînd dai, nu te nelinişti să afli cui ai dat. Căci ţi se va spune : „Cutare nu merită acest dar !“. Ca şi cum ar fi vorba de o marfă pe care o consumi. Cel care nu ţi-ar folosi la nimic, prin darurile pe care i le-ai putea cere, îţi poate fi de folos prin darurile pe care i le faci, căci prin el vei servi eternitatea. O ştiu bine cei care nu simt mila josnică pentru bolile plebei, dar îşi expun cu uşurinţă viaţa şi îşi impun, fără a amîna, o sută de zile de marş printre stînci, cu singurul scop de a vindeca ulceraţia slugii slugilor lor. Şi doar cei care aşteaptă recunoştinţa milogului se prind în jocul lui, căci acesta nu are destulă carne să-şi smulgă pentru a putea plăti o privire a ta, dar, prin cel căruia i-ai dăruit, ai dăruit veşniciei, şi tu eşti cel care trebuie să se prosterneze, fiindcă el a binevoit să primească.

LIII

AM AŞTEPTAT EU ÎNSUMI, ÎN TINEREŢEA MEA, sosirea acelei iubite pe care mi-o aducea ca soţie o caravană plecată de la hotare atît de îndepărtate, încît cei care-o formau îmbătrîniseră pe drum. Ai văzut vreodată

o caravană îmbătrînind ? Cei care s-au prezentat paznicilor imperiului meu nu-şi cunoscuseră propria patrie. Căci muriseră în timpul călătoriei cei care şi-ar fi putut aminti de ea. Şi fuseseră îngropaţi de-a lungul drumului, unul după altul. Şi cei care-au ajuns la noi nu mai aveau ca moştenire decît amintiri după amintiri. Şi cîntecele pe care le învăţaseră de la cei mai bătrîni nu erau decît legende ale legendelor. Ai cunoscut ceva mai miraculos decît apropierea unei corăbii care a fost construită în largul mării ? Şi tînăra pe care au coborît-o dintr-o raclă de aur şi argint şi care, ştiind să vorbească, spunea cuvîntul „fîntînă", ştia că despre o fîntînă fusese vorba odată, în zilele fericite, şi rostea acest cuvînt ca pe o rugăciune la care nu se poate răspunde, căci te rogi astfel fiindcă îţi aminteşti de oameni. Şi mai uimitor era că ştia să danseze, iar acest dans îl învăţase printre mărăcini şi cremene, şi ştia bine că dansul este o rugăciune care poate seduce regii, dar căreia, în viaţa din pustiu, nu i se poate da răspuns. La fel este ruga ta, pînă la moarte, un dans pentru a atinge un deu. Dar cel mai uimitor era că aducea tot ceea ce ar fi trebuit să-i folosească. Sînii calzi ca nişte hulubi pentru a alăpta. Pîntecele neted pentru a da fii imperiului. Venise pregătită, ca o sămînţă zburînd pe deasupra mării, atît de bine plămădită, atît de bine formată, atît de pur fermecată de lucruri care nu-i folosiseră niciodată la nimic, asemenea ţie, cu meritele tale succesive, şi faptele tale, şi lecţiile care nu-ţi vor folosi decît în ceasul morţii, cînd îţi vei fi încheiat devenirea, folosise atît de puţin, nu numai pîntecele şi sînii, care erau virgini, dar şi dansurile pregătite a seduce regii, fîntînile în care să-şi umezească buzele, ştiinţa florilor, ea, care nu văzuse flori, încît, ajungînd la mine în totala sa perfecţiune, nu mai avea altceva de făcut decît să moară.

LIV

ŢI-AM SPUS DESPRE RUGĂCIUNE CĂ ESTE exerciţiu al dragostei, graţie tăcerii Domnului. Dacă ai fi aflat divinitatea, te-ai fi contopit cu ea aflîndu-ţi împlinirea. Şi de ce te-ai înălţa pentru a deveni ? Cînd acela se apleca asupra ei, zidită în orgoliu ca într-un perete

solid și cu neputință de a fi salvată, plîngea cu deznădejde soarta oamenilor : „Doamne, spunea el, înțeleg și aștept lacrimile. Ele sînt ploaie în care se topește primejdia furtunii, destindere a orgoliului și iertare îngăduită. Să plîngă, și o voi ierta. Dar, ca un animal sălbatic, care se apără cu ghearele și cu dinții împotriva creației, ea nu știe să nu mintă“.

Și o plîngea că-i era atît de teamă. Și spunea Domnului, vorbind despre oameni : „I-ai înspăimîntat odată pentru totdeauna cu dinții, spinii, ghearele, veninul, solzii ascuțiți, mărăcinii creației tale. Le trebuie mult timp să se liniștească și să-și revină. Și știu bine că cea care mințea era atît de departe, atît de pierdută și i-ar trebui atît de mult timp ca să se întoarcă !

Și-i plîngea pe oameni pentru distanțele considerabile din ei, pe care nimeni nu știa să le recunoască.

Unii se mirau de indulgența lui aparentă față de desfrîu. Dar el știa bine că nu era vorba de indulgență. Spunea : „Doamne, eu nu sînt judecător. Există epoci și oameni pentru a judeca, chiar și eu pot fi chemat să joc rolul acesta față de alții. Dar pe ea am adunat-o fiindcă-i era frică, și nu pentru a o pedepsi. Ai văzut vreodată pe salvator aruncîndu-l în apă pe cel salvat, socotindu-l nedemn ? Îl salvezi înainte de toate, căci nu pe el, ci pe Domnul îl salvezi prin el. Doar apoi îl poți pedepsi. Astfel, pe cel condamnat la moarte îl vindeci mai întîi, dacă e bolnav, căci îți este permis să pedepsești un om în trupul său, dar nu să disprețuiești trupul unui om“.

Și celor care vor spune : „Pentru ce faci asta, cînd atît de mică e nădejdea de a o salva ?“ le voi răspunde că o civilizație nu se clădește pe folosirea invențiilor, ci numai pe pasiunea de a inventa. Și că nu ceri unui medic să-și justifice intervenția prin calitatea bolnavului. Fapta contează în primul rînd, căci scopurile nu sînt decît aparente, etape arbitrare, și nu știi încotro te îndrepți. Și dincolo de creasta acestui munte se află o altă creastă. Și prin acest individ, altceva salvezi, chiar dacă n-ar fi decît religia salvării. Și dacă te gîndești la un scop care să te recompenseze și ceri înainte, ca prin contract, să ți se plătească, ești negustor, și nu om.

Nu poți să știi nimic despre etape, care nu sînt decît
 invenție a limbajului. Doar direcția are un sens. Impor-

tant este să mergi înspre, nu să ajungi, căci nu ajungi niciodată nicăieri, decît în moarte.

Deci, desfrîul său l-am înțeles ca spaimă și desperare. Căci dacă lași să-ți scape totul din mîini, înseamnă că ai renunțat să mai păstrezi. Și desfrîul nu e decît renunțare de a fi. Și ești deznădăjduit de aceste comori care, una după alta, mor irosite. Căci floarea se ofilește, dar devine sămînță pentru tine, iar tu, care vedeai floarea altfel decît ca o trecere, deznădăjduiești. Căci, îți spun, sedentarul nu e acela care iubește fata, apoi se căsătorește cu femeia, apoi leagănă copilul, apoi îl instruiește, ci cel care ar vrea să se oprească la femeie și să se bucure de ea ca de un poem unic sau de o provizie, și acela descoperă repede vanitatea, căci nimic pe pămînt nu e rezervor inepuizabil, și priveliștea întrezărită din vîrful muntelui nu e decît construcție a victoriei tale.

Atunci își repudiază femeia, sau femeia își schimbă bărbatul, dezamăgită. Dar numai vanitatea lor e răspunzătoare de aceasta. Căci nu poți să iubești decît prin femeie , și nu femeia. Prin poem, și nu poemul. Prin priveliștea văzută din vîrful muntelui. Iar desfrîul se naște din spaima de a nu reuși să fii. La fel, cel pe care-l macină insomnia se sucește și se învîrtește în așternut, în căutarea umărului răcoros al patului. Dar abia l-a atins, și acesta se încălzește. Iar el caută în altă parte un izvor durabil de răcoare, care nu există, risipindu-se la prima atingere.

La fel despre acela sau aceea care nu vedeau decît golul din oameni, căci ei sînt goi dacă nu sînt ferestre înspre eternitate. Iată pentru ce în dragostea vulgară nu iubești decît ceea ce-ți scapă, căci altfel vei fi sătul și scîrbit de plăcerea ta. O știu bine dansatoarele care vin să-mi danseze dragostea.

Aș fi vrut, deci, s-o salvez pe cea care prăda lumea și se hrănea cu scaieți, căci fructul veritabil nu se găsește decît dincolo de aparențe, și nimeni nu te poate emoționa odată ce-i cunoști jocul.

Nu te va mișca decît atunci cînd vei înceta să mai speri ceva de la el. Sau cînd nu va fi decît imagine, oaie rătăcită, copil plîngînd, sau vulpe înspăimîntată care-ți mușcă degetele cînd o hrănești, și ai să-i porți pică pentru că s-a închis în groaza și în ura ei ? Vei primi ca pe un afront un gest sau un cuvînt, cînd e de-ajuns să uiți

cuvintele și înțelesul van pe care-l poartă, pentru a găsi divinitatea dincolo de ele ?

Iar eu sînt primul care taie capete, dacă justiția mea a hotărît așa și dacă eu sînt cel insultat. Dar eu domin prea de sus această vulpe pe care capcana o face să sufere, nu pentru a o ierta, căci nimic nu e de iertat la această înălțime, unde mă condamn să fiu singur, ci pentru a nu auzi desperarea ei prin vălmășagul strigătelor.

Iată pentru ce se poate ca divinitatea să fie mai greu de aflat în aceea care e frumoasă, desăvîrșită, generoasă. Nimic în ea nu cere să fie alinat, salvat, potolit. Iar dacă îți cere să te ocupi numai de ea și să te închizi în dragostea ei, îți cere să nu mai fii decît egoism în doi, care este fals numit lumină a dragostei, cînd nu este decît foc steril.

Nu mi-am strîns proviziile ca să le feresc într-o femeie și să fiu, astfel, mulțumit.

Iată de ce aceea, în necredința, și minciuna, și rătăcirea ei, cerea mai mult de la mine, de la inima mea, și, obligîndu-mă să trăiesc în tăcerea care e semn al dragostei adevărate, mă făcea să am simțămîntul veșniciei.

Căci există un timp al judecății. Dar există și un timp al devenirii...

Îți voi vorbi despre ascultare. Dacă deschizi ușa ta vagabondului, iar el se așază, nu-i reproșa că nu e altul. Nu-l judeca. Căci, înainte de toate, era flămînd de a fi undeva, cu încetineala sa, cu bagajul său de amintiri, cu răsuflarea sa grea și bastonul lăsat într-un colț. Să fie acolo, în căldura și pacea obrazului tău, cu tot trecutul lui despre care nu se vorbește și cusururile lui scoase la iveală. Cîrja lui, pe care n-o mai simte, căci nu-i mai ceri să danseze. Și atunci se liniștește, și bea laptele pe care i-l torni, și mănîncă pîinea pe care i-o rupi, iar surîsul cu care-l privești îi este veșmînt cald, asemenea soarelui pentru orb.

Și de ce ai crede că e josnic să-i surîzi, sub pretext că e nedemn ?

Și de ce ai crede că-i dai ceva, dacă nu-i dai esențialul, anume ascultare și atenție, care pot face atît de nobile legăturile tale cu dușmanul cel mai crîncen ? Ce recunoștință speri să primești de la el, prin povara darurilor tale ? Nu va putea decît să te urască, dacă pleacă de la tine încărcat de datorii.

LV

NU CONFUNDA DRAGOSTEA CU DELIRUL posesiei, care aduce cea mai cruntă suferinţă. Căci, în ciuda părerii comune, nu dragostea te face să suferi, ci instinctul proprietăţii, care este contrariul dragostei. Căci iubindu-l pe Domnul, voi colinda drumurile ca să-l duc şi celorlalţi oameni. Şi nu-l voi reduce la robie. Şi voi fi hrănit din ceea ce dăruieşte altora. Pe cel care iubeşte cu adevărat îl recunosc după faptul că nu poate fi lezat. Pe cel care moare pentru imperiu, imperiul nu-l poate jigni. Se poate vorbi de nerecunoştinţa unuia sau a altuia, dar cine ar putea vorbi de nerecunoştinţa imperiului ? Imperiul e clădit din ceea ce-i dăruieşti, şi după ce aritmetică sordidă i-ai putea pretinde un omagiu ? Cel care şi-a dăruit viaţa templului şi s-a contopit cu el, acela iubea cu adevărat, dar cum s-ar putea simţi jignit de către templu ? Dragostea adevărată începe acolo unde nu mai aştepţi nimic în schimb. Iar dacă exerciţiul rugăciunii este atît de important pentru a-i învăţa pe oameni dragostea de oameni, e în primul rînd fiindcă nu aşteaptă răspuns.

Dragostea noastră e clădită pe ură, căci voi vă opriţi la femeia sau bărbatul din care vă faceţi o provizie şi urîţi, asemenea cîinilor ce se învîrt în jurul hranei, pe oricine trage cu ochiul la ospăţul vostru. Numiţi dragoste acest egoism al ospăţului. De-abia v-a fost acordată dragostea, şi voi, întocmai ca în falsele voastre prietenii, transformaţi acest dar liber în servitute şi robie şi, din clipa în care sînteţi iubiţi, începeţi să vă simţiţi lezaţi. Şi vă impuneţi, pentru a aservi mai bine, spectacolul suferinţei voastre. Şi, desigur, suferiţi. Dar tocmai această suferinţă îmi displace. Cum aş putea, oare, s-o admir ?

Desigur, cînd eram tînăr, mă învîrteam ca nebun, pe terasa mea, din cauza vreunei sclave fugite, în care-mi citeam vindecarea. Aş fi ridicat armate ca s-o recuceresc. Şi, pentru a o avea, aş fi aruncat provincii la picioarele ei, dar dumnezeu îmi-e martor că nu am confundat niciodată înţelesul lucrurilor şi nu am numit dragoste, chiar dacă îmi punea viaţa în joc, această căutare a prăzii.

Prietenia o recunosc prin aceea că nu poate fi dezamăgită, iar dragostea adevărată prin aceea că nu poate fi lezată.

Dacă vin să-ţi spună : „Părăseşte-o pe aceea, căci te degradează...“, ascultă-i cu îngăduinţă, dar nu-ţi schimba comportarea, căci cine are puterea de a te leza ?

Iar dacă vin să-ţi spună : „Părăseşte-o, căci toate îngrijirile tale sînt inutile...“, ascultă-i cu indulgenţă, dar nu-ţi schimba comportarea, căci ai ales o dată. Iar dacă ceea ce primeşti poate fi furat, cine are puterea să-ţi fure ceea ce dai ?

Iar dacă vin să-ţi spună : „Aici, ai datorii. Aici, nu ai. Aici, darurile tale sînt recunoscute. Aici, sînt batjocorite“, astupă-ţi urechile în faţa aritmeticii.

Tuturor le vei răspunde : „A mă iubi înseamnă, înainte de toate, a colabora cu mine“.

Aidoma templului unde numai prietenul intră, dar acela infinit.

LVI

ÎŢI ÎMPĂRTĂŞESC ACELAŞI SECRET. ÎNTREG trecutul tău nu este decît o naştere, asemenea, pînă astăzi, evenimentelor imperiului. Iar dacă regreţi ceva, eşti tot atît de absurd ca acela care regretă că nu s-a născut în altă epocă, sau că, fiind înalt, nu e scund, sau că nu trăieşte în alt loc, şi care ar afla în visurile sale absurde izvorul deznădejdii lui de fiecare clipă. Nebun acela care strînge din dinţi împotriva trecutului, care e ireversibil, bloc de granit. Primeşte această zi aşa cum îţi e dată, în loc să lupţi cu ireparabilul. Ireparabilul nu are înţeles, căci e comun oricărui trecut. Şi cum nu există scop atins, ciclu închis sau epocă încheiată, decît pentru istoricii care au inventat aceste diviziuni, cum ai putea regreta ceea ce nu s-a împlinit şi nu se va împlini niciodată — căci sensul tuturor lucrurilor nu stă în proviziile pe care le strîng şi consumă sedentarii, ci în căldura transformării, a mersului sau a dorinţei ? Iar cel care a fost bătut şi-şi revine sub călcîiul învingătorului e mai victorios în ochii mei decît cel care se bucură de victoria de ieri ca un sedentar de proviziile sale, îndreptîndu-se deja spre moarte.

Atunci, mă vei întreba, pentru ce trebuie să lupt? De vreme ce scopurile nu au semnificaţie... Şi-ţi voi răspunde prin acest mare secret, ascuns sub cuvinte vulgare şi simple, pe care înţelepciunea m-a făcut să-l aflu, puţin cîte puţin, de-a lungul vieţii : că a pregăti viitorul nu înseamnă decît a crea prezentul. Iar cei care urmăresc imagini îndepărtate, fruct al invenţiei lor, se irosesc în utopie şi în himeră. Căci singura invenţie adevărată este de a descifra prezentul sub aspectele sale incoerente şi limbajul său contradictoriu. Dar dacă te laşi furat de visele tale goale despre viitor, eşti asemenea celui care îşi închipuie că poate să inventeze coloana şi să construiască temple noi în libertatea peniţei sale. Căci, cum ar putea întîlni duşmani şi, neîntîlnindu-i, cine l-ar întări şi împlini ? Împotriva cui şi-ar modela coloana ? Coloana printre fiinţă, de-a lungul generaţiilor, din lupta sa cu viaţa. Chiar dacă n-ar fi decît o simplă formă, tu nu o inventezi, ci o şlefuieşti împotriva uzurii. Şi astfel se nasc marile opere şi imperiile.

Numai prezentul îl poţi pune în ordine. La ce bun să discuţi despre ceea ce-ai moştenit ? Iar viitorul trebuie nu să-l prevezi, ci să-l îngădui.

Şi, desigur, ai mult de muncă atunci cînd îţi este prezentul ca material. Iar acest amestec de oi, capre, cîmpuri de orz, case, munţi, el îl numesc domeniu sau imperiu, din el creez ceva ce nu exista înainte, şi care este unic şi indivizibil, căci cine se va apropia de el cu inteligenţa îl va distruge fără a-l fi cunoscut, şi astfel întemeiez prezentul, la fel cum efortul muşchilor mei, atunci cînd ajung în vîrf, îmi orînduieşte priveliştea şi mă face să asist la acea minune albastră, în care oraşele sînt asemenea ouălor în cuiburi, ceea ce nu e nici mai adevărat, nici mai puţin adevărat decît oraşele văzute ca nave sau temple, ci altfel. Iar din soarta oamenilor îmi stă în putere să fac hrană pentru liniştea mea.

Află, deci, că orice creaţie adevărată nu este prejudecată asupra viitorului, urmărire a himerei şi a utopici, ci imagine nouă citită în prezent, care este rezervă de materiale primită moştenire, şi de care nu-ţi este îngăduit nici să te bucuri, nici să te plîngi, căci, ca şi tine, ele există, fiindcă au luat fiinţă.

Viitorul lasă-l, deci, să-şi întindă ramurile, una cîte una, asemenea copacului. Din prezent în prezent, copacul

va creşte şi va intra istovit în moarte. Nu te nelinişti pentru imperiul meu. De cînd oamenii au recunoscut această imagine în diversitatea lucrurilor, de cînd eu am făcut operă de sculptor în piatră, am dat, în măreţia creaţiei mele, un nou curs destinului lor. Din acea clipă. ei vor merge din victorie în victorie, iar cîntăreţii mei vor avea ce slăvi, căci în loc să glorifice zei morţi, vor preamări, pur şi simplu, viaţa.

Priveşte grădinile mele, unde grădinarii merg în zori pentru a crea primăvara ; ei nu vorbesc nici despre pistile, nici despre corole, ci seamănă sămînţa.

Iar vouă, descurajaţi, nefericiţi şi învinşi, vă spun : sînteţi armata unei victorii ! Căci voi începeţi în această clipă şi e frumos să fii atît de tînăr.

Dar să nu crezi că e uşor să gîndeşti prezentul. Căci ţi se opune materia însăşi de care trebuie să te foloseşti, în timp ce invenţiile tale despre viitor nu ţi se vor opune niciodată. Cel care se culcă în nisip în preajma unui puţ secătuit, care se evaporă în soare, cît de uşor înaintează în visul său ! Şi cît de uşori i se par paşii spre eliberarea sa ! Cît de uşor poţi să bei în vis, căci paşii tăi îţi aduc apa ca nişte sclavi tăcuţi, şi nu există spini care să te oprească.

Dar la acest viitor fără duşmani nu se ajunge niciodată, iar tu te stingi, şi nisipul îţi scrîşneşte între dinţi, şi grădina, şi fluviul bogat, şi cîntecul femeilor ce-şi spală pînza se cufundă încet în moarte.

Dar cel care merge cu adevărat îşi răneşte gleznele de pietre, luptă împotriva mărăcinilor şi-şi rupe unghiile în grohotişuri. Căci îi sînt date toate treptele urcuşului său, iar el trebuie să le învingă, una cîte una. Apa şi-o creează încet, cu munca sa, cu muşchii săi, cu băşicile din palmă, cu rănile de la picioare. Amestecînd realităţile contradictorii, el smulge apă din pustiul de piatră prin forţa pumnilor săi, asemenea brutarului care, frămîntînd aluatul, îl simte întărindu-se puţin cîte puţin, crescînd ca o musculatură care-i rezistă, legîndu-se în noduri pe care trebuie să le rupă, iar aceasta înseamnă că a început să creeze pîinea. La fel, poetul sau sculptorul care-şi lucra poemul sau piatra într-o libertate în care se pierdea, liber fiind de a-şi face imaginea să rîdă sau să plîngă, să se aplece la dreapta sau la stînga, şi, într-o asemenea libertate, nereuşind să se împlinească.

Dar vine clipa în care peştele muşcă, iar versul rezistă. Vine clipa în care n-ai spus ceea ce voiai să spui, din cauza unui alt cuvînt pe care voiai să-l păstrezi, căci şi pe acela doreai să-l spui, şi-ţi dai seama că aceste două adevăruri îţi rezistă. Şi începi să ştergi sau începi să plămădeşti în humă un zîmbet care te desfide. Şi nu alegi unul sau altul, în numele unei logici verbale, ci cauţi cheia de boltă a adevărurilor tale contradictorii, căci nimic nu e de pierdut — şi îţi dai seama că poemul tău creşte sau că imaginea pe care o cauţi se desluşeşte în piatră, înconjurat fiind de duşmani iubiţi.

Nu-i asculta, deci, niciodată pe cei care vor să-ţi fie de folos sfătuindu-te să renunţi la una din aspiraţiile tale. Vocaţia ta atîrnă greu în tine, şi după aceasta o recunoşti. Iar dacă o trădezi, pe tine te mutilezi, dar află că adevărul tău se va împlini încet, căci el e asemeni naşterii unui arbore, nu simplă alcătuire a unei formule, fiindcă timpul e cel care joacă, în primul rînd, un rol, iar tu trebuie să devii altul, urcînd un munte abrupt. Căci fiinţa nouă, care este unitate degajată din diversitatea lucrurilor, nu ţi se impune ca o soluţie de rebus, ci ca potolire a conflictelor şi vindecare a rănilor. Iar puterea ei n-o vei cunoaşte decît atunci cînd se va împlini. Iată de ce am respectat întotdeauna, la om, ca pe nişte zei de mult uitaţi, tăcerea şi răbdarea.

LVII

E FRUMOS CĂ SÎNTEŢI ATÎT DE TINERI, VOI, dezmoşteniţi, nefericiţi şi învinşi, care nu ştiaţi citi în moştenirea voastră decît ziua cea rea de ieri. Dar dacă voi construi un templu, iar voi veţi alcătui mulţimea credincioşilor, şi dacă-mi arunc sămînţa în voi şi vă adun acolo, în măreţia liniştii, astfel încît să creşteţi recoltă înceată şi miraculoasă, unde mai este loc pentru deznădejde ? Aţi cunoscut acei zori ai victoriei în care muribunzii pe paturile lor de mizerie, şi canceroşii în pestelniţa lor, şi infirmii în cîrjele lor, şi datornicii printre portărei, şi prizonierii printre paznicii lor, toţi, în diversitatea lor şi cu durerile lor, se regăseau în victorie ca într-o apoteoză adusă comunităţii lor şi, în dimineţile acelea, gloata desperecheată devenea bazilică pentru imnul victoriei.

Ai văzut, astfel, dragostea prinzînd aceeaşi înfăţişare, aşa cum se întind rădăcini de la suflet la suflet, poate chiar sub povara nenorocirii care, dintr-o dată, se preface în structură şi temelie divină pentru a smulge acelaşi lucru de la toţi, iar bucuria, atunci, îşi împarte pîinea şi îţi oferă un loc lîngă focul ei. Erai dezgustat, cu casa ta minusculă, pe care n-ar fi umplut-o prietenii tăi, şi dintr-o dată se deschide templul unde prietenul intră, dar acela infinit.

Unde vedeţi motiv de deznădejde? Nu există decît naştere perpetuă. Şi, desigur, ireparabilul există, dar nimic nu e vesel sau trist în asta, el este esenţa însăşi a ceea ce a fost. E ireparabilă naşterea mea, căci iată-mă! Trecutul este ireparabil, dar prezentul vă e dat ca material în mîinile constructorului, iar voi sînteţi chemaţi să făuriţi, din el, viitorul.

LVIII

PRIETEN ESTE, ÎNAINTE DE TOATE, CEL CARE nu te judecă. Am spus, este acela care deschide uşa sa pribeagului, cu cîrja sa, cu bastonul său lăsat într-un colţ, şi nu-i cere să danseze pentru a-i judeca dansul. Iar dacă pribeagul povesteşte despre primăvara de afară, prietenul este acela care primeşte în el primăvara. Iar dacă povesteşte despre grozăvia foamei în satul de unde vine, rabdă de foame împreună cu el. Căci, ţi-am spus, prietenul este acea parte a omului care deschide pentru tine o poartă pe care n-ar deschide-o, poate, niciodată altuia. Şi prietenul tău e adevărat, şi tot ceea ce spune e adevărat, şi te iubeşte, chiar dacă, aiurea, te urăşte. Iar prietenul pe care, mulţumită cerului, îl întîlnesc în templu, este acela care întoarce către mine acelaşi obraz ca şi al meu, luminat de aceeaşi credinţă, căci atunci unitatea e făcută, chiar dacă el e negustor, iar eu oştean, sau el grădinar, iar eu marinar în larg. În ciuda deosebirilor noastre, l-am găsit şi sînt prietenul lui. Şi pot să rămîn tăcut lîngă el, adică să nu mă tem pentru grădinile mele lăuntrice, şi munţii mei, şi văile, şi pustiurile mele, căci el nu le va călca niciodată. Tu, prietenul meu, ceea ce primeşti cu dragoste de la mine este ambasadorul imperiului meu lăuntric. Iar tu te

porţi bine cu el, îl pofteşti să se aşeze şi-l asculţi. Şi iată-ne fericiţi. Căci m-ai văzut, oare, cînd primeam ambasadori, ţinîndu-i deoparte sau refuzîndu-i fiindcă, în adîncul imperiului lor, la o mie de zile de mers de al meu, oamenii se hrănesc cu mîncăruri ce nu-mi plac sau purtările lor nu sînt şi ale mele ? Prietenia este, în primul rînd, înţelegerea şi circulaţia spiritului deasupra detaliilor vulgare. Şi nu-i pot reproşa nimic celui care stă în capul mesei mele.

Căci ospitalitatea, curtoazia şi prietenia sînt întîlniri ale omului în om. Ce aş căuta în templul unui zeu care s-ar preocupa de înălţimea sau proporţiile credincioşilor săi, sau în casa unui prieten care nu mi-ar accepta cîrjele şi m-ar pune să dansez pentru a mă judeca ?

Vei întîlni mulţi judecători în lume. Dar dacă trebuie să te transformi şi să te întăreşti, lasă această muncă pe seama duşmanilor tăi. Ei o vor face, asemenea furtunii care sculptează cedrii. Prietenul tău e făcut pentru a te primi. Domnul, atunci cînd intri în templu, nu te judecă, ci te primeşte.

LIX

DACĂ VREI SĂ CREEZI PRIETENII, ACOLO UNDE nu există decît împărţeală a proviziilor şi dezbinare a inimilor, care decurge din aceasta — căci dacă vrei ca oamenii să se urască, aruncă-le grăunţe — învaţă să regăseşti respectul faţă de om şi află că doar acolo unde nici unul nu-l critică pe celălalt comunitatea este suportabilă. Cînd gîndeşti rău despre prietenul tău şi o spui, înseamnă că nu l-ai întîlnit la nivelul unde se află oamenii, şi anume adunaţi în templu. Şi nu e vorba aici nici de indulgenţă, nici de slăbiciune a virtuţii. Rigoarea ta se găseşte în altă parte, şi în altă parte eşti judecător. Iar dacă va fi nevoie, vei tăia capete fără a şovăi. Căci, încă o dată, condamni la moarte, dar mai întîi vindeci osînditul, dacă e bolnav. Nu te teme de contradicţiile pe care limbajul tău insuficient le foloseşte pentru a vorbi despre oameni. Căci nu există nimic care să fie contradictoriu, în afara limbajului ce exprimă. Şi există o parte a osînditului pe care o dai călăului, dar există o altă parte pe care o poţi primi la masa ta

și nu ai dreptul s-o judeci. Căci ți-a fost dat să judeci omul, dar nu ți-a fost dat, de asemenea, să-l respecți. Și nu e vorba de a-l judeca pe unul și a-l respecta pe altul, ci pe unul și același. Acesta e un mister al imperiului meu, datorat stîngăciei limbajului.

Pe mine nu mă stingheresc acele împărțiri pentru uzul logicienilor. Căci în acela împotriva căruia lupt în pustiu și pe care-l îmbrac în ura mea, am găsit întotdeauna cel mai bun exercițiu pentru suflet. Mărșăluim, înverșunați, unul împotriva celuilalt cu dragoste.

LX

AM REFLECTAT ASUPRA VANITĂȚII. CĂCI EA mi-a apărut întotdeauna ca o boală, nu ca un viciu. Cea pe care-am văzut-o emoționîndu-se de părerea mulțimii, schimbîndu-și vocea și mersul cînd se știa privită, găsind satisfacții extraordinare în cuvintele ce se rosteau despre ea, aceea ai cărei obraji se înflăcărau atunci cînd era privită, în aceea eu vedeam altceva decît prostie: vedeam boală. Căci cum poți primi satisfacție de la altul, dacă nu prin dragoste față de el? Și, totuși, satisfacția pe care i-o dă vanitatea i se pare mai de preț decît cea pe care i-o oferă bunurile, căci le-ar da pentru această plăcere pe toate celelalte.

Slabă bucurie, și nefericită, ca aceea a unei boli. Asemenea acelui care se scarpină, dacă-l mănîncă ceva, și găsește plăcere în asta. Mîngîierea, dimpotrivă, este leagăn și adăpost. Pe acest copil, dacă-l mîngîi, o fac pentru a-l proteja. Iar el primește mîngîierea pe obrazul catifelat.

Dar tu — vanitoasă, caricatură!

Despre vanitoși eu spun că au încetat să trăiască. Căci cum se va mai înălța înspre devenire cel care cere, înainte de toate, să i se dea? Acela nu va mai crește, rămînînd ofilit pentru veșnicie.

Totuși, pe acest războinic viteaz, dacă-l felicit, iată-l cum se emoționează și tremură aidoma copilului sub mîngîierea mea. Și nu e vorba, aici, de vanitate.

Ce-l mișcă pe unul și ce-l mișcă pe celălalt? Și prin ce sînt deosebiți?

Vanitatea, dacă adoarme...

Nu veți cunoaște mișcarea florii ce-și scutură semințele în vînt, semințe care nu-i vor fi înapoiate niciodată.

Nu veți cunoaște mișcarea copacului ce-și dăruiește fructele, fructe care nu-i vor fi înapoiate niciodată.

Nu veți cunoaște bucuria omului care-și dăruiește opera, operă ce nu-i va fi înapoiată niciodată.

Nu veți cunoaște bucuria dansatoarei care-și dăruiește dansul, dans ce nu-i va fi înapoiat niciodată.

Iar pe războinicul care-și dăruiește viața îl felicit fiindcă și-a clădit o punte. Renunțarea lui o va regăsi în toți oamenii. Și iată-l mulțumit, nu de el însuși, ci de oameni.

Dar vanitosul e caricatură. Nu cer modestie, căci iubesc mîndria, care este existență și permanență. Dacă ești modest, te vei roti în vînt ca o giruetă. Fiindcă celălalt are mai multă greutate decît tine.

Îți cer să trăiești nu din ceea ce primești, ci din ceea ce dăruiești, căci doar așa te vei împlini. Iar aceasta nu-ți cere să disprețuiești ceea ce dai. Trebuie să-ți formezi fructul. Și orgoliul e cel care îi dă permanență. Dacă n-ar fi așa, i-ai schimba, după voia vîntului, culoarea, savoarea și mirosul!

Dar ce înseamnă pentru tine fructul? Fructul tău nu valorează decît dacă nu-ți poate fi înapoiat.

Cea care trăiește din aclamațiile mulțimii, pe patul ei de paradă: „Dăruiesc frumusețea mea, și grația mea, și măreția mersului meu, și oamenii îmi admiră trecerea, care este cupolă minunată a destinului. Și nu trebuie decît să exist pentru a dărui".

Vanitatea este rezultat al darului fals. Căci nu poți dărui decît ceea ce transformi, așa cum copacul dăruiește fructele pe care le-a transformat din pămînt. Dansatoarea — dansul în care a transformat mersul ei. Iar soldatul — sîngele lui, pe care-l transformă în templu sau imperiu.

Dar cățeaua în călduri nu e nimic. În ciuda cîinilor care o înconjură și o solicită. Căci ceea ce dă nu e rodul vreunei transformări în nici un fel. Iar bucuria ei este furată bucuriei creației. Ea se răspîndește fără efort în dorințele cîinilor.

Și cel care trezește dorințele și le inspiră aroma... Fericit că e dorit.

Caricatură a dăruirii ! Se ridică pentru a lua cuvîntul la banchete. Se înclină în fața convivilor asemenea copacului greu de fructe. Convivii însă nu pot culege nimic.

Dar există întotdeauna din aceia care cred că pot culege, căci sînt mai proști decît primul și se simt onorați de către el. Iar dacă vanitosul află, își închipuie că a dăruit, de vreme ce convivul a primit. Și se leagănă unul în fața celuilalt, asemenea unor arbori sterili.

Vanitatea este absență a orgoliului, supunere în fața mulțimii, umilință josnică. Dar alergi în căutarea mulțimii, căci ea te face să crezi în fructele tale.

Sau pe cel pe care-l înnobilează surîsul regelui : „Mă cunoaște, deci“, va spune. Dar dacă și-ar iubi regele, s-ar înroși de plăcere, fără a spune nimic. Căci acest surîs al regelui n-ar avea pentru el decît un înțeles : „Regele acceptă sacrificiul vieții mele...“. Și toată viața lui, dintr-o dată, parcă ar fi dăruită și schimbată contra măreției unui rege. „Am contribuit, va putea spune, la frumusețea unui rege, care e frumos prin aceea că este mîndria unui popor“.

Dar vanitosul îl invidiază pe rege. Iar dacă regele i-a surîs, el se drapează în acest surîs ca o caricatură, pentru a fi invidiat la rîndu-i. Regele i-a împrumutat purpura. Dar nu e vorba decît de o maimuțăreală.

LXI

ACEIA SÎNT NASCUȚI DIN MORALA PE CARE-AI învățat-o de la negustorii ce vor să-și plaseze mărfurile. Crezi că bucuria îți vine din a primi și a cumpăra și cum ți-ai aduce aminte de contrariu, cînd s-au făcut atîtea eforturi ca să ți se creeze legături cu obiectele ?

Desigur, obiectul e important, atunci cînd te dăruiești lui. Cînd încerci să-ți transformi munca în strălucire a pietrei. Căci ea poate fi religie. Am cunoscut pe curtezana care-și dăruia carnea trecătoare în schimbul perlelor incoruptibile. Nu disprețuiesc un asemenea cult. Dar obiectul e josnic atunci cînd ți-l supui ca pe o cadelniță. Căci nu există în tine nimic de tămîiat.

Totuși, dăruiesc o jucărie unui copil, și el fuge cu comoara lui, de teamă să nu i-o iau înapoi. Dar este vorba de un idol, pentru care va sîngera de la cei dintîi mărăcini.

LXII

M-AM GÎNDIT LA ABSOLUT ȘI LA CÎT DE GREU este ca piramida să nu coboare dinspre eternitate înspre oameni. Căci ia-l pe conducătorul imperiului : dacă e în mod absolut conducător, îl accepți ca pe o necesitate naturală, la fel cum, dacă vrei să ajungi din sala de consiliu în sala de odihnă a palatului tatălui meu, vei urca aceste scări, și nu altele, vei împinge această ușă, și nu alta, și de ce ți-ar părea rău că nu alegi un alt drum, de vreme ce nici unul nu-ți vine în minte ? Și așa cum există docilitate, lașitate sau josnicie în faptul că păstrezi acest drum, pe care-l parcurgi în toată libertatea, așa nu există docilitate, lașitate sau josnicie în faptul că te supui autorității conducătorului imperiului, autoritate care se găsește în afara arbitrarului, absolută. Dar dacă se întîmplă ca tu să fii, după el, primul în imperiu, iar puterea lui asupra ta să nu fie cadru necesar, ci hazard al politicii, fruct al judecăților individuale, discutabile, sau reușită abilă, atunci îl vei invidia. Căci nu ești gelos decît pe acela căruia i-ai fi putut fi substituit. Care om este cu adevărat gelos pe pasăre, cu acea gelozie care formează ura, căci ea încearcă să distrugă pentru a înlocui ? Desigur, nu critic ambiția ta, atunci cînd poate să se manifeste, căci ea este semn al dorinței tale de a crea. Dar critic gelozia. Căci vei țese intrigi împotriva lui și, prins în intrigile tale, vei neglija creația, care este colaborare minunată a unuia prin toți ceilalți. Iată că, judecîndu-l, îl vei disprețui. Fiindcă admiți fără dificultate că cineva ți-o poate lua înainte prin putere, dar cum să admiți să ți-o ia înainte prin judecată, sau dreptate, sau noblețe a inimii ? Iar dacă-l vei disprețui, cine-ți va răsplăti munca prin expresia stimei lui ? E insultă stima care vine de la cel pe care-l disprețuiești. Iar relațiile dintre oameni ți se vor părea de nesuportat.

Iar înainte de toate, dacă-ţi va da un ordin, te va umili, şi el însuşi va dori să te umilească, pentru a-şi aşeza mai bine domnia. Însă cel care poate să se aşeze în deplină egalitate cu tine la masă, să-ţi pună întrebări, să-ţi preţuiască ştiinţa şi să se bucure de virtuţile tale este doar acela care e stăpîn aşa cum zidul e zid, fără ca el să aibă nevoie să se bucure de aceasta, fiindcă pur şi simplu asta este realitatea.

Astfel, eu pot să mă aşez la masa celui mai umil dintre supuşii mei. Iar el va şterge masa, va pune lampa pe foc, iluminat de prezenţa mea. Ce piatră din edificiu ar putea reproşa cheii de boltă faptul că e cheie de boltă ? Şi cum ar putea cheia de boltă să dispreţuiască vreuna dintre pietre ? Iată-ne aşezaţi unul în faţa celuilalt, la egalitate. Singura egalitate care are vreo semnificaţie. Căci dacă-l întreb despre cîmpul lui, nu înseamnă că mă degradez încercînd să mi-l apropii, punîndu-i vanitatea în joc — nu am nevoie de sprijinul lui — o fac doar pentru a mă instrui. Căci dacă nu te interesează întrebarea pe care o pui, e semn că dispreţuieşti. Iar dacă celălalt îşi dă seama, îşi pipăie cuţitul pe şold. Dar eu voiam să cunosc greutatea măslinelor dintr-un măslin, şi am întrebat pentru a afla.

Am făcut o vizită unui om. Şi m-am bucurat de primirea lui. Iar el, de asemenea, a primit de la mine şi va arăta strănepoţilor lui locul unde m-am aşezat.

Mai mult decît atît, căci puterea mea nu este în discuţie, şi nu trebuie să-mi frînez sau să-mi iuţesc paşii pentru o cauză lipsită de măreţie, eu sînt capabil să simt recunoştinţa. Iar dacă el îmi surîde, şi mă cinsteşte, şi-şi frige berbecul pentru a mă primi, eu primesc ceva din partea omului, în deplină egalitate, aşa cum ar primi şi el de la mine. Darurile trimise ca nişte săgeţi nu pot atinge inima. Chipul Domnului primeşte cele mai umile gînduri ale tale şi faptele tale cele mai trecătoare, asemenea rugăciunii de amiază a cerşetorului în pustiu, în timp ce prinţul mărunt îţi va cere să inventezi un cadou enorm, căci după enormitatea darului tău îşi va măsura gloria.

Dar celălalt, dacă va învîrti roata fîntînii pentru a scoate căldarea din adînc, apoi o va clătina pe ghizd,

rîzînd de neînsemnata victorie — apoi, aplecîndu-se, o va purta prin soare pînă la umbra zidului sub care aştept — şi-mi va umple paharul cu acest prinos de prospeţime, acela mă va scălda în dragostea lui.

LXIII

MI-AM AMINTIT DE EXEMPLUL CURTEZANELOR şi al dragostei. Căci dacă tu crezi în bunurile materiale pentru ele însele, te înşeli. Căci aşa cum nu există privelişte văzută din vîrful muntelui decît dacă o vei fi construit tu însuţi prin efortul urcuşului tău, aşa este şi dragostea. Nimic nu are înţeles în sine, ci, în orice lucru, înţelesul adevărat este structura. Iar figura ta de marmură nu este sumă a unui nas, a unei urechi, a unei bărbii şi a celeilalte urechi, ci musculatura care le leagă. Pumn strîns care închide ceva. Iar imaginea poemului nu stă nici în stea, nici în cifra şapte, nici în fîntînă, ci în nodul pe care-l alcătuiesc, obligînd cele şapte stele să se scalde în fîntînă. Desigur, e nevoie de obiecte legate, pentru ca legătura să iasă la iveală. Dar puterea ei nu se află în obiecte. Nici firul, nici suportul, nici vreuna din celelalte părţi nu reprezintă capcana de vulpi, ci o îmbinare care e creaţie, iar vulpea o auzi urlînd, căci e prinsă. La fel, eu, cîntăreţ, sculptor sau dansator, voi şti să te prind în capcana mea.

Acelaşi lucru despre dragoste. Ce poţi aştepta de la curtezană ? Poate odihnă a cărnii, după cucerirea oazelor. Căci nu te solicită cu nimic şi nu te obligă să fii. Iar recunoştinţa ta faţă de dragoste, atunci cînd vrei să zbori în ajutorul iubitei, stă în aceea că a trezit arhanghelul care dormea în tine.

Deosebirea nu constă în facilitate, căci e de ajuns să deschizi braţele pentru ca aceea pe care o iubeşti, dacă şi ea te iubeşte, să alerge la tine. Deosebirea este în ceea ce ţi se dăruieşte. Şi nu poate fi vorba la curtezană de a dărui, fiindcă ea priveşte dinainte, ca pe un tribut, tot ceea ce-i aduci.

Iar dacă tributul ţi se impune, vei comenta această sarcină. Căci este vorba aici de sensul dansului. Soldaţii care se împrăştie seara în cartierul deocheat al oraşului,

cu solda firavă în buzunar, care trebuie să țină mai multă vreme, se tocmesc și cumpără dragostea, ca pe o hrană. Și, la fel cum hrana îi pregătește pentru un nou urcuș în pustiu, dragostea cumpărată le aduce odihna cărnii și-i pregătește pentru singurătate. Dar devin cămătari și nu mai simt pasiunea.

Pentru a dărui curtezanei trebuie să fii mai bogat decît un rege, căci pentru ceea ce-i aduci, ea își mulțumește sieși, și se felicită pentru reușită, și se respectă pentru a fi atît de dibace și de frumoasă, încît să-ți smulgă acest bir. Și, în această fîntînă fără fund, poți turna încărcătura de aur a o mie de caravane, fără să fi început să dăruiești. Căci e nevoie de cineva pentru a primi. .

Iată pentru ce războinicii mei mîngîie vulpile din pustiu pe care le-au prins și simt într-un fel nedefinit dragostea, avînd iluzia că dăruiesc ceva micuiui animal sălbatic, și beți de recunoștință dacă acesta li se cuibărește la piept.

Dar caută-mi o curtezană căreia să-i fie nevoie de tine și să-și lase capul pe umărul tău.

Totuși, unul dintre oamenii mei, nici mai bogat, nici mai sărac decît ceilalți, își primește aurul ca pe acele semințe pe care copacul le risipește în vînt, căci, fiind soldat, disprețuiește proviziile.

Iar noaptea, se plimbă în jurul caselor de desfrîu, în splendoarea măreției sale. Asemenea celui care, mergînd să semene orz, se îndreaptă cu pași mari către pămîntul ruginiu, vrednic să primească.

Și soldatul meu își risipește bogățiile, nevoind să le păstreze pentru el, și e singurul care cunoaște dragostea. Și, poate, o deșteaptă și în ele, căci alt dans se dansează aici, și în acest dans ele primesc.

Îți spun, marea greșeală este să nu-ți dai seama că a primi este cu totul altceva decît a accepta. A primi înseamnă în primul rînd a dărui, a te dărui pe tine însuți. Avar nu este cel care nu se ruinează făcînd daruri, ci acela care nu-și dăruiește lumina obrazului în schimbul ofrandei tale. Avar este pămîntul care nu se înfrumusețează acolo unde ți-ai aruncat semințele.

Curtezanele și războinicii beți fac, cîteodată, lumină.

LXIV

ATUNCI S-AU INSTALAT ÎN IMPERIUL MEU jefuitorii. Căci nimeni în el nu mai crea omul. Iar obrazul patetic nu mai era mască, ci capac al unei cutii goale.

Și au făcut operă de distrugere a Ființei. Și nu mai văd nimic în ei, de-acum, pentru care să merite să mori. Și, deci, pentru care să merite să trăiești. Căci accepți să mori doar pentru ceea ce te face să trăiești. Consumau vechile construcții, bucurîndu-se de zgomotul căderii templelor. Și totuși, aceste temple, prăbușindu-se, nu lăsau nimic în urma lor. Își distrugeau, deci, propria putere de expresie. Și distrugeau omul.

Sau vreunul se înșela asupra bucuriei. Căci el spusese la început : „Satul". Cu împotrivirile, și obiceiurile, și riturile sale obligatorii. Și se născuse din aceasta un sat harnic. După care l-a confundat. Și a vrut să-și găsească bucuria nu într-o structură împlinită și îndelung plămădită, ci instalîndu-se în ceva care să-i fie provizie, asemenea poemului. Și speranța e zadarnică.

La fel, cei care priveau omul și-l vedeau măreț — doreau să-l știe liber. Căci văzuseră omul puternic chinuit de constrîngere. Și, desigur, dușmanul te întărește, însă în același timp te limitează. Dar suprimă dușmanul, și nu te vei putea naște.

Acela a crezut că bucuria este dată de proviziile adunate. Să savurezi, pur și simplu, primăvara. Dar slab e gustul primăverii dacă te transformi în plantă pentru a-l simți. Asemenea gustului dragostei, dacă aștepți să te umple o asemenea imagine. Căci opera care-ți aduce ceva este, în primul rînd, suferință, și cum ar putea ea să păstreze în tine cîntecul ocnașilor, al absenței, dacă nu ai clădit, înainte, absența în tine prin o mie de torturi, și galerele prin implacabilul destinului tău ?

Cel care a vîslit îndelung, fără speranță, simte cîntecul galerelor, iar cel căruia i-a fost sete în deșert simte cîntecul absenței. Dar nu există nimic care să-ți fie dat dacă n-ai suferit, căci nimeni nu există în tine.

Iar satul nu e acel poem în care te poți instala, pur și simplu, în căldura supei de seară, și fraternitatea oamenilor, și mirosul sănătos al vitelor ce se întorc, bucurîndu-te de focul aprins în piață în cinstea sărbă-

torii — căci ce ar putea reține sărbătoarea în tine, dacă ea nu face să răsune nimic în sufletul tău? Dacă nu e amintire a eliberării după robie, a dragostei după ură sau a miracolului în deznădejde... Nu ai fi nici mai fericit, nici mai nefericit decît oricare dintre boii tăi. Dar satul s-a construit îndelung în tine pentru a ajunge ceea ce este, tu ai urcat îndelung un munte. Căci te-am cioplit cu riturile și datinile mele, și prin renunțările și datoriile tale, și mîinile tale obligatorii, și iertările tale, și tradițiile tale împotriva altora, și nu fantoma satului e aceea care-ți face, seara, inima să cînte — ar fi prea ușor să fii om — este o muzică îndelung învățată și împotriva căreia ai luptat la început.

Dar tu, tu mergi în acest sat și, ca să te bucuri de aceste datini, le prazi, căci ele nu sînt distracții și jocuri, iar dacă tu te amuzi, nimeni nu va mai crede în ele. Și nu va mai rămîne nimic. Nici pentru ei, nici pentru tine...

LXV

„ORDINEA O CREEZ, SPUNEA TATĂL MEU. DAR nu în simplitate și economie. Căci nu am nevoie s-o iau timpului înainte. Nu mă interesează să știu dacă oamenii vor deveni mai grași construind hambare în loc de temple și apeducte în loc de instrumente de muzică, căci, disprețuind omenirea meschină și vanitoasă, chiar opulentă fiind, ceea ce doresc este să știu despre ce fel de om va fi vorba. Mă interesează acela care se va fi scăldat îndelung în timpul pierdut al templului, contemplînd Calea Lactee, care-i dă amploare și-și va fi obișnuit inima cu dragostea prin rugă fără răspuns (căci răspunsul la rugă ar face omul și mai meschin), și în care poemul își va fi găsit, adeseori, răsunet.

Căci timpul economisit la construcția templului, care este corabie îndreptîndu-se spre larg, sau la înfrumusețarea poemului, care face inimile oamenilor să răsune, va trebui să-l folosesc pentru a înnobila mai degrabă decît pentru a îngrășa specia umană. Voi inventa, deci, poeme și temple.

Și știind cît timp se pierde cu funeraliile, căci oamenii sapă în pămînt pentru a depune rămășițele mortului,

cînd acest timp l-ar fi putut folosi muncind şi adunînd recolta, voi interzice acele ruguri în care se ard cadavrele, căci nu mă interesează timpul cîştigat, cînd, astfel, voi pierde dragostea faţă de morţi. N-am găsit imagine mai frumoasă decît mormîntul, unde cei apropiaţi merg, cu paşi reculeşi, să găsească piatra celui drag printre celelalte pietre, ştiindu-l întors în pămînt ca o recoltă şi redevenit natură. Ştiind, totuşi, că rămîne în urma lui ceva, o relicvă în osuarul său, forma unei mîini care a mîngîiat, osul craniului, această cutie cu comori, goală, desigur, dar care a fost plină cu atîtea lucruri minunate. Şi am dat ordin să se construiască, atunci cînd era penibil, inutilă şi costisitoare, o casă pentru fiecare mort, astfel încît oamenii să se poată strînge în ea în zilele de sărbătoare şi să înţeleagă nu numai cu judecata lor, ci cu toate mişcările sufletului şi trupului, că morţii şi vii se alătură unul altuia şi formează acelaşi arbore, care creşte. Obişnuiţi fiind să vedem acelaşi poem, aceeaşi arcuire a carenei, aceeaşi coloană trecînd prin generaţii, înfrumuseţîndu-se şi epurîndu-se, căci omul, desigur, e trecător dacă-l privim din faţă, asemenea unor miopi care stau prea aproape, şi nu în umbra pe care o aruncă, în reflectarea sa. Iar dacă economisesc timpul pierdut pentru a descoperi morţii şi a le clădi un adăpost, iar acest timp pierdut vreau să-l folosesc pentru a crea o legătură între generaţii, ca prin aceasta creaţia să urce drept înspre soare, ca un copac, şi dacă voi stabili că această ascensiune este mai vrednică de om decît creşterea pîntecului, atunci timpul cîştigat de care dispun îl voi folosi, cumpănind bine, la acoperirea morţilor.

Ordinea pe care o creez, spunea tatăl meu, este ordinea vieţii. Căci spun despre un copac că este în ordine, deşi e în acelaşi timp rădăcini, şi trunchi, şi ramuri, şi frunze, şi fructe, şi spun despre un om că este în ordine, deşi are un spirit şi o inimă, şi nu e redus la o singură funcţie, de a munci sau de a perpetua specia, ci este în acelaşi timp cel care ară şi care se roagă, care iubeşte şi care se împotriveşte dragostei, munceşte şi se odihneşte, şi ascultă cîntecele serii.

Dar unii au arătat că imperiile glorioase erau în ordine. Şi stupiditatea logicienilor, a istoricilor şi a criticilor i-a făcut să creadă că ordinea imperiilor era cauza gloriei lor, cînd eu spun că ordinea, ca şi gloria lor, era fruct

al fervorii. Pentru a crea ordinea, creez o imagine care să fie iubită. Dar ei își propun ordinea ca un scop în sine, și o asemenea ordine, atunci cînd discut asupra ei și o perfecționez, devine în primul rînd economie și simplitate. Și se ocolește ceea ce este dificil de enunțat, cînd nimic din ceea ce e cu adevărat important nu se poate enunța, și cînd n-am cunoscut vreun profesor care să știe să-mi răspundă pentru ce iubesc vîntul în pustiu, noaptea. Și se înțeleg asupra uzualului, căci e ușor limbajul ce exprimă uzualul. Și poți să spui, fără teamă de a fi contrazis, că e mai bine să ai trei saci de orz decît unul singur. Deși eu cred că dăruiesc mai mult oamenilor dacă-i oblig, pentru ca eu să beau acea licoare care te face să crești, să străbată, cîteodată, deșertul sub lumina stelelor.

Ordinea e semnul existenței, și nu cauza ei. Așa cum planul poemului e semn al perfecțiunii sale. Nu muncești pentru un plan, muncești pentru a-l obține. Dar ei spun elevilor lor : „Vedeți această operă și ordinea pe care o vădește. Alcătuiți mai întîi ordinea, și astfel opera voastră va fi mare“, iar opera nu va fi, atunci, decît schelet fără viață și rămășiță de muzeu.

Întemeiez dragostea față de domeniu și iată că totul se ordonează, apare ierarhia lucrătorilor, a păstorilor, a secerătorilor, în frunte fiind tatăl. Așa cum se ordonează pietrele în jurul templului, atunci cînd le impui să servească gloriei divinității. Ordinea se va naște din pasiunea arhitecților.

Nu te poticni în limbajul tău. Dacă impui viața, creezi ordinea, iar dacă impui ordinea, impui moartea. Ordinea pentru ordine este caricatură a vieții“.

LXVI

M-AM GÎNDIT LA SAVOAREA LUCRURILOR. CEI din această așezare fabricau o ceramică frumoasă. În cealaltă așezare, fabricau ceramică urîtă. Înțelegeam, deci, că nu există lege formulabilă pentru a înfrumuseța ceramica. Nici cheltuind bani pentru ucenicie, nici prin concurs sau onoruri. Și remarcam că aceia care munceau în numele altei ambiții decît calitatea obiectului, chiar dacă-și consacrau nopțile muncii lor, scoteau obiecte pre-

tenţioase, vulgare şi complicate. Căci nopţile de veghe ei le acordau lăcomiei şi vanităţii lor, adică lor înşile, şi nu se mai regăseau într-un obiect devenit izvor de sacrificii şi imagine a divinităţii, şi în care ridurile, şi suspinele, şi pleoapele grele, şi mîinile tremurînd de atîta frămîntat, şi bucuria serii după muncă, şi pasiunea să se confunde. Căci nu cunosc decît un singur act fertil, ruga, dar ştiu, de asemenea, că orice act e rugă, dacă e dar de sine pentru împlinire. Eşti asemenea păsării care-şi clădeşte cuibul, iar cuibul e cald, asemenea albinei care-şi face mierea, iar mierea e dulce, asemenea omului care-şi plămădeşte urna din dragoste pentru ea, deci din dragoste, deci prin rugă. Crezi în poemul care a fost scris pentru a fi vîndut ? Dacă poemul este obiect de negoţ, nu mai este poem. Dacă urna este obiect de concurs, nu mai e urnă şi chip sfînt. Ci imagine a vanităţii şi a poftelor tale vulgare.

LXVII

AU VENIT ACEIA, ÎNCĂ ŞI MAI PROŞTI, CU raţionamentele, mobilurile şi argumentaţiile lor frumoase. Dar eu, care ştiu că limbajul desemnează, dar nu cuprinde, şi că discursurile arată mersul gîndirii, dar nu contrazic, nici nu o susţin, rîdeam de ei.

— Generalul acesta, îmi explica unul, nu a ascultat sfaturile mele. I-am spus, totuşi, ce se va întîmpla...

Desigur, s-a întîmplat că, în acea zi, zarva cuvintelor i-a creat imagini cărora viitorul a binevoit să le semene, aşa cum, în altă zi, tot lui, zarva cuvintelor i-a adus imagini contrare. Dar pe un general care şi-a aranjat armata, şi-a cîntărit şansele, a mirosit vîntul, a ascultat duşmanul dormind, a cugetat la trezirea oamenilor dacă celălalt îşi va fi schimbat planurile, iar apoi îşi mută căpitanii, răstoarnă mersul armatei şi improvizează bătălii pentru că un trecător i-a aruncat timp de cinci minute cuvinte ridicole care se grupează în silogisme, pe acel general îl destitui, îl închid într-o celulă şi nu-mi dau osteneala inutilă de a-l hrăni.

Căci îmi place acela ce vine la mine cu gesturi de om care a frămîntat pîine şi îmi spune :

— Îi simt gata să cedeze dacă le-o ceri. Dar gata să se îndîrjească dacă vei da drumul la o fanfară de cuvinte. Căci sînt susceptibili. I-am auzit dormind şi somnul lor nu mi-a plăcut. I-am văzut trezindu-se ca să mănînce...

Îmi place acela care cunoaşte dansul şi dansează. Căci doar în aceasta se găseşte adevărul. Pentru a seduce trebuie să îmbrăţişezi. Şi trebuie să îmbrăţişezi pentru a reuşi să ucizi. Îţi sprijini spada de spadă, iar oţelul dansează pe oţel. Dar l-ai văzut pe cel care luptă, raţionînd ? De unde timp pentru a raţiona ? Iar sculptorul ? Priveşte-i degetele dansînd în lut, apăsînd cu degetul mare pentru a corecta urma arătătorului. Pentru a contrazice, în aparenţă, dar numai în aparenţă, căci doar cuvîntul înseamnă ceva, şi nu există contradicţie în afara cuvintelor. Viaţa nu e nici simplă, nici complexă, nici limpede, nici obscură, nici contradictorie, nici coerentă. Ea *este*. Şi numai limbajul o ordonează sau o complică, o clasifică sau o întunecă, o diversifică sau o grupează. Iar dacă ai făcut o mişcare la dreapta şi una la stînga, nu trebuie să deduci din aceasta două adevăruri contrare, ci un singur adevăr, al întîlnirii. Şi numai dansul îmbrăţişează adevărul.

Cei care se oferă pentru motive coerente şi nu cu bogăţia inimii lor, şi care discută pentru a acţiona conform raţiunii, nu vor acţiona niciodată, căci silogismelor lor, altul mai abil le va opune argumente mai bune, la care, reflectînd la rîndul lor, vor opune argumente şi mai bune. Şi astfel, din avocat abil în avocat abil, pentru veşnicie. Căci nu există adevăruri care să poată fi demonstrate, în afara celor ale trecutului, iar acelea sînt de la început evidente. Şi dacă vrei să explici, conform raţiunii, pentru ce o anumită operă e mare, vei reuşi. Căci cunoşti dinainte ceea ce vrei să demonstrezi. Dar creaţia n-o vei întîlni aici. Dă-i contabilului tău pietre, şi nu va construi un templu.

Şi iată că tehnicienii tăi inteligenţi discută despre loviturile lor ca la jocul de şah. Iar eu admit, în cele din urmă, că vor da lovitura sigură (deşi nu am încredere, căci joci şah cu elemente simple, dar dilemele vieţii nu le poţi cîntări. Cînd omul e meschin şi vanitos, poţi oare să-i spui prin calcul, dacă dintr-un motiv oarecare defectele sale intră în conflict, care dintre ele, meschinăria sau vanitatea, va cîştiga ?). Aşadar, poate

va da lovitura cea mai sigură. Dar a uitat viața. Căci la jocul de șah, adversarul așteaptă, pentru a muta piesa, ca tu să binevoiești s-o muți pe a ta. Și totul se petrece, astfel, în afara timpului, care nu mai hrănește copacul, pentru ca acesta să crească. Jocul de șah este aruncat în afara timpului. Dar viața este un organism care evoluează. Un organism, și nu o succesiune de cauze și efecte — chiar dacă le descoperi, apoi, pentru a-ți uimi elevii. Căci cauză și efect sînt doar reflectare a unei alte puteri : creația ce trebuie stăpînită. Și, în viață, adversarul tău nu așteaptă. A mutat douăzeci de piese înainte ca tu s-o miști pe a ta. Iar lovitura ta, acum, e absurdă. Și de ce ar aștepta ? Ai văzut dansatorul așteptînd ? El este legat de adversarul său și domnește, astfel, asupra lui. Cei care se mișcă așa cum le dictează inteligența vor veni, întotdeauna, prea tîrziu. Iată de ce încredințez conducerea imperiului meu celui care, atunci cînd intră la mine, îmi arată prin mișcările lui, care se corectează una pe cealaltă, că plămădește un aluat ce prinde formă în mîinile lui.

Căci pe acesta îl descopăr neclintit, în timp ce pe celălalt viața îl obligă să-și reclădească o logică în fiecare moment.

LXVIII

AM AFLAT UN ALT ADEVĂR DESPRE OM, anume că fericirea nu înseamnă nimic pentru el, și nici interesul nu înseamnă nimic. Căci singurul interes care-l mișcă este acela de a fi permanent și de a dăinui. Iar pentru cel bogat — de a se îmbogăți, pentru marinar — de a naviga și pentru hoț — de a sta, noaptea, la pîndă. Dar fericirea am văzut-o disprețuită de toți, atunci cînd nu era decît lipsă de griji și siguranță. În acel oraș cenușiu, acel canal ce se scurgea înspre mare, tatăl meu s-a înduioșat de soarta prostituatelor. Putrezeau ca o grăsime alburie și infestau călătorii. Tatăl meu i-a trimis pe cîțiva dintre soldații săi să captureze cîteva dintre ele, așa cum prinzi insecte pentru a le studia obiceiurile. Iar patrula s-a plimbat printre pereții slinoși ai orașului putred. Din cînd în cînd, în vreo magherniță sordidă din care se scurgeau, ca un clei, miasme de

mîncare rîncedă, oamenii o zăreau, așezată pe un scaun sub lampa care o lumina, palidă și tristă ea însăși, ca un felinar sub ploaie, cu masca greoaie marcată de un surîs ca o rană, pe fata care aștepta. Era obiceiul lor de a cînta un cîntec monoton, pentru a atrage atenția trecătorilor, asemenea meduzelor care întind mîzga capcanelor lor. Se ridicau de-a lungul străzii aceste litanii desperate. Și cînd bărbatul se lăsa prins, ușa se închidea în urma lui pentru cîteva clipe, iar dragostea se consuma în mizeria cea mai amară, litania se întrerupea pentru un moment, înlocuită de răsuflarea scurtă a monstrului palid și tăcerea aspră a soldatului, care cumpăra de la această fantomă dreptul de a nu se mai gîndi la dragoste. Venea să stingă vise crude, căci era, poate, dintr-o țară cu palmieri și fete surîzătoare. Și, puțin cîte puțin, în timpul lungilor expediții, imaginile palmierilor făcuseră să-i crească în inimă un hățiș de nesuportat. Rîul se transformase într-o muzică chinuitoare, iar surîsul fetelor, și sînii lor calzi, și umbra ghicită a trupului lor, și grația mișcărilor lor, totul devenise foc mistuitor al inimii. Iată pentru ce venea să-și risipească solda, cerînd cartierului deocheat să-l golească de un gînd. Și cînd ușa se deschidea din nou, se regăsea pe pămînt, închis în sine, aspru și disprețuitor, umbrindu-și pentru cîteva ore singura comoară, a cărei strălucire n-o mai suporta.

Soldații s-au întors cu insectele lor, orbite de lumina crudă a postului de gardă. Iar tatăl meu mi le-a arătat :

— Îți voi arăta, mi-a spus el, ce ne conduce în primul rînd.

Le-a îmbrăcat în haine noi, le-a instalat pe fiecare într-o casă răcoroasă, împodobită cu o fîntînă țîșnitoare, și le-a dat să brodeze dantele subțiri. Le-a plătit astfel încît să cîștige de două ori mai mult decît înainte. Apoi a interzis să fie supravegheate.

— Aceste mucegaiuri triste, de smîrc, iată-le fericite, mi-a spus. Și curate, liniștite, împăcate. . .

Și totuși, una după alta, au dispărut, și s-au întors în cloacă.

„Căci, mi-a spus tatăl meu, au plîns după mizeria lor. Nu din gust stupid pentru mizerie împotriva fericirii, ci fiindcă omul e condus de propria lui consistență. Iar casa bogată, și dantela, și fructele proaspete sînt

odihnă, distracție și joc. Dar ele nu-și puteau alcătui existența din aceasta, și se plictiseau. Căci e lungă ucenicia luminii, a curățeniei și a dantelei, ca să înceteze de a mai fi spectacol odihnitor și să se transforme în rețea de legături, în obligație și exigență. Ele primeau, dar nu dăruiau nimic. Și iată că au regretat, nu fiindcă erau amare, deși așa erau, orele grele de așteptare, și privirea ațintită asupra ramei negre a ușii în care, din oră în oră, apare un dar al nopții, încăpățînat și plin de ură. Au regretat ușoara amețeală care le umplea cu o otravă nedefinită, atunci cînd soldatul, împingînd ușa, le privea așa cum privești un animal însemnat, cu ochii țintă la beregată... Căci se întîmpla ca vreunul să înjunghie ca pe un burduf pe una dintre ele, ca să dezgroape, sub cîteva cărămizi sau țigle, monedele puținului lor capital.

Iată că regretau coliba sordidă unde se adunau, la ora cînd cartierul se închide, în sfîrșit, și unde, luîndu-și ceaiul ori socotindu-și cîștigul, se înjurau una pe cealaltă sau își citeau viitorul în palmele obscene. Și poate li se prezicea aceeași casă cu flori agățătoare, locuită atunci de altele mai vrednice decît ele. Și ceea ce are minunat o asemenea casă construită în vis, este că te adăpostește nu pe tine, ci pe tine transfigurat. Ca și călătoria care trebuie să te schimbe. Dar dacă te închid în acest palat, tu ești cel care-ți tîrăști vechile dorințe, vechile pizme și dezgusturi, tu ești cel care șchiopătezi, dacă șchiopătai înainte, căci nu există formulă magică pentru a te transfigura. Eu nu pot decît, încet, prin constrîngeri și cazne, să te oblig să crești pentru a te împlini. Dar aceea care se trezește în acest cadru simplu și pur, se plictisește în el, și, nemaifiind amenințată de lovituri, își trage fără motiv capul între umeri cînd cineva bate la ușă, iar dacă bate din nou, speră tot fără motiv, căci nu mai există dar al nopții, aceea nu a crescut. Nemaifiind obosite de nopțile lor fetide, nu mai gustă eliberarea pe care le-o aduc zorile. Soarta lor poate fi de invidiat acum, dar au pierdut stăpînirea, după voia preziceriilor schimbătoare, a cîte unui destin pentru fiecare seară, trăind, astfel, în viitor o viață mai minunată decît a existat vreodată. Și iată că nu mai au ce să facă cu mîinile lor neașteptate, fruct al unei vieți sordide, dar care revin în ciuda lor, ase-

menea acelor animale luate de pe mal, care se contractă încă multă vreme la ora mareelor. Cînd vin aceste furii, nu mai există nedreptate împotriva căreia să strige și iată-le asemenea acelor mame care-au născut un copil mort și cărora le urcă în sîni laptele ce nu va folosi niciodată.

Căci omul, ascultă-mă, își caută propria consistență, și nu fericirea".

LXIX

MI-A APĂRUT DIN NOU IMAGINEA TIMPULUI cîștigat, căci eu întreb: „În numele cui?". Și iată că celălalt îmi răspunde: „În numele culturii sale". Ca și cum ea ar putea fi exercițiu gol. Pe aceea care-și alăptează copiii, măturătă casa și-și țese hainele o eliberez de aceste corvezi și, de-acum, fără ca ea să mai facă ceva, copiii sînt alăptați, casa măturată și hainele țesute. Iată că timpul acesta cîștigat trebuie umplut cu ceva. Și îi cînt cîntecul alăptatului, și alăptatul devine imn, și poemul casei, care-o va face să simtă casa în adîncul inimii. Dar iată că ea cască auzindu-le, căci n-a colaborat cu nimic la ele. Și așa cum muntele este pentru tine experiența ta despre mărăcini, despre pietrele care se rostogolesc și despre vîntul de pe creastă, iar eu nu aduc nimic în tine rostind cuvîntul „munte", dacă nu ți-ai părăsit niciodată litiera, nici ei nu-i spun nimic vorbindu-i despre casă, căci casa nu e clădită din timpul și din munca ei. Nu a gustat învolburarea pulberii, atunci cînd deschizi ușa în soare ca să scuturi, dimineața, praful de pe lucruri, nu și-a purtat privirea, seara, asupra dezordinii făcută peste zi — urma trecerii celor dragi, oalele adunate pe sobă, jeraticul stins în vatră și scutecele murdare ale copilului adormit — căci viața e umilă și minunată. Nu s-a trezit odată cu soarele, să-și reclădească o casă nouă în fiecare zi, asemenea păsărilor pe care le vezi în copac lustruindu-și penele cu ciocul, nu a așezat din nou lucrurile în perfecțiunea lor fragilă, pentru ca, iarăși, viața de peste zi, și mesele, și alăptatul, și jocul copiilor, și întoarcerea bărbatului, să o tulbure. Nu știe că o casă este lut în zori, pentru a deveni, seara, carte de amintiri. Nu și-a

pregătit niciodată pagina albă. Și ce-i vei putea spune vorbindu-i despre casă, astfel încît să capete pentru ea un înțeles ?

Dacă vrei să-i dai viață, o vei pune să lustruiască un ceainic de aramă pătat, astfel încît ceva din ea să lucească, în permanență, de-a lungul zilei, și, pentru a face din femeie un imn, vei inventa pentru ea, puțin cîte puțin, o casă de reclădit dimineața.

Astfel, timpul pe care-l vei cîștiga nu va avea sens. Nebun acela care încearcă să deosebească munca de cultură. Căci omul se va dezgusta de o muncă ce va fi parte moartă a vieții sale, apoi de o cultură care nu va fi decît joc fără acoperire, asemenea neroziei zarurilor pe care le arunci, dacă ele nu vor însemna pentru tine avere sau nu-ți vor rostogoli speranțele. Căci nu există joc de zaruri, ci joc al turmelor tale, al păşunilor tale, al aurului tău. Asemenea copilului care-și clădește grămăjoara de nisip, care nu e pentru el doar un pumn de pămînt, ci munte, citadelă sau corabie.

Desigur, am văzut omul lenevind cu plăcere. Am văzut poetul dormind sub palmier. Am văzut războinicul bîndu-și ceaiul în mijlocul curtezanelor. Am văzut tîmplarul bucurîndu-se, în pridvor, de blîndețea serii. Și, desigur, păreau plini de bucurie. Dar, ți-am spus-o : fiindcă erau sătui de oameni. Era un războinic care asculta cîntecele și privea dansurile. Un poet care visa întins pe iarbă. Un tîmplar care respira parfumul serii. Altundeva se împliniseră. Partea importantă din viața fiecăruia rămînea aceea a muncii. Căci ceea ce este adevărat despre arhitect, care este un om, și care se exaltă, și-și află întreaga semnificație atunci cînd stăpînește ascensiunea templului, și nu atunci cînd se relaxează jucînd zaruri, este adevărat pentru toți. Timpul cîștigat asupra muncii, dacă nu e simplu răgaz, destindere a mușchilor după efort, sau somn al minții după invenție, nu e decît timp mort. Și viața ți-o tai în două părți inacceptabile : o muncă ce nu este decît corvoadă în care refuzi să te dăruiești și o odihnă care nu e decît absență.

Nebuni aceia care încearcă să-i smulgă pe aurari religiei meseriei lor și, oferindu-le o alta, care nu mai e hrană a inimii lor, încearcă să se înalțe la demnitatea de a fi om, dîndu-le aurării fabricate în altă parte, ca

și cum te-ai putea îmbrăca într-o cultură ca într-o haină. Ca și cum ar exista aurari și fabricanți de cultură.

Eu spun că pentru aurari nu există decît o formă de cultură — cultura aurarilor. Iar aceasta nu poate fi decît împlinirea muncii lor, expresia suferințelor, a bucuriilor, femeilor, a măreției și mizeriei muncii lor.

Căci nimic nu e important și nu poate hrăni poeme adevărate, decît partea din viață care te leagă, care leagă foamea și setea ta, pîinea copiilor tăi și recunoașterea meritelor tale. Restul nu e decît joc, caricatură a vieții și caricatură a culturii.

Căci nu te transformi decît luptînd cu ceea ce ți se opune. Și de vreme ce răgazul nu solicită nimic din tine, și-l poți folosi la fel de bine dormind sub un copac sau în brațele vreunei femei ușoare, de vreme ce nu există nedreptate care să te facă să suferi, amenințare care să te frămînte, ce vei face, pentru a exista, dacă nu să reinventezi munca ?

Jocul nu valorează nimic, căci nu există pedeapsă care să te constrîngă să exiști ca jucător al unui anume joc. Iar eu refuz să-l confund pe acela care se culcă după-amiază în camera sa, goală și cu perdelele trase, pentru a proteja ochii de lumina zilei, cu celălalt, pe care l-am condamnat și l-am zidit pentru totdeauna în celula sa, deși amîndoi sînt întinși în același fel, deși amîndouă celulele sînt goale și aceeași lumină se răspîndește într-una ca și în cealaltă. Chiar dacă primul încearcă să facă pe condamnatul la moarte. Du-te să-i vezi la venirea zorilor. Primul va rîde ca de un joc pitoresc, dar vei descoperi că părul celui de-al doilea a albit. Iar el nu va putea să-ți povestească aventura pe care a trăit-o, căci cuvintele îi vor lipsi, asemenea celui care, urcînd un munte de pe vîrful căruia a descoperit o lume necunoscută, care l-a schimbat pentru totdeauna, nu se poate face înțeles de către tine.

Numai copiii înfig un băț în nisip, îl transformă în regină și se îndrăgostesc. Dar dacă eu vreau, prin aceleași mijloace, să îmbogățesc oamenii în simțămintele lor, va trebui ca din acel băț să fac un idol, să-l impun oamenilor și să-i constrîng să aducă ofrande care le vor cere sacrificii.

Atunci jocul va înceta să mai fie joc. Bățul va rodi. Omul va deveni imn de teamă sau de dragoste.

Asemenea acelei camere într-o după-amiază călduroasă, care, dacă o transform în celulă pentru toată viața, îi va smulge omului un chip neștiut și-i va arde rădăcina părului.

Munca te obligă să îmbrățișezi lumea. Cel care ară se izbește de pietre, se teme de apele cerului sau le dorește și, astfel, comunică și se îmbogățește, și se iluminează. Și fiecare pas al său devine răsunător. La fel, ruga și regulile unui cult te obligă să fii credincios sau să înșeli, să guști pacea sau remușcările. La fel, palatul tatălui meu obliga oamenii să fie ei înșiși, și nu o turmă informă, ai cărei pași nu au sens.

LXX

DESIGUR, ERA FRUMOASĂ ACEA DANSATOARE pe care o ridicase poliția imperiului meu. Frumoasă și misterioasă. Mi se părea că aș fi cunoscut, cunoscînd-o pe ea, pămînturi neștiute, cîmpii liniștite, nopți pe vîrful muntelui și călătorii în vîntul pustiului.

„Ea există", îmi spuneam. Am știut că are obiceiuri ciudate și că luptă pentru o cauză dușmană. Totuși, atunci cînd au încercat să-i sfarme tăcerea, oamenii nu smulseră decît un surîs melancolic candorii ei de nepătruns.

Eu cinstesc în primul rînd ceea ce-l face pe om să reziste focului. Omenire de adunătură, beată de vanitate și vanitatea tu însăți, te privești cu dragoste, ca și cum ar exista ceva în tine. Dar e de ajuns un călău și cîțiva tăciuni aprinși ca să scuipi tot, căci nu există nimic în tine care să nu se topească de la prima atingere. Acel ministru opulent, care mi-a displăcut pentru morga lui și care a complotat împotriva mea, nu a putut rezista amenințărilor, mi i-a vîndut pe conjurați, mi-a împărtășit, asudînd de frică, iubirile, credințele, comploturile lui, și-a înșirat măruntaiele în fața mea — căci există dintre aceia care nu ascund nimic în spatele zidurilor lor false. Aceluia, după ce și-a scuipat complicii și a abjurat :

— Cine te-a construit ? l-am întrebat. Pentru ce această opulență a pîntecelui, și acest cap aruncat pe spate, și această cută atît de solemnă a buzelor ? Pentru

ce această fortăreață, dacă nu există nimic de apărat înăuntru ? Omul poartă în el ceva mai important decît el însuși. Iar tu îți salvezi, ca fiind esențiale, carnea flască, dinții ce ți se clatină, pîntecele greu, văzîndu-mi ceea ce ele ar fi trebuit să servească, lucrurile cărora pretindeai că le ești credincios ! Nu ești decît un burduf plin de cuvinte vulgare...

Cînd călăul i-a rupt oasele, era groaznic să-l fi văzut și auzit.

Dar cealaltă, cînd am amenințat-o, a schițat în fața mea o reverență ușoară :

— Îmi pare rău, stăpîne...

Am privit-o fără să spun nimic și i s-a făcut frică. Albă deja, și cu o reverență mai înceată :

— Îmi pare rău, stăpîne...

Căci se gîndea că va trebui să sufere.

— Gîndește-te, i-am spus, că sînt stăpîn pe viața ta.

— Cinstesc, stăpîne, puterea ta...

Era serioasă, știind că poartă în ea un mesaj secret, care-i poate aduce moartea.

Și iată că devenea, în ochii mei, tabernacol al unui diamant. Dar eu aveam datorii față de imperiul meu.

— Faptele tale merită moartea.

— Ah ! Stăpîne... (era mai palidă decît în dragoste)... Fără îndoială, va fi drept...

Și am înțeles, cunoscînd oamenii, gîndul pe care nu l-ar fi putut spune : „Este drept nu să mor, ci să fie salvat ceea ce port în mine...".

— Există, deci, în tine, am întrebat, ceva mai de preț decît trupul tău tînăr și ochii tăi plini de lumină ? Crezi că aperi ceva în tine și, totuși, nimic nu va mai rămîne acolo cînd vei fi moartă...

S-a tulburat din cauza cuvintelor ce-i lipseau pentru a-mi răspunde :

— Poate, stăpîne, ai dreptate...

Dar simțeam că-mi dă dreptate doar în cuvinte, neștiind să se apere.

— Deci, te supui.

— Iartă-mă, da, mă supun, dar nu voi putea vorbi, stăpîne...

Disprețuiesc pe acela care se lasă convins de argumente, căci cuvintele trebuie să te exprime, nu să te conducă. Ele desemnează, fără a conține nimic. Dar acest

suflet nu era dintre acelea pe care cuvintele îl pot desfereca :

— Nu voi putea vorbi, stăpîne, dar mă supun...

Îl respect pe acela care, dincolo de cuvinte, chiar dacă acestea se contrazic, rămîne neclintit ca etrava unei corăbii, care, în ciuda furiei mării, se întoarce mereu înspre steaua sa. Căci, astfel, știu încotro se îndreaptă. Dar cei care se închid în logica lor urmează propriile lor cuvinte și se învîrt în loc, asemenea unor omizi.

Am privit-o îndelung :

— Cine te-a făurit ? De unde vii ? am întrebat-o.

A zîmbit fără să răspundă

— Vrei să dansezi ?

Și a dansat.

Iar dansul ei a fost minunat, dar nu putea să mă surprindă, de vreme ce exista ceva în ea.

Ai privit vreodată fluviul de pe vîrful muntelui ? A întîlnit aici o stîncă și, neputînd-o străpunge, i-a îmbrățișat conturul. A ocolit mai departe, pentru a se folosi de o pantă favorabilă. În cîmpie și-a încetinit mersul în meandre, slăbindu-i forțele ce-l trăgeau înspre mare. În altă parte, a adormit într-un lac. Apoi a împins acea ramură înainte, așezînd-o pe cîmpie ca pe o spadă.

La fel, îmi place ca dansatoarea să întîlnească linii de forță. Ca mișcarea ei să se oprească, iar apoi să se elibereze. Ca surîsul, care acum era ușor, să devină aspru, pentru a dăinui ca o flacără sub vînt, ca acum să alunece cu ușurință, ca pe o pantă invizibilă, dar apoi să încetinească, iar pașii să-i devină grei, ca și cum ar urca un munte. Îmi place să se poticnească de ceva. Sau să triumfe. Sau să moară. Îmi place ca ea să fie o priveliște construită împotriva ei, și să existe în ea gînduri îngăduite și gînduri condamnate. Priviri posibile și priviri imposibile. Rezistențe, aderiuni și refuzuri. Nu-mi place să fie aidoma în toate direcțiile, ca o piftie. Ci structură vie asemenea arborelui, care nu e liber să crească, ci se diversifică după geniul seminței sale.

Căci dansul este destin și trecere prin viață. Dar eu le vreau întemeiat și însuflețit de ceva, pentru ca mersul tău să mă emoționeze. Căci dacă vrei să treci peste trecut, și trecutul ți se opune, dansezi. Dacă vrei să iubești și rivalul ți se opune, dansezi. Și dansul săbiilor e cel care aduce moartea. Și tot dans e mișcarea corăbiei ce

caută ocoluri invizibile ale vîntului, care s-o împingă înspre portul dorit.

Ai nevoie de dușman pentru a dansa, dar ce dușman te-ar onora cu dansul său, dacă n-ar exista nimic în tine ?

Dansatoarea, luîndu-și obrazul în mîini, mi-a mișcat inima. Și am văzut în ea o mască. Căci există, în parada sedentarilor, figuri ce par a fi frămîntate, dar nu sînt decît capace de cutii goale. Căci nimic nu există în tine, dacă n-ai primit nimic. Dar pe aceea o recunoaștem ca depozitar al unei moșteniri. Exista în ea acel sîmbure tare ce rezistă călăului, căci greutatea unei mori întregi nu i-ar putea stoarce secretul. Această răscumpărare pentru care pieri și datorită căreia știi să dansezi. Căci nu e om decît acela pe care imnul, sau poemul, sau ruga l-au înfrumusețat și care e clădit pe dinăuntru. Privirea lui se fixează asupra ta cu limpezime, căci e privirea unui om bogat lăuntric. Iar dacă-i vei lua forma feței, ea va deveni mască impunătoare a voinței unui om. Și știi despre el că va dansa împotriva dușmanului. Dar ce vei ști despre dansatoare dacă nu este decît loc gol ? Căci nu există dans al sedentarului. Dar acolo unde pămîntul este zgîrcit, unde căruța se agață în pietre, unde vara prea fierbinte arde recoltele, unde omul rezistă dușmanilor, unde cel slab este zdrobit, acolo se naște dansul, din sensul fiecărui pas. Căci dansul e luptă împotriva ingerului. Dansul e război, seducție, asasinat și căință. Și ce dans voi scoate din turma ta bine hrănită ?

LXXI

INTERZIC NEGUSTORILOR SĂ-ȘI LAUDE PREA mult mărfurile. Căci ei se transformă repede în pedagogi și-ți prezintă ca scop ceea ce, prin esență, nu e decît mijloc și, înșelîndu-te astfel asupra drumului de urmat, te va degrada curînd, căci dacă muzica lor e vulgară, îți vor fabrica, pentru a o vinde, un suflet vulgar. Or, dacă e bine ca obiectele să fie create pentru a fi de folos oamenilor, ar fi monstruos ca oamenii să fie creați pentru a servi obiectelor drept ladă de gunoi.

LXXII

TATĂL MEU SPUNEA :

„Trebuie să creezi. Dacă ai această putere, nu te preocupa de organizare. Se vor naşte alţi o sută de mii care vor servi creaţiei tale, din care se vor înfrupta ca viermii din carne. Dacă ai creat o religie, nu te preocupa de dogmă. Se vor naşte o sută de mii de comentatori care o vor clădi. A crea înseamnă a clădi fiinţa, şi orice creaţie este inexprimabilă. Dacă merg într-o seară în acel cartier al oraşului care e canal scurgîndu-se in mare, nu trebuie să inventez canalul, serviciile de strîngere şi cîmpurile de împrăştiere a gunoiului. Eu aduc dragostea faţă de pragul lustruit, şi în jurul ei se vor naşte cei ce spală trotuarele, ordonanţele de poliţie şi cei care adună gunoiul. Nici nu inventez un univers în care, prin magia ordonanţelor, munca să-l înalţe pe om în loc să-l abrutizeze, în care cultura să se nască din muncă, nu din odihnă. Nu poţi merge împotriva greutăţii lucrurilor. Greutatea lucrurilor e aceea care trebuie schimbată. Iar aceasta este poem, sau sculptură, sau imn. Şi dacă vei cînta destul de tare imnul muncii nobile, sens al existenţei, împotriva imnului odihnei, care coboară munca la rangul de impozit şi împarte viaţa omului în trudă de sclav şi odihnă goală, nu te preocupa de motive, de logică şi de regulamente speciale. Vor veni comentatorii să explice de ce imaginea ta e frumoasă şi cum trebuie construită. Vor merge într-o anume direcţie şi vor şti să argumenteze pentru a-ţi demonstra că e singura. Şi aceasta va face ca regulamentele să te împlinească, iar adevărul tău să se realizeze.

Căci nu au importanţă decît înclinarea şi direcţia, şi tendinţa înspre. Căci doar aici se află forţa mareei care, puţin cîte puţin, fără inteligenţa logicienilor, dizolvă digurile şi întinde imperiul mării. Îţi spun : orice imagine puternică se împlineşte. Nu te preocupa în primul rînd de calcule, de texte de lege şi de invenţii. Nu inventa un oraş al viitorului, căci acela care se va naşte nu-i va semăna. Creează dragostea faţă de turnurile ce domină nisipurile. Şi sclavii sclavilor arhitecţilor tăi vor descoperi cum trebuie cărate pietrele. Aşa cum apa, fiind

atrasă în jos, descoperă cum poate fi înșelată vigilența cisternei.

Iată pentru ce, îmi explica tatăl meu, creația rămîne invizibilă, asemenea dragostei care, din diversitatea lucrurilor, clădește un domeniu. E steril să lovești sau să demonstrezi. Căci te înarmezi împotriva a tot ceea ce te uimește, și oricărei demonstrații îi opui o alta, mai frumoasă. Dar cum ai putea demonstra domeniul ? Dacă-l atingi pentru a vorbi despre el, nu va mai fi decît amestec de lucruri. Dacă, pentru a explica umbra și liniștea templului, îl atingi și-i demontezi pietrele, opera îți e în zadar, căci, abia atins, el nu mai e decît îngrămădire de pietre, și nu liniște și umbră.

Dar te voi lua de mînă și vom merge alături. În voia pașilor voi urca pe vîrful colinei. Acolo îți voi spune, cu o voce oarecare, lucruri pe care ți le vei închipui a fi fost gîndite de tine însuți. Căci colina pe care am ales-o creează această ordine, și nu alta. Marea imagine nu se remarcă niciodată ca fiind astfel. Ea există. Sau, mai exact, te găsești în ea. Și cum ai putea lupta împotrivă ? Dacă te instalez în casă, locuiești pur și simplu acolo, și de la această origine pleci pentru a judeca lucrurile. Dacă te instalez în unghiul din care femeia pare frumoasă și trezește dragostea, te vei simți, pur și simplu, îndrăgostit. Cum ai putea refuza această dragoste în numele întîmplării care te ține aici în acest moment, și nu în altul ? Trebuie să fii undeva ! Iar creația mea nu e decît o alegere a zilei și a orei, care nu se discută, ci este, pur și simplu. Și puțin îți pasă de acest arbitrar. L-ai auzit, oare, pe cel înlănțuit de dragoste plîngîndu-se că întîlnirea a fost întîmplătoare și că acea femeie care-l frămîntă ar fi putut să fie moartă, sau să nu se fi născut, sau să se găsească atunci în altă parte ? Am creat dragostea ta alegînd ora și locul, iar faptul că-ți dai sau nu seama de aceasta nu te ajută să te aperi, și iată că ești prizonier.

Dacă vreau să creez în tine drumețul care se îndreaptă noaptea spre creasta scăldată în stele, creez imaginea care te face să înțelegi că numai în acea spumă a stelelor pe creastă te vei putea împărtăși. Și nu voi fi fost pentru tine decît întîmplare care-ți descoperă această necesitate, căci necesitatea îți aparține, asemenea emoției datorată poemului. Iar faptul că îți dai sau nu

seama de acţiunea mea nu te va împiedica să înaintezi. Cum ai putea, atunci cînd împingi uşa şi zăreşti diamantul strălucind în umbră, să-l doreşti mai puţin, ştiind că e fruct al unei porţi deschise, care te-ar fi putut conduce în altă parte ?

Dacă te culc într-un pat şi-ţi dau să iei un leac de somn, leacul va fi real, şi somnul de asemenea. A crea înseamnă a-l situa pe celălalt acolo unde vede lumea aşa cum o doreşte, şi nu a-i propune o lume nouă.

Dacă inventez o lume şi te duc acolo pentru a ţi-o arăta, nu o vei vedea. Şi ai dreptate. Căci ea e falsă din punctul tău de vedere, iar tu îţi aperi cu raţiune adevărul. Şi sînt lipsit de eficacitate atunci cînd mă arăt pitoresc, sau strălucitor, sau paradoxal, căci nu este pitoresc, sau strălucitor, sau paradoxal decît ceea ce, privit dintr-un punct de vedere, era făcut pentru a fi privit din altul. Mă admiri, dar eu nu creez, sînt măscărici şi fals poet.

Dar dacă în mersul meu, care nu e nici adevărat, nici fals — nu există paşi pe care să-i poţi nega, căci ei există — te duc acolo unde adevărul e nou, nu mă vei remarca drept creator şi nu voi fi pentru tine nici pitoresc, nici strălucitor, nici paradoxal, paşii vor fi simpli şi se vor succeda simplu, iar eu nu voi fi cauza criticabilă a faptului că, văzută de aici, această întindere sporeşte în inima ta, sau această femeie e mai frumoasă, căci este adevărat că, de aici, femeia se vede mai emoţionantă, iar întinderea — mai vastă. Actul meu domină şi nu se înscrie în urme, reflexe sau semne şi, negăsindu-le, nu vei putea lupta împotriva mea. Abia atunci sînt creator şi poet adevărat. Căci creator sau poet nu e acela care inventează sau demonstrează, ci acela care-ţi ajută împlinirea

Trebuie, întotdeauna, atunci cînd creezi, să absorbi contradicţii. Căci nimic nu e limpede sau obscur, incoerent sau coerent, complex sau simplu, în afara omului. Totul este, pur şi simplu. Iar atunci cînd vrei să te mişti printre lucruri cu limbajul tău stîngaci şi să gîndeşti la faptele tale viitoare, nu vei găsi nimic care să nu fie contradictoriu. Dar eu vin cu puterea mea, care nu e aceea de a nu-ţi demonstra nimic după limbajul tău, căci contradicţiile care te frămîntă sînt fără ieşire. Nici de a-ţi arăta falsitatea limbajului tău,

căci nu e fals, ci incomod. Ci, pur și simplu, să te duc într-o plimbare în care pașii urmează unul altuia, să te așez pe înălțimea de unde conflictele tale se rezolvă și să te las să-ți descoperi singur adevărul".

LXXIII

ȘI M-A CUPRINS DORUL DE MOARTE:

„Dă-mi pacea staulului, îi spuneam Domnului, a lucrurilor bine orînduite, a recoltelor așezate în hambare. Lasă-mă să fiu, după ce-mi voi fi încheiat devenirea. Sînt obosit de doliul inimii mele, de atîtea ori încercat. Sînt prea bătrîn pentru a reîncepe să cresc prin toate vremurile mele. Am pierdut, unul după altul, toți prietenii și dușmanii mei, iar pe drumul plăcerilor mele triste s-a făcut lumină. M-am îndepărtat, m-am întors, am privit; am regăsit oamenii în jurul vițelului de aur, nu interesați, ci stupizi. Copiii care se nasc astăzi îmi sînt mai străini decît barbarii fără religie. Sînt împovărat de comori inutile, ca de o muzică ce niciodată nu va mai fi înțeleasă.

Mi-am început opera cu securea tăietorului de lemne în mînă și eram îmbătat de cîntul arborilor. Pentru a fi drept, trebuie să te închizi într-un turn. Dar acum, cînd am privit oamenii prea de aproape, mă simt obosit.

Arată-mi-te, Doamne, căci totul e pierdut atunci cînd pierdută e dragostea pentru tine".

Un gînd mi-a apărut după marele triumf.

Căci intrasem învingător în oraș, iar mulțimea s-a împrăștiat într-o beție de flamuri, strigînd și cîntînd la trecerea mea. Iar florile alcătuiau un pat gloriei noastre. Dar nu am avut decît un simțămînt amar. Mi se părea că sînt prizonierul unui popor vlăguit.

Căci această mulțime care-ți slăvește gloria te lasă atît de singur! Cel care ți se oferă se îndepărtează de tine, căci nu există altă legătură între tine și el decît credința comună. Doar aceia îmi sînt tovarăși adevărați, care se prosternează împreună cu mine în aceeași rugă. Grăunțe ale aceluiași spic și contopiți în același aluat, pentru a forma pîinea. Dar cei ce mă adorau îmi aduceau pustiu în suflet, căci nu pot să-i respect pe cei

care se înşală şi nu pot consimţi la această adoraţie faţă de mine. Nu ştiu să primesc tămîia, căci nu mă voi privi niciodată în ochii celorlalţi şi sînt obosit de mine însumi, căci sufletul meu e greu de purtat şi, pentru a mă împlini în eternitate, trebuie să mă despoi de ceea ce-mi aparţine. Iar cei ce mă tămîiau mă făceau trist şi gol, asemenea unui puţ secat asupra căruia s-a aplecat mulţimea însetată. Neavînd nimic de dat care să merite osteneala şi, de la aceia care se prosternau în faţa mea, nemaiavînd nimic de primit.

Căci am nevoie de acela care este fereastră deschisă asupra mării, şi nu oglindă în care mă plictisesc privindu-mă.

Şi din acea mulţime, doar morţii, pe care nu-i mai frămînta vanitatea, îmi apăreau demni.

Şi mi-a apărut acest gînd, obosit fiind de aclamaţiile care, asemenea unui zgomot lipsit de sens, nu aveau nimic să-mi spună.

Un drum abrupt şi alunecos se căţăra deasupra mării. Furtuna se dezlănţuise, iar noaptea curgea asemenea unui burduf prea plin. Cu obstinare urcam înspre Domnul, pentru a-l întreba despre raţiunea lucrurilor şi a mă face să înţeleg unde ducea schimbarea spre care fusesem împins.

Dar în vîrful muntelui nu am aflat decît un bloc impunător, de granit negru.

„El este, îmi spuneam, imuabil şi incoruptibil“, căci încă speram să nu mă închid în singurătatea mea.

„Doamne, i-am spus, învaţă-mă. Iată că prietenii, tovarăşii şi supuşii mei nu mai sînt pentru mine decît păpuşi vorbitoare. Îi ţin în mînă şi îi fac să se mişte după dorinţa mea. Dar nu ascultarea lor mă frămîntă, căci e bine că înţelepciunea mea să coboare în ei, ci faptul că au devenit reflexul unei oglinzi ce mă face să fiu mai singur decît un lepros. Dacă eu rîd, rîd şi ei. Dacă eu tac, se întristează. Iar cuvintele mele îşi află loc în sufletele lor asemenea vîntului în frunzele copacilor. Eu sînt singurul care le umple sufletele. Pentru mine nu mai există schimb, căci în această masă fără margini, care mă ascultă, nu aud decît propria-mi voce, pe care ei mi-o trimit înapoi asemenea ecourilor de gheaţă ale unui templu. Pentru ce iubirea mă în-

spăimîntă şi ce pot să aştept de la această iubire, care nu este decît multiplicare a mea ?“.

Dar blocul de granit, pe care se prelingeau picături strălucitoare de ploaie, rămînea imperturbabil.

„Doamne, i-am spus, căci pe o ramură vecină se afla un corb, înţeleg că măreţia ta îţi cere să nu-mi dai răspuns. Totuşi, am nevoie de un semn. Cînd îmi voi termina ruga, ordonă acestui corb să-şi ia zborul. Acesta va fi un semn primit de la altul decît eu însumi şi nu voi mai fi singur în lume. Voi fi legat de tine prin încredere, chiar dacă această încredere e nelămurită. Nu cer nimic, decît să mi se arate că există, poate, ceva de înţeles“.

Dar corbul rămînea nemişcat. M-am înclinat atunci în faţa zidului de granit.

„Doamne, i-am spus, desigur ai dreptate. Nu este de măreţia ta să te supui dorinţelor mele. Dacă şi-ar fi luat zborul, m-aş fi întristat şi mai tare. Căci un asemenea semn nu l-aş fi primit decît de la un egal, deci tot de la mine, şi ar fi fost un reflex al dorinţelor mele. Şi, încă o dată, n-aş fi întîlnit decît singurătatea mea“.

Prosternîndu-mă, am făcut cale întoarsă.

Dar desperarea mea făcea loc unei împăcări neaşteptate. Mă cufundam în noroiul drumului, îmi zdreleam pielea de stînci, luptam împotriva rafalelor biciuitoare şi, totuşi, sufletul mi se făcea mai limpede şi mai senin. Căci nu ştiam nimic, dar nimic n-aş fi putut afla fără dezamăgire. Căci nu-l atinsesem pe dumnezeu, dar un zeu care se lasă atins nu mai este un zeu. Şi nici dacă dă ascultare rugii. Pentru prima oară, înţelegeam că măreţia rugii vine, înainte de toate, din lipsa unui răspuns, căci în acest schimb nu-şi are locul josnicia unui negoţ. Şi, de asemenea, că pentru a învăţa să te rogi, trebuie să faci ucenicia tăcerii. Că dragostea începe doar atunci cînd nu mai aştepţi răsplată. Dragostea este învăţătură a rugăciunii, iar rugăciunea este învăţătură a tăcerii.

Şi m-am întors în mijlocul poporului meu, închizîndu-l pentru prima oară în tăcerea iubirii mele. Şi dînd naştere, astfel, ofrandelor sale pînă la moarte. Căci erau
 îmbătaţi de buzele mele veşnic închise. Eram păstor,

tabernacol al cîntului lor, păstrător al destinelor lor, stăpîn al bunurilor lor şi al vieţilor lor, şi totuşi mai sărac decît ei, mai umil în mîndria mea ce nu se lăsa îngenuncheată. Ştiind că nu am nimic de primit. Dar ei se împlineau prin mine, iar cîntul lor lua naştere din tăcerea mea. Şi prin mine, ei şi eu însumi nu eram decît rugă ce lua naştere din tăcerea Domnului.

LXXIV

I-AM VĂZUT FRĂMÎNTÎND LUTUL. FEMEILE vin, îi ating pe umăr — e ora mesei. Dar ei le trimit înapoi la strămchini, cufundaţi cum sînt în opera lor. Apoi soseşte noaptea şi, în lumina palidă a lămpilor cu ulei, îi regăseşti căutînd în humă o formă pe care n-ar putea-o descrie. Şi puţini dintre cei fervenţi se îndepărtează, căci forma aceasta e legată de ei asemenea fructului de arbore. Ei sînt trunchi plin de sevă, din care ea se hrăneşte. Nu-şi vor părăsi opera pînă ce ea nu se va desprinde din ea însăşi, asemenea unui fruct copt. Ţi s-a părut vreodată, văzîndu-i epuizaţi, că banii cîştigaţi contează pentru ei, sau destinul final al operei lor ? Nu muncesc niciodată pentru prezentul muncii lor, nici pentru negustori, nici pentru ei înşişi, ci pentru urna de pămînt şi pentru curbura toartei ei. Pentru o imagine veghează, imagine care încet le umple inima, aşa cum dragostea maternă creşte odată cu mişcările pruncului în pîntec.

Iar dacă eu vă strîng pe toţi împreună şi vă pun să munciţi la marea urnă pe care o ridic în inima cetăţilor, pentru ca ele să fie păstrătoare a liniştii templului, e bine ca în ascensiunea ei să primească ceva din voi înşivă, iar voi s-o iubiţi. E bine ca eu să vă constrîng să construiţi trupul, punţile şi catargele unei corăbii ce va călători pe mare, iar într-o bună zi, asemenea unei zile de sărbătoare, s-o împodobiţi cu pînze şi s-o oferiţi mării în dar.

Atunci zgomotul ciocanelor voastre va fi cînt, sudoarea şi eforturile voastre vor fi fervoare. Iar lansarea în larg a corăbiei va fi întîmplare miraculoasă, căci apele vor primi de la voi podoabe de flori.

LXXV

IATĂ PENTRU CE UNITATEA DRAGOSTEI O FAC să crească în coloane diverse, în cupole și în sculpturi patetice. Căci unitatea, pentru a o exprima, trebuie s-o difersifici la infinit. Iar aceasta nu trebuie să te mire.

Numai absolutul ce vine din credință, din fervoare sau dorință contează. Căci mersul înainte al corăbiei este unul singur, dar la el colaborează și cel ce ascute un ferăstrău, și cel ce spală puntea sau cel ce se cațără pe catarg.

Iar această dezordine vă neliniștește, căci vi se pare că, dacă oamenii s-ar supune acelorași mișcări sau ar trage toți în aceeași direcție, ar cîștiga în putere. Dar vă răspund : temelia, atunci cînd este vorba despre om, nu se află în urmele vizibile. Trebuie să te înalți pentru a o descoperi. Și, așa cum nu-i reproșezi sculptorului că, pentru a atinge și a surprinde esența, nu a simplificat pînă la esență, ci s-a folosit de semne diverse, ca buze, ochi, riduri și păr, căci avea nevoie de structura unui năvod pentru a-și captura prada, năvod datorită căruia vei simți pătrunzîndu-te de o melancolie unică, ce te va ajuta să te împlinești, la fel nu trebuie să te neliniștești de dezordinea imperiului meu. Căci această comunitate de oameni, acest nod al trunchiului din care pornesc ramuri diferite, această unitate pe care vreau s-o ating și care este sens al imperiului meu, trebuie să te îndepărtezi puțin pentru a o descoperi. Și, îndepărtîndu-te, nu vei mai vedea decît o corabie înaintînd pe mare.

Căci dacă eu transmit oamenilor mei dragostea înaintării în larg, iar fiecare va fi împins de fervoare, îi vei vedea curînd diversificîndu-se după însușirile lor diferite. Unul va țese pînze, altul va culca arbori în pădure cu fulgerul securii sale. Altul va făuri cuie, iar undeva va exista unul care va urmări mersul stelelor, pentru a învăța cum se conduce o corabie. Și toți nu vor fi decît unul singur. A crea o corabie nu înseamnă a țese pînză, a făuri cuie sau a citi mersul stelelor, ci a crea dragostea de mare, care este una, și la lumina căreia nimic nu mai e contradictoriu, ci totul este comunitate în iubire.

Iată pentru ce eu colaborez, deschizînd brațele dușmanilor mei pentru ca ei să mă îmbogățească, știind că există o înălțime de la care, privită, lupta seamănă cu dragostea.

A crea o corabie nu înseamnă a o prevedea în amănuntele ei. Căci dacă voi face planurile corăbiei, eu singur, din diversitatea ei nu voi surprinde nimic. Totul se va schimba, iar la aceste invenții pot lucra alții. Nu am nevoie să cunosc fiecare cui al corăbiei. Ci trebuie să le aduc oamenilor dragostea pentru mare.

Cu cît cresc mai mult, asemenea arborelui, cu atît mai adînc îmi înfig rădăcinile. Iar catedrala mea, care este una, va ieși din mîinile aceluia care, plin de scrupule, va sculpta un chip pe care se citește remușcarea, și din mîinile celuilalt care, știind să se bucure, sculptează un surîs. Din rezistența celui care mi se împotrivește și din fidelitatea celui care îmi este credincios. Și nu-mi reproșați că am acceptat dezordinea și indisciplina, căci singura disciplină pe care o recunosc este cea a inimii ce domină, iar dacă veți intra în templul meu veți fi uluiți de unitatea, de măreția și de liniștea lui, iar atunci cînd veți vedea prosternîndu-se, unul alături de celălalt, pe fidel și pe revoltat, pe sculptor și pe șlefuitorul de coloane, pe savant și pe neștiutor, pe cel vesel și pe cel trist, să nu-mi spuneți că sînt exemple de incoerență, căci ei sînt, prin rădăcina lor, unul singur, iar templul, prin ei, s-a împlinit și și-a aflat toate căile de care avea trebuință.

Cel care creează o ordine de suprafață se înșală, neștiind să domine de la suficientă înălțime pentru a descoperi templul, corabia și dragostea și, în locul unei ordini adevărate, creează o disciplină de jandarm, în care toți trag în aceeași direcție și bat același pas. Dacă fiecare dintre supușii tăi seamănă celorlalți, nu ai atins unitatea, căci o mie de coloane identice nu dau naștere decît unui stupid efect de oglindă, și nu unui templu. Iar perfecțiunea operei tale ar fi ca din acești o mie de supuși să-i masacrezi pe toți, în afară de unul.

Ordinea veritabilă este templul. Creație a inimii arhitectului, care leagă, asemenea unei rădăcini, diversitatea materialelor și care are nevoie de chiar această diversitate pentru a fi unul, neclintit și puternic.

Nu trebuie să te înspăimînte că unul este altfel decît celălalt, că aspiraţiile unuia se opun aspiraţiilor celuilalt, că limbajul unuia nu este şi limbajul celuilalt, trebuie să te bucuri, căci dacă eşti creator vei clădi un templu de mai mare cuprindere, care să fie măsura lor comună.

Îl numesc orb pe cel care se închipuie creator atunci cînd dărîmă o catedrală şi înşiră pietrele în ordinea mărimii, una după alta.

LXXVI

SĂ NU TE NELINIŞTEASCA STRIGATELE PE care le va deştepta cuvîntul tău, căci un adevăr nou este o structură nouă oferită dintr-o dată (şi nu o enunţare evidentă prin care să poţi înainta din consecinţă în consecinţă) şi, de fiecare dată cînd voi da un înţeles vreunui element al imaginii tale, ţi se va obiecta că acelaşi element juca un rol diferit în cealaltă imagine şi nu se va înţelege de la bun început pentru ce pari a te contrazice şi a contrazice în acelaşi timp.

Dar voi spune : „Acceptaţi să muriţi pentru voi înşivă, uitaţi că asistaţi fără rezistenţă la creaţia mea cea mai nouă ! Numai aşa vă veţi putea împlini, închizîndu-vă în crisalidele voastre. Şi-mi veţi spune după aceea dacă nu aveţi sufletul mai limpede, mai liniştit şi mai vast".

Căci nu există un din aproape în aproape, nici în statuia pe care o cioplesc, nici în adevărul pe care-l demonstrez. Adevărul este unul, şi nu se vede decît după ce-ai fi ajuns la el. Şi chiar atunci nu-l remarci, căci te afli în mijlocul lui. Iar adevărul adevărului meu este omul ce se naşte din el.

Acelaşi lucru despre mănăstirea în care te închid pentru a te transforma. Dacă-mi vei cere, prins în vanităţile şi problemele tale vulgare, să-ţi demonstrez această mănăstire, nu voi binevoi să-ţi răspund, căci cel ce ar putea înţelege este altul decît tine însuţi şi, înainte de toate, trebuie să-i dau viaţă. Eu nu pot decît să te constrîng la împlinire.

Nu te nelinişti, deci, de protestele ce vor urma constrîngerilor tale. Căci cei care strigă ar avea dreptate dacă i-ai atinge în esenţa lor şi i-ai frustra de măreţia

lor. Dar respectul față de om este respectul față de noblețea sa. Ei numesc dreptate libertatea de a continua să existe, putrezi chiar, căci așa au venit pe lume. Și vindecîndu-i, nu voi leza nimic din ceea ce e divin.

LXXVII

IATĂ PENTRU CE POT SĂ SPUN CĂ REFUZ SĂ mă alătur lor, dar refuz, în același timp, să-i exclud. Nu sînt nici intransigent, nici moale, nici ușor de împăcat. Accept omul cu defectele lui, exercitîndu-și, totuși, vigoarea. Nu fac din adversarul meu un martor, simplu cal de bătaie al nefericirilor noastre, pe care ar fi bine să-l arzi de viu în piața publică. Îl accept în întregime pe adversarul meu, și totuși îl resping. Căci apa e proaspătă și bună. Bun e și vinul limpede. Dar oamenilor întregi nu le voi da să bea amestec de apă și vin.

Nu există nimeni în lume care să nu aibă deloc dreptate. Decît cei care raționează, argumentează, demonstrează și, folosindu-se de un limbaj logic fără conținut, nu pot nici să greșească, nici să aibă dreptate. Ei fac doar zgomot, dar un zgomot ce poate face ca sîngele oamenilor să curgă mult timp, căci sînt foarte mîndri de ei înșiși. Pe aceștia îi refuz, pur și simplu, așa cum retez copacii.

Dar oricine acceptă distrugerea urnei sale de carne, pentru a salva comoara ce se află închisă în ea, are dreptate. Am mai spus-o. A-i proteja pe cei slabi sau a-i sprijini pe cei puternici, iată dilema ce te frămîntă. Și e posibil ca dușmanul tău să-i protejeze pe cei slabi, în timp ce tu îi sprijini pe cei puternici. Și iată că sînteți constrînși să luptați pentru a salva teritoriul unuia, teritoriu al putreziciunii demagogilor ce slăvesc răul pentru rău, sau teritoriul altuia, al cruzimii stăpînilor de sclavi care, folosindu-se de bici pentru a constrînge, împiedică devenirea omului. Iar viața te pune în fața acestor conflicte cu o tărie ce-ți cere să folosești armele. Căci doar gîndul (dacă el crește aidoma unei ierburi) că nici un dușman nu este echilibru devine minciună și devorează lumea.

Aceasta se datorează cîmpului minuscul al conștiinței tale. Și, așa cum nu poți, atunci cînd ești atacat, să te

gîndești în același timp la tactica luptei și să simți loviturile, așa cum nu poți în același timp să simți frica de naufragiu și mișcările hulei, iar cel căruia îi e frică nu simte răul de mare, iar cel căruia îi e rău nu mai simte frica, așa îți va fi imposibil, dacă nu vei fi ajutat de limpezimea unui limbaj nou, să gîndești și să trăiești în același timp două adevăruri contrarii.

LXXVIII

AU VENIT PENTRU A-MI FACE OBSERVAȚII NU geometrii imperiului meu, al căror număr se reducea, dealtfel, la unul și care, de fapt, era mort, ci o delegație a comentatorilor geometrilor, care erau zece mii.

Atunci cînd creezi o corabie, nu te îngrijești de cuie, de catarge sau de scîndurile punții, ci închizi într-un arsenal zece mii de sclavi și cîțiva vătafi înarmați cu bice. Și gloria corăbiei se răspîndește. Dar n-am văzut niciodată un sclav lăudîndu-se că a învins marea.

Dar cel ce creează o geometrie fără a se îngriji să o deducă pînă la capăt din consecință în consecință, căci această muncă depășește atît timpul, cît și puterile sale, va da naștere armatei de zece mii de comentatori ce șlefuiesc teoremele, explorează căile fertile și culeg fructele arborelui. Dar pentru că ei nu sînt sclavi și nu există bici pentru a-i împinge din spate, nu există unul dintre ei care să nu se închipuie egal în valoare singurului geometru adevărat, căci, în primul rînd, îl înțelege, iar apoi îi îmbogățește opera.

Dar eu, știind cît de prețioasă este munca lor — căci recoltele spiritului trebuie și ele strînse — știind însă, de asemenea, că e derizoriu să confunzi această muncă cu creația, care este gest gratuit, liber și imprevizibil al omului, îi țin la distanță de teamă să nu se pătrundă de orgoliul lor și să nu mi se adreseze ca unui egal. Și îi auzeam murmurînd și plîngîndu-se de aceasta.

Mi-au vorbit :

„Protestăm în numele dreptății. Noi sîntem preoții adevărului. Legile tale sînt legile unui zeu mai puțin sigur decît al nostru. Tu ai de partea ta războinicii, ai căror mușchi ne pot zdrobi. Dar noi vom avea dreptatea împotriva ta, chiar ferecați fiind în temnițele tale“.

Vorbeau, ghicind că nu riscau să-mi deştepte mînia.

Şi s-au privit unul pe celălalt, satisfăcuţi de propriul lor curaj.

Dar eu mă gîndeam. Pe singurul geometru adevărat îl primisem în fiecare zi la masa mea. Noaptea, cîteodată, cînd nu mă ajungea somnul, mersesem în cortul lui, descălţîndu-mă cu pioşenie la intrare, îi băusem ceaiul şi gustasem mierea înţelepciunii lui.

„— Tu, geometru... îi spuneam eu.

— Eu nu sînt în primul rînd geometru, sînt om. Un om care visează cîteodată la geometrie atunci cînd nu-i ocupat cu ceva mai bun ca somnul, foamea sau dragostea. Acum, cînd am îmbătrînit, ai, desigur, dreptate : nu mai sînt decît un geometru.

— Tu eşti cel căruia i se arată adevărul...

— Nu sînt decît cel care pipăie şi caută un limbaj asemenea unui copil. Adevărul nu mi s-a arătat. Dar limbajul meu e uşor de înţeles pentru oameni, asemenea muntelui tău, iar în acest limbaj oamenii îşi creează, ei înşişi, adevărul.

— Eşti trist, geometrule.

— Mi-ar fi plăcut să descopăr în univers urma unui veşmînt divin şi, simţind în afara făpturii mele un adevăr, asemenea unui zeu ce s-a ascuns timp îndelungat de oameni, mi-ar fi plăcut să-i smulg vălul de pe faţă pentru a-l arăta celorlalţi. Dar nu mi-a fost dat să mă descopăr decît pe mine însumi...“.

Astfel vorbea. Ei însă îmi fluturau flamura idolului lor deasupra capului.

„Vorbiţi mai încet, le-am spus ; chiar dacă înţeleg greu, aud foarte bine“.

Şi, mai încet, într-adevăr, au început să murmure.

În sfîrşit, unul dintre ei a luat cuvîntul în numele tuturor, după ce ei l-au împins încet în faţă, căci începeau să regrete că arătaseră atît de mult curaj.

„Ţi s-a părut vreodată, mi-a spus el, că există creaţie arbitrară sau poezie în momentul adevărurilor pe care te rugăm să le recunoşti ? Afirmaţiile noastre decurg una din cealaltă, păstrînd o logică strictă, şi nu există nimic omenesc care să fi dirijat această operă“.

Astfel, pe de o parte, revendicau proprietatea unui adevăr absolut — asemenea acelor triburi ce se închină unui oarecare idol din lemn vopsit care, spun ei, lan-

scază trăsnete — și, pe de altă parte, se așezau pe același plan cu singurul geometru adevărat, fiindcă toți, cu mai multă sau mai puțină reușită, descoperiseră, probabil, ceva, fără a fi creat însă nimic.

„Vom stabili în fața ta relațiile ce există între liniile unei figuri. Iar dacă noi putem să încălcăm legile tale, ție nu-ți va fi niciodată posibil să le încalci pe ale noastre. Trebuie să ne faci miniștri pe noi, care cunoaștem".

Tăceam, reflectînd la prostia lor. Nu mi-au înțeles tăcerea și au ezitat :

„Căci vrem să-ți fim de folos", mi-au spus.

Le-am răspuns :

„Susțineți că nu creați nimic, și asta e foarte bine. Căci un smintit va crea alți smintiți. Un burduf plin cu aer nu creează decît vînt, iar dacă ați crea regate, respectul față de o logică ce nu se aplică decît istoriei deja trecute, statuii deja plămădită și organului mort le-ar crea supuse de la început sabiei barbare.

Au fost descoperite odată urmele unui om care, părăsindu-și în zori cortul și mergînd în direcția mării pînă la faleza înaltă, s-a lăsat să cadă de la înălțimea ei. Au existat logicieni care s-au aplecat asupra urmelor și au aflat adevărul. Căci nici o verigă nu lipsea din lanțul evenimentelor. Pașii urmau unul altuia și nu exista nici unul care să nu fi decurs din cel precedent. Urmărind pașii de la efect la cauză, mortul era readus înspre cortul său. Urmărind pașii de la cauză la efect, era purtat înapoi spre moarte".

„Am înțeles tot", au strigat logicienii, felicitîndu-se unul pe celălalt.

Dar mie mi se părea că a înțelege ar fi însemnat a cunoaște, cum din întîmplare eu cunoșteam un anumit surîs, mai fragil decît o apă liniștită, căci un simplu gînd ar fi fost de ajuns pentru a-l tulbura și care, poate, în acest moment, nici nu exista, căci aparținea unui chip adormit și care nu se afla aici, ci în cortul unui străin, la o sută de zile de mers.

Căci creația este de o altă esență decît obiectul creat, se desprinde de urmele pe care le lasă în mersul ei și nu se citește în nici un semn. Aceste urme și aceste semne le vei descoperi mereu decurgînd unele din celelalte. Căci umbra oricărei creații, pe zidul realităților,

este logică pură. Dar această descoperire evidentă nu te va împiedica să rămîi neștiutor.

Fiindcă nu erau convinși, am perseverat în bunătatea mea, pentru a-i face să înțeleagă :

„Era odată un alchimist care studia misterele vieții. Intr-o zi, din retortele, alambicurile și amestecurile sale a reușit să scoată un minuscul fragment de substanță vie. Logicienii au dat năvală. Au luat experiența de la capăt, au amestecat substanțele, au aținat focul sub retorte și au obținut o altă celulă de carne. Și au alergat peste tot, proclamînd că nu mai exista mister al vieții. Viața nu era decît o consecință naturală, de la cauză la efect și de la efect la cauză, a acțiunii focului asupra substanțelor și a substanțelor unele asupra celorlalte, fără ca acestea să fie vii de la început. Ca întotdeauna, logicienii înțeleseseră perfect. Căci creația este de altă esență decît obiectul creat pe care îl domină și nu lasă urme în semne. Iar creatorul se desprinde întotdeauna de creația sa. Iar urma pe care o lasă este o logică pură. Dar eu, umil, pentru a înțelege, l-am întrebat pe prietenul meu geometru : „Ce vezi nou în asta, mi-a spus el, decît că viața dă naștere vieții ?“. Viața nu ar fi apărut fără conștiința alchimistului, care, după cîte știam, trăia. Este uitat, căci, așa cum se întîmplă întotdeauna, el s-a retras din creația sa. La fel, cînd tu îl conduci pe un altul pe vîrful muntelui tău, de la înălțimea căruia problemele se ordonează și se rezolvă, acest munte devine adevăr în afara ta, și îl lași singur. Și nimeni nu se întreabă cum s-a întîmplat ca tu să alegi acest munte, fiindcă pur și simplu celălalt se află în vîrful lui și, oricum, trebuie să te afli undeva“.

Și fiindcă murmurau, căci logicienii nu sînt deloc logici :

„Pretențioși ce sînteți, le-am spus, voi, care urmăriți dansul umbrelor pe ziduri cu iluzia de a cunoaște, care citiți pas cu pas enunțurile geometrice, fără a concepe că a existat cineva care a făcut acești pași pentru a le stabili, care citiți urmele în nisip, fără a descoperi că a existat cineva, undeva, care a respins dragostea, care citiți ascensiunea vieții, pornind de la substanțe, fără a cunoaște că a existat cineva care s-a zbătut și a ales, nu vă apropiați de mine, voi, sclavii, înarmați cu cio-

canele voastre, prefăcîndu-vă că ați creat și lansat corabia în larg.

Pe cel care era singur în geniul lui și care a murit, l-aș fi așezat, desigur, alături de mine dacă ar fi dorit aceasta, pentru a guverna oamenii, căci inspirația lui era divină. Iar limbajul său știa să mi-o descopere pe acea iubită îndepărtată care, nefiind de esența nisipului, nu se putea dintr-o dată citi în nisip.

Din amestecurile posibile în număr infinit el știa să aleagă pe acela pe care nici o reușită nu-l distingea încă și care, totuși, era singurul ce ducea undeva. Atunci cînd, în lipsa firului conducător în labirintul munților, nimeni nu poate înainta prin deducție, căci îți dai seama că drumul tău eșuează doar în clipa în care ți se arată prăpastia, și astfel versantul opus este încă neștiut de oameni, atunci cîteodată apare acest ghid care îți arată drumul ca și cum s-ar fi întors de acolo. Odată parcurs, acest drum rămîne trasat și ți se pare evident. Iar tu uiți miracolul unui mers înainte ce se aseamănă unei reîntoarceri".

LXXIX

A VENIT ÎNTR-O ZI CEL CARE-L COMBĂTEA PE tatăl meu :

— Fericirea oamenilor... — spunea el.

Tatăl meu i-a tăiat vorba.

— Să nu pronunți acest cuvînt în fața mea. Îmi plac cuvintele ce poartă în ele greutatea conținutului, dar cojile inutile le arunc.

— Totuși, spunea celălalt, dacă tu, conducător al unui imperiu, nu ești primul care să te îngrijești de fericirea oamenilor...

— Nu mă îngrijesc, i-a spus tatăl meu, să alerg după vînt pentru a-mi face provizii din el, căci, dacă-l păstrez nemișcat, vîntul nu mai există.

— Eu, spunea celălalt, dacă aș fi conducătorul unui imperiu, aș vrea ca oamenii să fie fericiți...

— Ah ! i-a răspuns tatăl meu, aici te înțeleg mai bine. Acest cuvînt nu e lipsit de sens. Am cunoscut, într-adevăr oameni nefericiți și oameni fericiți. Am cunoscut, de asemenea, oameni grași sau slabi, bolnavi sau sănătoși,

vii sau morți. Și eu aș vrea ca oamenii să fie fericiți, așa cum îi vreau vii, nu morți. Deși trebuie, totuși, ca generațiile să urmeze una alteia.

— Sîntem, deci, de acord, a exclamat celălalt.

— Nu, i-a răspuns tatăl meu.

Și a reflectat, după aceea :

„Căci atunci cînd vorbești despre fericire, sau vorbești despre o stare a omului, de a fi fericit așa cum e sănătos, și nu am nici o putere asupra acestei fervori a simțurilor, sau vorbești despre un obiect concret, pe care mi-ar place să-l dobîndesc. Dar unde se află el ?

Pe acest om pacea îl face fericit, celălalt este fericit în război, altul dorește singurătatea care-l exaltă, altul, pentru a se exalta, are nevoie de vîltoarea zilelor de carnaval, altul își găsește bucuria meditînd asupra științei, care este răspuns la întrebările ce și le pune, altul o află rugîndu-se, și pentru el nici o întrebare nu are sens.

Dacă aș vrea să parafrazez fericirea, ți-aș spune, poate, că ea este pentru fierar — de a bate fierul încins, pentru marinar — de a naviga, pentru cel bogat — de a se îmbogăți, dar nu ți-aș spune, în felul acesta, nimic din care să ai ceva de învățat. Și, dealtfel, fericirea cîteodată ar fi pentru cel bogat de a naviga, pentru fierar de a se îmbogăți, iar pentru marinar de a nu face nimic. Și, astfel, această fantomă fără conținut, pe care zadarnic îți închipui că ai pus mîna, îți scapă.

Dacă vrei să pricepi cuvîntul, trebuie să-l înțelegi ca recompensă, și nu ca scop, căci atunci e lipsit de semnificație. În același fel, știu despre un lucru că este frumos, dar refuz frumusețea ca scop. Ai auzit vreodată un sculptor spunînd : „Din această piatră voi desprinde frumusețea ?“. Acești sculptori de nimicuri se îmbată de un lirism găunos. Pe adevăratul sculptor îl vei auzi spunînd : „Încerc să scot din această piatră ceva care să se asemene poverii pe care o port în mine. Nu pot să mă eliberez altfel de ea, decît cioplind“. Și chiar dacă chipul ce va apare va fi greoi și îmbătrînit, sau va fi o mască diformă, sau va fi imagine a tinereții adormite, vei spune că opera e frumoasă, dacă sculptorul e mare. Căci frumusețea, de asemenea, nu este scop, ci recompensă.

Iar cînd ți-am spus înainte că fericirea ar fi pentru cel bogat de a se îmbogăți, te-am mințit. Căci e vorba

de focul bucuriei ce încoronează o cucerire oarecare, eforturile și truda lui vor fi cele răsplătite. Iar dacă viața ce se întinde înaintea lui îi va apare pentru un moment ca fiind îmbătătoare, înseamnă că simte același lucru cu cel al cărui suflet se umple de bucurie admirînd de pe vîrful muntelui priveliștea ce i se oferă ca o răsplată a eforturilor sale.

Iar dacă-ți spun că fericirea pentru hoț este de a sta la pîndă sub lumina stelelor, înseamnă că există în el o parte ce trebuie salvată și o răsplată pentru această parte. Căci a acceptat frigul, nesiguranța și singurătatea. Rîvnește aurul ca pe ceva ce-l va transforma într-un arhanghel, căci, greoi și vulnerabil, și-l închipuie pe cel ce se îndepărtează strîngînd aurul la piept ca fiind înălțat de aripi nevăzute.

În tăcerea iubirii mele, am petrecut mult timp privindu-i pe supușii mei ce par fericiți. Și mi-am închipuit întotdeauna că au aflat fericirea, așa cum statuia și-a aflat frumusețea tocmai pentru că nu au căutat-o.

Și mi s-a părut întotdeauna că acesta era semn al perfecțiunii lor și al calității inimii lor. Și numai aceleia care poate spune : „Sînt atît de fericită“, deschide-i ușa casei tale pentru toată viața, căci fericirea ce i se citește pe obraz este semn al valorii ei, căci vine dintr-o inimă ce și-a primit răsplata.

Nu-mi cere, deci, mie, conducător al unui imperiu, de a cuceri fericirea pentru tot poporul meu. Nu-mi cere mie, sculptor, să alerg după frumusețe : m-aș opri în loc, neștiind încotro să alerg. Cere-mi doar să le clădesc un suflet în care un asemenea foc să poată arde“.

LXXX

MI-AM AMINTIT DE CEEA CE TATĂL MEU spusese altă dată :

— Pentru a face să se înalțe un portocal, mă folosesc de îngrășăminte, de cazmaua cu care sap pămîntul și retez ramurile uscate. Și astfel se ridică un copac ce va putea purta flori. Dar eu, grădinar, scurm pămîntul fără a mă gîndi la flori și la fericire, căci pentru a exista

un copac înflorit, trebuie înainte de toate să existe un copac, iar pentru ca un om să fie fericĭt, trebuie înainte de toate să fie om.

Dar celălalt l-a întrebat :

— Dacă nu înspre fericire, înspre ce aleargă oamenii ?

— Eh ! i-a răspuns tatăl meu, îți voi arăta asta mai tîrziu.

Dar voi remarca înainte că, văzînd cum bucuria încoronează adesea efortul și victoria, te gîndești, ca un logician stupid, că oamenii luptau pentru fericire. Iar eu îți voi răspunde că moartea încoronează viața și, deci, oamenii nu au decît o dorință — de a muri Și astfel ne folosim de cuvinte, ce sînt meduze fără vertebre. Îți mai spun că există oameni fericiți ce-și sacrifică fericirea pentru a pleca la război.

— Înseamnă că găsesc în împlinirea datoriei o formă mai înaltă a fericirii...

— Refuz să mai vorbesc cu tine dacă dai cuvintelor un înțeles care să poată fi confirmat sau dezmințit. Nu pot lupta împotriva acestei gelatine ce-și schimbă forma. Căci dacă fericirea este la fel de bine surpriza primei iubiri, ca și suferință a morții, atunci cînd un glonț în pîntece face ca fîntîna să-ți fie inaccesibilă, cum vrei să confrunt afirmațiile tale cu viața ? N-ai afirmat nimic, decît că oamenii vor ceea ce vor și caută ceea ce caută. Nu riști să fii contrazis, dar eu nu am ce face cu adevărurile tale invulnerabile.

Vorbești așa cum ai jongla. Iar dacă vei renunța să-ți susții balivernele, dacă vei renunța să explici prin dorința de a fi fericiți plecarea bărbaților la război, și totuși vei dori să mă convingi că fericirea explică totul în comportamentul omului, te aud de pe acum spunînd că plecarea la război se explică printr-un acces de nebunie. Dar și atunci îți voi cere să te compromiți, lămurindu-mă mai întîi asupra cuvintelor de care te folosești. Dacă-l numești nebun pe cel care face spume sau merge cu picioarele în sus, nu voi fi satisfăcut, căci soldații pleacă la război mergînd solid pe picioarele lor.

Adevărul este că îți lipsește limbajul pentru a-mi explica înspre ce-și îndreaptă oamenii eforturile. Sau poate a-mi explica înspre ce mă străduiesc eu să-i conduc. Te folosești de vase prea puțin încăpătoare, ca nebunia

sau fericirea, în speranța zadarnică de a cuprinde viața în ele. Asemenea copilului care, cu o lopățică și o găletușă, încearcă să mute Atlas-ul din loc.

— Atunci, fă-mă să înțeleg, a spus celălalt.

LXXXI

DACĂ VEI LUPTA NU ÎMPINS DE ÎNDEMNURI ale sufletului sau inimii tale, ci pentru motive enunțabile și conținute în întregime în enunț, te voi renega. Căci cuvintele tale nu sînt semn al vreunui lucru, așa cum numele soției tale semnifică, dar nu conține nimic. Nu poți să raționezi asupra unui nume, căci greutatea sa se află în altă parte. Și nu-ți va veni în gînd să-mi spui : „Numele ei înseamnă că e frumoasă...".

Cum ai vrea, deci, ca un raționament asupra vieții să fie suficient prin el însuși ? Iar dacă dedesubtul lui se află ceva ca garanție, se poate întîmpla ca această garanție să devină mai plină de conținut printr-un raționament mai puțin strălucitor. Și puțin mă interesează să compar fericirea formulelor. Viața este ceea ce este.

Dacă, deci, limbajul prin care-mi comunici îndemnurile tale este altceva decît un poem care să-mi aducă de la tine o notă profundă, dacă nu cuprinde nimic informulabil, te refuz.

Dacă-ți schimbi felul de a fi nu pentru o imagine ce ți-a apărut și a întemeiat în tine o nouă iubire, ci pentru o ușoară tremurare de vînt ce nu poartă decît o logică sterilă și fără greutate, te refuz.

Căci nu-ți dai viața pentru semn, ci pentru garanția semnului. Care poartă, dacă vrei s-o exprimi, sau să începi a o exprima, greutatea cărților din toate bibliotecile pămîntului. Căci ceea ce am surprins atît de simplu nu pot să enunț. Fiindcă trebuie să fi făcut tu însuți drum lung pentru a primi, în înțelesul său deplin, muntele poemului meu. Și cîte cuvinte, cîți ani în șir, n-ar trebui să folosesc dacă aș vrea să aduc muntele înspre tine, care n-ai părăsit niciodată țărmul mării ?

Sau să-ți aduc fîntîna, dacă niciodată nu ți-a fost sete și nu ți-ai strîns mîinile, ridicîndu-le în rugă, pentru a primi ? Nu ți-ar fi de folos să-ți cînt despre fîntîni :

unde se află amintirile pe care le-aș pune în mișcare și mușchii pe care i-ar redeștepta aceste amintiri?

Știu că nu trebuie să-ți vorbesc mai întîi despre fîntîni. Ci despre credință. Dar pentru ca limbajul meu să muște și să devină leac pentru mine și pentru tine, trebuie să depun ceva în tine. Iată pentru ce, dacă doresc să te învăț credința, te voi trimite mai întîi să urci munții, astfel încît să deștept în tine dorința pentru crestele cu stele. Te voi trimite să mori de sete în deșert, astfel încît fîntînile să te încînte. Apoi te voi trimite șase luni să cioplești piatră, astfel încît soarele amiezii să te doboare. După care-ți voi spune: „Cel pe care soarele amiezii l-a golit se va adăpa din tăcerea fîntînilor eterne, după ce-a urcat, în taina nopții, crestele cu stele".

Iar tu vei crede.

Și nu vei putea să negi, căci credința va exista pur și simplu, așa cum există melancolie în chipul pe care l-au sculptat.

Căci nu există limbaj sau act, ci două înfățișări ale aceleiași divinități. Iată pentru ce numesc munca — rugă, iar meditația — muncă

LXXXII

ȘI AM AFLAT MARELE ADEVĂR AL PERMANENȚEI.

Căci nu poți spera nimic, dacă nimic nu dăinuie mai mult decît tine. Și mi-am amintit de acel trib ce-și venera morții. Piatra de mormînt a fiecărei familii îi primea pe cei duși. Și pietrele dăinuiau, pecetluind permanența.

— Sînteți fericiți? i-am întrebat.

— Cum să nu fim, dacă știm unde vom dormi?

LXXXIII

M-AM SIMȚIT CUPRINS DE O OBOSEALĂ nemaiîntîlnită. Și mi s-a părut mai simplu să-mi spun că eram părăsit de credință. Căci mă simțeam fără rost și nimic nu-și mai avea răsunet în mine. Tăcuse vocea care-ți vorbește în momentele de liniște. Urcînd turnul

cel mai înalt, mă gîndeam : „La ce bun aceste stele ?“. Şi măsurîndu-mi pămînturile cu ochii, mă întrebam : „La ce bun aceste domenii ? Şi, atunci cînd un vaiet se ridica din oraşul adormit, mă întrebam : „La ce bun aceste plînsete ?“. Eram pierdut, asemenea unui străin într-o mulţime amestecată, a cărei limbă n-o vorbeşte. Eram ca un veşmînt pe care omul îl lepădase. Abătut şi singur. Eram asemenea unei case nelocuite. Îmi lipsea rostul, căci nimic din mine nu mai putea fi de folos. „Şi, totuşi, sînt acelaşi, îmi spuneam, cunoscînd aceleaşi lucruri, conştient de aceleaşi amintiri, spectator al aceluiaşi spectacol, dar pierdut în acest amestec fără de noimă“. Bazilica cea mai impunătoare, dacă nu există nimeni care s-o privească în întregul ei, nici care să-i guste liniştea, nici care să-şi facă din ea semnificaţie a credinţei sale, nu mai este decît adunătură de pietre. Acelaşi lucru se întîmpla cu înţelepciunea, percepţiile şi amintirile mele. Eram adunătură de spice, fără a mai fi snop. Şi astfel am cunoscut durerea de a-ţi pierde credinţa.

Eram nu pedepsit, căci asta e omenesc, ci avortat.

Mă plimbam cu paşi indiferenţi prin grădina mea, asemenea cuiva care aşteaptă pe cineva. Şi care trăieşte într-un univers provizoriu. Mă rugam, dar nu rugăciuni erau acelea, căci nu se ridicau dintr-un om, ci din aparenţa unui om, lumînare fără flacără. „Ah ! de mi-aş recăpăta fervoarea“, îmi spuneam. Ştiind că fervoarea este fruct al nodului divin ce leagă lucrurile. Şi că doar atunci corabia este condusă printre furtuni şi valuri. Şi doar atunci bazilica este privită în întregul ei. Dar ce mai poate exista, atunci cînd dincolo de materialele disparate nu poţi să-i citeşti, nici pe arhitect, nici pe sculptor ?

Atunci am înţeles că cel care recunoaşte surîsul statuii, sau frumuseţea priveliştii, sau liniştea templului, şi-a aflat credinţa. Căci el trece dincolo de obiect — pentru a afla cheia, dincolo de cuvinte — pentru a auzi cîntul, dincolo de nopţi şi stele — pentru a simţi veşnicia. Căci credinţa este înţeles al limbajului tău, şi limbajul tău, dacă a primit un înţeles, îţi va aduce credinţa. Lacrimile copilului, dacă te mişcă, sînt fereastră deschisă asupra mării. Căci nu numai aceste lacrimi, ci toate lacrimile răsună in tine. Copilul nu este decît cel ce te ia de mînă pentru a te face să înţelegi.

„De ce mă obligi, Doamne, să traversez acest pustiu? Mă rătăcesc printre mărăcini. Este de ajuns un semn de la tine pentru ca pustiul să prindă alt chip, iar nisipul galben, orizontul și vintul să nu mai fie alăturare incoerentă, ci imperiu vast, în care sufletul meu să se înalțe, iar gîndul meu să ajungă la tine".

Și am aflat că simți credința doar atunci cînd o pierzi. Căci ea este pentru marinar semnificație a mării. Și pentru soț — semnificație a iubirii. Dar sînt clipe în care marinarul se întreabă: „Pentru ce această mare?". Iar soțul: „La ce bun această iubire?". Nimic nu le lipsește, decît nodul divin ce leagă lucrurile. Și le lipsește totul.

„Dacă poporul meu își va pierde credința, mă gîndeam, așa cum am pierdut-o eu însumi, îl voi transforma în furnicar, căci va fi lipsit de orice fervoare. Atunci cînd zarurile își pierd sensul, jocul nu mai e posibil".

Și am descoperit că inteligența nu-ți va folosi aici la nimic. Poți, desigur să faci speculații despre pietrele templului, dar nu vei atinge esențialul, care nu se află în pietre. Și poți face raționamente despre nasul, urechile sau buzele statuii, dar nu vei atinge esențialul, care nu se află în argilă. Este vorba aici de a pune stăpînire pe un zeu. Căci el se prinde cu capcane ce nu țin de esența lui.

Atunci cînd eu, sculptor, am creat un chip, am creat o constrîngere. Orice structură împlinită este constrîngere. Atunci cînd am prins ceva în mînă, am strîns pumnul pentru a-l păstra. Nu-mi vorbi despre libertatea cuvintelor unui poem. Le-am supus unul altuia, după o anumită ordine, care-mi aparține.

Se poate întîmpla ca templul meu să fie dărîmat pentru a folosi pietrele sale la construcția unui alt templu. Există nașteri și morți. Dar nu-mi vorbi despre libertatea pietrelor. Căci atunci nu va mai exista templul.

Nu am înțeles deosebirea ce se face între constrîngere și libertate. Cu cît deschid mai multe drumuri, cu atît mai liber ești să alergi. Dar fiecare drum e o constrîngere, căci pe marginile lui am ridicat bariere. Dar ce numești libertate, dacă nu există drumuri între care să poți alege? Numești libertate dreptul de a rătăci în gol? Atunci cînd creezi constrîngerea unui drum, libertatea ta sporește.

Fără instrument, nu ești liber în cîntecul tău. Fără obligația nasului și a urechilor, nu ești liber în surîsul statuii tale. Cel ce este fruct subtil al unei civilizații subtile se îmbogățește prin limitele și regulile ei. Ești mai liber în mișcările sufletului în palatul meu decît în putreziciunea gloatei corupte.

Diferența între una și cealaltă se află, înainte de toate, în obligație, cum ar fi aceea de a-l saluta pe rege. Cel care vrea să urce într-o ierarhie, și să se îmbogățească cu sentimente, cere să fie constrîns. Și riturile impuse te înalță. Copilul trist, văzîndu-i pe ceilalți la joacă, cere să i se impună și lui regulile jocului care, doar ele, îl fac să crească. Dar trist rămîne acela care ascultă clopotul răsunînd, fără ca aceasta să deștepte ceva în el. Atunci cînd sună trîmbița, ești trist că nu trebuie să sari în picioare, dar îl vezi fericit pe cel care-ți spune: „Am auzit chemarea; e pentru mine și mă ridic". Pentru ceilalți nu există cîntec al clopotului, nici al trîmbiței, și ei rămînt triști. Libertatea lor este libertatea de a nu fi.

LXXXIV

CEI CARE AMESTECĂ LIMBAJUL SE ÎNȘALĂ, căci, desigur, poate să lipsească pe alocuri vreun epitet, cum ar fi un anumit verde al orzului încolțit, pe care poate îl voi găsi în limbajul vecinului meu. Și pot să exprim adîncimea iubirii mele, spunînd că femeia este frumoasă. Sau pot să exprim valoarea prietenului meu, vorbind despre discreția mea. Dar nu voi aduce astfel nimic care să fie freamăt al vieții. Ci doar aprecieri asupra obiectului, ca și cum acesta ar fi mort.

Există, desigur, popoare care au construit o calitate de calități diverse. Care au dat un nume unui alt desen desenat cu aceleași materiale. Și care au un cuvînt pentru a o spune. La fel, există, poate, un cuvînt pentru a desemna melancolia ce fără motiv te cuprinde seara în fața porții, atunci cînd soarele încetează de a mai arde și noaptea te va face curînd să aprinzi candela, melancolie ce este teamă de a trăi din cauza răsuflării copiilor, mereu atît de aproape de a se schimba în răsuflare întretăiată de boală, ce după ce-ai urcat în munte, și te

cuprinde frica să nu se dea bătuți, și ai vrea să-i iei de mînă pentru a-i ajuta. Cuvîntul acesta ar fi expresia experienței tale și patrimoniu al unui popor, dacă ar trebui întrebuințat des.

Dar astfel nu-ți aduc nimic care să nu-ți fie cunoscut. Limbajul meu, în esența lui, nu este făcut pentru a purta structuri deja împlinite, ca de pildă a picta o floare în roz, ci de a construi cu ajutorul cuvintelor cele mai simple fapte care te înlănțuiesc, nu de a spune despre o femeie că e frumoasă, ci că-ți aduce liniște în inimă, asemenea unei fîntîni țîșnitoare în calmul după-amiezii.

Și trebuie să fii legat de faptele pe care geniul poporului tău le face posibile, și care se împletesc după geniul lui, asemenea urzelii năvoadelor pescărești sau a coșurilor de răchită. Dar amestecînd limbajul, golești omul, nicidecum nu-l îmbogățești, căci în loc de a exprima viața în faptele ei, nu faci decît să-i propui fapte deja trecute și îmbătrînite, și în loc de a-mi vorbi despre descoperirea pe care o anumită adiere de vînt o provoacă în tine, și a-mi spune cum te hrănește și te transformă vederea orzului încolțit atunci cînd te întorci din deșert, te folosești de un cuvînt oferit ca provizie care, permițîndu-ți să semnifici, te scutește de efortul de a surprinde viața.

Căci vană era pretenția ta de a da un nume tuturor culorilor, culegîndu-le de acolo unde aceste nume există, și tuturor sentimentelor, culegîndu-le de acolo unde oamenii le încearcă și un cuvînt rezumă experiența strînsă de generații, și tuturor emoțiilor lăuntrice, culegîndu-le de acolo unde întîmplarea le-a dat un nume. Crezînd că îmbogățești omul, oferindu-i această gingășie universală. Dar singura adevărată bogăție și divinitate a omului nu sînt dreptul la referința dicționarului, ci de a ieși din învelișul său, exprimîndu-și esența, iar pentru aceasta nu există cuvînt, căci altfel în primul rînd n-ai mai avea nimic să-mi spui, iar apoi ar fi nevoie de mai multe cuvinte decît grăunțe de nisip de-a lungul țărmului.

Ce înseamnă, în comparație cu ceea ce-ai putea avea de spus, cuvintele pe care le-ai furat și care-ți vor îmbolnăvi limbajul ?

Căci numai acele piscuri care se deosebesc de celelalte și te fac să vezi lumea mai limpede trebuie să primească nume. Dacă eu creez, e posibil să-ți aduc adevăruri noi, al căror nume, odată formulat, va răsuna în inima ta asemenea numelui unei divinități. Căci o divinitate exprimă o anumită relație între calități ale căror elemente nu sînt noi, dar au devenit noi prin ea.

Căci am conceput. Și e bine să însemn cu fierul în inima ta cifra ce te poate îmbogăți. De frică să nu te rătăcești după aceea.

Dar află că, în afara adevărurilor ce mi-au fost descoperite de alții decît tine, nu poți, prin cuvinte, să desemnezi nimic care să țină de esența și de viața ta. Iar dacă-mi vei picta cerul în roșu și marea în albastru, refuz să fiu emoționat, căci ar însemna, într-adevăr, să mă emoționez cu prea multă ușurință !

Pentru a mă emoționa, trebuie să mă înlănțui în legăturile limbajului tău, și iată pentru ce stilul este operație divină. Atunci îmi impui structura ta și îndemnurile tale, care nu au egal în lume. Căci dacă toți au vorbit despre stele, și despre fîntîni, și despre munți, nimeni nu ți-a spus să urci muntele pentru a sorbi din fîntîna stelelor spuma lor de lumină.

Dar dacă, din întîmplare, într-un limbaj oarecare acest cuvînt există, înseamnă că n-am inventat nimic și nu am adus nimic purtător de viață. Nu te împovăra cu acest cuvînt, dacă nu-ți este de folos în fiecare zi. Căci zeii cărora nu te rogi în fiecare seară sînt zei falși.

Dar dacă imaginea te luminează, atunci ea este pisc de munte sub care priveliștea prinde formă. Și cadou divin. Dă-i un nume pentru a ți-o aminti.

LXXXV

AM SIMȚIT NECLINTITA DORINȚĂ DE A CLĂDI sufletele. Și am simțit ura față de cei ce slăvesc obișnuitul. Căci, în cele din urmă, dacă pretinzi a sluji realitatea, nu vei putea oferi oamenilor decît hrană, pe care civilizația n-o schimbă la gust.

Căci plăcerea ta de a fi guvernator de provincie n-o datorezi decît arhitecturii mele, care nu-ți folosește la

nimic în acest moment, ci doar te înflăcărează în iubirea față de imaginea pe care am creat-o imperiului meu. Și chiar plăcerile vanității tale nu se datorează obiectelor ponderabile care nu-ți sînt de nici un folos în acest moment, și cărora nu le admiri decît culoarea pe care o iau în lumina imperiului meu.

Despre aceea care s-a scăldat cincisprezece ani în parfumuri și pomezi, căreia i-au fost învățate poezia, grația și tăcerea, care e singurul lucru plin de înțeles și care, sub fruntea netedă, e patrie de fîntîni, îmi vei spune, oare, dacă un alt trup se aseamănă trupului ei, că îți umple noaptea cu aceeași încîntare ca și prostituata pe care o plătești ?

Iar dacă nu le vei deosebi, sub pretextul de a-ți spori cuceririle, căci va fi nevoie de mai puțină trudă pentru a crea o prostituată decît o prințesă, vei sărăci.

E posibil să nu știi să apreciezi o prințesă, căci poemul însuși nu este nici cadou, nici provizie, ci ascensiune față de tine însuți, și există muzici la care nu te vei înălța fără eforturi, dar asta nu înseamnă că nu valorează nimic, ci doar că tu nu exiști.

În tăcerea iubirii mele am ascultat oamenii vorbind. I-am auzit emoționîndu-se. Am văzut lucind oțelul cuțitelor atunci cînd se înflăcărau. Oricît de sordizi erau ei înșiși și cocioabele lor, în afara goanei după mîncare, nu i-am văzut niciodată însuflețindu-se pentru bunuri care să aibă un înțeles în afara limbajului pe care-l foloseau. Căci femeia pentru care vrei să ucizi este altceva decît un simplu trup, ea este o anume patrie deosebită, în afara căreia te descoperi exilat și fără rost. Căci iată că simți dintr-o dată lipsa ceainicului în care-ți fierbi în fiecare seară ierburile, și astfel el primește un înțeles dincolo de cel pe care i-l dai în mod obișnuit.

Dar dacă te înșeli în prostia ta, văzînd că oamenii îndrăgesc ceainicul de seară, îl onorezi ca obiect și îți obligi supușii să făurească tot mai multe, nu vor mai exista oameni care să-l iubească și-i vei ruina atît pe unul, cît și pe celălalt.

Iar dacă vei îmbucătăți o imagine, recunoscînd în ea dulceața unui copil, cucernicia unui pat de bolnav, liniștea ca în jurul unui altar și gravitatea maternității, vei clădi, pentru a face să sporească numărul, grajduri

și staule în care-ți vei adăposti turmele de femei, pentru ca ele să nască.

Dar vei fi pierdut, astfel, pentru totdeauna, ceea ce doreai să favorizezi, căci nimănui nu-i pasă de creșterea în număr a vitelor de îngrășat.

Eu construiesc sufletul omului, și îi clădesc frontiere și limite, și îi desenez grădini — și, pentru a exista un cult al copilului, pentru ca el să aibă un înțeles în inima omului, se poate să favorizez, în aparență, mai puțin numărul — căci eu nu cred în logica ta, ci în înclinațiile iubirii.

Dacă exiști, vei clădi un arbore, și dacă inventez și creez arborele, nu fac decît să propun o sămînță. Florile și fructele dorm în toată puterea lor în acest pat. Dacă te dezvolți, te dezvolți după liniile mele nepreconcepute, căci niciodată nu m-am îngrijit să le concep. Și existînd, te poți împlini. Iar iubirea ta devine copil al acestei iubiri.

LXXXVI

MĂ LOVEAM DE UN PRAG, CĂCI SÎNT EPOCI în care limbajul nu poate nici surprinde, nici prevedea nimic. Unii îmi descriu lumea ca pe un rebus și îmi cer să le-o explic. Dar nu există explicație, iar lumea nu are sens.

„Trebuie să ne supunem sau să luptăm ?“. Trebuie să te supui — ca să supraviețuiești și să lupți — pentru a continua să fii. Lasă viața să treacă asupra lucrurilor. Căci mizeria prezentului este atît de mare, încît viața, care este unică, va lua forme contrarii pentru a se exprima. Dar nu-ți face iluzii : așa cum ești, ești mort. Contradicțiile, și îndoielile, și mizeria ta aparțin împlinirii tale. Te frămînți și suferi. Iar tăcerea ta este asemenea celei a bobului de grîu ce putrezește și se transformă în pămînt. Iar sterilitatea ta este sterilitatea crisalidei. Dar vei renaște împodobit cu aripi.

Îți vei spune, ajuns pe muntele de la înălțimea căruia problemele tale se rezolvă : „Cum de n-am înțeles de la început ?“. Ca și cum la început ar fi fost ceva de înțeles.

LXXXVII

NU VEI PRIMI NICI UN SEMN, CĂCI PECETEA divinității de la care aștepți semn este tăcerea însăși. Pietrele nu știu nimic despre templul pe care-l alcătuiesc și nici nu pot să știe ceva. Nici scoarța — despre copacul pe care-l acoperă. Nici copacul însuși — despre domeniul pe care-l alcătuiește împreună cu alți copaci și alte lucruri. Nici tu — despre divinitate. Căci ar trebui ca templul să se arate pietrei sau arborele scoarței, ceea ce n-ar avea sens, căci nu există limbaj în care piatra să-l poată primi. Limbajul aparține înălțării arborelui, nu scoarței sale.

Aceasta a fost descoperirea mea după acea călătorie înspre divin.

Mereu singur, închis în mine și prezentîndu-mă mie. Și nu am nici o speranță să ies prin mine din singurătatea mea. Piatra nu are speranță de a deveni altceva decît piatră. Dar, colaborînd, se alătură celorlalte și devine templu.

Nu mai am speranța de a asista la apariția arhanghelului, căci sau este invizibil, sau nu există. Iar cei ce așteaptă un semn de la Domnul fac din divinitate un reflex de oglindă în care n-ar descoperi nimic în afara lor înșiși. Dar, îndrăgindu-mi poporul, simt năpădindu-mă o căldură ce mă transfigurează. Și aceasta este pecete divină. Căci tăcerea, odată ce s-a lăsat, este aceeași pentru toate pietrele.

Nu aș fi nimic și nu aș putea mulțumi niciodată dacă n-aș aparține nici unei comunități.

Lăsați-vă, deci, să fiți grăunțe de grîu așezate în hambar peste iarnă, și dormiți în liniștea voastră.

LXXXVIII

ACEST REFUZ DE A FI LĂSAȚI ÎN URMĂ:

„Eu", spun ei.

Și se lovesc cu pumnul în piept. Ca și cum în ei și prin ei ar exista cineva. Așa cum pietrele templului ar spune: „Eu, eu, eu...".

La fel cei pe care-i condamnam să extragă diamante. Sudoarea, truda, abrutizarea deveneau diamante și lumină. Iar ei existau prin diamantele ce erau semnificația lor. Dar a venit ziua în care s-au revoltat. „Eu, eu, eu!“ spuneau. Iată că refuzau să se mai supună diamantului. Nu mai voiau să se înalțe, transformîndu-se. Ci să fie onorați pentru ei înșiși. În locul diamantului, se propuneau ei înșiși ca model. Erau urîți, căci numai prin diamant sînt frumoși. Căci pietrele sînt frumoase în alcătuirea templului. Căci arborele este frumos în alcătuirea domeniului. Iar fluviul este frumos în alcătuirea imperiului. Cînți despre fluviu: „Tu, cel care ne hrănești turmele, tu, sînge al cîmpiilor noastre, tu, călăuză a corăbiilor noastre...“.

Dar în proprii-i ochi, ei deveniseră scop, nu mijloc, și nu se mai îngrijeau decît de ceea ce le-ar fi putut fi de folos, nu de acea imagine mai presus de ei, căreia ei înșiși i-ar fi putut sluji.

Iată pentru ce și-au masacrat prinții, au zdrobit pînă la pulbere diamantele pentru a le împărți între ei toți, i-au înfundat în temnițe pe aceia care, căutători de adevăruri, i-ar fi putut domina într-o zi: „A venit timpul, spuneau ei, ca templul să slujească pietrelor“.

Și își închipuiau cu toții că părticica lor de templu i-a făcut bogați, nedîndu-și seama că, deposedați de ceea ce-i făcea construcție divină, s-au transformat în moloz spulberat.

LXXXIX

ȘI, TOTUȘI, ÎNTREBI:

— Unde începe sclavia, unde se sfîrșește, unde începe universalul, unde se sfîrșește? Iar drepturile omului unde încep? Căci eu cunosc drepturile templului, care este înțeles al pietrelor, și drepturile imperiului, care este înțeles al oamenilor, și drepturile poemului, care este înțeles al cuvintelor. Dar nu recunosc drepturile pietrelor împotriva templului, nici drepturile cuvintelor împotriva poemului, nici drepturile omului împotriva imperiului.

Nu există egoism adevărat, ci mutilare. Iar cel ce se plimbă singur spunînd: „Eu, eu, eu...“ poate lipsi din

regat. La fel piatra în afara templului, sau cuvîntul sec în afara poemului, sau o bucată de carne ce nu face parte dintr-un trup.

— Dar, i se spune, eu pot să suprim imperiile şi să unesc oamenii într-un singur templu, iar ei îşi vor primi înţelesul dintr-un templu mai vast...

— Asta înseamnă că nu înţelegi nimic, răspunde tatăl meu. Căci pietrele acelea le vezi la început alcătuind un braţ şi primind astfel un înţeles. Pe altele le vezi compunînd un gît, altele o aripă. Dar împreună alcătuiesc un înger de piatră. Şi altele, împreună, compun o ogivă. Altele — o coloană. Iar dacă vei aduna aceşti îngeri de piatră, aceste coloane şi ogive împreună, vor forma un templu. Iar dacă vei lua toate aceste temple la un loc, ele alcătuiesc oraşul sfînt ce guvernează mersul tău prin deşert. Şi ai putea pretinde că, în loc să supui pietrele braţului, gîtului şi aripii unei statui, iar apoi, prin braţ, gît şi aripă — statuii, şi prin statuie — templului, iar prin templu — oraşului sfînt, ar fi mai bine să supui dintr-o dată pietrele acestui oraş sfînt, făcînd din ele un morman uniform, ca şi cum lumina oraşului sfînt, care este unică, nu ar lua naştere din această diversitate ? Ca şi cum lumina coloanei, care este unică, nu ar lua naştere din capitel, din trunchi şi din soclu, care sînt deosebite. Căci cu cît adevărul se află mai sus, cu atît mai mult trebuie să te înalţi pentru a pune stăpînire pe el. Viaţa este una, ca şi panta ce duce către mare, şi totuşi, din etaj în etaj se diversifică, trimiţîndu-şi puterea din fiinţă în fiinţă, ca din treaptă în treaptă. Această corabie, deşi amestec divers, este unică. Apropiindu-te, descoperi pînze, catarge, o provă, pereţi, o etravă. Apropiindu-te şi mai mult, îi descoperi fiecăruia funiile, scoabele, scîndurile şi cuiele. Şi fiecare dintre acestea se descompune în continuare.

Dar imperiul meu nu are semnificaţie, nici viaţă adevărată, dacă nu este decît aliniere perfectă de pietre. El trebuie să fie mai întîi căminul tău. Apoi — căminul unei familii. Apoi — familiile unui trib. Apoi — triburile unei provincii. Apoi — provinciile imperiului meu. Şi îl vei vedea fervent şi însufleţit de la apus la răsărit, asemenea unei corăbii în larg ce se hrăneşte cu vînt şi-l orînduieşte după o direcţie ce nu se schimbă,

deşi vîntul e schimbător, iar corabia nu este decît mulţime de lucruri strînse laolaltă.

Munca aceasta de înălţare o poţi continua şi poţi lua imperiile pentru a face din ele un vas mai încăpător, care să cuprindă în el toate corăbiile şi să le poarte într-o direcţie ce va fi unică, hrănită de vînturi diverse şi schimbătoare, dar păstrînd capul etravei înfipt neclintit în stele. A uni înseamnă a lega mai bine diversităţile şi nu a le şterge în numele unei ordini goale de sens.

XC

ŞI, TOTUŞI, ŢI SE ÎNTÎMPLĂ SĂ TE NELINIŞTEŞTI, căci ai văzut tirani ce strivesc oamenii, şi cămătari ce-i ţin legaţi în robia lor şi, cîteodată, constructori de temple ce uită să slujească divinitatea, storcînd în folosul lor sudoarea supuşilor. Şi nu ţi s-a părut că oamenii ar fi cîştigat în acest fel în grandoare.

Aceasta înseamnă că trudesc pentru un scop nevrednic. Căci nu trebuie să realizezi ascensiunea extrăgînd braţul din hazardul pietrelor care-l compun. Şi îngerul de piatră — din hazardul membrelor. Şi templul — din hazardul îngerilor, coloanelor sau ogivelor. Căci eşti liber să te opreşti la etajul la care doreşti. Nu e cu nimic mai bine să supui oamenii templului mai degrabă decît braţului de piatră. Căci nici tiranul, nici cămătarul, nici braţul, nici templul nu sînt vrednice de a absorbi oamenii şi a-i îmbogăţi în schimbul propriei lor îmbogăţiri.

Căci nu materialele pămîntului sînt acelea care se orînduiesc la întîmplare şi-şi află ascensiunea în arbore. Pentru a crea arborele, ai aruncat înainte de toate sămînţa în care dormea. El a venit de sus, şi nu de jos.

Piramida ta nu are sens dacă nu se desăvîrşeşte în divinitate. Căci ea se împrăştie asupra oamenilor, după ce i-a transfigurat. Poţi să te sacrifici prinţului, dacă el se prosternează Domnului. Căci atunci ceea ce dăruieşti se va reîntoarce la tine, schimbat în gust şi esenţă. Şi cămătarul nu va mai fi, nici braţul singur, nici templul singur, nici statuia. Căci de unde ar veni acest braţ, dacă nu s-a născut dintr-un timp? Trupul nu este mulţimea organelor puse unul lîngă celălalt. Aşa cum co-

 rabia nu este, în hazardul punerii lor laolaltă, un efect

de elemente diverse, ci, dimpotrivă, decurge, prin deosebiri și contradicții aparente ; din înclinarea comună și unică, înspre mare, așa trupul, deși se diversifică în organe și membre, nu este o sumă a lor, căci nu mergi dinspre materiale înspre ansamblu, ci, așa cum îți va spune orice creator, orice grădinar sau poet, de la ansamblu înspre materiale. Și îmi este de ajuns să înaripez oamenii cu iubirea față de turnurile ce domină nisipurile, pentru ca sclavii sclavilor arhitecților mei să inventeze căruciorul de dus pietre și multe altele.

XCI

MARE GREȘEALĂ ESTE DE A NU CUNOAȘTE că legea este semnificație a lucrurilor, nu rit, mai mult sau mai puțin steril, prilejuit de aceste lucruri. Legiferînd dragostea, fac să se nască o anumită formă de dragoste. Dragostea mea e desenată tocmai de constrîngerile pe care i le impun. Legea poate, deci, să fie obicei, la fel de bine ca jandarm.

XCII

NOAPTEA ACEEA DE LA ÎNĂLȚIMEA ZIDURILOR prin care țin orașul în puterea mea, prin care garnizoanele țin orașele imperiului și comunică una cu cealaltă cu ajutorul focurilor de pe munți — așa cum se cheamă, cîteodată, una pe cealaltă santinelele ce se plimbă de-a lungul zidurilor și fiecare se plictisește (și, totuși, își va da seama mai tîrziu că-și afla sensul în această plimbare, căci nu există limbaj oferit santinelei pentru ca pașii să-i răsune în inimi, și nici unul nu-și dă seama de ceea ce face, și fiecare se crede plictisit și așteaptă ora supei. Dar eu știu bine că nu trebuie să acorzi interes limbajului oamenilor, iar santinelele mele, care visează la supă și cască de plictiseala gărzii se înșală. Căci apoi, la ora mesei, cel care se hrănește și dă un brînci vecinului este o santinelă, și asta înseamnă mult, căci dacă i-aș bloca în jurul jgheabului pe unde le curge hrana, n-ar fi cu nimic mai presus de o turmă de vite)...

Noaptea aceea, deci, în care imperiul leneveşte şi absenţa cîtorva focuri în munţi devine apăsătoare, căci noaptea se poate întinde strîngîndu-le unul după altul, şi aceasta ar însemna prăbuşirea imperiului, iar această prăbuşire ar ameninţa pînă şi gustul mesei de seară şi înţelesul sărutului pe care mama îl dă copilului. Căci copilul ce nu aparţine imperiului e altul, şi prin el nu-l mai îmbrăţişezi pe Domnul...

Atunci cînd focul ameninţă, te foloseşti de stingător. Am făcut din războinicii fideli mie un cerc de fier şi am zdrobit tot ceea ce am închis în acest cerc. Generaţie tranzitorie, ce importanţă au rugurile pe care le-ai hrănit?! Trebuie să salvezi templul semnificaţiei lucrurilor. Căci viaţa m-a învăţat că nu există tortură veritabilă în carnea mutilată şi nici chiar în moarte. Dar răsunetul creşte odată cu anvergura templului ce dă înţeles faptelor oamenilor. Şi dacă pe cel care a crescut credincios imperiului îl ţii în exil şi închis în temniţă, el se va agăţa de barele celulei şi va refuza să soarbă băutura ce i-o întinzi, căci limbajul său nu va mai avea sens. Şi cine s-o facă, dacă nu el? Şi pe cel care s-a pătruns de morala părintească, dacă îl reţii pe mal atunci cînd fiul său s-a prăbuşit în torent, îl vei simţi încordîndu-se în braţele tale pentru a scăpa, îl vei auzi urlînd şi voind să se arunce în prăpastie, căci limbajul său nu mai are sens. Dar pe primul îl vei vedea fălos şi falnic în ziua sărbătoririi imperiului, iar pe al doilea înflorind de bucurie de ziua fiului său. Ceea ce-ţi prilejuieşte suferinţele cele mai crunte îţi aduce şi bucuriile cele mai înalte. Căci suferinţele şi bucuriile tale sînt fructe ale legăturilor tale, iar legăturile tale sînt fructe ale structurilor pe care ţi le-am impus. Eu vreau să salvez oamenii şi să-i constrîng să existe, chiar dacă-i ating prin ceea ce le aduce suferinţă — închisoarea ce te desparte de familie, exilul ce te îndepărtează de imperiu, căci dacă-mi vei reproşa această suferinţă din cauza iubirii tale pentru familie sau imperiu, îţi voi răspunde că e absurd ceea ce faci, căci eu salvez tocmai ceea ce-ţi permite să exişti.

Generaţie tranzitorie, depozitară a unui templu pe care poate nu eşti în stare să-l distingi, căci îţi lipseşte

detașarea cu care trebuie privit, dar care este dovadă a întinderii inimii tale, a răsunetului cuvintelor tale și a focurilor interioare ale bucuriilor tale, prin tine voi salva templul. Ce importanță are cercul de războinici de fier ?

Am fost numit „cel drept". Sînt. Dacă am vărsat sînge, am făcut-o nu pentru a-mi dovedi asprimea, ci clemența. Căci pe cel ce-mi sărută genunchii îl binecuvîntez. Iar el pleacă în pace, îmbogățit prin binecuvîntarea mea. Dar ce va cîștiga din aceasta cel care se îndoiește de puterea mea ? Dacă-mi ridic degetele asupra lui, vărsînd mierea surîsului meu, el nu va ști să-l primească. Și va pleca, așa cum a venit, sărac. În singurătatea lui, nu se va simți îmbogățit, strigînd : „Eu, eu, eu...", exclamație fără răspuns. Dacă mă va răsturna de la înălțimea zidurilor, nu eu le-aș lipsi în primul rînd. Ci sentimentul ocrotitor de a avea un părinte. Împăcarea de a fi binecuvîntați. Liniștea inimii de a se ști iertați. Adăpostul, semnificația, marele veșmînt de păstor. Clipa cînd îngenunchează, pentru a-mi da putința de a fi bun, clipa cînd mă slăvesc, pentru ca măreția mea să sporească măreția lor. Cine vorbește despre mine ?

Nu am pus oamenii să slujească gloriei mele, căci nu mă umilesc în fața Domnului, și astfel el, care o primește întreagă, îi învăluie pe toți în gloria lui. Nu m-am folosit de oameni pentru a fi de folos imperiului. Ci m-am folosit de imperiu pentru a întemeia oameni. Dacă fructul muncii lor l-am luat ca pe ceva ce mi s-a datorat, am făcut-o pentru a-l închina Domnului, și astfel să se întoarcă asupra lor ca o binefacere. Și iată că din hambarele mele curge un grîu care este răsplată. Și, mai mult decît aliment, el devine lumină, cînt și împăcare a inimii.

Și la fel voi spune despre orice lucru ce privește oamenii, căci această bijuterie este semn al căsătoriei, această tabără — semn al tribului, acest templu — semn divin, iar acest fluviu — semn al imperiului.

Altfel, care ar mai fi averea lor ?

Imperiul nu se clădește din materiale. Materialele sînt absorbite în imperiu.

XCIII

EXISTAU FIINȚE ȘI EXISTA FIDELITATE. Numesc fidelitate legătura dintre ființe, ca, bunăoară, morăritul, sau imperiul, sau templul, sau grădina.

Și vine cel care nu înțelege nimic din ceea ce este important, din cauza unei iluzii de falsă știință, anume de a demonstra pentru a cunoaște (a cunoaște, dar nu și a cuprinde, căci lipsește esențialul, cel care dă un sens literelor unei cărți : prezența ta. Dacă amesteci literele, îndepărtezi poetul. Iar dacă grădina nu mai este decît sumă de lucruri, vei face să dispară grădinarul). Acela, deci, va descoperi ironia, ca armă a neghiobului. Căci ea amestecă literele fără a citi cartea. Îți va spune : „De ce să mori pentru un templu, care nu e decît sumă de pietre ?“. Și nimic nu-i poți răspunde. „De ce să mori pentru o grădină, care nu e decît sumă de arbori și iarbă ?“. Și nu afli nici un răspuns. „De ce să mori pentru niște caractere de alfabet ?“. Și cum ai putea accepta să mori ?

Dar, în realitate, el distruge, una cîte una, bogățiile tale. Și refuzi să mori, deci să iubești, și numești acest refuz exercițiu al inteligenței, cînd, de fapt, ești neștiutor și îți dai atîta osteneală pentru a destrăma ceea ce au făcut alții, pentru a-ți risipi bunul cel mai prețios : sensul lucrurilor.

Și în aceasta el va găsi motive de mîndrie, deși este doar un jefuitor, căci nu construiește nimic prin ceea ce face, așa cum ar construi cel care, șlefuindu-și fraza, își formează un stil ce-l va ajuta să șlefuiască în continuare. Obține un efect de surpriză spărgînd statuia pentru a te înveseli cu cioburile ei, căci acest templu, pe care îl credeai meditație și liniște, nu mai este decît morman de moloz pentru care nu merită să mori.

Și cînd te va învăța această operație ce ucide zeii, nu-ți va mai rămîne nimic pentru a respira și a trăi. Căci ceea ce contează în primul rînd pentru un obiect este lumina cu care-l colorează civilizația căreia îi aparții. Astfel, piatra căminului e dragoste, steaua este parte a regatului divin, sarcina pe care ți-o dau e cinste regească. Și ecusonul e semn al dinastiei. Dar ce ai putea face cu o piatră, o sarcină, o cifră ce nu ar fi luminate în acest fel ?

Din distrugere în distrugere, aluneci spre vanitate, căci ea rămîne singura culoare posibilă, atunci cînd tot ce mai există este doar reziduu ce nu te poate hrăni. Obiectul tău va trebui, în lipsa altui sens, să-şi extragă sensul din tine însuţi. Şi iată că rămîi singur pentru a colora lucrurile cu lumina ta săracă. Căci această haină îţi aparţine. Această turmă este a ta. Această casă, mai bogată decît altele, îţi aparţine. Şi tot ceea ce aparţine altuia îţi devine duşman. Un imperiu de lucruri asemănătoare ţi se opune. Iată că eşti obligat, în pustiul tău, să fii satisfăcut de tine însuţi, căci nu mai există nimeni în afara ta. Şi eşti condamnat să strigi de-acum înainte : „Eu, eu, eu“ în gol, şi nu vei primi niciodată răspuns.

Un grădinar care-şi iubeşte grădina nu va fi niciodată vanitos.

XCIV

DACĂ IMAGINEA CREDINŢEI CE DĂ CULOARE lucrurilor dispare, toate lucrurile îţi vor apărea schimbate. La ce bun agoniseala unei zile, dacă n-o foloseşti pentru a înveseli ziua următoare ? Credeai c-o vei putea folosi pentru a aduna, dar iată că nu există nimic de adunat. La ce bun ceainicul de argint curat, dacă în jurul lui nu se mai celebrează, înaintea dragostei de seară, ceremonia ceaiului ? La ce bun fluierul de soc atîrnînd pe perete, dacă aceea căreia îi cîntai nu mai este ? La ce bun palmele mîinilor tale, dacă nu mai strîng între ele greutatea chipului ce adoarme ? Iată, eşti asemenea unei prăvălii în care nu se află decît obiecte de vînzare ce nu şi-au găsit locul în ea, deci nici în tine. Fiecare cu eticheta sa şi aşteptîndu-şi rîndul la viaţă.

La fel despre orele zilei, care nu mai sînt aşteptare a unui pas uşor, apoi a unui surîs în pragul uşii tale, surîs asemenea unei turte cu miere pe care dragostea a născocit-o în linişte, departe de tine, şi cu care tu îţi potoleşti foamea. Ore care nu mai sînt ore de rămas bun, atunci cînd trebuie să pleci. Care nu mai sînt ore de somn, spre renaşterea dorinţelor tale.

Nu mai există templu, ci morman de pietre. Nici tu nu mai exişti. Dar cum ai putea renunţa, ştiind

chiar că vei uita și vei clădi un alt templu, căci viața e astfel, încît într-o zi va reînvia acest ceainic, și acest covor de lînă moale, și aceste ore ale dimineții, ale amiezii și ale înserării, și din nou va da un înțeles agoniselii tale, și din nou va da un înțeles oboselii tale, din nou te va apropia sau îndepărta de ceva, te va face să pierzi sau să regăsești ceva ? Căci acum, cînd ea nu înseamnă nimic, nici nu te apropii, nici nu te îndepărtezi, nici nu pierzi, nici nu regăsești, nici nu lungești, nici nu scurtezi viața vreunui lucru din toată această lume.

Căci dacă-ți închipui că reușești să comunici cu aceste lucruri, că pui stăpînire pe ele, că le dorești, că renunți la ele, că le jinduiești, și le sfărîmi, și le risipești, și le cucerești, și le posezi, te înșeli, căci nu stăpînești, nu oprești, nu posezi, nu pierzi ; nu regăsești decît lumina care le este dăruită de soare. Căci nu există punte între lucruri și tine, ci între tine și imaginile invizibile ce aparțin divinității, imperiului sau dragostei. Iar dacă pe tine, marinar, te văd pe mare, este datorită unui chip ce a făcut ca absența să-ți fie comoară, datorită reîntoarcerii care ți-o povestește cîntecul străvechi al galerelor, datorită legendelor cu insule și recife de coral. Căci îți spun, cîntecul galerelor face ca sunetul valurilor să-ți pară schimbat, chiar atunci cînd galerele au plecat, iar recifele de coral, chiar dacă niciodată pînzele nu te vor împinge înspre acolo, sporesc cu culoarea lor culoarea asfințitului de soare deasupra apelor. Iar naufragiile despre care ți s-a vorbit, chiar dacă nu te vei scufunda niciodată, fac din vaietele mării, de-a lungul falezei, acea muzică de ceremonie a învelirii mortului. Căci, altfel, ce ai face decît să casti, trăgînd funiile uscate ? Acum, însă, iată că-ți încrucișezi brațele pe piept, imens și impunător ca marea. Nu cunosc nimic care să nu fie înainte de toate imagine, sau civilizație, sau templu durat de inima ta.

Iată pentru ce nu vrei să renunți la tine însuți atunci cînd, după ce prea mult timp te-ai hrănit dintr-o anume iubire, nu-ți mai afli alt înțeles.

Și iată pentru ce zidurile închisorii nu pot să-l închidă pe cel ce iubește, căci el aparține unui imperiu ce nu este al lucrurilor, ci al înțelesului lucrurilor, și își bate joc de ziduri. Iar dacă ființa iubită există undeva,

chiar dacă în acest moment ea este cufundată într-un somn asemănător morții, iar lui nu-i folosește la nimic, și chiar dacă înalți ziduri de fortăreață între ea și el, sufletul lui va fi totuși hrănit de prezența ei și nu vei reuși să-i desparți.

Și se întîmplă același lucru cu fiecare apariție născută din nodul divin ce leagă lucrurile. Căci dacă ești despărțit de aceea pe care, doar pe ea, o dorești, aceea care îți umple cu imaginea ei nopțile albe, nu vei putea primi nimic din partea ei, așa cum cîinele tău nu poate primi nimic, atunci cînd îi este foame, de la imaginea unei bucăți de carne. Dar ți-am vorbit despre acela care e stăpîn al domeniului și se plimbă, în zori, pe pămîntul umed de rouă. Nici o părticică a imperiului nu-i este de folos în acel moment. Nu vede nimic în fața sa decît un drum povîrnit. Și, totuși, se simte plin în inima lui, altfel decît toți ceilalți. Cel care este santinelă a imperiului nu atinge nimic din imperiu, decît un drum de pază, care e granit sub stele. Se plimbă din lung în lat, amenințat în ființa sa. Cine e mai sărac decît el, prizonier al unei închisori de o sută de pași ? Împovărat de arme, pedepsit cu temnița dacă se așază, cu moartea — dacă adoarme. Înghețat de ger, udat de ploi, ars de nisipuri și neavînd nimic de așteptat decît ca o pușcă ascunsă în umbră să-și îndrepte țeava spre inima lui. Cunoști ceva mai desperat ? Care cerșetor este mai puțin bogat în libertatea hoinărelii sale, amestecîndu-se în spectacolul lumii, în dreptul său de a se distra la dreapta și la stînga ?

Și, totuși, santinela mea aparține imperiului. Și imperiul îl hrănește. E mai bogat în înțelesuri decît cerșetorul. Chiar moartea sa e răsplătită, căci, murind, viața sa va sluji gloriei imperiului.

Pe prizonierii mei îi trimit să spargă piatră. Iar ei o sparg și rămîn goi. Dar dacă-ți clădești casa, crezi că aceeași piatră o spargi ? Înalți zidul unei case, iar mișcările tale sînt nu ale unei ispășiri, ci ale unui imn. Ca să vezi limpede e de ajuns să schimbi perspectiva. Desigur, îl vei crede fericit pe cel care, salvat în clipa în care trebuia să moară, trăiește mai departe. Dar dacă-l vei privi de pe o altă înălțime și te vei gîndi la destinul lui deja împlinit și legat asemenea unui snop, îl vei afla mai fericit de o moarte ce are un înțeles.

Îmi amintesc de cel pe care l-am prins, într-o noapte de război, ca să-mi trădeze planurile dușmanului meu. „Eu aparțin țării mele, mi-a spus el, iar călăii tăi sînt neputincioși...". L-aș fi putut strivi sub o piatră de moară, fără a-i smulge secretele, căci aparținea imperiului său.

„Ești sărac, îi spuneam eu, și rob al milei mele".

Dar el rîdea, auzindu-mă spunîndu-i că e sărac. Căci bunul pe care el îl poseda, eu nu i-l puteam răpi.

Iată înțelesul învățăturii. Bogățiile tale adevărate nu sînt obiecte, căci ele au valoare doar cînd le folosești, asemenea măgarului tău atunci cînd îl încaleci sau blidelor tale atunci cînd mănînci, dar își pierd sensul atunci cînd le înșiri în raft. Sau atunci cînd forța lucrurilor te separă de ele, ca de femeile pe care te mulțumești să le dorești, fără a le iubi.

Căci, desigur, animalul nu poate percepe decît obiectul. Nu și culoarea obiectului, după vreun limbaj oarecare. Dar tu ești un om și te hrănești nu cu lucruri, ci cu înțelesul lucrurilor.

Eu te clădesc și te înalț. În piatră îți arăt ceea ce nu aparține pietrei, ci este îndemn al inimii sculptorului și măreție a războinicului mort. Iar tu ești îmbogățit de existența, undeva, a războinicului de piatră. Din animale, case și munți clădesc pentru tine, înălțîndu-te și mai mult, un domeniu. Și chiar dacă nimic din acest domeniu nu-ți este de folos în această clipă, el îți umple ființa. Iau cuvintele vulgare și, legîndu-le într-un poem, te îmbogățesc cu el. Iau fluvii și munți și, legîndu-le într-un imperiu, te însuflețesc de existența lui. Și, în zilele de victorie, cancerogii pe mormanele lor de gunoaie, pușcăriașii în închisorile lor, datornicii printre portărei, cu toții vor străluci de mîndrie, căci nu există zid, sau spital, sau închisoare care să te împiedice să primești, căci din această materie disparată am făurit un zeu ce-și rîde de ziduri și e mai puternic decît supliciile.

Iată pentru ce, ți-am spus, eu clădesc omul, și răstorn zidurile, și smulg zăbrelele, și-l eliberez. Căci am clădit omul care comunică și căruia nu-i pasă de ziduri. Și nu-i pasă de temniceri și de fiarele călăului, căci ele nu-i pot pune stavile.

Căci, desigur, nu comunici de la unul la altul, ci de la unul la imperiu și de la celălalt la imperiu, care are pentru voi semnificații deosebite. Iar dacă mă vei întreba: „Cum să ajung alături de cea pe care o iubesc, cînd zidurile, și marea, și moartea mă despart de ea?“, îți voi răspunde că în zadar strigi către ea pentru ea, dar că e suficient să îndrăgești acele lucruri de care nimic nu te desparte, acea imagine a casei, a tăvii de ceai. și a ceainicului, a covorului de lînă, a căror încununare și esență este soția adormită, căci îți este dat s-o iubești, deși lipsește și deși doarme.

Iată pentru ce spun că ceea ce contează în primul rînd în a făuri un om este nu de a-l instrui, căci instrucția e zadarnică, dacă el nu va mai fi decît o carte umblătoare, ci de a-l ridica și a-l conduce la înălțimile unde nu există lucruri, ci imagini născute din nodul divin ce leagă lucrurile. Căci nimic nu poți spera de la lucruri, dacă ele nu au răsunet și reflex unele într-altele, aceasta fiind singura muzică a inimii.

La fel despre munca ta, dacă e pîine a copiilor tăi și transformare a ta în ceva mai însemnat decît tine însuți. La fel despre iubirea ta, dacă e altceva decît simplă căutare a unui trup de îmbrățișat, căci bucuria pe care ți-o va da va fi închisă în ea însăși.

Iată pentru ce îți voi vorbi în primul rînd despre calitatea ființelor.

Atunci cînd, în tristețea nopților fierbinți, întorcîndu-te din deșert, vizitezi cartierul deocheat și alegi, pentru ca prin ea să uiți de dragoste, o femeie, și chiar dacă o mîngîi, și o auzi vorbind și răspunzînd, și chiar dacă era frumoasă, vei pleca, odată dragostea consumată, despuiat de tine însuți și fără amintiri.

Dar dacă se întîmplă ca aceeași înfățișare, aceleași mișcări, aceeași grație, aceleași cuvinte să fie ale acelei prințese, născută într-o insulă din drumul trudnic al caravanelor, scăldată timp de cincisprezece ani în muzică, în poeme și înțelepciune, știind să ardă de mînie la insulte și de credință la încercări, bogată prin ceea ce este al ei și nu-i poate fi răpit, cu sufletul plin de zeități, pe care nu le-ar putea trăda, capabilă să ofere călăului grația sa extremă pentru un singur cuvînt care i se cere și pe care ea refuză, cu dispreț, să-l pronunțe, atît de bine înrădăcinată în noblețea ei, încît ultimul

pas îi va fi mai patetic decît un dans, și dacă, atunci cînd intri în încăperea cu dale strălucitoare în care te așteaptă, ea deschide înspre tine brațele ei tinere, și pronunță aceleași cuvinte, dar care aici vor fi expresie a unui suflet perfect, atunci îți spun : în zori, cînd vei pleca înspre nisipuri și mărăcini, nu vei mai fi același. Căci nu are importanță individul, cu scoarța sa săracă și bazarul său de idei, ci înainte de toate contează sufletul, mai mult sau mai puțin vast, cu furtunile sale, cu munții, cu pustiurile de liniște, cu crestele sale de zăpadă, cu versanții acoperiți de flori, cu apele sale liniștite, toată această cauțiune invizibilă și monumentală. El îți dă fericire. Și nu veï putea niciodată să nu-l iei în seamă. Căci nu e aceeași navigația pe un rîu îngust, chiar dacă închizi ochii pentru a-i simți balansul, și călătoria pe întinderea mării. Nu aceeași este plăcerea, deși obiectele sînt asemănătoare, pe care ți-o dă un diamant fals și un diamant pur. Cea care tace în fața ta nu e aceeași cu o alta, în profunzimea tăcerii ei.

Și nu vei fi niciodată înșelat de la început.

Iată pentru ce refuz să-ți ușurez munca și, fiindcă trupul tău se bucură de apropierea femeilor, să-ți sporesc ușurința capturării, golindu-le de consemnele, de refuzurile și de noblețea lor, căci prin aceasta voi distruge tocmai ceea ce doreai să cucerești.

Dacă se vor prostitua, nu vei mai afla în ele decît puterea de a uita dragostea, dar singura acțiune pe care o salvez este aceea care te îmbogățește pentru acțiunea viitoare, așa cum te-aș împinge să învingi, în ascensiunea ta, muntele, ceea ce te pregătește pentru a-l învinge pe celălalt, și mai înalt, așa cum ți-aș propune, pentru a-ți făuri dragostea, de a escalada sufletul inaccesibil.

XCV

DIAMANTUL ESTE FRUCTUL SUDORII UNUI popor, dar după ce poporul a asudat, diamantul a devenit un bun ce nu e nici consumabil, nici divizibil, și nu e de folos nici unuia dintre muncitori. Trebuie,

oare, să renunț la captura diamantului, stea trezită din pămînt ? Dacă din cartierul meșteșugarilor mei îi voi lua pe cei care cizelează vase de aur, care, nici ele, nu sînt divizibile, căci fiecare dintre ele costă o viață, iar în timp ce meșterul lucrează, trebuie să-l hrănesc cu bucate culese de alții — și dacă pe aceștia îi voi trimite ca, la rîndul lor, să lucreze pămîntul, și astfel nu voi mai avea un vas de aur, dar voi avea mai multă hrană de distribuit — ai să-mi spui că aceasta este noblețea omului, de a nu mai extrage diamante și de a nu mai șlefui obiecte de aur ? Crezi că omul va fi îmbogățit prin aceasta ? Ce-mi pasă de soarta diamantului ? Voi accepta, dacă nu se va putea altfel, pentru a face plăcere geloziei mulțimii, să le ard, o dată pe an, pe toate cele care se vor fi strîns între timp, căci astfel se vor bucura de o zi de sărbătoare, sau să inventez o regină pe care s-o încarc cu strălucirea lor, și astfel vor avea o regină împodobită de diamante. Iar strălucirea reginei sau căldura sărbătorii se vor răspîndi asupra lor. Crezi că vor fi mai bogați dacă vei închide diamantele în muzeu, iar acolo ele nu vor folosi nimănui, decît cîtorva trîndavi stupizi, și nu vor înnobila decît un paznic grosolan și greoi ?

Va trebui să admiți că nu are valoare decît ceea ce pe oameni i-a costat timp, asemenea templului. Iar gloria imperiului meu, din care fiecare își va primi partea, nu se naște decît din diamantele pe care-i constrîng să le extragă și din regina pe care-o voi împodobi cu ele.

Căci eu nu cunosc decît libertatea care este exercițiu al sufletului. Nu și pe cealaltă, care este rizibilă, căci ești, totuși, constrîns să cauți poarta pentru a trece dincolo de ziduri, și nu ești liber să fii tînăr, nici să te bucuri, noaptea, de soare. Dacă eu te oblig să alegi poarta aceasta mai degrabă decît pe cealaltă, te vei plînge, deși, dacă nu există decît o singură poartă, vei suporta aceeași constrîngere. Iar dacă îți refuz dreptul de a te căsători cu aceea care ți se pare frumoasă, te vei plînge de tirania mea, deși n-ai remarcat, căci n-ai putut vedea și altele, că în patul tău toate erau sașii.

Dar pe cea cu care te vei căsători am constrîns-o să se împlinească, iar ție ți-am făurit un suflet, și amîndoi

vă veţi folosi de singura libertate care are un sens şi care este exerciţiu al spiritului.

Căci, aşa cum spunea tatăl meu: „A nu fi nu înseamnă a fi liber".

XCVI

ÎŢI VOI VORBI ÎNTR-O ZI DESPRE NECESITATE sau despre absolut, care este nod divin ce leagă lucrurile.

Căci este cu neputinţă ca jocul de zaruri să aibă vreun patetism, dacă zarurile nu înseamnă nimic. Cel care pleacă pe mare la ordinul meu, dacă marea se arată furtunoasă, iar el îşi dă seama de aceasta dintr-o privire aruncată în larg, şi cîntăreşte norii grei ca pe nişte adversari, şi măsoară hula, şi respiră răbufnirile de vînt, pentru el toate aceste lucruri vor avea răsunet unele în altele şi, fiindcă ordinului meu nu poate să i se opună, ele vor fi pentru el nu spectacol disparat, ci bazilică înălţată, a cărei temelie, pentru a-i stabili permanenţa, voi fi eu. Iar el va fi, la rîndul lui, magnific atunci cînd va intra, distribuind ordine, în ceremonialul căsătoriei.

Dar celălalt, independent de mine, care pretinde să viziteze marea plimbîndu-se, şi poate să rătăcească pe întinderea ei după plac, şi oricînd poate face cale întoarsă, acela nu are acces la bazilică, iar norii grei nu sînt pentru el încercare, ci privelişte de tablou, iar acest vînt care răcoreşte nu este transformare a lumii, ci slabă mîngîiere a cărnii, iar această hulă ce se cască nu e decît oboseală pentru pîntecele său.

Iată pentru ce datoria, care este nod divin ce leagă lucrurile, nu-ţi va clădi imperiul, templul sau domeniul decît dacă-ţi apare ca necesitate absolută, şi nu ca joc ale cărui reguli sînt schimbătoare.

„Vei recunoaşte o datorie, spunea tatăl meu, prin aceea că nu-ţi este ţie dat să o alegi".

Iată de ce se înşală cei care încearcă să placă. Şi, pentru a place, se fac maleabili şi ductili. Şi răspund dorinţelor înainte ca ele să fie exprimate. Şi trădează orice, ca să fie aşa cum li se cere. Ce pot să fac cu aceste meduze care nu au nici oase, nici formă? Veniţi să mă vedeţi atunci cînd veţi fi voi înşivă.

Chiar şi femeile se plictisesc de cel care le iubeşte şi, pentru a-şi dovedi dragostea, acceptă să devină ecou şi oglindă, căci nimeni nu are nevoie de propria-i imagine. Dar am nevoie de tine, care eşti clădit ca o fortăreaţă. Aşază-te în faţa mea, căci exişti.

Pe cel care aparţine imperiului, femeia îl iubeşte şi îl va sluji.

XCVII

MI-AU VENIT ACESTE GÎNDURI DESPRE libertate.

Atunci cînd tatăl meu, mort, a devenit munte ce bara orizontul oamenilor, s-au trezit logicienii, istoricii şi criticii, cu toţii plini de învolburarea de cuvinte pe care el îi făcuse să le înghită, şi au descoperit că omul este frumos.

Este frumos, fiindcă tatăl meu i-a pus temelie şi l-a făcut să crească.

„Fiindcă omul este frumos, au strigat ei, trebuie eliberat. Iar el se va dezvolta în deplină libertate, şi orice acţiune a lui va fi minunată. Căci splendoarea lui este ţinută în frîu".

Eu, cînd merg seara pe plantaţiile mele de portocali, cărora li se îndreaptă trunchiul şi li se taie ramurile, aş putea spune : „Portocalii mei sînt frumoşi şi grei de portocale. Pentru ce, atunci, să tai aceste ramuri, care şi ele ar fi dat fructe ? Trebuie să eliberezi arborele. Iar el se va dezvolta în deplină libertate. Căci splendoarea sa este ţinută în frîu".

Şi, deci, au eliberat omul. Iar omul s-a ţinut drept, căci fusese clădit drept. Iar atunci cînd au apărut jandarmii ce se străduiau, nu din respect faţă de matricea de neînlocuit, ci din dorinţă vulgară de dominaţie, să-i facă să se întoarcă la constrîngere, aceşti oameni, a căror splendoare fusese maltratată, s-au revoltat. Şi dragostea de libertate i-a înflăcărat pe toţi, asemenea unui incendiu. Luptau pentru libertatea de a fi frumoşi. Iar cînd mureau pentru libertate, mureau pentru propria lor frumuseţe, şi moartea le era frumoasă.

Iar cuvîntul libertate răsuna mai pur decît o trîmbiţă.

Dar îmi aminteam de cuvintele tatălui meu :

„Libertatea lor este libertatea de a nu fi".

Căci iată că, din efect în efect, ei au devenit mulțime de piață publică. Dacă tu iei hotărîri după bunul tău plac, iar vecinul tău hotărăște, de asemenea, actele, în întregul lor, se distrug. Dacă fiecare pictează același obiect după gustul lui, unul va spoi cu roșu, altul cu albastru, altul cu ocru, iar obiectul nu va mai avea culoare. Dacă procesiunea se organizează, dar fiecare își alege o altă direcție, nebunia va împrăștia această pulbere și nu va mai exista nici o procesiune. Dacă pulberea o împarți și o distribui tuturor, nu vei obține din aceasta o întărire a puterii, ci risipirea ei. Dacă fiecare alege așezarea templului și-și va duce piatra acolo unde vrea, vei afla, în locul templului, o întindere semănată cu pietre. Căci creația e unică, iar arborele tău nu se naște decît din explozia unei singure semințe. Desigur, acest arbore e nedrept, căci celelalte semințe nu vor mai germina.

Puterea, dacă e dorință de dominație, e ambiție stupidă. Dar dacă e act de creator și exercițiu al creației, dacă merge împotriva tendinței naturale, care este ca materialele să se amestece, ca ghețarii să se topească și să devină mlaștini, ca templul să se macine în timp, ca lumina și căldura soarelui să se risipească într-o încropeală leneșă, ca paginile cărților să se încurce, atunci cînd uzura le desprinde una de cealaltă, ca limbile să se amestece și să degenereze, ca puterile să se egalizeze, ca eforturile să se echilibreze și ca orice construcție născută din nodul divin ce leagă lucrurile să se desfacă în morman incoerent, atunci această putere o slăvesc. Căci ea este asemenea cedrului care aspiră pămîntul stîncos al deșertului, își înfige rădăcinile într-un sol în care apa e lipsită de gust, capturează în ramurile sale soarele care, altfel, s-ar amesteca cu gheața și ar putrezi odată cu ea, și, în deșertul imuabil, în care totul, puțin cîte puțin, s-a distribuit, nivelat și echilibrat, începe să clădească nedreptarea arborelui care transcende stînca și bolovănișul, înalță în soare un templu, cîntă în vînt asemenea unei harpe și, în nemișcare, restabilește mișcarea.

Căci viața e structură, linii de forță și nedreptate. Ce faci, atunci cînd vezi copiii plictisindu-se, dacă nu să

le impui o constrîngere, și anume regulile unui joc, după care îi vei vedea alergînd.

A venit, deci, vremea cînd neconstrîngerea, în lipsa obiectelor ce trebuiau eliberate, a devenit nimic mai mult decît împărțeală a proviziilor...

Căci, în lipsa legilor, îți lovești vecinul, iar el te lovește pe tine. Iar starea de repaus pe care o afli este asemenea celei a bilelor amestecate, atunci cînd și-au oprit mișcarea. Nu este, oare, preferabil ca viața să te conducă, iar tu să te lovești, ca de niște obstacole, de liniile de forță ale arborelui ce vine ? Singura constrîngere pe care o simți acum și o urăști este dușmănia vecinului tău, gelozia egalului tău, egalitatea cu bruta. Ele te vor înghiți în turba moartă, dar atît de stupidă este zarva cuvintelor voastre, încît vorbiți de tiranie dacă sînteți constrînși la ascensiune, asemenea unui arbore.

A venit, deci, vremea cînd libertatea nu a mai fost libertatea frumuseții omului, căci omul se topise în el, iar masa nu e liberă, căci nu are direcție, ci doar apasă, și rămîne nemișcată. Ceea ce nu împiedica a fi numită libertate acest mod de a trîndăvi și dreptate această trîndăveală.

A venit vremea cînd cuvîntul libertate, care maimuțărea încă sunetul unei trîmbițe, s-a golit de ceea ce avea patetic, iar oamenii visau confuz la o trîmbiță nouă, care să-i trezească și să-i îndemne să construiască.

Căci doar glasul trîmbiței care te smulge din somn este frumos.

Dar îndemnul valabil este numai acela care te supune templului după semnificația ta, căci pietrele nu sînt libere să meargă încotro le place, fiindcă atunci nu există nimic căruia ele să-i dea sau de la care să primească semnificație. Este aceea de a te supune trîmbiței atunci cînd ea trezește și face să se nască din tine ceva mai presus decît tine însuți. Cei care mureau pentru libertate atunci cînd ea era imagine a lor, mai presus de ei înșiși, și luptau pentru propria lor frumusețe, supunîndu-se acestei frumuseți, acceptau constrîngeri, și se sculau noaptea la chemarea trîmbițelor, fără a fi liberi de a continua să doarmă, sau să-și mîngîie femeile, ci guvernați, și puțin mă interesează să aflu, atunci cînd te văd constrîns, dacă jandarmul este în afara sau înăuntrul tău.

Iar dacă e înăuntru, știu că la început a fost în afară, așa cum simțul onoarei îți vine de la vigoarea tatălui tău, care te-a făcut să crești respectînd onoarea.

Iar dacă prin constrîngere înțeleg contrariul libertății de a face orice, ceea ce înseamnă a trișa, aceasta nu înseamnă că doresc ca ea să fie efect al poliției mele, căci am observat, plimbîndu-mă în liniștea iubirii mele, acei copii despre care îți vorbeam, supuși regulilor jocului lor și rușinîndu-se atunci cînd trișau. Ei cunoșteau, deci, imaginea jocului. Eu numesc imagine ceea ce ia naștere dintr-un joc. Fervoarea lor, plăcerea de a dezlega probleme, tînăra lor îndrăzneală, un ansamblu al cărui gust aparține acestui joc, și nu altuia, o anume divinitate care-i ajută în devenirea lor, căci nici un joc nu te plămădește în același fel și, pentru a te schimba, trebuie să schimbi jocul. Dar dacă te descoperi măreț și nobil în acel joc, vei vedea, dacă ți se întîmplă să trișezi, că distrugi tocmai ceea ce făcea scopul jocului tău. Acea grandoare și acea noblețe. Și iată-te constrîns de dragoste pentru o imagine.

Căci ceea ce creează jandarmul este asemănarea ta cu altul. Cum ar putea vedea mai sus ? Ordinea, pentru el, este ordinea muzeului în care lucrurile stau aliniate. Dar eu nu întemeiez unitatea imperiului meu pe asemănarea ta cu vecinul tău. Ci pe aceea că vecinul tău și tu însuți, asemenea statuii și coloanei în templu, vă contopiți în imperiu, care, doar el, este unic.

Constrîngerea mea este ceremonial al dragostei.

XCVIII

DACĂ DRAGOSTEA TA NU ARE SPERANȚA SĂ fie împărtășită, trebuie s-o păstrezi în tăcere. Ea poate să mocnească în tine, dacă e liniște. Căci ea creează o direcție în lume, și orice direcție care-ți permite să te apropii, să te îndepărtezi, să intri, să ieși, să găsești, să pierzi, te înalță. Căci tu ești cel ce trebuie să trăiască. Dar nu există viață dacă nici un zeu n-a creat pentru tine linii de forță.

Dacă dragostea ta nu este împărtășită și devine implorare zadarnică pentru o răsplată a fidelității tale, și dacă nu ai forța sufletească de a păstra tăcere, atunci,

dacă există vreun medic, mergi la el să te vindece. Căci nu trebuie să confunzi dragostea cu sclavia inimii. Dragostea care se roagă este frumoasă, dar cea care imploră este a unei slugi.

Dacă dragostea ta se lovește de absolutul lucrurilor, ca de pildă exilul sau zidul de netrecut al unei mănăstiri, mulțumește Domnului dacă aceea pe care-o iubești te iubește și ea, deși este, în aparență, surdă și oarbă. Căci există, pentru tine, o lumină aprinsă în lume. Puțin contează că nu te poți folosi de ea. Căci cel ce moare în deșert, deși moare, este bogat cu casa sa îndepărtată.

Dacă voi clădi suflete mari și îl voi alege pe cel mai perfect dintre ele pentru a-l închide în zidurile tăcerii, vei spune că nimeni nu va primi nimic de la el. Și, totuși, el înnobilează întregul imperiu. Oricine trece în depărtare se prosternează. Și astfel iau naștere semnele și miracolele.

Dacă există dragoste pentru tine, deși inutilă, și dragoste din partea ta în schimb, vei păși în lumină. Căci doar ruga căreia tăcerea îi este răspuns e grandioasă, atunci cînd divinitatea există.

Iar dacă dragostea ta e împărtășită și brațe se deschid pentru tine, roagă-te ca această dragoste să fie salvată de la putreziciune, căci mă tem pentru inimile prea fericite.

XCIX

ȘI, TOTUȘI, FIINDCĂ IUBISEM LIBERTATEA CARE mi-a făcut inima să răsune, și mi-aș fi vărsat sîngele pentru a o cuceri, și fiindcă am văzut că privirile oamenilor ce luptau pentru această cucerire erau luminoase (așa cum, în alte părți, i-am văzut sinistri, și îndobitociți asemenea unor animale, și vulgari în sufletul lor, pe aceia cărora li se atîrna în staul porția de hrană și care, cu rîtul ridicat, deveneau porci la troacă).

Fiindcă, de asemenea, am văzut flacăra libertății înfrumusețînd oamenii, și tirania abrutizîndu-i.

Și fiindcă nu abandonez nimic din ceea ce-mi aparține și disprețuiesc bazarurile de idei, știind că, dacă vorbele nu dau o imagine a vieții, ele sînt cele care

trebuie schimbate, iar dacă te înșeli, prins într-o contradicție fără ieșire, fraza este aceea care trebuie ruptă, și trebuie să descoperi muntele de la înălțimea căruia cîmpia se va vedea limpede.

Descoperind în același timp că sînt mari doar acele suflete care au fost întemeiate, și plămădite, și clădite asemenea unor fortărețe prin constrîngere, prin cult și prin ceremonial, care este tradiție, și rugăciune, și obligație nepusă în discuție.

Și că frumoase sînt doar sufletele mîndre ce nu acceptă să se încovoaie, care țin oamenii drepți în fața supliciilor, liberi de ei înșiși și de a nu abjura, deci liberi de ei înșiși în a alege și a hotărî, și legîndu-și viața de cea pe care o iubesc, împotriva murmurelor mulțimii sau dizgrației regelui.

Mi-am dat seama că nici libertatea, nici constrîngerea nu au vreun sens. Căci nici una dintre mișcările mele nu trebuie respinsă, deși cuvintele prin care le semnific se opun unul altuia.

C

DACĂ ARUNCI OAMENII ÎN ÎNCHISOARE DUPĂ O idee preconcepută, și dacă închizi mulți (și i-ai putea închide pe toți, căci toți poartă o parte din ceea ce tu condamni, cum ar fi să închizi dorințele nelegiuite, și atunci chiar și sfinții ar merge la închisoare), înseamnă că ideea ta preconcepută este un punct de vedere nepotrivit pentru a judeca oamenii, munte interzis și sîngeros, care împarte fără dreptate și te forțează să acționezi împotriva omului însuși. Căci cel pe care-l condamni are, poate, multe părți frumoase. Iar tu îl strivești.

Iar dacă jandarmii tăi, care, în mod necesar, sînt stupizi, agenți orbi ai poruncilor tale, tocmai prin funcția lor, de la care tu nu ceri intuiție, ci, dimpotrivă, îi refuzi acest drept, căci ei trebuie nu să înțeleagă și să judece, ci să distingă semnele tale, dacă jandarmii tăi primesc consemn să claseze în negru și nu în alb — căci, pentru ei, nu va fi vorba decît de două culori — pe cel care, de pildă, fredonează atunci cînd e singur. sau se îndoiește, cîteodată, de Domnul, sau cască mun-

cînd pămîntul, sau, într-un fel sau altul, gîndește, acționează, iubește, urăște, admiră sau disprețuiește vreun lucru oarecare, atunci se va deschide secolul abominabil în care te vei vedea aruncat în mijlocul unui popor al trădării, unde nu vei putea reteza capete de-ajuns, iar mulțimea ta va fi mulțime de suspecți, iar poporul tău — popor de spioni, căci ai ales un fel de a-i împărți care nu se oprește în afara lor, ceea ce ți-ar permite să-i așezi pe unii la dreapta și pe alții la stînga, făcînd astfel operă de limpezire, ci trece înăuntrul sufletului oamenilor, despărțindu-i de ei înșiși, făcînd din om spion față de sine, suspect față de sine, trădător față de sine însuși, căci fiecare se îndoiește de Domnul în nopțile fierbinți. Căci fiecare fredonează în singurătate, sau cască muncind pămîntul, sau, vreodată, gîndește, acționează, iubește urăște, admiră sau disprețuiește vreun lucru anume. Căci omul trăiește. Și doar acela ale cărei idei ar veni dintr-un bazar ridicol, și nu din îndemnurile inimii lui, îți va apărea ca sfînt.

Și fiindcă tu ceri jandarmilor tăi să depisteze în om ceea ce-i aparține lui însuși, și nu unuia sau altuia, vor pune în aceasta tot zelul lor, vor descoperi ceea ce se află în fiecare, se vor înspăimînta de progresele răului, te vor înspăimînta prin rapoartele lor, te vor face să împărtășești credința lor în urgența represiunii și, după ce te vor fi convertit, te vor face să construiești temnițe în care să-ți închizi poporul întreg. Pînă în ziua în care vei fi obligat să-i închizi și pe ei, căci și ei sînt oameni.

Iar dacă vrei ca țăranii să lucreze pămîntul în bunătatea soarelui lor, ca sculptorii să cioplească piatra, ca geometrii să-și inventeze figurile, va trebui să schimbi muntele de pe care-i privești. Și, după muntele ales, ocnașii tăi vor deveni sfinți, iar tu vei ridica statui celui pe care-l condamni să spargă piatră.

CI

M-AM GÎNDIT LA CUVÎNTUL JAF, LA CARE mă gîndisem mereu, fără să fi fost luminat asupra înțelesului lui. Știam, desigur, că e jefuitor acela care sfarmă stilul în profunzime, pentru a extrage efecte care

să-i fie de folos, efecte lăudabile în sine, căci stilul este acela care ți le permite, el fiind creat pentru ca oamenii să-și poată exprima mișcările lăuntrice. Dar tu îți sfarmi vehiculul sub pretext de a vehicula, asemenea celui care-și ucide măgarul sub poveri pe care nu le poate duce. Pe cînd prin poveri bine măsurate, îl înveți cu munca, iar el va munci și mai bine decît muncește deja. Deci, îl expulzez pe cel care scrie împotriva regulilor. Să încerce să se exprime după reguli, căci numai astfel iau naștere regulile.

Exercițiul libertății, atunci cînd ea este libertate a frumuseții omului, este asemenea jafului unei rezerve. Desigur, nu folosește la nimic o rezervă care doarme și o frumusețe ce se datorește calității cadrului de reguli, fără ca tu să ieși vreodată din tipar pentru a o expune la vedere. Este frumos să clădești hambare în care să depozitezi grînele. Dar ele nu vor avea sens decît dacă aceste grîne le vei scoate și le vei împărți în timpul iernii. Sensul hambarului este contrariul hambarului, care este locul în care așezi. El devine locul din care scoți. Dar numai un limbaj stîngaci e cauza contradicției, căci a intra și a scoate sînt cuvinte ce se opun, și ar fi trebuit să spui nu : „Hambarul acesta este locul în care fac să intre grînele", la care un altul ți-ar fi răspuns pe bună dreptate : „Este locul din care scot", ci puteai să domini zarva cuvintelor lor, să absorbi contradicțiile și să dai adevărata semnificație a hambarului, spunîndu-i escală a grînelor.

Libertatea mea nu este decît consum al fructelor constrîngerilor mele, care sînt singurele ce au puterea de a crea ceva ce merită a fi eliberat. Pe cel pe care-l văd liber în supliciu, căci refuză să abjure și rezistă în sine însuși poruncilor tiranului și călăilor săi, pe acela îl numesc liber, și pe cel ce rezistă pasiunilor vulgare îl numesc, de asemenea, liber, căci nu pot să spun că acela ce se transformă în sclav e liber, chiar dacă ei numesc libertate — libertatea de a se înrobi.

Căci eu creez omul eliberînd în el fapte omenești, creez poetul eliberînd poemul, creez în tine un arhanghel eliberînd cuvinte înaripate și pași mai siguri decît ai unui dansator.

CII

NU AM ÎNCREDERE ÎN CEL CE TINDE SĂ judece dintr-un punct de vedere. Nici în acela care, fiind ambasador al unei cauze înalte, devine orb supunîndu-se el. Atunci cînd îi vorbesc, trebuie să trezesc în el omul. Dar nu am încredere în felul lui de-a asculta. Căci în primul rînd ascultarea lui va fi abilitate, șiretlic de război, iar el va digera adevărul meu pentru a-l supune imperiului său. Și cum aș putea să-i reproșez aceasta, cînd măreția sa se naște din aceea a cauzei sale ?

Cel care mă ascultă, și cu care comunic fără piedici, care nu digeră adevărul meu pentru a-l extrage pe al lui și a se folosi, la nevoie, de el contra mea, cel pe care-l numesc pe de-a-ntregul luminat, în general nu muncește, nu acționează, nu luptă, nu rezolvă probleme. El există într-un loc oarecare, lampion inutil, strălucind pentru sine însuși și pentru lux, floarea cea mai delicată a imperiului, dar sterilă prin prea marea ei puritate.

Atunci se pune problema raporturilor mele, și a comunicărilor mele, și a punții ce se leagă între mine și acest ambasador al unei cauze străine. Și al sensului limbajului nostru.

Căci nu există comunicare decît prin imaginea divinității prezente. Așa cum nu comunic cu soldatul meu decît prin imaginea imperiului, care are înțeles atît pentru unul, cît și pentru celălalt, așa cum cel care iubește nu comunică prin ziduri decît cu cea care aparține casei sale și pe care-i este dat s-o iubească, deși absentă, deși adormită. Dacă este vorba de ambasadorul unei cauze străine, și doresc să joc cu el un joc mai înalt decît cel de șah, și să întîlnesc omul la acel nivel la care înșelătoria nu-și are locul, și, chiar dacă ne înverșunăm unul împotriva altuia în război, ne stimăm și respirăm unul în prezența celuilalt, asemenea acelui conducător care domnea la răsăritul imperiului și care mi-a fost dușman iubit, nu-l voi aborda decît prin această nouă imagine, care va fi măsura noastră comună.

Iar dacă este credincios, asemenea mie, și dacă-și supune poporul credinței, asemenea mie, ne vom întîlni

ca doi egali în cortul de armistițiu, departe de trupele noastre îngenuncheate, și vom putea, unindu-ne în credință, să ne rugăm împreună.

Dar dacă nu vei găsi o divinitate care să domine, nu există speranță de comunicare, căci aceleași lucruri au un înțeles în ansamblul lui și un alt înțeles în al tău, așa cum pietre asemănătoare, puse laolaltă de un alt arhitect, dau naștere unui alt templu, și cum ai putea să te exprimi atunci cînd victorie pentru tine înseamnă înfrîngerea lui, iar pentru el — victoria lui?

Și am înțeles, știind că nimic din ce se poate enunța nu are importanță, ci doar cauțiunea ce se află în spate și a cărei enunțare se cere, și a cărei greutate e cuprinsă în enunțare, știind că uzualul nu provoacă mișcări ale sufletului sau ale inimii, și că „împrumută-mi ceainicul tău", dacă agită pe cineva, e din cauza unei imagini tulburate, ca de exemplu atunci cînd ceainicul ar aparține patriei tale lăuntrice și ar însemna ceaiul luat împreună cu ea după clipele de dragoste, sau dacă el ar fi în afara ta și ar însemna opulență și fast... Am înțeles, deci, pentru ce refugiații noștri berberi, reduși la materiale, în lipsa nodului divin care să lege lucrurile, incapabili, cu aceste materiale, chiar furnizate din abundență, să clădească invizibila bazilică ale cărei pietre vizibile ar fi fost ei înșiși, coborau la nivelul animalelor, care se deosebesc de om doar prin aceea că ele nu au acces la bazilică și-și mărginesc săracele bucurii la uzul materialelor.

Și am înțeles pentru ce atît de mult i-a mișcat poetul pe care li-l trimisese tatăl meu, atunci cînd le-a cîntat despre lucrurile ce răsună unele într-altele.

Cele trei pietricele albe ale copilului sînt o bogăție mai mare decît obiecte adunate în vrac.

CIII

PAZNICII OCNAȘILOR MEI ȘTIAU MAI MULTE despre oameni decît geometrii mei. Pune-i la treabă și vei vedèa. La fel, în guvernarea imperiului meu, aș putea ezita între generali și paznicii de ocnă. Dar nu și între ei și geometri.

Căci nu e vorba de a cunoaște măsurile, nici de a confunda arta măsurilor cu înțelepciunea, „cunoaștere a adevărului," cum spun ei. Da. A unui adevăr ce permite măsuri. Desigur, poți să ai stîngăcia de a te folosi de acest limbaj ineficace pentru a guverna. Și te vei strădui să iei măsuri abstracte și complicate pe care le-ai fi putut lua și știind să dansezi sau să păzești ocnele. Căci prizonierii sînt niște copii. Și oamenii — la fel.

CIV

ÎL ASALTAU PE TATĂL MEU :

Noi trebuie să guvernăm oamenii. Noi cunoaștem adevărul.

Astfel vorbeau comentatorii geometrilor imperiului. Iar tatăl meu le răspundea :

— Voi cunoașteți adevărul geometrilor...

— Și ce dacă ? Nu acesta e adevărul ?

— Nu, răspundea tatăl meu.

— Ei cunosc, îmi spunea tatăl meu, adevărul triunghiurilor lor. Alții cunosc adevărul pîinii. Dacă o frămîntești prost, nu crește. Dacă e prea fierbinte cuptorul, se arde. Dacă e prea rece, aluatul se încleiază. Deși din mîinile lor iese o pîine proaspătă, din care-ți face plăcere să muști, plămăditorii de pîine nu vin totuși să-mi ceară să le încredințez guvernarea imperiului.

— Poate ai dreptate cînd vorbești despre comentatorii geometrilor. Dar există istorici și critici. Aceștia au demonstrat acte ale oamenilor. Ei cunosc omul.

— Eu, mi-a spus tatăl meu, dau guvernarea imperiului în mîinile aceluia ce crede în diavol. Căci, de atîta timp de cînd se perfecționează, el descurcă destul de bine comportamentul obscur al oamenilor. Dar, desigur, diavolul nu-ți poate fi de nici un folos pentru a explica relațiile între linii. Iată pentru ce nu aștept de la geometri să-l afle pe diavol în triunghiurile lor. Și nimic din triunghiurile lor nu-i poate ajuta în a conduce oamenii.

— Ești obscur, i-am spus eu, tu crezi, deci, în diavol ?

— Nu, mi-a răspuns tatăl meu.

Dar a adăugat :

— Căci ce înseamnă a crede ? Dacă eu cred că vara face orzul să se coacă, nu spun nimic care să fie fertil, nici criticabil, căci am numit vară anotimpul în care orzul se coace. Şi la fel despre celelalte anotimpuri. Dar dacă descopăr relaţii între anotimpuri, ca de pildă să aflu că orzul se coace înaintea ovăzului, voi crede în aceste relaţii, căci ele există. Puţin îmi pasă de obiectele legate între ele : m-am slujit de ele ca de o plasă în care să-mi prind prada.

Şi tatăl meu adăuga :

— E acelaşi lucru ca la o statuie. Crezi, oare, că pentru creator este vorba de descrierea unei guri, a unui nas sau a unei bărbii ? Nu, desigur. Ci doar de reflexul obiectelor unele într-altele, care reflex va fi, de pildă, durerea omenească. Şi pe care îţi este posibil s-o înţelegi, căci tu comunici nu cu obiectele, ci cu nodul care le leagă.

Doar sălbaticul crede că sunetul se află în tobă. Şi adoră toba. Un altul crede că sunetul se află în baghete, şi adoră baghetele. Ultimul, în sfîrşit, crede că sunetul se află în puterea braţului său, şi-l vezi cum se împăunează, ridicîndu-şi braţul. Tu, care îţi dai seama că el nu se află nici în tobă, nici în beţe, nici în braţ, numeşti adevăr zgomotul pe care-l face toboşarul.

Refuz să pun în fruntea imperiului meu comentatori ai geometrilor care ar venera ca idol ceea ce a servit la construcţie şi, dintr-un templu, ceea ce-i emoţionează sînt pietrele. Aceştia ar conduce oamenii, cu adevărurile lor, ca pe nişte triunghiuri.

Şi, totuşi, m-am întristat :

— Deci nu există adevăr, i-am spus tatălui meu.

— Dacă reuşeşti să formulezi, mi-a explicat el surîzînd, cărei dorinţe a cunoaşterii i se refuză răspunsul, aş plînge alături de tine infirmitatea noastră. Dar eu nu concep obiectul pe care tu doreai să-l surprinzi şi să-l înţelegi. Cel care citeşte o scrisoare de dragoste se crede fericit, indiferent cum ar arăta cerneala şi hîrtia. El nu caută dragostea nici în cerneală, nici în hîrtie.

CV

MI-AM DAT SEAMA, DECI, CA OAMENII, SUPUȘI iluziilor limbajului lor și observînd că este fertil să demonstrezi obiectul pentru a dobîndi cunoștințe, constatînd eficacitatea fulgerătoare a acestei metode, și-au ruinat patrimoniul. Căci ceea ce este adevărat, și încă nu la modul absolut, pentru materie, e fals pentru spirit. Într-adevăr, tu, om, ești altfel clădit, încît obiectele sînt pentru tine goale și moarte dacă nu aparțin unui regat spiritual, și chiar dacă ești meschin și avar, nu dorești ca acest obiect să fie mai frumos decît celălalt decît din pricina înțelesului pe care îl are pentru tine, așa cum pe om l-ai dori plin de comori invizibile, iar femeia ta, dacă dorește o anume podoabă, nu pentru a-și împovăra fruntea o dorește, ci pentru că ea este convenție într-un limbaj, și ierarhie, și mesaj secret, și semn de dominație.

Mi-am dat seama, de asemenea, de unica fîntînă la care se pot adăpa sufletul și inima. Singura hrană care ți se potrivește. Singurul patrimoniu ce trebuie salvat. Și că trebuia să reclădești acolo unde ai risipit. Căci iată-te așezat printre ruinele tale de obiecte împrăștiate, iar dacă animalul e satisfăcut, omul din tine e amenințat de foame și, neștiind de ce îi este foame, căci ești astfel clădit încît nevoia ta de hrană este fruct al hranei, iar dacă o parte din tine e păstrată slabă și vlăguită, în lipsă de aliment și exercițiu, nu vei cere nici acest exercițiu, nici acest aliment.

Iată pentru ce nu vei ști niciodată, dacă nimeni nu coboară înspre tine de la înălțimea sa, pentru a te lumina, ce drum de urmat te va salva. Așa cum nu vei crede, în mod la fel de savant precum ți se fac raționamente, ce fel de om se va naște din tine sau se va trezi în tine, căci el încă nu se află acolo.

Iată pentru ce constrîngerea mea este putere a arborelui și, prin ea, eliberare a stîncii.

Eu pot, din etaj în etaj, să te pun în comunicare cu comori din ce în ce mai întinse. Desigur, deja este frumoasă aceea a iubirii, și a casei, și a domeniului, și a imperiului, și a templului, și a bazilicii, dar dacă-mi îngădui să te călăuzesc pentru a te ajuta să urci muntele cel mai înalt, am pentru tine comori atît de greu

de cucerit, încît mulţi vor renunţa în ascensiunea lor, căci pentru a clădi o imagine nouă, le fur pietrele celorlalte temple la care se închină.

Reuşind, pentru unii, eu sînt atît de patetic, încît sufletul li se încinge. Căci există structuri atît de fierbinţi, încît sînt asemenea unui foc pentru suflete. Pe aceia îi voi numi pîrjoliţi de dragoste.

Vino la mine să te clădesc, şi vei ieşi strălucitor din mîinile mele.

Dar cele divine se pierd. Căci ţi-am spus despre poem. Cît de frumos ar fi, nu te poate hrăni în fiecare zi... Santinela mea, care patrulează în lung şi-n lat, nu poate nici ea să fie zi şi noapte credincioasă imperiului. Deseori se desface în suflete nodul divin ce leagă lucrurile. Priveşte-l pe sculptor. Astăzi este trist. Clatină din cap în faţa blocului de marmură. „Pentru ce, îşi spune el, acest nas, această bărbie, această ureche...", căci nu mai reuşeşte să distingă ceea ce a reuşit să surprindă. Iar îndoiala este răscumpărare plătită divinităţii, căci ea îţi lipseşte atunci, iar lipsa ei te doare.

CVI

DAR TU NU COMUNICI DECÎT PRINTR-UN ceremonial. Căci dacă, distrat, asculţi această muzică şi priveşti acest templu, nimic nu se va naşte în tine şi nu vei fi hrănit. Iată pentru ce nu am alt mijloc de a-ţi explica viaţa către care te chem decît angajîndu-te cu forţa în ea şi hrănindu-te cu ea. Cum ţi-aş putea explica această muzică, fiindcă nu e de ajuns s-o asculţi, dacă nu eşti pregătit a fi copleşit de ea? Atît de aproape de a muri în tine este imaginea domeniului, pentru a nu lăsa în urmă decît moloz. Un cuvînt ironic, un somn agitat, un zgomot care să te jeneze, şi iată-te privat de credinţă. Iată-te refuzat. Iată-te aşezat pe prag, cu uşa închisă în spatele tău, cu totul separat de lume, care nu mai e decît sumă de obiecte goale. Căci nu comunici cu obiectele, ci cu nodurile care le leagă.

Cum te-aş putea face să te înalţi, cînd tu te desprinzi cu atîta uşurinţă?

De aici vine importanța ceremonialului meu, căci trebuie să te salvez de la a distruge tot atunci cînd rămîi singur la poarta casei tale.

Iată pentru ce îl condamn pe cel ce tulbură cărțile și le amestecă.

Eu te clădesc și te păstrez așa cum ești, nu hrănindu-te mereu, căci nu aceasta este slăbiciunea inimii tale, ci făcînd să fii mereu drum bine croit, poartă larg deschisă, templu bine construit pentru a primi. Vreau să fii instrument ce așteaptă muzicianul.

Iată pentru ce ți-am spus că poemul pe care ți l-am rezervat este însăși ascensiunea ta.

Doar cei care refac drumul pierdut și regăsesc ființele pe care le-au risipit în ruină ajung la adevărata cunoaștere.

Vreau să-ți arăt patria ta, singura în care spiritul tău se poate mișca.

Iată pentru ce îți spun că ești eliberat prin constrîngerea mea și ea îți aduce singura libertate care contează. Căci tu numeai libertate acea putere pe care o ai de a-ți demola templul, de a amesteca cuvintele poemului, de a egaliza zilele pe care ceremonialul meu le clădise în bazilică. Libertate de a face pustiu. Și unde te vei afla?

Eu numesc libertate eliberarea ta.

Iată pentru ce am spus o dată: libertate a sclavului sau a omului, respect al putreziciunii sau al cărnii sănătoase? Dreptate pentru om sau pentru pleava umană? Împotriva ta, prin tine, pentru tine sînt drept. Și, desigur, sînt nedrept pentru netrebnic, sau pentru neghiob, sau pentru omida ce nu s-a transformat, căci îi oblig să renunțe la ceea ce sînt și să se împlinească.

CVII

CĂCI INSTRUINDU-TE, TE CONSTRÎNG. DAR astfel este constrîngerea, încît, atunci cînd e absolută, devine invizibilă, așa cum te-aș obliga să rătăcești pipăind peretele în căutarea ușii, și nici nu-mi vei reproșa aceasta, nici nu te vei lamenta.

Căci regulile jocului de copii sînt constrîngeri. Dar copilul le dorește. Pe notabilii mei îi vezi uneltind pen-

tru a primi sarcinile și datoriile notabililor, care sînt constrîngeri. Iar femeile ascultă de modă în alegerea podoabelor lor, care se schimbă în fiecare an, și aici, de asemenea, este vorba de un limbaj, iar limbajul e constrîngere. Căci nimeni nu cere libertarea de a nu fi înțeles

Dacă eu numesc casă un anume aranjament al pietrelor, nu ești liber să schimbi cuvîntul, căci altfel vei fi singur, neștiind a te face înțeles.

Dacă eu spun că o anume zi din an e sărbătoare, nu ești liber să nu ții seama de aceasta, căci altfel vei fi singur, neștiind să comunici cu poporul din care ai ieșit.

Dacă eu formez un domeniu dintr-o anume aranjare a animalelor, a caselor, a munților mei, nu ești liber să-l părăsești, căci altfel vei fi singur, neștiind să colaborezi atunci cînd muncești la înfrumusețarea domeniului.

Libertatea ta, atunci cînd te-a topit, făcîndu-te din ghețar mlaștină, te lasă singur, căci nu mai ești ghețar, urcînd pe razele soarelui sub mantaua de zăpadă, ci egal altora și la același nivel, urîndu-vă din pricina diferențelor voastre, și aflînd starea de repaus pe care o află curînd bilele amestecate, nemaifiind supuși nici unui lucru care să vă domine, nici măcar absolutului limbajului, iată că orice comunicare între voi e de acum interzisă și, inventînd fiecare un limbaj propriu, alegîndu-vă fiecare zilele de sărbătoare, sînteți despărțiți unii de alții și mai singuri decît astrele în solitudinea lor rece.

Căci ce ați putea aștepta de la fraternitatea voastră, dacă ea nu este fraternitate în arbore, ale cărei elemente sînteți voi, arbore care vă vine din exterior, căci eu numesc cedru constrîngerea pămîntului stîncos, dar ea nu este fruct al pămîntului, ci al seminței.

Cum ați putea deveni cedru dacă fiecare își alege arborele de clădit, sau nu pretinde a sluji unui arbore, sau chiar se opune înălțării unui arbore pe care îl va numi tiranie, și-i rîvnește locul pentru el ; trebuie să fiți împărțiți și să slujiți arborelui, nu să-i pretindeți să vă slujească.

Iată pentru ce am aruncat sămînța și vă supun puterii ei. Iar dacă dreptatea este egalitate, eu recunosc că sînt nedrept. Căci eu creez linii de forță, și tensiuni, și figuri. Dar datorită mie, care v-am transformat în ramuri, voi vă veți hrăni cu soare.

CVIII

DESPRE VIZITA MEA LA SANTINELA ADORMITĂ.

Este bine ca acela să fie pedepsit cu moartea. Căci pe vigilența lui se reazemă atîta somn cu răsuflarea înceată, atunci cînd viața te hrănește și se perpetuează prin tine, asemenea palpitației mării în adăpostul unui liman neștiut Și templele închise, cu bogății sacerdotale încet strînse, asemenea mierii, atîta sudoare, și loviturі de ciocan, și pietre cărate, și ochi istoviți de jocurile acului în vălurile de aur, ca să le înflorească, și de angajamente delicate inventate de mîini pioase. Și hambarele cu provizii, pentru ca iarna să treacă ușor. Și cărțile sfinte în hambarele înțelepciunii, unde se află depozitată cauțiunea pentru viitor a omului. Și bolnavii a căror moarte o ajut, făcînd-o liniștită, printre ai lor, și după tradiție, aproape neobservată, o simplă transmitere a moștenirii. Santinelă, tu ești înțeles al zidurilor, care sînt înveliș pentru trupul fragil al orașelor, împiedicîndu-l să se risipească, căci dacă vreo breșă le străpunge, trupul este lipsit de sînge. Tu mergi din lung în lat, la început deschis către rumoarea unui deșert ce-și pregătește armele și, fără contenire, revine să lovească asemenea hulei, să te plămădească și să te întărească în același timp in care te amenință. Căci nu trebuie deosebit ceea ce te răvășește de ceea ce te înalță, căci același vînt sculptează dunele și le împrăștie, același val sculptează faleza și o surpă, aceeași constrîngere îți sculptează sufletul sau îl abrutizează, aceeași muncă îți permite să trăiești și te împiedică să trăiești, aceeași iubire care te copleșește cu fericire și-ți golește sufletul. Dușmanul tău e cel ce-ți dă formă, căci te obligă să te clădești în interiorul zidurilor tale, așa cum s-ar putea spune despre mare că este dușmană a corăbiei, căci ea este oricînd pregătită să o înghită și, corabia fiind înainte de toate luptă împotriva mării, marea este zid, și limită,

și formă a aceleiași corăbii, căci de-a lungul generațiilor mulțimea valurilor zdrobindu-se în etravă este aceea care a sculptat carena, făcînd-o mai armonioasă pentru a pluti, întemeind-o și înfrumusețînd-o. Fiindcă se poate spune că vîntul care sfîșie pînzele este cel care le-a desenat, așa cum a desenat și aripa, și că fără dușman nu ai nici formă, nici măsură.

Ce ar fi zidurile tale dacă n-ar exista santinelele?

Iată pentru ce aceea care doarme face ca orașul tău să fie gol. În clipa aceea dușmanul vine să pună stăpînire pe oraș, pentru a-l îneca în somnul lui.

Și iată că dormea cu capul sprijinit de piatra netedă și cu gura întredeschisă. Iar obrazul său era obrazul unui copil. Își ținea încă pușca strînsă la piept, asemenea unei jucării pe care o iei cu tine în vis. Privind-o, mi-a fost milă. Căci mi-e milă, în nopțile fierbinți, de slăbiciunea oamenilor.

Slăbiciune a santinelelor, barbarul este cel ce vă adoarme. Cuceriți de către deșert, lăsînd porțile libere să se miște în liniște pe balamalele lor, pentru ca orașul să fie fecundat atunci cînd este epuizat și are nevoie de barbar.

Santinelă adormită, avangardă a dușmanului. Deja cucerită, căci somnul tău este de a nu mai aparține orașului, bine legat și imuabil, ci de a aștepta transformarea și de a te deschide seminței.

Și am avut imaginea orașului înfrînt din cauza somnului tău, căci totul se leagă și se dezleagă în tine. Cît de frumoasă ești atunci cînd veghezi, ureche și ochi al orașului... Și atît de nobilă atunci cînd înțelegi, dominînd prin dragostea ta simplă inteligența logicienilor, căci ei nu înțeleg orașul, ci îl divid. Pentru ei, el este aici o închisoare, acolo un spital, dincolo o casă a prietenilor lor, și chiar pe aceea o descompun în inima lor, văzînd în ea acea cameră, apoi alta, apoi alta. Și nu numai camerele, ci în fiecare acel obiect, celălalt, și celălalt obiect încă. Apoi de obiectul însuși fac abstracție. Și ce vor face cu aceste materiale din care nu vor să construiască nimic?

Dar tu, santinelă, dacă veghezi, tu ești în legătură cu orașul deschis înspre stele. Nu această casă, sau cealaltă, sau acest spital, sau acest palat. Ci orașul. Nu acest vaiet al muribundului, nici acest strigăt al femeii

lăuze, nici acest geamăt de dragoste, nici această chemare a noului născut, ci această răsuflare diversă a unui trup unic. Orașul. Nici veghea aceluia, nici acea căutare a celuilalt, ci acest amestec de fervoare și somn, acest foc sub cenușa Căii Lactee. Orașul. Santinelă, ureche lipită de pieptul iubitei, ascultînd această liniște, această odihnă și aceste răsuflări pe care nu trebuie să le divizi, pentru a le auzi, căci toate împreună sînt bătaia unei inimi. Ceea ce înseamnă bătaia inimii. Și nimic altceva.

Santinelă, atunci cînd veghezi ești egalul meu. Căci orașul se reazemă pe tine, și pe oraș se reazemă imperiul. Desigur, sînt de acord ca, dacă trec, să îngenunchezi, căci așa se mișcă lucrurile, ca și seva, dinspre rădăcină înspre frunziș. Și este bine ca omagiul tău să urce înspre mine, căci aceasta este circulația sîngelui în imperiu, asemenea iubirii mirelui înspre mireasă, asemenea laptelui mamei înspre copil, asemenea respectului celor tineri înspre cei bătrîni, dar poți să spui că unul dintre ei primește ceva ? Căci eu sînt primul care te slujesc.

Iată pentru ce, atunci cînd te privesc cum te sprijini în armă, egalul meu întru Domnul, căci cine poate distinge pietrele din temelie de cele din cheia de boltă, și cine ar putea fi gelos pe una sau pe cealaltă... Iată pentru ce inima îmi bate din dragoste de a te privi, și totuși îmi voi trimite oamenii pentru a te ridica.

Căci tu dormi. Santinelă adormită. Santinelă moartă. Și te privesc cu spaimă, căci în tine doarme și moare imperiul. Îl văd bolnav, văzîndu-te pe tine, căci e semn rău, ca ei să-mi trimită santinele ce dorm.

„Desigur, mi-am spus, călăul își va face datoria și-l va îneca în propriul lui somn...“. Dar, în mila mea, mi-a apărut o contradicție nouă și neașteptată. Căci numai imperiile puternice taie capul santinelelor adormite, dar cei care trimit santinele pentru ca ele să doarmă nu mai au dreptul să taie nimic. Căci vigoarea trebuie înțeleasă bine. Nu tăind capetele santinelelor adormite vei deștepta imperiile, ci atunci cînd imperiile sînt treze, capetele santinelelor adormite sînt retezate. Și aici confunzi efectul și cauza. Văzînd că imperiile puternice retează capete, vrei să-ți creezi forța retezînd, dar nu ești decît bufon sîngeros.

Creează dragostea și vei fonda astfel vigilența santinelelor și condamnarea celor care dorm, căci ele s-au rupt deja prin ele însele de imperiu.

Nu ai nimic pentru a te domina decît disciplina, care-ți vine de la caporalul ce te supraveghează. Iar caporalii nu au, dacă se îndoiesc de ei înșiși, decît disciplina care le vine de la sergenții lor, care-i supraveghează. Iar sergenții de la căpitani, care-i supraveghează. Și astfel pînă la mine, care nu-l am, pentru a mă conduce, decît pe Domnul și, dacă am îndoieli, rămîn în mijlocul pustiului, alăturîndu-mă.

Dar am să-ți spun un secret, cel al permanenței. Căci dacă dormi, viața ta e suspendată. Dar ea e suspendată și atunci cînd îți vin acele eclipse ale inimii care sînt secret al slăbiciunii tale. Căci nimic nu s-a schimbat în jurul tău și totul s-a schimbat în tine însuți. Și iată-te în fața orașului, tu, santinelă, dar fără a te mai sprijini de pieptul iubitei tale pentru a-i asculta bătăile inimii, pe care nu le deosebești de tăcerea ei, sau de răsuflarea ei, căci totul nu este decît semn al iubitei, și ea e una singură, dar pierdut între obiectele risipite pe care nu știi să le strîngi laolaltă, supus cîntecelor nocturne care se contrazic unele pe celelalte, acestui cîntec de bețiv ce neagă plînsetul bolnavului, acestei lamentări în jurul vreunui mort care neagă strîgătul noului născut, acestui templu care neagă mulțimea de bîlci. Și îți spun : „Ce pot să fac din toată această dezordine și acest spectacol incoerent ?“, căci dacă nu știi că există un arbore, atunci rădăcini, trunchi, ramuri și frunziș nu mai au o măsură comună. Și cum ai putea să fii fidel dacă nu mai există nimeni pentru a primi ? Știu că nu ai dormi dacă ai veghea un bolnav pe care-l iubești. Dar cel pe care l-ai fi putut iubi s-a stins și s-a transformat în materiale risipite.

Căci s-a desfăcut nodul divin ce leagă lucrurile.

Dar doresc să fii fidel ție însuți, știind că vei reveni. Nu-ți cer să înțelegi sau să simți în fiecare clipă, știind că pînă și cea mai pătimașă dragoste e alcătuită din traversări ale atîtor pustiuri lăuntrice. În fața iubitei te întrebi : „Fruntea ei e numai o frunte. Cum de o pot iubi ? Vocea ei e doar o voce. A spus acea prostie. A făcut acel pas greșit...“. Ea este sumă ce se descompune și nu mai poate să te hrănească și, curînd, îți

închipui că o urăşti. Dar cum aï putea s-o urăşti ? Nu eşti nici măcar capabil să iubeşti.

Taci, căci ştii, într-un mod obscur, că nu e vorba decît de un somn. Ceea ce, în acest moment, e adevărat despre femeie, este adevărat despre poemul pe care-l citeai, sau despre domeniu, sau despre împeriu. Îţi lipseşte puterea de a fi alăptat şi chiar de a descoperi — putere care, de asemenea, este dragoste şi cunoaştere — nodurile divine ce leagă lucrurile. Tu, sentinela mea adormită, îţi vei regăsi iubirile ca pe un tribut ce ţi se cuvine, şi nu doar una sau cealaltă, ci toate, şi, atunci cînd îţi vine plictiseala de a fi infidel, trebuie respectată în sine această casă părăsită.

Atunci cînd santinelele mele îşi fac rondul, nu pretind ca toate să fie fervente. Multe se plictisesc şi visează la supă, căci dacă toţi zeii dorm în tine, îţi rămîne chemarea animalică a satisfacţiilor pîntecelui, iar cel care se plictiseşte se gîndeşte la mîncare. Nu pretind ca sufletul tuturor să fie treaz. Căci eu numesc suflet ceea ce, în tine, comunică cu acele ansambluri ce sînt noduri divine ce leagă lucrurile, fără a se împiedica de ziduri. Ci doar ca, din timp în timp, unul dintre sufletele lor să ardă. Să existe o santinelă a cărei inimă să bată. Să existe una care să cunoască iubirea şi, deodată, să se simtă plină de greutatea şi zgomotele oraşului. Una care să respire stelele şi să cuprindă orizontul, asemenea acelor cochilii ce păstrează cîntul mării.

Îmi este de ajuns ca tu să fi cunoscut această plenitudine de a fi om şi să fii bine pregătit pentru a o primi, căci ea este asemenea somnului, sau foamei, sau dorinţei ce-ţi revin la intervale de timp, şi îndoiala ta este a unui suflet pur, şi aş vrea să te consolez pentru ea.

Îţi va reveni, dacă eşti sculptor, înţelesul imaginii. Îţi va reveni, dacă eşti preot, înţelesul credinţei, îţi va reveni, dacă ai iubit, înţelesul iubirii, îţi va reveni, dacă eşti santinelă, înţelesul imperiului, îţi va reveni, dacă eşti fidel ţie însuţi şi-ţi ţii casa curată, chiar dacă ea pare părăsită, ceea ce-ţi poate hrăni inima.

Iată pentru ce te clădesc astfel, prin aspre ore de studiu, încît poemul, prin miracol, să te poată înflăcăra, şi prin rituri şi obiceiuri ale imperiului, pentru ca acest imperiu să-ţi cucerească inima. Căci nu există dar pe

care să nu-l fi pregătit. Și vizita nu va veni dacă nu există casa înălțată spre a o primi.

Santinelă, mergînd de-a lungul zidurilor în plictiseala îndoielii ce se naște din nopțile fierbinți, ascultînd zgomotele orașului, atunci cînd orașul nu-ți vorbește, supraveghind adăposturile oamenilor, atunci cînd ele sînt pentru tine ansamblu mohorît, respirînd deșertul în jurul tău atunci cînd el nu este decît vid, străduindu-te să iubești fără a iubi, să crezi fără a crede, să fii fidel atunci cînd nu mai ai cui să fii fidel, pregătești în tine iluminarea santinelei, care-ți va veni cîteodată ca răsplată și dar al iubirii.

Fidel ție însuți nu e greu să fii, atunci cînd ai cui să fii fidel, dar eu vreau ca amintirea ta să fie chemare de fiecare clipă și să spui : „Casa mea să fie vizitată. Am înălțat-o și o păstrez pură...". Iar constrîngerea mea te va ajuta. Pe preoții mei îi oblig la sacrificiu chiar dacă aceste sacrificii nu mai au sens. Pe sculptorii mei îi oblig să sculpteze chiar dacă se îndoiesc de ei înșiși. Îmi oblig santinelele să facă cei o sută de pași sub amenințarea pedepsei cu moartea, căci altfel vor muri de la sine, despărțindu-se de imperiu.

Îi salvez prin rigoarea mea.

Cel care se pregătește în austeritatea postului de gardă pentru a fi trimis cercetaș în rîndurile dușmanului știe că va muri. Căci dușmanii veghează. Și se teme de supliciile prin care-l vor zdrobi, pentru a-i stoarce, amestecate cu strigăte, secretele citadelei. Desigur, există oameni înlănțuiți în dragoste în această clipă, care se împodobesc încinși de bucurie, căci unica lor bucurie era de a se căsători, și iată că o fac. Căci să nu crezi, atunci cînd prinzi în brațe femeia iubită în seara nunții, că pentru tine aceasta este doar o simplă cucerire a unui trup, pe care l-ai fi putut avea și în cartierul rezervat al orașului, în care există femei asemănătoare ca înfățișare, căci este vorba de schimbarea înțelesului și culorii tuturor lucrurilor. Și întoarcerea ta acasă, seara, și trezirea ta din somn, devenită moștenire transmisă, în speranța copiilor tăi, și învățătura pe care le-o dai despre rugăciune. Pînă și acel ceainic ce devine ceai în preajma ei, înaintea clipelor de dragoste. Căci abia a
 pășit în casa ta, și covoarele tale devin prerie pentru

pașii ei. Și din tot ceea ce primești, și care este înțeles nou al lumii, te folosești de atît de puține. Nu ești copleșit nici de obiectul dăruit, nici de mîngîierea trupului, nici de un anume avantaj, ci doar de calitatea nodului divin ce leagă lucrurile.

Iar cel ce se împodobește pentru a muri, care îți pare că nu primește nimic în această clipă, căci chiar acea mîngîiere, care este atît de puțin lucru, nu îi este promisă, ci, dimpotrivă, setea sub arșița soarelui, vîntul de nisip ce scrîșnește între dinți, apoi oamenii în jurul lui deveniți teasc de secrete, cel care se împodobește pentru moarte, pentru a intra în moarte în uniforma sa de mort, și despre care îți pare că ar trebui să-și strige desperarea asemenea celui pe care l-am condamnat la spînzurătoare pentru vreo crimă, și care se izbește de zăbrelele implacabile, dar pe cel care se împodobește pentru moarte îl descoperi liniștit, privindu-te calm și răspunzînd glumelor corpului de gardă, care sînt semne de afecțiune greoaie, și nu o face din fanfaronadă, nici pentru a-și arăta curajul, sau disprețul față de moarte, sau cinismul, sau ceva asemănător, ci este doar transparent asemenea unei ape liniștite, iar dacă e puțin trist, își arată tristețea fără rușine, și nu are nimic de ascuns, decît iubirea sa. Și îți voi spune mai tîrziu pentru ce.

Dar chiar și împotriva acestuia, care nu tremură încheindu-și centurile de piele, cunosc atîtea arme mai tari decît moartea. Căci este vulnerabil din atîtea părți. Toate divinitățile inimii lui îi stau deasupra. Simpla gelozie, dacă ea este amenințare a unui imperiu, și a unui anume înțeles al lucrurilor, și al dorinței de întoarcere acasă, cît de perfect va ruina această imagine de calm, de înțelepciune și de renunțare! Îi vei lua totul, căci el va închina Domnului nu numai pe cea pe care o iubește, ci și casa, și recoltele viilor sale, și ale cîmpurilor de orz. Și nu numai recoltele și viile, ci și soarele. Și îl vezi renunțînd la atîtea comori fără a arăta ruinat. Dar ar fi de ajuns, pentru a-l scoate din el însuși și a-l transforma în dement, să-i furi un surîs al celei iubite. Nu atingi, oare, aici o mare enigmă? Îl păstrezi nu prin obiectele pe care le posedă, ci prin nodul divin ce leagă lucrurile. El preferă propria sa distrugere distrugerii a

ceea ce reprezintă împlinirea lui, şi de unde primeşte hrană şi putere. Este o circulaţie de la unul la celălalt. Cel care poartă în inimă vocaţia mării acceptă să moară într-un naufragiu. Şi dacă este adevărat că în momentul naufragiului va încerca, poate, tumultul animalului atunci cînd capcana se închide asupra lui, nu este mai puţin adevărat că nu contează această explozie de panică, pe care o prevede, o acceptă şi o dispreţuieşte, ci dimpotrivă, îi face plăcere certitudinea că îşi va afla, într-o zi, moartea în mare. Căci dacă-i ascult plîngîndu-se de această moarte atît de crudă, care-i aşteaptă, găsesc în aceasta nu lăudăroşenie pentru a seduce femeile, ci dorinţă trainică de dragoste şi pudoare de a o spune.

Căci nu există aici, aşa cum nu există nicăieri, un limbaj care să-ţi permită să te exprimi. Dacă este vorba despre civilizaţia iubirii, poţi să spui „ea" şi să te explici, crezînd că despre ea este vorba, deşi ea nu este lîngă tine decît pentru a-ţi semnifica nodul divin ce leagă lucrurile întru credinţă, iar credinţa este înţeles al vieţii tale, şi crezînd că ea merită elanurile tale, deşi acestea sînt de a comunica într-un anume fel, şi nu în altul, cu lumea. Şi asemenea scoicilor ce poartă în ele zgomotul valurilor, în ea, care a ajuns la fel de vastă ca şi sufletul tău, întregul suflet îţi răsună. Poţi spune „imperiu" cu certitudinea de a fi înţeles şi de a pronunţa un cuvînt simplu, dacă toţi în jurul tău îl înţeleg, după instinctul tău, dar nu şi dacă există cineva acolo care nu vede în acest cuvînt decît un amestec şi va rîde de tine, căci nu va fi vorba de acelaşi imperiu. Şi nu ţi-ar place să se creadă că-ţi oferi viaţa pentru un magazin de accesorii.

Căci ceea ce trebuie înţeles aici este acea apariţie care se adaugă lucrurilor şi le domină, iar dacă ea scapă inteligenţei tale, apare, totuşi, evidentă sufletului şi inimii tale. Şi te conduce mai bine, sau cu mai multă asprime, şi cu mai multă siguranţă decît orice lucru concret (dar nu poţi să fii sigur că şi alţii, în acelaşi timp, îşi dau seama de aceasta) şi te face să păstrezi tăcere de teamă de a nu fi taxat drept nebun şi de a vedea supusă ironiei, care aparţine neghiobului, această imagine ce ţi-a apărut. Căci ironia o va distruge, încercînd să arate din ce este alcătuită. Cum i-ai putea răspunde

că aici e cu totul altceva, fiindcă acest altceva este pentru sufletul tău, şi nu pentru ochii tăi ?

Am reflectat adeseori asupra acestor apariţii, singurele pe care le poţi cere, deşi mai frumoase decît cele pe care ai obiceiul să le chemi în desperarea nopţilor fierbinţi. Dar aşa cum obişnuieşti, atunci cînd te îndoieşti de Domnul, să doreşti ca el să ţi se arate sub chipul unui trecător ce ţi-ar veni în vizită — şi pe cine ai întîlni atunci, dacă nu pe un egal, asemănător ţie şi care te închide mai mult în singurătatea ta — atunci cînd tu ceri nu expresia măreţiei divine, ci un spectacol, sărbătoare venetică, din care nu ai rămîne decît cu o plăcere vulgară şi cu decepţia ta îndreptată împotriva divinităţii (Şi cum ai putea, din atîta vulgaritate, să faci o dovadă ?). În timp ce tu doreşti ceva să coboare înspre tine, să te viziteze, aşa cum eşti, la nivelul tău, umilindu-te în faţa ta, fără raţiune, iar dorinţa ta nu va fi niciodată împlinită, se deschid, dimpotrivă, imperiile spirituale şi te orbesc apariţiile ce nu sînt pentru ochi, nici pentru inteligenţă, ci pentru inimă şi suflet, dacă faci efortul de ascensiune şi ajungi la acea înălţime unde se află nu lucrurile, ci nodurile divine ce le leagă.

Şi iată că nu mai eşti capabil nicî măcar să mori, căci a muri înseamnă a pierde. Şi a lăsa în urmă. Şi nu trebuie să laşi în urmă, ci să te contopeşti. Şi întreaga viaţă îţi va fi răsplătită.

Tu ştii bine despre un incendiu în care ai măsurat moartea pentru a salva vieţi.

Îi vezi murind acceptîndu-şi moartea, cu ochii deschişi înspre cunoaşterea adevărată, pe aceia care ar fi geinut, furat şi batjocorit pentru un surîs îndreptat în altă parte.

Spune-le că se înşală : vor rîde.

Dar tu, santinelă adormită, nu pentru că ai abandonat oraşul, ci pentru că oraşul te-a abandonat, în faţa chipului tău de copil palid simt neliniştea pentru imperiul ce nu-mi mai poate trezi santinelele.

Dar, desigur, mă înşel primind în plenitudinea sa cîntul oraşului şi descoperind că este încă legat ceea ce pentru tine s-a descompus. Ştiu că ar fi trebuit să aştepţi, drept ca o lumînare, pentru a fi răsplătit, la ora ta, de lumină, şi să te îmbete paşii tăi de rond ca un dans

miraculos sub stele. Căci acolo, în noaptea deasă, există corăbii care-şi descarcă poverile de metale preţioase şi fildeş, iar tu, santinelă pe ziduri, tu contribui la apărarea lor şi la înfrumuseţarea cu aur şi argint a imperiului pe care-l slujeşti. Căci există, undeva, oameni ce se iubesc şi care tac înainte de a îndrăzni să vorbească, şi se privesc, şi ar vrea să spună... căci dacă unul vorbeşte, iar celălalt închide ochii, universul se va schimba. Şi tu aperi această linişte. Căci există undeva acea ultimă răsuflare înaintea morţii. Iar ei se apleacă pentru a culege cuvintele inimii şi binecuvîntarea pentru totdeauna pe care o vor închide în ei după ce au primit-o. Şi tu salvezi cuvîntul unui mort.

Santinelă, eu nu ştiu unde se opreşte imperiul tău, căci Domnul ţi-a dat limpezimea sufletului santinelelor şi privirea asupra acestei întinderi, la care ai dreptul. Şi puţin îmi pasă că în alte clipe visezi la supa ta şi-ţi blestemi corvoada. Este bine să dormi şi este bine să uiţi. Dar nu este bine ca, uitînd, să laşi ca adăpostul să ţi se prăbuşească.

Căci fidelitatea înseamnă a fi fidel ţie însuţi.

Iar eu vreau să te salvez nu numai pe tine, ci şi pe camarazii tăi. Şi să obţin de la tine acea permanenţă interioară care este a unui suflet bine clădit. Căci nu-mi distrug locuinţa atunci cînd mă îndepărtez de ea. Nici nu dau foc trandafirilor dacă încetez de a-i mai privi. Ei rămîn disponibili pentru o nouă privire ce-i va face, curînd, să înflorească.

Îmi voi trimite, deci, oamenii să te ridice. Vei fi condamnat la acea moarte care este moartea santinelelor adormite. Nu-ţi mai rămîne decît să speri să te transformi, prin exemplul propriului tău supliciu, în vigilenţă a santinelelor.

CIX

DESIGUR, E TRIST CA ACEEA PE CARE O VEZI tandră şi plină de naivitate, de încredere şi de pudoare, să poată fi ameninţată de cinism, egoism sau perfidie, care vor exploata această graţie fragilă şi această credinţă supusă, şi ţi se poate întîmpla s-o dorești mai ex-

perimentată. Dar aceasta nu înseamnă să dorești ca fetele imperiului tău să fie neîncrezătoare, experimentate și avare; căci vei ruina, creîndu-le astfel, ceea ce credeai că pui la adăpost. Desigur, orice calitate conține fermentul distrugerii sale. Generozitatea — riscul parazitului care o va scîrbi. Pudoarea — riscul grosolăniei care o va mînji. Bunătatea — riscul nerecunoștinței, care o va amărî. Dar tu, pentru a-l feri de riscurile naturale ale vieții, dorești o lume deja moartă. Și interzici să se edifice un templu care ar fi frumos, de teama cutremurelor de pămînt care ar distruge, astfel, un templu frumos.

Le perpetuez, deci, pe cele care au încredere în tine, deși doar acelea vor putea fi trădate. Căci dacă hoțul de femei va fura una, voi suferi, desigur. Dar dacă doresc să am un războinic frumos, accept riscul de a-l pierde în război.

Renunță, deci, la dorințele tale contradictorii.

O dată în plus, deci, actele tale erau absurde. Așa cum, admirînd minunata imagine pe care obiceiurile poporului tău o creaseră, ai început să urăști obiceiurile, căci ele ți se păreau a fi constrîngere, și erau, într-adevăr, constrîngerea de a te împlini! Și, distrugînd obiceiurile, ai distrus tocmai ceea ce pretindeai a salva.

Din oroare față de brutalitatea grosolană și față de perfidia care amenință sufletele nobile, ai făcut ca aceste suflete nobile să se arate mai grosolane și mai perfide.

Află că nu în van iubesc ceea ce stă sub amenințare. Nu trebuie să regreți că lucrurile prețioase sînt amenințate. Căci tocmai în aceasta aflu o condiție a calității lor. Iubesc prietenul ce rămîne fidel în mijlocul tentațiilor. Căci dacă nu există tentații, nu există fidelitate și prieteni. Și accept ca unii dintre ei să se piardă, pentru a da mai mult preț celorlalți. Iubesc soldatul curajos ce stă nemișcat sub ploaia gloanțelor. Căci dacă nu există curaj, nu voi mai avea soldați. Și accept ca unii să moară, căci astfel pun temelii noblețeî celorlalți.

Iar dacă îmi aduci o comoară, vreau ca ea să fie atît de fragilă, încît vîntul să mi-o poată cheltui.

Îmi place ca obrazul tînăr să fie amenințat să îmbătrînească, iar ca surîsul, un cuvînt al meu să-l schimbe cu ușurință în lacrimi.

CX

ȘI ATUNCI MI-AM DAT SEAMA DE SOLUȚIA contradicției la care reflectasem atît. Căci mă durea acest litigiu crud atunci cînd eu, rege, mă aplecam asupra santinelei mele adormite. Să smulgi un copil din visele sale fericite pentru a-l duce, așa cum se află, în moarte, uimit, în scurta perioadă de veghe, că oamenii sînt cei ce-l fac să sufere.

Căci s-a trezit în fața mea și și-a trecut mîna pe frunte și, nerecunoscîndu-mă, și-a întors chipul spre stele, lăsînd să-i scape un ușor oftat, căci simțea din nou greutatea armelor. Și atunci mi-am dat seama că un asemenea suflet trebuia cucerit.

Alături de el, eu, regele lui, mă întorceam înspre oraș respirînd același oraș ca și el, în aparență, și totuși nu același. Și mă gîndeam : „Nu pot să-i demonstrez nimic din patetismul celor pe care le văd. Trebuie să-l convertesc și să-l încarc nu cu aceste lucruri, căci el le privește, le respiră, le măsoară și le posedă ca și mine, ci cu imaginea care este apariție dincolo de ele și nod divin ce leagă lucrurile“. Și am înțeles că trebuia făcută distincție între cucerire și constrîngere. A cuceri înseamnă a converti. A constrînge înseamnă a închide. Dacă te cuceresc, eliberez un om. Dacă te constrîng, îl strivesc. Cucerirea înseamnă a te clădi pe tine însuți în tine și prin tine. Constrîngerea este grămada de pietre aliniate și identice din care nu se va naște nimic.

Și mi-am dat seama că toți oamenii trebuiau cuceriți. Cei care vegheau și cei care dormeau, cei care-și făceau rondul pe ziduri și cei care adăposteau acest rond. Cei care se bucurau pentru un nou-născut sau cei ce plîngeau pentru un mort. Cei care se rugau și cei care se îndoiau. Cucerirea înseamnă a-ți clădi armătura și a-ți deschide sufletul înspre proviziile pline. Căci există lacuri în care-ți vei putea potoli setea, dacă ți se arată drumul. Și-mi voi instala divinitățile în tine, ca să te lumineze.

Și, desigur, în copilărie, trebuie să fii cucerit, căci altfel te vei afla deja plămădit și înăsprit și nu vei mai ști să înveți un limbaj nou.

CXI

AM ÎNȚELES, ÎNTR-O ZI, CĂ NU PUTEAM SĂ mă înșel. Nu fiindcă m-aș fi crezut mai tare decît un altul sau judecînd mai bine, ci pentru că, nemaicrezînd în rațiunile ce se succed din propoziție în propozlție, după regulile logicii, știind că logica este guvernată de ceva mai presus de ea și că nu face decît să traseze pe nisip urmele unui dans, care duc sau nu înspre puțul salvator. după geniul dansatorului, înțelegînd cu certitudine că istoria, odată consumată, este tributară rațiunii, căci nici un pas nu va lipsi din succesiunea pașilor, dar că spiritul ce domină pașii nu se citește în viitor, înțelegînd că o civilizație, asemenea unui arbore, naște din puterea unei semințe, care e unică, deși se diversifică, și se distribuie, și se exprimă în organe diferite — rădăcini, trunchi, ramuri, frunze, flori și fructe, care sint putere a seminței ce a luat formă. Înțelegînd că, desigur, o civilizație, odată clădită, se întoarce înspre origini, ceea ce arată logicienilor o pistă de urmat, dar pe care n-ar fi știut s-o coboare în sens invers, căci ei nu au legătură cu spiritul conducător. Ascultînd oamenii certîndu-se, fără ca vreunul să aibă cîștig cu adevărat, aplecînd urechea înspre comentatorii geometrilor care, crezînd că dețin adevărul, nu renunțau la el decît cu dușmănie sau acuzîndu-și adversarii de sacrilegiu, agățați cum erau de idolii lor tremurători, și împărtășindu-și gloria singurului geometru veritabil, prietenul meu, care știa că nu făcea decît să caute pentru oameni un limbaj, asemenea poetului, dacă vrea să-și cînte dragostea, și acest limbaj era simplu atît pentru pietre, cît și pentru stele, care știa, de asemenea, că va trebui, an de an, să schimbe limbajul, acesta fiind semn al ascensiunii. Descoperind, de asemenea, că nimic nu e fals pentru simplul motiv că nimic nu e adevărat (și că e adevărat tot ce se împlinește, asemenea arborelui), ascultînd cu răbdare în tăcerea iubirii mele gîngăveala, strigătele de mînie, rîsetele și plînsetele poporului meu. După ce, în tinerețea mea, atunci cînd alții rezistau argumentelor prin care încercam nu să-mi clădesc, ci să-mi îmbrac gîndirea, abandonasem lupta, în lipsa unui limbaj eficace, împotriva unui avocat mai bun decît mine, dar fără ca vreodată să renunț la permanența mea, știind că ceea ce îmi

demonstra el era pur și simplu faptul că eu mă exprimam prost și că, mai tîrziu, mă voi folosi de arme mai puternice, căci există nenumărate, dacă în tine se află garanții veritabile. Renunțînd să ascult înțelesul incoerent al cuvintelor confuze ale oamenilor, căci mi s-a părut mai fertil ca ei să încerce să mă înțeleagă, preferînd să mă desfășor asemenea arborelui, pornind de la sămînță, pînă la perfecțiunea rădăcinilor, a trunchiului și a ramurilor, căci atunci nu mai este subiect de controversă, de vreme ce arborele există — și, de asemenea, nu ai pentru ce să alegi între acest arbore și un altul, de vreme ce el singur are un frunziș destul de întins pentru a oferi adăpost

Și aveau, astfel, certitudinea că obscuritățile stilului meu, ca și contradicția afirmațiilor mele nu erau consecințe ale unui fond nesigur, sau contradictoriu, sau confuz, ci ale unei proaste întrebuințări a cuvintelor, căci nu putea fi nici confuză, nici contradictorie, nici nesigură o atitudine lăuntrică, o direcție, o greutate, o înclinație ce nu trebuia să se justifice, ea existînd, pur și simplu, așa cum există în mintea sculptorului, atunci cînd își frămîntă lutul, o anume nevoie ce încă nu are formă, dar va deveni imagine în lutul gata frămîntat.

CXII

NAȘTERE A VANITĂȚII ATUNCI CÎND OAMENII nu sînt supuși unei ierarhii (exemplu : general, guvernator). Atunci cînd apare ființa care să-i supună unul altuia, vanitatea dispare. Căci vanitatea vine din aceea că, bile amestecate, dacă nici unul dintre voi nu vă domină, iar voi să-i dați un sens, deveniți bănuitori și geloși pe locul ocupat de alții.

Marea luptă împotriva obiectelor : a venit ora să-ți vorbesc despre marea ta greșeală. Căci i-am crezut fervenți și i-am văzut fericiți, amestecînd fără contenire pietrișul în goliciunea pămîntului uscat, loviți de soare asemenea unui fruct trecut, zgîriați de pietre, scurmînd în adîncimea pămîntului pentru a se întoarce la suprafață și a dormi goi sub pînza cortului, pe aceia care trăiau din diamantul pur pe care-l extrăgeau o dată pe an. Și i-am văzut nefericiți, acri la inimă și dezbinați

pe aceia care, primind diamante în luxul lor, nu posedau decît o sticlărie inutilă. Căci nu ai nevoie de un obiect, ci de o divinitate.

Posesia obiectului este, desigur, permanentă, dar nu și hrana pe care o primește de la el. Căci obiectul nu are alt sens decît de a te înălța, dar te înalți prin cucerirea, nu prin posesia lui. Iată pentru ce îl venerez pe acela care provoacă, așa cum te-ar provoca la o cucerire grea, această ascensiune a muntelui, această educație pentru a putea înțelege un poem, această seducție a sufletului inaccesibil, obligîndu-te, astfel, să te împlinești. Dar îl disprețuiesc pe celălalt, care e provizie strînsă, căci de la el nu mai ai nimic de primit. Odată ce ai smuls diamantul din pămînt, ce mai e de făcut cu el ?

Eu aduc înțelesul purtat al sărbătorii. Sărbătoarea este încoronare a pregătirilor de sărbătoare, sărbătoarea este pisc de munte la capătul ascensiunii, sărbătoarea este captură a diamantului atunci cînd îți este permis să-l extragi din pămînt, sărbătoarea este victorie încoronînd războiul, sărbătoarea este primul prînz al bolnavului în prima zi a vindecării sale, sărbătoarea este promisiunea dragostei în ochii ei plecați cînd îi vorbești...

Iată de ce am inventat pentru tine această imagine :

Dacă aș dori, aș putea să creez o civilizație fervență, plină de bucurie și de rîsetele clare ale muncitorilor ce se întorc de la muncă, și de o dragoste puternică de viață, și de așteptare fierbinte a miracolelor zilei de mîine și ale poemului ce te va face să simți stelele avînd răsunet în tine, și în care, totuși, nu ai face nimic altceva decît ai scurma pămîntul pentru a extrage acele diamante ce vor deveni, în sfîrșit, lumină, după ce, îndelung și în liniște, s-au purificat în măruntaiele pămîntului (Căci venite din soare, devenite apoi ferigă, apoi noapte opacă, iată-le redevenite lumină). Deci, ți-am spus, îți asigur o viață patetică dacă te condamn la această muncă și, o zi pe an, te chem la sărbătoarea capitală, ce va consta în ofrandă a diamantelor, care, în fața poporului asudat, vor fi arse și transformate în iumină. Căci mișcările tale lăuntrice nu sînt guvernate de folosirea obiectelor cucerite, iar sufletul tău se hrănește cu înțelesul lucrurilor, nu cu lucrurile.

Desigur, aș putea ca acest diamant să nu-l ard, ci să înfloresc cu el o prințesă. Sau, închizîndu-l într-un cofret în secretul unui templu, să-l fac să strălucească mai tare, nu pentru ochi, ci pentru spirit (care se hrănește dincolo de ziduri). Dar nu aș face nimic esențial pentru tine, dacă ți l-aș da.

Am înțeles sensul profund al sacrificiului, care nu este de a te amputa, ci de a te îmbogăți. Căci te înșeli întinzînd mîna înspre obiect, cînd, de fapt, îi căutai sensul. Dacă inventez un imperiu în care, în fiecare seară, să ți se distribuie diamante recoltate aiurea, la fel de bine te-aș putea îmbogăți cu pietre, căci nu vei găsi în ele nimic din ceea ce doreai să obții. Mai bogat e acela care trudește un an întreg izbindu-se de stîncă și, o dată pe an, arde fructul muncii sale pentru a-i elibera lumina ascunsă, decît acela care primește în fiecare zi fructe venite din altă parte, fără ca lui să i se pretindă ceva.

(Ca și în jocul de popice : plăcerea ta e să le răstorni. Și e sărbătoare. Dar nu mai poți aștepta nimic de la niște popice căzute).

Iată pentru ce sacrificiile și sărbătorile se confundă. Căci astfel arăți sensul actului tău. Dar ai putea, oare, să spui că sărbătoarea este altceva decît bucuria de a da foc lemnului, după ce l-ai strîns, oboseala plăcută și amețeala întinderii, după ce ai urcat muntele, apariția la lumină a diamantului, după ce l-ai extras, culesul, după ce via s-a copt ? Cum ai putea să te folosești de o sărbătoare ca de o provizie ? O sărbătoare este, după marș, sosirea și încununarea, în acest fel, a marșului, dar să nu aștepți nimic de la schimbarea ta în sedentar. Iată pentru ce nu te instalezi nici în muzică, nici în poem, nici în femeia cucerită, nici în priveliștea zărită din înaltul munților. Te pierd, dacă te distribui în egalitatea zilelor mele. Dacă nu le ordonez ca pe o corabie ce merge într-o direcție anume. Poemul este o sărbătoare, cu condiția să urci pînă la el. Templul este o sărbătoare, aceea de a te elibera în el de grijile mărunte. În fiecare zi ai suferit de corvezile la care te-a supus orașul. În fiecare zi ai simțit acea febră născută din urgența pîinii ce trebuie cîștigată, a bolilor de vindecat, a problemelor de dezlegat, mergînd aici, mergînd dincolo, aici plîngînd, dincolo rîzînd. Apoi vine ora acordată

liniștii și împăcării sufletești. Și urci treptele, și împingi ușa, și nu mai există pentru tine decît mare întinsă, și contemplare a Căii Lactee, și provizie de tăcere, și victorie împotriva obișnuitului, și aveai nevoie de toate acestea ca de hrană, căci te făcuseră să suferi obiectele și lucrurile, dar ele pentru tine nu există. Și trebuie să vii aici, pentru ca o imagine să se nască din lucruri, și să se stabilească o structură care să le dea un sens dincolo de spectacolul dezordonat de fiecare zi. Dar ce vei putea să faci în templul meu, dacă n-ai trăit în oraș, nu ai luptat, și urcat, și suferit, dacă nu aduci cu tine rezerva de pietre ce trebuie clădită în tine ? Ți-am vorbit despre războinicii mei și despre dragoste. Dacă nu ești decît amant, femeia cască lîngă tine. Numai războinicul poate să facă dragoste. Dacă nu ești decît războinic, nu există nimeni care să moară, decît o insectă cu solzi de metal. Doar bărbatul care a iubit poate să moară ca un bărbat. Și nu există nici o contradicție aici, decît de limbaj. Fructele și rădăcinile au aceeași măsură comună — arborele.

CXIII

CĂCI NU NE ÎNȚELEGEAM ASUPRA REALITĂȚII. Eu numesc realitate nu ceea ce e măsurabil într-o balanță (de care îmi bat joc, căci eu nu sînt o balanță și puțin îmi pasă de realitățile văzute în felul acesta), ci ceea ce apasă asupra mea. Și apasă asupra mea acest chip trist, sau această cantată, sau această fervoare în a sluji imperiul, sau această milă față de oameni, sau această dragoste de viață, sau această injurie, sau acest regret, sau această despărțire, sau această comuniune la cules de vii (cu mult mai mult decît ciorchinii culeși, căci chiar dacă vor fi aduși aiurea pentru a fi vînduți, am primit deja de la ei esențialul. Îmi amintesc de cel care trebuia să fie decorat de către rege, și care a participat la sărbătoare — s-a bucurat de strălucirea sa, a primit felicitările prietenilor și a cunoscut astfel mîndria triumfului, dar regele a murit căzînd de pe cal, înainte de a-i fi agățat obiectul de metal pe piept. Îmi vei spune că acela n-a primit nimic ?).

Realitatea, pentru cîinele tău, este un os. Realitatea, pentru balanţa ta, este o greutate de fontă. Dar realitatea, pentru tine, este de o altă natură.

Acesta e motivul pentru care spun că financiarii sînt inconştienţi, iar dansatoarele — rezonabile. Nu fiindcă aş dispreţui munca celor dintîi, dar fiindcă dispreţuiesc morga lor, siguranţa şi satisfacţia de sine, căci ei se cred a fi scopul şi esenţa lucrurilor, cînd, de fapt, nu sînt decît valeţi şi se află în slujba dansatoarelor.

Căci să nu te înşeli asupra înţelesului muncii. Există munci care sînt urgente. Bucătăria palatului meu, de pildă. Căci dacă nu există hrană, nu vor exista oameni. Şi trebuie ca oamenii să fie, înainte de toate, hrăniţi, îmbrăcaţi şi adăpostiţi. Şi aceste servicii sînt urgente. Dar ceea ce este important nu stă în aceasta, ci în calitatea lor. Dansurile, şi poemele, şi meşterii în aur, şi geometrul, şi cel ce urmăreşte stelele, a căror viaţă munca bucătăriilor o permite, sînt singurii care onorează omul şi îi dau un sens.

Şi, deci, dacă vine la mine cel care nu cunoaşte decît bucătăriile, din care, într-adevăr, sînt scoase realităţi pentru balanţă şi oase pentru cîini, îi interzic să vorbească despre om, căci va neglija esenţialul, asemenea adjutantului, care nu apreciază nimic în om în afara aptitudinilor sale de a mînui armele.

Pentru ce s-ar mai dansa în palatul tău, cînd dansatoarele trimise la bucătărie te-ar îmbogăţi cu un supliment de hrană ? Şi pentru ce s-ar cizela tăvi de aur, cînd, dacă ai expedia cizelarii la şantierul de tăvi de cositor, ai avea tăvi mai multe ? Şi pentru ce s-ar mai tăia diamante, pentru ce s-ar mai scrie poeme, pentru ce s-ar mai urmări mersul stelelor, cînd ai putea să-i trimiţi pe toţi aceştia să treiere grîul, pentru a avea un supliment de pîine ?

Dar cum în cetatea ta va lipsi ceva care să fie pentru spirit, nu pentru ochi şi nu pentru simţuri, vei fi constrîns să inventezi pentru ei o hrană falsă, care nu va valora nimic. Vei căuta fabricanţi care le vor fabrica poeme, automate care le vor fabrica dansuri, scamatori care din sticlă şlefuită le vor fabrica diamante. Şi iată că ei vor avea iluzia de a trăi. Deci nu se mai mai află în ei decît o caricatură a vieţii. Căci vor confunda înţelesul adevărat al dansului, al diamantului şi

al poemului — care nu te hrănesc cu partea lor invizibilă, decît dacă vei urca pînă la ele — cu un furaj pentru iesle. Dansul este război, seducție, asasinat și căință. Poemul este ascensiune a unui munte. Diamantul este an de muncă transformat în stea. Esențialul le va lipsi.

Ca și jocul de popice : de vreme ce bucuria ta este de a face popicele să cadă, vei afla multă plăcere înșirînd cîteva sute și construindu-ți o mașină care să le doboare...

CXIV

DAR SĂ NU CREZI CĂ EU DISPREȚUIESC nevoile tale. Nici nu-mi închipui că ele se opun semnificației tale. Căci vreau să mă tălmăcesc, pentru a-ți demonstra adevărul meu, în cuvinte care se opun unul altuia, ca de pildă necesar și superfluu, cauză și efect, bucătărie și sală de dans. Dar eu nu cred în aceste diviziuni ce aparțin unui limbaj nefericit și înseamnă că nu s-a ales muntele cel bun, spre a se desluși de la înălțimea lui mișcările oamenilor.

Căci la înțelesul orașului, santinela mea nu va ajunge decît atunci cînd Domnul îl va îmbogăți cu limpezimea privirii și auzului, și atunci strigătul noului născut nu se va mai opune plînsetelor din jurul mortului, nici tîrgul — templului, nici cartierul rezervat — fidelității în dragoste din altă parte a orașului, ci din toată această diversitate se naște orașul, care absoarbe, îmbrățișează și unifică, așa cum arborele țîșnește unul singur din elementele diverse ce-l compun, așa cum templul domină prin calitatea liniștii sale acest amestec de statui, stîlpi, altare și bolți, așa cum eu nu întîlnesc omul decît la nivelul la care el nu-mi mai apare ca fiind cel ce cîntă împotriva celui ce treieră grîul, cel care dansează împotriva celui ce presară grîul în brazdă sau cel care urmărește stelele împotriva celui ce făurește cuie, căci dacă te divid, nu voi înțelege nimic și te voi pierde.

Iată pentru ce, închizîndu-mă în liniștea iubirii mele, am plecat să privesc oamenii orașului meu. Cu dorința de a-l înțelege.

(Notează pentru mai tîrziu : nu cred că este o idee preconcepută de a alege raportul între activităţi. Raţiunea nu are nimic de-a face cu aceasta. Căci nu construieşti un corp plecînd de la o sumă. Ci plantezi o sămînţă şi-ţi va apărea o sumă anume. Şi numai din calitatea iubirii se va naşte proporţia, care îţi va fi invizibilă pînă atunci, apărînd doar în limbajul stupid al logicienilor, al istoricilor şi al criticilor, care-ţi vor arăta părţile şi-ţi vor spune cum ai putea face să crească una diminuîndu-le pe celelalte, demonstrînd cu limpezime că mai degrabă aceea trebuie să crească şi nu cealaltă, cînd la fel de bine ar fi putut stabili contrariul, căci dacă inventezi imaginea bucătăriilor şi cea a sălii de dans, nu există balanţă pentru a cîntări importanţa uneia sau alteia. Limbajul tău devine gol de sens atunci cînd prevezi viitorul. A construi viitorul înseamnă a construi prezentul. Înseamnă a crea o dorinţă pentru ziua de astăzi. Care este astăzi înspre mîine. Şi nu o realitate a actelor care nu vor avea sens decît mîine. Căci dacă organismul tău se smulge din prezent, moare. Viaţa, care este adaptare la prezent şi permanenţă în prezent, se reazemă pe legăturile nenumărate pe care limbajul nu le poate surprinde. Echilibrul este făcut din mii de echilibre. Şi dacă vei dărîma unul singur, în urma unei demonstraţii abstracte, se va nărui în întregime, asemenea elefantului, construcţie enormă care moare dacă-i tai un singur vas de sînge. Nu e vorba aici de a dori ca nimic să nu se schimbe. Căci poţi să schimbi totul. Dintr-o cîmpie aspră să faci o plantaţie de cedri. Dar important nu este să clădeşti cedri, ci să semeni seminţe. Şi, în fiecare moment, sămînţa însăşi sau ceea ce se va naşte din sămînţă va fi în echilibru în prezent).

Dar există mai multe unghiuri sub care poţi să vezi lucrurile. Dacă aleg muntele care-mi împarte oamenii după dreptul lor la provizii, probabil că, judecînd după dreptatea mea, aceasta m-ar irita. Dar e la fel de probabil că dragostea mea ar fi alta pe un munte care ar împărţi oamenii altfel. Şi vreau ca orice dreptate să fie făcută. Iată pentru ce am cerut ca oamenii să fie studiaţi.

(Căci nu există o anumită dreptate, ci un număr infinit. Şi pot să-mi împart generalii după vîrstă,

pentru a-i răsplăti, făcîndu-i să crească în onoruri și în îndatoriri. Dar pot, de asemenea, să le permit o odihnă care să sporească cu anii, descărcîndu-i de îndatoririle lor și împovărînd umerii tineri. Și pot să judec gîndindu-mă la imperiu. Și pot să judec avînd în vedere drepturile individului sau, prin el și împotriva lui, avînd în vedere omul).

Și dacă, gîndindu-mă la ierarhia armatei mele, țin să judec echitatea ei, iată-mă prins într-o rețea de contradicții ireductibile. Căci există serviciile făcute, capacitățile, binele imperiului. Și voi găsi mereu o scară a calităților indiscutabilă, care va demonstra greșeala mea, privind din punctul de vedere al unei alte greșeli. Deci nu mă tulbur atunci cînd mi se arată că există un cod evident după care deciziile mele sînt monstruoase, știind dinainte că, orice-aș face, așa va fi mereu și că ceea ce contează este să cumpănești puțin, să coci puțin adevărul pentru a-l primi, nu prin cuvinte, ci în greutatea sa.

(Aici se poate vorbi despre liniile de forță).

CXV

MI SE PĂREA, DECI, ZADARNIC SĂ-MI CITESC orașul din punctul de vedere al beneficiarilor. Căci toți sînt criticabili. Dar problema mea nu stă în asta. Sau, mai bine spus, nu în primul rînd. Căci doresc, desigur, ca beneficiarii mei să fie înnobilați, și nu degradați prin uzul beneficiului. Dar ceea ce mă preocupă în primul rînd este imaginea cetății mele.

Am plecat, deci, să mă plimb, însoțit de un locotenent care punea întrebări trecătorilor.

— Cu ce te ocupi ? întreba el, la întîmplare, pe unul și pe altul.

— Eu sînt dulgher, spunea unul.

— Eu sînt plugar, spunea altul.

— Eu sînt fierar, spunea al treilea.

— Eu sînt păstor, spunea un altul.

Sau sap puțuri. Sau îngrijesc bolnavi. Sau scriu pentru cei ce nu știu să scrie. Sau sînt măcelar. Sau țes pînze. Sau cos haine. Sau...

Și mi se părea că ei munceau pentru toată lumea. Căci toți consumă carne, apă, leacuri, scînduri, ceai sau haine. Și nici unul nu consumă prea mult pentru el însuși, căci mănînci o dată, și te îngrijești o dată, și te îmbraci o dată, o dată bei ceaiul, o dată scrii scrisori și dormi într-un pat al unei case.

Dar se întîmpla ca unul dintre ei să-mi răspundă :

— Eu construiesc palate, eu șlefuiesc diamante, eu sculptez statui de piatră...

Și aceștia, desigur, nu munceau pentru toți, ci doar pentru unii, căci produsul muncii lor nu era divizibil.

Într-adevăr, dacă te gîndești la cel ce muncește un an pentru a picta un vas, cum ai putea distribui asemenea vase tuturor ? Căci un om muncește pentru mai mulți, într-o cetate. Există femeile, bolnavii, infirmii, copiii, bătrînii și cei care astăzi se odihnesc. Există, de asemenea, servitori ai imperiului meu, care nu produc obiecte : soldații, jandarmii, poeții, dansatorii, guvernatorii. Iar aceștia consumă la fel de mult ca și ceilalți, se îmbracă, se încalță, mănîncă, beau și dorm într-un pat al unei case. Și fiindcă ei nu dau obiecte în schimbul celor pe care le consumă, trebuie ca undeva să furi aceste obiecte celor care le produc, pentru a-i înzestra și pe cei ce nu produc. Nici un om instalat în atelierul său nu poate pretinde că tot ceea ce produce, consumă. Dar există obiecte pe care nu poți pretinde că le oferi tuturor, căci nu ar fi cine să le lucreze.

Și, totuși, nu e important ca asemenea obiecte să fie concepute și fabricate, căci ele sînt luxul, și floarea, și sensul civilizației tale ? Obiectul care are valoare și care este demn de om e tocmai acela care a costat mult timp. Este sensul însuși al diamantului, care înseamnă un an de muncă pentru a stoarce lacrima nu mai mare decît o unghie. Sau picătura de parfum extrasă dintr-un coș de flori. Ce-mi pasă de soarta lacrimii sau a picăturii de parfum, de vreme ce știu dinainte că ele nu pot fi distribuite tuturor și mai știu că o civilizație se întemeiază nu pe destinul obiectelor, ci pe cunoașterea lor ?

Eu, stăpînul, fur pîine și haine muncitorilor, pentru a le da soldaților, femeilor și bătrînilor mei.

Și de ce m-aș tulbura atunci cînd fur pîine și haine pentru a le da sculptorilor, și șlefuitorilor de diamante,

și poeților care, deși scriu poeme, trebuie să se hrănească ?

Căci altfel nu vor mai exista nici diamante, nici palate, și nimic din ceea ce ți-ai putea dori.

Poporul meu se îmbogățește doar din transmiterea în celelalte activități a activităților de civilizație care, desigur, îi costă mult timp pe cei care le practică, dar ocupă puțini oameni în oraș, așa cum mi-am dat seama din întîlnirile noastre.

Și, dealtfel, mă gîndeam, dacă destinatarul obiectului nu avea importanță, de vreme ce, oricum, acel obiect nu putea fi distribuit tuturor și, deci, nu puteam pretinde că el îi fura pe ceilalți, era evident că urzeala destinatarilor este un lucru delicat de atins, care cere multă precauțiune, căci este structură a unei civilizații. Și puțin contează calitatea lor sau justificările lor morale.

Există, desigur, aici o problemă morală. Dar problema e opusă. Iar dacă gîndesc în cuvinte ce exclud contradicțiile, sting în mine orice lumină.

CXVI

NOTE PENTRU MAI TÎRZIU : REFUGIAȚII berberi ce nu vor să muncească se culcă. Acțiune imposibilă. Dar eu impun nu acte, ci structuri. Și diferențiez zilele. Și ierarhizez oamenii și creez locuințe mai mult sau mai puțin frumoase, pentru a aduce gelozia. Și creez reguli mai mult sau mai puțin drepte, pentru a provoca mișcări diverse. Și nu pot să mă gîndesc la dreptate, căci dreptatea aici este de a lăsa să clocească această baltă moartă. Și îi oblig să-mi învețe limbajul, căci limbajul meu are un sens pentru ei. Și nu există aici decît un sistem de convenții cu ajutorul cărora vreau să ajung, prin intermediul unui orb surdo-mut, la omul care este adormit în ei. Pe orbul surdo-mut îl atingi cu flacăra și îi spui : foc. Și de fiecare dată cînd îl arzi îi spui : foc. Și ești nedrept pentru individ, arzîndu-l. Dar ești drept pentru om, căci spunîndu-i : foc, îl luminezi. Și va veni ziua în care îi vei spune : foc, fără a-l arde, iar el își va retrage de îndată mîna. Și acesta va fi semnul că s-a născut.

Iată-i, deci, legaţi împotriva voinţei lor în absolutul unei reţele pe care nu o pot judeca, fiindcă ea există, pur şi simplu. Casele „sînt“ diferite. Mesele „sînt“ diferite (Şi introduc, de asemenea, sărbătoarea de a tinde înspre o zi anume şi, astfel, a exista, „şi-i voi supune la torsiuni, tensiuni şi figuri. Şi, desigur, orice tensiune este nedreptate, căci nu e drept ca această zi să difere de celelalte“). Şi sărbătoarea îi face să se îndepărteze sau să se apropie de ceva. Iar casele, mai mult sau mai puţin frumoase, să cîştige sau să piardă. Şi să intre şi să iasă. Şi voi desena linii albe de-a curmezişul tabe rei, ca să existe zone primejdioase şi zone sigure. Şi voi inventa locul interzis, unde eşti pedepsit cu moartea, pentru a-i orienta în spaţiu. Şi iată că astfel meduzei îi vor creşte vertebre. Ea va începe să meargă, ceea ce e admirabil.

Omul dispunea de un limbaj gol. Dar limbajul îi va fi din nou ca o zăbală. Şi vor exista cuvinte crude, care-l vor face să plîngă. Şi vor exista cuvinte răsunătoare, care-i vor lumina inima.

„Vă facilitez lucrurile...“şi totul este pierdut. Nu din cauza bogăţiilor, ci pentru că ele nu mai sînt trambulină înspre altceva, ci provizii cîştigate. Te-ai înşelat, nu dînd mai mult, ci pretinzînd mai puţin. Dacă dai mai mult, trebuie să ceri mai mult.

Dreptatea şi egalitatea. Şi iată moartea. Dar fraternitatea nu o vei găsi decît în arbore. Căci nu trebuie să confunzi alianţa cu comunitatea, care nu este decît promiscuitate fără nimic sfînt care s-o domine, nici irigare, nici musculatură, şi deci putreziciune.

Căci s-au dizolvat trăind în egalitate, dreptate şi comunitate totale. Odihna lor este odihnă a bilelor amestecate.

Aruncă-le o sămînţă care să-i absoarbă în nedreptatea arborelui.

CXVII

ÎN CEEA CE-L PRIVEŞTE PE VECINUL MEU, am observat că nu era folositor să examinez faptele, stările de lucruri, instituţiile, obiectele imperiului său, ci doar înclinaţiile şi tendinţele. Căci dacă examinezi

imperiul meu, ai să-i privești pe fierari și ai să-i găsești făurind cuie, pasionîndu-se pentru cuie și cîntîndu-ți despre ele. Apoi ai să mergi să-i vezi pe tăietorii de lemne și să-i găsești doborînd copaci și pasionîndu-se pentru doborîtul copacilor și umplîndu-se de o intensă bucurie la ora sărbătorii tăietorului de lemne, care este aceea a primului trosnet, atunci cînd măreția copacului începe să se prosterneze. Iar dacă vei merge să-i privești pe astronomi, ai să-i vezi pasionîndu-se pentru stele și neascultînd decît liniștea lor. Iar dacă te întreb : „Ce se petrece în imperiul meu, ce se naște mîine în el ?“, ai să-mi răspunzi : „Se vor făuri cuie, se vor doborî copaci, se vor studia stelele, și vor fi, astfel, rezerve de cuie, rezerve de lemn și observații asupra stelelor“. Căci, miop și neștiind să vezi mai departe de vîrful nasului, n-ai recunoscut construcția unei corăbii.

Și, desigur, nici unul dintre ei n-ar fi știut să-ți spună : „Mîine vom pleca pe mare“. Fiecare își închipuia că-și slujește zeul și dispunea de un limbaj neputincios pentru a-ți cînta zeul zeilor — corabia. Căci fertilitatea corăbiei este de a deveni dragoste a fierarului pentru cuie.

Iar în ceea ce privește prevederea viitorului, ai fi știut cu mult mai multe dacă ai fi dominat acest amestec disparat și ai fi luat cunoștință de ceea ce am dăruit poporului meu pentru a-i înălța sufletul, dragostea pentru mare. Și atunci ai fi văzut corabia, amestec de cuie, de scînduri, de trunchiuri de copac și condusă de stele, plămădindu-se încet și în liniște și asamblîndu-se asemenea cedrului care suge sucurile și sărurile pămîntului pentru a le fixa în lumină.

Și vei recunoaște acea înclinație care se îndreaptă, cu efectele ei irezistibile, înspre mîine. Căci nu poți să te înșeli : peste tot unde ea poate să se arate, se arată. Recunosc înclinația înspre pămînt prin aceea că nu pot, oricît de scurt timp, să las să-mi scape piatra pe care o țin în mînă, fără ca ea să cadă.

Dacă văd un om plimbîndu-se și mergînd spre est, nu pot să-i prevăd viitorul. Căci e posibil ca el să facă o sută de pași și, în clipa în care mi-l închipui bine fixat în direcția sa, să mă dezorienteze făcînd cale întoarsă. Dar voi prevedea viitorul cîinelui meu dacă, de fiecare dată cînd îi slăbesc coarda, face un pas înspre

est și trage, căci Estul atunci înseamnă miros de vînat și știu unde va alerga dacă îi dau drumul. O palmă din coarda lui m-a făcut să aflu mai mult decît o mie de pași.

Pe acel prizonier îl observ, așezat sau culcat, cu aerul înfrîngerii și despuiat de orice dorință. Dar el tinde spre libertate. Și îmi voi da seama de aceasta arătîndu-i o gaură în zid, căci el va fremăta și va redeveni musculatură și atenție. Iar dacă spărtura dă înspre cîmp, arată-mi-l pe acela care a uitat să o privească!

Dacă raționezi în inteligența ta, voi uita acea spărtură sau alta, sau, privindu-le, fiindcă te gîndești la altceva în acea clipă, nu le vei vedea deloc. Sau, văzîndu-le și înșiruind silogisme pentru a ști dacă va fi abil să se folosească de ele, te vei hotărî prea tîrziu, căci zidarii le vor astupa. Dar arată-mi, în acel rezervor în ai cărui pereți apa apasă, ce fisură ar putea uita?

Iată pentru ce spun că înclinația, chiar informulabilă greșeală de limbă fiind, este mai puternică decît rațiunea și singura care conduce. Și pentru aceasta spun că rațiunea nu este decît slujitor al spiritului, căci ea transformă înclinația în demonstrații și maxime, ceea ce-ți permite în continuare să crezi că cel ce te-a condus este bazarul tău de idei. Pe cînd eu spun că nu ai fost condus decît de zeii ce se numesc templu, domeniu, imperiu, înclinație înspre mare sau nevoie de libertate.

Așa încît nu voi urmări actele vecinului ce domnește de cealaltă parte a muntelui. Căci nu știu să văd, în zborul unui porumbel, dacă se îndreaptă înspre porumbar sau își umple aripile de vînt, căci nu știu să văd, în pasul unui om ce se îndreaptă înspre casă, dacă el cedează dorinței nevestei lui sau plictisului datoriei, dacă pasul lui construiește dragostea sau divorțul. Dar cel pe care-l țin ferecat în temniță, dacă nu scapă prilejul și pune piciorul pe cheia pe care o uit, pipăie zăbrelele pentru a vedea dacă vreuna se clatină și își cîntărește paznicii din ochi, pe acela îl văd deja plimbîndu-se în libertatea cîmpului.

Vreau să aflu despre vecinul meu nu ceea ce face, ci ceea ce nu uită niciodată să facă. Căci atunci voi ști ce zeu îl domină, chiar dacă el nu-și dă seama de aceasta, și direcția viitorului său.

CXVIII

MI-AM AMINTIT DE ACEL PROFET CU PRIVIREA aspră și care, în plus, era sașiu. Venise să mă vadă și furia răbufnea din el. O furie sumbră :

— Trebuie, mi-a spus el, să-i extermini.

Și am înțeles că avea gustul perfecțiunii. Căci doar moartea e perfectă.

— Păcătuiesc, mi-a spus.

Tăceam. Vedeam sub ochii mei acest suflet călit asemenea tăișului unei spade. Dar mă gîndeam :

„El există împotriva răului. Există ca urmare a răului. Ce ar fi fără rău ?“.

— Ce ți-ai dori, l-am întrebat, pentru a fi fericit ?

— Triumful binelui.

Și am înțeles că mințea. Căci îmi numea fericire nefolosirea și rugina spadei lui.

Și îmi dădeam seama puțin cîte puțin de acest adevăr, evident totuși, că acela care iubește binele este indulgent în fața răului. Că acela ce iubește forța este îngăduitor în fața slăbiciunii. Căci, deși cuvintele se opun, bine și rău se întrepătrund, iar sculptorii răi sînt pămînt rodnic pentru sculptorii buni, tirania făurește, împotriva ei, suflete mîndre, foamea dă naștere împărțelii pîinii, care este mai bună decît pîinea. Iar cei care urzeau comploturi împotriva mea, vînați de jandarmii mei, lipsiți de lumină în pivnițele lor, deja obișnuiți cu o moarte apropiată, sacrificați altora decît ei înșiși, acceptînd riscul, mizeria și nedreptatea din dragoste de libertate și dreptate, mi s-au părut întotdeauna de o frumusețe strălucitoare, ce ardea asemenea unui incendiu, la locurile de supliciu, și pentru aceasta nu i-am frustrat niciodată de moarte. Ce înseamnă diamantul dacă nu există bolovăniș tare de scurmat, care-l ascunde ? Ce înseamnă o spadă, dacă nu există dușman ? Ce înseamnă o revenire fără absență ? Ce înseamnă fidelitate, dacă nu există tentație ? Triumful binelui este triumful turmei cuminți în fața ieslei. Iar eu nu mă sprijin pe sedentari sau ghiftuiți.

„Tu lupți împotriva răului, i-am spus, și orice luptă este un dans. Și îți afli plăcerile în plăcerile dansului, deci ale răului. Aș prefera să te văd dansînd din dragoste.

Căci dacă eu creez un imperiu în care oamenii să se înflăcăreze pentru poeme, va veni ora logicienilor, care vor face raţionamente despre aceasta şi-ţi vor descoperi primejdiile ce ameninţă poemele prin contrariul poemelor, ca şi cum în lume ar exista contrariul vreunui lucru. Se vor naşte atunci poliţiştii care, confundînd dragostea pentru poem cu ura pentru contrariul poemului, vor fi preocupaţi să nu iubească, ci să urască. Ca şi cum dragostea pentru cedru şi distrugerea măslinului ar fi acelaşi lucru. Şi vor trimite la carceră fie pe muzician, fie pe sculptor, fie pe astronom, la întîmplare, după raţionamente ce nu sînt decît stupidă zarvă de cuvinte şi clătinare a aerului. Iar imperiul meu se va prăpădi, căci a da viaţă cedrului nu înseamnă a distruge măslinul sau a refuza parfumul trandafirilor. Seamănă în inima unui popor dragostea pentru corabie şi el îşi va schimba întreaga fervoare în pînze. Dar tu vrei să prezidezi naşterea pînzelor prigonind, denunţînd şi exterminînd ereticii. Dar tot ceea ce nu este corabie poate fi numit contrariul corăbiei, căci logica duce oriunde vrei. Şi din epurare în epurare îţi vei extermina tot poporul, căci fiecare iubeşte şi altceva. Mai mult decît atît, vei extermina corabia însăşi, căci cîntecul corăbiei devenise, la făuritorul de cuie, cîntecul făuririi de cuie. Il vei arunca, deci, în temniţă. Şi nu vei mai avea cuie pentru corabie.

Acelaşi lucru despre cel ce-şi închipuie că favorizează sculptorii mari, exterminîndu-i pe cei mărunţi, pe care, în stupida lor fluturare de cuvinte, îi numeşte contrariul primilor. Şi astfel, îţi spun, vei interzice fiului tău să aleagă o meserie care să ofere atît de puţine şanse de a trăi".

— Dacă te înţeleg bine, s-a zburlit profetul saşiu, ar trebui să tolerez viciul!

— Deloc. N-ai înţeles nimic, i-am răspuns eu.

CXIX

CĂCI DACĂ NU VREAU SĂ FAC RĂZBOI ŞI reumatismul meu îmi ţine piciorul ţeapăn, el va deveni, poate, pentru mine obiecţie împotriva războiului, pe cînd, dacă aş dori să fac război, m-aş gîndi să-l vindec

prin acţiune. Căci dorinţa mea de pace este aceea care s-a înveşmîntat în reumatism sau, poate, în dragoste pentru casa mea, sau în respect pentru duşmanul meu, sau în orice altceva. Dacă vrei să înţelegi oamenii, începe prin a nu-i asculta niciodată. Căci făuritorul de cuie îţi vorbeşte despre cuiele sale. Astronomul despre stele. Şi, cu toţii, uită marea.

CXX

MI-AM DAT SEAMA CĂ NU ESTE DE AJUNS SĂ priveşti pentru a vedea. Căci de la înălţimea terasei mele, le arătam domeniul şi le descriam contururile, iar ei clătinau din cap spunînd : „Da, da...“. Sau deschideam pentru ei mănăstirea şi le explicam regulile ei, iar ei căscau discret. Sau le arătam arhitectura templuori a unui pictor, care veniseră cu ceva nou, neobişnuit. lui cel nou, sau sculptura, sau pictura unui sculptor Iar ei întorceau capul. Tot ceea ce ar fi putut să-i mişte pe alţii, pe ei îi lăsa indiferenţi.

Şi îmi spuneam :

„Cei care, dincolo de lucruri, ştiu să atingă nodul divin care le leagă, nu dispun în permanenţă de această putere. Sufletul are în el o bună parte de somn. Sufletul neexersat — o parte şi mai mare. Cum poţi spera ca aceştia să fie atinşi de revelaţie, ca de un fulger ? Căci doar cei ce aşteaptă fulgerul ca pe singura lor soluţie sînt atinşi de el, căci ei aşteaptau această imagine, şi erau deja clădiţi pentru a lua foc. Asemenea celui pe care l-am dezlegat pentru dragoste, învăţîndu-l să se roage. L-am format atît de bine, încît există surîsuri care vor fi pentru el asemenea unor vîrfuri de spadă. Dar ceilalţi nu vor cunoaşte decît dorinţa. Dacă i-am legănat cu legendele Nordului, în care trec berze, şi zboruri cenuşii de raţe sălbatice, şi chemări ce umplu întinderea, căci Nordul, prizonier al gerului, se umple de un singur strigăt, asemenea unui templu de marmură neagră, aceia vor fi pregătiţi pentru ochii cenuşii şi surîsul ce arde în ei asemenea luminii unui han misterios acoperit cu zăpadă. Şi-i voi vedea mişcaţi în inima lor. Dar cei ce vin din deşertul arzător nu tresar la această formă de surîs“.

Dacă te-am clădit, deci, asemenea celorlalţi în copilărie, vei descoperi aceleaşi imagini ca tot poporul tău, vei încerca aceleaşi iubiri şi veţi putea comunica. Căci comunicaţi nu unul către celălalt, ci prin nodurile divine ce leagă lucrurile, şi este important ca ele să fie asemănătoare pentru toţi.

Şi cînd spun asemănătoare, nu înseamnă că trebuie creată acea ordine care nu este decît absenţă şi moarte, asemenea celei a pietrelor aliniate sau a soldaţilor ce bat acelaşi pas. Înseamnă că v-am învăţat să recunoaşteţi aceleaşi imagini şi să încercaţi, astfel, aceleaşi iubiri. Căci ştiu acum că a iubi înseamnă a recunoaşte şi a cunoaşte imaginea citită dincolo de lucruri. Dragostea nu este decît cunoaştere a zeilor.

Atunci cînd domeniul, sculptura, poemul, imperiul, femeia sau Domnul, prin mila oamenilor, îţi sînt date pentru un moment să le percepi în unitatea lor, numesc dragoste această fereastră ce s-a deschis în tine. Şi numesc moarte a dragostei clipa în care ele nu mai sînt pentru tine decît un amestec. Şi, totuşi, ceea ce-ţi este dat prin simţuri nu s-a schimbat cu nimic.

Iată pentru ce spun, de asemenea, că aceia ce au renunţat la zei nu mai pot comunica decît asemenea animalelor : turmă strînsă laolaltă.

Iată pentru ce aceia care vin la mine, privind fără a vedea, trebuie convertiţi. Căci numai atunci se vor lumina şi se vor îmbogăţi. Şi doar atunci vor fi goi. Căci, în afară de a căuta satisfacţii pentru pîntece, ce ai mai putea dori şi de unde s-ar putea naşte focul plăcerilor tale ?

A te converti înseamnă a te întoarce cu faţa spre zei, ca să-i poţi vedea. Dar nu există puncte care să-mi permită să mă explic faţă de tine. Dacă priveşti cîmpul şi, cu bastonul întins, îţi desenez pe el domeniul meu, nu pot să-ţi transmit dragostea mea printr-o mişcare atît de oarecare, căci ţi-ar fi prea lesne să te emoţionezi. Iar în zilele de plictiseală, ai merge în vîrful muntelui şi ai învîrti un baston, pentru a te însufleţi.

Nu pot decît să-mi încerc domeniul asupra ta. Şi iată de ce cred în acte. Căci întotdeauna mi s-au părut puerili sau orbi cei ce deosebesc gîndirea de acţiune. Se deosebesc doar ideile, care sînt gînduri transformate în obiecte de bazar

Îți voi încredința, deci, o căruță, și boi, și poate un îmblăciu pentru grîne. Sau supravegherea fîntînarilor. Sau recolta de măsline. Sau oficierea căsătoriilor. Sau înmormîntarea morților. Sau orice ar putea să te facă să intri în invizibila construcție și să te supui liniilor sale de forță, iar aceste linii de forță vor face ca o anume mișcare să-ți fie la îndemînă, pe cînd o alta — nu.

Vei întîlni, deci, obligații și interdicții. Căci acest cîmp este impropriu pentru plugărit, dar nu și celălalt. Acest preț va salva satul, pe cînd celălalt îl va îmbolnăvi. Această fată trebuie măritată și satul său cîntă de bucurie. Dar celălalt sat își plînge un mort. Și dacă tragi de o margine, vei avea în față tot desenul. Căci plugarul bea. Iar fîntînarul își mărită fata. Iar mireasa mănîncă pîinea celui dintîi și bea apa celui de-al doilea, și toți sărbătoresc aceleași sărbători, se roagă acelorași zei, plîng aceiași morți. Iar tu devii ceea ce trebuie să devii în acest sat. Îmi vei spune după aceea cine e cel ce s-a născut în tine. Și numai dacă acela nu-ți place, vei putea să-mi renegi satul.

Căci nu există trecător leneș căruia să-i fie dat să vadă. Amestecul nu e nimic, însă e singurul lucru care se arată, și cum ai putea dintr-o dată să vezi divinitatea care-l guvernează, cînd aceasta nu este decît exercițiu al inimii tale ?

Numesc adevăr doar ceea ce te însuflețește. Căci nimic nu se poate demonstra, nici pentru, nici contra. Dar nu te îndoiești de frumusețe dacă te însuflețești de o imagine anume. Îmi vei spune atunci că, într-adevăr, e frumoasă. Despre domeniu sau imperiu, de asemenea, dacă, după ce-l vei fi descoperit, vei accepta să mori pentru el. Cum mi-ai putea spune că sînt adevărate pietrele, și nu templul ?

Și, dinăuntrul mănăstirii în care te însuflețesc cu cea mai impresionantă imagine, după ce am clădit-o pentru a ți se arăta, cum ai putea s-o refuzi ? Cum ai putea să-mi spui că este adevărată frumusețea unui chip, și nu divinitatea în lume ?

Căci crezi, oare, că frumusețea unui chip e naturală ? Eu îți spun că e doar fruct al uceniciei tale. Căci nu am cunoscut orb-născut care, după ce s-a vindecat, să fie mișcat de la început de un surîs. Trebuie să-l înveți surîsul. Din copilărie, un anumit surîs îți pregătește

bucuriile, surîsul unei surprize care ţi se ascunde încă. Sau un anumit fel de-a încrunta sprîncenele îţi pregăteşte suferinţele, sau un anumit tremur al buzelor anunţă lacrimi, sau o anumită strălucire a ochilor anunţă un proiect, sau o anumită înclinare anunţă pacea şi împăcarea în braţele ei.

Şi din miile de experienţe clădeşti o imagine a patriei perfecte care poate să te primească, să te copleşească şi să te însufleţească în întregime. Şi iată că o recunoşti în mulţime şi, ca să n-o pierzi, ai accepta să mori.

Fulgerul te-a lovit în inimă, dar inima ta era pregătită pentru a-l primi.

Nu dragostea este aceea despre care îţi spun că are nevoie de mult timp pentru a se naşte, căci ea poate fi revelaţie a pîinii de care te-am învăţat să-ţi fie foame. Am pregătit astfel în tine ecourile ce vor răsuna ascultînd poemul. Iar poemul, care pe altul l-ar lăsa rece, pe tine te luminează. Ţi-am pregătit o foame care se ignoră şi o dorinţă ce nu are încă pentru tine un nume. Este ansamblu de drumuri, structură şi arhitectură. Zeul care sălăşluieşte în ea o va trezi dintr-o dată şi în întregime, şi toate aceste căi se vor face lumină. Desigur nu-ţi dai seama de nimic : căci dacă ai cunoaşte-o şi ai căuta-o, ar însemna că deja ea poartă un nume. Ar însemna că deja ai găsit-o.

CXXI

NOTĂ PENTRU MAI TÎRZIU : DIN CAUZA UNEI false algebre, aceşti imbecili au crezut că există contrarii. Şi contrariul dragostei este cruzimea. Cînd, de fapt, reţeaua relaţiilor în viaţă este astfel, încît, dacă nimiceşti unul dintre cele două contrarii ale tale, mori.

Căci contrariul oricărui lucru, spun eu, este şi nu este decît moartea.

Cel care aleargă după contrariul perfecţiunii, din ştersătură în ştersătură, îţi nenoroceşte tot textul. Căci nimic nu e perfect. Dar cel ce iubeşte perfecţiunea înfrumuseţează mereu.

La fel, cel ce urmăreşte contrariul nobleţei va nimici toţi oamenii, căci nici unul nu e perfect.

Același lucru, despre cel care-și nimicește dușmanul. Trăia de pe urma dușmanului, și deci va muri. Contrariul corăbiei este marea. Dar ea a desenat și finisat etrava și carena. Contrariul focului este cenușa, dar ea veghează asupra focului.

La fel, cel care luptă împotriva sclaviei, făcînd apel la ură, în loc să lupte pentru libertate, făcînd apel la dragoste. Și cum peste tot, în orice ierarhie, există urme de sclavie și poți numi sclavie rolul fundației templului, pe care se sprijină pietrele nobile care, doar ele, se înalță spre cer, iată că ești obligat, din consecință în consecință, să desființezi templul.

Căci cedrul nu este refuz și ură față de tot ceea ce nu este cedru, ci pămînt drenat de cedru și devenit arbore.

Dacă lupți împotriva a orice ar fi, lumea întreagă îți va deveni suspectă, căci totul este adăpost posibil, și rezervă posibilă, și hrană posibilă pentru dușmanul tău. Dacă lupți împotriva a orice, trebuie să te nimicești pe tine însuți, căci și în tine se află o parte care-ți este dușmană, oricît de sclavă ar fi.

Singura nedreptate pe care o concep este aceea a creației. N-ai distrus apa ce ar fi putut să hrănească mărăcinii, ci ai edificat un cedru care a sorbit-o pentru sine, iar mărăcinii nu se vor mai naște.

Dacă devii un anume arbore, nu vei mai deveni un altul. Și ai fost nedrept pentru ceilalți.

Atunci cînd fervoarea ta se stinge, faci ca imperiul să dăinuie prin jandarmii tăi. Dar dacă numai jandarmii îl mai pot salva, înseamnă că imperiul e deja mort. Căci constrîngerea mea este aceea a puterii cedrului ce leagă în nodurile sale apa pămîntului, nu sterila exterminare a mărăcinilor și a apei, care se oferea, desigur, mărăcinilor, dar s-ar fi oferit, de asemenea, cedrului.

Unde vezi că se face război împotriva vreunui lucru? Cedrul care prosperă și nimicește tufărișul nu-l ia în seamă pe acesta. Nici nu știe de existența lui. El face războiul pentru cedru și transformă tufărișul în cedru.

Vrei să faci oamenii să moară împotrivă? Cine va dori să moară? Accepți să ucizi, dar nu să mori. Iar acceptarea morții nu este posibilă decît dacă, prin ea, te transformi în ceva mai presus decît tine. Deci numai în dragoste.

Aceia urăsc oamenii. Iar dacă au închisori, îngrămădesc în ele prizonieri. Dar astfel îţi clădeşti duşmanul, căci închisorile strălucesc mai puternic decît mănăstirile.

Cel care aruncă în închisori sau execută se îndoieşte, înainte de toate, de el însuşi. El extermină martorii şi judecătorii. Dar pentru a spori în măreţie nu îţi este de ajuns să-i extermini pe cei care te vedeau josnic.

Cel care aruncă în închisori şi execută aruncă greşelile asupra altora. Deci este slab. Căci cu cît eşti mai puternic, cu atît mai mult iei greşelile asupra ta. Ele devin învăţăminte pentru victoria ta. Tatăl meu, atunci cînd unul dintre generali fusese bătut şi se scuza, l-a întrerupt : „Nu fi pretenţios pînă acolo, încît să te flatezi închipuindu-ţi că ai putut comite o greşeală. Atunci cînd încalec un măgar, iar el se rătăceşte, nu măgarul e acela care se înşală, ci eu".

„Scuza trădătorilor, spunea altă dată tatăl meu, este în primul rînd că au putut să trădeze".

CXXII

ATUNCI CÎND ADEVĂRURILE DEVIN EVIDENTE şi absolut contradictorii, nu ai nimic de făcut, decît să-ţi schimbi limbajul.

Logica nu muşcă pentru a te face să treci de la un nivel la celălalt. Nu poţi prevedea reculegerea plecînd de la pietre. Iar dacă vorbeşti despre reculegere în limbajul pietrelor, eşuezi. Trebuie să inventezi acel cuvînt nou care să dea o anume arhitectură a pietrelor tale. Căci s-a născut o fiinţă nouă, ce nu e divizibilă, nici explicabilă, căci a explica înseamnă a demonstra. Şi o botezi, deci, cu un nume.

Cum ai putea să faci raţionamente asupra reculegerii ? Sau asupra dragostei ? Sau asupra domeniului ? Ele sînt nu obiecte, ci divinităţi.

L-am cunoscut pe acela care vroia să moară fiindcă auzise cîntîndu-se legenda unei ţări din Nord şi ştia, vag, că acolo, într-o anumită noapte a anului, oamenii merg prin zăpada îngheţată, sub stele, înspre casele de lemn ce-şi aruncă lumina în jur. Iar dacă intri în lumina lor, după ce ai ostenit mergînd, şi-ţi lipeşti obrazul de ferestre, descoperi că ea vine de la un arbore. Şi ţi se

spune că aceasta este o noapte care are gustul jucăriilor de lemn vopsit şi miros de ceară. Iar despre chipurile acelei nopţi ţi se spune că sînt extraordinare. Căci sînt în aşteptarea unui miracol. Şi pe toţi bătrînii îi vezi ţinîndu-şi răsuflarea, şi privind în ochii copiilor, şi pregătindu-se pentru bătăile de inimă ce vor veni. Căci în aceşti ochi de copii va trece ceva insesizabil, nepreţuit. Noaptea aceasta ai pregătit-o tot anul, prin aşteptare, şi prin promisiuni, şi mai ales prin cîntecele auzite. şi prin aluziile tale secrete, şi prin imensitatea iubirii tale. Iar acum vei desprinde din pom un umil obiect de lemn vopsit şi-l vei întinde copilului, aşa cum vrea ceremonialul. Aceasta e clipa. Nimeni nu respiră. Iar copilul bate din pleoape, căci tocmai a fost trezit din somn. E acolo, pe genunchii tăi, cu acel miros de copil fraged trezit din somn, şi, în clipa în care te îmbrăţişează, îţi face în jurul gîtului ceva asemenea unei fîntîni pentru inimă (Şi marele necaz al copiilor este acela de a fi jefuiţi de un izvor ce se află în ei, pe care nu-l cunosc şi la care vin să bea toţi cei ale căror inimi au îmbătrînit, pentru a întineri). Dar săruturile se opresc aici. Iar copilul priveşte arborele, şi tu priveşti copilul. Căci trebuie să culegi o surpriză ca în faţa unei minuni, ca la o floare rară ce ar înflori o dată pe an, în zăpadă.

Şi iată-te copleşit de o anumită culoare a ochilor care se întunecă. Căci copilul, într-o clipă, aşa cum fac anemonele de mare, de îndată ce a atins cadoul, se apleacă asupra comorii lui, pentru ca ea să-l ilumineze. Şi ar fugi, dacă l-ai lăsa să fugă. Şi nu există speranţă de a ajunge la el. Nu-i vorbi, nu te aude.

Să nu-mi spui că această culoare, abia schimbată, mai uşoară decît un nor deasupra preriei, nu are greutate. Căci, chiar dacă ea va fi singura răsplată a anului tău, şi a sudorii muncii tale, şi a piciorului tău pierdut în război, şi a nopţilor tale de meditaţie, şi a insultelor şi a suferinţelor îndurate, te-ar răsplăti îndeajuns. În acest schimb cîştigi.

Căci nu există raţionament pentru a raţiona asupra iubirii faţă de domeniu, asupra liniştii templului, ca şi asupra acestei secunde incomparabile.

Deci soldatul meu voia să moară — el, care nu trăise decît în soare şi nisip, el, care nu cunoscuse arborele de lumină, el, care abia ştia încotro se află Nordul —

fiindcă i se spusese că undeva sînt amenințate un anumit miros de ceară și o anumită culoare a ochilor, pe care poemele i le aduseseră odată, așa cum vîntul poartă aroma insulelor. Și nu cunosc motiv mai bun pentru a muri.

Căci ești hrănit doar de nodul divin ce leagă lucrurile. Căruia nu-i pasă de mări și ziduri. Și iată că ești copleșit în deșertul tău de existența, undeva, într-o direcție pe care o ignori, la niște străini despre care nu știi nimic, într-o țară despre care nu-ți poți închipui nimic, a așteptării unei anumite imagini a unui obiect sărac din lemn vopsit, care se adîncește în ochii unui copil asemenea unei pietre într-o apă stătătoare.

Iar hrana pe care o primești merită să mori pentru ea. Iar eu aș ridica armate, dacă aș dori, pentru a salva, undeva în lume, un miros de ceară.

Dar nu aș ridica armate pentru a apăra proviziile. Căci ele sînt deja strînse și nu ai nimic de așteptat de la ele, decît să te transforme în animal de grajd.

Iată pentru ce, dacă ți se sting zeii, nu vei mai accepta să mori. Dar nici nu vei mai trăi. Căci contrariile nu există. Chiar dacă viață și moarte sînt cuvinte ce se opun unul altuia, nu poți să trăiești decît prin ceea ce te-ar putea face să mori. Cine refuză moartea, refuză viața.

Căci dacă nu există nimic mai presus de tine, nu mai ai nimic de primit. Decît de la tine însuți. Dar ce vei putea scoate dintr-o oglindă goală ?

CXXIII

VOI VORBI PENTRU TINE, CARE EȘTI SINGURĂ. Căci simt dorința de a revărsa în tine această lumină.

Descoperind că, în tăcerea și în singurătatea ta, îmi era posibil să te alimentez. Căci zeii nu țin seama de ziduri și mări. Și tu ești îmbogățită, ca și alții, de existența, undeva, a unui miros de ceară. Chiar dacă nu speri să-l simți vreodată.

Nu am alt mijloc de a aprecia calitatea hranei pe care ți-o aduc, decît să te judeci tu însăți. Ce se întîmplă cu tine după ce ai primit-o ? Vreau să-ți împreunezi mîinile în liniște, cu ochii întunecați, asemenea

celor ai copilului căruia i-am dat comoara ce începe să-l devoreze. Căci nici darul pe care l-am făcut copilului nu era obiect. Cel care știe din trei pietre să clădească o fiotă de război pe care s-o amenințe cu o furtună, dacă-i voi da un soldat de plumb, va face din el armată, și căpitani, și credință față de imperiu, și asprime a disciplinei, și moarte de sete în deșert. Instrumentul de muzică este cu totul altceva decît instrument — e materie pentru capcana viitoarelor tale capturi. Care nu țin de esența capcaneï. Te voi ilumina și pe tine, pentru ca mansarda ta să fie strălucitoare și inima plină. Căci orașul adormit pe care-l privești de la fereastra ta este altul după ce ți-am vorbit despre focul de sub cenușă. Iar drumul de rond nu e același pentru santinela mea, dacă e promontoriu al imperiului.

Atunci cînd te dăruiești, primești mai mult decît dai. Căci nu erai nimic și te împlinești. Și puțin îmi pasă dacă vorbele se contrazic.

Voi vorbi pentru tine, care ești singură, căci vreau să te populez. Poate îți este greu, din cauza unui umăr scrîntit sau a unei infirmități a ochiului, să-ți primești soțul în casă. Dar există prezențe mai puternice și am observat că, pe patul lui mizer, cancerosul nu mai era același într-o dimineață de victorie și, deși grosimea zidurilor oprea sunetul trîmbițelor, camera sa părea plină.

Și, totuși, ce a trecut dinafară înăuntru dacă nu nodul lucrurilor, care este victorie și nu poate fi stăvilit de ziduri și mări ? Și pentru ce n-ar exista o divinitate și mai arzătoare încă ? Care te va plămădi fierbinte în inimă, credincioasă și minunată.

Căci dragostea adevărată nu se cheltuie. Cu cît dai mai mult, cu atît mai mult îți rămîne. Iar dacă te adapi din fîntîna adevărată, cu cît scoți mai mult din ea, cu atît e mai generoasă.

Dar soțul tău, dacă surîde în altă parte, te jefuiește și tu vei fi obosită de a iubi.

Iată pentru ce te voi vizita. Și nu am nevoie să mă fac cunoscut de către tine. Eu sînt nod al imperiului și ți-am inventat o rugă. Și sînt temelie a unui anume gust al lucrurilor. Și te înlănțuiesc. Și singurătatea ta se va sfîrși.

Şi cum ai putea să nu mă urmezi ? Nu mai sînt nimic altceva decît tu însăţi. Ca şi muzica ce clădeşte în tine o anumită structură care te pîrjoleşte. Şi muzica nu e nici adevărată, nici falsă. Tu eşti cea care te-ai împlinit.

Nu vreau ca tu să fii pustie în perfecţiunea ta. Pustie şi amară. Te voi ţine trează pentru fervoare, care dăruieşte fără să jefuiască vreodată, căci fervoarea nu e nici proprietate, nici prezenţă.

Poemul este frumos pentru motive care nu ţin de logică, aflîndu-se la alt nivel. Un nivel cu atît mai patetic cu cît te fixează mai temeinic în necuprins. Căci există un sunet pe care tu îl poţi reda, niciodată însă de aceeaşi calitate. Există şi muzică proastă, care-ţi deschide în inimă căi mediocre. Iar zeul care ţi se arată e neputincios.

Iată de ce, pentru tine, care eşti singură, am inventat această rugă.

CXXIV

RUGĂ A SINGURĂTĂŢII :

„Ai milă de mine, Doamne, căci singurătatea mă apasă. Nu aştept nimic. Iată-mă în această cameră, în care nimic nu îmi vorbeşte. Şi, totuşi, nu prezenţe îţi cer, căci mă simt şi mai pierdută cînd mă afund în mulţime. Dar o alta, care-mi seamănă, singură şi ea într-o cameră la fel cu a mea, iat-o totuşi fericită ştiindu-i pe cei iubiţi rătăcind prin casă. Nu-i aude, nici nu-i vede. Nu primeşte nimic de la ei în această clipă. Dar îi este de ajuns, pentru fericirea ei, să-şi ştie casa locuită.

Doamne, nu cer nimic care să poată fi văzut sau auzit. Minunile tale nu sînt pentru simţuri. Dar îmi e de ajuns, pentru a mă vindeca, să-mi luminezi spiritul asupra casei mele.

Călătorul în deşert, Doamne, dacă a plecat dintr-o casă locuită, chiar ştiind-o la capătul lumii, se bucură de ea. Depărtarea nu-l împiedică să fie hrănit de ea, iar dacă moare, moare în iubire... Nu-ţi cer, Doamne, nici măcar casa să-mi fie aproape.

Trecătorul care în mulțime a fost impresionat de un chip se transfigurează, chiar dacă acel chip nu este pentru el. Asemenea acelui soldat îndrăgostit de regină. El devine soldatul unei regine. Nu îți cer, Doamne, nici măcar casa să-mi fie făgăduită.

În largul mărilor există destine arzătoare închinate unei insule ce nu există. Cei de pe corabie cîntă imnul insulei, și aceasta îi face fericiți. Și nu insula le umple sufletul, ci imnul. Nu-ți cer, Doamne, nici măcar casa să existe undeva...

Singurătatea, Doamne, nu este decît fruct al sufletului infirm. El sălășluiește într-o patrie a sa, care este sens al lucrurilor. Astfel, templul este sens al pietrelor El nu are aripi decît pentru acest spațiu. Nu se bucură de obiecte, ci doar de imaginea ce se citește dincolo de ele și care le leagă. Fă-mă doar să învăț să citesc.

Atunci, Doamne, singurătatea mea se va sfîrși".

CXXV

CĂCI AȘA CUM CATEDRALA ESTE O ANUMITĂ aranjare de pietre toate la fel, dar distribuite după linii de forță a căror structură se adresează spiritului, exact la fel există și un ceremonial al pietrelor mele. Iar catedrala este mai mult sau mai puțin frumoasă.

Așa cum liturghia anului meu este o anumită aranjare de zile, toate asemănătoare la început, dar distribuite după linii de forță a căror structură se adresează spiritului (iar acum există zile în care trebuie să postești, altele în care sînteți chemați să vă bucurați, altele în care nu trebuie să muncești, și astfel întîlnești liniile mele de forță), exact la fel există un ceremonial al zilelor mele. Și anul este mai mult sau mai puțin plin de viață.

Și există un ceremonial al trăsăturilor feței. Iar chipul este mai mult sau mai puțin frumos. Și un ceremonial al armatei mele, căci această mișcare îți este posibil s-o faci, dar nu și cealaltă, care te-ar face să întîlnești liniile mele de forță. Iar tu ești soldat al unei armate. Și armata este mai mult sau mai puțin puternică.

Și un ceremonial al satului meu, căci iată ziua de sărbătoare, sau clopotul morților, sau ora culesului, sau

zidul ce-l vom clădi împreună, sau comunitatea în foame, sau împărțirea apei în timp de secetă, căci acest burduf plin nu este doar pentru tine. Și iată că aparții unei patrii. Iar patria îți este mai mult sau mai puțin caldă.

Și nu cunosc nimic în lume care să nu fie în primul rînd ceremonial. Căci nu ai nimic de așteptat de la o catedrală fără arhitectură, de la un an fără sărbători, de la un obraz fără proporții, de la o armată fără regulamente sau de la o patrie fără obiceiuri. Nu vei ști ce să faci cu aceste materiale strînse grămadă.

Pentru ce să-mi spui că aceste obiecte în vrac sînt realitate, iar ceremonialul este iluzie ? Căci obiectul însuși este ceremonial al părților sale. Pentru ce o armată, după tine, ar fi mai puțin reală decît o piatră ? Am numit piatră un anumit ceremonial al firelor de praf care o compun. Și an — ceremonialul zilelor. Pentru ce anul ar fi mai puțin adevărat decît piatra ?

Aceia n-au descoperit decît indivizii. Și, desigur, este bine ca indivizii să prospere, să se hrănească, să se îmbrace și să nu sufere prea tare. Dar esențialul lor moare în ei, și nu vor fi decît pietre în vrac dacă nu creezi în imperiul tău un ceremonial al oamenilor.

Căci altfel omul nu mai e nimic. Și nu-l vei plînge pe fratele tău mai mult decît un cîine pe un altul ce se îneacă. Și nu vei afla bucurie în întoarcerea fratelui tău. Căci întoarcerea fratelui trebuie să fie asemenea unui templu ce se împodobește, iar moartea fratelui — un templu ce se năruie.

Pe refugiații berberi nu i-am văzut plîngîndu-și morții.

Cum aș putea să-ți demonstrez ceea ce caut ? Nu este vorba de un obiect ce vorbește simțurilor, ci spiritului. Nu-mi cere să justific ceremonialul pe care-l impun. Logica se află la nivelul obiectelor, și nu la acela al nodului ce le leagă. Aici limbajul îmi lipsește.

Ai văzut omizile fără ochi îndreptîndu-se spre lumină sau făcînd ascensiunea arborelui. Și tu, care le privești ca om, îți formulezi ceea ce le atrage și spui : „Lumină“ sau „Vîrf“. Dar ele nu-și dau seama de aceasta. În același fel, dacă primești ceva de la catedrala mea, de la anul meu, de la chipul meu, de la patria mea, iată adevărul tău, și puțin îmi pasă de zarva cuvintelor tale,

care nu se potrivește decît obiectelor. Ești o omidă. Nu-ți dai seama de ceea ce cauți.

Dacă, deci, din catedrala mea, din anul meu, din imperiul meu vei ieși înfrumusețat, îmi vei spune : „Iată o frumoasă catedrală pentru oameni. Un an frumos. Un imperiu frumos“. Chiar dacă nu știu de unde trebuie să privesc pentru a afla cauza.

Pur și simplu, ca și omida, am găsit ceva ce mi se potrivește. Asemenea unui orb ce caută, într-o zi de iarnă, focul cu mîinile. Și îl găsește. Și își lasă bastonul jos și se așază lîngă el, cu picioarele strînse. Deși nu știe nimic despre foc, nici măcar cît știi tu, care vezi. A aflat adevărul trupului lui, căci vei vedea că nu-și va mai schimba locul.

Iar dacă reproșezi adevărului meu că nu este un adevăr, îți voi povesti moartea singurului geometru veritabil, prietenul meu care, pe cînd se pregătea să moară, m-a rugat să rămîn lîngă el.

CXXVI

M-AM APROPIAT, DECI, DE EL, CU PAȘI UȘORI, căci îl iubeam.

— Geometrule, prietenul meu, mă voi ruga pentru tine.

Dar el era obosit de suferință.

— Nu te neliniști pentru trupul meu. Am un picior mort, și un braț mort, și sînt ca un copac bătrîn. Lasă-l pe tăietor să-și facă datoria...

— Nu regreți nimic, geometrule ?

— Ce-aș putea regreta ? Am amintirea unui braț sănătos și a unui picior sănătos. Dar toată viața este naștere. Și te obișnuiești cu tine așa cum ești. Ți-ai regretat vreodată copilăria, vîrsta de cincisprezece ani sau cea a maturității ? Aceste regrete sînt regrete de poet prost. Nu regrete simți, ci o melancolie blîndă, care nu e suferință, ci parfum al unei licori evaporate. Desigur, te lamentezi în ziua în care îți pierzi ochiul, căci orice transformare e dureroasă. Dar nu e nimic patetic în a te plimba prin viață cu un singur ochi. Și am văzut orbi rîzînd.

— Poți să-ți amintești despre fericirea ta...

— Şi cum aş putea să sufăr pentru asta ? Desigur, l-am văzut pe cel ce suferea la plecarea celei pe care o iubea, care era pentru el sens al zilelor, al orelor şi al lucrurilor. Căci templul său se prăbuşea. Dar nu l-am văzut suferind pe acela care, cunoscînd exaltarea dragostei şi încetînd apoi de a mai iubi, pierduse vatra bucuriilor sale. Sau cel pe care poemul îl emoţiona, iar acum îl plictiseşte. Unde vezi că ar suferi ? Căci spiritul doarme, iar omul nu mai există. Plictiseala nu e regret. Regretul dragostei este tot dragoste... iar dacă nu există dragoste, nu există regret al dragostei. Nu mai întîlneşti decît acea plictiseală care aparţine lucrurilor, căci ele nu-ţi pot da nimic. Materialele vieţii mele se prăbuşesc în momentul în care cheia de boltă ce le leagă dispare, şi aceasta este suferinţa transformării, dar cum aş putea s-o cunosc ? Căci abia acum îmi apare cheia de boltă veritabilă şi adevărata semnificaţie, anume că ele n-au avut niciodată mai mult sens decît au acum. Şi cum aş putea cunoaşte plictiseala, de vreme ce există o bazilică înălţată şi împodobită şi, în sfîrşit, luminată pentru ca ochii mei s-o poată vedea ?

— Geometrule, ce-mi tot spui ?! O mamă poate să plîngă amintirea copilului mort.

— Desigur, în clipa în care el se duce. Căci lucrurile îşi pierd sensul. Laptele urcă, iar copilul nu mai există. Te apasă încrederea pe care vrei s-o arăţi iubitei, dar ea nu mai este. Iar dacă ţi-ai vîndut şi risipit domeniul, ce vei mai face cu dragostea pentru el ? Ora transformării este totdeauna dureroasă. Dar te înşeli, căci cuvintele îi rătăcesc pe oameni. Soseşte ora în care lucrurile vechi capătă înţeles, şi înţelesul lor este acela de a te ajuta în devenirea ta. Soseşte ora în care te simţi îmbogăţit de dragostea ta trecută. Iar melancolia este plăcută. Soseşte ora în care amintirea copilului mort face ca obrazul îmbătrînit al mamei să fie mai emoţionant, iar inima mai clar luminată, deşi ea nu va îndrăzni niciodată să mărturisească aceasta, atît de mult cuvintele îi fac teamă. Dar ai auzit vreodată o mamă spunînd că ar fi preferat să nu-l cunoască, să nu-l alăpteze, să nu-l îndrăgească ?

După ce a tăcut timp îndelungat, geometrul mi-a mai spus :

— Şi astfel viaţa mea, bine orînduită, îmi devine astăzi amintire...

— Ah, prietene, spune-mi adevărul care-ţi face sufletul atît de senin !...

— A cunoaşte un adevăr înseamnă, poate, a-l vedea în liniştе. A cunoaşte adevărul înseamnă, poate, a avea dreptul la liniştea eternă. Obişnuiesc să spun că arborele este adevărat, căci el este o anumită relaţie între părţile sale. Apoi pădurea, care este o anumită relaţie între arbori. Apoi domeniul, care este o anumită relaţie între arbori, şi cîmpii, şi alte materiale ce-l compun. Apoi imperiul, care este o anumită relaţie între domenii, şi oraşe, şi alte materiale ale imperiului. Apoi Domnul, care este o relaţie perfectă între imperii şi orice ar mai fi în lume. El este la fel de adevărat ca şi arborele, deşi mai greu de citit. Şi nu mai am întrebări de pus.

A reflectat :

— Nu cunosc alt adevăr. Nu cunosc decît structuri care mă ajută mai mult sau mai puţin pentru a descrie lumea. Dar...

De data aceasta a tăcut timp îndelungat şi nu am îndrăznit să-l tulbur.

— Şi, totuşi, mi s-a părut uneori că ele semănau cu ceva...

— Ce vrei să spui ?

— Am căutat şi am găsit, căci spiritul nu doreşte decît ceea ce posedă. A găsi înseamnă a vedea. Şi cum aş putea căuta ceea ce pentru mine încă nu are sens ? Ţi-am spus, regretul dragostei înseamnă dragoste. Nimeni nu suferă de dorinţa a ceea ce nu concepe. Şi, totuşi, am simţit ca un regret faţă de lucrurile care încă nu aveau sens. Căci altfel de ce-aş fi mers în direcţia adevărurilor pe care nu le puteam concepe ? În căutarea unor fîntîni neştiute am ales drumuri drepte, asemenea unor drumuri de întoarcere. Am avut instinctul structurilor mele, aşa cum omizile au instinctul soarelui.

Atunci cînd clădeşti un templu, şi e frumos, cu ce seamănă ?

Şi atunci cînd legiferezi ceremonialul oamenilor, iar el îi exaltă aşa cum focul îl încălzeşte pe orb, cu ce seamănă ? Căci templele nu sînt toate frumoase şi există ceremonialuri care nu exaltă.

Dar omizile nu cunosc soarele, orbii nu cunosc focul, iar tu nu cunoşti imaginea căreia îl faci să semene,

atunci cînd clădeşti un templu ce mişcă inimile oamenilor.

Exista o imagine care mă lumina dintr-o parte şi niciodată din cealaltă, căci mă făcea să-mi întorc faţa spre ea. Dar nu o cunosc încă...

În acea clipă, Domnul s-a arătat geometrului meu.

CXXVII

ACTELE JOSNICE AU CA SUPORT SUFLETE josnice.

Actele nobile — suflete nobile.

Actele josnice se formulează prin motive josnice. Actele nobile — prin motive nobile.

Dacă trădez, mă voi folosi de trădători.

Dacă clădesc, voi clădi cu zidari.

Dacă fac pace, voi trimite laşi pentru a o semna.

Dacă trimit oamenii la moarte, voi declara războiul prin eroi.

Căci atunci cînd tendinţele sînt diferite, dacă una dintre ele iese biruitoare, cel care a strigat mai tare în acea direcţie va fi conducător. Iar dacă direcţia necesară este umilitoare, vei fi condus de acela care a dorit-o chiar cînd ea nu era necesară, din simplă josnicie.

E greu ca vitejii să te îndemne să te predai. iar laşii să te îndemne a accepta sacrificiul.

Iar dacă un act este necesar, chiar dacă e umilitor dintr-un anumit punct de vedere, căci nimic nu e simplu, îl voi împinge înainte pe acela care, duhninu cel mai tare, e cel mai puţin dezgustat. Cei ce adună gunoiul nu trebuie să aibă mirosul delicat.

Astfel, pentru negocierile cu duşmanul învingător, îl voi alege pe prietenul duşmanului. Şi să nu-mi reproşezi că-l stimez pe unul sau că mă supun de bună voie celuilalt.

Căci, desigur, dacă vei cere gunoierilor să se definească, îţi vor spune că adună gunoaiele din plăcere pentru mirosul lor.

Iar călăul meu îţi va spune că decapitează din dragoste pentru sînge.

Dar te-ai înşela dacă m-ai judeca pe mine, care-i folosesc, după limbajul lor. Căci oroarea mea pentru

gunoaie și dragostea mea pentru pragul lustruit m-au făcut să tocmesc gunoieri. Și oroarea mea pentru sîngele nevinovat m-a constrîns să inventez un călău.

Nu asculta ce vorbesc oamenii dacă vrei să-i înțelegi. Căci am hotărît războiul și sacrificiul vieții pentru a salva hambarele imperiului, dar vitejii mei îți vor predica moartea vorbindu-ți doar despre onoarea și gloria de a muri. Căci nimeni nu moare pentru un hambar.

În același fel, dragostea de corabie devine, la făuritorul de cuie, dragoste față de cuie

Iar dacă am hotărît pacea pentru a salva de la jefuirea completă aceleași hambare, înainte ca focul să distrugă totul și, deci, să nu mai fie probleme de pace sau război, ci doar somn al morților, se vor ivi în față, pentru a o semna, cei mai puțin înverșunați împotriva dușmanului și îți vor vorbi de frumusețea acestor legi și de dreptatea acestor hotărîri. Și vor crede în ceea ce spun. Dar era vorba despre cu totul altceva.

Căci imperiul este puternic și greu și nu poate fi conținut în cîteva cuvinte. În această noapte, de la înălțimea terasei mele, am privit acest pămînt negru pe care mii și mii de oameni dorm sau veghează, fericiți sau nefericiți, satisfăcuți sau nesatisfăcuți, încrezători sau desperați. Și mi-am dat seama că imperiul nu avea glas, că este un uriaș lipsit de limbaj. Și cum aș putea să transpun în tine imperiul cu dorințele, fervorile, oboselile, chemările lui, și nici măcar nu știu să aleg cuvintele ce ar transpune muntele în sufletul tău, care n-a cunoscut decît marea ?

Aceia vorbesc cu toții în numele imperiului, dar ceea ce spun unii diferă de ce spun ceilalți. Și au dreptate cînd încearcă să vorbească în numele imperiului. Căci este bine ca acestui uriaș fără limbaj să-i aflăm un strigăt pe care să-l scoată.

Ți-am vorbit despre perfecțiune. Imnul frumos se naște din imnurile ratate, căci dacă nimeni nu se exersează compunînd imnuri, acestea nu vor apărea niciodată.

Deci se contrazic cu toții, căci încă nu există limbaj pentru a descrie imperiul. Lasă-i și ascultă-i pe toți. Toți au dreptate. Dar nu au urcat îndeajuns de sus pe muntele lor pentru a înțelege fiecare că și ceilalți au dreptate.

Iar dacă încep să se sfîşie, să se arunce unul pe altul în închisoare şi să se ucidă, înseamnă că simt dorinţa unui cuvînt căruia nu ştiu încă să-i dea formă.

Şi eu îi iert dacă rătăcesc căutînd.

CXXVIII

MĂ ÎNTREBI: „PENTRU CE ACEST POPOR acceptă să fie ţinut în robie şi nu luptă pînă la ultimul ?“.

Dar trebuie să deosebeşti sacrificiul din dragoste, care e nobil, de sinuciderea din desperare, care e josnică şi vulgară. Pentru sacrificiu ai nevoie de o divinitate, ca de pildă domeniul, sau comunitatea, sau templul, care te primeşte şi în care te transformi.

Unii pot accepta să moară pentru toţi ceilalţi, chiar dacă moartea e inutilă. Dar nu este niciodată. Căci ceilalţi vor fi înfrumuseţaţi prin această moarte şi vor avea privirea mai limpede şi spiritul mai cuprinzător.

Care tată nu s-ar smulge din strînsoarea braţelor tale pentru a se arunca în torentul în care se îneacă fiul său ? Nu îl vei putea opri. Dar ai dori, oare, să se arunce împreună ? Cine se va îmbogăţi cu vieţile lor ?

Onoarea este strălucire nu a sinuciderii, ci a sacrificiului.

CXXIX

DACĂ JUDECI OPERA MEA, AŞ VREA SĂ-MI vorbeşti despre ea fără a mă include în judecata ta. Căci dacă sculptez un chip, mă transpun în el şi îl slujesc. Şi nu el mă sluje şte pe mine. Şi, într-adevăr, accept pînă şi riscul morţii pentru a-mi termina creaţia.

Deci nu-ţi cruţa criticile din teama de a-mi răni vanitatea, căci nu există în mine vanitate. Vanitatea nu are sens, căci e vorba nu de mine, ci de acest chip.

Dar dacă opera mea te-a schimbat, aducîndu-ţi ceva nou, nu-ţi cruţa laudele, din teama de a-mi ofensa modestia. Căci nu există în mine modestie. Era vorba de o tragere la ţintă al cărei sens ne domină, dar la care e bine să colaborăm. Eu — ca săgeată, tu — ca ţintă.

CXXX

CÎND AM MURIT :

„Doamne, ajung la tine, căci am arat în locul tău. Tu trebuie să semeni.

Am înălţat această lumînare. Tu trebuie s-o aprinzi.

Am clădit acest templu. Tu trebuie să-i populezi liniştea.

Căci captura nu mi se cuvine mie : eu nu am făcut decît să construiesc capcana. Am clădit un om după divinele tale linii de forţă, aşa încît să poată merge. Tu se cuvine să te foloseşti de el ca vehicul, dacă-ţi vei afla în el gloria".

Astfel, de pe culmea zidurilor, am lăsat să-mi scape un suspin. „Rămîi cu bine, poporul meu, mă gîndeam. M-am golit de dragoste şi voi muri. Şi, totuşi, sînt invincibil, aşa cum sămînţa e invincibilă. Nu ţi-am arătat toate aspectele imaginii mele. Dar a crea nu înseamnă a enunţa. M-am exprimat în întregime dacă am dat drumul unui sunet care e acela, şi nu altul. Dacă am surprins o atitudine care e aceea, şi nu alta. Dacă am introdus în aluat un ferment care e acela, şi nu altul. Voi toţi v-aţi născut din mine, căci dacă va trebui să alegeţi un act de dus la capăt, printre mai multe altele, veţi întîlni invizibila forţă ce vă face să dezvoltaţi arborele meu şi, astfel, să vă împliniţi după dorinţa mea.

Desigur, vă veţi simţi liberi, după ce voi fi mort. Dar veţi fi liberi aşa cum e fluviul de a coborî spre mare sau piatra lăsată din mînă de a cădea.

Transformaţi-vă în ramuri. Transformaţi-vă în flori şi transformaţi-vă în fructe. Veţi fi cîntăriţi la cules.

Poporul meu iubit, fii credincios din generaţie în generaţie moştenirii pe care ţi-am sporit-o".

Şi pe cînd mă rugam, santinela îşi făcea cel o sută de paşi. Şi meditam :

„Imperiul meu îmi trimite santinele care veghează. Deci am aprins acel foc care devine pentru santinelă flacără de vigilenţă.

E frumos soldatul meu atunci cînd priveşte".

CXXXI

CĂCI EU VĂ TRANSFIGUREZ LUMEA, ASEMENEA celor trei pietre ale copilului dacă le atribui valori diferite şi un alt rol în cadrul jocului. Realitatea pentru copil nu se află nici în pietre, nici în reguli, care nu sînt decît o capcană favorabilă, ci doar în fervoarea ce se naşte din joc. Şi din aceasta, pietrele ies transfigurate.

Şi la ce ţi-ar folosi obiectele tale, casa ta, iubirile tale, şi zgomotele ce sînt pentru urechile tale, şi imaginile ce sînt pentru ochii tăi, dacă ele nu vor deveni materiale ale palatului meu invizibil, care le transfigurează ?

Dar cei care nu află nici o plăcere în obiectele lor, în lipsa imperiului care să-i anime, se iritä chiar împotriva acestor obiecte. „Cum de se întîmplă că bogăţia nu mă îmbogăţeşte deloc ?“ se lamentează ei şi socotesc că trebuie s-o sporească, fiindcă nu era suficientă. Şi acaparează alte obiecte, care-i încurcă şi mai mult. Şi iată că devin cruzi în ireparabilul lor plictis. Căci nu ştiu că altceva caută, fiindcă nu l-au întîlnit niciodată. L-am văzut pe acela care părea atît de fericit citind o scrisoare de dragoste. Se apleacă peste umărul lui şi, observînd că el îşi află fericirea în nişte litere negre pe o pagină albă, ordonă sclavilor lor să încerce pe pagini albe o mie de aranjamente de semne negre. Şi îi biciuiesc apoi că nu au reuşit să obţină talismanul care aduce fericirea.

Căci nu există nimic pentru ei care să facă obiectele să aibă răsunet unele în altele. Ei trăiesc în pustiul pietrelor lor adunate în vrac.

Dar eu vin şi din ele clădesc un templu. Şi aceleaşi pietre le revarsă în suflet fericire.

CXXXII

ÎI FĂCEAM SENSIBILI LA MOARTE. FĂRĂ, dealtfel, să-mi pară rău de aceasta. Căci astfel erau sensibili la viaţă. Dar dacă aş stabili dreptul primului născut, vei găsi în el mai multe motive de a-ţi urî, dar, în acelaşi timp, de a-ţi iubi şi plînge fratele. Chiar dacă el ar fi acela care, după legea mea, te-ar frustra.

Căci, astfel, moare fratele mai vîrstnic, ceea ce are un sens, şi căpetenia, conducătorul, călăuza tribului. Iar el, dacă tu mori, îşi plînge oaia, pe cel pe care-l ajuta, cel pe care-i făcea plăcere să-l iubească, cel pe care-l sfătuia la lumina lămpii de seară.

Dar dacă v-am făcut, unul faţă de celălalt, egali şi liberi, nimic nu se va schimba prin moarte şi voi nu veţi plînge. Am văzut aceasta la războinicii mei în luptă. Comandantul tău a murit şi, totuşi, nimic nu s-a schimbat prea mult. Este înlocuit imediat de un altul. Şi numeşti demnitate de soldat, sacrificiu consimţit, noblețe masculină rezerva ta în faţa morţii. Şi refuzul tău de a vărsa lacrimi. Dar cu riscul de a te scandaliza, îţi voi spune : nu plîngi, căci îţi lipsesc motivele pentru a plînge. Fiindcă despre cel care a murit nu ştii dacă a murit. Va muri, poate, mai tîrziu, după încheierea păcii. Astăzi se află unul la stînga ta şi altul la dreapta, potrivindu-şi puştile. Nu ai posibilitatea de a cere omului ceea ce el singur era capabil să dea. Precum protecţia fratelui mai mare. Căci ceea ce-ţi dădea unul îţi va da şi celălalt. Bilele dintr-un sac nu plîng absenţa uneia dintre ele, căci sacul e plin de bile asemănătoare. Despre cel care moare nu spui decît : „Nu am timp... Va muri mai tîrziu“. Dar nu va mai muri deloc, căci după terminarea războiului şi supravieţuitorii se vor împrăştia. Şi astfel se va dezmembra figura pe care, cu toţii, o formaţi. Vii şi morţi, vă veţi asemăna. Absenţii vor fi ca morţi, iar morţii — ca absenţi.

Dar dacă toţi aparţineţi unui arbore, atunci fiecare depinde de toţi ceilalţi şi toţi depind de fiecare. Şi veţi plînge, dacă unul dispare.

Căci dacă sînteţi supuşi vreunei figuri, între voi există ierarhie. Şi atunci importanţa voastră, unul pentru celălalt, se arată. Căci dacă nu există o ierarhie, nu există fraţi. Şi întotdeauna am auzit spunîndu-se „fratele meu“ atunci cînd exista o anume dependenţă.

Nu vreau să vă înăspresc inimile în faţa morţii. Căci n-ar fi vorba de a vă înăspri împotriva unei slăbiciuni umilitoare, cum ar fi frica de sînge sau teama de lovituri, ceea ce v-ar face să sporiţi în măreţie, ci de a suporta moartea cu mai puţină asprime şi, astfel, ar muri mai puţine lucruri. Şi, desigur, cu cît fratele vos-

tru va deveni pentru inimile voastre provizie mai săracă, cu atît mai puțin îi veți plînge moartea.

Eu doresc să vă îmbogățesc și să fac ca fratele vostru să răsune în voi. Să fac ca iubirea voastră, dacă iubiți, să fie descoperire a unui imperiu, și nu pornire bruscă, asemenea celei a unui țap. Căci, desigur, țapul nu plînge. Dar dacă cea pe care o îndrăgiți moare, sînteți ca exilați. Iar cel ce spune că primește moartea ei ca un bărbat, înseamnă că o privea ca pe un animal al casei. Și la fel va privi și ea moartea lui și va spune : „E bine ca bărbații să moară la război...“. Eu vreau ca voi să muriți în război. Căci cine va iubi, dacă nu războinicul ? Dar nu vreau ca din lașitate să vă distrugeți comorile din dorința de a le regreta mai puțin, căci atunci cel ce va muri va fi un abandonat morocănos, care nu sacrifică nimic imperiului.

Cer să mi se dea ce este mai bun în voi. Căci numai atunci vă veți înălța.

Deci nu e vorba de a vă face să disprețuiți dragostea, ci, dimpotrivă, de a vă face s-o iubiți.

Și a vă face, de asemenea, să iubiți moartea, dacă ea înseamnă dar făcut imperiului.

Căci nimic nu se opune. Credința vă sporește dragostea pentru imperiu. Dragostea pentru imperiu — pe cea pentru domeniu. Dragostea pentru domeniu — pe cea pentru soție. Și dragostea pentru soție — pe cea față de simpla tavă de argint care înseamnă ceaiul băut împreună cu ea după clipele de dragoste.

Dar fiindcă am făcut ca moartea să fie dureroasă, vreau să vă consolez. Iată de ce, pentru cei ce plîng, am încetat această rugă : Rugă împotriva morții.

CXXXIII

„AM SCRIS POEMUL. NU-MI RĂMÎNE DECÎT să-l corectez“.

Tatăl meu s-a enervat :

„Scrii un poem, după care îl corectezi ! Ce înseamnă a scrie dacă nu a corecta ? ! Ce înseamnă a sculpta, dacă nu a corecta ! Ai văzut cum se frămîntă lutul ? Din corectare în corectare iese chipul, și prima apăsare

de deget deja era corectare a blocului de argilă. Cînd îmi întemeiez oraşul, corectez nisipul. Apoi corectez oraşul. Şi astfel mă îndrept spre Domnul".

CXXXIV

CĂCI, DESIGUR, TE EXPRIMI PRIN RELAŢII. ŞI faci să răsune clopotele izbindu-se unele în altele. Şi nu au importanţă obiectele pe care le faci să răsune. Ele sînt materiale ale capcanei pentru a face capturi, care nu sînt niciodată de esenţa capcanei. Şi ţi-am spus că era nevoie de obiecte legate.

Dar în dans sau în muzică există o desfăşurare în timp care nu-mi permite să mă înşel asupra mesajului tău. Lungeşti aici, încetineşti acolo, urci acolo şi cobori aici. Şi te faci ecou faţă de tine însuţi.

Dar acolo unde îmi prezinţi totul într-un ansamblu, am nevoie de un cod. Căci dacă nu există nici nas, nici gură, nici ureche, nici bărbie, cum aş putea şti ce lungeşti sau scurtezi, îngroşi sau subţiezi, îndrepţi sau deviezi, adînceşti sau bombezi ? Cum ţi-aş putea cunoaşte mişcările şi distinge repetiţiile şi ecourile ? Şi cum ţi-aş putea citi mesajul ? Întregul chip va fi codul meu, căci cunosc unul care e perfect şi altul banal.

Şi, desigur, nu-mi vei exprima nimic, dacă-mi vei furniza chipul perfect banal, decît simplul dar al codului, obiect de referinţă şi model de Academie. Am nevoie de el nu pentru a mă emoţiona, ci pentru a citi ceea ce porţi în direcţia mea. Iar dacă-mi livrezi modelul însuşi, desigur nu vei purta nimic. Accept ca tu să te îndepărtezi de model, să deformezi şi să amesteci, însă doar atîta timp cît eu păstrez cheia. Şi nu-ţi voi reproşa nimic dacă-ţi va place să-mi aşezi ochiul în frunte.

Deşi atunci ai să-mi pari stîngaci, asemenea celui care, pentru a-şi face auzită muzica, ar pricinui mult zgomot, sau celui care ar face mult prea vizibilă o imagine a poemului său, astfel încît să fie remarcată.

Căci eu spun că e demn să înlături schelele atunci cînd ţi-ai terminat templul. Nu am nevoie să-ţi deslu-şesc mijloacele. Iar dacă nu le descopăr, opera ta e perfectă.

Căci nu nasul e acela care mă interesează şi nu trebuie să mi-l arăţi cu prea multă ostentaţie, plasîndu-l în frunte, nici cuvîntul, şi nu trebuie să-l alegi prea viguros, ca să nu-ţi distrugă imaginea. Nici chiar imaginea, căci ţi-ar putea distruge stilul.

Ceea ce-ţi cer este de o altă esenţă decît capcana. Precum tăcerea ta în catedrala de piatră. Tu însă, care pretindeai că disprețuieşti materia şi cauţi esenţa, care te-ai sprijinit pe această frumoasă ambiţie pentru a-mi transmite indescifrabilele tale mesaje, tocmai tu îmi construieşti o capcană enormă, în culori stridente, care mă zdrobeşte ascunzîndu-mi şoarecele născut mort pe care l-ai prins.

Căci atîta timp cît te recunosc ca fiind pitoresc, sau strălucitor, sau paradoxal, înseamnă că n-am primit nimic de la tine, căci te expui ca într-un tîrg. Dar te-ai înşelat asupra obiectului creaţiei. Căci el nu este de a mi te arăta pe tine însuţi, ci de a mă ajuta să mă împlinesc. Iar dacă agiţi în faţa mea o sperietoare de vrăbii, am să plec să mă aşez în altă parte.

Dar cel care m-a condus acolo unde a vrut şi apoi s-a retras, mă face să cred că am descoperit lumea şi, aşa cum şi el dorea, să mă împlinesc.

Dar să nu crezi că această discreţie constă în a-mi şlefui o sferă în care să onduleze vag un nas, o gură şi o bărbie, ca un bloc de ceară uitat lîngă foc, căci dacă disprețuieşti atît de tare mijloacele de care te foloseşti, începe prin a suprima marmura însăşi, sau argila, sau bronzul, care sînt mai materiale decît forma unei buze.

Discreţia constă în a nu insista asupra a ceea ce vrei să mă faci să văd. Or, eu voi remarca de la început, căci văd numeroase chipuri de-a lungul zilei, că vrei să înlături nasul şi, de asemenea, nu voi numi discreţie dorinţa ta de a aşeza blocul de marmură într-o cameră obscură.

Chipul cu adevărat invizibil şi de la care nu vei avea nimic de primit este chipul banal.

Dar voi aţi devenit brute şi trebuie să strig pentru a vă face să auziţi.

Desigur, poţi să-mi desenezi un covor bălţat, dar el nu are decît două dimensiuni şi, chiar dacă vorbeşte simţurilor mele, nu vorbeşte nici spiritului, nici inimii.

CXXXV

VREAU SĂ-ȚI DESCHID OCHII ASUPRA miracolului insulei. Căci tu crezi că în libertatea arborilor, şi a preriilor, şi a turmelor, în exaltarea singurătății marilor spaţii, în fervoarea iubirii fără oprelişti, te vei înălţa drept ca un arbore. Dar arborii pe care i-am văzut crescînd cel mai drept nu sînt cei ce cresc liberi. Căci aceia nu se grăbesc să crească, şovăie în ascensiunea lor şi urcă încovoiaţi. În timp ce acela din pădurea virgină, prins între duşmanii ce-i fură partea sa de soare, escaladează cerul într-un jet vertical, cu urgența unei chemări.

Căci nu vei găsi în insula ta nici libertate, nici exaltare, nici dragoste.

Iar dacă te adînceşti prea mult timp în deşert. (căci e cu totul altceva să te odihneşti în el de corvezile orașului), nu cunosc decît un mijloc de a-l anima pentru tine, anume de a-ţi păstra răsuflarea şi de a-l transforma în teren prielnic exaltării tale. Şi astfel întinzi o structură de linii de forţă. Fie că ele aparţin naturii sau imperiului.

Şi voi instala reţeaua de fîntîni cu destulă zgîrcenie, ca tu să lupţi să ajungi la ele. Căci înspre a şaptea zi trebuie să economiseşti apă din burdufuri. Şi să tinzi înspre acest puț din toate puterile tale. Şi să-l cîştigi prin izbînda ta. Şi, desigur, să pierzi animale forţînd acest spaţiu şi această singurătate, căci preţul sacrificiilor consimţite va fi meritat. Iar caravanele împotmolite în nisip care nu l-au găsit vorbesc despre gloria lui. Iar el străluceşte asupra osemintelor lor, sub soare.

Astfel, la ora plecării, atunci cînd verifici încărcătura, tragi de funii pentru a vedea dacă mărfurile se clatină, controlezi starea rezervelor de apă, faci apel la ce e mai bun în tine însuţi. Şi iată-te din nou în mers înspre tărîmul îndepărtat pe care, dincolo de nisipuri, apele îl binecuvîntează, străbătînd întinderea de la o fîntînă la cealaltă, asemenea treptelor unei scări, prins, fiindcă există un dans de dansat şi un duşman de învins, în ceremonialul deşertului. Şi, odată cu trupul, eu îţi clădesc un suflet.

Dar, dacă vreau să ţi-l îmbogăţesc şi mai mult, dacă vreau ca fîntînile, asemenea polilor, să atragă sau să respingă cu mai multă forţă şi astfel deşertul să fie construcţie pentru spiritul şi pentru inima ta, îl voi popula cu duşmani. Aceia vor stăpîni fîntînile şi, pentru a bea, va trebui să foloseşti şiretlicuri, să lupţi şi să învingi. Şi după cum triburile care se vor aşeza aici şi aiurea vor fi mai crude sau mai puţin crude, mai apropiate ca spirit sau vorbind o limbă de neînţeles, mai bine sau mai prost înarmate — paşii tăi vor fi mai agili sau mai puţin agili, mai discreţi sau mai zgomotoşi, iar distanţele măsurate în urmă în zilele de mers vor fi diferite, deşi întinderea este în toate punctele aceeaşi pentru ochi. Şi astfel se va magnetiza, se va diversifica şi se va colora diferit o imensitate care la început era palidă şi monotonă, dar care, pentru spiritul tău şi inima ta, va prîmi mai mult relief decît acele ţări fericite în care se află văile răcoroase, munţii albaştri, lacurile de apă dulce şi preriile.

Căci pasul tău este aici cel al unui condamnat la moarte, dincolo de cel al unui om eliberat, aici va arăta surprize, dincolo surpriza va fi rezolvată. Aici o urmărire, dincolo o atenţie discretă, ca în camera în care ea doarme şi nu vrei s-o trezeşti.

Şi, desigur, nu se va întîmpla nimic în timpul celor mai multe din călătoriile tale, căci e de ajuns să accepţi aceste diferenţe, iar ceremonialul ce se va naşte din ele să-ţi pară motivat, necesar şi absolut, pentru a se îmbogăţi calitatea dansului tău. Miracolul atunci va fi că acela pe care-l voi lipi caravanei tale, dacă-ţi ignoră limbajul şi nu participă la temerile tale, la speranţe şi bucurii, dacă pur şi simplu este redus la aceleaşi mişcări ca un conducător al animalelor sale, nu va întîlni nimic, decît un deşert gol şi va căsca în tot timpul traversării unei întinderi interminabile de la care nu va prîmi decît plictiseală, şi nimic în deşertul meu nu-l va schimba pe acest călător. Fîntîna nu va fi pentru el decît o gaură de dimensiuni modeste care a trebuit să fie dezvelită de nisip. Şi ce ar fi putut să ştie despre duşman, de vreme ce prin esenţa lui acesta este invizibil : căci nu e vorba aici decît de un pumn de grăunţe de nisip plimbate de vînturi, deşi ele sînt de ajuns pentru a-i transfigura totul celui care este legat de ele, aşa

cum sarea transfigurează un ospăţ. Iar deşertul meu, dacă-ţi arăt regulile jocului, va avea o asemenea putere asupra ta, încît pot să le aleg banal, egoist, morocănos şi sceptic în mahalalele oraşului meu sau în trîndăvia oastei mele şi să-ţi impun o singură traversare a deşertului, pentru a face să izbucnească în tine omul, asemenea unei seminţe ce-şi sparge coaja, şi să înfloreşti în sufletul şi inima ta. Şi vei reveni transformat, magnific, clădit pentru a trăi viaţa celor puternici. Iar dacă eu m-am mărginit să-ţi împărtăşesc limbajul lui, căci esenţialul nu aparţine lucrurilor, ci sensului lucrurilor, deşertul te-a făcut să răsari şi să creşti ca soarele.

Îl vei traversa ca pe un bazin miraculos. Şi cînd vei urca pe cealaltă margine, rîzînd, viril şi impresionant, femeile vor recunoaşte în tine pe cel pe care-l căutau şi nu va trebui decît să le dispreţuieşti pentru a le avea.

Cît de nebun e acela care pretinde să caute fericirea oamenilor în satisfacerea dorinţelor lor, crezînd, atunci cînd îi priveşte mergînd, că ceea ce contează în primul rînd pentru om este accesul la scopul propus. Ca şi cum ar exista vreodată un scop.

Iată pentru ce îţi spun că ceea ce contează înainte de orice pentru om este tensiunea liniilor de forţă în care pătrunde, şi propria sa densitate interioară ce decurge din aceasta, şi răsunetul paşilor săi, şi atracţia fîntînilor, şi asprimea versantului de munte ce trebuie urcat. Iar cel care a ştiut să-l urce, dacă a trecut prin forţa pumnilor săi şi zdrelindu-şi genunchii dincolo de un ac de stîncă, nu vei putea spune că plăcerea sa este asemenea celei a sedentarului care, tîrîndu-şi carnea flască într-o zi de odihnă, se tăvăleşte în iarbă pe vîrful neînsemnat al unei coline rotunde.

Dar tu ai demagnetizat totul, desfăcînd nodul divin ce leagă lucrurile. Căci văzînd oamenii forţînd înspre fîntîni, ai crezut că e vorba de fîntîni şi le-ai forat puţuri. Căci văzînd că oamenii aşteaptă odihna celei de-a şaptea zile, ai înmulţit zilele de odihnă. Căci văzînd dorinţa oamenilor pentru diamante, le-ai distribuit diamante în vrac. Căci văzînd că oamenii se tem de duşmani, le-ai suprimat duşmanii. Căci văzînd dorinţa oamenilor de iubire, le-ai clădit cartiere rezervate, mari, asemenea unor capitale, în care toate femeile se vînd. Şi te-ai arătat astfel mai stupid decît acel jucător de popice de

care ţi-am vorbit, care căuta, fără a o găsi, voluptatea într-un lan întreg de popice pe care le doborau sclavii lui.

Dar să nu crezi că ţi-am spus că trebuie cultivate dorinţele tale. Căci dacă nimic nu prinde formă între ele, nu există linii de forţă. Fîntîna, dacă e aproape de tine, o vei dori, desigur, atunci cînd mori de sete. Dar dacă, dintr-un motiv oarecare, îţi rămîne inaccesibilă şi nu poţi nici să primeşti de la ea, nici să-i dai în schimb nimic, este ca şi cum n-ai exista. Ca şi acea trecătoare cu care te întîlneşti şi care nu poate să fie nimic pentru tine. În ciuda distanţei, mai departe de tine decît dacă ar fi dintr-un alt oraş. O transfigurez pentru tine şi o fac element al unei structuri si vei putea, de pildă, să visezi că te îndrepţi înspre ea noaptea, cu o scară la fereastra ta, pentru a o răpi şi a o arunca pe spinarea calului tău şi să te bucuri de ea în bîrlogul tău. Sau, dacă eşti soldat, ea să fie regină, iar tu să poţi muri pentru ea.

Slabă şi vrednică de milă e bucuria pe care o afli în falsele structuri pe care ţi le inventezi din joacă. Căci dacă iubeşti acel diamant, îţi va fi de ajuns să mergi înspre el cu paşi mărunţi şi din ce în ce mai încet pentru a trăi o viaţă patetică. Dar dacă mersul tău încet înspre diamant este al unui rit ce te ţine strîns şi-ţi interzice să iuţeşti pasul, dacă împingînd din toate puterile tale împotriva lui întîlneşti opreliştile mele care-ţi interzic să mergi mai repede, dacă accesul la diamant nu-ţi este nici oprit în mod absolut — ceea ce l-ar face să-şi piardă semnificaţia, transformîndu-l în spectacol fără greutate — nici uşor — ceea ce n-ar cere nimic de la tine — nici dificil prin vreo invenţie stupidă — ceea ce ar fi caricatură a vieţii — ci pur şi simplu îţi cere o structură puternică şi calităţi numeroase, atunci vei fi bogat. Şi nu cunosc nimic altceva decît duşmanul tău care să te înalţe, şi aceasta nu trebuie să te surprindă, căci e nevoie de doi pentru a face război.

Căci bogăţia ta este de a fora puţuri, de a avea o zi de odihnă, de a extrage diamantul şi de a cîştiga iubirea.

Nu însă de a poseda fîntîni, zile de odihnă, diamante şi libertate în iubire. Şi, de asemenea, nu de a le dori fără a lupta pentru ele.

Iar dacă opui ca două cuvinte deosebite dorința și posesia, nu vei înțelege nimic din viață. Căci adevărul tău de om le domină și nu e nimic contradictoriu aici. Căci e nevoie de totala expresie a dorinței și să întîlnești nu obstacole absurde, ci obstacolul însuși al vieții, celălalt dansator, care-ți este rival — și se va naște dansul. Dacă nu ești la fel de stupid ca acela ce joacă, împotriva lui însuși, cap sau pajură.

Dacă deșertul meu ar fi prea bogat în fîntîni, ar trebui să vină ordin ca unele dintre ele să fie interzise.

Căci liniile de forță create trebuie să te domine de la o înălțime mai mare decît propria ta înălțime, pentru ca tu să afli în ele înclinațiile, și tensiunile, și acțiunile tale, și trebuie, căci nu toate sînt la fel de bune, să semene a ceva ce ție nu-ți este dat să înțelegi. Iată pentru ce spun că există un ceremonial al fîntînilor în deșert.

Să nu speri, deci, nimic de la insula fericită care este pentru tine provizie strînsă pentru totdeauna, asemenea acelei mulțimi de popice doborîte. Căci vei deveni acolo animal de grajd. Iar dacă tezaurele insulei, pe care ți le imaginai răsunătoare, te plictisesc odată ce-ai ajuns la ele, le voi face să răsune din nou inventîndu-ți un deșert și le voi distribui în spațiu după liniile unei imagini ce nu va fi de esența lucrurilor.

Iar dacă doresc să-ți salvez insula, îți voi dărui un ceremonial al comorilor insulei.

CXXXVI

DACĂ VREI SĂ-MI VORBEȘTI DESPRE UN soare amenințat cu moartea, spune-mi : „soare de octombrie.“ Căci acela slăbește deja și poartă în el bătrînețea. Dar soarele de noiembrie sau decembrie cheamă atenția asupra morții și te văd făcîndu-mi semn. Și nu mă interesezi. Căci ceea ce voi primi de la tine nu va fi gustul morții, ci gustul a ceea ce desemnează moartea Și nu aceasta era ceea ce urmăream.

Dacă un cuvînt își saltă capul în mijlocul frazei tale, retează-l. Căci un cuvînt trebuie să-mi arăți. Fraza ta este capcană pentru o captură. Și nu vreau să văd capcana.

Căci te înșeli asupra obiectului a ceea ce porți, dacă îți închipui că el este enunțabil. Altfel mi-ai spune: „melancolie“, și aș deveni melancolic, ceea ce, într-adevăr, ar fi prea ușor. Desigur, joacă în tine un ușor mimetism, care te face să semeni cu ceea ce-ți spun. Dacă spun: „mînie a valurilor“, ești vag tulburat. Iar dacă îți spun: „războinicul amenințat de moarte“, ești vag neliniștit pentru războinicul meu. Din obișnuință. Iar operația este de suprafață. Singura care are valoare este să te conduc acolo de unde vezi lumea așa cum am dorit-o eu.

Căci nu cunosc poem sau imagine într-un poem care să fie altceva decît acțiune asupra ta. Nu e vorba de a-ți explica un lucru sau altul, nici chiar de a ți-l sugera, așa cum cred cei subtili, ci de a te face să devii într-un fel sau altul. Dar așa cum în sculptură am nevoie de un nas, de o gură, de o bărbie pentru a le face să răsune unul în celălalt și a te prinde în rețeaua mea, mă voi folosi de ceea ce voi sugera sau enunța, pentru a te ajuta în devenire.

Căci dacă mă folosesc de clarul de lună, să nu-ți închipui că e vorba despre tine în clar de lună. Este vorba despre tine la fel de bine în soare, în casă sau în dragoste. Era vorba despre tine, pur și simplu. Dar am ales clarul de lună fiindcă aveam nevoie de un semn pentru a mă face înțeles. Nu puteam să le iau pe toate. Și se întîmplă mîracolul că acțiunea mea se va diversifica asemenea arborelui care, la origine, fiind sămînță, era simplu, dar care și-a dezvoltat ramurile și rădăcinile atunci cînd s-a întins în timp. Se întîmplă același lucru cu omul. Dacă-i adaug ceva simplu, care va fi, poate, conținut într-o singură frază, puterea mea se va diversifica și-l voi modifica pe acest om în esența lui, iar el își va schimba comportarea în clarul de lună, în casă sau în iubire.

Iată pentru ce spun despre o imagine, dacă e imagine veritabilă, că este o civilizație în care te țin prins. Iar tu nu știi să-mi delimitezi ceea ce ea guvernează.

Dar poate această rețea de linii de forță e neputincioasă. Iar efectul ei moare în partea de jos a paginii. Așa se întîmplă cu semințele a căror putere se stinge imediat sau cu ființele lipsite de elan. Dar l-ai fi putut dezvolta pentru a construi o lume.

Astfel, dacă spun : „soldat al unei regine“, nu e vorba, desigur, nici de armată, nici de putere, ci de iubire. Despre o anume iubire, care nu speră nimic pentru sine, ci se dăruieşte pentru ceva mai presus de ea. Care înnobilează şi înalţă. Căci acest soldat este mai puternic decît un altul. Iar dacă-l priveşti, ai să-l vezi respectîndu-se, din cauza reginei. Şi, de asemenea, ştii că nu va trăda, căci e apărat de iubire, inima sălăşluindu-i în fiinţa reginei. Şi-l vezi întorcîndu-se în sat mîndru de el, dar pudic şi roşind atunci cînd este întrebat despre regină. Şi ştii cum îşi va părăsi femeia dacă e chemat la război, şi că sentimentele lui nu sînt acelea ale unui soldat al regelui, care e beat de furie şi se aruncă asupra duşmanului pentru a-i înfige pe regele său în pîntece. Celălalt, însă, îi va converti şi, prin efectul acelei lupte, în aparenţă, îi va aduce şi pe ei la dragoste. Sau poate...

Iar dacă vorbesc în continuare, epuizez imaginea, căci ea are puţină putere. Şi n-aş putea să-ţi spun cu uşurinţă cînd îşi mănîncă pîinea unul sau celălalt, ce îl deosebeşte pe soldatul reginei de soldatul regelui. Căci imaginea, aici, nu este decît o lampă slabă care, deşi străluceşte asupra întregului univers, ca orice lampă, nu luminează decît puţine lucruri pentru ochii tăi.

Dar orice adevăr evident este o sămînţă din care vei putea extrage lumea.

Iată pentru ce am spus că, odată semănată sămînţa, nu este nevoie ca tu însuţi să faci comentarii, să-ţi clădeşti dogma şi să-ţi inventezi mijloace de acţiune. Sămînţa va prinde în pămîntul oamenilor, iar slujitorii tăi se vor naşte cu miile.

Astfel, dacă ai ştiut să sădeşti în om convingerea că e soldatul unei regine, civilizaţia ta se va naşte în consecinţă. După care vei putea uita regina.

CXXXVII

NU UITA CĂ FRAZA TA E UN ACT. DACĂ doreşti să mă faci să acţionez, nu trebuie să argumentezi. Crezi, oare, că argumentele mă vor convinge ? Voi găsi altele mai bune împotriva ta.

Unde ai văzut ca femeia părăsită să te recunoască printr-un proces prin care-ți demonstrează că are dreptate ? Procesul irită. Nu va putea să te readucă acasă nici măcar arătîndu-se așa cum era cînd o iubeai, căci tu nu o mai iubești așa cum era atunci. Am văzut-o pe acea nefericită care, făcîndu-se iubită prin felul în care cînta un cîntec trist, a început să cînte, în ajunul divorțului, acel cîntec. Dar acum el te scotea din fire.

Poate l-ar aduce înapoi dacă ar trezi în el pe cel care era atunci cînd o iubea. Dar pentru asta e nevoie de geniu creator, căci trebuie să încarci sufletul omului cu ceva, așa cum eu îl încarc cu iubirea pentru mare, ce va face din el un constructor de corăbii. Atunci, desigur, arborele va crește diversificîndu-se. Și, din nou, va dori să asculte cîntecul trist.

Pentru a crea dragostea față de mine, fac ca în tine să se nască ceva ce îmi aparține. Nu îți voi descrie suferința mea, căci ea te va dezgusta de mine. Nu-ți voi face reproșuri : ele te-ar irita pe bună dreptate. Nu-ți voi spune motivele pe care le ai ca să mă iubești, căci asemenea motive nu există. Rațiunea de a iubi este dragostea. Nu mă voi arăta așa cum îți plăcea să fiu. Căci nu-ți mai place să fiu așa. Altfel, m-ai iubi și acum. Dar te voi ridica pînă la mine. Și, dacă sînt puternic, îți voi arăta o priveliște ce te va ajuta să te împlinești.

Cea pe care o uitasem mi-a fost ca o săgeată în inimă, spunîndu-mi : „Auzi clopotul pe care l-ai pierdut ?“.

Căci, la urma urmei, ce am să-ți spun ? Deseori am urcat pe munte. Și am privit orașul. Sau, plimbîndumă în liniștea iubirii mele, am ascultat oamenii vorbind. Și, desigur, am auzit cuvinte cărora le urmau fapte, ca de pildă tatăl ce spune fiului : „Umple-mi ulciorul acesta la fîntînă...“ sau caporalul ce spune soldatului : „La miezul nopții vei prelua garda...“. Dar mi s-a părut mereu că aceste cuvinte nu prezentau mister și că un călător ce ar ignora limbajul, văzîndu-le atît de legate de obișnuit, n-ar fi aflat în ele nimic altceva decît mișcările unui mușuroi de furnici care, nici una, nu e obscură. Iar eu, observînd convoaiele, construcțiile, îngrijirile date bolnavilor, meșteșugurile și negoțurile orașului meu, nu vedeam în ele nimic care să nu aparțină unui animal mai îndrăzneț, mai inventiv și mai

înțelegător decît celelalte, dar îmi era la fel de evident că, privindu-i în activitățile lor obișnuite, încă nu privisem omul.

Căci el îmi părea și rămînea pentru mine inexplicabil după regulile furnicarului, îmi scăpa și ignoram sensul cuvintelor atunci cînd, așezați în cerc în mijlocul pieței, ascultau un povestitor de legende, căruia îi stătuse în putere, dacă ar fi avut geniu, să se ridice vorbindu-le și, urmat de ei, să incendieze orașul.

Am văzut, desigur, aceste mulțimi liniștite ridicate de glasul unui profet și mergînd, în urma lui, să se topească în cuptorul luptei. Ceea ce le aducea zarva cuvintelor trebuia să fie irezistibil, pentru ca mulțimea, primindu-le, să se dezmintă ca furnicar și să se transforme în incendiu, oferindu-se ea însăși morții.

Căci cei care se întorceau la casele lor erau schimbați. Și mi se părea că nu e nevoie, pentru a crede în operațiile magice, să le cauți în balivernele magilor, căci existau, pentru urechile mele, îmbinări de cuvinte miraculoase și capabile să mă smulgă din casă, de la munca mea, de la obiceiurile mele și să mă facă să doresc moartea.

Iată pentru ce ascultam de fiecare dată cu atenție, deosebind discursul eficace de cel care nu crea nimic, pentru a învăța să recunosc obiectul mesajului. Căci enunțarea, desigur, nu are importanță. Altfel fiecare ar fi un mare poet. Și fiecare ar fi conducător de mulțimi, spunînd: „Urmați-mă pentru asalt și pentru mirosul pulberii arse...". Dar încearcă, și-i vei vedea cum rîd. Așa cum rîd de cei ce predică binele.

Dar ascultîndu-i pe cîțiva care au reușit și au transformat oamenii și rugîndu-l pe Domnul să mă lumineze, mi-a fost dat să învăț să recunosc în zarva cuvintelor pe cele purtătoare de sămînță rodnică.

CXXXVIII

ȘI ASTFEL AM FĂCUT UN PAS ÎN CUNOAȘTEREA fericirii și am acceptat să o privesc ca pe o problemă. Căci ea îmi părea a fi fruct al unui ceremonial ce creează un suflet fericit, și nu dar steril de obiecte zadarnice. Căci nu e posibil să dai oamenilor fericirea ca pe o

provizie. Acelor refugiaţi berberi tatăl meu nu putea să le dea nimic care i-ar fi putut face fericiţi, în timp ce eu am văzut, în deşerturile cele mai aspre şi în sărăcia cea mai cumplită, oameni a căror bucurie era strălucitoare.

Dar să nu-ţi închipui că eu am putut să cred, chiar şi un singur moment, că fericirea ta se va naşte din singurătate, din gol şi din sărăcie. Căci ele pot, la fel de bine, să te ducă la desperare. Dar ţi-l arăt, ca fiind impresionant, exemplul care deosebeşte atît de bine fericirea oamenilor de calitatea proviziilor ce le sînt date şi supune atît de perfect apariţia fericirii calităţii ceremonialului.

Şi deşi experienţa m-a învăţat că oamenii fericiţi se întîlnesc în mai mare proporţie în deşerturi, mănăstiri şi sacrificii decît între sedentarii oazelor fertile sau ale insulelor crezute a fi fericite, nu am conchis, ceea ce ar fi fost stupid, că hrana de bună calitate se opune calităţii fericirii, ci doar că acolo unde bunurile sînt în număr mai mare, sînt oferite oamenilor mai multe şanse de a se înşela asupra naturii bucuriilor lor, căci ele par, într-adevăr, a-şi afla izvorul în obiecte, cînd, de fapt, ei nu le află decît în înţelesul pe care le iau lucrurile într-un anume imperiu sau domeniu. Astfel, e posibil ca în prosperitate să se înşele mai uşor şi să alerge după bogăţii zadarnice.

Pe cînd cei din deşert sau din mănăstire, neposedînd nimic, ştiu cu claritate de unde le vin bucuriile şi salvează cu mai multă uşurinţă izvorul fervorii lor.

Încă o dată, aici, mă gîndesc la duşmanul care îţi aduce moartea sau te înalţă. Căci dacă, recunoscîndu-i adevăratul izvor, ai şti să-ţi salvezi fervoarea în insula fericită sau în oază, omul ce se va naşte va fi, fără îndoială, şi mai impunător, aşa cum dintr-un instrument cu mai multe corzi poţi spera să obţii un sunet mai bogat decît dintr-un instrument cu o singură coardă. Aşa cum calitatea lemnului, a stofelor, a băuturii şi a hranei, nu puteau decît să înnobileze palatul tatălui meu, în care toţi paşii aveau un înţeles.

La fel, podoabele noi nu valorează nimic în magazin, primind un sens doar după ce le scoţi din cutii şi le distribui într-o casă căreia îi înfrumuseţează chipul.

CXXXIX

A VENIT DIN NOU SĂ MĂ VADĂ PROFETUL cu ochii aspri care, zi şi noapte, clocea o mînie sacră şi care, în plus, era saşiu :

— Trebuie, mi-a spus el, să-i constrîngi la sacrificiu.

— Desigur, i-am răspuns, căci este bine ca o parte a bogăţiilor lor să fie luată din proviziile pe care le-au strîns, sărăcindu-i astfel puţin, dar îmbogăţindu-i cu înţelesul pe care îl vor primi. Căci nu valorează nimic pentru ei dacă nu şi-au aflat loc într-o imagine.

Dar el nu mă asculta, ocupat cu mînia lui :

— Este bine, spunea el, să se adîncească în penitenţă...

— Desigur, i-am răspuns, căci lipsindu-se de hrană, în zilele de post, vor cunoaşte bucuria de a se întoarce la ea, sau vor fi solidari cu cei ce postesc prin forţă, sau îşi vor cultiva voinţa, sau pur şi simplu aceasta îi va ajuta să nu se îngraşe prea tare.

Mînia atunci l-a copleşit :

— Este bine ca, înainte de toate, să fie pedepsiţi. Şi am înţeles că el nu tolera omul decît înlănţuit pe un pat de suferinţă, lipsit de pîine şi lumină în fundul unei temniţi.

— Căci trebuie, spunea el, ca răul să fie stîrpit.

— Rişti să stîrpeşti totul, i-am răspuns. Nu e preferabil, decît să stîrpeşti răul, să încurajezi binele ? Să inventezi sărbători care să înnobileze omul ? Şi să-l îmbraci în veşminte în care să fie mai puţin murdar ? Şi să-i hrăneşti mai bine copiii, astfel încît ei să se poată înfrumuseţa învăţînd să se roage fără a fi chinuiţi de suferinţa pîntecelor lor ?

Căci nu este vorba de limite puse bunurilor datorate omului, ci de salvarea cîmpurilor de forţă, care sînt singurele ce-i hotărăsc calitatea, şi de imaginile care vorbesc spiritului şi inimii lor.

Pe cei care pot să construiască bărci îi voi trimite să navigheze pe bărcile lor şi să prindă peşte. Dar pe cei care pot să lanseze corăbii îi voi trimite să lanseze corăbii şi să cucerească lumea.

— Vrei, deci, să-i faci să putrezească prin bogăţie !

— Nimic din ceea ce e provizie strînsă nu mă interesează, iar tu n-ai înţeles nimic, i-am spus.

CXL

CĂCI DACĂ-I CHEMI PE JANDARMII TĂI ŞI LE poruncești să-ți construiască o lume, cît de frumoasă posibil, această lume nu se va naşte, căci nu este rolul, nici calitatea jandarmului de a însufleți religia ta. Esența lui nu este aceea de a cîntări oamenii, ci de a executa ordinele, care au un cod precis, ca de pildă de a plăti impozitele, sau de a nu-ți fura aproapele, sau de a te supune unei reguli sau alteia. Iar riturile societății tale sînt imagine ce creează acest om, şi nu un altul, acest gust al mesei luată seara cu ai tăi, şi nu un altul, sînt linii ale cîmpului de forță care te animă. Iar jandarmul nu se vede. El este zid, cadru şi armătură. Nu trebuie să-l întîlnești, oricît de nemilos ar fi lucrul acesta, căci la fel de nemilos e şi faptul că noaptea nu te poți bucura de soare, sau că trebuie să aştepți o corabie pentru a traversa marea sau că îți este impus, în lipsa unei uşi în stînga, să ieşi prin dreapta. Pur şi simplu, aşa este.

Dar dacă îi sporeşti rolul şi-i poruncești să cîntărească omul, ceea ce nimeni în lume n-ar şti să facă, şi să-ți descopere răul după propria lui judecată — şi nu doar de a observa ce se întîmplă, ceea ce este de resortul lui — atunci, cum nimic nu e simplu, cum gîndirea e schimbătoare şi dificil de formulat, şi cum în realitate nu există contrarii, vor rămîne liberi şi vor urca la putere cei pe care un puternic dezgust nu-i va îndepărta de caricatura de viață ce se va naşte. Căci logicienii pretind să construiască o ordine care să preceadă fervoarea unui arbore, şi nu un arbore născut dintr-o sămînță. Ordinea este efectul vieții, şi nu cauza lui. Ordinea este semn al unei cetăți puternice, şi nu origine a puterii sale. Viața şi fervoarea creează ordinea. Dar viața nu creează nici viață, nici fervoare, nici entuziasm.

Şi doar aceia se vor înălța, care vor accepta, din josnicie, bazarul de idei al unui formular de jandarm şi-şi vor schimba sufletul pe un manual. Căci, chiar dacă imaginea ta despre om şi scopul tău sînt nobile, enunțate de un jandarm ele vor deveni josnice şi stupide. Căci nu este rolul jandarmului de a crea o civilizație, ci de a interzice unele acte, fără să înțeleagă pentru ce.

Omul în întregime liber într-un cîmp de forță absolut și între constrîngeri absolute, care sînt jandarmi invizibili : iată dreptatea imperiului meu.

Iată pentru ce am chemat jandarmii și le-am spus :

„Nu veți judeca decît actele pe care le veți găsi enumerate în manual. Și accept nedreptatea voastră, căci într-adevăr poate să fie chinuitor ca acest zid, care în alte prilejuri apără hoți, să nu poată fi trecut astăzi, cînd de dincolo se aud strigătele unei femei atacate. Dar zidul e zid și legea e lege.

Dar nu veți face nici o judecată asupra omului. Căci am învățat, în liniștea iubirii mele, că nu trebuie să-l asculți pentru a-l înțelege. Și fiindcă îmi este imposibil să cîntăresc ce e bine și ce e rău, și risc, voind să stîrpesc răul, să nimicesc și binele. Și cum ai putea s-o faci tu, cînd tocmai ție îți cer să fii orb ca un zid ?

Căci deja am învățat că cel pe care-l ard are o parte frumoasă, care nu se arată decît în incendiu. Dar accept acest sacrificiu pentru a salva armătura. Căci prin moartea sa întind arcuri pe care nu trebuie să le las să slăbească".

CXLI

ÎMI VOI ÎNCEPE, DECI, DISCURSUL, SPUNÎNDU-ȚI :

— Omule, nemulțumit în dorințele tale și ținut în frîu prin forță, tu, care ești mereu împiedicat să crești de către un altul...

Și nu te vei ridica împotriva mea, căci este adevărat că ești nemulțumit în dorințele tale și ținut în frîu prin forță, și că un altul te împiedică mereu să te înalți.

Și te voi face să lupți împotriva stăpînului tău, în numele egalității.

Sau îți voi spune :

— Omule, care ai nevoie de iubire, care nu exiști decît prin arborele pe care-l alcătuiești împreună cu ceilalți...

Și nu te vei ridica împotriva mea, căci este adevărat că îți cunoști dorința de a iubi și că nu exiști decît prin opera căreia îi slujești.

Şi te voi face să-ţi reinstalezi prinţul pe tron.

Pot, deci, să-ţi spun orice, căci totul este adevărat. Iar dacă mă vei întreba cum poţi să recunoşti dinainte adevărul care va prinde viaţă şi va rodi, îţi voi răspunde că e acela care va fi temelie, limbaj simplu şi simplificare a problemelor tale. Puţin contează calitatea definiţiilor mele. Ceea ce este important în primul rînd este de a te situa aici sau aiurea. Dacă acest punct de vedere îţi limpezeşte contradicţiile — care dispar — tu însuţi îţi vei enunţa observaţiile şi puţin contează dacă într-un loc sau mai multe m-am exprimat just sau m-am înşelat. Vei vedea aşa cum am vrut eu, căci ceea ce ţi-am adus este nu un raţionament, ci un punct de vedere din care să raţionezi.

Desigur, e posibil ca mai multe limbajuri să-ţi explice lumea sau să te explice pe tine însuţi. Şi ele să se opună. Fiecare fiind coerent şi solid. Şi fără să le despartă ceva. Fără a fi în puterea ta de a argumenta împotriva adversarului tău, căci el are la fel de multă dreptate ca şi tine. Căci luptaţi în numele Domnului.

„Omul este cel care produce şi consumă...".

Şi este adevărat că el produce şi consumă.

„Omul este cel care scrie poeme şi învaţă să citească în stele...".

Şi este adevărat că el scrie poeme şi studiază stelele.

„Omul este acela care îşi află fericirea doar în credinţă...".

Şi este adevărat că el învaţă ce este bucuria în mănăstiri.

Dar despre om trebuie să se spună ceva care să conţină toate aceste definiţii, care dau naştere urii între oameni. Cîmpul conştiinţei este minuscul şi cel care a găsit o formulă crede că celelalte mint sau greşesc. Dar toţi au dreptate.

Totuşi, învăţînd cu o evidenţă suverană din viaţa mea de toate zilele că a produce şi a consuma este, ca şi bucătăriile palatului meu, lucrul nu cel mai important, ci doar cel mai urgent, vreau ca aceasta să se reflecte în principiul meu. Căci urgenţa nu-mi foloseşte la nimic şi aş putea spune la fel de bine : „Omul este acela care nu are valoare decît sănătos..." şi să clădesc o civilizaţie în care, sub pretextul acestei urgenţe, să aşez medicul ca judecător al acţiunilor şi gîndurilor omului. Dar în-

vățînd din experiența mea că sănătatea nu este decît un mijloc, și nu un scop, vreau ca și aceasta să se reflecte în principiul meu. Căci dacă principiul tău nu este absurd, el va antrena, probabil, necesitatea de a favoriza producția și consumul sau dorința disciplinei, pentru a te păstra sănătos. Căci așa cum sămînța, care este unică, se diversifică în creșterea ei, așa cum civilizația imaginii, care este unică, te formează în mod diferit după cadrul și starea ta, tot așa nu există nimic care să nu fie guvernat de principiul meu.

Voi spune, deci, despre om : „Omul fiind acela care nu are valoare decît într-un cîmp de forță, omul fiind acela care nu comunică decît prin divinitățile pe care le concepe și care-l conduc pe el și pe ceilalți, omul fiind acela care nu află bucurie decît în a se transforma prin creația sa, omul fiind acela care nu moare ferícit decît dacă-ți transmite moștenirea, omul fiind acela pe care-l epuizează proviziile și pentru care orice ansamblu văzut este impresionant, omul fiind acela care caută să cunoască și este îmbătat de ceea ce află, omul fiind, de asemenea, acela care...“.

Trebuie să-l formulez astfel, încît să nu fie supuse și tulburate aspirațiile sale esențiale. Căci dacă trebuie să ruinez spiritul de creație pentru a crea ordinea, această ordine nu mă interesează. Dacă trebuie înlăturat cîmpul de forță pentru a spori circumferința pîntecelui, acest pîntece nu mă interezează. Așa cum, dacă trebuie să-l fac să putrezească în dezordine, pentru a încuraja în el spiritul de creație, acest spirit care se ruinează pe sine nu mă interezează. Sau dacă trebuie să-l fac să piară pentru a exalta acest cîmp de forță, căci trebuie să existe un cîmp de forță, dar nu mai există om, și acest cîmp de forță nu mă interesează.

Deci eu, căpitan ce veghez asupra orașului, în seara aceasta trebuie să vorbesc despre om, și din pornirea pe care-o voi crea se va naște calitatea călătoriei.

CXLII

ȘTIIND DE LA ÎNCEPUT ȘI ÎNAINTE DE TOATE că nu voi atinge astfel un adevăr absolut, demonstrabil și susceptibil de a convinge pe adversarii mei, ci o ima-

gine conținînd un om în putere și favorizînd ceea ce în om îmi pare nobil, supunînd acestui principiu pe toate celelalte.

Și este evident că nu mă interesează a supune, făcînd ca omul să fie acela ce produce și consumă, calitatea iubirilor lui, valoarea cunoștințelor lui, căldura bucuriilor lui creșterii pîntecelui lui, deși vreau să-i dau cît mai mult posibil fără a exista în aceasta nici contradicție, nici subterfugiu, așa cum cei ce se ocupă de pîntece pretind că nu disprețuiesc spiritul.

Căci imaginea mea, dacă e puternică, se va dezvolta ca o sămînță și, deci, este capital s-o alegi. Unde ai cunoscut înclinație spre mare care să nu se transforme în corabie ?

Așa cum mi se pare că cea mai mare importanță trebuie s-o aibă cunoștințele, căci altceva este să instruiești și să educi, și n-am remarcat ca în suma ideilor să stea calitatea omului, ci în calitatea instrumentului ce-ți permite să le obții.

Căci materialele tale vor fi mereu aceleași și nici unul nu trebuie neglijat, și din aceleași materiale poți construi toate imaginile.

În ceea ce-i privește pe aceia care vor reproșa imaginii alese că e gratuită și că supune oamenii arbitrariului, așa cum i-ai chema să moară pentru cucerirea vreunei oaze inutile ,sub pretextul frumuseții cuceririi, voi răspunde că orice justificare este inutilă, căci imaginea mea poate să coexiste împreună cu toate celelalte la fel de adevărate și că, de fapt, luptăm pentru divinități care sînt alegere a unei structuri dincolo de aceleași obiecte.

Și doar revelația și apariția arhanghelilor ne-ar putea departaja. Ceea ce ar fi joc ieftin, căci dacă Domnul îmi seamănă și mi se arată, el nu există, iar dacă există, nu-l pot deslușI decît prin spiritul, nu prin simțurile mele. Iar dacă spiritul meu e cel care trebuie să-l deslușească, nu-l voi recunoaște, asemenea frumuseții templului, decît prin răsunetul ce-l va avea în mine. Îl voi căuta și-l voi afla asemenea orbului care se îndreaptă spre foc cu palmele întinse, căci nu poate recunoaște focul decît prin mulțumirea lui (Dacă mă îndepărtez de Domnul, gravitația lui mă va conduce înapoi).

Iar dacă cedrul prosperă, este pentru că se scaldă în soare, deşi soarele nu are semnificaţie pentru cedru.

Căci, aşa cum spunea singurul geometru veritabil, prietenul meu, mi se pare că structurile noastre aduc cu ceva cunoscut, de vreme ce nu există demers explicabil care să conducă la acele fîntîni neştiute. Şi dacă numesc divinitate acel soare necunoscut care guvernează gravitaţia acţiunilor mele, vreau să-i citesc adevărul în eficacitatea limbajului.

Eu, care stăpînesc oraşul, sînt în această seară asemenea unui căpitan al unei corăbii în larg. Căci tu crezi că interesul, fericirea şi raţiunea conduc oamenii. Dar eu ţi-am refuzat interesul şi raţiunea, şi fericirea, căci mi s-a părut că numeşti interes sau fericire ceea ce urmăresc oamenii, şi nu am ce face cu meduze ce-şi schimbă forma, cît despre raţiune, care merge în orice direcţie vrea, ea mi s-a părut a fi urmă de nisip a ceva mai presus de ea însăşi.

Căci niciodată n-a fost raţiunea aceea care l-a condus pe singurul geometru veritabil, prietenul meu. Raţiunea scrie comentarii, deduce legi, formulează ordonanţe şi extrage arborele din sămînţa sa, din consecinţă în consecinţă, pînă în ziua în care, arborele fiind mort, raţiunea nu mai este eficace şi ai nevoie de o altă sămînţă.

Dar eu, care stăpînesc oraşul şi sînt asemenea căpitanului unei corăbii în larg, ştiu că doar spiritul guvernează oamenii, şi îi guvernează absolut. Căci dacă omul a întrezărit o structură, scrie poeme, şi, odată ce sămînţa a fost purtată în inimile oamenilor, se vor supune asemenea unor slujitori interesul, fericirea şi raţiunea, care vor fi expresie în inimă sau umbră pe ziduri a realităţilor, a transformării seminţei tale în arbore.

Împotriva spiritului nu există în tine putere de a te apăra. Căci dacă te instalez pe acel munte şi nu pe celălalt, cum ai putea să negi că oraşele şi fluviile îţi apar într-o anume aşezare, şi nu cealaltă, de vreme ce aşa este ?

Iată pentru ce te voi ajuta să te împlineşti. Şi iată pentru ce sînt răspunzător — deşi oraşul meu doarme şi, citind faptele oamenilor, nu vei găsi decît căutare a interesului, a fericirii sau demers al raţiunii — de direcţia sa adevărată sub stele.

Căci ei nu cunosc direcţia pe care au luat-o, crezînd că acţionează din interes, sau din dorinţa de a fi fericiţi, sau din raţiune, neştiind că raţiunea, dorinţa de fericire sau raţiunea îşi schimbă forma şi sensul în fiecare imperiu.

Şi că, în cel pe care-l propun eu, interesul este acela de a fi însufleţit, ca pentru copil acela de a juca jocul cel mai exaltant. Fericirea — aceea de a te transpune şi de a dăinui în obiectul creaţiei tale. Iar raţiunea — aceea de a legifera în mod coerent. Raţiunea armatei este regulamentul armatei, care face ca într-un anumit fel şi nu în altul să răsune lucrurile mele asupra celorlalte, raţiunea unei corăbii este regulamentul corăbiei, iar raţiunea imperiului meu este ansamblul legilor, cutumelor, dogmelor, codurilor care vor face lucrurile să aibă răsunet şi să se reflecte unele în celelalte cu coerenţă.

Dar sunetul ce se va naşte astfel îmi va aparţine, unic şi nedemonstrabil.

Dar poate ai să întrebi : „Pentru ce constrîngere ?“.

Atunci cînd am creat o imagine, trebuie ca ea să dăinuie. Dacă am plămădit un chip în lut, îl coc în cuptor ca să-l întăresc şi ca să fie permanent pentru o durată suficientă. Căci adevărul meu, pentru a fi fertil, trebuie să fie stabil, şi pe cine ai mai iubi dacă-ţi schimbi iubirea în fiecare zi, şi unde ar fi marile tale înfăptuiri ? Doar continuitatea va permite rodnicia efortului tău. Creaţia e rară, şi dacă este cîteodată urgent să-ţi fie dată pentru a te salva, nu ar fi bine să te întîlneşti cu ea în fiecare zi. Căci pentru a face să se nască un om, am nevoie de mai multe generaţii. Şi sub pretext de a ameliora arborele, nu-l tai în fiecare zi pentru a-l înlocui cu o sămînţă.

Într-adevăr, nu cunosc decît fiinţe care se nasc, trăiesc şi mor. Ai adunat animale, case, munţi şi astăzi, din această îmbinare, se va naşte o fiinţă nouă, care va schimba comportamentul oamenilor. Şi va dăinui, apoi se va epuiza şi va muri, istovindu-şi darul de a trăi.

Naşterea este întotdeauna pură creaţie, foc coborît din cer, care însufleţeşte. Şi viaţa nu merge după o curbă continuă. Căci iată acest ou în faţa ta. El evoluează din aproape în aproape şi există o logică a oului. Dar vine clipa în care ţîşneşte cobra şi toate problemele sînt altele pentru tine.

Căci există muncitori pe șantier și nu amestec de pietre. Și există o logică a amestecului de pietre. Dar vine ora în care templul este deschis și acesta transfigurează omul. Și toate problemele sînt altele.

Iar dacă am aruncat asupra ta sămînța civilizației mele, am nevoie de mai mult decît o viață de om pentru ca ea să-și formeze ramuri, frunze și fructe. Și refuz să schimb imaginea în fiecare zi, căci nimic nu se va naște din aceasta.

Marea ta greșeală este de a crede în durata unei vieți de om. Căci, în primul rînd, cui sau cărui lucru lasă el moștenire atunci cînd moare? Am nevoie de o divinitate care să mă primească.

Să mor în simplitatea lucrurilor care sînt. Iar măslinii mei vor face, în anul următor, măsline pentru fiii mei. Și iată că sînt liniștit în clipa morții.

CXLIII

ASTFEL MI-AM DAT TOT MAI MULT SEAMA CĂ nu trebuia să-i asculți pe oameni pentru a-i înțelege. Căci aici, sub ochii mei, în oraș, ei au foarte puțin conștiința orașului. Se cred a fi arhitecți, zidari, jandarmi, preoți, țesători de in, cred că-și servesc interesele și fericirea și nu-și cunosc dragostea, așa cum nu-și simte dragostea cel care rătăcește prin casă absorbit de greutățile zilei. Ziua aparține scenelor de familie. Dar noaptea, chiar dacă s-au certat, el își regăsește dragostea, căci dragostea e mai puternică decît această zarvă de cuvinte. Și omul se sprijină de pervazul ferestrei sub lumina stelelor, din nou răspunzător de cei care dorm, de pîinea de mîine, de somnul femeii care se află lîngă el, atît de fragilă, delicată și trecătoare. Dragostea nu se gîndește. Ea există.

Dar această voce nu vorbește decît în liniște. Și la fel și casa ta, și orașul tău. Să se facă un calm extraordinar și vei vedea zeii.

Nimeni nu va ști, în viața de peste zi, că e gata să moară. Și îi vor părea de un patetism ridicol cuvintele care îi vor vorbi despre oraș altfel decît prin imaginea interesului său sau a fericirii sale, căci nu va ști că

ele sînt efecte ale oraşului. Limbaj mărunt pentru o cauză prea mare.

Dar dacă te înalţi deasupra oraşului şi te retragi în timp pentru a-i urmări evoluţia, vei descoperi confuzia, egoismul, agitaţia oamenilor, încetul şi calmul mers al corăbiei. Căci dacă vei reveni peste cîteva secole pentru a vedea urma pe care au lăsat-o, o vei descoperi în sculpturile de piatră, în regulile cunoaşterii şi templele care încă se vor înălţa deasupra nisipului. Lucrurile obişnuite se vor fi şters şi topit. Şi ceea ce ei numeau interes şi dorinţă de fericire, vei înţelege că nu erau decît un reflex meschin al unui lucru măreţ.

Omul face paşi înainte.

La fel armata mea, cînd face tabără. Mîine dimineaţă, în cuptorul vîntului de nisip, am s-o arunc asupra duşmanului. Şi duşmanul va deveni pentru ea un creuzet în care se va topi. Şi sîngele îi va curge şi-şi vor afla sfîrşitul, dintr-o lovitură de sabie, mii de fericiri individuale de acum nimicite, mii de interese frustrate. Totuşi , armata mea nu va cunoaşte revolta, căci acţiunile sale sînt nu ale unui om, ci ale omului însuşi.

Şi, deşi ştiu că vor accepta mîine să moară, în timp ce mă plimb în seara aceasta cu paşi înceţi, în liniştea iubirii mele, printre corturi şi focuri de tabără, şi dacă ascult oamenii vorbind, nu voi auzi glasul aceluia care acceptă moartea.

Dar vei auzi aici o glumă pentru versul tău strîmb. Dincolo se vor certa pentru o bucată de carne. Iar în acest grup vei auzi aruncîndu-se cuvinte despre conducătorul acestei armate care-ţi vor părea insulte. Iar dacă voi spune unuia dintre ei că e îmbătat de sacrificiu, îl vei auzi rîzîndu-ţi în nas, căci te va găsi emfatic şi făcînd prea puţin caz de el, căci în proprii-i ochi el este o persoană importantă, şi nu este intenţia lui şi nici de demnitatea lui să moară pentru caporal, care nu are calitatea de a primi un asemenea dar de la el. Şi, totuşi, mîine, va muri pentru caporalul lui.

Nicăieri nu veï întîlni acel chip impunător care să înfrunte moartea şi să se dăruiască morţii. Şi dacă ai ţinut seama de zarva cuvintelor, te vei întoarce la cortul tău, avînd pe buze gustul înfrîngerii. Căci ei glumeau,

și criticau războiul, și-și înjurau șefii. Și, desigur, i-ai văzut pe cei ce spală puntea, pe cei ce strîng velele și pe cei ce făuresc cuie, dar ți-a scăpat, căci ești miop și nu vezi mai departe de vîrful nasului, măreția corăbiei.

CXLIV

TOTUȘI, ÎN SEARA ACEEA, AM PLECAT SĂ-MI vizitez închisorile. Și am descoperit că peste tot jandarmul nu alesese, pentru a-i arunca în carceră, decît pe cei care se arătau neclintiți, care nu răstălmăceau și nu abjurau evidența adevărului lor.

Iar cei care rămîneau liberi erau tocmai aceia care abjurau și trișau. Căci amintește-ți de cuvintele mele : oricare ar fi civilizația jandarmului și oricare ar fi a ta, în fața jandarmului, dacă are puterea de a judeca, rămîne în picioare doar cel josnic. Căci orice adevăr, oricare ar fi el, dacă e adevăr de om și nu de logician stupid, este viciu și greșeală pentru jandarm. Căci el te vrea dintr-o singură carte, dintr-un singur om, dintr-o singură formulă. Jandarmul va încerca să construiască o corabie sumprimînd marea.

CXLV

CĂCI SÎNT OBOSIT DE CUVINTELE CE SE OPUN unul altuia și nu mi se pare absurd să caut în calitatea constrîngerilor mele calitatea libertății.

Și în calitatea curajului în război al omului — calitatea dragostei sale.

Și în calitatea privațiilor sale — calitatea luxului său.

Și în calitatea acceptării morții — calitatea bucuriilor vieții sale.

Și în calitatea ierarhiei sale — calitatea egalității sale, pe care o voi numi alianță.

Și în calitatea refuzului bunurilor — calitatea folosinței pe care o dă acelorași bunuri.

Și în calitatea supunerii sale totale față de imperiu — calitatea demnității sale individuale.

Căci spune-mi, dacă pretinzi că îl favorizezi, ce este un om singur ? Am văzut-o la leproşii mei.

Şi spune-mi, dacă pretinzi că o favorizezi, ce este o comunitate opulentă şi liberă ? Am văzut-o la berberii mei.

CXLVI

CĂCI CELOR CARE NU ÎNŢELEGEAU constrîngerile mele le-am răspuns :

— Sînteţi asemenea copilului care, necunoscînd în lume decît o formă de ulcior, o consideră ca fiind absolută şi nu înţelege mai tîrziu, dacă se mută în altă casă, pentru ce a fost deformat şi deviat ulciorul esenţial al casei sale. La fel, atunci cînd vezi făurindu-se în imperiul vecin un om diferit de tine, gîndind, iubind, plîngînd şi iubind altfel decît tine, te întrebi pentru ce aceia deformează omul. De unde slăbiciunea ta, căci nu vei salva arhitectura templului dacă nu vei şti că ea este un desen fragil şi victorie a omului asupra naturii. Şi că există undeva stîlpi, bolţi şi contraforţi pentru a o susţine.

Şi nu concepi ameninţarea care apasă asupra ta, căci nu vezi opera celuilalt decît o rătăcire trecătoare, şi nu înţelegi că există ameninţarea ca pentru veşnicie un om să se piardă şi să nu mai renască niciodată.

Şi te credeai liber şi te indignai atunci cînd îţi vorbeam de constrîngerile mele. Care, într-adevăr, nu erau un jandarm vizibil, dar, neremarcîndu-se, erau mai imperioase, asemenea uşii din perete, care nu-ţi pare, deşi trebuie să faci un ocol pentru a ieşi, o insultă la adresa libertăţii tale.

Dar dacă vrei să vezi apărînd cîmpul de forţă care te formează şi te face să te mişti, să gîndeşti, să iubeşti, să plîngi, să urăşti în acest fel şi nu în altul, priveşte corsetul vecinului tău, acolo începe să acţioneze, căci atunci vei începe să-l simţi.

Altfel, nu-l vei cunoaşte niciodată. Căci piatra care cade nu se supune forţei care o trage în jos. O piatră nu apasă decît atunci cînd e nemişcată.

Atunci cînd rezişti îţi dai seama de ceea ce te formează. Pentru frunza ce pluteşte în vînt nu mai există

vînt, așa cum pentru piatra scăpată din mînă nu mai există greutate.

Iată pentru ce nu vezi constrîngerea formidabilă care apasă asupra ta și care nu s-ar arăta, ca și zidul, decît dacă ți-ar veni, de pildă, ideea de a incendia orașul.

Așa cum nu-ți dai seama de constrîngerea mai simplă a limbajului.

Orice cod este constrîngere, dar invizibilă.

CXLVII

AM STUDIAT, DECI, CĂRȚILE PRINȚILOR, ordonanțele publicate în mai multe imperii, riturile diverselor religii, ceremonialurile de înmormîntare, de căsătorie și de naștere ale poporului meu și ale altor popoare, din prezent și din trecut, căutînd să leg raporturi simple între oameni, în calitatea sufletului lor, și legile ce au fost edictate pentru a-i crea, a-i conduce și a-i perpetua, și nu am putut să le descopăr.

Și, totuși, cînd aveam de-a face cu cei ce veneau din imperiul vecin, unde domnește un anume ceremonial al sacrificiilor, îl descopeream cu aroma lui, cu felul lui de a iubi sau a urî, căci nu există nici iubiri, nici dușmănii care să fie la fel. Și aveam dreptate să-mi pun întrebări despre geneza lui și să-mi spun : „Cum se face că acel rit anume, care-mi pare fără raport, eficacitate sau acțiune, căci se referă la altceva decît la iubire, întemeiază o anume iubire, și nu alta ? Unde să caut legătura între act, și zidurile ce guvernează actul, și o anume claritate a surîsului, ce aparține aceluia, și nu vecinului său ?“.

Nu urmăream un lucru zadarnic, căci am știut bine, în tot cursul vieții mele, că oamenii diferă unii de alții, deși diferențele îți sînt invizibile la început și imposibil de exprimat discutînd, căci te folosești de un interpret ce are ca misiune să-ți traducă verbele celuilalt, adică să caute pentru tine, în limbajul tău, ceea ce ar semăna cel mai bine cu ceea ce a fost emis într-un alt limbaj. Și astfel dragoste, dreptate, gelozie fiind traduse pentru tine în gelozie, dreptate și dragoste, te vei extazia de asemănările voastre, deși conținutul cuvintelor nu este același.Și dacă vei continua analiza cuvîntului, din tra-

ducere în traducere, nu vei căuta şi nu vei afla decît asemănările şi-ţi va scăpa, ca totdeauna, din analiză, ceea ce pretindeai a surprinde.

Căci dacă doreşti să înţelegi oamenii, nu trebuie să-i asculţi vorbind.

Şi, totuşi, diferenţele sînt absolute. Căci nici dragostea, nici dreptatea, nici gelozia, nici moartea, nici imnul, nici transformarea prin creaţie, nici imaginea fericirii, nici interesul nu se aseamănă de la unul la celălalt, şi i-am cunoscut pe cei care se simţeau copleşiţi şi, strîngîndu-şi buzele sau închizîndu-şi pe jumătate ochii, făceau o figură modestă dacă le creşteau unghii lungi, sau alţii care-ţi jucau aceeaşi mimică dacă-ţi puteau arăta bătături în palmă. Şi i-am cunoscut pe aceia care se apreciau după greutatea aurului din pivniţele lor, ceea ce-ţi pare avariţie sordidă, atîta timp cît nu i-ai descoperit pe ceilalţi, care au aceleaşi sentimente de mîndrie şi se privesc cu complezenţă satisfăcută dacă au rostogolit pietre inutile din vîrful muntelui.

Dar mi-am dat seama că mă înşelam în tentativa mea, căci nu există deducţie pentru a trece de la un nivel la celălalt şi încercarea mea era la fel de absurdă ca aceea a flecarului care, admirînd statuia împreună cu tine, pretinde să-ţi explice, prin linia nasului sau dimensiunea urechii, mesajul care, poate, era melancolia serii unei zile de sărbătoare şi pe care nu-l vei afla aici decît ca pe o captură, ce nu este niciodată de esenţa materialelor.

De asemenea, mi-am dat seama că greşeala mea era de a căuta să explic arborele prin apa pe care o soarbe, liniştea — prin pietre, melancolia — prin linii şi calitatea sufletului — prin ceremonial, răsturnînd astfel ordinea firească a creaţiei, în loc de a căuta să lămuresc ascensiunea mineralelor prin geneza arborelui, aşezarea pietrelor — prin dragostea de linişte, structura liniilor — prin melancolia ce le stăpîneşte şi ceremonialul — prin calitatea sufletului, care este unică şi nu s-ar putea defini în cuvinte, căci tocmai pentru a o surprinde, a o conduce şi a o perpetua mi-ai oferit această capcană, care este un anumit ceremonial, şi nu altul.

Desigur, am vînat jaguarul în tinereţe. Şi m-am folosit de gropi în care puneam un miel, le umpleam cu ţăruşi şi le acopeream cu iarbă. Şi cînd, în zori, mergeam

să le văd, găseam în ele trupul jaguarului. Dacă vei cunoaște obiceiurile jaguarului, vei inventa groapa de prins jaguari, cu țărușii ei, cu mielul și iarba ei. Dar dacă te rog să studiezi groapa de prins jaguari, și nu cunoști nimic despre jaguari, nu vei ști s-o inventezi.

Iată pentru ce ți-am spus despre geometrul veritabil, prietenul meu, că este acela care simte jaguarul și inventează groapa. Deși nu l-a văzut niciodată. Iar comentatorii geometrului au înțeles bine, fiindcă jaguarul le-a fost arătat, după ce-a fost prins, și ei privesc lumea cu acești țăruși, acești mîei, aceste ierburi și alte elemente ale construcției ei și speră, prin logica lor, să-i afle adevărurile. Dar ele nu li se arată. Și rămîn sterpi pînă în ziua în care vine acela care simte jaguarul fără să-l fi văzut încă și, simțindu-l, îl capturează și ți-l arată, făcînd astfel, pentru a te conduce la el, un drum ce este asemenea unui drum de întoarcere.

Iar tatăl meu a fost geometru, care a creat ceremonialul pentru a captura omul. Și cei care în alte părți sau altădată au creat alte ceremonialuri și au capturat alți oameni. Dar au venit vremurile stupidității logicienilor, a istoricilor și a criticilor. Iar ei privesc ceremonialul tău și nu deduc în el imaginea omului, căci ea nu poate fi dedusă și, în numele zarvei de cuvinte pe care o numesc rațiune, risipesc după bunul plac al fiecăruia elementele capcanei, îți ruinează ceremonialul și lasă captura să fugă.

CXLVIII

AM ȘTIUT SĂ DESCOPĂR DIGURILE CARE creau omul, în timpul plimbărilor mele într-o cîmpie străină. Intrasem, cu pasul încet al calului meu, pe un drum ce lega un sat de altul. Ar fi putut să treacă de-a dreptul peste cîmp, dar luase conturul unui lan și am pierdut cîteva clipe cu acest ocol, și mă apăsa acel pătrat de ovăz, căci instinctul meu, lăsat în voia lui, m-ar fi dus de-a dreptul, dar greutatea unui lan de ovăz mă făcea să mă aplec. Și îmi măcina viața existența unui lan de ovăz, căci i-au fost consacrate minute întregi, pe care le-aș fi putut folosi altfel. Și acest cîmp mă coloniza, căci eram de acord să ocolesc și, deși aș

fi putut să dau drumul calului în ovăz, l-am respectat ca pe un templu. Apoi drumul m-a purtat de-a lungul unui domeniu închis de ziduri. Și drumul respecta domeniul și devia în curbe lenețe, din cauza proeminențelor și a intrîndurilor zidului de piatră. Și vedeam, dincolo de ziduri, arbori mai deși decît cei din oazele noastre și un iaz cu apă dulce care arunca sclipiri printre ramuri. Și nu auzeam decît liniștea. Apoi am trecut de-a lungul unui portal sub frunziș. Și drumul meu aici se despărțea, și o ramură a lui servea acel domeniu. Și puțin cîte puțin, de-a lungul pelerinajului, în timp ce calul meu se poticnea în urmele căruțelor sau trăgea de frîu pentru a paște iarba de pe lîngă ziduri, am avut simțămîntul că drumul meu, cu inflexiunile sale subtile, cu respectele lui și libertățile lui, cu timpul pierdut ca efect, parcă, al unui rit sau al unei anticamere regale, desena chipul unui prinț, și că toți cei care mergeau pe el, scuturați în căruțele lor sau legănați pe spinarea măgarilor, erau, fără a ști, formați pentru dragoste.

CXLIX

TATĂL MEU SPUNEA :

„Ei se cred îmbogățiți sporindu-și vocabularul. Și, desigur, pot să mă folosesc de un cuvînt în plus, care ar însemna pentru mine „soare de octombrie", prin opoziție cu un alt soare. Dar nu văd ce aș cîștiga. Descopăr, dimpotrivă, că pierd astfel expresia dependenței ce leagă octombrie, și fructele lui octombrie, și răcoarea lui de acest soare cu puteri vlăguite. Rare sînt cuvintele care-mi aduc un cîștig, exprimînd dintr-o dată un sistem de dependențe de care mă voi folosi în altă parte, ca de pildă „gelozia". Căci gelozia îmi va permite să identific, fără a trebui să-ți desfășor întreg sistemul de dependențe, ce cu ce anume compar. Astfel, îți voi spune : „Setea este gelozie față de apă". Căci cei pe care i-am văzut murind de sete nu erau chinuiți de o boală cumplită precum ciuma, care te abrutizează și scoate din tine gemete slabe. Apa te face să urli, căci o dorești. Și îi vezi în vis pe ceilalți bînd. Și ești trădat de apa care curge în alte părți. Asemenea femeii care surîde

dușmanului tău. Și suferința nu-ți vine dintr-o boală, ci din religie, din dragoste, din imagini, care au altă eficacitate asupra ta. Căci trăiești într-un imperiu care nu este al lucrurilor, ci al înțelesului lucrurilor.

Dar „soare de octombrie“ îmi va fi de puțin ajutor, căci e prea specific.

Dimpotrivă, te voi îmbogăți dacă te obișnuiesc ca, folosindu-te de aceleași cuvinte, să construiești capcane diferite, bune pentru toate capturile. Asemenea noduri-lor funiei mele, dacă vei putea desprinde dintre ele pe cele care sînt bune pentru vulpi sau pentru a-ți păstra pînzele în vînt. Dar jocul incidentelor mele, și inflexiu-nile verbelor mele, și suflul perioadelor mele, și acțiunea asupra complementelor, și ecourile, și revenirile, tot acest dans pe care-l vei dansa și care va purta în mintea celuilalt ceea ce doreai să-i transmiți sau va surprinde în cartea ta ceea ce doreai să surprinzi.

A înțelege, spunea altă dată tatăl meu, înseamnă înainte de toate a dobîndi un stil.

A înțelege, mai afirma el, nu înseamnă a primi ba-zarul de idei ce va dormi în tine. Puțin îmi pasă de cunoștințele tale, aici ele nu-ți folosesc la nimic, decît ca obiecte și mijloace ale meseriei tale, care este aceea de a-mi construi un pod, sau de a-mi extrage aurul, sau de a mă informa, dacă voi avea nevoie, despre distanța dintre capitale. Dar acest formular nu se nu-mește om. A înțelege nu înseamnă nici a-ți spori voca-bularul. Căci sporirea lui nu are alt obiect decît de a-ți permite să mergi mai departe, comparîndu-ți geloziile, dar calitatea stilului tău este singura care va garanta calitatea încercărilor tale. Altfel nu am ce face cu aceste rezumate ale gîndirii tale. Prefer să aud „soare de octombrie“, pe care îl simt mai aproape decît cuvîntul tău cel nou, și vorbește ochilor și inimii. Pietrele tale sînt pietre, asamblate sînt coloane, și coloanele, odată asamblate, sînt catedrale. Dar nu ți-am oferit aceste ansambluri din ce în ce mai vaste decît din cauza geniu-lui arhitectului meu, care le prefera pentru operațiile din ce în ce mai vaste ale stilului său, adică a expansiunii liniilor sale de forță în pietre. În frază, de asemenea, faci o operație. Și ea este cea care contează în primul rînd.

Ia acest sălbatic, spunea tatăl meu. Îi poți spori vocabularul, iar el se va transforma într-un flecar inepuizabil. Poți să-i umpli creierul cu totalitatea cunoștințelor tale, și acest flecar va deveni fals și pretențios. Și nu-l vei mai putea opri. Și se va îmbăta cu vorbărie goală. Și tu, orb, îți vei spune : „Cum se face că, departe de a-l înălța, cultura mea l-a alterat pe acest sălbatic și, în locul înțeleptului pe care-l speram, am obținut un rebut cu care nu am ce să fac ? Cum trebuie să recunosc că era măreț, și nobil, și pur în ignoranță !“.

Căci un singur cadou trebuia să-i faci, dar din ce în ce mai mult îl uiți și-l nesocotești. Și anume — folosirea unui stil. Căci în loc să se joace cu obiectele cunoștințelor tale, așa cum s-ar juca cu baloane colorate, să se amuze de sunetele pe care le scot și să se îmbete de jongleria aceasta, îl vei vedea dintr-o dată cum, folosindu-se de mai puține obiecte, poate, se va orienta înspre acele căutări ale spiritului care sînt ascensiune a omului. Și va deveni tăcut și rezervat, asemenea copilului care, primind o jucărie de la tine, a făcut la început zgomot. Apoi i-ai arătat că jucăria poate fi aranjată în mai multe feluri. Și atunci devine gînditor și tăcut. Se retrage în colțul său, își încrețește fruntea și începe să se înalțe la starea de om.

Învață-o, deci, înainte de toate, pe bruta ta, gramatica și folosirea verbelor. Și a complementelor. Învață-l să acționeze înainte de a-i arăta asupra cărui lucru trebuie să acționeze. Iar pe cei care fac prea mult zgomot, răscolesc, cum spui, prea multe idei și te obosesc, îi vei vedea descoperind tăcerea.

Care este singurul semn al calității“.

CL

CA ȘI ADEVĂRUL, ATUNCI CÎND E FĂCUT după folosul meu.

Și te miri. Dar nu te miri, după cîte știu, că apa pe care o bei, pîinea pe care o mănînci se transformă în lumină a ochilor, nici cînd soarele devine rămuriș, fruct și sămînță. Și, desigur, nu vei găsi în fruct nimic care să se asemene soarelui sau, mai simplu, nimic în cedru care să se asemene seminței de cedru.

Căci a te naşte din ceva nu înseamnă a te asemăna acelui lucru.

Sau, mai degrabă, eu numesc „asemănare“ ceva care nu este nici pentru ochii tăi, nici pentru inteligenţa ta, ci doar pentru spiritul tău. Şi aceasta vreau să exprim atunci cînd spun că creaţia se aseamănă divinităţii, fructul — soarelui, poemul — obiectului poemului şi omul pe care l-am făcut să crească din tine — ceremonialului imperiului.

Aceasta este foarte important, căci, nerecunoscînd cu ochii o filiaţie care nu are sens decît pentru suflet, refuzi condiţiile măreţiei tale. Eşti asemenea arborelui care, neregăsind semnele soarelui în fruct, ar refuza soarele. Sau, mai degrabă, asemenea profesorului care, neregăsind în operă mişcarea informulabilă din care a luat naştere, o studiază, îi descoperă planul, desprinde legi interne şi fabrică apoi o operă care le aplică şi de care fugi pentru a nu o auzi.

Păstoriţa, sau tîmplarul, sau cerşetorul au mai mult geniu decît toţi logicienii, istoricii şi criticii imperiului meu. Căci nu le place ca drumul lor şerpuit să-şi piardă contururile. Pentru ce? îi întrebi. Pentru că-l iubesc. Iar această iubire este calea misterioasă prin care ei sînt hrăniţi. Căci, iubindu-l, trebuie să primească ceva de la el. Puţin contează dacă ştii să formulezi ceea ce primesc. Logicienii, istoricii şi criticii sînt aceia care nu acceptă decît ceea ce poate fi cuprins în fraze. Căci eu gîndesc că tu, pui de om, abia începi să înveţi un limbaj, şi pipăi, şi încerci, şi nu înţelegi, din lume, decît o peliculă subţire. Căci lumea e greu de transportat.

Dar aceia nu ştiu să creadă decît în săracul conţinut al bazarului lor de idei.

Dacă refuzi templul meu, ceremonialul meu şi umilul meu drum de ţară din cauză că nu ştii să-mi enunţi obiectul şi sensul imaginii, îţi voi înfunda nasul în propria ta murdărie. Căci acolo unde nu există cuvinte cu al căror zgomot să mă poţi uimi sau imagini propuse pe care să mi le poţi agita ca pe nişte dovezi palpabile, accepţi totuşi să primeşti o vizită al cărei nume nu-l cunoşti. Ai ascultat vreodată muzica? Pentru ce o asculţi?

Acceptați, ca fiind frumoasă, ceremonia apusului de soare în mare. Vrei să-mi spui pentru ce ?

Iar eu îți spun că, dacă-ți vei călări măgarul de-a lungul drumului de țară despre care ți-am vorbit, te vei schimba. Și puțin îmi pasă că nu știi încă să-mi spui pentru ce.

Iată pentru ce nu toate riturile, toate sacrificiile, toate ceremonialurile, toate drumurile sînt la fel de bune. Așa cum există și muzică vulgară. Dar nu pot să le departajez prin rațiune. Nu doresc decît un semn pentru aceasta, și acel semn ești tu.

Dacă vreau să judec drumul, ceremonialul sau poemul, privesc omul care se naște din ele. Sau îi ascult bătăile inimii.

CLI

ESTE CA ȘI CUM FĂURITORII DE CUIE SAU tăietorii de scînduri, pretextînd că o corabie este îmbinare de scînduri cu ajutorul cuielor, ar pretinde să prezideze la construcția ei și la conducerea ei pe mare.

Greșeala este aceeași. Nu corabia se naște din făurirea cuielor și tăierea scîndurilor, ci cuiele și scîndurile se nasc din dragostea de mare și din creșterea corăbiei. Corabia se împlinește prin ele și le absoarbe așa cum cedrul absoarbe apa pămîntului.

Tăietorii de scînduri și făuritorii de cuie trebuie să privească înspre scînduri și cuie. Trebuie să cunoască scîndurile și cuiele. Dragostea pentru corabie în limbajul lor trebuie să devină dragoste față de scînduri și cuie. Și n-am să le pun întrebări despre corabie.

Ca și aceia pe care i-am însărcinat să-mi perceapă impozitele. Nu am să-i întreb despre mersul unei civilizații. Ei doar să mă asculte cu sfințenie.

Căci dacă inventez un vas mai rapid și schimb forma scîndurilor și lungimea cuielor, iată că tehnicienii mei murmură și se revoltă. După ei, distrug esența corăbiei, care se sprijinea, înainte de toate, pe scîndurile și cuiele lor.

Dar ea se baza pe dorința mea.

Iar ceilalți, dacă vei schimba ceva în finanțe și, deci, în strîngerea impozitelor, murmură și se revoltă, căci ruinez imperiul care se sprijinea pe rutina lor.

Cu toții să tacă.

Și, în schimb, îi voi respecta. Nu voi merge, odată ce divinitatea a coborît pînă la ei, să le dau sfaturi asupra făuririi cuielor sau tăierii scîndurilor. Nu vreau să aud despre asta. Constructorul de catedrale îl însuflețește pe sculptor în a-și revărsa entuziasmul. Dar nu se va amesteca niciodată în a-i da sfaturi despre cum ar trebui realizat un anumit surîs. Căci aceasta este o utopie și construcție a lumii de-a-ndoaselea. A te ocupa de cuie înseamnă a inventa lumea viitoare. Ceea ce este absurd. Sau să supui disciplinei ceea ce nu aparține disciplinei. Aici se arată ordinea profesorului, care nu este și ordinea vieții. Va veni, atunci cînd va trebui, și vremea scîndurilor și a cuielor. Căci dacă mă ocup de ele înainte de vreme, voi obosi să clădesc o lume care nu se va naște niciodată. Căci forma cuielor și a scîndurilor se va desprinde din lupta cu realitățile vieții, care sînt singurele ce se vor arăta făuritorilor de cuie și tăietorilor de scînduri.

Și cu cît constrîngerea mea, care este pornire înspre mare dată oamenilor, va fi mai puternică, cu atît mai puțin se va arăta tirania mea. Căci nu există tiranie în arbore. Tirania se arată atunci cînd vrei, cu ajutorul sucurilor minerale, să construiești arborele. Nu dacă arborele și le trage singur.

Am spus-o mereu : a crea viitorul înseamnă în primul rînd și exclusiv a gîndi prezentul. Așa cum a crea corabia înseamnă exclusiv a crea dragostea de mare.

Căci nu există — și nu va exista niciodată — un limbaj logic pentru a trece de la materiale la ceea ce contează pentru tine și domină materialele, ca de pildă a explica imperiul pornind de la arbori, de la munți, orașe, fluvii și oameni, sau melancolia chipului tău de marmură pornind de la liniile și volumul nasului, ale bărbiei și urechilor, sau reculegerea în catedrala ta pornind de la pietre, sau domeniul pornind de la elementele ce-l compun, sau arborele pornind de la sucurile minerale (Și tirania vine din aceea că, pretinzînd să rea-

lizezi un lucru imposibil, te iritã eşecurile, le reproşezi celorlalţi şi devii crud).

Nu există limbaj logic, căci nu există nici filiaţie logică. Nu faci ca arborele să se nască din sucurile minerale, ci din sămînţă.

Singura căutare care are sens, dar care nu este exprimabilă în cuvinte, căci aparţine creaţiei pure, este aceea care te face să treci de la divinitate la obiectele cărora ea le-a dat un înţeles, culoare şi mişcare. Căci imperiul împovărează cu o putere secretă arborii, munţii, fluviile, turmele, văile şi casele imperiului. Fervoarea sculptorului umple cu o putere secretă lutul sau marmura, catedrala dă sens pietrelor şi face din ele rezervoare de linişte, iar arborele absoarbe sucurile minerale pentru a le fixa în lumină.

Cunosc două feluri de oameni care-mi vorbesc de întemeierea unui nou imperiu. Primul este logicianul, clădit pe inteligenţă. Iar actul său îl numesc utopie. Şi nu se va naşte nimic, căci nimic nu se află în el. Asemenea acelui chip plămădit de profesorul de sculptură. Căci creatorul poate să fie inteligent, dar creaţia nu e făcută din inteligenţă. Acel om, în mod necesar, se va transforma în tiran steril.

Iar celălalt este însufleţit de o imagine evidentă şi puternică, căreia n-ar putea să-i dea un nume. Şi poate să fie asemenea păstorului sau lemnarului, lipsit de inteligenţă, căci creaţia nu e făcută din inteligenţă. El frămîntă lutul fără a şti foarte bine ce va scoate din el. Nu e mulţumit : mai apasă cu degetul în partea stîngă. Şi apoi mai apasă în partea de jos. Iar chipul pe care-l plămădeşte ia tot mai mult forma a ceva ce nu are nume, dar apasă asupra sufletului lui. Tot mai mult seamănă a ceva ce nu e un chip. Şi nu ştiu nici măcar ce înseamnă aici a semăna. Şi iată că acest chip plămădit în lut, care a primit o asemănare informulabilă, are puterea de a purta în sufletul tău ceea ce-l însufleţea pe sculptor. Şi eşti prins aşa cum a fost el.

Căci acela n-a lucrat din inteligenţă, ci din suflet. Iată pentru ce îţi voi spune că sufletul conduce lumea, nu inteligenţa.

CLII

IATĂ, DECI, CĂ ȚI-AM SPUS: „ÎN AFARA sclavilor orbi, toate părerile le vei afla la toți oamenii. Nu pentru că oamenii sînt schimbători, ci fiindcă adevărul lor interior este un adevăr ce nu află în cuvinte veșminte pe măsura sa. Și ai nevoie de puțin de aici, puțin de dincolo...".

Căci ai simplificat cu libertatea și constrîngerea. Și oscilezi de la una la cealaltă, căci adevărul nu este nici în vreuna dintre ele, nici între ele, ci în afara amîndurora. Dar prin ce întîmplare ai putea cuprinde într-un singur cuvînt adevărul tău interior? Cuvintele sînt asemenea unor cutii neîncăpătoare. Și cum ai putea cuprinde tot ceea ce îți este necesar pentru a te înălța într-o cutie strîmbă?

Dar pentru ca tu să fii liber, așa cum e liber cîntărețul ce improvizează pe strune, nu trebuie să-ți exersez în primul rînd degetele și să te învăț arta cîntărețului? Ceea ce e luptă, constrîngere și răbdare.

Și pentru ca tu să fii liber asemenea celui ce se cațără pe munte, nu trebuie să-ți fi exersat mușchii, ceea ce e luptă, constrîngere și răbdare?

Și pentru ca tu să fii liber asemenea poetului, nu trebuie să-ți fi exersat mintea și să-ți fi făurit stilul, ceea ce e luptă, constrîngere și răbdare?

Condițiile fericirii nu sînt niciodată căutare a fericirii. Fericirea, după ce ai creat, îți este acordată ca răsplată. Iar condițiile fericirii sînt lupta, constrîngerea și răbdarea.

Condițiile frumuseții nu sînt niciodată căutare a frumuseții. Frumusețea, atunci cînd opera ta e încheiată, îi este acordată pentru a te răsplăti. Și condițiile frumuseții sînt luptă, constrîngere și răbdare.

Ca și condițiile libertății tale. Ele nu sînt daruri ale libertății. Libertatea, atunci cînd ai crescut ca om, este răsplată a acestui om, care dispune de un imperiu pentru a se exprima. Și condițiile libertății tale sînt luptă, constrîngere și răbdare.

Îți voi spune, cu riscul de a te scandaliza, că fraternitatea își are condițiile nu în egalitate, căci ea este răsplată, iar egalitatea se face în divinitate. Astfel, arborele este ierarhie, dar unde vezi că o parte o domină pe alta?

Templul, de asemenea, este ierarhie. Se sprijină pe temelia sa și se încoronează în cheia de boltă. Și cum ai putea ști care dintre ele este mai importantă decît cealaltă ? Ce este un general fără armată ? Ce este o armată fără general ? Egalitatea este egalitate în imperiu, iar fraternitatea le este acordată oamenilor ca răsplată. Căci fraternitatea nu înseamnă dreptul de a tutui sau de a insulta. Eu spun că fraternitatea este răsplată a ierarhiei și a templului pe care-l clădiți unul cu ajutorul celuilalt. Am descoperit aceasta în căminele în care tatăl era respectat și fratele mai mare îl apăra pe cel mai mic. Iar cel mic avea încredere în cel vîrstnic. Și serile lor erau călduroase, ca și sărbătorile și întoarcerile acasă. Dar dacă sînt materiale în vrac, dacă nici unul nu depinde de altul, dacă toți se înghiontesc și se amestecă asemenea unor bile, unde vezi fraternitatea lor ? Cînd unul dintre ei moare, este înlocuit, căci nu era necesar. Pentru a te iubi, vreau să știu cine ești și unde te afli.

Iar dacă te-am scos din valurile mării, te voi iubi mai mult, căci sînt răspunzător de viața ta. Sau dacă te-am vegheat și te-am vindecat atunci cînd sufereai, sau dacă ești bătrînul meu servitor care m-a asistat asemenea unei lămpi, sau paznicul turmelor mele. Și voi veni să-ți beau laptele de capră. Și voi primi de la tine, iar tu vei dărui. Și tu vei primi, și eu voi dărui. Iar eu nu am nimic de spus aceluia care se proclamă egalul meu cu dușmănie și nu vrea nici să depindă de mine, nici ca eu să depind de el. Nu-l iubesc decît pe acela a cărui moarte ar fi pentru mine sfîșietoare.

CLIII

ÎN ACEA NOAPTE, ÎN LINIȘTEA IUBIRII MELE, am vrut să urc muntele, pentru a observa, o dată mai mult, orașul, și prin ascensiunea mea l-am ferecat în liniște și nemișcare, dar m-am oprit la jumătatea drumului, din milă, căci auzeam plînsete urcînd pînă la mine și voiam să le înțeleg.

Ele veneau de la animalele închise în staule. Și de la animalele cîmpului, și ale cerului, și de la animalele de la marginea apelor. Căci numai ele, într-o caravană, sînt semn

al vieții, căci vegetalele sînt lipsite de limbaj, iar omul, trăind deja pe jumătate viața sufletului, a început să se folosească de tăcere. Pe acel mîncat de cancer îl vezi mușcîndu-și buzele și tăcînd, suferința sa transformîndu-se, mai presus de dezordinea cărnii sale, în arbore spiritual ce-și înfige ramurile și rădăcinile într-un imperiu ce nu aparține lucrurilor, ci sensului lucrurilor. Iată pentru ce te înspăimîntă mai tare suferința tăcută decît aceea care strigă. Suferința tăcută umple camera. Umple orașul. Și nu există distanță de la care să n-o poți auzi. Dacă cea pe care o iubești suferă departe de tine și dacă într-adevăr o iubești, suferința ei te va ajunge oriunde ai fi.

Auzeam, deci, vaietele vieții. Căci viața se perpetua în staule, pe cîmpuri și pe malurile apelor. Căci mugeau în staule junincile lăuze. Căci auzeam beția de dragoste a broaștelor urcînd din mlaștini. Auzeam strigătele cocoșului sălbatic prins de vulpe sau behăitul caprei pe care o sacrificai pentru masa ta. Se întîmpla, cîteodată, ca o fiară să facă liniște în tot ținutul cu un singur răget, un imperiu de liniște în care orice ființă vie tremura de frică. Fiarele se conduc după mirosul spaimei, purtat de vînt. Abia răcnise, și toate victimele străluceau pentru ea ca un popor de lumini.

Apoi se dezgheța din stupoare animalele pămîntului, ale cerului, și de la marginea apelor și reîncepeau gemetele junincii, vaietele de dragoste și de sacrificiu.

„Ah ! mi-am spus, acestea sînt zgomotele convoiului, căci viața se transmite din generație în generație, și acest mers prin vremuri este asemenea carului încărcat a cărui osie strigă. . .“.

Atunci mi-a fost dat să înțeleg, în sfîrșit, ceva din spaima oamenilor, căci și ei se transmit, emigrînd din ei înșiși, din generație în generație. Zi și noapte se urmează inexorabil, prin orașe și cîmpii, aceste divizii asemenea unui țesut de carne care se deșiră și se repară, și am simțit în mine, așa cum aș fi simțit o rană, munca unei transformări lente și perpetue.

„Dar acești oameni, îmi spuneam, trăiesc nu din lucruri, ci din înțelesul lucrurilor, și trebuie să-și transmită cuvintele de liberă trecere.

Iată pentru ce îi văd ocupați de a-și obișnui copilul abia născut cu folosirea limbajului lor, așa cum l-ar

obișnui cu un cod secret, căci el este cheie a tezaurului lor. Pentru a purta în el această mulțime de minuni, îi deschid cu trudă căile pe care va intra convoiul. Căci dificil de formulat, și grele, și subtile sînt recoltele ce trebuie trecute de la o generație la alta.

Desigur, este strălucitor acest sat. Desigur, este impresionantă această casă. Dar dacă noua generație va ocupa case despre care nu va ști nimic decît cum să le folosească, ce va face ea în acest deșert? Căci așa cum, pentru a le permite să-și afle plăcerea într-un instrument cu coarde, trebuie să-i înveți pe urmașii tăi arta muzicii, tot așa trebuie, pentru ca ei să fie oameni, cu simțăminte omenești, să-i înveți să citească în diversitatea lucrurilor imaginile casei tale, ale domeniului tău și ale imperiului.

Căci altfel, generația nouă își va face tabăra asemenea barbarilor în orașul pe care-l va lua în stăpînire și ce bucurie ar afla niște barbari în comorile tale? Nu știu să se folosească de ele, fiind lipsiți de cheia limbajului tău.

Pentru aceia care au emigrat în moarte, acest sat era asemenea unei harpe, cu semnificația zidurilor, a arborilor, a fîntînilor și a caselor. Și fiecare arbore — cu istoria lui. Și fiecare casă — cu obiceiurile ei. Și fiecare zid — altfel, din cauza tainelor lui. Și, astfel, ți-ai compus plimbarea asemenea unei muzici, scoțînd sunetul pe care-l doreai din fiecare dintre pașii tăi. Dar barbarul ce-și face tabără nu știe să facă satul să cînte. Se plictisește și, lovindu-se de interdicția de a nu înțelege nimic, îți surpă zidurile și-ți risipește obiectele. Din răzbunare împotriva instrumentului de care nu știe să se folosească, ațință focul care-l răsplătește cu puțină lumină. După care se descurajează și cască. Căci trebuie să știi ceea ce arzi pentru ca lumina să fie frumoasă. Ca aceea a lumînării tale în fața divinității tale. Dar flacăra în care va arde casa ta nu-i va spune nimic barbarului, nefiind flacără a unui sacrificiu".

Mă bîntuia, deci, această imagine a unei generații instalate ca intrus în cochilia celeilalte. Și-mi apăreau ca esențiale riturile care, în imperiul meu, obligă omul să-ți transmită sau să primească moștenirea. Am nevoie de băștinași, nu de venetici.

Iată pentru ce îți voi impune, ca fiind esențiale, lungile ceremonii prin care voi coase la loc rupturile poporului meu, astfel încît nimic din moștenirea sa să nu se piardă. Căci arborele, desigur, nu se îngrijește de semințele sale. Atunci cînd vîntul le smulge și le poartă, e bine. Căci insecta, desigur, nu se îngrijește de ouăle sale. Soarele le va coace. Tot ceea ce posedă ei este conținut în carnea lor și se transmite odată cu carnea.

Dar ce vei ajunge tu dacă nimeni nu te-a luat de mînă să-ți caute proviziile unei mieri ce nu este a lucrurilor, ci a sensului lucrurilor? Sînt, desigur, vizibile caracterele unei cărți. Dar trebuie să te supun unui supliciu pentru a-ți dărui aceste chei ale poemelor.

Funeraliile vreau să fie solemne. Căci nu e vorba de a așeza un trup în pămînt. Ci de a culege, fără a pierde nimic, ca dintr-o urnă ce s-a spart, patrimoniul al cărui depozitar a fost cel mort. Este dificil să salvezi totul. Culesul este greu și îndelungat. Trebuie să-i plîngi mult timp, să meditezi asupra existenței lor, să le sărbătorești aniversarea. Trebuie să te întorci de multe ori pentru a observa dacă nu ai uitat ceva.

La fel despre căsătorie, care pregătește sărbătoarea nașterii. Casa în care vă închideți devine grînar, hambar și depozit. Cine poate spune ce conține? Arta voastră de a iubi, arta voastră de a rîde, arta voastră de a înțelege poemul, arta voastră de a cizela argintul, arta voastră de a plînge și de a reflecta va trebui să le adunați, pentru a le transmite, la rîndul vostru. Dragostea voastră vreau să fie încărcătură ce trebuie să treacă abisul între o generație și cealaltă, și nu concubinaj pentru împărțeala vană a proviziilor.

La fel despre riturile nașterii, căci aceasta este ruptura pe care trebuie s-o reparați.

Iată pentru ce pretind ceremonii atunci cînd te căsătorești, cînd naști, cînd mori, cînd te desparți, cînd te întorci, cînd începi să clădești, cînd începi să locuiești, cînd îți depozitezi recolta, cînd începi culesul, cînd faci pace sau război.

Și pentru același motiv cer să-ți educi copiii astfel încît să-ți semene. Nu trebuie ca un adjutant să le transmită moștenirea, căci ea nu poate să încapă în manualul său. Deși alții decît tine îi pot transmite

bagajul tău de cunoştinţe şi bazarul tău de idei, va pierde, dacă e despărţit de tine, ceea ce nu este enunţabil şi nu încape în manual.

Îi vei clădi după imaginea ta, de teamă să nu rătăcească mai tîrziu, lipsiţi de bucurie, într-o patrie ce le va fi asemenea unei tabere goale, ale cărei comori, necunoscîndu-i limbajul, le vor lăsa să putrezească.

CLIV

MA ÎNSPĂIMÎNTAU FUNCŢIONARII IMPERIULUI meu, căci se arătau optimişti :

„Asta e bine aşa cum este, spuneau ei. Ceea ce e perfect nu trebuie atins".

Desigur, ceea ce e perfect nu trebuie atins. Perfecţiunea nu are alt înţeles decît acela de stea ce trebuie să-ţi călăuzească mersul. Este direcţie şi tendinţă. Dar singurul care contează este mersul, şi nu există provizii în sînul cărora să te poţi aşeza. Căci atunci cîmpul de forţă care te însufleţeşte moare şi vei fi asemenea unui cadavru.

Dacă vreunul nu mai ia în seamă steaua, înseamnă că vrea să se aşeze şi să doarmă. Dar unde te aşezi ? Unde dormi ? Nu cunosc locuri de odihnă. Căci acel loc, dacă te exaltă,înseamnă că este obiect al izbînzii tale. Dar altul este cîmpul de bătaie unde respiri această victorie nouă şi alta este litiera în care-l transformi atunci cînd vrei să trăieşti de pe urma lui.

Cu ce operă-martor o compari pe a ta, pentru ca ea să te satisfacă ?

CLV

CĂCI TE MIRI DE PUTEREA RITURILOR MELE şi a drumului meu de ţară. Şi, mirîndu-te, eşti orb.

Priveşte-l pe sculptor, poartă în el ceva ce nu poate fi enunţat. Căci niciodată nu poate fi enunţat ceea ce aparţine omului, şi nu scheletului unui om care a fost. Şi sculptorul frămîntă, pentru a-l transporta, un chip de lut.

Te plimbai, și ai trecut prin fața operei sale, și ai privit acest chip, poate arogant sau poate melancolic, apoi ți-ai continuat drumul. Slab convertit, dar convertit totuși, adică întors și aplecat într-o direcție nouă, pentru un timp scurt, poate, dar pentru un timp.

Un om, deci, era încercat de un sentiment informulabil : a frămîntat un boț de lut. Și a așezat lutul în drumul tău. Și iată că îți vei încărca sufletul, dacă treci pe acel drum, cu același sentiment informulabil.

Și aceasta chiar dacă s-au scurs o sută de mii de ani între gestul său și trecerea ta.

CLVI

S-A RIDICAT UN VÎNT DE NISIP CARE A ADUS între noi rămășițele unei oaze îndepărtate, și tabăra a fost năpădită de păsări. Le găseai sub fiecare cort, blînde și căutînd cu ușurință umărul oamenilor, și totuși, în lipsa hranei, piereau în fiecare zi cu miile, uscîndu-se apoi și trosnind ca o scoarță de lemn mort. Pentru că infectau aerul, am pus să fie strînse. Am umplut cu ele coșuri mari și tot acest praf a fost vărsat în mare.

Cînd am cunoscut pentru prima oară setea, am asistat, la ora la care soarele e cel mai fierbinte, la edificarea unui miraj. Orașul geometric se reflecta, cu liniile sale pure, în apele liniștite. Un om a înnebunit, a scos un strigăt și a început să alerge în direcția orașului. Așa cum strigătul raței sălbatice care emigrează răsună în toate celelalte păsări, am înțeles că strigătul omului îi zdruncinase pe ceilalți. Erau gata să se clatine înspre acel miraj și înspre neant, în urma celui inspirat. O carabină bine îndreptată l-a doborît. Și n-a mai fost decît un cadavru, care ne-a liniștit.

Unul dintre soldații mei plîngea.

„Ce ai ?“ l-am întrebat.

Credeam că-l plînge pe cel mort.

Dar el descoperise la picioarele sale una dintre scoarțele mele trosnitoare și plîngea cerul despuiat de păsări.

„Atunci cînd cerul își pierde puful, mi-a spus el, viața omului este amenințată“.

L-am ridicat pe cel ce scormonea măruntaiele fîntînii, a leșinat, avînd totuși timp să ne facă semn că fîntîna era seacă. Există maree subterane de apă dulce. Și apa, timp de cîțiva ani, se îndreaptă spre fîntînile din nord. Care redevin izvoare de sînge. Dar această fîntînă ne ținea nemișcați, asemenea unui cui bătut într-o aripă.

Toți se gîndeau la coșurile mari, pline cu scoarță de lemn mort.

Am ajuns, totuși, la puțul El Bahr, a doua zi seara.

După căderea nopții, am chemat călăuzele.

„Ne-ați înșelat asupra stării fîntînilor. El Bahr e gol. Ce să fac cu voi ?“.

Luceau stele minunate în negrul unei nopți amare și splendide în același timp. Aveam și diamante pentru hrana noastră.

„Ce să vă fac ?“ le spuneam călăuzelor.

Dar zadarnică e dreptatea omului. Nu eram, oare, cu toții transformați în mărăcini ?

Soarele a ieșit, decupat de bruma nisipului în formă de triunghi. A fost ca un ghimpe pentru carnea noastră. Oamenii au căzut, loviți în creștet. Alții, mulți, au înnebunit. Dar nu mai exista miraj care să-i cheme înspre orașe limpezi și pure. Nu mai existau nici miraj, nici orizont pur, nici linii statornice. Nisipul ne învăluia într-o lumină tumultuoasă de cuptor de cărămizi.

Ridicînd capul, am zărit dincolo de volute jeraticul palid ce întreținea incendiul. „Fier al Domnului, mă gîndeam, care ne marchează ca pe animale“.

„Ce ai ?“ l-am întrebat pe un om ce se poticnea.

„Sînt orb“.

Am dat poruncă să fie despicate două cămile din trei și am băut apa viscerelor. I-am încărcat pe supraviețuitori cu toate burdufurile goale și, conducînd această caravană, am expediat oamenii înspre puțul El Ksour.

„Dacă El Ksour e secătuit, veți muri acolo la fel de bine ca și aici“.

S-au întors după două zile lipsite de evenimente, care m-au costat o treime din oamenii mei.

„Puțul El Ksour, mi-au spus, este o fereastră înspre viață“.

Am băut și am plecat înspre El Ksour, pentru a bea și mai mult și a reface proviziile de apă.

Vîntul de nisip s-a liniștit și am ajuns la El Ksour noaptea. Creșteau acolo, în jurul fîntînii, cîțiva arbuști țepoși. Dar în locul unor schelete fără frunze am zărit la început niște sfere întunecate, înfipte în țăruși subțiri. Nu am înțeles de la început, dar cînd ne-am apropiat de acești arbori, au făcut, unul după altul, explozie cu mare zgomot. Migrația de corbi care-i alesese drept loc de odihnă i-a despuiat dintr-o dată, asemenea cărnii ce ar fi explodat în jurul osului. Zborul lor era atît de dens, încît, în ciuda lunii pline strălucitoare, ne ținea în umbră. Căci, departe de a pleca, corbii au agitat timp îndelungat deasupra frunților noastre vîrtejul lor de cenușă neagră.

Am omorît trei mii dintre ei, căci ne lipsea hrana.

A fost o sărbătoare extraordinară. Oamenii au clădit cuptoare de nisip pe care le-am umplut cu bălegar uscat, ce ardea luminos, ca și fînul. Și grăsimea corbilor a parfumat aerul. Echipa de gardă în jurul fîntînii manevra fără încetare o funie de o sută douăzeci de metri, care ne păstra pe toți în viață. O altă echipă distribuia apa, așa cum ar fi făcut pentru a uda niște portocali loviți de secetă.

Mă plimbam cu pași ușori și priveam cum oamenii revin la viață. Apoi m-am îndepărtat de ei și, întors în singurătatea mea, am înălțat această rugă:

„Am văzut, Doamne, în cursul aceleiași zile, carnea armatei mele uscîndu-se și recăpătînd viață. Era asemenea unei scoarțe de lemn mort, și iat-o veselă și harnică. Mușchii noștri împrospătați ne vor duce unde vom dori. Și totuși a lipsit o singură oră de soare, și am fi fost șterși de pe pămînt, noi și urma pașilor noștri.

I-am auzit rîzînd și cîntînd. Armata pe care o port cu mine este comoară de amintiri. Este cheie a unor existențe îndepărtate. Pe ea se sprijină speranțe, suferințe, deznădejdi și bucurii. Ea nu este autonomă, ci legată cu o mie de fire. Și, totuși, a lipsit o singură oră de soare ca să fim șterși de pe pămînt, noi și urma pașilor noștri.

Îi duc spre oaza ce trebuie cucerită. Vor fi sămînță pentru pămîntul barbar. Vor duce obiceiurile noastre unor popoare care le ignoră. Acești oameni, care mănîncă, și beau, și trăiesc în această seară o viață elementară, abia se vor arăta în cîmpiile fertile, și totul se va schimba, nu numai obiceiurile și limbajul, ci și arhitectura zidurilor și stilul templelor. Ei sînt grei de o putere ce va acționa de-a lungul secolelor. Și, totuși, a lipsit o singură oră de soare ca să fim șterși de pe pămînt, noi și urma pașilor noștri.

Ei nu știu. Le era sete și sînt mulțumiți pentru pîntecele lor. Totuși, apa fîntînii El Ksour salvează poeme, și orașe, și mari grădini suspendate — căci luasem hotărîrea să le construiesc. Apa fîntînii El Ksour schimbă lumea. Și, totuși, o oră de soare ar fi putut-o seca și ne-ar fi șters de pe pămînt, pe noi și urma pașilor noștri.

Cei care s-au întors primii de la el ne-au spus: „Fîntîna El Ksour este o fereastră către viață". Îngerii tăi erau pregătiți să-mi recolteze armata în marile lor coșuri și s-o verse în eternitate ca pe o scoarță de lemn mort. Le-am scăpat prin această gaură de ac. Nu mai pot să mă recunosc. De acum înainte, cînd voi privi un lan de orz sub soare, în echilibru între glod și lumină și capabil să hrănească un om, voi vedea în el vehicul sau trecere secretă, deși ignoră pentru ce anume el este cărăuș sau drum. Am văzut ieșind orașe, temple, ziduri și mari grădini suspendate din fîntîna El Ksour.

Oamenii mei beau și se gîndesc la pîntecele lor. Nu există nimic în ei în afara plăcerii pîntecelui. S-au adunat în jurul găurii de ac. Și nu există nimic în fundul găurii de ac decît clipocitul unei ape întunecate atunci cînd căldarea se afundă în ea. Dar vărsată peste sămînța uscată, care nu cunoaște nimic despre sine decît plăcerea apei, ea deșteaptă o putere neștiută, a orașelor, a templelor, a zidurilor și a grădinilor suspendate.

Nu pot să mă recunosc în ei dacă tu nu ești temelie, și măsură comună, și semnificație a unora și a altora. În cîmpul de orz, și fîntîna El Ksour, și armata mea nu văd decît materiale în vrac, dacă nu există prezența ta dincolo de ele, care să-mi permită să descifrez un oraș crenelat ce se înalță sub stele".

CLVII

AM AJUNS CURÎND APROAPE DE ORAȘ. DAR nu am descoperit nimic din el, decît zidurile roșii de o înălțime neobișnuită, care întorceau către deșert un fel de revers dispreţuitor, despuiate cum erau de podoabe, de proeminenţe, de creneluri şi concepte, desigur, pentru a nu fi observate din afară.

Atunci cînd privești un oraș, el te prīvește. Își ridică turnurile împotriva ta. Te observă din dosul crenelurilor sale. Îţi deschide şi îţi închide porţile. Sau dorește să fie iubit şi să-ţi surîdă, şi întoarce în direcţia ta podoabele chipului său. De fiecare dată cînd cuceream orașe, ni se părea, atît de bine fuseseră clădite pentru a primi vizitatori, că ni se dăruiau. Porţi monumentale şi bulevarde regeşti, fie că eşti drumeț sau cuceritor, eşti primit întotdeauna ca un prinţ.

Dar tulburarea a pus stăpînire pe oamenii mei atunci cînd zidurile, crescînd pe măsură ce ne apropiam, atît de vizibil ne întorceau spatele cu un calm de faleză, ca şi cum n-ar fi existat nimic în afara oraşului.

Am folosit prima zi dîndu-i înconjur, fără grabă, căutînd o breșă, un defect sau, cel puţin, o ieşire zidită. Nu existau. Păşeam în bătaia puştii, dar nici o ripostă nu spărgea tăcerea, deşi se întîmpla ca vreunul dintre oamenii mei, pe care tulburarea îl cuprinsese cu mai multă putere, să tragă el însuşi o salvă de sfidare. Dar acest oraş, în spatele zidurilor sale, era asemenea caimanului care nu binevoieşte, sub carapacea lui, să se trezească dintr-un vis.

Dar pe o colină îndepărtată care, fără a se ridica deasupra zidurilor, permitea o privire în interior, am zărit o verdeaţă deasă, ca de creson. Or, în exteriorul zidurilor, n-ai fi descoperit un smoc de iarbă. Nu se vedeau, la nesfîrşit, decît nisip şi bolovăniş, măcinat de soare, atît de mult izvoarele oazei fuseseră drenate cu răbdare doar pentru folosinţa celor din interior. Aceste ziduri reţineau orice vegetaţie, precum o cască părul. Rătăceam, stupizi, la cîţiva paşi de un paradis prea dens, de o erupţie de arbori, de păsări, de flori, sugrumată de centura zidurilor ca de bazaltul unui crater.

Cînd oamenii şi-au dat bine seama că zidurile sînt fără fisură, unii dintre ei au fost cuprinşi de teamă.

Căci acest oraș, niciodată, din cîte țineau minte oamenii, nu trimisese sau primise vreo caravană. Nici un călător nu adusese în bagajul său infecția obiceiurilor îndepărtate. Nici o fată capturată undeva, departe, nu-și vărsase rasa în a lor. Oamenilor mei li se părea că palpează carapacea unui monstru informulabil, care nu avea nimic comun cu popoarele pămîntului. Căci cele mai pierdute insule au fost fecundate de naufragiul vreunei corăbii, și găsești întotdeauna ceva care să stabilească înrudirea ta ca om și să-ți smulgă un surîs. Dar acest monstru, dacă s-ar arăta, n-ar avea chip.

Alții dintre oamenii mei, dimpotrivă, au fost zbuciumați de o iubire deosebită și informulabilă. Căci ești emoționat doar de aceea care este statornică și bine întemeiată, nici pîngărită în carnea ei de vreun amestec străin, nici putredă în limbaj, în religia sau obiceiurile ei, și care nu iese din această leșie a popoarelor în care totul s-a amestecat și care e ghețar schimbat în mlaștină. Cît de frumoasă era acea iubită, cultivată cu gelozie în parfumurile, în grădinile și obiceiurile ei !

Dar și unii, și ceilalți, și eu însumi, odată deșertul trecut, ne poticneam de impenetrabil. Căci cel care ți se opune îți deschide căile inimii sale, așa cum le deschide spadei tale pe cele ale cărnii sale, și poți să nădăjduiești să-l învingi, să-l iubești sau să mori de mîna lui, dar ce poți să faci împotriva aceluia care te ignoră ? Și tocmai în momentul în care am simțit această neliniște, am descoperit că peste tot, în jurul zidului surd și orb, nisipul arăta o zonă mai albă, albă de oseminte, care erau, desigur, martori ai soartei delegațiilor îndepărtate, asemănătoare fîșiei de spumă în care se pierde, de-a lungul unei faleze, hula pe care, val după val, o trimite marea.

La venirea serii am privit din pragul cortului meu acest monument impenetrabil ce dăinuia în mijlocul nostru, am meditat și mi s-a părut că, mai mult decît orașul ce trebuia cucerit, noi eram supuși unui asediu. Dacă înfigi o sămînță tare într-un pămînt fertil, nu pămîntul este acela care, înconjurînd-o, asaltează sămînța. Căci ea, cînd se va sparge, își va impune domnia pe pămînt. „Dacă există, de pildă, în spatele zidurilor, îmi spuneam, un anumit instrument muzical neștiut de noi, și dacă din el ies melodii aspre sau melancolice și de un

gust încă necunoscut nouă, experienţa îmi spune că, odată forţată această rezervă misterioasă şi răspîndiţi oamenii printre bunurile ei, îi vor găsi mai tîrziu, în serile taberelor mele, încercînd să scoată din aceste instrumente puţin obişnuite o anumită melodie cu un gust nou pentru inimile lor. Şi inimile lor se vor schimba prin aceasta.

Învingători sau învinşi, cum aş putea să-i deosebesc ! Îl priveşti pe acest om mut în mijlocul mulţimii. Ea îl înconjură, îl apasă şi-l forţează. Dacă e tărîm nelocuit, îl striveşte. Dar dacă este un om populat şi clădit pe dinăuntru, asemenea dansatoarei pe care am pus-o să-mi danseze, vorbind şi-a înfipt rădăcinile în mulţime, şi-a aruncat capcanele, şi-a întemeiat puterea, iar mulţimea ta, dacă el începe să meargă, îl va urma, înmulţindu-i puterile.

Este de ajuns ca acest teritoriu să adăpostească undeva un singur înţelept bine apărat de tăcerea sa şi împlinit în inima meditaţiilor sale, pentru ca el să echilibreze greutatea armelor tale, căci el este asemenea unei seminţe. Şi cum ai putea să-l deosebeşti pentru a-l decapita ? El nu se arată decît prin puterea lui şi doar în măsura în care opera sa e desăvîrşită. În acelaşi fel viaţa este mereu în echilibru cu lumea. Şi nu poţi lupta decît împotriva nebunului care-ţi propune utopii, nu şi împotriva aceluia care gîndeşte şi construieşte prezentul, căci prezentul este aşa cum îl arată. Ca în orice creaţie, creatorul nu se face simţit. Dacă de pe muntele pe care te-am condus vezi problemele tale rezolvate într-un fel şi nu într-altul, cum te-ai putea apăra împotriva mea ? Trebuie ca tu să te afli undeva.

Asemenea unui barbar care, spărgînd ziduri şi forţînd palatul regal, a apărut în faţa reginei. Iar regina nu mai avea nici o putere, toţi apărătorii fiindu-i morţi.

Atunci cînd faci o greşeală în jocul pe care-l jucai din simplă plăcere, te înroşeşti, umilit şi dornic de a ţi-o repara. Totuşi, nu există judecător care să te înfiereze în afara acelui personaj pe care jocul îl crea în tine şi care protestează. Şi te păzeşti să greşeşti pasul atunci cînd dansezi, deşi nici celălalt dansator, nici oricine altcineva nu are calitatea de a ţi-o reproşa. Astfel, pentru a te face prizonierul meu, nu-ţi voi arăta puterea mea, ci-ţi voi insufla dragoste pentru dansul meu. Şi tu vei veni acolo unde voi spune eu.

Iată pentru ce regina, întorcîndu-se spre regele barbar cînd acela a spart uşa şi a ţîşnit în faţa ei ca un soldăţoi necioplit, cu securea în mînă şi exhibîndu-şi puterea, plin de o enormă dorinţă de a uimi, căci era vanitos şi lăudăros, a avut un surîs trist, ca de o decepţie secretă şi indulgenţă puţin ofilită. Căci nimic nu o uimea în afara perfecţiunii tăcerii. Şi tot acest zgomot nu binevoia să-l asculte, aşa cum ignori munca grosolană a celor ce destupă canale, deşi o accepţi ca fiind necesară.

A dresa un animal nu înseamnă a-l învăţa să acţioneze în singura direcţie eficace pentru el. Atunci cînd vrei să ieşi din casă, ocoleşti, fără a reflecta la aceasta, pentru a ieşi pe uşă. Atunci cînd cîinele tău vrea să-şi cîştige osul, va face ceea ce i se cere, căci a observat puţin cîte puţin că acesta e drumul cel mai scurt către răsplată. Deşi, în aparenţă, ceea ce face nu are nici o legătură cu osul. Aceasta se bazează pe instinct, şi nu pe raţiune. Dansatorul o conduce pe dansatoare după regulile unui joc pe care amîndoi îl ignoră. Care sînt limbaj ascuns ca între tine şi calul tău. Căci nu ai putea să-mi spui exact care sînt mişcările ce te fac ascultat de calul tău.

Slăbiciunea barbarului fiind aceea că voia în primul rînd s-o uimească pe regină, instinctul l-a învăţat repede că nu exista decît un drum, toate celelalte făcînd-o mai detaşată, mai indulgentă şi mai decepţionată, şi a început să joace jocul tăcerii. Astfel, ea însăşi începea să-l transforme după chipul ei, preferînd zgmotului toporului reverenţele tăcute".

Astfel, mi se părea că, înconjurînd acest zid ce ne obliga să privim înspre el, deşi îşi închidea ochii cu bună ştiinţă, o făceam să joace un rol primejdios, căci primea puterea de a străluci a unei mănăstiri.

Iată pentru ce, adunîndu-mi generalii, le-am spus :

— Vom cuceri oraşul prin uimire. Trebuie ca aceia din oraş să ne întrebe ceva.

Generalii mei, înţelepţi prin experienţă, deşi nu înţeleseseră nimic din cuvintele mele, au făcut diverse zgomote de încuviinţare.

Mi-am amintit de o replică ce l-a opus pe tatăl meu unora care obiectau că oamenii, în marile cauze, nu cedează decît în faţa unor mari forţe :

— Desigur, le răspunsese el. Dar voi nu riscați să vă contraziceți, căci voi spuneți despre o forță că e mare, atunci cînd ea îi face pe cei puternici să cedeze. Dar iată un negustor viguros, arogant și avar. Transportă o avere în diamante, cusute în centura lui. Și iată un cocoșat nevolnic, sărac și prudent, necunoscut de către negustor, vorbind o altă limbă decît a sa și care dorește, totuși, să dobîndească pietrele. Nu vezi în ce stă forța lui ?

— Nu vedem, au răspuns ceilalți.

— Totuși, a urmat tatăl meu, cocoșatul îl invită pe uriaș să ia ceaiul la el, căci era cald. Și nu riști nimic, atunci cînd porți pietre cusute în centura ta, împărțind ceaiul cu un cocoșat nevolnic.

— Desigur, nimic, au spus ceilalți.

— Și, totuși, la ora despărțirii, cocoșatul ia pietrele, iar negustorul spumegă de furie, neputincios în urma dansului pe care i l-a dansat celălalt.

— Ce dans ? au întrebat ceilalți.

— Acela al celor trei zaruri tăiate dintr-un os, le-a răspuns tatăl meu.

Apoi le-a explicat :

— Jocul e mai puternic decît obiectul jocului. Tu, general, conduci zece mii de soldați. Soldații sînt cei care au armele. Sînt solidari unii cu ceilalți. Și, totuși, îi trimiți să se arunce, unul pe celălalt, în închisoare. Căci nu trăiești din lucruri, ci din sensul lucrurilor. Atunci cînd sensul diamantelor a fost acela de a fi miză pentru zaruri, ele s-au scurs în buzunarul cocoșatului.

Generalii care mă ascultau au prins, totuși, îndrăzneală :

— Dar cum vei ajunge la cei din oraș, dacă ei refuză să te asculte ?

— Iată cum dragostea ta de cuvinte te-a făcut să scoți un zgomot steril. Dacă pot, cîteodată, să refuze a asculta, unde ai văzut ca oamenii să poată refuza să audă ?

— Cel pe care vreau să-l cîștig de partea cauzei mele poate să fie surd la tentația promisiunilor mele, dacă are o inimă tare.

— Desigur, fiindcă te arăți ! Dar dacă e sensibil la o anumită muzică pe care i-o cînți, nu te va auzi pe tine, ci muzica. Și dacă se apleacă asupra unei probleme

care-l devorează, iar tu-i arăţi soluţia, este constrîns s-o primească. Crezi că ar simula faţă de el însuşi, din ură sau dispreţ pentru tine, că îşi continuă cercetările ? Dacă unui jucător îi arăţi o lovitură care-l salvează, pe care a căutat-o fără a o descoperi, este al tău, căci va asculta ceea ce-i vei spune, deşi pretinde că te ignoră. Ceea ce cauţi, dacă-ţi este dăruit, îţi atribui. Aceea, de pildă, îşi caută inelul rătăcit sau un cuvînt dintr-un rebus. Îi întind inelul, pe care l-am găsit. Sau îi suflu cuvîntul din rebus. Poate, desigur, să refuze, fie pe unul, fie pe celălalt, din prea multă ură. Totuşi, am guvernat-o, căci am trimis-o să se aşeze. Ar fi trebuit să fie nebună continuînd să caute...

Cei din oraş, fără îndoială, doresc, caută, apără, cultivă ceva. Altfel, în jurul cărui lucru ar înălţa ziduri ? Dacă le clădeşti în jurul unei fîntîni sărace, iar în afara lor eu îţi creez un lac, zidurile vor cădea singure, căci sînt ridicole. Dacă le clădeşti în jurul unui secret, iar soldaţii mei în jurul zidurilor îţi strigă secretul în gura mare, zidurile tale cad, căci nu mai au obiect. Dacă le clădeşti în jurul unui diamant, iar eu semăn diamante în afara lor aşa cum aş presăra moloz, zidurile tale cad, căci ele nu apără decît sărăcia ta Iar dacă le clădeşti în jurul perfecţiunii unui dans, iar eu îl dansez mai bine decît tine, le vei dărîma tu însuţi, pentru a învăţa de la mine să dansezi...

Vreau, în primul rînd, ca aceia din oraş să mă audă. Apoi mă vor asculta. Dar, desigur, dacă voi sufla din trîmbiţă sub zidurile lor, se vor odihni în pace şi nu vor auzi gălăgia mea zadarnică. Fiindcă nu auzi decît ceea ce ţi se adresează. Şi te înalţă. Şi rezolvă una dintre contradicţiile tale.

Voi acţiona, deci, asupra lor, deşi se prefac că mă ignoră. Căci marele adevăr este acela că nu exişti singur. Nu poţi să rămîi neclintit într-o lume care, în jurul tău, se schimbă. Pot, fără să te ating, să acţionez asupra ta, căci, fie că-ţi place sau nu, eu te transform în însuşi înţelesul tău, şi aceasta n-o poţi suporta. Erai deţinător al unui secret, nu mai există secret, iar sensul tău s-a schimbat. Pe cel care dansează şi declamă singur îl înconjur în secret cu un auditoriu zeflemist, apoi ridic cortina : îl voi întrerupe brusc din dansul său.

Şi dacă dansează încă, înseamnă că e nebun.

Înțelesul tău e alcătuit din înțelesul celorlalți, fie că-ți place sau nu. Gustul tău e făcut din gustul celorlalți, fie că-ți place sau nu. Actul tău este mișcare într-un joc. Nu într-un dans. Eu schimb jocul sau dansul și schimb actul tău intr-un altul.

Îți clădești zidurile din cauza unui joc, le distrugi tu însuți din cauza altuia.

Căci trăiești nu din lucruri, ci din înțelesul lucrurilor.

Pe cei din oraș îi voi pedepsi pentru pretenția lor, căci ei contează pe ziduri.

Pe cînd singurul tău zid este puterea structurii care te-a plămădit și pe care o slujești. Căci zidul cedrului este puterea însăși a seminței sale, care-i va permite să se țină neclintit împotriva furtunii, secetei și stîncii. Poți, mai tîrziu, să-l explici prin scoarță, dar scoarța era fruct al seminței sale. Rădăcinile, scoarța și frunzișul sînt sămînță ce s-a exprimat. Dar germenele orzului nu are decît puțină putere și orzul opune un zid slab loviturilor timpului.

Iar cel care e neclintit și bine întemeiat este gata de a se dezvolta într-un cîmp de forță, după linii de forță la început invizibile. Pe acela îl numesc zid admirabil, căci timpul nu-l va măcina, ci îl va clădi. Timpul este făcut pentru a-l sluji. Și puțin contează dacă pare a fi gol.

Pielea caimanului nu apără nimic dacă animalul e mort.

Astfel, privind orașul dușman, încastrat în armătura sa de ciment, am meditat asupra slăbiciunii sau forței sale. „Cine conduce dansul ? El sau eu ?“. E primejdios, într-un lan de grîu, să arunci o singură sămînță de neghină, căci ființa neghinei domină ființa grîului, și nu contează aparența și numărul. Numărul tău e conținut în sămînță. Trebuie să desfășori timpul pentru a-l număra.

CLVIII

AM MEDITAT TIMP ÎNDELUNGAT ASUPRA zidului. Zidul adevărat este în tine. O știu bine soldații care-și rotesc săbiile în fața ta. Și nu vei mai trece.

Leul nu are carapace, dar lovitura labei sale este asemenea fulgerului. Iar dacă se aruncă asupra boului tău, îl deschide în două ca pe un dulap.

Desigur, ai să spui, copilul e fragil, şi cel care mai tîrziu va schimba lumea ar fi putut fi cu uşurinţă stins în primele sale zile asemenea unei candele. Dar l-am văzut murind pe copilul lui Ibrahim. Al cărui surîs, pe cînd era sănătos, era asemenea unui dar. „Vino", i se spunea copilului lui Ibrahim. Şi el venea spre bătrîn. Şi îi surîdea. Iar bătrînul era luminat de surîsul lui. Mîngîia obrazul copilului şi nu prea ştia ce să-i spună, căci copilul era o oglindă care dădea puţină ameţeală. Sau o fereastră. Căci întotdeauna copilul te intimidează, ca şi cum ar cunoaşte lucruri pe care tu nu le ştii. Şi nu te înşeli, căci sufletul lui e tare, înainte ca tu să i-l fi ofilit. Din cele trei pietre ale lui îţi face o flotă de război. Desigur, bătrînul nu recunoaşte în copil pe căpitanul unei flote de război, dar recunoaşte această putere. Copilul lui Ibrahim era asemenea albinei care adună polenul de peste tot din jur pentru a-şi face mierea. Totul în el devenea miere. Îţi surîdea cu dinţii săi albi. Iar tu rămîneai nemişcat, neştiind ce să înţelegi dincolo de acest surîs. Căci nu există cuvinte pentru a o spune. Aceste comori neştiute ţi se oferă, pur şi simplu, asemenea acelor răsărituri de soare pe mare, primăvara, cînd lumina parcă face explozie. Şi marinarul se simte brusc transformat în rugă. Pentru cinci minute, corabia pluteşte în glorie. Îţi încrucişezi mîinile pe piept şi te pătrunzi de impresii. Surîsul copilului lui Ibrahim trecea ca un prilej minunat, pe care n-ai fi ştiut cum să-l întîlneşti. Ca o domnie prea scurtă peste pămînturi însorite şi bogăţii pe care n-ai avut nici măcar timpul de a le inventaria. Despre care n-ai putea spune nimic. Copilul deschidea şi închidea pleoapele asemenea unor ferestre înspre ceva necunoscut. Şi, deşi puţin vorbăreţ, te făcea să afli lucruri pe care nu le ştiai. Căci adevărata învăţătură nu este de a-ţi vorbi, ci de a te conduce. Şi pe tine, animal bătrîn, ei te conducea ca un tînăr păstor în nevăzutele prerii despre care n-ai fi putut spune nimic decît că, timp de un minut, îţi simţeai potolite foamea şi setea. Şi acum aflai că acela care era pentru tine semn al unui soare necunoscut trebuia să moară. Oraşul întreg îl priveghea. Bătrînul îşi încerca

ceaiurile de leac și cîntecele. Bărbații stăteau în fața ușii ca să nu dea voie să se facă zgomot în stradă. Îl înfășurau și-l legănau. Și astfel se ridica între moarte și el un zid ce-ar fi putut părea de necucerit, căci un oraș întreg îl înconjura de soldați, pentru a susține acest asediu al morții. Să nu-mi spui că boala unui copil nu este decît o luptă a cărnii slabe într-un înveliș slab. Dacă exista un leac undeva, s-au trimis acolo în goană călăreți. Și iată că boala se joacă și pe galopul călăreților în deșert. Și pe opririle pentru schimbarea cailor. Și pe rezervoarele în care-o adapă. Și pe loviturile de călcîi în coaste, căci trebuie să cîștigi cursa împotriva morții. Desigur, nu vezi decît un obraz congestionat, pe care strălucește sudoarea. Atunci cînd lupți, însă, lupți și prin lovituri de pinteni în coaste.

Copil plăpînd ? Unde vezi c-ar fi ? Plăpînd ca și generalul care conduce o armată...

Iar eu am înțeles, privindu-l, și privind bătrînele, bătrînii și pe cei mai tineri, tot roiul de albine în jurul reginei, toți minerii în jurul filonului de aur, toți soldații în jurul căpitanului, că dacă erau așa, și nu altfel, era pentru că-i absorbise, așa cum sămînța absoarbe o materie disparată pentru a o transforma în arbori, turnuri și ziduri, un surîs liniștit și furiș care-i chemase pe toți pentru luptă. Nu era fragilitate în acea carne de copil atît de vulnerabilă, căci ea își sporea puterile cu acea colonie fără a o cunoaște, doar prin efectul acelei chemări care rînduiește în jurul tău toate rezervele tale exterioare. Și un oraș întreg se pune în slujba copilului. Asemenea sărurilor minerale chemate de sămînță, rînduite de sămînță, care devin, în scoarța tare, ziduri ale cedrului. Ce înseamnă fragilitate a germenelui, dacă el are puterea de a-și aduna prietenii și de a-și supune dușmanii ? Crezi în aparențe, în pumnii acelui uriaș și în gălăgia pe care o face ? Aceasta e adevărată doar în acel moment. Dar uiți timpul. Timpul îți dă rădăcini. Și nu vezi că uriașul este deja încătușat într-o structură invizibilă. Și nu-l vezi pe copilul cel slab mergînd în fruntea unei armate. În această clipă uriașul l-ar putea strivi. Dar n-o va face. Vei vedea însă cum copilul își va pune piciorul pe capul uriașului și-l va distruge dintr-o lovitură.

CLIX

ÎNTOTDEAUNA AI VĂZUT CUM CEEA CE E slab strivește ceea ce e puternic. Fără îndoială, aceasta nu e adevărat dacă privești pentru o singură clipă, de unde și iluziile limbajului tău. Căci uiți timpul. Desigur, dacă acel copil plăpînd va deștepta mînia uriașului, acesta îl va călca în picioare. Dar nu este nici jocul, nici sensul copilului de a deștepta mînia uriașului. Ci de a nu se face remarcat de acesta. Sau de a se face iubit. Și de a-l ajuta, poate, în adolescență, astfel încît uriașul să aibă nevoie de el. Apoi vine vîrsta invențiilor și copilul, care a crescut, făurește o armă. Sau, pur și simplu, îl depășește pe celălalt în înălțime și greutate. Sau poate copilul va vorbi și va aduna astfel în jurul său alte mii de oameni, pe care-i va conduce împotriva uriașului și care-i vor fi ca o armură. Încearcă să-l atingi prin ea !

Dacă în lanul de grîu descopăr o singură boabă de neghină, îl voi recunoaște deja ca fiind învins. Iar dacă există undeva un copil ca acela al lui Ibrahim, care începe să se dezvolte și să împlinească imaginea nouă care va rîndui lumea ca pe un corset de fier (căci descopăr liniile de forță gata pregătite), îl văd deja pe tiran și pe jandarmii lui prăbușindu-se asemenea templului căruia o singură sămînță i-a venit de hac, căci era a unui arbore uriaș ce și-a întins rădăcinile cu răbdarea unuia care se trezește, se întinde și-și umflă leneș mușchii. Dar această rădăcină a făcut să se clatine un contrafort, iar trunchiul a izbit cupola în cheia sa de boltă, și cheia de boltă s-a năruit. Arborele domnește acum asupra unor materiale în vrac transformate în praf, din care își trage apa ce-l hrănește.

Dar și pe acest arbore voi ști să-l dobor. Căci templul a devenit arbore. Dar arborele va deveni, poate, liane. Este de ajuns o sămînță purtată de vînt.

Ce voi arăta pe măsură ce timpul te consumă ? Desigur, această cetate în armura ei este invizibilă în aparență. Dar eu știu să citesc. Închizîndu-se în proviziile sale, ea a acceptat moartea. Mi-e teamă de aceia care, despuiați, se îndreaptă spre nord venind din deșertul lor fără fortărețe. Rătăcind aproape neînarmați.

Sămînță neîncolțită încă, ce nu-și cunoaște puterea. Armata mea a ieșit din apa adîncă a fîntînii El Ksour. Sîntem semințe salvate de Domnul. Cine mi se va opune? Îmi e de ajuns să găsesc gaura în armură, pentru a face ca acest templu să crape prin simpla trezire a arborelui închis în sămînța sa. Îmi e de ajuns să aflu ce dans trebuie dansat pentru ca tu să te transformi în femeie ce se dăruiește bărbatului, oraș domestic asemenea femeii care rămîne acasă. Iată că ești a mea, cetate prea sigură de tine. Santinelele tale probabil că dorm. Căci inima îți e șubredă.

CLX

„ȘI, DECI, ÎMI SPUNEAM, NU EXISTĂ ZIDURI. Cele pe care le-am clădit, dacă slujesc puterii mele, înseamnă că sînt efect al puterii mele. Dacă slujesc permanenței mele, înseamnă că sînt efect al permanenței mele. Dar nu numești zid pielea animalului mort.

Dacă auzi o religie plîngîndu-se de oamenii care nu se lasă cuceriți, nu ai ce să spui. Religia trebuie să absoarbă oamenii, nu oamenii să i se supună. Nu reproșezi pămîntului că nu înalță un cedru.

Crezi, oare, că dacă cei care propovăduiesc o religie nouă reușesc s-o propage în lume și să-și alieze oamenii, aceasta e datorită zgomotului pe care-l fac, a abilității promisiunilor lor sau a fastului predicilor lor? Am ascultat prea mult timp oamenii pentru a nu înțelege sensul limbajului. Anume de a transporta din celălalt în tine ceva puternic, un punct de vedere nou, ce încearcă să se hrănească din sine însuși. Există cuvinte pe care le arunci ca pe niște semințe care au puterea de a absorbi pămîntul și a-l organiza în chip de cedru. Desigur, ai fi putut semăna măslini și să-l organizezi în chip de măslin. Și unul și celălalt vor prospera, înmulțindu-se de la sine. Și, desigur, în cedrul ce crește vei auzi vîntul cîntînd din ce în ce mai tare. Iar dacă rasa hienelor se înmulțește, vei auzi strigătul hienelor umplînd tot mai mult noaptea. Ai să-mi spui, totuși, că zgomotul vîntului în frunzele cedrului este acela care cheamă sucurile pămîntului sau magia strigătului hie-

nelor ce transformă în hienă carnea gazelelor sălbatice ? Carnea hienelor creşte din carnea gazelelor, carnea cedrului creşte din sucurile minerale. Credincioşii noii tale religii vor creşte din necredincioşii altor religii. Dar nimeni, niciodată, nu e determinat prin limbaj, dacă limbajul nu are puterea de a absorbi.

Şi absorbi atunci cînd exprimi. Dacă reuşesc să te exprim, eşti al meu. Te împlineşti, în mod necesar, prin mine. Căci limbajul tău de-acum înainte sînt eu. Iată pentru ce spun despre cedru că este limbaj al pămîntului, căci, prin el, acesta se transformă în murmur de vînt.

Dar cine, în afară de mine, îţi propune un arbore prin care să te împlineşti ?".

Deci, de fiecare dată cînd asistam la acţiunea unui om, nu încercam să o explic prin vacarmul fanfarei sale — căci poţi la fel de bine s-o urăşti sau s-o respingi — nici prin acţiunea jandarmilor, căci ei pot face să supravieţuiască un popor ce moare, dar nu pot clădi. Ţi-am vorbit despre imperiile puternice care decapitează santinelele adormite, de unde tu deduci în mod fals că forţa li se trage din vigoare. Căci imperiul slab, dacă decapitează acolo unde toţi dorm, nu e decît un bufon sîngeros, dar imperiul puternic umple sufletele supuşilor de puterea sa şi nu tolerează somnul. Nu încercam să explic acţiunea omului prin cuvintele enunţate, sau motivele, sau argumentele inteligenţei, ci prin puterea informulabilă a structurilor noi şi fertile, asemenea acelui chip de piatră pe care l-ai primit şi te-a transformat.

CLXI

A VENIT NOAPTEA, IAR EU AM URCAT PE colina cea mai înaltă a ţinutului pentru a privi oraşul dormind şi stingîndu-se în jurul său, în întunericul universal, petele negre ale taberelor mele în deşert. Făceam aceasta ca să sondez lucrurile, ştiind că armata mea era putere în mers, oraşul — putere închisă asemenea unui sac cu pulbere, şi că, dincolo de această imagine a
330 unei armate strînsă în jurul polului ei, o altă imagine

înainta şi-şi întindea rădăcinile, despre care nu puteam şti nimic deocamdată, legînd, fără a face deosebiri, aceleaşi materiale, şi încercam să citesc în noapte semnele acestei gestaţii misterioase, nu pentru a o preveni, ci pentru a o stăpîni şi a o conduce, căci toţi, în afara santinelelor, plecaseră să doarmă. Şi armele se odihnesc. Dar iată că eşti corabie în fluviul timpului. Şi deasupra ta a trecut acea lumină a dimineţii, a amiezii şi a serii, asemenea orelor unor naşteri, şi lucrurile au progresat puţin. Apoi darul tăcut al nopţii, după ultimul îndemn al soarelui. Noapte densă şi deschisă viselor, căci numai lucrurile ce se fac de la sine se perpetuează, precum carnea ce se vindecă, apa care urcă în arbore, pasul de rutină al santinelelor, noapte deschisă slugilor, căci stăpînul a plecat la culcare. Noapte pentru repararea greşelilor, căci efectul lor îl simţi ziua. Iar eu, noaptea, atunci cînd sînt învingător, îmi amîn victoria pe mîine.

Noapte a ciorchinilor ce aşteaptă culesul, noapte a recoltelor amînate. Noapte a duşmanilor înconjuraţi, ce nu mi se vor preda decît la ziuă. Noapte a jocurilor făcute, dar jucătorul a plecat să doarmă. Negustorul a plecat să doarmă, dar a lăsat porunci paznicului de noapte, ce-şi face cei o sută de paşi. Generalul a plecat să doarmă, dar a lăsat porunci santinelelor. Căpitanul a plecat să doarmă, dar a lăsat în loc omul de cart, şi acesta îl aduce pe Orion, care se plimbă printre catarge, acolo unde trebuie. Noapte a poruncilor bine date şi a creaţiilor suspendate.

Dar, de asemenea, noapte în care se poate trişa. În care hoţii te jefuiesc de fructe. În care focul pune stăpînire pe grajduri. În care trădătorul pune stăpînire pe citadelă. Noapte a stîncii ce izbeşte corabia. Noapte a revelaţiilor şi a minunilor. Noapte a trezirilor Domnului — cel care răpeşte — căci cea pe care o iubeai poţi de-acum s-o aştepţi să se mai trezească !

Noapte în care se aud vertebrele trosnind. Noapte ale cărei vertebre le aud trosnind, ca pe ale acelui înger neştiut pe care-l simt răspîndit în poporul meu şi pe care va trebui să-l eliberez într-o zi. . .

Noapte a semînţelor încolţite.

Noapte a răbdării Domnului.

CLXII

TE-AM REGĂSIT, CU ILUZIILE TALE, ATUNCI cînd îmi vorbeai despre aceia care trăiau modest, fără a cere nimic, practicîndu-şi virtuţile familiale, celebrîndu-şi cu simplitate sărbătorile, crescîndu-şi cu pioşenie copiii.

— Desigur, ţi-am răspuns. Dar spune-mi care sînt virtuţile lor ? Şi care sînt sărbătorile lor ? Şi care sînt divinităţile lor ? Iată că deja sînt deosebiţi, asemenea acelui arbore care absoarbe nisipul în felul său şi nu în altul. Altfel, cum i-ai mai putea găsi ?

Nu cer, spui tu, decît să trăiască în pace... desigur. Totuşi, ei deja sînt în război, în numele tocmai al permanenţei lor, căci ei cer să dăinuie împotriva a tot ceea ce s-ar putea întîmpla şi în care s-ar putea pierde. Arborele este, de asemenea, război, în sămînţa sa...

— Totuşi, odată dobîndit, sufletul lor poate dăinui. Odată ce şi-au întemeiat o morală...

— Desigur ! Odată ce s-a încheiat, istoria unui popor poate dăinui. Acea logodnică pe care ai cunoscut-o a murit tînără. Surîdea. Aceea n-ar mai putea îmbătrîni, ci ar rămîne frumoasă şi surîzătoare pentru veşnicie... Dar oamenii despre care-mi vorbeşti sau cuceresc lumea pentru a-şi absorbi duşmanii, sau se cufundă în fermenţii înşişi ai distrugerii lor. Fiind vii, sînt muritori.

Dar tu doreai ca imaginea lor să dăinuie, asemenea imaginii iubitei.

Dar mă contrazici din nou :

— Dacă forma care-i conduce s-a împlinit şi e tradiţie, şi religie, şi rituri acceptate, ea va dăinui, transmiţîndu-şi codul prin generaţii. Şi nu-i vei mai vedea decît fericiţi, cu acea lumină în ochii fiilor lor...

— Desigur, i-am spus, după ce ţi-ai făcut provizii, poţi trăi un timp din ceea ce-ai strîns. Cel care a făcut ascensiunea muntelui poate, un timp, să trăiască din priveliştea care e ascensiune învinsă. Îşi aminteşte de stîncile escaladate. Dar amintirea moare curînd. Şi priveliştea însăşi se goleşte.

Desigur, sărbătorile tale refac creaţia satului tău sau a religiei lui, căci ele sînt amintiri ale etapelor, şi ale eforturilor, şi ale sacrificiilor. Dar puterea lor se strînge puţin cîte puţin, căci încep să-ţi pară ofilite şi inutile.

Oamenii tăi cei fericiți devin sedentari și încetează de a mai trăi. Dacă crezi în priveliște, rămîi acolo unde ești, și curînd te plictisești, și încetezi de a mai fi.

Esența religiei tale era actul de a o dobîndi. Ai crezut că ți se dădea în dar. Dar cu darul ce-l primești curînd nu ai ce face și-l arunci în pod, măcinîndu-ți puterea, care era plăcere a darului, și nu obiect de care să dispui.

— Deci nu am speranță de odihnă ?

— Acolo unde proviziile sînt de folos. În pacea morții, în care Domnul ne strînge.

CLXIII

CĂCI EXISTĂ ANOTIMPURI ALE VIEȚII CARE revin pentru toți oamenii.

Prietenii tăi se satură de tine. Merg în alte case, să se plîngă de tine. După ce s-au liniștit, se întorc, căci te-au iertat și te iubesc din nou, sînt din nou gata să-și riște viața pentru viața ta.

Dar dacă afli de la un altul, care vine într-un moment nepotrivit să-ți raporteze ceea ce nu-ți era destinat, îi vei refuza pe cei care te iubesc, pe cei care se întorc iubindu-te din nou.

Or, dacă nu i-ai fi iubit prima oară, ai fi fericit de această convertire în favoarea ta, ai fi cerut-o chiar și ai face din ziua aceasta sărbătoare.

Pentru ce nu ești de acord să existe mai multe anotimpuri în viața unui om, dacă în aceeași zi există în tine mai multe anotimpuri față de mîncărurile tale preferate, pe care le dorești, îți sînt indiferente sau îți provoacă dezgustul, după pofta pe care o ai ?

Nu am puterea să mă folosesc mereu de aceeași priveliște.

CLXIV

E TIMPUL, ÎNTR-ADEVĂR, SĂ TE ÎNVAȚ despre om. Există, în mările Nordului, ghețuri plutitoare care au mărimea unui munte, dar în afara apei nu iese decît o creastă minusculă în lumina soarelui. Res-

tul doarme. La fel, prin magia limbajului tău nu ai luminat decît o parte mizerabilă din om. Căci înţelepciunea secolelor a făurit chei pentru a pune stăpînire pe el. Şi concepţie pentru a-l lumina. Şi, din timp în timp, apare cel ce aduce conştiinţei tale o parte încă neformulată, cu ajutorul unei chei noi, care este un cuvînt, ca „gelozie“, despre care ţi-am vorbit, şi care exprimă dintr-o dată o anumită reţea de relaţii care, ducîndu-te dincolo de dorinţa pentru o femeie, îţi lămureşte moartea din sete şi multe alte lucruri. Şi mă înţelegi în acţiunile mele, deşi înainte n-aï fi ştiut să-mi spui de ce setea mă chinuia mai tare decît ciuma. Cuvîntul puternic nu e acela care se adresează părţii deja luminate, ci care exprimă partea obscură încă şi lipsită de limbaj. Iată pentru ce popoarele merg înspre acolo unde limbajul oamenilor îmbogăţeşte partea enunţabilă. Căcï ignori obiectul imensei tale nevoi de hrană. Dar eu ţi-l aduc şi-l mănînci. Şi logicianul vorbeşte de nebunie, căci logica sa de ieri nu-i permite să înţeleagă.

Zidul meu este puterea care organizează aceste provizii subterane şi le aduce la nivelul conştiinţei. Căci nevoile tale sînt obscure, şi incoerente, şi contradictorii. Cauţi pacea şi războiul, regulile jocului — pentru a te bucura de joc şi libertate — pentru a te bucura de tine însuţi. Opulenţa — pentru a te satisface şi sacrificiul — pentru a te regăsi în el. Cucerirea proviziilor — pentru cucerire şi consumarea proviziilor — pentru provizii. Cucernicia — pentru limpezimea spiritului tău şi victoriile cărnii — pentru luxul inteligenţei şi simţurilor tale. Fervoarea căminului tău şi fervoarea în evaziune. Mila faţă de suferinţă şi suferinţa individului faţă de om. Iubirea clădită în fidelitatea impusă şi descoperirea iubirii în afara fidelităţii. Egalitatea în faţa dreptăţii şi inegalitatea în ascensiune. Dar ce arbore vei inventa care să absoarbă toate aceste nevoi în vrac, asemenea unui pămînt împrăştiat, care să le ordoneze şi să scoată din tine un om ? Ce bazilică vei înălţa care să folosească aceste pietre ?

Pentru zidul meu, eu îţi propun în primul rînd să-
 mînţa. Şi forma trunchiului şi a ramurilor. Cu cît ar-

borele va fi mai de neclintit, cu atît va organiza mai bine sucurile minerale ale pămîntului. Cu cît imperiul tău va fi mai de neclintit, cu atît va absorbi mai bine ceea ce tu propui. Zadarnice sînt zidurile de piatră, dacă nu sînt decît solzi ai unui mort.

CLXV

— EI AFLĂ LUCRURILE, SPUNEA TATĂL MEU, aşa cum porcii află trufele. Căci există lucruri de aflat. Dar nu-ţi folosesc la nimic, căci tu trăieşti din înţelesul lucrurilor.

Dar ei nu află înţelesul lucrurilor, căci el nu trebuie aflat, ci creat.

Iată pentru ce-ţi vorbesc.

— Ce conţin aceste evenimente ? era întrebat tatăl meu.

— Conţin, răspundea el, imaginea pe care eu o plămădesc.

Căci tu uiţi mereu timpul. Dar timpul în care tu ai crezut în vreo falsă noutate te va marca puternic, căci va fi fost încolţire a seminţei şi creştere a ramurilor. Iar apoi, chiar dacă ţi se vor deschide ochii, te vei găsi schimbat. Dacă îţi afirm un lucru sau altul, vei descoperi toate semnele, toate mărturiile şi toate dovezile în favoarea acelui lucru. Dacă, de pildă, îţi voi spune că soţia te înşală. Ai să descoperi că e cochetă, ceea ce e adevărat. Şi că iese la cele mai neobişnuite ore, ceea ce e, de asemenea, adevărat, dar nu îţi dăduseşi seama. Dacă după aceea îmi repar minciuna, structura rămîne. Din minciuna mea va rămîne întotdeauna ceva, căci ea era punct de vedere pentru a descoperi adevăruri care există.

Dacă-ţi voi spune că ciuma se transmite prin cocoşaţi, te vei înspăimînta de numărul cocoşaţilor. Căci nu-i remarcaseşi pînă atunci. Şi cu cît mă vei crede mai mult timp, cu atît îi vei depista mai bine. Ceea ce rămîne este că le vei cunoaşte numărul. Şi tocmai asta voiam.

CLXVI

— EU, A SPUS TATĂL MEU, SÎNT RESPONSABIL pentru toate actele, ale tuturor oamenilor.

— Totuși, i s-a răspuns, aceia se poartă ca niște lași, iar aceștia trădează. Unde este greșeala ta ?

— Dacă cineva se poartă ca un laș, acela sînt eu. Iar dacă cineva trădează, înseamnă că eu însumi mă trădez.

— Cum ai putea să te trădezi tu însuți ?

— Accept o imagine a evenimentelor după care ei mă slujesc rău. Și sînt responsabil de ea, căci o impun. Și ea devine adevăr. Eu slujesc, deci, adevărul dușmanului.

— Și pentru ce ai fi laș ?

— Îl numesc laș, a răspuns tatăl meu, pe acela care, renunțînd să se miște, descoperă că e gol. Laș acela care spune : „Fluviul mă poartă cu el“, căci altfel, avînd mușchi, ar înota.

Și a rezumat :

— Îl numesc laș și trădător pe oricine se plînge de greșelile altora sau de puterea dușmanului.

Dar nimeni nu-l înțelegea.

— Există, totuși, lucruri evidente de care nu sîntem responsabili...

— Nu ! a spus tatăl meu.

L-a luat pe unul dintre convivi și l-a împins spre fereastră :

— Ce formă de nor se desenează ?

Celălalt a privit îndelung :

— Un leu culcat, a răspuns, în sfîrșit.

— Arată-l celorlalți.

Și tatăl meu, împărțind adunarea în două părți, i-a împins pe cei dintîi spre fereastră. Și toți au văzut leul culcat pe care primul martor, desenîndu-l cu degetul, i-a ajutat să-l recunoască.

Apoi tatăl meu i-a lăsat deoparte și, împingîndu-l spre fereastră :

— Ce formă de nor se desenează ?

Celălalt a privit îndelung :

— Un chip surîzător, a răspuns, în sfîrșit.

— Arată-l acestora.

Şi toţi au văzut chipul surîzător pe care cel de-al doilea martor, trasîndu-l cu degetul, i-a ajutat să-l recunoască.

Apoi tatăl meu a dus toată adunarea departe de ferestre.

— Străduiţi-vă să vă puneţi de acord asupra imaginii pe care o lasă să se vadă norul, le-a spus.

Dar s-au certat fără folos, căci chipul surîzător era prea evident pentru unii şi leul culcat — pentru ceilalţi.

— Evenimentele, le-a spus tatăl meu, nu au, de asemenea, decît forma pe care creatorul lor le-o va acorda. Şi toate formele sînt adevărate împreună.

— Înţelegem, atunci cînd e vorba despre nor, i s-a obiectat, dar nu şi despre viaţă... Căci dacă se ridică zorii luptei, iar armata e de plîns faţă de puterea adversarului tău, nu stă în puterea ta să influenţezi rezultatul luptei.

— Desigur, a răspuns tatăl meu. Aşa cum norul se întinde în spaţiu, evenimentele se întind în timp. Am nevoie de timp pentru a le plămădi după chipul meu. Nu voi schimba nimic din ceea ce trebuie să se întîmple în seara aceasta, dar arborele de mîine va ieşi din sămînţa mea. Şi ea există astăzi. A crea nu înseamnă a descoperi o viclenie de astăzi, pe care întîmplarea ţi-a ascuns-o, pentru a cîştiga victoria. Ar fi fără viitor. Nici un drog care să-ţi marcheze o boală, căci cauza bolii ar rămîne. A crea înseamnă a face victoria sau vindecarea la fel de necesare ca înălţarea unui arbore.

Dar ei tot nu înţelegeau.

— Logica evenimentelor...

Atunci, în mînia lui, tatăl meu i-a insultat :

— Imbecili ! Vite castrate ! Istorici, logicieni şi critici, sînteţi putregai al morţii şi nu veţi înţelege niciodată nimic din viaţă.

S-a întors înspre primul ministru :

— Regele, vecinul meu, vrea să ne declare război. Iar noi nu sîntem pregătiţi. Creaţia nu înseamnă a plămădi într-o singură zi armate care nu există. E o copilărie. Ci de a plămădi un rege, vecin al meu, care să aibă nevoie de dragostea noastră.

— Dar nu stă în puterea mea de a-l plămădi...

— Cunosc o dansatoare, i-a răspuns tatăl meu, la care mă voi gîndi dacă mă vei obosi. Mi-a cîntat aseară

deznădejdea unui îndrăgostit fidel și sărac care nu îndrăznește să-și mărturisească dragostea. L-am văzut plîngînd pe generalul-șef, care e bogat, plesnește de mîndrie și violează fetele. Ea mi l-a transformat în zece minute în acel înger de candoare, ale cărui scrupule și suferințe le încerca.

— Eu nu știu să cînt, a răspuns primul ministru.

CLXVII

CĂCI DACĂ POLEMIZEZI, ÎȚI VEI FACE DESPRE om o idee simplistă.

Acest popor își înconjură regele. Regele îl conduce înspre un scop pe care tu îl judeci nedemn de om. Și polemizezi împotriva regelui.

Dar sînt mulți cei care trăiesc de pe urma regelui și pe care-i cîștigi de partea ta. Nu s-au gîndit la rege în această lumină, căci există alte motive de a iubi sau de a tolera un rege. Și iată că tu îl ridici împotriva lor înșile și împotriva pîinii copiilor lor.

Ei te vor urma cu greutate, renegîndu-și regele, și vor avea conștiința încărcată, căci existau alte motive de a-l iubi și a-l tolera pe rege, căci era, de asemenea, de datoria lor de a-și hrăni copiii, și între două datorii nu există balanță care să te împace. Or, dacă tu vrei să însuflețești omul atunci cînd el se înglobează în îndoieli și nu știe încotro s-o apuce, trebuie să-l eliberezi. Și a-l elibera înseamnă a-l exprima. Și a-l exprima înseamnă a-i descoperi acel limbaj care este cheie de boltă a aspirațiilor sale contradictorii. Dacă te așezi între contradicții, așteptînd să treacă, vei muri așteptînd. Sau dacă sporești aceste contradicții, te va părăsi dezgustat.

Un altul nu te va urma. Dar îl obligi să se justifice în proprii-i ochi, căci argumentele tale au avut efect. Și-l obligi să construiască argumente la fel de solide, care să le ruineze pe ale tale. Ele există întotdeauna, căci rațiunea merge încotro dorești. Doar spiritul domină. Iar acum, dacă el s-a definit, exprimat și întărit ca o carapace de dovezi, nu-l vei mai putea lua în stăpînire.

Cît despre regele care nu se gîndea decît vag să-și ridice poporul împotriva ta, îl constrîngi să acționeze. Și iată-l că face apel la cantorii, istoricii, logicienii, pro-

fesorii, cazuiștii și comentatorii imperiului său. Și aceștia fabrică despre tine o imagine strîmbă, și aceasta e oricînd posibil. Și cel de-al treilea, care te ascultase fără a se putea hotărî, care e plin de bunăvoință, iată că-și află credința în acest monument de logică pe care tu i-ai obligat să-l construiască. Imaginea ta strîmbă îl scîrbește și se alătură regelui lui. Împăcat, în sfîrșit, prin această imagine pură a unui adevăr.

Trebuia să lupți nu împotrivă, ci pentru. Căci omul nu este simplu, așa cum credeai. Și regele însuși gîndește la fel ca tine.

CLXVIII

TU SPUI: „MĂ POT FOLOSI DE CEL CARE ÎMI este partizan. Dar pe celălalt, care mi se opune, îl trec din comoditate în tabăra cealaltă și nu pretind să acționez asupra lui decît prin război".

Făcînd aceasta, îți înăsprești și călești adversarul.

Iar eu îți spun că prieten și dușman sînt cuvinte fabricate de tine. Care, desigur, specifică ceva, ca de pildă a-ți defini ceea ce se va întîmpla dacă vă veți întîlni pe un cîmp de luptă, dar un om nu este condus de un singur cuvînt, și nu cunosc dușmani care-mi sînt mai apropiați decît prietenii, alții care-mi sînt mai utili, alții care mă respectă mai mult. Iar posibilitățile mele de acțiune asupra omului nu sînt legate de poziția sa verbală. Aș spune chiar că acționez mai bine asupra dușmanului decît asupra prietenului meu, căci cel care merge în aceeași direcție cu mine îmi oferă mai puține prilejuri de întîlnire și schimb decît cel care merge împotriva mea, și nu lasă să-i scape nici o mișcare de-a mea, nici o vorbă, căci depinde de ele.

Dar, desigur, nu voi acționa în același fel asupra unuia și a celuilalt, căci trecutul meu l-am primit moștenire și nu am puterea de a schimba ceva în el. Dacă ocup acest ținut înfrumusețat de un fluviu și de un munte și sînt obligat să bat război în el, ar fi absurd să mă plîng de poziția muntelui sau de direcția fluviului. De la nici un cuceritor sănătos la minte nu ai cules aceste lamentări. Dar mă voi folosi de fluviu ca de un fluviu și de munte ca de un munte. Situat aici, îmi va

fi, poate, de mai puțin folos decît mi-ar fi fost în altă parte, așa cum adversarul, dacă e puternic, mă va favoriza, desigur, mai puțin decît un aliat. Dar la fel de bine poți regreta că nu te-ai născut într-o altă epocă, sau în fruntea unui alt imperiu, ceea ce e zădărnicie a visului. Dar dat fiind ceea ce este și de care trebuie să țin seama, înseamnă că dispun de aceeași putere de acțiune asupra adversarului ca și asupra prietenului meu. Această acțiune fiind într-un sens mai mult sau mai puțin favorabilă, în celălalt mai mult sau mai puțin defavorabilă. Dar dacă trebuie să acționezi asupra acului unei balanțe, adică să te manifești printr-o acțiune sau printr-o forță, sînt echivalente acțiunile care constau fie în a ridica o greutate de pe platanul din dreapta, fie în a adăuga o greutate pe cel din stînga.

Dar tu pornești dintr-un punct de vedere moral care n-are nimic de-a face cu aventura ta, și pe cel care te-a jignit, insultat sau trădat îl condamni, și-l respingi, și-l obligi să te jignească, să te insulte sau să te trădeze și mai grav mîine. Eu mă folosesc chiar și de cel care m-a trădat, ca de un trădător, căci el e piesă pe o tablă de șah și pot să mă sprijin pe el pentru a-mi concepe și organiza victoria. Căci a-mi cunoaște adversarul nu este deja o armă ? Și mă voi folosi apoi de victoria mea pentru a-l spînzura.

CLXIX

DACĂ SOȚIEI TALE ÎI ADRESEZI ACEST reproș :

— Nu erai aici cînd te așteptam.

Ea îți răspunde :

— Cum aș fi putut să fiu aici, cînd mă aflam la vecina noastră ?

Și este adevărat că se afla la vecina ta.

Dacă medicului îi spui :

— De ce nu erai acolo unde încercam să trezim copilul înecat ?

El îți răspunde :

— Cum aș fi putut să fiu acolo, de vreme ce îl îngrijeam în altă parte pe bătrînul acela ?

Și este adevărat că îl îngrijea pe bătrînul acela.

Dacă vreunui supus al imperiului îi spui :

— Pentru ce nu slujeai imperiul aici ?

El îţi răspunde :

— Cum aş fi putut să-l slujesc aici, de vreme ce acţionam dincolo ?

Şi este adevărat că acţiona dincolo.

Dar află că dacă nu vezi, în faptele oamenilor, arborele înălţîndu-se, înseamnă că nu există sămînţă, căci ea ar fi drenat în această direcţie necesară prezenţa femeii, gestul medicului, slujba supusului imperiului. Şi s-ar fi născut prin ei ceea ce doreai a face să se nască. Căci pentru omul care făureşte cuie, fie că făureşte acest cui sau altul, actul e acelaşi. Dar poate că este vorba despre cuiele corăbiei. Şi pentru tine, care te îndepărtezi pentru a vedea mai bine, el este naştere, nu dezordine.

Căci fiinţa nu are nici abilitate, nici slăbiciune, şi poate să rămînă necunoscută fiecăruia care participă la operă, în lipsa limbajului. Şi apare în fiecare după limbajul său specific.

Fiinţa nu ratează prilejurile. Se alimentează, construieşte, converteşte. Fiecare poate s-o ignore, căci nu cunoaşte decît logica proprie nivelului la care se află (Femeia : ocuparea timpului, nu dorinţa de a fi acasă).

Nu există slăbiciune în sine. Căci orice act e justificabil. În acelaşi timp nobil sau nu, după unghiul din care priveşti. Există slăbiciune faţă de fiinţă sau slăbiciune a fiinţei. Fiecare poate avea motive nobile pentru a nu acţiona într-o anumită direcţie. Nobile şi logice. Aceasta înseamnă că fiinţa nu l-a absorbit cu destulă putere. Asemenea celuilalt, care în loc să forjeze cuie, sculptează pietre. Şi trădează corabia.

Nu voi asculta raţiunile comportamentului tău : tu eşti lipsit de limbaj.

Sau, mai exact, există un limbaj al prinţului, apoi unul al arhitecţilor săi, apoi al şefilor de echipă, apoi al făuritorilor de cuie, apoi al salahorilor.

Pe acest om îl plăteşti pentru munca lui. Îl plăteşti destul de scump pentru ca el să-ţi fie recunoscător nu atît pentru serviciile materiale, cît pentru omagiul făcut meritelor sale, căci nu există preţ al sculpturii sale sau al riscului vieţii sale pe care să-l poată considera exagerat. Sculptura valorează atît cît plăteşti pe ea.

Și iată, cu banii tăi ai cumpărat nu numai sculptura, ci și sufletul sculptorului.

Este bine să consideri ca fiind lăudabilă munca de pe urma căreia trăiești. Căci acea muncă este pîinea copiilor tăi. Și nu poate fi josnică, de vreme ce se transformă în rîsete de copii. Astfel, acela slujește tiranului, dar tiranul slujește copiilor. Și în acest fel confuzia s-a introdus în comportamentul oamenilor, și nu poți să-l judeci cu limpezime.

Îl poți judeca doar pe acela ce trădează ființa care ar fi putut să-i canalizeze actele și să-l facă să aleagă, dintre pași ce se aseamănă, pe acela care trebuie făcut.

Astfel, omul fixează o piatră de alta. Actul său este acesta. Plătit cu acest preț. Costînd atîta oboseală. Și el nu vede în aceasta decît sacrificiu consimțit pentru fixarea pietrelor. Nu ai nimic să-i reproșezi, dacă ea nu este piatră a unui templu.

Ai creat dragostea de templu pentru ca înspre templu să se îndrepte dragostea îmbinării pietrelor.

Căci ființa tinde să se hrănească și să se înalțe.

Trebuie să vezi mulți oameni pentru a o cunoaște. Și diferiți. Așa vei vedea corabia în cuie, pînze și scînduri.

Ființa nu este accesibilă rațiunii. Sensul său este de a fi și de a tinde. Ea devine rațiune la nivelul actelor. Dar nu dintr-o dată. Căci altfel nici un copil n-ar supraviețui, căci el este atît de slab față de lume. Nici cedrul împotriva deșertului. Cedrul se naște împotriva deșertului pentru că-l absoarbe.

Comportarea nu ți-o bazezi în primul rînd pe rațiune. Pui rațiunea în slujba ei. Nu cere adversarului tău să facă dovadă de rațiune mai mult decît tine. Nu este logică decît opera încheiată, expusă în spațiu și în timp. Dar pentru ce este expusă în acest fel, și nu în altul? Pentru ce acesta i-a fost călăuză, și nu un altul? Nu a fost decît acțiune a întîmplării. Dar cum se face că întîmplarea, în loc să risipească arborele în vînt, îl întărește împotriva a toate ce-l apasă?

Dai naștere la ceea ce crezi de cuviință. Căci faci să se nască ființa, definind-o. Iar ea caută să se hrănească, să se perpetueze și să se înalțe. Încearcă să facă să-i devină propriu ceea ce nu-i aparține. Admiră bogăția omului. Și iată-l că se consideră bogat și, deși, poate,

nu se gîndea la aceasta, va fi absorbit în a-şi spori bogăţiile. Nu încerca să transformi omul în altceva decît este. Căci, fără îndoială, raţiuni puternice, împotriva cărora nu poţi să faci nimic, îl obligă să fie aşa cum este, şi nu altfel. Dar îl poţi transforma în ceea ce este, căci omul e greu de substanţă. Tu eşti cel care trebuie să alegi din el ceea ce-ţi place. Şi să faci desenul a ceea ce ai ales, astfel încît să pară evident tuturor şi lui însuşi. Şi văzînd imaginea, el o va accepta, căci o accepta şi înainte, chiar fără ca pasiunea să-l ajute. Şi, odată imaginea primită în el şi devenită el însuşi, va trăi viaţa fiinţelor care caută să se perpetueze şi să se înalţe.

Căci acela dă stăpînului de sclavi o parte de muncă şi o parte de refuz de a munci. Aşa e viaţa, căci el ar fi putut, desigur, să muncească mai mult sau să muncească mai puţin. Dacă vrei acum ca o parte s-o devoreze pe cealaltă, ca munca să devoreze refuzul de a munci, vei spune omului : „Tu, care accepţi munca în ciuda amărăciunii, pentru că numai în această muncă îţi regăseşti demnitatea şi exerciţiul creaţiei, ai dreptate, căci trebuie să creezi acolo unde se poate crea. Nu foloseşte la nimic să regreţi că stăpînul nu e altul. El este, aşa cum este epoca în care te-ai născut. Sau muntele din ţara ta...“.

Şi n-ai urmărit ca el să muncească mai mult, nici n-ai dat amploare contradicţiei ce-l frămîntă. Dar i-ai oferit un adevăr care împacă cele două părţi ale sale în fiinţa care te interesa. Aceasta va înainta, va creşte, iar omul va merge la muncă.

Sau poate vrei să vezi partea de refuz de a munci devorînd partea de muncă. Şi îi vei spune :

„Tu eşti acela care, în ciuda biciului şi a şantajului pîinii, nu acorzi muncii care ţi se cere decît partea fără de care ai muri. Cît curaj în comportarea ta ! Şi cîtă dreptate ai, căci, dacă vrei ca stăpînul să fie vulnerabil, nu ai alt mijloc decît de a-ţi închipui dinainte că eşti învingător. Ceea ce nu tolerezi în inima ta e salvat. Iar logica nu guvernează creaţia“.

Şi n-ai urmărit ca el să muncească mai puţin, nici n-ai dat amploare contradicţiei ce-l frămîntă. Dar i-ai oferit un adevăr care împacă cele două părţi ale sale

în ființa care te interesa. Aceasta va înainta, va crește, iar omul se va revolta.

Iată pentru ce nu am dușmani. În dușman văd prietenul. Iar el îmi devine prieten.

Iau toate părțile. Nu am de ce să schimb părțile. Ci le leg printr-un alt limbaj. Și aceeași ființă se va purta altfel.

Tot ceea ce-mi vei aduce din materialele tale voi spune că este adevărat. Și voi spune că imaginea pe care o compun este regretabilă. Iar dacă imaginea mea le absoarbe mai bine, și ea evoluează după dorința mea, vei fi al meu.

Iată pentru ce spun că ai dreptate să construiești un zid în jurul izvoarelor. Dar iată alte izvoare, pe care nu le poți cuprinde. Și ființa ta îți impune să dărîmi zidul pentru a-l reclădi. Dar îl clădești deasupra mea, iar eu devin sămînță în interiorul zidurilor tale.

CLXX

CONDAMN VANITATEA, DAR NU ȘI ORGOLIUL

tău, căci dacă dansezi mai bine decît altul, pentru ce te-ai denigra umilindu-te în fața celui ce dansează prost ? Există o formă de orgoliu care e dragoste față de dansul bine dansat.

Dar dragostea față de dans nu înseamnă și dragostea față de tine, care dansezi. Tu îți afli sensul în opera ta, nu opera este aceea care se mîndrește cu tine. Și nu vei fi niciodată perfect, decît în moarte. Doar femeia vanitoasă își întrerupe sensul pentru a se contempla și se absoarbe în adorația propriei sale ființe. Ea nu are nimic de primit de la tine, în afara aplauzelor tale. Dar noi dispreţuim asemenea pofte, noi, eterni nomazi ai mersului înspre eternitate, căci nimic nu se poate satisface.

Femeia vanitoasă s-a oprit în ea însăși, crezînd că lumea a prins chip înaintea clipei morții. Iată pentru ce nu mai are nimic de dat sau de primit, asemenea unui mort.

Umilința inimii îți cere nu să te umilești, ci să te deschizi. Aceasta este cheia transformărilor. Doar atunci poți să dăruiești și să primești. Iar aceste două cuvinte

nu le pot distinge unul de celălalt, căci alcătuiesc același drum. Umilința nu înseamnă supunere față de oameni, ci față de divinitate. Asemenea pietrei, supusă nu pietrelor, ci templului. Atunci cînd slujești, creația este cea pe care o slujești. Mama este umilă în fața copilului și grădinarul în fața trandafirului.

Eu, regele, mă voi supune fără rușine învățăturii plugarului. Căci el știe despre arat mai mult decît un rege. Și fiindcă-i recunoscător că mă învață, îi voi mulțumi fără a mă simți dezonorat. Căci e normal ca știința muncii pămîntului să meargă de la un plugar înspre rege. Dar, disprețuind orice vanitate, nu-i voi cere să mă admire. Căci judecata merge de la rege înspre plugar.

Ai întîlnit-o, în cursul vieții tale, pe aceea care se credea idol. Ce ar putea să primească de la dragoste ? Totul, pînă și bucuria ta de a o reîntîlni devine pentru ea omagiu. Dar cu cît omagiul este mai costisitor, cu atît el are mai multă valoare : ea ar gusta cu mai multă plăcere deznădejdea ta.

Ea devorează fără a se hrăni. Pune stăpînire pe tine pentru a te arde întru gloria ei. E asemenea unui cuptor de crematoriu. Se îmbogățește, în avariția ei, cu capturi vane, crezînd că își va afla bucuria în această movilă de trofee. Dar nu admiră decît cenușă. Căci folosul adevărat al darurilor tale era drum de la unul înspre celălalt, și nu captură.

Fiindcă în darurile tale ea vede gajuri, se va păzi de a-ți da ceva în schimb. În lipsa elanurilor ce te-ar copleși, în falsa ei rezervă, va pretinde că viața împreună o scutește de semne de dragoste. Este semn al neputinței de a iubi, nu al distincției iubirii. Sculptorul, dacă disprețuiește lutul, frămîntă vînt. Dacă iubirea ta disprețuiește semnele iubirii, sub pretextul de a atinge esența, ea nu mai este decît vocabular. Vreau să-mi dăruiești dorințe, și cadouri, și dovezi. Ai putea să iubești domeniul dacă ai exclude din el, ca nefolositoare și prea specifice, moara, turma, casa ? Cum să construiești dragostea, care e imagine citită în țesătură, dacă nu există țesătură pe care ea să fie scrisă ?

Căci nu există catedrală fără ceremonial al pietrelor.

Și nu există iubire fără ceremonial al iubirii. Esența arborelui n-o voi atinge decît dacă el a frămîntat cu răbdare pămîntul după ceremonialul rădăcinilor, al trun-

chiului și al ramurilor. Și iată că există, unic. Acest arbore, și nu altul.

Dar aceea dispreţuieşte schimburile din care ar putea prinde viaţă. Ea caută în iubire un obiect capturabil. Și această iubire este lipsită de semnificaţie.

Ea crede că iubirea este cadou pe care-l poate închide în ea. Dacă o iubeşti, înseamnă că te-a cîştigat. Te închide în ea, crezîndu-se îmbogăţită. Dar iubirea nu este comoară pe care să pui stăpînire, ci obligaţie de-o parte și de cealaltă. Fruct al unui ceremonial acceptat. Imagine a drumului schimburilor de la unul la celălalt.

Aceea nu va prinde viaţă niciodată. Căci nu te poţi naște decît dintr-o reţea de legături. Va rămîne sămînţă avortată, fără a-și fi folosit puterea, uscată în suflet și în inimă. Va îmbătrîni, funebră, în vanitatea capturilor ei.

Căci nu poţi să-ţi atribui nimic. Nu eşti o ladă. Eşti nodul diversităţii tale. Asemenea templului, care este sens al pietrelor.

Părăsește-o. Nu poţi spera nici s-o înfrumusețezi, nici s-o îmbogăţeşti. Diamantul tău a devenit pentru ea sceptru, coroană și semn al dominaţiei. Pentru a admira, fie și doar o bijuterie, e nevoie de umilinţa inimii. Ea nu admira : ea rîvnea. Admiraţia pregăteşte iubirea, dar dorinţa pregăteşte dispreţul. Va dispreţui, în numele aceluia pe care-l stăpîneşte, toate celelalte diamante de pe pămînt. Și în felul acesta o vei despărţi și mai mult de lume.

O vei despărţi și de tine însuţi, căci acest diamant nu este drum de la tine înspre ea, nici de la ea către tine, ci tribut al robiei tale.

Iată pentru ce fiecare omagiu o va face mai aspră și mai solitară.

Spune-i :

„M-am grăbit, desigur, către tine, în bucuria de a te atinge. Ţi-am trimis mesaje. Te-am copleşit cu daruri. Pentru mine, dulceaţa iubirii era această opţiune pe care ţi-o doream asupra mea. Îţi acordam drepturi pentru a mă simţi legat. Am nevoie de rădăcini și de ramuri. Mă propuneam pentru a te asista. Așa cum fac cu trandafirul pe care-l cultiv. Mă supun trandafirului meu. Angajamentele pe care mi le iau nu jignesc nimic din demnitatea mea. Sînt dator iubirii mele.

Nu mi-a fost teamă să-mi iau angajamente. M-am propus singur, căci nimeni în lume nu mă poate opri. Dar te înșelai asupra chemării mele, căci ai citit în ea dependența mea : nu eram dependent. Eram generos.

Ai numărat pașii mei înspre tine, hrănindu-te nu cu iubirea mea, ci cu omagiul iubirii mele. Te-ai înșelat asupra semnificației solicitudinii mele. Voi pleca, deci, de la tine pentru a o onora pe aceea care este umilă și-mi va lumina iubirea. O voi ajuta să se înalțe doar pe aceea pe care iubirea mea o va înălța. Așa cum îl voi îngriji pe cel infirm pentru a-l vindeca, nu pentru a-l flata : am nevoie de un drum, nu de un zid.

Cereai nu iubire, ci un cult. Mi-ai tăiat drumul. Te-ai ridicat în calea mea asemenea unui idol. Nu am ce să fac cu această întîlnire. Căutam altceva.

Nu sînt nici idol de slujit, nici sclav pentru a sluji. Oricine mă va revendica îl voi repudia. Nu sînt obiect lăsat în gaj și nu am datorii la nimeni. Astfel, nimeni nu are datorii la mine : de la aceea care mă iubește primesc mereu și continuu.

De la cine ai cumpărat pentru a revendica această proprietate ? Nu sînt măgarul tău. Datorez, poate, Domnului să-ți rămîn credincios. Dar nu ție".

Același lucru despre imperiu, atunci cînd un soldat îi datorează viața. Nu este datorie față de imperiu, ci datorie față de Domnul. El poruncește ca omul să aibă un sens. Și sensul acestui om este de a fi soldat al imperiului.

Același lucru despre santinelele care-mi datorează onoruri. Le pretind, dar nu opresc nimic pentru mine însumi. Prin mine, santinelele au datorii. Eu sînt nod al datoriei santinelelor.

Același lucru despre iubire.

Dar dacă o vei întîlni pe aceea care roșește și se bîlbîie, și care are nevoie de daruri pentru a învăța să surîdă, căci de sînt pentru ea vînt de mare și nu captură, atunci mă voi transforma în drum ce o eliberează.

Nici nu mă voi umili, nici n-o voi umili în iubire. Voi fi în jurul ei asemenea spațiului și în ea — asemenea timpului. Îi voi spune : „Nu te grăbi să mă cunoști, nimic din mine nu trebuie cunoscut. Sînt spațiu și timp în care te vei împlini".

Dacă ea are nevoie de mine, ca sămînța de pămînt pentru a se face arbore, nu o voi înăbuși prin vanitatea mea.

Nici nu o voi onora pentru ea însăși. O voi brăzda adînc cu ghearele iubirii. Dragostea mea va fi pentru ea vultur cu aripi puternice. Și nu pe mine mă va descoperi, ci, prin mine, văile, munții, stelele, zeii.

Nu este vorba despre mine. Eu nu sînt decît cel care transportă. Nu este vorba despre tine : tu nu ești decît potecă înspre cîmpii, la răsăritul zilei. Nu este vorba despre noi : noi sîntem, împreună, trecere a Domnului, care se folosește pentru o clipă de generația noastră.

CLXXI

URĂ NU FAȚĂ DE NEDREPTATE, CĂCI EA ESTE moment de trecere și devine dreaptă.

Ură nu față de inegalitate, căci ea este ierarhie vizibilă sau invizibilă.

Ură nu față de disprețul pentru viață, căci dacă te supui unei imagini mai presus de tine însuți, darul vieții tale devine împlinire.

Ci ură față de arbitrariul permanent, căci el ruinează sensul însuși al vieții, care este acela de a dăinui în obiectul împlinirii tale.

CLXXII

VEI CITI ÎN PREZENT FIINȚA CARE VEI FI. O vei enunța. Ea va da sens oamenilor și actelor lor. Nu le va pretinde nimic mai mult decît ceea ce dau și dădeau și ieri. Nici mai mult curaj, nici mai puțin curaj, nici mai multe sacrificii, nici mai puține sacrificii. Nu e vorba de a înfiera o parte oarecare din ei înșiși. Nici de a schimba ceva din ei. Nu e vorba decît de a-i enunța. Căci din părțile lor poți clădi orice construcție ai vrea. Iar ei doresc această enunțare, neștiind ce pot face cu părțile ce-i compun.

Dar ești stăpînul celor pe care-i enunți. Căci îl con-

 duci pe acela care-și caută obiectul atunci cînd el nu

găsește nici drumul, nici rezolvarea. Căci omul este dominat de spirit.

Îi privești nu ca un judecător, ci ca un zeu ce-i conduce. Îi dai fiecăruia locul lui și-i ajuți să se împlinească. Restul va veni de la sine. Căci tu ai creat ființa. De-acum înainte, ea se va hrăni și va schimba după chipul ei restul lumii.

CLXXIII

NU ERA NIMIC, DECÎT O BARCĂ PIERDUTĂ ÎN depărtare pe întinsul liniștit al mării.

Există, fără îndoială, Doamne, o altă ordine în care pescarul acela în barca sa mi-ar părea flacără de fervoare sau nod de mînie, trăgîndu-și din apă pîinea dragostei, din cauza soției și a copiilor, sau salariul foamei. Sau, poate, nu s-ar arăta răul care îl ucide și care îi umple ființa și-l arde.

Micime a omului ? Unde o vezi ? Nu iei măsura omului cu un lanț de topograf. Dimpotrivă, atunci cînd intru în barcă, totul devine imens.

E de ajuns, Doamne, ca să mă pot cunoaște, să arunci în mine ancora durerii. Tragi de frînghie și mă trezesc.

Omul din barcă este, poate, supus nedreptății ? Nimic din spectacol nu se schimbă. Aceeași barcă. Aceeași liniște a apelor. Aceeași moleșeală a zilei.

Ce pot să primesc de la oameni, dacă nu devin umil pentru ei ?

Doamne, leagă-mă de arborele căruia îi aparțin. Sînt lipsit de sens dacă sînt singur. Să fiu sprijin altora. Să mă sprijin de alții. Ierarhiile tale să mă constrîngă. Aici sînt învins și trecător.

CLXXIV

ȚI-AM VORBIT DESPRE BRUTARUL CARE frămîntă aluatul de pîine și, atîta timp cît acesta îi cedează, înseamnă că nimic nu vine. Dar iată ora cînd aluatul se leagă. Și mîinile descoperă în masa informă linii de forță, și tensiuni, și rezistențe. Se dezvoltă în aluat o musculatură de rădăcini. Pîinea pune stăpînire

pe aluat așa cum un arbore ia în stăpînire pămîntul.

Îți rumegi problemele și nimic nu se arată. Treci de la o soluție la alta, căci nu există nici una care să te satisfacă. Ești nefericit de a nu acționa, căci numai înaintarea e însufleţitoare. Și iată-te cuprins de dezgustul de a fi risipit și divizat. Te întorci atunci spre mine, ca să-ți rezolv contradicțiile. Și, desigur, le pot rezolva, alegînd o soluție împotriva celeilalte. Dacă vei fi captiv al învingătorului tău, îmi va fi permis să-ți spun : dacă te vei simplifica prin alegerea unei părți împotriva celeilalte, vei fi, desigur, gata pentru acțiune, dar vei afla pacea fanaticului, sau pacea temniței, sau pacea laşului. Căci curajul nu înseamnă a înainta lovindu-i pe purtătorii altor adevăruri.

Suferința ta te obligă să ieşi din condițiile suferinței tale. Dar trebuie să accepți suferința pentru a fi împins înspre ascensiunea ta. Chiar și simpla suferință a unui picior bolnav te obligă să te îngrijești și să refuzi putreziciunea bolii.

Dar pe cel care suferă de un picior și îl amputează mai degrabă decît să se străduiască să-i afle remediul, îl numesc nebun sau laș. Eu nu vreau să amputez omul, ci să-l vindec.

Iată pentru ce, de pe muntele de unde dominam orașul, am înălțat această rugă :

„Ei, Doamne, își așteaptă de la mine semnificația. Își așteaptă adevărul de la mine, Doamne, dar el nu e făurit încă. Luminează-mă. Frămînt aluatul ca să-i simt rădăcinile. Dar nimic nu se leagă încă și am conștiința necurată a nopților albe. Dar eu știu cît de leneș este fructul în a se arăta. Căci orice creație, pentru a se împlini, trebuie, înainte de orice, să se pătrundă de timp.

Ei îmi aduc dorințele și nevoile lor. Le îngrămădesc pe șantierul meu asemenea unor materiale din care eu trebuie să creez îmbinarea care să le absoarbă, templu sau corabie.

Dar nu voi sacrifica nevoile unora nevoilor celorlalți, măreția unora — măreției celorlalți. Pacea unora — păcii celorlalți. Îi voi supune pe toți unii altora, astfel încît să devină templu sau corabie.

Căci mi-am dat seama că a supune înseamnă a primi și a așeza. Supun pietrele templului, și ele nu mai

rămîn în vrac pe șantier. Și nu există cui care să nu fie de folos corăbiei.

Nu-i voi asculta pe cei mai numeroși, căci ei nu văd corabia, care se află deasupra lor. Dacă făuritorii de cuie ar fi mai numeroși, ei i-ar supune pe tăietorii de scînduri adevărului făuritorilor de cuie și corabia nu s-ar mai naște.

Nu voi crea pacea mușuroiului de furnici printr-o alegere fără sens a călăilor și a închisorilor, deși după aceasta ar fi pace, căci, odată creat de către furnicar, omul ar fi om pentru a trăi în furnicar. Dar puțin mă interezează a perpetua specia, dacă ea nu transportă bagaje. Vasul, desigur, este mai urgent, dar licoarea este aceea care-i dă preț.

Nici nu voi concilia. Căci a concilia înseamnă a satisface josnicia unui amestec călduț în care s-au împăcat băuturi reci și fierbinți. Și vreau să salvez oamenii cu savoarea lor. Căci tot ceea ce caută este bine să fie aflat, toate adevărurile lor sînt evidente. Eu trebuie să creez imaginea care să-i absoarbă. Căci măsura comună a adevărului tăietorilor de scînduri și a adevărului făuritorilor de cuie este corabia.

Dar va veni ora, Doamne, cînd îți va fi milă de suferința mea, din care n-am refuzat nimic. Căci eu lupt pentru liniștea care domnește asupra contradicțiilor absorbite, și nu pentru pacea partizanului, care e făcută jumătate din dragoste, jumătate din ură.

Atunci cînd mă revolt, Doamne, înseamnă că încă n-am înțeles. Atunci cînd arunc în închisoare sau execut, înseamnă că încă nu știu să-i cuprind pe toți sub veșmîntul meu. Căci cel care-și creează un adevăr fragil, ca, de pildă, a prefera libertatea constrîngerii sau constrîngerea libertății, neputînd să domine un limbaj van, în care cuvintele se opun, se simte fierbînd de mînie atunci cînd este contrazis. Dacă strigi tare, înseamnă că limbajul tău este insuficient și că încerci să acoperi glasul celorlalți. Dar cum, Doamne, m-aș putea revolta dacă am ajuns pe muntele tău și mi-a apărut imaginea în cuvintele trecătoare ? Pe cel care va veni la mine îl voi primi. Pe cel care se va agita împotriva mea îl voi înțelege în greșeala lui și-i voi vorbi cu blîndețe, ca să se îndrepte. Și nimic din această blîndețe nu va fi concesie sau lingușire, ci doar va însemna că în el

am citit atît de limpede patetismul dorinței. Făcînd-o dorința mea, căci și pe el l-am absorbit în întregime. Mînia nu te orbește : ea se naște din orbire. Te revolți împotriva aceleia care-și dă pe față furia. Dar dacă-și deschide haina și-ți arată cancerul, o ierți. Pentru ce te-ai revolta împotriva acestei desperări ?

Pacea la care meditez se cîștigă prin suferință. Accept cruzimea nopților albe, căci eu merg înspre tine, care ești enunț, dispariție a întrebărilor și liniște. Sînt arbore ce crește încet, dar sînt arbore. Și mulțumită ție, voi absorbi apa pămîntului.

Ah, am înțeles, Doamne, că spiritul domină inteligența ! Căci inteligența examinează materialele, dar numai spiritul știe să vadă corabia. Și dacă am creat imaginea, îmi vor împrumuta inteligențele lor pentru a îmbrăca, a sculpta, a întări, a demonstra imaginea pe care o voi fi creat.

Pentru ce m-ar refuza ? Eu n-am adus nimic care să-i înfrîneze, ci i-am eliberat, pe fiecare în iubirea lui.

Pentru ce tăietorul de scînduri ar tăia mai puțin dacă scîndura este scîndură de corabie ?

Chiar și cei indiferenți, care nu-și aflaseră locul, se vor converti în iubirea față de mare. Căci orice ființă caută să convertească și să absoarbă în sine ceea ce se află împrejur.

Și cine ar putea să prevadă viitorul oamenilor, dacă nu știe să privească o corabie ? Căci materialele nu-ți spun nimic despre viitorul lor. Ele nu s-au născut încă, dacă nu s-au născut într-o ființă. Dar, odată asamblate, pietrele pot acționa asupra inimii omului prin marea densă a liniștii. Atunci cînd pămîntul este drenat de sămînța cedrului, știu să prevăd comportamentul pămîntului. Iar de cunosc arhitectul și materialele șantierului, știu către ce tinde și că se vor îndrepta spre insule îndepărtate".

CLXXV

TE VREAU BINE ÎNTEMEIAT ȘI NECLINTIT. Te vreau credincios. Căci a fi credincios înseamnă, în primul rînd, a fi față de tine însuți. Trădarea nu-ți va aduce nimic, căci nodurile, care te vor conduce, te vor

însufleți, îți vor da sens și lumină, sînt greu de legat. Ca și pietrele templului. Nu le risipesc în fiecare zi pentru a încerca temple mai frumoase. Dacă-ți vinzi domeniul pentru un altul, poate mai bun în aparență, ai pierdut ceva din tine ce nu vei mai regăsi. Pentru ce te plictisești în casa ta cea nouă ? Este mai comodă, îți oferă mai mult din ceea ce-ți doreai în mizeria celeilalte. Puțul tău îți obosea brațul și visai să ai o fîntînă. Iată-ți fîntîna. Dar îți lipsește scîrțîitul roții și apa scoasă din pîntecele pămîntului care sclipea cînd ajungea în lumina soarelui.

Și nu înseamnă că nu doresc ca tu să urci muntele, și să te înalți, și să prinzi formă, și să dorești în fiecare clipă să mergi înainte. Dar una este fîntîna cu care-ți împodobești casa — și care este victorie a mîinilor tale — și alta instalarea ta în cochilia altuia. Căci una sînt cîștigurile succesive în aceeași direcție, ca de pildă împodobirea templului, cîștiguri care sînt creștere a arborelui ce se dezvoltă după geniul său, și alta mutarea ta lipsită de iubire.

Nu am încredere în tine atunci cînd tranșezi într-un fel sau altul, căci pierzi bunul tău cel mai prețios, care nu aparține lucrurilor, ci înțelesului lucrurilor.

Întotdeauna emigrații mi-au părut triști.

Îți cer să-ți deschizi sufletul, căci riști să fii înșelat de cuvinte. Acela și-a aflat sensul în călătorie. Merge de la o escală la cealaltă și nu spune că sărăcește în felul acesta. Continuitatea sa este călătoria. Dar celălalt își iubește casa. Continuitatea sa este casa. Și dacă o transformă în fiecare zi, nu va fi fericit în ea. Cînd vorbesc despre sedentar, nu vorbesc despre acela care-și iubește casa. Vorbesc despre acela care n-o mai iubește, nici n-o mai vede. Căci casa ta, de asemenea, este victorie perpetuă, așa cum bine știe nevasta ta, care-o face să pară nouă în fiecare dimineață.

Te voi învăța, deci, despre trădare. Căci tu ești nod al relațiilor, și nimic altceva. Și exiști prin legăturile tale. Legăturile tale există prin tine. Templul există prin fiecare dintre pietre. O desprinzi pe aceasta : el se va nărui. Aparții unui templu, unui domeniu, unui imperiu. Iar ele sînt prin tine. Și nu tu ești cel ce trebuie să judece — așa cum judecă cei veniți din afară, și nu

se simt legaţi — cui aparţii. Atunci cînd judeci, tu eşti cel care-l judeci. Este povara ta, dar şi exaltarea ta.

Căci îl dispreţuiesc pe acela care îşi denigrează fiul atunci cînd acesta a greşit. Căci fiul său îi aparţine. Trebuie să-l certe şi să-l condamne — pedepsindu-se pe sine în felul acesta, dacă-l iubeşte — şi să-i impună adevărurile sale, dar nu să meargă din casă în casă, plîngîndu-se de el. Căci dacă se desolidarizează de fiul său, nu mai e tată, şi cîştigă în felul acesta acea odihnă care este de a fi mai puţin şi se aseamănă odihnei morţilor. Mi s-au părut întotdeauna săraci aceia care nu mai ştiau cu ce erau solidari. I-am observat întotdeauna căutîndu-şi o religie, un grup, un sens, şi făceau coadă pentru a fi primiţi. Nu există primire adevărată decît în rădăcini. Căci ceri să fii bine înfipt, împovărat de drepturi şi datorii, şi răspunzător. Dar nu iei în viaţă o sarcină de om aşa cum iei într-un şantier o sarcină de zidar la porunca unui stăpîn de sclavi. Transfug fiind, te goleşti.

Îmi place tatăl care, atunci cînd fiul său a greşit, ia dezonoarea asupra lui, intră în doliu şi face penitenţă. Căci fiul său îi aparţine. Dar fiindcă este legat de fiul său şi condus de dragostea pentru el, se va lăsa condus. Căci nu cunosc drum care să aibă o singură direcţie. Dacă refuzi să fii răspunzător de înfrîngeri, nu vei fi răspunzător nici de victorii.

Dacă o iubeşti pe femeia casei tale şi ea păcătuieşte, n-ai să te amesteci cu mulţimea pentru a o judeca. Ea îţi aparţine, şi te vei judeca în primul rînd pe tine însuţi, căci eşti răspunzător de ea. Ţara ta a fost înfrîntă ? Îţi cer să te judeci : îi aparţii.

Căci, desigur, vor veni martori străini în faţa cărora va trebui să roşeşti. Şi pentru a te spăla de ruşine, te vei desolidariza de greşelile sale. Dar trebuie să existe ceva cu care să fii solidar. Cu cei care au scuipat asupra casei tale ? Au avut dreptate, vei spune tu. Poate. Dar vreau să fii al casei tale. Te vei îndepărta de acei care scuipau. Nu trebuie ca tu însuţi să scuipi. Te vei întoarce la tine : „Ruşine, vei spune, pentru ce sînt atît de urît înăuntrul vostru ?“. Căci dacă ei te acoperă de ruşine, iar tu accepţi ruşinea, tu îi poţi influenţa şi înfrumuseţa. Şi pe tine te vei înfrumuseţa în felul acesta.

Refuzul tău de a scuipa nu înseamnă că acoperi greșelile. Ci că ți le însușești, pentru a le ispăși.

Cei care se desolidarizează și amuțesc ei înșiși mulțimile : „Priviți această putreziciune, nu este a mea...". Dar nu există nimic cu care să fie solidari. Îți vor spune că sînt solidari cu omul, cu virtutea sau cu Domnul. Dar nu sînt decît vorbe goale, dacă nu înseamnă nod al legăturilor lor. Divinitatea coboară pînă în casă pentru a deveni casă. Și pentru cel umil, care aprinde lumînările, divinitatea este datoria de a aprinde lumînările. Iar pentru cel care este solidar cu oamenii, omul nu este simplu cuvînt al vocabularului său, omul înseamnă toți aceia de care este răspunzător. E prea ușor să evadezi și să preferi divinitatea aprinderii lumînărilor. Dar eu nu cunosc omul, ci oamenii. Nu libertatea, ci oameni liberi. Nu fericirea, ci oameni fericiți. Nu frumusețea, ci lucruri frumoase. Nu divinitatea, ci fervoarea lumînărilor. Și cei care caută esența altfel decît ca pe o naștere nu-și arată decît vanitatea și golul inimilor lor. Și nici nu vor trăi, nici nu vor muri, căci nu trăiești și nu mori prin cuvinte.

Cel care judecă, nemaifiind solidar cu nimic, judecă pentru el, și te împiedici de vanitatea lui ca de un zid. Căci este vorba de imaginea sa, nu de dragostea sa. Nu este vorba de el ca legătură, ci de el ca obiect admirat. Și aceasta nu are sens.

Dacă aceia care aparțin casei tale, domeniului tău, imperiului tău te acoperă de rușine, ai să pretinzi în mod fals că te proclami pur pentru a-i purifica, fiindcă ești de-al lor. Dar nu mai ești de-al lor în fața martorilor, nu te reabilitezi decît prin tine. Căci ți se va spune pe bună dreptate : „Dacă ei sînt ca tine, pentru ce nu sînt alături de tine să scuipe ?...". Îi înfunzi în rușinea lor și te hrănești din mizeria lor.

Desigur, cineva poate să fie indignat de josnicia, viciile, rușinea casei sale, a imperiului său și să evadeze pentru a căuta onoarea. Și este semn, căci le aparține, al onoarei alor săi. Ceva care a rămas viu în onoarea alor săi îl trimite. Este semn că alții tind să se întoarcă la lumină. Dar iată un lucru primejdios, căci are nevoie de mai multă virtute decît în fața morții. Va găsi martori care-i vor spune : „Tu vii din acea putreziciune !". Și dacă se privește, el va răspunde : „Da, dar eu am ieșit

de acolo". Iar judecătorii vor spune : „Cei care sînt curaţi ies din murdărie ! Cei care rămîn sînt putreziciune". Şi vei fi tămîiat, dar tu singur. Nu şi ai tăi, în tine. Îţi vei clădi gloria din gloria altora. Dar vei fi singur, asemenea vanitosului sau morţii.

Porţi cu tine, dacă pleci, un mesaj primejdios. Căci tu eşti semn al onoarei lor, fiindcă sufereai. Şi iată că tu îi deosebeşti de tine.

Nu poţi spera să fii credincios decît sacrificînd vanitatea imaginii tale. Vei spune : „Eu gîndesc ca ei, fără deosebire". Şi vei fi dispreţuit.

Dar nu va conta acest dispreţ, căci tu eşti parte din acest trup. Şi vei influenţa acest trup. Şi-l vei încărca de propriile tale înclinaţii. Şi-ţi vei primi onoarea din onoarea lor. Căci nu poţi spera nimic altceva.

Dacă, pe bună dreptate, îţi este ruşine, nu te arăta. Nu vorbi. Mistuie-ţi ruşinea. Excelentă această indigestie, care te va forţa să te refaci în casă la tine. Căci ea depinde de tine. Acela are mîinile şi picioarele bolnave : şi le taie, deci, pe toate patru. E nebun. Poţi să mori pentru a face ca ai tăi să fie respectaţi prin tine, dar nu să-i renegi, căci atunci tu însuţi eşti cel pe care îl renegi.

Bun şi rău în acelaşi timp, arborele tău. Nu-ţi plac toate fructele. Dar unele sînt frumoase. Este prea uşor să te felïciţi pentru cele frumoase şi să le renegi pe celelalte. Căci ele sînt aspecte diverse ale aceluiaşi arbore. Este prea uşor să alegi cîteva ramuri. Şi să le renegi pe celelalte. Fii mîndru de ceea ce e frumos. Iar dacă urîtul e mai mult prezent, taci. Tu eşti cel ce trebuie să pătrundă în trunchi şi să spună : „Ce trebuie să fac pentru a vindeca acest trunchi ?".

Pe cel care emigrează cu inima, poporul îl renegă, şi el însuşi îşi va renega poporul. Aşa trebuie să fie. Ai acceptat alţi judecători. Este bine, deci, ca şi tu să devii unul dintre judecătorii lor. Dar nu este pămîntul tău, şi vei muri.

Esenţa ta este cea care face răul. Greşeala ta este aceea de a distinge. Nimic nu poţi să refuzi. Locul tău nu este aici. Dar aceasta ţi se datorează ţie.

Îl reneg pe acela care-şi reneagă femeia, sau oraşul, sau ţara. Eşti nemulţumit de ele ? Dar faci parte din

ele. În ele, tu ești acela care tinde spre bine. Trebuie să-i antrenezi și pe ceilalți. Nu să-i judeci din exterior.

Căci există două judecăți. Cea pe care o faci ca judecător. Și cea pe care o faci asupra ta.

CLXXVI

„TOTUȘI, ÎMI SPUI TU, STRIGI ÎMPOTRIVA obiectelor, dar există obiecte care mă înalță. Și împotriva dragostei de onoruri, dar există onoruri prin care mă simt îmbogățit. Și unde este secretul, căci sînt și onoruri înjositoare".

Secretul este că nu există obiecte, nici onoruri, nici gajuri. Ele au valoare doar în lumina pe care le-o dă civilizația ta. Ele fac parte dintr-o structură. Și o îmbogățesc. Iar dacă tu slujești aceeași structură, ești îmbogățit prin ceea ce primești. Asemenea unei echipe, dacă este o adevărată echipă. Unul dintre ei a primit un premiu și fiecare din echipă se simte mai bogat în inimă. Iar cel care a luat premiul este mîndru pentru echipă și vine cu premiul sub braț, înroșindu-se, dar dacă nu există echipă, ci doar o sumă de membri, premiul va însemna ceva doar pentru cel care-l primește. Iar el îi va disprețui pe ceilalți, că nu l-au obținut ei. Și fiecare dintre ceilalți îl va invidia și-l va urî pe cel care a primit premiul. Căci fiecare a fost frustrat. Astfel, aceleași premii sînt obiect de înnobilare pentru cei dintîi, de degradare pentru ceilalți. Căci poți să te înalți doar prin ceea ce pune temelia căilor schimburilor tale.

Același lucru despre tinerii mei locotenenți, care visează să moară pentru imperiu, dacă-i fac căpitani. Cum ar putea aceasta să-i înjosească ? Vor fi mai eficace, mai sacrificați. Înnobilîndu-i, înnobilez ceva mai presus decît ei. Același lucru despre comandantul care va sluji mai bine corabia. În ziua în care îl numesc, însuflețirea lui îi va însufleți și pe căpitanii lui. Același lucru despre femeia fericită de a fi frumoasă din cauza omului pe care îl luminează. Un diamant o înfrumusețează. Și înfrumusețează dragostea.

Acela își iubește casa. E umilă. Dar el a trudit și a vegheat pentru ea. Îi lipsesc, totuși, cîteva covoare de

lînă fină sau ceainicul de argint care înseamnă ceaiul luat lîngă femeia iubită înaintea clipelor de dragoste. Și iată că într-o seară, după ce a trudit, a vegheat și a suferit, a intrat la negustor și a ales cel mai frumos covor, cel mai frumos ceainic, așa cum alegi obiectele unui cult. Și se întoarce roșu de mîndrie, căci va locui în această seară într-o adevărată casă. Și își invită toți prietenii să bea, pentru a sărbători ceainicul. Și vorbește în timpul banchetului, el, care de obicei e timid, și totul este emoționant. Căci omul e îmbogățit, va sacrifica mai mult casei sale, fiindcă ea este mai frumoasă.

Dar dacă nu există imperiu pe care să-l slujești, dacă omagiul, sau obiectul, sau onorul sînt pentru tine, este ca și cum ele ar fi aruncate într-o fîntînă goală. Căci tu înghiți. Și iată că ești tot mai avid și tot mai puțin sătul și mulțumit. Și nu înțelegi amărăciunea ce te cuprinde seara față de zădărnicia obiectelor pe care le-ai dorit atît. Vanitate a lucrurilor, spui tu, vanitate !...

Oricine strigă astfel a căutat să se slujească pe sine. Și, desigur, nu s-a găsit.

CLXXVII

CĂCI EU ÎȚI VOI VORBI, IAR TU VEI PRIMI DE la mine semn. Îți voi înapoia divinitățile. Unii au crezut în îngeri, în demoni, în genii. Și era de ajuns, pentru a acționa, ca ele să fie concepute. Așa cum, din clipa în care ai formulat-o, mila începe să colonizeze inima oamenilor. Aveai fîntîna. Nu numai ghizdul ros de generații, nu numai apa susurînd, nu numai provizia strînsă în rezervor asemenea fructelor în coș (și boii merg la adăpătoare să se umple de apa deja primită), nu numai apa, și susurul apei, și liniștea rezervei de apă, și răcoarea apei scurgîndu-ți-se în palmă, nu numai noaptea deasupra apei tremurătoare de stele, ci un zeu al fîntînii, astfel încît, în el, fîntîna să fie unică și, înșirîndu-se în această piatră și în cealaltă, în această margine, în acest jgheab și în această rigolă, și în această procesiune înceată a boilor, nu o vei pierde în materiale diverse. Căci trebuie să te bucuri de fîntîni.

Iar eu îți voi popula noaptea cu ele. Să te trezești cu gîndul la fîntînă, chiar dacă ea se află departe. Și ți se pare că, în felul acesta, sînt mai puțin rezonabil decît oferindu-ți diamantul pur sau un obiect de aur, care nici ele nu au valoare pentru folosul lor, ci pentru sărbătoarea promisă sau amintirea sărbătorii ? Așa cum stăpînul domeniului (care nu-i este de nici un folos în această clipă), dacă se plimbă de-a lungul drumului povîrnit, de țară, se simte totuși stăpîn, cu inima plină gîndindu-se la turme, și staule, și muncitorii încă adormiți, și migdalii ce abia-și arată florile, și recoltele grele de mîine care, toate, îi sînt nevăzute în această clipă, dar de care se simte răspunzător. Și aceasta numai ca efort al nodului divin ce leagă lucrurile și transformă domeniul într-o divinitate ce trece dincolo de ziduri și mări. La fel, în noaptea ta, chiar dacă mori de sete în deșert sau îți dai sufletul dezvelind un puț acoperit cu nisip, te vreau vizitat de zeul fîntînilor. Iar dacă îți spun doar că ele sînt inima melodioasă a merilor, și a portocalilor, și a migdalilor care trăiesc prin ele (și care mor atunci cînd ele tac), te vreau îmbogățit asemenea acelui soldat al meu pe care-l văd calm și sigur de el în lumina zorilor ce se ridică deasupra deșertului peste care m-am aplecat să-mi arunc sămînța, și aceasta doar pentru că undeva, departe, nefiindu-i de nici un folos în această clipă absentă, adormită, poate, și, deci, ca moartă pentru el, există o femeie pe care o iubește și al cărui glas, dacă i-ar fi permis să-l audă, ar fi un cîntec pentru inima lui.

Nu vreau să te văd omorîndu-ți zeii cei lipsiți de puteri, care vor muri asemenea acelor porumbei cărora nu le mai afli rămășițele. Căci nu vei ști nimic despre moartea lor. Vor exista și de-acum înainte ghizdul, și apa, și zgomotul apei, și cîrligul de cositor, și mozaicul, iar tu, care inventezi pentru a cunoaște, nu vei ști ce ai pierdut, căci n-ai pierdut nimic din suma materialelor decît viața lor.

Dovada este că eu pot să-ți aduc acest cuvînt în poemul meu, ca pe un dar. Pot să-l alătur altor zei, clădiți cu răbdare. Căci și satul tău devine unul, atunci cînd doarme, cu provizia sa de paie, și grîne, și unelte, și unica sa povară de dorințe, de pofte, de mînie, de milă, și acea bătrînă care va muri asemenea unui fruct

copt care părăsește arborele ce-i dădea viață, și acel copil care se va naște, și crima ce a fost comisă și-i tulbură substanța ca o boală, și incendiul de anul trecut, de care-ți amintești, căci ai luptat pentru a-l stinge, și casa de sfat a notabililor, care sînt atît de mîndri de a-și duce satul prin timp ca pe o corabie, deși nu este decît barcă de pescari, fără o soartă mare sub stele. Și iată că pot să-ți spun : „...fîntîna satului tău“, și astfel să-ți trezesc inima și să te învăț, puțin cîte puțin, acel marș înspre Domnul, care este singurul ce te poate mulțumi, căci din semn în semn îl vei atinge, pe el, care se citește dincolo de structura lucrurilor, el, sensul cărții căreia eu i-am scris cuvintele, el, înțelepciunea, el, care este, el, de la care tu primești totul, căci din ce în ce mai sus el leagă obiectele pentru a le da o semnificație, el, care este de asemenea zeu al satelor și al fîntînilor.

Poporul meu iubit, ți-ai pierdut mierea, care este nu a lucrurilor, ci a înțelesului lucrurilor, și iată că încă ești grăbit să trăiești, dar nu-ți mai afli drumul. L-am cunoscut pe acel grădinar care, murind, lăsa o grădină în paragină. Îmi spunea : „Cine-mi va tăia arborii... cine-mi va semăna florile... ?“. Cerea zile pentru a-și alcătui grădina, căci avea semințele florilor triate în rezerva sa de semințe, uneltele pentru a săpa pămîntul — în magazie și cuțitul de curățat arborii — prins la centură, dar ele nu mai erau decît obiecte risipite, ce nu slujiseră unui cult. Și tu, la fel, cu proviziile tale. Cu paiele tale, cu grînele, cu poftele tale, cu mila și certurile tale, cu bătrînele în pragul morții, și ghizdul fîntînii, și mozaicul, și apa susurînd, pe care încă n-ai știut să le topești, prin miracolul nodului divin ce leagă lucrurile și potolește, doar el, setea sufletului și a inimii, într-un sat și o fîntînă.

CLXXVIII

FĂRĂ A-I ASCULTA, I-AM AUZIT. UNII înțelepți, alții — nu. Și acelea care făceau rău de dragul răului. Căci nu aflau nici o bucurie în aceasta, decît
 căldura chipului lor și un sentiment obscur asemenea

mișcării panterei, care face să-i strălucească ghearele pentru a uimi.

Vedeam în ele ceva asemănător focului unui vulcan, care este putere fără întrebuințare și fără reguli. Dar din același foc clădești soarele. Și din soare — floarea. Și, din consecință în consecință, surîsul tău de mîine sau mișcarea înspre cea pe care o iubești și, astfel, semnificația oricărui lucru. Căci îți este de ajuns un pol pentru a te aduna și, din acel moment, începi să te naști.

Dar acelea nu sînt decît foc fără folos...

Arborele este somn aparent, și măsură, și răbdare, și parfum răspîndit în jur ca o domnie, deși ar putea sluji drept aliment pentru pulbere sau incendiu, irosindu-și pe veci puterile. Astfel, din tine, cu furiile tale reținute, și geloziile tale, și vicleniile tale, și această căldură a simțurilor care te face atît de dificil la venirea nopții, vreau să fac un arbore pașnic. Nu prin amputare, ci, așa cum sămînța salvează prin arbore soarele care altfel ar topi gheața și ar putrezi odată cu ea, prin sămînța spirituală care te va clădi în propriul tău înveliș, fără a refuza nimic din tine, fără a te amputa, fără a te ciunti, ci topind cele o mie de caractere ale tale în unitatea fa.

Iată pentru ce voi spune nu: „Vino la mine să te retez, să te reduc, să te modelez", ci: „Vino la mine să te fac să iei naștere în tine însuți". Tu îmi dai materialele tale în vrac, iar eu te înapoiez ție însuți, devenit unul și indivizibil. Nu eu sînt cel care pășesc în tine. Tu ești acela. Eu nu sînt nimic, decît măsura ta comună. Aceea care se gîndește să facă rău. Fiindcă te împinge spre rău cruzimea nopților fierbinți, cînd te întorci în așternut fără a te împlini, zdrobită, părăsită și înfrîntă. Santinelă distratră a unui oraș năruit. O văd cum nu știe ce să facă din materialele ei risipite. Cheamă cîntărețul și el îi cîntă: „Nu, spune ea, să plece!". Și cheamă un altul, apoi un altul. Și-i istovește. Apoi se ridică, obosită, și-și trezește prietena: „Ireparabilă plictiseală! Cîntecele nu pot să mă distreze...".

Și apoi dragostea, unul, și încă unul, și încă unul... îi jefuiește unul după altul. Căci își caută unitatea, și cum ar putea-o găsi? Nu e vorba de un obiect rătăcit printre obiecte.

Dar eu voi veni în tăcere. Voi fi cusătură invizibilă. Nu voi schimba nimic din materiale, nici măcar locul lor, dar le voi reda semnificaţia, îndrăgostit invizibil ce ajută la împlinire.

CLXXIX

INSTRUMENT MUZICAL FĂRĂ INTERPRET, minunîndu-te de sunetele pe care le scoţi. Am văzut cum copilul se înveseleşte ciupind corzile şi rîde de puterea mîinilor sale. Dar sunetele nu au importanţă, vreau să te văd transportîndu-te în tine. Dar nu ai nimic de transportat, căci, neglijîndu-ţi împlinirea, tu nu exişti. Şi ciupeşti corzile la întîmplare, în aşteptarea unui sunet mai straniu decît altul. Căci te frămîntă speranţa de a întîlni opera în drumul tău (ca şi cum ar fi vorba de un fruct ce trebuie aflat în afara ta) şi de a prinde poemul în captivitate.

Dar eu te vreau sămînţă bine întemeiată, care să absoarbă totul împrejur pentru poemul său. Vreau să ai un suflet clădit şi deja pregătit pentru iubire, nu să cauţi, în vîntul serii, vreo imagine care să te captureze, căci nu există nimic în tine ce poate fi capturat.

Astfel sărbătoreşti dragostea.

Astfel sărbătoreşti dreptatea. Nu lucrurile drepte. Şi cu uşurinţă vei deveni nedrept în ocazii particulare, pentru a o sluji.

Vei sărbători mila, dar cu uşurinţă vei deveni crud în ocazii particulare, pentru a o sluji.

Vei sărbători libertatea, şi vei îngrămădi în închisori pe aceia care nu cîntă ca tine.

Căci eu cunosc oameni drepţi, nu dreptatea. Oameni liberi, nu libertatea. Oameni însufleţiţi de dragoste, nu dragostea. Aşa cum nu cunosc nici frumuseţea, nici fericirea, ci oameni fericiţi şi lucruri frumoase.

Dar înainte de toate a trebuit să acţionez, să clădesc, să învăţ, să creez. După aceea vin recompensele.

Dar lor, întinşi în paturi de paradă, li se pare mai simplu să atingă esenţa fără a clădi în primul rînd di-

versitatea. Asemenea fumătorului de haşiş care-şi procură pentru cîteva parale beţii de creator.

Ei se aseamănă prostituatelor deschise oricărui vînt. Şi cine la va aduce vreodată dragostea ?

CLXXX

DISPREŢUIND OPULENŢA PÎNTECOASĂ, NU O tolerez decît dacă este condiţie a ceva mai important, aşa cum gospodăria rău mirositoare a vidanjorilor este condiţie a curăţeniei oraşului. Căci am aflat că nu există contrarii, iar perfecţiunea înseamnă moarte. Tolerez sculptorii mărunţi ca pe o condiţie a sculptorilor buni, prostul gust ca pe o condiţie a bunului gust, constrîngerea interioară ca pe o condiţie a libertăţii şi opulenţa ca pe o condiţie a unei înălţări ce nu este a ei sau pentru ea, ci a acelora şi pentru aceia pe care ea îi alimentează. Căci dacă, plătindu-le sculptorilor opera, ea îşi asumă rolul de rezervă necesară în care poetul va afla hrana din care va trăi, hrană care a fost furată din munca plugarului, fiindcă el nu primeşte în schimb decît un poem de care nici nu-i pasă sau o sculptură care, de multe ori, nu-i va fi nici măcar arătată şi astfel, în lipsa celui care fură, nu ar supravieţui sculptorii, puţin îmi pasă dacă această rezervă poartă un nume de om. El nu este decît vehicul, drum şi trecere.

Iar dacă îmi vei reproşa că depozitul de hrană este, în schimb, depozit al poemului, şi al sculpturii, şi al palatului, şi că astfel frustrează urechea sau ochiul poporului, îţi voi răspunde că, dimpotrivă, vanitatea pîntecosului îl va îndemna să-şi etaleze minunile, aşa cum este, evident, cazul palatului, dat fiind că o civilizaţie nu se bazează pe folosirea obiectelor create, ci pe căldura creaţiei, aşa cum se întîmplă — ţi-am vorbit deja despre ele — cu acele imperii care strălucesc prin arta dansului, deşi nici cel bogat în vitrinele sale, nici poporul în muzeul său nu închid dansul, căci din el nu-ţi poţi face provizii.

Iar dacă-mi vei reproşa că cel opulent, în nouă cazuri din zece, are gust vulgar şi favorizează poeţii de clar de lună, îţi voi răspunde că puţin îmi pasă, căci, dacă doresc floarea arborelui, am nevoie de arborele întreg

și, de asemenea, de efortul a zece mii de sculptori proști — pentru apariția singurului care contează. Pretind, deci, zece mii de depozite de prost gust față de unul singur, care știe să discearnă.

Dar, desigur, deși nu există contrarii, și deși marea este condiție a corăbiei, există corăbii care sînt devorate de mare. Și pot să existe pîntecoși care să fie altceva decît vehicul, drum și convoi, deci condiție, și care devorează poporul doar pentru plăcerea digestiei lor. Aceasta nu înseamnă că este obligatoriu ca marea să devoreze corabia, constrîngerea să devoreze libertatea, sculptorul prost să-l devoreze pe cel bun, iar opulența să devoreze imperiul.

Îmi vei cere aici să-ți descopăr prin logica mea un sistem care ne va salva de pericol. Și un asemenea sistem nu există. Nu întrebi cum trebuie așezate pietrele pentru ca ele să se îmbine într-o catedrală. Catedrala nu aparține nivelului pietrelor. Ea este a arhitectului, care și-a aruncat sămînța, iar aceasta absoarbe pietrele. Trebuie ca eu să exist și prin poemul meu să dau naștere pornirii spre divinitate, și atunci ea va absorbi fervoarea poporului, și grînele depozitului, și actele celui opulent și pîntecos, întru gloria Domnului.

Să nu crezi că mă interesează salvarea depozitului pentru că el poartă un nume. Nu salvez pentru el însuși mirosul neplăcut al vidanjorului. Acesta nu este decît drum, vehicul și convoi. Să nu crezi că mă interesează ura materialelor împotriva a orice se deosebește de ele. Poporul meu nu este decît drum, vehicul și convoi. Disprețuind muzica și lingușirile unora, ura și aplauzele celorlalți, slujindu-l prin ei doar pe Domnul, pe versantul muntelui meu unde mă aflu, mai solitar decît un mistreț al cavernelor, mai nemișcat decît arborele care, cu trecerea timpului, transformă pămîntul pietros în pumn de flori cu semințe pe care le împrăștie în vînt — și astfel zboară în lumină humusul orb —, situîndu-mă în afara falselor contradicții în ireparabilul meu exil, nefiind nici pentru unii împotriva celorlalți, nici pentru cei din urmă împotriva celor dintîi, dominînd clanurile, partidele, fracțiunile, luptînd pentru arbore împotriva elementelor arborelui și pentru elementele arborelui în numele arborelui, cine va protesta împotriva mea ?

CLXXXI

MI-AM DAT SEAMA CĂ NU PUTEAM SĂ-MI scot poporul la lumina adevărurilor decît prin acte, nu prin cuvinte. Căci viața, ca să-ți înfățișeze o imagine, trebuie construită asemenea unui templu. Ce poți să faci cu zile egale toate, ca niștre pietre bine aliniate? Spui, atunci cînd ești bătrîn: „Am dorit sărbătoarea părinților mei, i-am învățat pe fiii mei, le-am dat apoi soții, apoi pe unii, pe care Domnul mi i-a luat înapoi — căci are nevoie de ei pentru gloria lui — i-am înmormîntat cu cucernicie".

Căci tu ești asemenea seminței minunate care ridică pămîntul la rang de imn și îl oferă soarelui. Sau acel lan de grîu pe care-l ridici la rang de lumină în privirea iubitei ce-ți surîde și-ți alcătuiește apoi cuvintele rugăciunii. Iar eu, dacă îngrop semințe, este deja ca o rugăciune spusă seara. Eu sînt acela care înaintează încet, răspîndind grîul sub stele, și nu pot să-mi măsor rolul, căci sînt prea miop și nu văd mai departe de vîrful nasului. Din sămînță va ieși spicul, spicul se va transforma în carne de om, iar din om se va naște templul spre gloria Domnului. Și voi putea spune că grîul are puterea de a asambla pietrele.

Pentru ca pămîntul să se transforme în bazilică este de ajuns o sămînță purtată de vînt.

CLXXXII

ÎMI VOI TRASA BRAZDA, FĂRĂ A ÎNȚELEGE de la început. Pur și simplu, voi merge... Aparțin imperiului și el mie, fără să pot face deosebire. Neputînd aștepta nimic de la ceea ce n-am întemeiat înainte, tată al fiilor mei, care-mi aparțin. Nici generos, nici avar, nici sacrificîndu-mă, și totuși cerînd sacrificii, căci dacă mor pe ziduri, nu mă sacrific pentru oraș, ci pentru mine, care-i aparțin. Și, desigur, voi muri pentru ceea ce mă hrănește și de pe urma căruia trăiesc. Dar tu cauți ca pe un obiect de vînzare marile bucurii care la început ți-au fost date ca răsplată. Astfel, cetatea în inima nisipurilor devenea pentru tine floare sînge-

rie, bogată, și nu te mai săturai bucurîndu-te de parfumul ei. Rătăcind în largul pieţelor ei, aflîndu-ţi bucuria în grămezile colorate de legume, în piramidele de mandarine instalate asemenea capitalelor în provincia parfumului lor și, mai ales, în mirodeniile care au putere de diamant, căci doar cîteva boabe din acest piper dulce, pe care ţi l-au adus din ţinuturi îndepărtate procesiuni de corăbii sub steagurile lor, readuc în tine sarea mării, și gudronul porturilor, și mirosul curelelor de piele care în uscăciunea neiertătoare, atunci cînd mărșăluiai înspre miracolul mării, ţi-au înmiresmat caravanele. Iată pentru ce spun că ceea ce este impresionant în pieţele de mirodenii a fost creat de tine, prin bătăturile, zgîrieturile, tumefiaţiile propriei tale cărni.

Dar ce ai putea căuta aici dacă nu mai este vorba, așa cum arzi rezervele de ulei, de a face să-ţi cînte încă o dată victoriile ?

Ah, aici am gustat o dată din apa din El Ksour ! Îmi este de ajuns ceremonialul unei sărbători pentru ca o fîntînă să-mi fie imn...

Voi pleca. Voi începe fără fervoare, dar, făcînd din hambar escală a grînelor, nu mai știu să deosebesc depozitarea de consumarea grîului depozitat. Am vrut să mă așez și să gust pacea. Și iată că nu există pace. Și iată, recunosc că s-au înșelat aceia care voiau să mă instaleze deasupra victoriilor mele trecute, închipuindu-și că o victorie poate fi închisă și păstrată, cînd ea este asemenea vîntului care, dacă-l păstrezi, dispare.

Smintit acela care închidea apa în urnă fiindcă-i plăcea cîntecul fîntînilor.

Ah, Doamne ! Mă fac drum și vehicul. Merg și vin. Îmi fac munca de cal sau de măgar, cu răbdarea mea încăpăţînată. Nu cunosc decît pămîntul pe care-l răscolesc și, în șorţul meu înnodat, semințele ce mi se preling printre degete ! Tu ești cel care trebuie să inventeze primăvara și să înșire recoltele, întru gloria ta.

Eu merg, deci, împotriva curentului. Îmi impun acești triști pași de rond care sînt ai santinelei ce ar vrea să doarmă, pentru ca, o dată pe an, zeul santinelelor să-ţi spună : „Cît este de frumoasă această cetate... cît este de credincioasă... cît este de austeră în vigilența ei !“. Te voi răsplăti pentru cei o sută de mii de pași de rond. Voi veni să te vizitez. Și brațele mele vor fi acelea

care vor purta armele. Dar e ca și cum ți le-aș fi împrumutat și le-aș fi amestecat cu ale tale. Și vei simți că acoperi imperiul. Și ochii mei vor fi aceia care vor căuta, de la înălțimea zidurilor, splendoarea orașului. Și tu, și eu, și orașul nu vom fi decît o singură făptură. Atunci dragostea ta va fi asemenea unui foc. Iar dacă izbucnirea incendiului promite să fie destul de frumoasă pentru a plăti lemnul vieții tale pe care, butuc cu butuc, l-ai adunat, îți voi da voie să mori.

CLXXXIII

SĂMÎNȚA AR PUTEA SĂ SE CONTEMPLE ȘI SĂ spună : „Cît sînt de frumoasă, și puternică, și viguroasă ! Sînt cedru. Mai mult chiar, sînt cedru în esența lui“

Dar eu spun că nu este încă nimic. Este vehicul, drum și trecere. Este un operator. Să-și facă datoria ! Să conducă încet pămîntul spre arbore. Să instaleze cedrul întru gloria Domnului. Atunci o voi judeca după ramurile ei.

Ei, de asemenea, se privesc. „Eu sînt așa și așa“. Se cred provizie de minuni. Există o poartă în ei care se deschide asupra unor comori liber orînduite. Este de ajuns s-o cauți pentru a o descoperi. Dar ei îți prezintă grohăiturile lor ca fiind poeme. Auzindu-i, însă, nu te simți emoționat.

Asemenea vrăjitorului unui trib negru. Adună la întîmplare, cu un aer de om ce știe multe, un morman întreg de ierburi, ingrediente și organe bizare. Amestecă totul în oala sa cea mare, într-o noapte fără lună. Pronunță cuvinte, și cuvinte, și cuvinte. Așteaptă ca din această bucătărie să emane o putere invizibilă care-ți va răsturna armata ce se îndreaptă spre bîrlogul lui. Dar nimic nu se arată. Și ia totul de la capăt. Și schimbă cuvintele. Și schimbă ierburile. Și, desigur, el nu se înșela în ambiția dorințelor lui. Căci am văzut pasta de lemn, amestecată cu un lichid închis la culoare, răsturnînd imperiile. Era vorba despre scrisoarea mea care hotăra războiul. Am cunoscut oala din care se năștea victoria. Se amesteca în ea praful de pușcă. Am auzit slaba mișcare de aer, ieși-

tă la început dintr-un singur piept, învăluindu-mi poporul asemenea unui incendiu. Cineva propovăduia răscoala. Am cunoscut, de asemenea, pietre dispuse în așa fel, încît deschideau o urmă de liniște.

Dar n-am văzut niciodată ieșind ceva din materialele întîmplării, dacă ele nu-și aflau într-un suflet omenesc măsura comună. Iar dacă poemul poate să mă emoționeze, nici un amestec de caractere ieșit din dezordinea jocurilor de copii nu a reușit să-mi stoarcă lacrimi. Căci nu înseamnă nimic sămînța neexprimată care prefinde să-și atragă admirația asupra arborelui la ascensiunea căruia nu s-a ostenit.

Desigur, tinzi spre împlinire. Dar, știind că ai putea să te împlinești, să nu crezi că deja ai făcut-o. Atunci cînd soarele de amiază arde, sămînța, fie și de cedru, nu-mi ține umbră.

Timpurile aspre deșteaptă arhanghelul adormit. Să-și sfîșie fețile înăuntrul nostru și să țîșnească sub priviri ! Mici limbajuri subtile, să vă absoarbă și să vă contopească ! Să auzim un strigăt adevărat. Strigăt pentru aceea care lipsește. Strigăt al urii împotriva haitei. Strigăt pentru pîine. Să dea semnificație secerătorului, sau secerișului, sau vîntului ce răscolește adînc grîul, sau iubirii, sau oricărui lucru ce se naște din răbdare și așteptare.

Dar tu, jefuitor, mergi în cartierul rezervat al orașului pentru a căuta, prin jocuri complicate, să fac să răsune asupra ta iubirea, deși este rolul iubirii de a face să răsune în tine simpla atingere pe umăr a mîinii soției.

Desigur, este magie și rol al ceremonialului acela de a te conduce înspre capturi care nu țin de esența capcanei, asemenea acelui foc al inimii pe care cei din nord îl află, o dată pe an, dintr-un amestec de rășină. de lemn vopsit și de ceară încălzită. Dar numesc falsă magie, și lemn, și incoerență amestecul în oala ta a unor ingrediente la întîmplare, în așteptarea unui miracol pe care nu l-ai pregătit. Căci, uitînd să te împlinești, pretinzi să mergi în întîmpinarea ta însuți. Și aici nu mai există speranță. În urma ta se închid porțile de bronz.

CLXXXIV

ERAM MELANCOLIC, CĂCI MĂ FRĂMÎNTAM gîndindu-mă la oameni. Fiecare privindu-se pe sine și neștiind ce să-și mai dorească. Căci ce bunuri ți-ai putea dori, dacă vrei să ți le supui, iar ele să te înalțe ? Arborele, desigur, caută apa pămîntului pentru a se hrăni cu ea și a o transforma în propria lui ființă. Animalul caută iarba sau un alt animal pe care îl va transforma în propria lui ființă. Tu, de asemenea, te hrănești. Dar, în afara hranei, ce ți-ai putea dori pentru a-ți fi de folos ție însuți ? Fiindcă tămîierea îți gîdilă mîndria, angajezi oameni care să te aclame. Iar ei te aclamă. Și iată că aclamațiile îți par zadarnice. Fiindcă îți înfunzi picioarele cu plăcere în covoarele de lînă, trimiți să ți se cumpere mai multe și îți încarci casa cu ele. Și ele nu-ți spun nimic. Îți invidiezi vecinul pentru măreția domeniului său. I-l răpești și te instalezi în el. Iar el nu-ți poate da nimic care să te intereseze. Există un post pe care-l rîvnești. Și tragi sforile pentru a-l obține Și-l obții. Și nu mai este decît casă pustie. Căci pentru ca o casă să te facă fericit nu este de ajuns să fie luxoasă, sau comodă, sau ornamentală și să te poți lăfăi în ea, crezînd că-ți aparține. În primul rînd, pentru că nimic nu-ți aparține, căci tu vei muri, și important este nu ca ea să-ți aparțină, fiindcă atunci ea va fi înfrumusețată sau sărăcită prin aceasta, ci tu să-i aparții, căci atunci ea te va purta, asemenea casei care-ți va adăposti dinastia. Nu te bucuri de obiecte, ci de drumurile pe care ți le deschid. Și apoi, pentru că ar fi prea ușor ca vreun vagabond egoist și ursuz să-și poată oferi o viață de opulență și fast doar cultivîndu-și iluzia de a fi prinț și, mergînd în lung și în lat în fața palatului regelui, ar spune : „Iată palatul meu“. Și într-adevăr, stăpînului adevărat, palatul, cu opulența lui, nu-i folosește la nimic în acea clipă. El nu ocupă decît o sală. I se întîmplă să închidă ochii, sau să citească, sau să converseze, și astfel să nu vadă nimic chiar din această sală. Așa cum este posibil ca, plimbîndu-se prin grădină, să întoarcă spatele arhitecturii. Și, totuși, este stăpînul palatului, mîndru și nobil, purtînd în sine pînă și tăcerea sălii de consiliu uitate, mansardele și pivnițele.

Deci jocul cerşetorului, de vreme ce nimic nu-l deosebeşte de stăpîn, ar putea să-şi închipuie că este stăpînul palatului şi să se plimbe ţanţoş încoace şi încolo, ca învăluit într-un suflet cu trenă. Şi, totuşi, jocul îi va fi puţin eficace, iar sentimentele inventate vor contribui la putreziciunea visului. Abia dacă va avea efect asupra lui mimetismul care te face să-ţi strîngi umerii atunci cînd îţi descriu un măcel sau să te bucuri de fericirea vagă pe care ţi-o istoriseşte un cîntec.

Îţi atribui şi transformi în propria ta fiinţă ceea ce este pentru trupul tău. Dar e fals dacă pretinzi să influenţezi în acelaşi fel sufletul şi inima. Sînt puţin bogate în adevăr bucuriile pe care le afli în digestiile tale. Mai mult decît atît, nu digeri nici palatul, nici ceainicul de argint, nici prietenia prietenului tău. Palatul va rămîne palat, iar ceainicul va rămîne ceainic. Iar prietenii îşi vor continua viaţa.

Eu sînt acela care, dintr-un cerşetor în aparenţă asemănător regelui, deoarece contemplă palatul său, mai bine decît palatul, marea, sau Calea Lactee, dar nu ştie să extragă nimic pentru el din această privire mohorîtă asupra întinderilor, fac un rege adevărat, deşi nimic nu s-a schimbat în aparenţă. Şi, într-adevăr, nu ar fi nimic de schimbat în aparenţe, fiindcă stăpînul şi cerşetorul sînt aceiaşi, aceiaşi sînt cel care iubeşte şi cel care plînge iubirea pierdută, dacă stau aşezaţi în pragul casei lor, în pacea serii. Dar unul dintre ei, poate cel mai voinic, şi mai bogat, şi mai înzestrat în suflet şi în inimă, se va arunca în seara aceasta, dacă nimeni nu-l opreşte, în mare. Deci pentru ca din tine, care eşti unul, să-l scot pe celălalt, nu e nevoie să-ţi procur ceva vizibil şi material, sau să te schimb cu ceva. Trebuie doar să te învăţ limbajul care să-ţi permită să citeşti în ceea ce se află în jurul tău şi în tine acea imagine nouă, care înflăcărează inima, cum ar fi, atunci cînd eşti posomorît, cîteva bucăţi de lemn grosolan, aşezate la întîmplare pe o scîndură, dar care, dacă te-am înălţat la cunoaşterea jocului de şah, îţi vor aduce strălucirea problemelor lor.

Iată pentru ce îi privesc, în liniştea iubirii mele, fără a le reproşa plictiseala, care nu este a lor, ci a limbajului lor, ştiind că între regele victorios, care respiră vîntul deşertului, şi cerşetorul ce se adapă în acelaşi rîu înaripat nu există decît o deosebire de limbaj

și că aș fi nedrept dacă aș reproșa cerșetorului, fără a-l ajuta să se înalțe mai presus decît ceea ce este, că nu încearcă sentimentele regelui, în victoria sa.

Eu dăruiesc cheile întinderilor.

CLXXXV

PE UNUL ȘI PE CELĂLALT, ÎI VEDEAM PRINTRE proviziile lumii și mierea adunată. Asemănîndu-se celui care se plimbă prin orașul mort — mort pentru el — dar miraculos în spatele zidurilor, sau celui care ascultă recitîndu-i-se poemul într-o limbă pe care n-a învățat-o, sau frecventează femeia pentru care un altul ar accepta bucuros să moară, dar pe care el uită s-o iubească.

Am să vă obișnuiesc cu iubirea. Ce importanță au obiectele de cult? L-am văzut, în ambuscada din jurul fîntînii, pe cel care ar fi putut supraviețui, lăsîndu-și ochii să se umple de noapte din cauza unei vulpi a nisipurilor care, după ce trăise timp îndelungat din tandrețea sa, fugise la chemarea instinctului. Ah! Soldații mei, a căror odihnă se aseamănă altei odihne, și mizeria — unei alte mizerii, ar fi de ajuns, pentru a vă însufleți, ca această noapte să fie aceea a unei reîntoarceri, acest dîmb — dîmbul unei speranțe, acest vecin — prietenul așteptat, acest berbec pe jeratic — masa unei aniversări, aceste cuvinte — cuvintele unui cîntec. Ar fi de ajuns o arhitectură, o muzică, o victorie care să vă dea sens, ar fi de ajuns ca din pietricelele voastre să vă învăț să scoateți, asemenea copilului, o flotă de război, ar fi de ajuns un joc, și adierea plăcerii ar trece deasupra voastră ca peste un arbore. Dar sînteți înfrînți și risipiți, și nu căutați altceva decît pe voi înșivă, și nu descoperiți astfel nimic, căci voi sînteți un nod de relații, și nimic altceva, iar dacă nu există relație, nu veți afla în voi decît o încrucișare de drumuri lipsite de viață. Nu mai poți spera nimic dacă nu se află în tine decît dragoste pentru tine însuți. Căci ți-am vorbit despre templu. Piatra nu slujește nici celorlalte pietre, nici ei înșăși, ci elanului pietrelor pe care toate la un loc îl compun și care, în schimb, slujește tututor. Și vei putea

trăi din elanul pentru rege, fiindcă veţi fi soldaţi ai unui rege, tu şi camarazii tăi.

„Doamne, spuneam ,dă-mi puterea iubirii ! Ea este baston noduros în care te sprijini pentru a urca muntele. Fă-mă păstor pentru a-i conduce“.

Îţi voi vorbi, deci, despre sensul comorii. Care este invizibil, nefiind niciodată de esenţa materialelor. L-ai cunoscut pe acela care soseşte seara, intră în han, îşi aşază bastonul şi zîmbeşte. Ceilalţi îl înconjură : „De unde vii ?“. Cunoşti puterea surîsului.

Nu pleca să cauţi insule în care să-ţi cînte muzica, asemenea unui dar al mării — şi marea îşi brodează în jurul ei dantela albă — căci nu le vei afla, chiar dacă te duc pînă pe nisipul coroanei lor, dacă nu te voi fi supus înainte ceremonialului mării. Trezindu-te în ea fără efort, nu vei găsi la sînul femeilor din insulă decît puterea de a uita dragostea. Vei merge din uitare în uitare, din moarte în moarte... şi-mi vei spune : „Pentru ce ar fi meritat să trăieşti acolo ?“, în timp ce, dacă a învăţat s-o iubească, un întreg echipaj acceptă pentru aceeaşi insulă riscul morţii.

A te salva nu înseamnă a te îmbogăţi, nici a-ţi da ceva pentru tine însuţi. Ci a te supune, ca unei soţii, datoriilor unui joc.

Îmi simt singurătatea atunci cînd deşertul nu are hrană pe care să mi-o poată oferi. Ce să fac cu nisipul, dacă nu există o oază inaccesibilă care să-i dea parfum ? Ce să fac cu marginile orizontului, dacă el nu este frontieră de obiceiuri barbare ? Ce să fac cu vîntul, dacă nu e încărcat de şoapte neauzite ? Ce să fac cu materialele care nu slujesc unei imagini ? Dar ne vom aşeza pe nisip. Îţi voi vorbi despre deşertul tău şi-ţi voi arăta o anumită imagine a lui, şi nu alta. Şi te voi transforma, căci vei depinde de lume. Rămîi, oare, acelaşi atunci cînd, stînd într-o cameră a casei tale, te anunţ că ea arde ? Dacă auzi pasul iubit ? Chiar dacă nu vine înspre tine. Să nu-mi spui că propovăduiesc iluzia. Nu-ţi cer să crezi, ci să o deslueşti. Ce înseamnă partea fără întreg ? Ce înseamnă piatra fără templu ? Ce înseamnă oaza fără deşert ? Iar dacă locuieşti în mijlocul insulei şi vrei să te recunoşti în ea, trebuie ca eu să-ţi arăt marea ! Iar dacă locuieşti în nisipuri, trebuie ca eu să fiu lîngă tine, să-ţi povestesc despre acea cununie înde-

părtată, acea aventură, acea captivă eliberată, acel mers al dușmanului. Și despre acea nuntă sub corturi îndepărtate ar fi fals să-mi spui că nu-și răspîndește asupra deșertului tău lumina de ceremonie, căci unde se oprește puterea sa ?

Dar să-ți vorbesc după obiceiurile și înclinațiile inimii tale. Iar darurile mele vor fi semnificație a lucrurilor, și drum deslușit dincolo de ele, și sete care te îndeamnă pe acest drum. Iar eu, regele, îți voi dărui singurul trandafir care te va putea înălța, cerîndu-ți să mi-l dai cînd va fi înflorit. Și iată că sînt înălțate treptele eliberării tale. Vei ara pămîntul, îl vei săpa și te vei trezi dimineața pentru a-l stropi. Și-ți vei supraveghea opera și o vei apăra împotriva viermilor și omizilor. Apoi te va impresiona mugurele care se va deschide, și va veni și sărbătoarea de a culege trandafirul înflorit. Și, după ce l-ai cules, de a mi-l întinde. Îl voi primi din mîinile tale, iar tu vei aștepta. N-aveai ce să faci cu un trandafir. L-ai schimbat pe surîsul meu... și iată că te întorci acasă, luminat de surîsul regelui tău.

CLXXXVI

ACEIA NU AU SIMȚUL TIMPULUI. EI VOR SĂ culeagă flori care n-au înflorit încă. Sau găsesc una înfloritâ în altă parte, care nu este pentru ei împlinire a ceremonialului trandafirului, ci nici mai mult, nici mai puțin decît obiect de bazar. Și ce plăcere ar putea afla în ea ?

Merg înspre grădină. Ea lasă în vînt dîra unei corăbii încărcată cu lămîi dulci, sau a unei caravane de mandarini, sau a insulei ce înmiresmează marea.

Am primit nu o provizie, ci o promisiune. Grădina este asemenea coloniei ce trebuie cucerită sau femeii cu care n-ai făcut încă dragoste, dar care ți se mlădie în brațe. Grădina mi se oferă. Există, în spatele zidului, o patrie de mandarini și de lămîi unde plimbarea mea va fi primită. Totuși, nimeni nu trăiește permanent în parfumul lămîilor sau al mandarinilor. Pentru mine, care știu, totul păstrează o semnificație. Aștept ora grădinii.

Aceia nu știu să aștepte și nu vor înțelege nici un poem, căci timpul, care repară dorința, împodobește floarea și pîrguiește fructul, le este dușman. Încearcă

să-şi afle plăcerile în obiecte, deşi ele nu pot fi găsite decît în drumul pe care obiectele îl deschid, şi care se citeşte dincolo de ele. Merg, şi merg, şi merg. Şi cînd ajung în grădină, patrie de parfumuri, mă aşez pe bancă. Privesc. Frunze plutesc şi flori se ofilesc. Simt cum totul moare şi reuşeşte. Şi asta nu mă face să fiu trist. Eu sînt vigilenţă, ca atunci cînd te afli în larg. Şi nu răbdare, căci nu e vorba de un scop, plăcerea fiind aceea de a merge. Mergem, grădina mea şi cu mine, de la flori spre fructe. Şi prin fructe spre seminţe. Şi prin seminţe spre floarea de anul viitor. Nu mă înşel asupra obiectelor. Ele nu sînt niciodată decît obiectele unui cult. Ating instrumentele unui ceremonial şi găsesc că au culoarea rugăciunii. Dar aceia care nu iau în seamă timpul se poticnesc. Chiar şi copilul devine pentru ei un obiect pe care nu-l înţeleg în perfecţiunea lui (căci el este drum înspre o divinitate imposibil de atins şi de păstrat). Ar vrea să-l oprească din creştere, în graţia copilăriei lui, ca şi cum ar fi o provizie. Dar eu, atunci cînd întîlnesc un copil, îl văd cum încearcă un surîs, roşeşte şi fuge. Ştiu ce-l frămîntă. Şi-i pun mîna pe frunte, ca pentru a linişti marea.

Aceia îţi spun : „Eu sînt cutare. Posed cutare sau cutare lucru". Dar nu-ţi spun : „Sînt tăietor de scînduri, sînt trecere a copacului pe cale de a se cununa cu marea. Merg dinspre o sărbătoare înspre o alta". Părinte împlinit, care se împlineşte încă, fiindcă soţia mea e rodnică. Sînt grădinar în slujba primăverii, căci ea se foloseşte de sapa şi de grebla mea. Sînt cel care are o direcţie". Căci alţii nu au nici una. Şi moartea nu le va fi port al unei corăbii.

Cei care fac foame îţi vor spune : „Nu mănînc. Pîntecele îmi oboseşte. Şi, auzindu-mi vecinii vorbind despre oboseala pîntecelor lor, sufletul îmi oboseşte de asemenea". Căci ei nu ştiu că suferinţa este mers înspre vindecare, sau smulgere dintre cei morţi, sau încercare necesară, sau chemare patetică spre rezolvarea unei contradicţii. Nu există pentru ei nici încercare, nici vindecare promisă, nici doliu. Ci doar neplăcerea clipei de suferinţă. Aşa cum, atunci cînd este vorba despre bucurie, slaba bucurie a clipei, aceea de a-ţi satisface poftele sau dorinţa, este singura pe care ştii s-o guşti, nu însă şi pe aceea care este importantă pentru om,

de a te recunoaşte dintr-o dată ca vehicul, drum şi convoi pentru conducătorul conducătorilor.

Semnificaţia caravanei nu se citeşte în paşii monotoni care, unul după celălalt, se aseamănă. Dar dacă tragi de funie pentru a strînge un nod care se dezleagă, dacă-i îmboldeşti pe cei ce rămîn în urmă, dacă pregăteşti tabăra de noapte, dacă dai animalelor să bea, iată că deja ai pătruns în ceremonialul iubirii, nici mai mult, nici mai puţin decît atunci cînd, mai departe, vei pătrunde în crîngul de palmieri şi coroana oazei îţi va închide călătoria, nici mai mult, nici mai puţin decît atunci cînd vei rătăci prin oraşul din care la început nu-ţi vor apare decît zidurile cartierelor sărace, strălucind totuşi de prezenţa în mijlocul lor a divinităţii care te atrage.

Căci nu există distanţă la care domnia divinităţii tale să slăbească. Mai întîi o vei recunoaşte în cremeni şi în mărăcini. Sînt obiecte ale cultului şi materiale ale înălţării sale. Nici mai mult, nici mai puţin decît treptele scării care duce la camera celei pe care o iubeşti. Nici mai mult, nici mai puţin decit cuvintele obişnuite, din care se va alcătui poemul. Sînt ingrediente ale magiei tale, căci transpirînd deasupra lor sau zdrobindu-ţi genunchii de ele, pregăteşti apariţia oraşului. Ţi se pare deja că îi seamănă, aşa cum fructul se aseamănă soarelui sau profilul argilei — îndemnurilor inimii sculptorului care a plămădit-o. Ştii deja că în cea de-a treizecea zi cremenile tale îţi vor oferi marmura, spinii îţi vor oferi trandafirul, iar uscăciunea — fintînile. Cum te-ai putea sătura de creaţia ta ştiind că, cu fiecare pas, îţi construieşti oraşul ? Eu am spus mereu conducătorilor mei de cămile, atunci cînd păreau obosiţi, că ei clădesc un oraş cu rezervoare albastre, că plantează mandarini încărcaţi cu mandarine, nici mai mult, nici mai puţin decît tăietorii de piatră sau grădinarii. Le spuneam : „Voi faceţi gesturi de ceremonie. Începeţi să deşteptaţi oraşul absent. Prin materialele voastre sculptaţi în graţia lor fetele gingaşe. Iată pentru ce cremenile şi mărăcinii voştri au deja parfumul cărnii iubite".

Dar ceilalţi citesc în ceea ce este banal. Miopi şi neprivind mai departe de vîrful nasului, nu văd din corabie decît acest cui bătut într-o scîndură. Din caravana în deşert nu văd decît acest pas, şi acest pas, şi

acest pas. Şi orice femeie pentru ei este prostituată, căci şi-o acordă ca pe un cadou, semnificaţie a momentului, deşi ar fi trebuit s-o cîştige prin cremeni şi mărăcini, prin apropierea palmierilor, prin gestul degetului ce bate uşor în uşă. Care, atunci cînd vii de departe, e o minune la fel de mare ca învierea unui mort.

Ah ! Abia atunci ea va înflori şi se va însufleţi din pulberea timpului, se va desprinde uşor din nopţile tale solitare, parfum ce s-a eliberat, tinereţe a lumii luată de la capăt încă o dată, numai pentru tine. Şi va începe pentru voi iubirea. Doar aceia au primit răsplată de la gazelele pe care le-au domesticit cu răbdare.

Am urît inteligenţa lor, care era asemenea aceleia a unui contabil. Care nu observa nimic decît bilanţul mizerabil al lucrurilor epuizate. Dacă mergi de-a lungul zidurilor, vei vedea astfel o piatră, o piatră, o altă piatră. Dar există şi din aceia care au simţul timpului. Ei nu se poticnesc nici de această piatră, nici de cealaltă. Nu regretă o anumită piatră, nici nu speră să primească ceea ce li se cuvine dintr-o anumită piatră, care le este mai apropiată. Ei fac, pur şi simplu, înconjurul oraşului.

CLXXXVII

SÎNT CEL CARE VĂ OFERĂ UN LOC CĂRUIA să-i aparţineţi. V-am găsit goi pe pămîntul rece.

O, popor deznădăjduit, rătăcit în noapte, mucegai al zbîrciturilor scoarţei care mai păstrează cîteva picături de apă pe versantul munţilor, deasupra deşertului.

V-am spus : „Iată Orion şi Ursa Mare, şi Steaua Nordului“. Şi aţi recunoscut stelele şi spuneţi unul altuia : „Iată Ursa Mare, iată Orion şi Steaua Nordului“ şi, putînd să vă spun : „Am făcut şapte zile de mers în direcţia Ursei Mari“ şi, putînd să vă înţelegeţi unul pe celălalt, iată că aparţineţi unui loc anume.

Asemenea palatului tatălui meu. „Aleargă, mi se spunea cînd eram copil, să aduci fructe din pivniţă...“. Şi doar auzind acest cuvînt, îi simţeam mirosul. Şi plecam spre patria smochinelor coapte.

Iar dacă-ţi spun: „Steaua Nordului“, te întorci cu tot trupul, ca împins fiind, şi auzi zăngănitul armelor triburilor din nord.

Iar dacă am ales platoul de calcar din Est pentru sărbătoare şi salina din Sud pentru suplicii, iar dacă din acest pîlc de palmieri am făcut loc de odihnă pentru caravane, atunci te vei recunoaşte în propria ta casă.

Voiai să reduci această fîntînă la întrebuinţarea ei, de a da apă. Dar apa nu este nimic dacă nu vine după lipsa de apă. Iar dacă nu suferi niciodată de sete nu înseamnă că mai exişti.

Va fi mai viu acela care, în lipsa apei, se usucă în deşert, visînd o fîntînă pe care o cunoaşte, şi, în delirul său, aude roata scîrţîind şi funia trosnind, decît acela care, fără a simţi setea, nu ştie că există fîntîni adînci, cu apă rece şi dulce, înspre care te conduc stelele.

Nu venerez setea ta pentru că ea îmbogăţeşte apa cu o importanţă carnală, ci pentru că ea te obligă să citeşti stelele, şi vîntul, şi urmele duşmanului tău pe nisip. Iată pentru ce este esenţial să înţelegi că ar fi caricatură a vieţii a-ţi refuza, pentru a te însufleţi, dreptul de a bea, căci atunci n-aş face decît să-ţi exalt pîntecele de dorinţa apei, şi că este de ajuns să te supun, dacă vrei să-ţi potoleşti setea, ceremonialului mersului sub stele şi al manivelei ruginite, care dă actului tău semnificaţia unei rugi, pentru ca alimentul pîntecelui tău să devină aliment pentru inima ta.

Nu eşti animal în staul. Schimbi staulul cu altul, ieslea este aceeaşi şi patul de paie — acelaşi. Iar animalul nu se simte nici mai bine, nici mai rău. Dar pentru tine ospăţul pîntecelui este şi ospăţ al inimii. Iar dacă mori de foame şi un prieten îţi deschide uşa, şi te aşază în faţa mesei, şi pentru tine umple oala cu lapte şi rupe un colţ de pîine, surîsul este acela pe care-l bei, căci masa are virtuţi de ceremonial. Vei fi, desigur, sătul, dar prinde formă şi recunoştinţa ta pentru bunăvoinţa oamenilor.

Vreau ca pîinea să fie a prietenului tău şi laptele — al maternităţii tribului tău. Vreau ca făina de orz să fie a sărbătorii recoltelor. Şi apa să fie a unui cîntec de roată sau a unui mers sub stele.

Îmi place ca soldaţii mei să fie magnetizaţi şi vii asemenea acului de fier al unei corăbii. Şi nu pentru a-i deposeda de bunurile lumii vreau să-i ştiu legaţi de soţiile lor şi de o castitate măsurată, căci atunci carul lor îi va duce înspre ea, iar ei vor deosebi nordul de sud şi vestul de est. Şi, de asemenea, va exista o stea care înseamnă direcţie iubită.

Dar dacă pămîntul este pentru ei asemenea unui întins cartier rezervat în care baţi la poarta întîmplării pentru a stinge în tine dorinţa de iubire, nemaideosebind drumurile şi fiind instalaţi fără direcţie pe scoarţa goală a pămîntului, nu vor mai aparţine nici unui loc.

Astfel, tatăl meu, săturîndu-i şi hrănindu-i pe berberi, a făcut din ei vite deznădăjduite.

Dar eu sînt cel care te fixează într-un loc, iar tu nu-ţi vei atinge soţia decît după ce-ţi vei sărbători nunta, astfel încît patul să-ţi fie victorie. Şi desigur vor fi dintre aceia care vor muri din dragoste, neputîndu-se uni, dar cei morţi pentru iubire vor fi astfel condiţie a iubirii, iar dacă, plîngîndu-i pe cei ce se iubesc, îi ajut. înlăturînd digurile, zidurile şi ceremonialul care creează imaginea iubirii, nu iubirea este cea pe care le-o dăruiesc, ci dreptul de a uita iubirea.

Ar fi nu mai puţin nebun decît dacă, sub pretext că nu există speranţă ca toţi să posede un diamant, aş da poruncă să fie aruncate toate diamantele în cuptor, pentru a salva omul de cruzimea dorinţei sale

Dacă doresc o femeie pe care s-o iubească, trebuie ca eu să le salvez iubirea.

Sînt cel care vă dă un loc. Sînt pol magnetizat. Sînt sămînţă a copacului şi linie de forţă, astfel încît să existe un trunchi, rădăcină, şi ramuri, şi o anume floare, şi un anumit fruct, nu altele, un anumit imperiu, şi nu un altul, o anume iubire, şi nu o alta, nu din refuz sau din dispreţ faţă de celelalte, ci fiindcă iubirea nu este esenţă pe care o găseşti ca pe un obiect între alte obiecte, ci încoronare a unui ceremonial, asemenea esenţei arborelui, care domină esenţiala sa diversitate. Sînt semnificaţia materialelor. Sînt bazilică şi sens al pietrelor.

CLXXXVIII

NIMIC NU MAI POȚI SĂ SPERI DACĂ EȘTI ORB la această lumină care nu este a lucrurilor, ci a înțelesului lucrurilor. Și te regăsesc în fața porții :

„Ce faci acolo ?“.

Și nu știi, te plîngi de viață.

„Viața nu-mi mai aduce nimic. Nevasta doarme, măgarul se odihnește, grîul se coace. Nu sînt nimic mai mult decît așteptare stupidă în care mă plictisesc“.

Copil fără joc în care să poți citi. Mă așez lîngă tine și te învăț. Te scalzi în timp pierdut și te asaltează spaima de a nu-ți afla împlinirea.

Căci alții spun : „Trebuie să existe un scop“. Înotul îți face plăcere atunci cînd îți creează un mal ce se ridică încet din mare. Și roata neunsă ce-ți creează apa bună de băut. Și grîul auriu, care este țărm al muncii trudnice. Și surîsul copilului, care este țărm al iubirii casnice. Și veșmîntul cu filigran de aur cusut cu răbdare pentru sărbătoare. Și ce vei deveni dacă vei învîrti manivela doar pentru scîrțîitul roții, dacă croiești veșmîntul pentru veșmînt, dacă faci dragoste pentru dragoste ? Ele se consumă repede, căci nu-ți pot dărui nimic.

Dar ți-am vorbit despre ocna în care-i închid pe cei ce și-au pierdut calitatea de oameni. Și lovitura lor de lopată o dau pentru lopată. Și dau o lovitură după alta. Și nimic nu se transformă în substanța lor. Înot fără țărm. Și nu există creație, ei nu sînt drum și convoi înspre lumină. Dar, dacă sub același soare, pe același drum greu, cu aceeași sudoare, îți este dat să extragi o dată pe an diamantul pur, vei fi cucernic în lumina ta. Căci lovitura ta de lopată are înțeles de diamant, care nu este de aceeași natură. Și vei afla în pacea arborelui și a înțelesului vieții, care este de a te înălța mereu mai mult, întru gloria Domnului.

Ari pentru grîu, și coși pentru sărbătoare, și cerni sterilul pentru a găsi diamantul. Iar cei care-ți par fericiți ce posedă, oare, mai mult decît tine, decît cunoașterea nodului divin ce leagă lucrurile ?

Nu vei afla pacea dacă nu vei transforma nimic după simțirea ta. Dacă nu te transformi tu însuți în vehicul, drum și convoi. Abia atunci circulă sîngele în imperiu. Dar tu vrei să fii onorat pentru tine însuți. Și pretinzi

să smulgi lumii ceva care să-ţi aparţină. Şi nu vei afla nimic, căci nu eşti nimic. Şi-ţi arunci obiectele, grămadă în groapa cu gunoaie.

Aşteptai apariţia venită din afară, ca un arhanghel care să-ţi semene. Şi ce-ai fi cîştigat din vizita lui mai mult decît din cea a vecinului ? Dar, remarcînd că nu sînt aceiaşi cel care merge înspre copilul bolnav, cel care se îndreaptă spre femeia iubită, cel care se îndreaptă spre casa goală, deşi par să se asemene, îmi dau întîlnire pe ţărm, dincolo de lucrurile care există, şi totul s-a schimbat. Voi fi grîu dincolo de munca ţăranului, bărbat dincolo de copil, fîntînă dincolo de deşert, diamant dincolo de sudoare.

Te constrîng să înalţi în tine o casă.

Casa odată făcută, soseşte cel care o va locui şi-ţi va înflăcăra inima.

CLXXXIX

POPORUL MEU IUBIT, MI-AM PUS ACEASTĂ întrebare pe cînd mă odihneam pe muntele ce-mi era asemenea unui veşmînt de piatră. Foc încet din care doar fumul şi lumina mă mai atrăgeau.

„Încotro merg ? Şi unde trebuie să-i conduc, Doamne ? Dacă administrez, se vor asemăna unul altuia. Nu cunosc, Doamne, gestiune care să nu înăsprească obiectul pe care-l dirijează. Şi ce-aş putea face cu o sămînţă care nu se mai îndreaptă spre arbore ? Sau cu un fluviu care nu se îndreaptă spre mare ? Şi cu un surîs care nu se îndreaptă spre iubire ?

Dar cu poporul meu ?

Ah, Doamne, s-au iubit din generaţie în generaţie. Şi-au compus poemele. Şi-au clădit case, le-au împodobit cu covoare. S-au perpetuat. Şi-au crescut copiii şi au depus generaţiile istovite în coşurile recoltelor tale. S-au adunat în zile de sărbătoare. S-au rugat. Au cîntat. Au alergat. S-au odihnit după alergătură. Le-au crescut bătături în palme. Ochii lor au văzut, s-au minunat, apoi s-au umplut de întuneric. Dar s-au şi urît. S-au despărţit unii de ceilalţi. S-au sfîşiat. Au ucis prinţii născuţi din ei înşişi. Apoi le-au luat locul şi s-au ucis între ei. Oh ! Doamne, sînt atît de asemănătoare ura lor, condamnările

și supliciile lor, unei ceremonii surde și funebre. Dar, de la înălțimea la care mă aflam, ele nu mă înspăimîntau, căci erau aidoma gemetelor și trosniturilor corăbiei. Sau durerilor nașterii. În același fel, Doamne, arborii se împing unul pe celălalt, se strivesc și se înăbușă în căutarea soarelui. Și, totuși, despre soare se poate spune că ridică primăvara din pămînt și se face sărbătorit prin arbori. Și pădurea este alcătuită din arbori, deși toți în ea sînt dușmani. Și vîntul își află laudele în această harpă ! Ah ! Doamne, miop și nevrednic să văd, ce aș putea cunoaște despre ei în diversitatea lor ? Dar iată că se odihnesc. Vorbele mincinoase sînt păstrate pentru seara, poftele și calculele au adormit. Gelozиile au slăbit. Îmi plimb privirea peste lucrurile pe care le-au lăsat în paraginã, tulburat, ca în pragul aflării adevărului, de o semnificație ce nu mi-a fost dezlegată încă și pe care, ca să existe, trebuie s-o desprind.

Doamne, ce știu despre pictor, atunci cînd pictează, degetele, urechea sau părul ? Sau glezna, sau șoldul, sau brațul ? Nimic. Opera care vine le absoarbe mișcările și se naște, ardentă, din atîtea dorințe contradictorii. Dar, miop și nevăzînd mai departe de vîrful nasului, nimeni nu deslușește decît mișcări incoerente, mîngîieri ale pensulei sau pete de culoare. Ce știu făuritorii de cuie sau tăietorii de scînduri despre măreția corăbiei ? La fel poporul meu, dacă-l împart. Ce știu avarul și îmbuibatul greu de pîntec, și ministrul, și călăul, și păstorul ? Fără îndoială că, dacă există vreunul care vede mai limpede, este cel care mînă vitele la adăpătoare, sau femeia care naște, sau cel care moare, nu cocîrjatul cu degetele mînjite de cerneală, nu savantul, căci ei nu cunosc răbdarea și așteptarea. Ei nu slujesc unui lucru esențial, în timp ce acela care-și lustruiește scîndura o vede devenind și se înalță prin aceasta.

Adormite pasiunile lor mărunte, văd patrimoniul fondat de avar. Iar cel care nu valorează nimic și jefuiește pentru el bogățiile altora le varsă, la rîndul lui, în mîinile acelora care cizelează obiectele de fildeș sau de aur. Și astfel sînt cizelate aurul și fildeșul. Iar cel care condamnă pe nedrept fondează dragostea aspră pentru adevăr și dreptate. Iar cel care atinge materialele templului se străduiește mai mult pentru a înălța templul.

Am văzut ridicîndu-se temple în dispreţul banalului, dîncolo de poftele omeneşti. Am văzut sclavi cărînd pietre, biciuiţi de vătafi de ocnă. Am văzut şefi de echipă furînd din salarii. Ah ! Doamne, miop şi nevrednic, nu am văzut niciodată decît laşitate, prostie şi lăcomie. Dar de pe muntele pe care mă odihnesc, iată că deslușesc ascensiunea unui templu în lumină".

CXC

MI-AM DAT SEAMA CĂ NU SÎNT DE ACEEAŞI esenţă acceptarea riscului morţii şi acceptarea morţii. Am cunoscut tineri care înfruntau moartea cu măreţie. Şi, de obicei, existau femei care să-i aplaude. Te întorci din război şi îţi place imnul pe care ţi-l cîntă ochii lor. Şi accepţi încercarea fierului şi-ţi pui bărbăţia în joc, căci aceasta este tot ce oferi şi riști să pierzi. O ştiu bine jucătorii care-şi joacă averea la zaruri, căci nimic din averea lor nu le e de folos în acea clipă, dar iată că ea devine miză a unui zar pe care îl simţi atîrnînd greu în mînă, şi arunci pe masa grosolană cuburile de aur care se transformă în desfăşurare a cîmpiilor, a păşunilor şi a recoltelor domeniului tău.

Omul, deci, se întoarce înaintînd în lumina victoriei sale, cu umărul greu de povara armelor pe care le-a cucerit şi, poate, înflorit de sînge. Şi iată că străluceşte, numai pentru un timp, poate, dar pentru un timp. Căci nu poţi să trăieşti din victoria ta.

Deci acceptarea riscului morţii înseamnă acceptare a vieţii. Şi dragostea de primejdie este dragoste de viaţă. Aşa cum victoria ta era riscul înfrîngerii depăşit prin creaţie, căci niciodată n-ai văzut omul ce domneşte peste animale domestice fălindu-se că este învingător.

Dar eu cer mai mult de la tine, dacă te vreau soldat rodnic al imperiului. Deşi e un prag greu de trecut, căci una este a accepta riscul morţii, alta a accepta moartea.

Vreau să aparţii unui arbore şi să te supui unui arbore. Vreau ca mîndria ta să fie în arbore. Şi viaţa ta, pentru ca ea să primească un sens.

Acceptarea riscului nu este cadou decît pentru tine însuţi. Îţi place să-ţi umfli pieptul şi să domini femeile

prin strălucirea ta. Şi simţi nevoia de a povesti această acceptare a riscului, ea este marfă de schimb. Caporalii mei sînt lăudăroşi. Dar nu se cinstesc decît pe ei înşişi.

Un lucru este să-ţi pierzi averea la zaruri fiindcă ai vrut s-o simţi întreagă în mîna ta, concretă şi substanţială, şi prezentă în chiar acea clipă, cu greutatea ei de paie şi spice strînse în hambar, şi de vite pe păşunile lor, şi de sate ce-şi răsuflă uşor fumul, care sînt semne ale vieţii omului, şi alt lucru ca de aceleaşi hambare, aceleaşi animale, aceleaşi sate să te lipseşti pentru a trăi mai departe. Una este să-ţi aţîţi averea pentru a o face să se aprindă în momentul riscului, şi alta să renunţi la ea, asemenea celui care se dezbracă de veşmintele sale unul cîte unul şi-şi leapădă cu dispreţ sandalele pe plajă pentru a se dărui, gol, mării.

Trebuie să mori pentru a te dărui.

Trebuie să supravieţuieşti asemenea bătrînelor care-şi istoveau ochii cosînd văluri de biserică cu care-şi îmbracă divinitatea. Se transformă în veşmînt al unui zeu. Şi tulpina de in, prin miracolul degetelor, se transformă în rugă.

Căci tu nu eşti decît drum şi trecere şi nu poţi să trăieşti cu adevărat decît din ceea ce transformi. Arborele, pămîntul — în ramuri. Albina, floarea — în miere. Şi munca ta, pămîntul negru — în văpaie de grîu.

Este important, deci, ca zeul tău să-ţi pară mai real decît pîinea în care-ţi înfigi dinţii. Atunci te va îmbăta pînă la sacrificiu, care va fi contopire în iubire.

Dar ai distrus şi ai risipit totul, pierzînd înţelesul sărbătorii şi crezînd că te vei îmbogăţi distribuindu-ţi proviziile de pe o zi pe alta. Căci te înşeli asupra înţelesului timpului. Au venit istoricii tăi, logicienii tăi şi criticii tăi. Au privit materialele şi, necitind nimic în ele, te-au sfătuit să te bucuri de toate. Şi ai refuzat postul, care era condiţie a ospăţului de sărbătoare. Ai refuzat să te desparţi de partea de grîu care, dacă ai fi ars-o pentru sărbătoare, ar fi creat lumina grîului.

Şi nu mai concepi că ar putea să existe o clipă care să merite viaţa în schimb, orbit cum eşti de mizerabila ta aritmetică.

CXCI

AM MEDITAT, DECI LA ACCEPTAREA MORȚII. Căci logicienii, istoricii și criticii au celebrat pentru ele însele materialele ce slujesc bazilicilor tale (și ai crezut că este vorba despre ele, deși toarta unui ceainic de argint, dacă se încovoaie frumos, valorează mai mult decît tot ceainicul de aur și-ți mîngîie mai bine sufletul și inima). Iată deci cum, prost luminat în dorințele tale, îți închipui că-ți afli fericirea în posesiune și te chinui să strîngi în grămezi pietrele care altundeva ar fi fost pietre de bazilică și din care faci condiție a fericirii tale. Pe cînd cu o singură piatră un altul își încălzește sufletul și inima, cioplind în ea chipul zeului său.

Ești asemenea judecătorului care, ignorînd regulile jocului de șah, își caută plăcerea în îngrămădirea pieselor de aur și de fildeș, și nu află în ele decît plictiseală, pe cînd celălalt, pe care divinitatea regulilor l-a trezit la subtilitatea jocului, va găsi lumină și în niște așchii de lemn ieftin. Căci dorința de a inventaria totul te face să te atașezi de materiale, și nu de imaginea pe care o compun și pe care trebuie s-o recunoști înainte de toate. Iată pentru ce urmarea este că ții la viață ca la o înșiruire de cît mai multe zile, deși, dacă liniile templului sînt pure, nebun ai fi să regreți că n-ai adunat mai multe pietre.

Nu-mi înșira, deci, pentru a mă uimi, numărul pietrelor casei tale, al pășunilor domeniului tău, al animalelor turmelor tale, al bijuteriilor nevestei tale, nici măcar al amintirilor iubirilor tale. Puțin îmi pasă. Vreau să cunosc calitatea casei ce ai clădit-o, fervoarea religiei domeniului tău și dacă masa de seară trece cu bucurie, odată cu munca împlinită. Și ce iubire ai consfruit și în ce anume, mai trainic decît tine însuți, s-a transformat existența ta. Te vreau împlinit. Vreau să te citesc în creația ta, nu în materialele din care-ți faci o glorie vană.

Dar tu îmi vorbești despre instinct. Căci el te împinge să fugi de moarte și ai văzut că orice animal încearcă să supraviețuiască. „Vocația de a supraviețui, îmi vei spune, domină orice altă vocație. Darul vieții este neprețuit și trebuie să salvez în mine lumina". Și vei lupta cu eroism pentru a te salva, desigur. Vei arăta curajul

asaltului, al cuceririi sau al jafului. Te vei îmbăta de beţia celui puternic, care acceptă să arunce totul în balanţă pentru a-şi simţi greutatea. Dar nu vei merge să mori în liniște în secretul darului consimţit.

Şi, totuşi, îţi voi arăta tatăl care se aruncă în vocaţia prăpastiei pentru că fiul său se zbate acolo şi chipul îi mai apare din cînd în cînd, tot mai palid, asemenea lunii printre norii zdrenţuiţi. Şi-ţi voi spune :

— Tatăl, deci, nu este stăpînit de instinctul de a trăi...

— Ba da, îmi vei spune. Dar instinctul merge mai departe. Este valabil pentru tată şi fiu. Este valabil pentru garnizoana ce-şi trimite străji. Tatăl este legat de fiu..

Şi mai complex, mai încărcat de cuvinte îţi va fi răspunsul. Dar îţi voi mai spune, pentru a te instrui :

„Desigur, există un instinct al vieţii. Dar nu este decît un aspect al unui instinct mai puternic. Instinctul esenţial este instinctul permanenţei. Şi cel care a fost clădit în plăcerea simţurilor îşi caută permanenţa în permanenţa cărnii sale. Iar cel care a fost clădit din dragostea pentru copil îşi caută permanenţa în salvarea copilului. Şi cel care a fost clădit în dragostea pentru Domnul îşi caută permanenţa în înălţarea lui întru Domnul. Nu cauţi ceea ce ignori, cauţi să salvezi condiţiile măreţiei tale, în măsura în care o simţi. Ale iubirii tale, în măsura în care eşti îndrăgostit. Şi pot să-ţi schimb viaţa pe ceva mai presus de ea, fără ca prin aceasta să-ţi răpesc ceva“.

CXCII

CĂCI N-AI ÎNŢELES NIMIC DESPRE BUCURIE dacă-ţi închipui că arborele trăieşte pentru ceea ce este, un arbore închis în sămînţa sa. El este izvor de seminţe furate de vînt şi se transformă şi se înfrumuseţează din generaţie în generaţie. El înaintează nu în felul tău, ci ca un incendiu în voia vîntului. Plantezi un cedru în munte şi iată cum pădurea, încet, de-a lungul secolelor, se revarsă.

Ce poate să creadă arborele despre el însuşi ? S-ar crede rădăcini, trunchi şi frunziş. Ar crede că se slujeşte înfigîndu-şi rădăcini, dar el nu este decît drum şi trecere. Pămîntul, prin el, se uneşte cu mierea soarelui,

scoate muguri, deschide flori, și împrăștie semințe, și semințele poartă viața, ca pe un foc pregătit, dar invizibil încă.

Dacă semăn în vînt, voi da foc pămîntului. Dar tu privești cu încetinitorul. Vezi acest frunziș nemișcat, această greutate de ramuri bine înfipte și crezi că arborele e sedentar, trăind prin sine, zidit în sine. Vezi totul pe dos. Îți este de ajuns să te dai cîțiva pași înapoi și să accelerezi pendularea zilelor, ca să vezi din sămînța ta țîșnind flacăra, și din flacără alte flăcări, și astfel focul înaintează lepădîndu-și rămășițele de lemn ars, căci pădurea arde în liniște. Și nu vezi acest arbore sau celălalt. Și înțelegi că rădăcinile nu slujeau nici unuia, nici celuilalt, ci acelui foc în același timp mistuitor și creator, iar masa de frunziș întunecat care îmbracă munții tăi va fi pămînt fecundat de soare. Și iepurii vor umple poienile, iar păsările se vor așeza pe ramuri. Și nu vei mai ști să spui cui slujesc rădăcinile în primul rînd. Nu există decît etape și treceri. Și pentru ce ai vrea să crezi despre arbore ceea ce nu crezi despre sămînța lui ? Nu spui : „Sămînța trăiește pentru sine. Ea s-a împlinit. Tulpina trăiește pentru sine, S-a împlinit. Floarea în care ea se transformă trăiește pentru sine, s-a împlinit. Sămînța căreia ea i-a dat naștere trăiește pentru sine, s-a împlinit“. Și la fel, încă o dată, despre germenele proaspăt care-și împinge tulpina printre pietre. Ce etapă vei alege pentru a o face împlinire ? Eu nu cunosc decît înălțarea pămîntului în soare.

Același lucru despre om și despre poporul meu, care nu știu încotro merge. Grajdurile sînt închise și casele ferecate cînd cade noaptea. Copiii dorm, bătrînele și bătrînii dorm, ce aș putea spune despre drumul lor ? E atît de greu de descîlcit, atît de imperfect precizat prin trecerea unui anotimp, care nu adaugă decît încă un rid bătrînei, cîteva cuvinte limbajului copilului, și abia schimbă puțin surîsul. Care nu schimbă nimic din perfecțiunea sau imperfecțiunea omului. Și, totuși, poporul meu, privind peste generații, te văd trezindu-te și prinzînd conștiința de sine.

Dar, desigur, nimeni nu gîndește excluzîndu-se pe sine. Și e bine așa. Trebuie ca bijutierul să-și cizeleze argintul fără să se abată de la munca lui. Ca geometrul să se gîndească la geometrie. Ca regele să domnească.

Căci ei sînt condiție a mersului înainte. Așa cum făuritorii de cuie cîntă imnul făuritorilor de cuie, și tăietorii de scînduri — imnul tăietorilor de scînduri, deși amîndoi colaborează la nașterea corăbiei. Dar cunoașterea ei prin poem le este salutară. Nu vor iubi mai puțin scîndurile și cuiele lor aceia care au înțeles că se regăsesc și se împlinesc în lebăda înaripată, hrănită cu valurile mării, ci dimpotrivă.

Astfel, deși scopul tău nu te scutește, prin faptul însuși al măreției sale, să-ți măturі încă o dată camera în zorii zilei, sau să semeni încă un pumn de orz după atîtea altele, sau să regreți o anumită mișcare, sau să-ți înveți copilul încă un cuvînt sau încă o rugăciune — așa cum cunoașterea corăbiei trebuie să te facă să îndrăgești, nu să disprețuiești scîndurile și cuiele —, vreau tău, nici de sărbătoarea împreună cu ai tăi, nici de masa ta, nici de ruga ta, nici de truda ta, nici de copilul tău, nici de sărbătoarea împreună cu ai tăi nici de obiectul cu care-ți onorezi casa, căci ele nu sînt decît condiție, drum și trecere. Știind că, făcîndu-te să înțelegi, te voi face nu să le disprețuiești, ci să cinstești mai mult pe unele și pe celelalte, drumul cu ocolișurile lui, cu mirosul măceșilor, cu brazdele și pantele lui de-a lungul colinelor, îl vei îndrăgi și vei ști mai bine dacă este, nu meandru steril în care te plictisești, ci drum înspre mare.

Nu-mi permit să spun : „La ce-mi folosește curățenia pe care o fac, povara pe care o port, copilul pe care trebuie să-l hrănesc, cartea pe care trebuie s-o citesc ?“. Căci, dacă este bine ca, atunci cînd dormi, să visezi despre supă și nu despre imperiu, asemenea santinelelor, este bine și să fii gata pentru vizită, care nu se anunță, ci într-o clipă îți face urechea și ochiul limpezi, și schimbă mișcările triste de măturăt în oficierea unui cult ce nu poate fi cuprins în cuvinte.

Astfel, fiecare bătaie a inimii tale, fiecare suferință, fiecare dorință, fiecare melancolie a serii, fiecare oboseală, fiecare deșteptare, fiecare toropeală a somnului au înțelesul divinității ce se citește dincolo de ele.

Nu veți găsi nimic dacă vă veți transforma în sedendari, crezîndu-vă provizie printre proviziile voastre. Căci nu există provizie, iar cel care încetează de a crește moare.

CXCIII

EGALITATEA TE RUINEAZĂ. SPUI: „SĂ FIE împărţită această perlă între toţi. Oricare dintre căutători ar fi putut-o găsi".

Şi marea nu va mai fi minunată, izvor de bucurie şi miracol al destinului. Şi căutarea în adîncuri nu va mai fi ceremonial al unui miracol, al unei legende, datorită acelei perle negre găsită cu un an în urmă de un altul.

Căci aşa cum vreau să economiseşti tot anul, sacrificîndu-te şi privîndu-te pentru a cheltui în ziua de sărbătoare, al cărei sens nu se află în starea de sărbătoare, fiindcă ea nu ţine decît o secundă — sărbătoarea este înflorire, victorie, vizită a prinţului — al cărei sens este acela de a parfuma tot anul, cu gustul dorinţei şi al amintirii răsplatei, căci drumul nu este frumos decît dacă se îndreaptă spre mare — şi pregăteşti cuibul pentru clipa în care puii vor ieşi din găoace, clipă ce nu este de esenţa cuïbului, şi osteneşti luptînd pentru o victorie care nu ţine de esenţa luptei, şi-ţi împodobeşti, în tot timpul anului, casa pentru sosirea prinţului — tot aşa vreau să nu egalizezi ce este al unuia cu ce este al altuia în numele unei dreptăţi vane, căci nu-i vei face egali pe cel care e bătrîn şi pe cel care e tînăr, şi egalitatea ta va fi mereu strîmbă. Perla pe care-o vei împărţi nu va da nici unuia nimic, dar vreau să renunţi la partea ta pentru ca acela care va găsi perla să se întoarcă acasă strălucind de bucurie şi să spună soţiei, care-l întreabă, „Ghiceşte", lăsînd să i se vadă pumnul închis, căci vrea să aţîţe curiozitatea şi să se bucure de fericirea pe care are puterea de a o răspîndi doar deschizînd degetele...

Şi toţi vor fi îmbogăţiţi. Căci este o dovadă că a scormoni adîncul mării este altceva decît simpla muncă de mizerie. Poveştile de dragoste pe care ţi le cîntă povestitorii mei îţi dau gustul iubirii. Şi frumuseţea pe care o slăvesc înfrumuseţează toate femeile. Căci dacă există una care merită să mori pentru a o stăpîni, înseamnă că iubirea merită să mori pentru ea, şi fiecare femeie va fi vrăjită şi înfrumuseţată prin aceasta, căci toate ascund în taină comoara unei perle minunate, asemenea mării.

Și nu te vei mai apropia de nici una dintre ele fără să-ți bată puțin inima, asemenea căutătorilor din golful de coral, atunci cînd se unesc cu marea.

Ești nedrept pentru zilele obișnuite atunci cînd pregătești sărbătoarea, dar sărbătoarea ce se apropie înmiresmează zilele obișnuite și ești mai bogat prin existența ei. Ești nedrept față de tine însuți dacă nu-ți atribui o parte din perla vecinului, dar ea îți va lumina căutările viitoare, așa cum fîntîna despre care vorbeam, ce curge în inima oazei îndepărtate, umple de vrajă deșertul.

Ah ! Dreptatea ta cere ca zilele să se asemene zilelor, iar oamenii să se asemene oamenilor. Dacă soția ta plînge, poți s-o repudiezi, pentru a o alege pe aceea care nu plînge. Căci ești sipet de adunat daruri, însă nu l-ai primit încă pe al tău. Eu doresc să perpetuez dragostea. Nu există dragoste decît acolo unde alegerea este irevocabilă, căci pentru a te împlini trebuie să existe limite între care te miști. Plăcerea capcanei, a vînătorii, a capturii este alta decît aceea a dragostei. Căci semnificația ta, atunci, este de a fi vînător. Cea a femeii — de a fi obiectul capturii tale. Iată pentru ce, odată capturată, ea nu mai valorează nimic, căci și-a împlinit misiunea. Ce importanță mai are pentru poet poemul scris ? Semnificația lui este de a crea mai departe. Semnificația ta este aceea de soț. Și a femeii — aceea de soție. Am dat cuvîntului un înțeles mai adînc și spui : „Soția mea...“ cu toată seriozitatea inimii tale. Dar descoperi alte bucurii. Și, desigur, alte suferințe. Dar ele sînt condiție a bucuriilor tale. Poți să mori pentru o femeie, căci îi aparții, așa cum ea îți aparține. Nu poți însă să mori pentru un trofeu de vînătoare. Fidelitatea ta este aceea a unui credincios, nu a unui vînător obosit. Căci aceasta din urmă este altfel, ea răspîndește plictiseala, nu lumina.

Desigur, există căutători care nu vor găsi niciodată o perlă. Există oameni care nu vor afla decît amărăciune în patul pe care l-au ales. Dar mizeria unora este condiție a farmecului mării. Care este același pentru toți, chiar și pentru cei ce n-au găsit nimic. Iar mizeria celorlalți este condiție a farmecului iubirii, care este același pentru toți, chiar și pentru cei nefericiți. Căci dorința, regretul, melancolia iubirii valorează mai mult

decît pacea unei turme căreia iubirea îi este străină. Așa cum, chinuit de sete în adîncul deșertului, preferi să suferi și să regreți, dar să nu uiți fîntînile.

Căci acesta este secretul pe care mi-a fost dat să-l înțeleg. Așa cum creezi obiectul la care lucrezi și lupți pentru sau împotriva vreunui lucru — și acesta este motivul pentru care nu izbîndești dacă lupți din simplă ură pentru zeul dușmanului tău, căci trebuie, pentru a accepta moartea, să lupți în primul rînd din dragoste pentru al tău — tot așa ești luminat, hrănit și îmbogățit tocmai prin ceea ce regreți, dorești sau plîngi, mai mult decît prin ceea ce ai dobîndit. Mama cu obrazul zbîrcit, în care doliul, căpătînd înțeles, s-a transformat în surîs, trăiește din amintirea copilului mort.

Dacă distrug condițiile dragostei, pentru a-ți da posibilitatea de a nu mai suferi, ce bine ți-am făcut? Un deșert fără fîntîni îi face, oare, mai liniștiți pe cei care s-au rătăcit și se usucă de sete?

Eu spun că fîntîna, dacă a fost bine cîntată și clădită în inima ta, îți varsă în suflet, atunci cînd te pierzi în nisipuri și ești gata să te lepezi de învelișul tău, o apă liniștită care nu aparține lucrurilor, ci esenței lucrurilor, și voi reuși încă să te fac să zîmbești povestindu-ți despre farmecul susurului fîntînilor.

Și cum ai putea să nu mă urmezi? Eu sînt semnificația ta. Cu un regret, vrăjesc nisipul. Creez pentru tine iubirea. Dintr-o mireasmă, fac un imperiu.

CXCIV

VREAU SĂ DESCHIZI LARG OCHII, CĂCI TE înșeli asupra ceremonialului.

Îl crezi aranjament gratuit sau înfrumusețare inutilă. Pe cel care iubește îl crezi persecutat de reguli, ce par să vină de la un zeu bizar, care le dictează pentru ca, în cel mai bun caz, favorizîndu-te aici, să te scurteze dincolo, asemenea unei vieți veșnice care ți-ar cere, în schimbul veșniciei, să-ți amputezi sentimentele, însă regulile te fac să fii cel care ești, și nu altul, și te înalță în același timp în care te constrîng, căci întîlnești aceste limite atunci cînd exiști cu adevărat, așa cum arborele este desenat după liniile de forță ale seminței sale.

Ți-am vorbit despre imaginea frumoasă. Ea este punct de vedere și gust al lucrurilor. Și din acel punct de vedere gîndești altfel despre masă, despre odihnă, despre rugă, despre joc sau despre dragoste. Nu cunosc vreo împărțire, căci tu nu ești sumă de piese disparate, ci ființă unică și indivizibilă. În acest chip de piatră pe care l-a sculptat sculptorul meu, dacă schimb nasul, trebuie să schimb și urechea sau, mai exact, am schimbat toată puterea ei de acțiune. Deci, dacă-ți impun ca o dată pe an să te închini în fața deșertului pentru a cinsti oaza cîntătoare pe care o ascunde între cutele sale, misterul ei îl vei afla și în femeie, în muncă sau în casă. Astfel, dăruindu-ți un cer de stele, te-am schimbat în relațiile tale cu sclavul, cu regele, cu moartea. Ești rădăcină, mamă a frunzișului și, dacă te schimb în rădăcină, îți schimb și frunzișul. N-am văzut oameni transformați prin argumentele logicienilor, nu i-am văzut convertindu-se în fața emfazei unui profet sașiu. Dar adresîndu-mă esenței lor, prin jocul unui ceremonial, i-am deschis în fața luminii mele.

Îmi ceri iubirea, împotriva regulilor care o interzic. Dar aceste reguli au creat iubirea. Melancolia de a nu mai simți iubirea, melancolie pe care o datorezi regulilor, este deja iubire.

Dorința de dragoste este dragoste. Căci nu ai putea dori decît ceea ce nu concepi încă. Acolo unde frații nu sînt îndrăgiți, în lipsa unei structuri sau a unui obicei care să dea un înțeles rolului de frate (și cum ai putea să-i iubești doar fiindcă luați masa împreună ?), n-am observat ca unul să regrete că nu-și iubește mai mult fratele. Regreți dragostea concepută și femeia care pleacă, dar nici o trecătoare indiferentă nu te incită să spui : „Aș fi fericit dacă aș iubi-o...".

Atunci cînd plîngi dragostea, înseamnă că dragostea a luat naștere. Desigur, regulile, creînd dragostea, te fac să-ți dai seama că o regreți și crezi că dragostea te-ar putea exalta în afara regulilor, dar ele, creînd dragostea, îți oferă bucuriile și suferințele ei, așa cum existența unei fîntîni într-un crîng de palmieri te face să-ți pară crud nisipul arid, dar absența fîntînilor este soră, pentru tine, a existenței fîntînilor. Căci nu plîngi dup ceea ce nu poți concepe. Creînd fîntînile, creez și absența

lor. Oferindu-ţi diamante, creez sărăcia în diamante. Perla neagră a mărilor, găsită o dată pe an, creează scufundările tale zadarnice. Perla neagră dăruită altuia îţi pare a fi viol, şi răpire, şi nedreptate, şi o distrugi, împărţindu-i puterea. Şi nu trebuie decît să înţelegi că eşti mai bogat prin existenţa ei, chiar şi în posesia altuia, decît prin golul uniform al mărilor.

Au dat naştere mizeriei, dorind egalitatea ieslei în staul. Dorind să fie slujiţi. Dacă în ei cinsteşti mulţimea creezi în ei mulţimea. Dar dacă în fiecare dintre ei cinsteşti omul, creezi omul şi îi vei vedea înaintînd pe drumul zeilor.

Mă neliniştesţe să văd că şi-au dat adevărurile peste cap, că au devenit orbi în faţa evidenţei, care este aceea că nava e limitată de condiţia naşterii ei, adică de mare, condiţia dragostei limitează dragostea, iar condiţia ascensiunii tale îţi limitează ascensiunea. Căci nu există ascensiune fără forţă ce te trage în jos.

Dar ei spun : „Ascensiunea noastră este îngrădită !...“. Îşi distrug barierele, iar spaţiul lor va fi lipsit de urcuşuri şi de coborîşuri. Şi iată-i transformaţi în gloată de bîlci, căci au ruinat palatul tatălui meu, în care toţi paşii aveau un înţeles.

Iată de ce îi auzi punîndu-şi întrebări asupra hranei spirituale pe care trebuie să o dai oamenilor pentru a le întări sufletul şi a le înnobila inima.

Ei au risipit oamenii hrănindu-i din iesle, transformîndu-i în turmă sedentară şi, fiindcă au acţionat din dragoste pentru om, pentru a-l elibera în noblefea, limpezimea şi măreţia lui, ar trebui acum să se înspăimînte de faptul că sufletul şi inima devin tot mai puţin sensibile. Ce vor face, în această mulţime ? Îi vor cînta cîntece de ocnă, pentru a-i emoţiona, vor deştepta în ei fantome, care au uitat ocna, dar încă îşi încovoaie uşor spinarea din teamă de lovituri. Astfel, într-un mod vag, vei purta în ei cuvintele poemului. Dar puterea lui va slăbi. Curînd, vor asculta cîntecul ocnaşilor fără a mai simţi loviturile uitate, iar pacea staulului nu va mai fi tulburată de ele ; căci tu ai secătuit marea de putere. Atunci, în faţa celor ce-şi vor rumega hrana, vei simţi spaima de a nu înţelege sensul vieţii şi misterul exaltărilor spiritului, care va fi mort. Şi-ţi vei căuta obiectul pierdut ca şi cum ar fi un

obiect printre atîtea altele. Și vei născoci un cîntec al hranei care-ți vor istovi plămînii în timp ce repeți „Mănînc", fără a adăuga nimic gustului pîinii. Fără a înțelege că nu este vorba de un obiect ce trebuie distins printre alte obiecte, sau slăvit printre alte obiecte, căci esența arborelui nu se ascunde într-o anume parte a arborelui, iar cel care vrea să picteze doar esența nu va picta nimic.

Nu e surprinzător că te epuizezi căutînd o cultură a sedentarului, căci o asemenea cultură nu există.

„A dărui cultura, spunea tatăl meu, înseamnă a dărui setea. Restul va veni de la sine". Dar tu hrănești cu furaje gata adunate pîntece ghiftuite.

Dragostea este chemare la dragoste. Același lucru despre cultură. Esența ei se află în însăși setea de cultură. Dar cum ai putea să cultivi setea ?

Nu ceri decît condițiile permanenței tale. Cel care a fost crescut cu alcool îți va cere alcool. Nu pentru că el i-ar fi de folos, căci, dimpotrivă, îl face să moară. Cel care a crescut în civilizația ta cere civilizația ta. Nu există alt instinct, în afara celui al permanenței. Acest instinct domină instinctul de a trăi.

Căci am văzut mulți care preferau să moară, decît să trăiască departe de satul lor. Și ai văzut cum gazelele sau păsările, dacă le capturezi, se lasă încet să moară. Iar dacă ești smuls dintre ai tăi, femeia și copiii tăi, obiceiurile tale, sau dacă lumina care-ți dădea viață se stinge — căci, chiar și în hrubele unei mănăstiri ea continuă să strălucească — atunci este posibil să mori din cauza aceasta. Și dacă atunci vreau să te salvez de la moarte, e de ajuns să inventez pentru tine un imperiu spiritual în care femeia pe care o iubești e parcă pregătită să te întîmpine. Și atunci vei continua să trăiești, căci răbdarea ta e nesfîrșită. Casa căreia îi aparții îți este de folos atunci cînd te afli în deșert, deși atît de îndepărtată. Femeia iubită îți este de folos, deși este departe și adormită.

Dar nu poți suporta ca un nod să se desfacă, iar obiectele să se risipească în dezordine. Vei muri dacă mor divinitățile tale. Căci tu trăiești prin ele. Și nu poți trăi decît prin ceea ce te poate face să mori.

Dacă voi deștepta în tine vreun sentiment patetic, îl vei transmite din generație în generație. Îți vei învăța

copiii să deslușească această imagine dincolo de lucruri, ca pe un domeniu dincolo de elementele care îl compun, căci doar domeniul trebuie să fie iubit.

Nu ai accepta moartea pentru materialele din care este alcătuit domeniul. Ele trebuie să se supună, nu ție, care nu ești decît drum și trecere, ci domeniului. Și tu le faci să i se supună. Dar dacă un domeniu s-a împlinit, atunci îți vei da viața pentru a-i salva integritatea.

Îți vei da viața pentru înțelesul cărții, nu pentru cerneală sau hîrtie.

Căci tu ești nod al unor relații, iar identitatea ta nu se află în acest chip, această carne, această proprietate, acest surîs, ci într-o anume construcție care s-a ridicat dincolo de tine, într-o anume imagine apărută din tine și care îți dă înțeles. Unitatea ei se leagă prin tine, dar în schimb tu îi aparții.

Aproape niciodată nu vei putea vorbi despre ea: nu există cuvinte pentru a o transmite altuia. Asemenea femeii pe care o iubești. Dacă-mi spui numele ei, aceste silabe nu au puterea să deștepte în mine dragostea. Trebuie să mi-o arăți. Ceea ce ține de domeniul actelor, nu de cel al cuvintelor.

Cunoști însă cedrul. Dacă spun „un cedru", port în tine întreaga sa măreție, căci ai fost învățat să-l cunoști și știi că el este mult mai mult decît trunchi, ramuri, rădăcini și frunziș.

Nu cunosc alt mijloc pentru a da naștere dragostei decît de a te sacrifica dragostei. Dar dacă ei își primesc de-a gata hrana, care mai sînt divinitățile lor?

Îți închipui că-i îmbogățești acoperindu-i cu daruri, dar îi duci la moarte. Nu poți trăi decît din ceea ce transformi, iar acel obiect, fiindcă te transpui în fiecare zi puțin cîte puțin în el, te duce către moarte.

O știu bine bătrînele care-și istovesc ochii brodînd. Le spui să-și cruțe ochii. Iar ochii nu le mai folosesc la nimic. Le-ai ruinat transformarea.

Dar cei pe care tu vrei să-i saturi, în ce se transformă, oare?

Poți să creezi setea de posesiune, dar posesiunea nu e transformare. Poți să creezi setea de a îngrămădi stofe brodate. Dar nu creezi astfel decît sufletul unui depozit.

Cum ai putea să creezi setea de a-ți istovi ochii brodînd ? Căci doar aceasta este sete de viață adevărată.

Eu, în liniștea iubirii mele, i-am privit cu atenție pe grădinarii mei și pe torcătoarele mele. Am observat că li se dădea puțin și li se cerea mult.

Ca și cum pe ei și pe ele s-ar fi sprijinit soarta lumii.

Vreau ca fiecare santinelă să fie răspunzătoare de întregul imperiu. Iar grădinarul, de asemenea, să păzească, la poarta grădinilor, copacii de omizi. Iar aceea care coase un patrafir de aur nu răspîndește, poate, decît o lumină slabă, dar ea își împodobește divinitatea, și o divinitate mai frumos împodobită va străluci la rîndul său asupra ei.

Nu știu ce înseamnă a crește un om dacă nu a-l învăța să citească imagini dincolo de lucruri. Eu perpetuez divinitățile. Plăcerea jocului de șah o salvez salvîndu-i regulile. Tu însă vrei să le trimiți sclavi care să cîștige partidele lor de șah.

Vrei să le trimiți în dar scrisori de dragoste, observînd că unii plîng atunci cînd le primesc, și ești uimit văzînd că nu le poate smulge nici o lacrimă.

Nu îți este de ajuns să dăruiești. Trebuie să-l clădești pe cel care primește. Pentru plăcerea jocului de șah trebuie să clădești jucătorul. Pentru iubire trebuie să clădești setea de iubire. Pentru a-ți primi zeul trebuie să clădești întîi de toate altarul. Eu am clădit imperiul în inima santinelelor mele, constrîngîndu-le să facă o sută de pași în sus și în jos pe creasta zidurilor.

CXCV

UN POEM PERFECT, CARE ȘI-AR AVEA ESENȚA în acte, cerîndu-ți totul, pînă și mușchii. Acesta este ceremonialul meu.

Slabe ecouri, mișcări abia schițate, pe care le leg în tine prin cuvinte înzestrate cu putere. Inventez jocul galerelor. Tu intri în joc și îți înconvoi puțin umerii.

Dar regulile, riturile, obligațiile, construcția templului, ceremonialul zilelor, aceasta, desigur, este o altă acțiune.

Ți-a fost scris să fii convertit la reguli, rituri și obligații, dîndu-ți astfel seama că te împlinești, și să speri.

Desigur, așa cum poți să mă citești fără atenție și fără a mă simți, poți să asiști la ceremonial fără a te înălța. Și zgîrcenia ta poate cu ușurință să-și afle loc în generozitatea ritualului.

Nu pretind să-ți conduc pașii în fiecare oră, așa cum nu pretind ca santinela mea să fie orice oră credincioasă imperiului. Îmi este de ajuns ca una între toate celelalte să fie. Și chiar și aceleia nu-i pretind să fie credincioasă în fiecare moment, dar, deși de obicei se gîndește la ora prînzului, îi pretind ca, din cînd în cînd, să simtă, ca pe o străfulgerare, iluminația santinelei, știind prea bine că spiritul doarme și nu știe să vadă în permanență, căci altfel acest foc i-ar arde ochii, dar că marea primește înțeles de la perla neagră, găsită odată, anul primește sens de la sărbătoarea unică, iar viața primește sens de la împlinirea prin moarte.

Și puțin îmi pasă că ceremonialul meu are un înțeles strîmb pentru cei strîmbi de inimă. Am observat, în timpul cuceririlor mele, triburile negre și vrăjitorul care le cerea, dintr-o poftă sordidă, să îndoape cu darurile lor vreun baston de lemn pictat în verde.

Ce-mi pasă că vraciul nu-și cunoaște rolul ! Mîinile sculptorului creează viața.

CXCVI

CEL CARE PRETINDE RECUNOȘTINȚĂ : A FĂCUT acest lucru sau celălalt... însă nu există dar recoltat și provizie strînsă. Darul tău este circulație de la unul înspre celălalt. Dacă încetezi a dărui înseamnă că nu ai dăruit nimic niciodată. Îmi vei spune : „Am fost demn de recunoștință ieri și aștept răsplata“. Iar eu îți voi răspunde : „Nu ! Ai fi un mort demn de recunoștință dacă ai fi murit ieri, desigur, însă nu ai murit. Are importanță doar ceea ce ești în clipa morții. Din omul generos care erai ieri, ai ajuns omul nevrednic de astăzi. Iar cel ce va muri va fi un nevrednic“.

Ești rădăcină a unui arbore ce trăiește din tine. Ești legat de arbore. El a devenit datoria ta. Dar rădăcina spune : „Am extras prea multă sevă !“. Arborele, atunci, va muri. Și, oare, rădăcina poate să-și închipuie că are dreptul la recunoștința celui mort ?

Dacă santinela obosește de a supraveghea orizontul și adoarme, orașul va muri. Nu există provizie a rondurilor bine făcute. Nu există provizie a bătăilor inimii tale adunată și depusă undeva. Hambarul tău nu este provizie. Este escală. Îți ari pămîntul în același timp în care scoți din hambar. Dar te înșeli în toate lucrurile. Îți închipui că poți să te odihnești după creație prin îngrămădirea în muzeu a obiectelor create. Aduni în el pînă și poporul tău. Dar nu există obiecte. Există înțelesuri diferite ale aceluiași obiect și limbajuri diferite. Perla neagră nu este aceeași pentru pescuitorul de perle, pentru curtezană sau negustor. Diamantul are valoare atunci cînd îl extragi, cînd îl vinzi, cînd îl dăruiești, cînd îl pierzi, cînd îl regăsești, cînd împodobești pentru sărbători o frunte de femeie. Nu pot să spun nimic despre diamantul obișnuit. Diamantul de toate zilele nu este decît piatră fără valoare. O știu bine cele care îl păstrează. Îl închid în sipetul cel mai tainic, pentru ca el să doarmă acolo. Nu îl scot la vedere decît în ziua aniversării regelui. Diamantul devine atunci probă a orgoliului lor. L-au primit în ziua căsătoriei lor. Și atunci era dovadă de iubire. Iar, odată, el a fost miracol pentru cel care a vînturat tone de steril.

Florile sînt valoroase pentru ochi. Însă cele mai frumoase sînt acelea cu care am înflorit marea pentru a-i cinsti pe cei morți. Și pe acelea nimeni, niciodată, nu le va contempla. Acela vorbește în numele trecutului său. Îmi spune : „Sînt cel care...". Accept să-l onorez, cu condiția să fie mort. Pe singurul geometru veritabil, prietenul meu, nu l-am auzit niciodată fălindu-se cu triunghiurile sale. Era slujitor al triunghiurilor și grădinar al unei grădini de semne. Într-o noapte, îi spuneam : „Iată-te mîndru de munca ta, ai dăruit mult oamenilor...". A tăcut un timp, apoi mi-a răspuns :

„Nu este vorba de a dărui, căci îi disprețuiesc pe cei care dăruiesc sau primesc. Cum aș putea să venerez pofta nepotolită a prințului care cere mereu daruri ? Sau pe aceia care se lasă devorați ? Măreția prințului neagă măreția lor. Trebuie să alegi între una sau alta. Pe prințul care mă înjosește îl disprețuisc. Eu aparțin casei sale, iar el trebuie să mă ajute să mă înalț. Și măreția mea va spori măreția prințului.

Ce am dăruit oamenilor ? Eu sînt unul dintre ei. Sînt acea parte a lor care meditează asupra triunghiurilor. Oamenii, prin mine, au meditat asupra triunghiurilor. Prin ei, în fiecare zi, mi-am mîncat pîinea și am băut laptele caprelor lor. Și m-am încălțat cu pielea animalelor lor".

Dăruiesc oamenilor, dar primesc totul de la oameni. Unde să caut întîietatea unuia asupra altuia ? Dăruind mai mult, primesc mai mult. Și voi aparține unui imperiu mai nobil. Vezi aceasta la socotitorii tăi cei mai vulgari. Ei nu pot trăi prin ei înșiși. Încarcă vreo curtezană cu averea lor de smaralde. Ea strălucește, iar ei, din acest moment, vor aparține acestei străluciri. Sînt satisfăcuți că sclipesc atît de tare și, totuși, sînt săraci : nu aparțin decît unei curtezane. Un altul a dăruit totul regelui. „Cui aparții ? Aparțin regelui". Și, într-adevăr, strălucește.

CXCVII

AM CUNOSCUT OMUL CARE NU APARȚINEA decît sieși, căci disprețuia pînă și curtezanele. Ți-am vorbit despre acel ministru pîntecos și cu pleoape grele care, după ce mă trădase, s-a umilit și a abjurat în momentul supliciului, trădîndu-se astfel și pe sine însuși. Și cum ar fi putut să nu trădeze, atît pe mine cît și pe el ? Dacă aparții unei case, unui domeniu, unui zeu, unui imperiu, vei salva prin sacrificiul tău lucrul căruia îi aparții. Asemenea avarului, care aparține unei comori. Și-a făcut o divinitate dintr-un diamant rar. Și va muri luptînd împotriva hoților. Dar nu același lucru se poate spune despre cel care este mulțumit în opulența lui. El se crede idol. Diamantele sale îi aparțin și-l onorează. El, în schimb, nu le aparține. Este piatră de hotar și zid, însă nu este drum. Iar dacă îl stăpînești și-l amenință, în numele cărui zeu își va da viața ? El nu este nimic altceva decît un pîntece.

Dragostea care face paradă este dragoste vulgară. Cel care iubește contemplă și comunică în tăcere cu zeul lui. Ramura și-a găsit rădăcina. Buza și-a găsit sînul. Inima se înalță în rugăciune. Nu am ce să fac cu părerea altora. Avarul însuși își ascunde comoara de ochii tuturor.

Dragostea e tăcută. Dar opulența cheamă în ajutor tobele. Ce înseamnă opulența care nu face paradă de ea însăși ? Ce înseamnă un idol fără adoratori ? Nu înseamnă nimic imaginea de lemn vopsit care doarme în hangar, aruncată printre obiecte inutile.

Deci ministrul meu, pîntecos și cu pleoape grele, avea obiceiul să spună : „Domeniul meu, turmele mele, palatele mele, candelabrele mele de aur, femeile mele“. Trebuia ca el să existe. Își îmbogățea admiratorii, care se prosternau în fața lui. La fel vîntul, care nu are nici greutate, nici miros, își dă seama de existența lui culcînd la pămînt lanurile de grîu. „Exist, gîndește el, fiindcă îl fac să se încline“.

Astfel, ministrul meu gusta nu numai admirația, dar și ura. Ea i se ridica în ochi ca o dovadă a existenței sale. „Exist fiindcă îi fac să se revolte“. Iată pentru ce trecea peste trupurile lor, asemenea unui car.

Nu există nimic în el decît zarvă de cuvinte vulgare. Pentru ca tu să existi, este important ca arborele căruia îi aparții să se înalțe. Nu ești decît drum și trecere. Vreau să văd divinitatea căreia te închini, ca să pot crede în tine. Dar ministrul meu nu era decît groapă de adunat deșeuri.

Iată pentru ce i-am ținut acest discurs :

„Auzindu-te de atît de multe ori spunînd : „Eu... eu... eu“, m-am întors, în bunătatea mea, înspre chemarea tobelor tale și te-am privit. Și nu am văzut nimic decît un depozit de mărfuri. La ce-ți folosește să posezi ? Ești magazin sau dulap, dar nu ești mai util, nici mai real decît un dulap sau magazin. Îți place să se spună : „Dulapul e plin“, dar ce însemnătate are ? Dacă-ți retez capul pentru a scăpa de strîmbătura ta, ce se va schimba în imperiu ? Cuferele tale vor rămîne în același loc. Ce dăruiai bogățiilor tale, care acum le-ar putea lipsi ?“.

Pîntecosul nu înțelegea întrebarea, dar, începînd să se neliniștească, respira cu greutate. Și am reluat :

„Să nu crezi că mă neliniștesc în numele unei dreptăți greu de stabilit. Comoara care atîrnă greu în pivnițele tale e frumoasă și nu ea mă scandalizează. Desigur, ai jefuit imperiul. Dar și sămînța jefuiește pămîntul pentru a clădi arborele. Arată-mi arborele pe care l-ai clădit.

Nu mă supără ca veşmîntul de lînă sau pîinea de grîu să fie scoase din sudoarea păstorului şi a plugarului pentru ca un sculptor să se îmbrace şi să mănînce. Sudoarea lor se transformă, fără ca ei să o ştie, în chip de piatră. Poetul jefuieşte hambarele, căci se hrăneşte din grăunţele hambarului fără a contribui la recoltă. Dar el slujeşte unui poem. Mă folosesc de sîngele fiilor imperiului pentru a clădi victorii. Dar astfel creez un imperiu căruia îi sînt fiu. Sculptură, arbore, poem, imperiu! Arată-mi pe care dintre ele le slujeşti. Căci nu eşti decît vehicul, drum şi convoi...

După ce vei fi repetat de o mie de ori: „Eu... eu... eu", ce voi afla despre tine? Ce au devenit domeniile, comorile şi rezervele de auz prin tine? Să nu crezi că lupt împotriva gheţarului în numele mlaştinilor. Nu voi reproşa semînţei faptul că jefuieşte pămîntul. Ea nu este decît ferment care uită de sine, iar arborele pe care-l eliberează o jefuieşte, la rîndul lui. Ai jefuit, dar cine te jefuieşte, iar tu cui aparţii?

Era frumoasă acea regină dintr-un imperiu îndepărtat. Diamantele scoase prin sudoarea poporului ei deveneau diamante ale reginei. Iar drumeţii şi vagabonzii imperiului ei îşi băteau joc de drumeţii şi vagabonzii altui imperiu: „Regina voastră, spuneau ei, nu e împodobită de diamante! A noastră are culoarea lunii şi a stelelor...". Dar iată că perlele tale, diamantele şi domeniile tale se contopesc în tine pentru a nu cinsti decît opulenţa unui pîntece greoi. Din aceste materiale risipite construieşti un templu vulgar, în care materialele nu sînt îmbogăţite. Eşti nodul diversităţii lor, dar acest nod nu le este de folos, ci dimpotrivă. Perla care-ţi împodobeşte degetul e mai puţin frumoasă decît o simplă promisiune a mării. Voi rupe nodul care mă scandalizează şi voi face din edificiul tău litieră şi îngrăşămînt pentru alţi arbori. Şi cu tine ce voi face? Ce voi face cu sămînţa unui arbore care sluţeşte pămîntul, aşa cum abcesul sluţeşte carnea?".

Totuşi, doream ca înalta dreptate pe care vreau să o slujesc să nu fie confundată cu o dreptate strîmbă. „Hazardul unei fapte josnice, îmi spuneam, a legat o comoară care, împărţită, n-ar mai însemna nimic. Îl îmbogăţeşte pe cel care o posedă, dar trebuie ca acela care o posedă să o îmbogăţească de asemenea. Aş putea

să o împart, să o distribui şi să o transform în pîine pentru popor, dar oamenii poporului meu, căci sînt numeroşi, vor fi puţin îmbogăţiţi prin această hrană de o zi pe care ţi-o voi dărui. Arborele ce s-a înălţat, dacă e frumos, îl voi transforma în catarg de corabie, şi nu în butuci împărţiţi tuturor pentru un foc de o oră. Căci nu vor fi îmbogăţiţi printr-o oră de foc. Dar cu toţii vor fi înfrumuseţaţi de corabia căreia îi vor da drum în larg.

Vreau ca din această comoară să extrag o imagine de care inimile să se bucure. Vreau să dăruiesc oamenilor gustul miracolului, fiindcă este bine ca pescuitorii de perle, care trăiesc în sărăcie, căci perlele sînt atît de greu de deslușit în întunericul din adîncul mării, să creadă în perla minunată. Sînt mai bogaţi prin perla găsită o singură dată într-un an, dar care le schimbă destinul, decît printr-un mediocru supliment de hrană datorat împărţirii echitabile a tuturor perlelor mării, căci doar aceea care este unică face ca adîncul mării să înflorească pentru toţi".

CXCVIII

CĂUTAM, DECI, ÎN ÎNALTA MEA DREPTATE, O întrebuinţare demnă a bogăţiilor confiscate, căci eu nu sînt de partea pietrelor împotriva templului. Nu mă interesa să nivelez ghețarul, transformîndu-l în mlaştină, să risipesc templul în materiale diverse şi să ofer comoara jefuitorilor. Căci singurul jaf pe care-l onorez este acela al pămîntului de către sămînţă, care se jefuieşte pe ea însăşi, murind în numele arborelui. Nu mă interesa să-l îmbogăţesc cîte puţin pe fiecare după starea lui, oferind o bijuterie curtezanei, un snop de grîu — plugarului, o capră — păstorului, o monedă de aur — avarului. Căci îmbogăţirea, atunci, e mizerabilă. Doream să salvez unitatea comorii astfel încît ea să strălucească asupra tuturor, aşa cum străluceşte perla indivizibilă. Căci dacă tu creezi o divinitate, o dăruieşti fiecăruia în totalitate, fără a o împărţi.

Şi iată că se revoltă setea ta de dreptate : „Mizerabili, îţi spui, sînt plugarul şi păstorul. Cu ce drept i-ai frustra de ceea ce le datorezi, în numele unui

avantaj pe care nu-l doresc sau al vreunui zeu de existenţa căruia nu au aflat ? Vreau să dispun de fructul muncii mele. Din el voi hrăni, dacă aşa vreau, poeţii şi cîntăreţii. Sau voi pune deoparte, dacă aşa vreau, pentru zilele de sărbătoare. Dar cu ce drept clădeşti pe sudoarea mea o biserică, dacă eu nu cred în ea ?

Este zadarnică, îţi voi răspunde, dreptatea ta provizorie, căci ea nu aparţine decît unui singur nivel. Şi trebuie să alegi. Materialele îşi schimbă semnificaţia trecînd de la un nivel la celălalt. Nu întrebi pămîntul dacă doreşte ca grîul să crească. Căci el nu concepe grîul. Este pămînt, pur şi simplu. Nu doreşti ceea ce nu a fost conceput încă. Acea femeie îţi este indiferentă. Nu-ţi doreşti să o iubeşti, deşi această iubire, dacă te-ar încerca, te-ar face, poate, fericit.

Nimeni nu regretă că nu doreşte să devină geometru. Nimeni nu regretă lipsa regretelor, căci aşa ceva ar fi absurd. Grîul trebuie să creeze semnificaţia pămîntului, care va deveni astfel pămînt acoperit cu grîu. De asemenea, nu ceri grîului să dorească a deveni conştiinţă şi lumină a ochilor. Căci el nu concepe nici lumina ochilor, nici conştiinţa. El este grîu, pur şi simplu. Omul este cel care trebuie să se hrănească şi să transforme în fervoare şi rugă de seară pîinea de grîu. Deci nu-l întreba pe plugar dacă doreşte, prin sudoarea lui, să devină poem, geometrie sau arhitectură, căci plugarul nu le concepe. S-ar folosi de munca lui pentru a-şi îmbunătăţi căruţa, fiindcă este plugar şi nimic altceva.

Am refuzat să fiu de partea pietrelor împotriva templului, de partea pămîntului împotriva arborelui, de partea căruţei plugarului împotriva cunoaşterii. Respect orice creaţie, deşi ea se întemeiază în aparenţă pe nedreptate, căci negi piatra pentru a clădi templul. Şi totuşi, o dată ce creaţia s-a împlinit, nu voi spune, oare, despre templu că este semnificaţie a pietrei şi dreptate făcută ? Nu voi spune, oare, despre arbore că este ascensiune a pămîntului ? Nu voi spune, oare, despre geometru că-l înnobilează pe plugar, care este om, deşi el nu o ştie ?

Nu întemeiez respectul faţă de oameni pe împărţirea zadarnică a proviziilor zadarnice, într-o egalitate duşmănoasă. Soldatul şi căpitanul sînt egali în faţa imperiului. Şi voi spune că sculptorii răi sînt egali sculpto-

rului bun în fața capodoperei pe care a creat-o, căci ei au fost pămînt fertil pentru ascensiunea sa. Au fost condiție a vocației sale. Voi spune că plugarul sau păstorul sînt egali sculptorului bun în fața capodoperei sale, căci ei au fost condiție a creației.

Și, totuși, te neliniștește că-l jefuiesc pe acest plugar, care nu primește nimic în schimb. Și visezi un imperiu în care tăietorii de piatră, hamalii și salahorii să se poată îmbăta de poezie, de geometrie și de sculptură, și să-și impună în mod liber un surplus de muncă pentru a-ți hrăni poeții, geometrii și sculptorii.

Însă făcînd aceasta, confunzi mijlocul cu scopul, căci, desigur, eu mă gîndesc la ascensiunea plugarului meu. Ar fi, într-adevăr, frumos acela care s-ar îmbăta de geometrie. Dar miop și neputînd să vezi mai departe de vîrful nasului, tu vrei să-ți rezolvi problema în ciclul unei vieți de om și pretinzi să nu întreprinzi nimic care să treacă peste indivizi sau generații. Și astfel te amăgești singur.

Căci îi cînți pe aceia care au murit luptînd cu marea la bordul unor corăbii fragile, deschizînd fiilor lor imperiul Insulelor. Îi cînți pe aceia care au murit pentru invențiile lor, fără a trage folos din ele, pentru ca alții să le ducă la bun sfîrșit. Îi cînți pe soldații sacrificați pe ziduri, care din sîngele vărsat n-au cules nimic pentru ei. Îl cînți chiar și pe acela care plantează un cedru, deși e bătrîn și nu speră să se bucure de umbra acestuia.

Există alți plugari și alți păstori pe care poemul îi va răsplăti mai tîrziu. Căci poemul își răspîndește puterea încet, iar umbra arborelui îl va adăposti pe fiul tău. Este bine ca sacrificiul să fie răsplătit cît mai curînd, însă nu vreau, totuși, ca el să înceteze prea repede de a fi necesar. Căci este condiție, semn și drum al ascensiunii. Timp de trei ani bat cuie și rindeluiesc scîndurile corăbiei mele. Nu sînt răsplătit nici de mirosul scîndurilor, nici de zgomotul cuielor. Sărbătoarea va veni mai tîrziu. Există corăbii greu de clădit. Dacă nu mai trebuie să ceri sacrificii înseamnă că ești satisfăcut de corăbiile gata făcute, de cunoștințele acumulate, de arborii plantați, de sculpturile perfecte, și îți închipui că a venit ora în care trebuie să te instalezi, pentru a te bucura de provizii, în bunurile făurite de alții.

În acea clipă, mă voi urca pe turnul cel mai înalt pentru a scruta orizontul. Căci ora sosirii barbarilor este aproape.

Ţi-am spus : nu există provizie strînsă. Nu există decît direcţie, ascensiune şi luptă pentru ceva. Plugarii se vor alătura geometrilor — pentru a primi plăcerea în schimbul sudorilor — atunci cînd geometrii vor înceta de a mai crea. Dacă mergi în acelaşi pas în urma prietenului tău, trebuie, dacă el are un avans faţă de tine şi vrea să i te alături, să se oprească din mers. Ţi-am mai spus : vei afla egalitatea atunci cînd mersul va deveni inutil şi doar în clipa morţii proviziile îţi vor fi de folos, atunci cînd Domnul te cheamă la el.

Mi s-a părut drept să nu împart comoara.

Căci nu există decît o singură dreptate : voi salva în primul rînd ceea ce te face să-i aparţii. Dreptate pentru zei ? Dreptate pentru oameni ? Dar zeul îţi aparţine, iar eu te voi salva dacă este posibil şi dacă, salvîndu-te, el va creşte în măreţie. Dar nu te voi salva împotriva divinităţilor tale, căci tu eşti al lor.

Voi salva copilul, dacă este necesar, împotriva mamei, deşi la început el i-a aparţinut. Acum însă ea îi aparţine. Şi voi salva strălucirea imperiului împotriva plugarului şi grîul împotriva pămîntului. Voi salva perla neagră căreia îi aparţii, chiar dacă nu tu eşti acela care o va scoate din adîncul mării, căci ea împodobeşte pentru tine întreaga imensitate a mării, împotriva ridicolului fragment de perlă care ar fi al tău fără a te îmbogăţi deloc. Voi salva înţelesul iubirii pentru ca tu să-i poţi aparţine, împotriva iubirii care ţi-ar aparţine ca o achiziţie sau ca un drept, căci atunci tu nu ai cîştiga prin ea iubirea.

Voi salva izvorul la care-ţi potoleşti setea, chiar împotriva setei tale, căci altfel veî muri atît în spiritul, cît şi în carnea ta.

Puţin îmi pasă dacă vorbele îşi opun înţelesul, iar eu par a-ţi acorda iubirea refuzîndu-ţi-o, a te obliga să trăieşti impunîndu-ţi moartea, căci contrariile sînt invenţie a limbajului, care încîlceşte ceea ce pretinde a surprinde (Şi începe era marii nedreptăţi, în care ceri omului să se pronunţe pentru sau împotrivă, sub ameninţarea morţii).

Deci mi s-a părut drept să nu răsplătesc comoara risipind-o, pentru a da fiecăruia ceea ce-i luasem prin jaf, curtezanei—bijuteria, păstorului—capra, plugarului—snopul de grîu și avarului—moneda de aur, ci de a răsplăti spiritul prin ceea ce am răpit cărnii. Același lucru îl faci atunci cînd te folosești de mușchii tăi pentru a șlefui piatra, iar apoi, odată victoria cîștigată, îți freci mîinile una de cealaltă, pentru a te elibera de praful ce s-a adunat pe ele, te dai un pas înapoi, apropiind puțin pleoapele pentru a vedea mai bine, îți apleci puțin capul într-o parte, iar apoi primești surîsul divinității ca pe o flacără.

Aș fi putut, desigur, să colorez cu o lumină oarecare răsplata. Căci altceva este a poseda o bijuterie oarecare, un animal, un snop de grîu, o monedă de aur, în care nu afli nici o plăcere, și a le primi ca o concluzie a unei zile de sărbătoare sau culme a unui ceremonial, căci aceste umile daruri au culoarea unui cadou al regelui sau al iubirii. L-am cunoscut pe acel proprietar al unor nesfîrșite cîmpuri de trandafiri, care ar fi preferat să-i fie răpite toate decît să piardă un singur trandafir ofilit, cusut într-un umil săculeț de pînză, pe care-l purta aproape de inima lui. Dar unul sau altul dintre supușii mei ar fi putut să se înșele și să creadă, în prostia sa, că-și află bucuria în grîne, aur sau un trandafir ofilit prins într-un săculeț de pînză. Doream să-i învăț. Aș fi putut, desigur, să-mi transform comoara în recompensă. Pe generalul învingător îl înnobilezi în fața împeriului, sau pe acela care a inventat o floare nouă, sau un remediu, sau o corabie. Dar acesta ar fi fost un tîrg care s-ar fi justificat prin el însuși, logic și echitabil, desigur, satisfăcător pentru rațiunea ta, dar cu putere nulă asupra inimii. Atunci cînd îți plătesc salariul, o dată pe lună, ți se pare, oare, că el strălucește asupra ta? Mi s-a părut, deci, că am puțin de așteptat din partea reparării unei nedreptăți, a glorificării unui devotament, a omagiului datorat geniului. Privești și spui: „Este bine". Totul e în ordine și te întorci acasă pentru a te apuca de altceva. Și nimeni nu-și primește partea de lumină, căci este în firea lucrurilor să repari o nedreptate, să cinstești devotamentul și să omagiezi geniul. Iar dacă soția ta te întreabă, atunci cînd deschizi ușa: „Ce se mai întîmplă nou în

oraș ?“, vei răspunde că nu-i nimic demn de povestit. Căci nu te mai gîndești să spui că oamenii și casele lor sînt luminați de soare sau că fluviul curge înspre mare.

Am respins, deci, propunerea ministrului justiției care-mi cerea cu încăpățînare să cinstesc și să răsplătesc virtutea, fiindcă, pe de o parte, distrugi ceea ce pretinzi a cinsti tocmai prin faptul că cinsteşti, iar, pe de altă parte, îl bănuiam că se interesează de virtute așa cum s-ar fi interesat de un ambalaj pentru fructe delicate, nu pentru că ar fi fost exagerat de depravat, ci pentru că era depravat cu delicatețe, gustînd în primul rînd calitatea.

„Virtutea, i-am răspuns, o pedepsesc“.

Și fiindcă părea perplex :

„Ți-am vorbit de căpitanii mei în deșert. Îi răsplătesc pentru sacrificiul lor în mijlocul nisipurilor, dacă o fac din dragoste pe care o simt pentru aceste nisipuri. Făcîndu-i prizonierii mizeriilor, aceasta devine somptuoasă.

Virtuoasele tale, dacă iubesc coroana de carton poleit cu aur, uralele admiratorilor și averea pe care o primesc ca răsplată, nu vor mai afla loc în ele pentru virtute. Fetele din cartierul rezervat îți cer un preț mai puțin ridicat pentru un dar mai puțin zgîrcit“.

Am respins și propunerile arhitecților. „Vezi, mi-au spus ei, poți să transformi această comoară sterilă într-un templu unic, care ar face gloria imperiului tău, și înspre care, de-a lungul secolelor, vor osteni mergînd caravanele de pelerini“.

Desigur, urăsc banalul, care nu-ți aduce nimic. Și respect nesfîrșitul și liniștea făcute dar oamenilor. Mai utilă decît posesia unui hambar în plus îmi pare a fi posesia stelelor cerului, și ale mării — deși nu ai ști să-mi spui de ce și cum îți înalță inima. Dar din cartierul de mizerie în care mori înăbușit le dorești. Ele sînt chemare către o migrație minunată. Are puțină importanță dacă ea este cu neputință. Regretul iubirii este iubire. Și iată că ești salvat deja în clipa în care încerci să fugi înspre iubire.

Și, totuși, nu credeam în acțiune. Nu cumperi bucuria, nici sănătatea, nici dragostea adevărată. Nu cumperi stelele. Nu cumperi un templu. Cred în templul care te jefuiește. Cred în templele care se înalță smulgînd su-

doarea oamenilor. Ele îşi trimit în depărtare apostolii, iar aceştia te vor dijmui în numele divinităţii. Cred în templul regelui crud care-şi întemeiază orgoliul în piatră. Aduce toţi bărbaţii imperiului său înspre şantier. Iar vătafii înarmaţi cu bice vor forma din ei convoaiele de pietre. Cred în templul care te exploatează şi te devorează. Şi, în schimb, te converteşte. Căci numai acel templu te răsplăteşte pentru truda ta. Cel care a cărat pietrele regelui crud primeşte, la rîndul său, dreptul la orgoliu. Îl vezi încrucişîndu-şi braţele în faţa etravei cu care corabia de argint începe să ameninţe nisipurile în liniştea secolelor ce vor veni. Măreţia sa îi este destinată, ca şi celorlalţi, căci un zeu, odată creat, se dăruieşte tuturor fără a se împărţi. Cred în templul născut din entuziasmul victoriei. Şlefuieşti o corabie pentru eternitate. Şi toţi vor cînta înălţînd templul, şi templul va cînta, la rîndul lui.

Cred în iubirea care se transformă în templu. Cred în orgoliul care se transformă în templu. Şi aş crede, dacă ai şti să le clădeşti, în templele născute din mînie. Căci atunci văd arborele înfigîndu-şi rădăcinile în iubire, sau în orgoliu, sau în beţia victoriei, sau în mînie. Îţi smulge vlagă pentru a se hrăni. Dar iată că oferi ambiţiei rădăcinilor lui o hrubă mizerabilă, fie şi plină de aur. Ea nu va putea hrăni decît un depozit de mărfuri. Un secol de vînturi, de ploi şi de nisipuri o va nărui.

Şi fiindcă ai disprețuit gîndul că o comoară poate fi îmbogăţire, că poate fi răsplată, că se poate transforma în corabie de piatră, fiindcă nu ai fost mulţumit să cauţi o imagine luminoasă care să înfrumuseţeze inima oamenilor, m-am îndepărtat de tine pentru a reflecta în liniște.

„El nu este, mă gîndeam, decît îngrăşămînt pentru un pămînt sterp. Greşesc încercînd să-i dau o altă semnificaţie“.

CXCIX

L-AM RUGAT, DECI, PE DOMNUL SA MĂ lumineze, iar el, în bunătatea lui, m-a făcut să-mi amintesc de caravanele ce se îndreptau spre oraşul sfînt, deşi nu am înţeles de la început în ce fel amintirea unui

convoi de cămile în arşiţa soarelui mi-ar fi putut lămuri contradicţiile.

Te-am văzut, poporul meu, pregătindu-ţi, la ordinul meu, pelerinajul. Am gustat întotdeauna ca pe o miere nemaiîntîlnită fervoarea celei din urmă seri. Căci expediţia pe care o pregăteşti este asemenea unei corăbii pe care o spoieşti cu smoală după ce construcţia s-a încheiat, şi care, avînd acelaşi înţeles ca şi sculptura sau templul, care macină uneltele şi te stimulează în invenţiile tale, calculele tale şi puterea braţului tău, capătă acum înţelesul călătoriei, căci o înveşmîntezi pentru a putea primi vîntul. Acelaşi lucru despre fiica ta, pe care ai hrănit-o şi ai învăţat-o, dar vin zorii zilei în care soţul o aşteaptă şi, în acea dimineaţă, nepărîndu-ţi îndeajuns de frumoasă, te ruinezi pentru a o împodobi cu stofe scumpe şi brăţări de aur, căci în acel moment tu lansezi, de asemenea, o corabie în largul mării.

După ce ai terminat de a aduna proviziile, de a fereca lăzile, de a lega sacii, treci cu un aer regal printre animale, mîngîindu-l pe unul, împingîndu-l pe celălalt, ajutîndu-te de genunchi pentru a mai strînge puţin o curea de piele, şi mîndrindu-te, odată urcată încărcătura pe spatele cămilei, de a nu o vedea alunecînd nici la dreapta, nici la stînga, ştiind că animalele, deşi o vor clătina poticnindu-se printre pietre şi îngenunchind la popasuri, o vor ţine totuşi suspendată într-un echilibru elastic, asemenea portocalului care se clatină în vînt fără a ameninţa încărcătura sa de portocale.

Îţi savurez căldura, poporul meu, atunci cînd îţi pregăteşti crisalida celor patruzeci de zile de mers prin deşert şi, fiindcă nu am ţinut niciodată seamă de zarva cuvintelor, nu m-am înşelat niciodată asupra ta. Căci, plimbîndu-mă în serile de dinaintea plecărilor, în tăcerea iubirii mele, printre zgomotele animalelor şi discuţiile vii despre drumul ce ar trebui urmat, sau despre călăuzele ce ar trebui alese, sau despre rolul ce revenea fiecăruia, nu eram uimit auzindu-vă, nu lăudînd călătoria, ci, dimpotrivă, descriind în culori întunecate suferinţele expediţiei ce avusese loc cu un an în urmă, fîntînile secate, vînturile nimicitoare, muşcătura şerpilor surprinşi în nisipuri asemenea unor nervi invizibili, capcanele întinse de hoţi, boala şi moartea, ştiind că nu

era vorba în toate acestea decît despre pudoarea iubirii.

Căci este bine să nu dai de înţeles că divinităţile tale te exaltă, glorificînd înainte de toate cupolele aurite ale oraşului sfînt, căci zeul tău nu este dar primit de-a gata, nici provizie păstrată pentru tine în vreo parte a lumii, ci sărbătoare şi încoronare a ceremonialului suferinţelor tale.

Ei erau preocupaţi, deci, în primul rînd de elementele înălţării lor, asemenea constructorilor de corăbii, căci dacă aceştia îmi vor vorbi prea devreme despre pînze, despre vînt şi despre mare, nu voi avea încredere în ei, temîndu-mă că neglijează scîndurile şi cuiele, aşa cum un tată s-ar ruga prea devreme ca fiica sa să fie frumoasă. Îmi plac cîntecele făuritorilor de cuie şi ale tăietorilor de scînduri, căci ei glorifică nu provizia strînsă, care e goală de înţeles, ci ascensiunea înspre corabie. Şi, odată corabia clădită şi primind înţelesul călătoriei în larg, vreau să-i aud pe marinarii mei cîntînd, nu în primul rînd minunile insulelor, ci primejdiile asediului mării, căci atunci voi întrezări victoria lor.

Deslușesc ei înșiși, în suferința lor, drumul, vehiculul și convoiul. Și ai fi miop și credul să te neliniștești de vaietele, ca și de blestemele cu care-și mîngîie inimile și să le trimiți cîntăreţii tăi care, cu vorbe dulci, vor nega primejdiile setei şi le vor lăuda frumuseţea apusurilor de soare în largul deşertului. Nu sînt atras de fericirea lipsită de formă. Dar voi fi mereu călăuzit de revelaţia iubirii.

Deci caravana se pune în mers. Şi, din acea clipă, încep cugetarea tainică, şi liniştea, şi noaptea oarbă a crisalidei, şi dezgustul, şi îndoiala, şi suferinţa, căci orice împlinire este dureroasă. Nu trebuie să te înflăcărezi, ci să rămîi credincios fără a înţelege, căci cel care erai ieri va muri şi nu mai e nimic de aşteptat de la tine.

Nu vei mai fi decît elan de regrete pentru răcoarea casei tale şi ceainicul de argint din care îţi bei ceaiul, alături de ea, înaintea clipei de dragoste. Îţi va fi dureroasă pînă şi amintirea ramurii care se clătina sub fereastră sau a strigătului cocoşului în curte. Vei spune: „Aparţineam casei mele!“, căci acum nu mai aparţii nici unui loc. Îţi va reveni în minte misterul animalului pe care-l trezeai în zori, căci ştii cîte ceva despre

calul sau cîinele tău, fiindcă îți răspund. Dar nu știi, căci el este parcă zidit în sine, dacă îndrăgește sau nu pășunea, staulul sau pe tine însuți. Și simți nevoia, în profunzimea singurătății tale, să-i treci încă o dată brațul în jurul gîtului, sau să-i mîngîi ochii, pentru a-l încînta, poate, astfel, în întunericul nopții sale. Și, desigur, în ziua în care vei întîlni fîntîna secată, care nu-ți stoarce decît un noroi murdar, susurul fîntînii pe care ai lăsat-o acasă îți rănește inima.

Astfel se închide asupra ta crisalida deșertului, căci încă din a treia zi pașii încep să ți se înfunde în bitumul întinderii. Cel care-ți rezistă te exaltă, iar loviturile unui luptător cheamă loviturile celuilalt. Dar deșertul primește pașii tăi unul după celălalt, asemenea unei audiențe nesfîrșite care ți-ar înghiți cuvintele și te-ar conduce la tăcere. Te istovești mergînd de cum apar zorile, iar întinderea de calcar care marchează orizontul la stînga ta nu s-a schimbat cu nimic la venirea serii. Te macini asemenea muntelui pe care copilul vrea să-l mute din loc, folosindu-se de o lopățică. Dar muntelui nu-i pasă de truda ta. Ești ca și pierdut într-o libertate fără margini, și fervoarea ta se pierde. Și astfel, poporul meu, în timpul acestor călătorii, te-am hrănit de fiecare dată cu cremene și te-am adăpat cu mărăcini. Te-am înghețat cu frigul nopților. Te-am supus unor furtuni de vînt atît de fierbinți, încît trebuia să te ghemuiești la pămînt, cu capul ascuns în haine, cu gura plină de nisip, în timp ce vlaga ți se scurgea sub razele fierbinți ale soarelui. Și experiența m-a învățat că orice cuvînt de consolare era inutil.

„Va veni, îți spuneam, o noapte asemenea unui adînc de mare. Nisipul depus va dormi în valuri nemișcate. Vei păși, în limpezimea aerului, pe un pămînt elastic și tare...". Dar vorbindu-ți, simțeam pe buze gustul minciunii, căci îți cream să te transformi, printr-o născocire, în altul decît tine însuți. Și, în liniștea iubirii mele, nu mă simțeam revoltat de ocările tale :

„Se poate, stăpîne, ca tu să ai dreptate ! Mîine, poate, Domnul îi va transforma pe supraviețuitori în mulțime fericită. Dar ce ne pasă de acești străini ? Noi nu sîntem în acest moment decît un pumn de scorpioni prinși în capcana unui cerc de foc !".

Și așa trebuiau să fie, Doamne, pentru gloria ta.

Sau, străpungînd cerul asemenea unei lovituri de sabie, se trezea în cruzimea sa nocturnă vîntul de nord. Pămîntul gol se elibera de căldură, iar oamenii dîrdîiau, ca ţintuiţi de stele. Ce puteam să le spun ?

„Vor reveni zorii şi lumina. Căldura soarelui, ca un sînge fierbinte, se va răspîndi încet în trupurile voastre. Cu ochii închişi, vă veţi simţi cuprinşi de el...“.

Dar ei îmi răspundeau :

„În locul nostru, Domnul va aşeza, poate, mîine, o grădină de ierburi parfumate pe care le va îngrăşa, în bunătatea lui. Dar în această noapte noi nu sîntem decît un lan de secară tulburat de vînt“.

Şi aşa trebuiau să fie, Doamne, pentru gloria ta.

Atunci, îndepărtîndu-mă de suferinţa lor, m-am rugat aşa :

„Doamne, este demn ca ei să-mi refuze leacurile false. Pe de altă parte, vaietele lor sînt lipsite de importanţă : eu sînt asemenea chirurgului care, vindecînd carnea, o face să sufere. Cunosc rezervele de bucurie care se află ferecate în ei, deşi nu ştiu prin ce cuvinte le-aş putea elibera. Desigur, bucuria lor nu este pentru această clipă. Pentru a-şi elibera mierea, fructul trebuie mai întîi să se coacă. Noi trecem, în acest moment, prin ora sa de amărăciune. E rolul timpului care se scurge de a ne vindeca şi de a ne transforma în bucurie pentru gloria ta“.

Şi, mergînd mai departe, continuam să-mi hrănesc poporul cu cremene şi să-l adăp cu mărăcini.

Dar, semănînd la început cu nenumăraţii paşi deja cheltuiţi în întinderea nisipurilor, noi făceam pasul miracolului. Sărbătoare ce încorona ceremonialul mersului. Clipă binecuvîntată între alte clipe, care sparge crisalida şi-şi eliberează în lumină comoara înaripată.

Astfel mi-am condus oamenii la victorie prin neajunsurile războiului. La lumină dincolo de noapte, la liniştea templului dincolo de convoiul de pietre, la răsunetul poemului dincolo de ariditatea gramaticii, la spectacolul privit din înălţimea muntelui dincolo de prăpăstii şi de grohotişuri. Puţin îmi pasă, în timpul trecerii, de suferinţa ta fără speranţă, căci nu am încredere în lirismul omizii ce se crede îndrăgostită de zbor. E de ajuns ca ea să se devoreze pe sine însăşi în digestia

transformării ei. Şi e de ajuns ca tu să ajungi la capătul deşertului pe care-l străbaţi.

Nu poţi dispune de comorile de bucurie pecetluite în tine, astfel încît să le eliberezi înainte ca ora lor să sosească. Desigur, este vie plăcerea pe care o afli în jocul de şah atunci cînd victoria îţi încoronează gîndirea, dar nu stă în puterea mea să-ţi dăruiesc această plăcere în afara ceremonialului jocului.

Iată pentru ce vreau ca, la nivelul scîndurilor şi al cuielor, să cînţi cîntecele făuritorilor de cuie şi ale tăietorilor de scînduri, şi nu imnul corăbiei. Căci eu îţi ofer umilele victorii ale scîndurii geluite şi ale cuiului ascuţit, care îţi vor mulţumi inima, dacă înspre ele ai tins la început. Bucata ta de lemn este frumoasă atunci cînd lupţi pentru o scîndură geluită. Iar scîndura e frumoasă atunci cînd lupţi pentru corabie.

L-am cunoscut pe acela care, deşi se supunea ceremonialului jocului de şah, căsca discret şi îţi dădea loviturile de răspuns cu o indulgenţă absentă, asemenea unuia cu inima uscată care consimte să ia parte la jocul copiilor.

— Vezi flota mea de război, spune căpitanul de şapte ani, care a înşirat sub ochii tăi trei pietricele.

— Frumoasă flotă de război, într-adevăr, răspunde cel cu inima uscată, privind pietricelele cu un ochi indiferent.

Cel care, din vanitate, nu consideră ca fiind esenţial ceremonialul jocului de şah, nu va simţi gustul victoriei sale. Cel care, din vanitate, nu-şi face un zeu din scînduri şi cuie, nu va ajunge să clădească o corabie.

Mîzgălitorul de hîrtie, care nu va clădi niciodată nimic, preferă, din delicateţe, imnul corăbiei cîntecului făuritorilor de cuie şi al tăietorilor de scînduri, aşa cum, odată ce corabia este terminată, lansată în larg, cu pînzele umflîndu-se de vînt, în loc să-mi vorbească despre lupta lui de fiecare clipă cu marea, îmi va cînta deja insula minunată, care, desigur, este semnificaţie a scîndurilor şi a cuielor, şi apoi a luptei cu marea, cu condiţia însă ca tu să nu fi neglijat nimic din transformările succesive din care ea se va naşte. Dar acela, dintr-o dată, la vederea primului cui rătăcindu-se în putreziciunea visului, îmi va cînta despre păsările colorate şi apusurile de soare deasupra insulelor de corali,

ceea ce mă va scîrbi de la început, căci eu prefer pîinea proaspătă acestor dulciuri, care pe deasupra mi se vor părea suspecte, căci există insule în care plouă și în care păsările sînt cenușii, și doream, odată ce voi ajunge la ele și pentru a le putea iubi, să aud cîntecul care să mă facă să-mi răsune în inimă cerul cenușiu, de păsări fără culoare.

Dar eu, care nu încerc să-mi clădesc catedrala fără pietre și nu ating esența decît ca încoronare a diversității, eu, care nu aș înțelege nimic despre floare dacă fiecare floare nu s-ar deosebi de cealaltă, printr-un anumit număr de petale, și nu altul, printr-o anume alegere a culorilor, și nu alta, eu, care am făurit cuie, am tăiat scînduri și am primit una cîte una loviturile de temut ale mării, eu pot să-ți cînt insula plină de formă și de culoare pe care cu propriile mele mîini am smuls-o din adîncul mării.

La fel despre dragoste. Dacă mîzgălitorul meu de hîrtie mi-o va cînta în plenitudinea sa universală, ce voi afla despre ea ? Dar acea anumită femeie îmi deschide un drum. Ea vorbește într-un anumit fel. Surîde într-un anumit fel. Nici o alta nu îi seamănă. Și iată, totuși, că seara, sprijinindu-mă de pervazul ferestrei, departe de a mă ciocni de un zid, mi se pare, dimpotrivă, că descopăr divinitatea. Căci ai nevoie de cărări adevărate, care șerpuiesc într-un anumit fel, cu o anume culoare a pămîntului, și cu un anume desiș de măceși pe margine. Abia atunci înaintezi spre ceva. Cel care moare de sete pășește în vis spre fîntîni. Deși moare.

La fel despre mila mea. Iată cum vorbești sforăitor despre chinurile copiilor și mă surprinzi căscînd. Dar nu mi-ai arătat nici o direcție. Îmi spui : „În acel naufragiu s-au înecat zece copii...“, dar nu înțeleg nimic din aritmetica ta și nu voi plînge de două ori mai tare dacă numărul va fi de două ori mai mare. Dealtfel, deși au murit sute de mii de la începuturile imperiului, ți se întîmplă, totuși, să iubești viața și să fii fericit.

Dar voi plînge un anume copil dacă mă poți conduce la el pe o cărare deosebită și, așa cum printr-o anume floare ajung să înțeleg florile, prin el îi voi regăsi pe toți copiii, voi plînge, și nu numai toți copiii, ci toți oamenii.

Mi-ai povestit într-o zi despre acela, pipernicit, șchiop, umilit, pe care îl urau cei din sat, căci el trăia ca un parazit, abandonat, sosit într-o seară nu se știe de unde.

Îi strigau :

„Ești rîia satului nostru frumos. Ești ciupercă pripășită pe rădăcina noastră !“.

Dar, întîlnindu-l, îl întrebai :

„Spune-mi, nu ai tată ?“.

El nu răspundea.

Sau, pentru că nu-i erau prieteni decît animalele și copacii :

„Pentru ce nu te joci cu copiii de vîrsta ta ?“.

Iar el ridica din umeri, fără a-ți răspunde. Căci cei de vîrsta lui aruncau în el cu pietre, fiindcă șchiopăta și venea de departe, acolo unde totul este rău.

Dacă îndrăznea să intre în joc, copiii frumoși și sănătoși se strîngeau împotriva lui :

„Mergi ca un crab, iar satul tău te-a lepădat ! Acum îl sluțești pe al nostru ! Și era un sat frumos !“.

Și atunci îl vedeai cum se întoarce și se îndepărtează, tîrînd piciorul.

Îl întrebai, atunci cînd îl întîlneai :

„Spune-mi, nu ai nici mamă ?“.

Dar nu-ți răspundea. Te privea, timp de o clipă, și roșea.

Și totuși, fiindcă ți-l închipuiai trist și îndurerat, nu înțelegeai blîndețea sa liniștită. Astfel era el.

A venit seara în care cei din sat au vrut să-l alunge cu lovituri de ciomag :

„Această sămînță de nevolnicie să meargă să se înfigă în altă parte !“.

Și i-ai spus atunci, după ce l-ai apărat :

„Spune-mi, nu ai frați ?“.

Atunci chipul i s-a luminat și te-a privit drept în ochi :

„Ba da ! Am un frate !“.

Și, roșu de mîndrie, ți-a povestit despre fratele mai vîrstnic, un anumit frate, și nu altul.

Căpitan, undeva, în imperiu. Al cărui cal era de o anumită culoare, și nu alta, pe spinarea căruia a fost luat o dată el, bicisnicul, el, șchiopul, într-o zi de glorie. O anumită zi, și nu alta. Și, într-o zi, fratele cel mare se va întoarce. Și-l va lua încă o dată pe spinarea calului, în fața întregului sat. „Dar, îți spunea copilul,

îi voi cere de această dată să mă aşeze în faţa lui, pe coama calului, iar el va fi de acord ! Şi eu voi fi cel care voi vedea în faţă. Şi eu voi fi cel care va comanda : la stînga, la dreapta, mai repede !... Şi de ce fratele meu m-ar refuza ? E mulţumit atunci cînd mă vede rîzînd. Şi vom fi doi !".

Căci el este altceva decît obiect strîmb, sluţit de pistrui. Şi nu aparţine urîţeniei sale sau lui însuşi. El aparţine unui frate. Şi s-a plimbat, o dată, pe spinarea unui cal de război, într-o zi de glorie !

Şi iată că vine ziua reîntoarcerii. Vei găsi copilul aşezat pe creasta zidului, cu picioarele atîrnînd. Iar ceilalţi aruncă în el cu pietre :

„Şchiopule, nu ştii să fugi !".

Dar el te priveşte şi surîde. Eşti legat de el printr-un pact. Eşti martorul infirmităţii acelora care nu văd în el decît un copil nevolnic şi şchiop, dar el aparţine unui frate ce va veni călare pe un cal de război.

Şi fratele îl va spăla de ruşinea adunată şi-i va face zid, din gloria lui, împotriva pietrelor. Iar el, cel slab, va fi purificat prin vîrtejul stîrnit de un cal în galop. Şi nu i se va mai remarca urîţenia, căci fratele său e frumos. Şi umilinţa i se va şterge, căci fratele său i-a adus bucuria şi gloria. Şi el se va încălzi la soarele acestuia. Iar ceilalţi, recunoscîndu-l, îl vor invita de acum înainte la toate jocurile lor : „Tu, care aparţii fratelui tău, vino să alergi cu noi... eşti frumos prin fratele tău". Iar el îl va ruga pe fratele lui să-i salte şi pe ei, rînd pe rînd, pe coama calului său de război, pentru ca şi ei să fie, la rîndul lor, îmbătaţi de vînt. Nu ar putea să poarte pică acestui mic popor pentru ignoranţa lui. Îi va iubi şi le va spune : „La fiecare întoarcere a fratelui meu vă voi strînge, iar el vă va povesti despre bătăliile la care a luat parte...". Deci el se simte legat de tine, fiindcă tu ştii. Şi, pentru tine, el nu este diform, căci în el tu îl vezi pe fratele mai mare.

Însă tu veneai să-i spui că trebuie să uite că există un paradis, o răsplată şi un soare. Veneai să-i smulgi armura care-l făcea să ţină piept cu curaj pietrelor. Veneai să-l înfunzi în noroiul său. Veneai să-i spui : „Caută-ţi existenţa în altă parte, căci nu mai poţi spera plimbări pe spinarea unui cal de război". Şi cum l-ai putea anunţa că fratele său a fost gonit din armată,

că se îndreaptă cu ruşine spre sat şi că şchioapătă atît de tare, încît, pe drum, oamenii aruncă cu pietre în el ?

Iar dacă acum îmi vei spune :

„L-am desprins eu însumi, mort, din mlaştina în care se îneca, căci nu mai putea să trăiască, lipsit de soare...“.

Atunci voi plînge nenorocirea oamenilor. Şi, mulţumită unui anume chip bicisnic, şi nu altuia, unui anume cal de război, şi nu altuia, unei anume plimbări într-o zi de glorie, şi nu alteia, unei anume ruşini în pragul unui sat, şi nu alteia, unei anume mlaştini despre ale cărei păsări şi apă săracă mi-ai vorbit, iată că întîlnesc divinitatea, atît de departe merge mila mea faţă de oameni, căci tu m-ai călăuzit pe adevăratul drum, vorbindu-mi de acest copil, şi nu de altul.

Nu căuta în primul rînd o lumină care să fie un obiect printre alte obiecte, căci cea a templului încoronează pietrele.

Ungîndu-ţi cu respect puşca, atît pentru puşcă, cît şi pentru unsoare, numărîndu-ţi paşii în timp ce-ţi faci rondul, salutîndu-ţi caporalul pentru el însuşi şi pentru salut, pregăteşti în tine iluminaţia santinelei — împingînd piesele de şah în seriozitatea convenţiilor jocului de şah, înroşindu-te de mînie dacă adversarul tău încalcă regulile, pregăteşti în tine iluminaţia învingătorului la şah. Chinuindu-ţi animalele, murmurînd împotriva setei blestemînd vînturile de nisip, împiedicîndu-te, şi dîrdîind, şi arzînd — cu condiţia să rămîi credincios nu jocului patetic al aripilor, care nu este decît falsă poezie a omiziï, ci rolului tău de fiecare clipă — poţi să pretinzi să ai parte de iluminaţia pelerinului, care va simţi mai tîrziu că a făcut pasul miracolului, după bătăile bruşte ale inimii sale.

Mi-a fost refuzată puterea, oricît de poetic ţi-aş fi vorbit despre ea, de a elibera bucuriile ce se află păstrate în tine. Dar am putut să te ajut la nivelul elementelor. Ţi-am vorbit despre întreţinerea fîntînilor, despre vindecarea mîinilor rănite, despre geometria stelelor, ca şi despre nodurile funiilor, atunci cînd una dintre lăzi aluneca într-o parte. Pentru a-ţi cînta imnul lor l-am chemat pe acela care, înainte de a fi conducător de cămile, navigase timp de cincisprezece ani pe mare şi nu ar fi aflat în aranjarea buchetelor de flori sau în arta împodobirii dansatoarelor un izvor de poezie mai

însufleţitoare decît în ele. Există noduri care reuşesc să ţină în loc o corabie, dar pe care un deget de copil le desface doar atingîndu-le. Şi altele care par mai simple decît ondulaţia gîtului unei lebede, dar poţi să-i dai unul dintre ele prietenului tău şi să pariezi că nu va reuşi să-l desfacă. Iar dacă va primi pariul, nu vei mai avea altceva de făcut decît să te instalezi pentru a rîde în voie, căci asemenea noduri te fac să devii furios, neputînd să le dasfaci. Profesorul meu nu uita, în perfecţiunea cunoştinţelor lui, deşi era chior, cu nasul strîmb şi cocîrjat, buclele gingaşe cu care trebuie să împodobeşti darul pe care-l oferi femeii iubite. Şi reuşita nu este perfectă decît cu condiţia ca ea să le poată dezlega cu aceeaşi mişcare cu care ar culege o floare.

„Atunci, îţi spunea el, darul tău va fi minunat şi o va bucura !“. Iar tu închideai ochii, atît era de diform în clipa în care mima strigătul de dragoste.

Pentru ce m-ar deranja amănunte care în mod fals îţi par a fi lipsite de însemnătate ? Marinarul cinstea o artă despre care ştia din experienţă că îi permitea să transfigureze o simplă funie în cablu de salvare. Şi, pentru că el este condiţie a ascensiunii noastre, acordam jocului valoarea unei rugi. Desigur, puţin cîte puţin, de-a lungul zilelor, în timp ce caravana ta se istoveşte, nu mai poţi acţiona asupra ei şi îţi lipseşte puterea rugăciunilor simple, care sînt noduri de funie sau chingi de piele, sau puterea dezvelirii de nisip a fîntînilor secate, sau puterea citirii în stele. În jurul fiecăruia s-a îngroşat carapacea de tăcere, şi fiecare devine sărac la vorbă şi aspru la suflet.

Nu te nelinişti. Înseamnă că deja crisalida se sparge.

Ai ocolit un obstacol, ai urcat o movilă. Nimic nu deosebeşte mărăcinii şi cremenea deşertului, printre care înaintezi cu greu, de cremenea şi mărăcinii de ieri, şi iată, totuşi, că strigi : „Uite-o !“, simţindu-ţi inima bătînd mai tare. Tovarăşii tăi de caravană se strîng, palizi, în jurul tău. Totul s-a schimbat în inimile voastre, ca la apariţia zorilor. Setea pe care aţi îndurat-o, băşicile palmelor şi picioarelor, oboseala pe care aţi simţit-o în arşiţa soarelui, frigurile nopţilor, vînturile de nisip care scrîşnesc în dinţi şi te orbesc, toate animalele părăsite, toţi bolnavii şi pînă şi tovarăşii iubiţi pe care i-aţi în-

mormîntat, pentru toate acestea sînteţi răsplătiţi dintr-o dată însutit, nu prin beţia unei petreceri, nu prin răcoarea unei oaze umbroase, nu prin culorile înşelătoare ale tinerelor fete ce-şi spală pînza în apa albastră, nici măcar prin gloria cupolelor care încoronează oraşul sfînt, ci printr-un semn imperceptibil, prin steaua cu care soarele binecuvîntează cea mai înaltă dintre cupole, invizibilă încă, fiind atît de îndepărtată, de care te despart prăpăstiile în abisul cărora se prăbuşeşte drumul pe care trebuie să-l urmezi, iar apoi povîrnişurile pe care trebuie să le urci în timp ce greutatea trupului te trage în jos, şi apoi din nou nisipuri, şi nisipuri, şi un ultim ospăţ al soarelui, printre burdufele secătuite, bolnavii şi suferinzii tăi. Proviziile de bucurie pecetluite în voi, pentru eliberarea cărora nu există discurs posibil, ies la lumină dintr-o dată, în mijlocul cremenilor şi al mărăcinilor, în mijlocul nisipurilor care ascund şerpi veninoşi, datorită unei stele invizibile, mai palidă decît Sirius, zărită în nopţile în care bîntuie simunul, atît de îndepărtată încît aceia dintre voi care nu au ochi de vultur nu reuşesc să-i primească lumina, atît de nesigură încît s-ar stinge la o simplă mişcare a soarelui pe cer, o sclipire de stea, şi nu numai o sclipire de stea, ci, pentru cei care nu au ochi de vultur, reflex în ochii celui care vede, al sclipirii unei stele, şi reflexul unui reflex de stea vă transfigurează. Toate promisiunile au fost respectate, toate recompensele au fost acordate, toate suferinţele au fost răsplătite însutit, pentru că unul singur dintre voi, care are privire de vultur, s-a oprit brusc şi, arătînd cu degetul într-o anumită direcţie în spaţiu, a spus : „Iată !“.

Totul s-a împlinit. Nu ai primit nimic în aparenţă. Şi, totuşi, ai primit totul. Iată-te vindecat, pansat, potolit. Spui : „Pot să mor, am văzut oraşul, mor binecuvîntat !“. Nu este vorba aici de un contrast palid, ca acela al potolirii setei după sete. Ţi-am vorbit despre puterea lor de suferinţă. Şi ţi se pare cumva că deşertul şi-a slăbit apăsarea ? Nu este vorba aici de schimbarea destinului, căci apropierea morţii nu îţi amputează bucuria, dar ceremonialul deşertului te-a înălţat şi, supunîndu-i-te pînă la capăt, vei ajunge să trăieşti ziua de sărbătoare, care este pentru tine apariţie a unei albine aurite.

Să nu crezi că exagerez în vreun fel. Îmi amintesc de ziua în care, rătăcindu-mă pe podișurile necălcate, mi s-a părut, atunci cînd am reîntîlnit urmele oamenilor, că este o fericire să mor printre ai mei. Și, totuși, nimic nu deosebea o privelişte de cealaltă, decît niște urme slabe în nisip, pe jumătate spulberate de vînt. Dar totul era transfigurat.

Ce am văzut, chinuit de mila ta, poporul meu, în liniștea iubirii mele? Te-am privit biciuindu-ți animalele, mergînd golit de suflet în căldura soarelui, scuipînd nisipul ce ți se strecurase între dinți, insultîndu-ți cîteodată vecinul, sau, poate, strîngînd unul după altul atîția pași identici, păstrînd tăcere. Nu ți-am dat nimic decît mese sărace, sete permanentă, arsuri de soare și bășici în palme. Te-am hrănit cu cremene și te-am adăpat cu mărăcini. Apoi, cînd a sosit ora, ți-am arătat reflexul reflexului unei albine. Și ai strigat de recunoștință și dragoste.

Darurile mele sînt lipsite de greutate. Dar ce importanță au greutatea sau numărul? Pot, doar deschizînd mîna, să eliberez o armată de cedri care va escalada muntele. Este de ajuns o sămînță?

CC

DACĂ ȚI-AȘ DĂRUI O AVERE GATA FĂCUTĂ, CA, de pildă, o moștenire neașteptată, cu ce aș contribui la înălțarea ta? Dacă ți-aș dărui perla neagră a adîncului mărilor, fără a te supune ceremonialului scufundărilor, cu ce aș contribui la înălțarea ta? Nu te înalți decît prin ceea ce transformi, căci ești sămînță. Nu există dar pe care să ți-l pot face. Iată pentru ce vreau să te liniștesc atunci cînd deznădăjduiești, gîndindu-te la ocaziile pierdute. Nu există ocazii pierdute. Acela sculptează fildeșul și îl transformă în chip de zeiță sau de regină care îți încălzește inima. Celălalt cizelează aurul pur și, poate, ceea ce obține va impresiona mai puțin oamenii. Nici unuia, nici celuilalt, aurul sau fildeșul nu le-au fost dăruite. Și unul și celălalt nu au fost decît drum și trecere. Nu există pentru tine decît materialele din care-ți vei clădi lăcașul sfînt. Și nu duci lipsă de pietre. Așa cum cedrul nu duce lipsă de

pămînt. Dar pămîntul poate să ducă lipsă de cedri şi să rămînă întindere stearpă. De ce te plîngi ? Nu există ocazie pierdută, căci rolul tău este acela de a fi sămînţă. Dacă nu ai aur, sculptează fildeşul. Dacă nu ai fildeş, sculptează lemnul. Dacă nu ai lemn, ia-ţi o piatră.

Ministrul pîntecos şi cu pleoape grele, pe care l-am despărţit de poporul meu, nu a aflat, în domeniul său, în mormanele sale de aur şi în diamantele pivniţelor sale, nici măcar o singură ocazie de care să se folosească. Dar acela care se împiedică de un colţ de piatră se împiedică de o ocazie minunată.

Dacă se plînge că i-au lipsit oamenii, înseamnă că a lipsit oamenilor. Dacă se plînge că nu a fost copleşit de iubire, înseamnă că se înşală asupra iubirii : ea nu este dar pe care să-l primeşti.

Ocazia de a iubi nu îţi lipseşte. Poţi să devii soldatul unei regine. Regina nu trebuie să te cunoască pentru ca tu să fii copleşit. L-am văzut pe geometrul meu îndrăgostit de stele. El transforma în lege pentru spirit un fir de lumină. Era vehicul, drum şi trecere. Era albina unei stele în floare din care îşi extrăgea mierea. L-am văzut murind fericit din cauza cîtorva semne şi figuri în care se tranformase. La fel grădinarul grădinii mele, care a făcut să înflorească un trandafir necunoscut. Un geometru poate să lipsească stelelor. Un grădinar poate să lipsească grădinii. Dar nu duci lipsă nici de stele, nici de grădini, nici de pietre rotunde pe ţărmul mării. Nu-mi spune că eşti sărac.

M-am luminat asupra înţelesului odihnei santinelelor mele la ora supei. Există oameni care se hrănesc. Şi glumesc. Şi fiecare îşi înţeapă vecinul. Şi sînt vrăjmaşi ai rondului şi ai orei de veghe. Odată ce corvoada a luat sfîrşit, se bucură. Corvoada este duşmanul lor. Dar, în acelaşi timp, ea este condiţia lor. Acelaşi lucru despre război şi despre iubire. Ţi-am vorbit despre războinicul care face ca bărbatul îndrăgostit din el să fie mai strălucitor. Şi despre bărbatul îndrăgostit, plecat la război, care dă mai multă greutate războinicului. Cel care moare în nisipuri este altceva decît un automat nemulţumit. Îţi spune : „Să ai grijă de iubita mea, sau de casa mea, sau de copiii mei...“. Iar tu îi vei cînta sacrificiul.

Am observat că refugiaţii berberi nu ştiau să glu-

 mească unul pe seama celuilalt. Să nu crezi că este

vorba aici despre un simplu contrast, cum ar fi acela al satisfacției pe care o ai scoțîndu-ți un dinte bolnav. Contrastele sînt sărace și fără putere. Poți, desigur, să dai o mai mare semnificație apei, care altfel nu ți-ar spune nimic, dacă îți stăpînești setea și îți impui să nu bei decît o dată pe zi. Plăcerea ta va fi atunci mai mare. Dar ea rămîne plăcere a pîntecului, lipsită de interes. La fel ar fi și mesele santinelelor mele în orele de odihnă, dacă n-ar fi vorba decît de ură față de corvoadă. Nu ai afla nimic mai mult decît o poftă sporită de mîncare. Dar mi-ar fi prea ușor să înviorez viața berberilor mei, impunîndu-le să mănînce doar în zilele de sărbătoare...

Dar eu mi-am clădit santinelele prin orele de veghe. Masa lor este cu totul altceva decît îngrijirea pe care o dai unui animal pentru a-l face să sporească în greutate. Ea este comuniune a santinelelor lîngă pîinea serii. Și, desigur, fiecare ignoră aceasta. Și totuși, așa cum grîul pentru pîine, prin ei, se va transforma în vigilență și în privire aruncată asupra orașului, vigilența și privirea ce îmbrățișează orașul, prin ei, se transformă în religie a pîinii. Și nu mai este aceeași pîine cea pe care o mănînci. Dacă vrei să le descoperi secretul de care ei înșiși nu-și dau seama, încearcă să-i surprinzi în cartierul rezervat, în timp ce încearcă să cucerească femeile. Le spun : „Eram acolo, pe zid, și am auzit șuierîndu-mi la ureche trei gloanțe. Dar nu m-am mișcat, căci nu-mi era frică". Și își înfig dinții în pîine cu mîndrie. Iar tu, stupid, ascultîndu-le cuvintele, confunzi pudoarea dragostei cu o lăudăroșenie de soldățoi. Căci dacă soldatul vorbește în acest fel despre ora de rond. nu o face pentru a-și da mai multă importanță, ci pentru a se pătrunde de un sentiment pe care nu-l poate descrie. Nu știe să-și mărturisească dragostea pe care o simte pentru oraș. Va muri pentru un zeu căruia nu-i cunoaște numele. I s-a dăruit deja, dar îți cere să nu-ți dai seama de aceasta. El însuși are nevoie de aceeași ignoranță. I se pare umilitor de a da de înțeles că se înșală asupra cuvintelor mari. Neștiind să formuleze ceea ce simte, refuză din instinct să-și supună ironiei tale divinitatea fragilă. Sau chiar și propriei sale ironii. Și îi vezi pe soldații mei făcînd pe saltimbancii — și complăcîndu-se în greșeala ta — pentru a gusta undeva,

în adîncul sufletului, ca pe o fraudă, darul minunat al dragostei.

Iar dacă fata le spune : „Mulţi dintre voi — şi asta e trist — vor muri în război...“, îi vei auzi aprobînd zgomotos. Dar aprobă prin murmure şi înjurături. Şi totuşi, ea deşteaptă în ei plăcerea tainică de a fi recunoscuţi. Ei sînt cei care vor muri din dragoste.

Iar dacă le vei vorbi despre dragoste, îţi vor rîde în nas ! Îţi închipui că ei sînt din aceia care pot fi păcăliţi să-şi dea sîngele prin fraze colorate ! Viteji, da, dar din vanitate ! Fac pe saltimbancii din pudoare faţă de dragoste. Şi au dreptate, căci tu, într-adevăr, ai vrea să-i înşeli. Te foloseşti de dragostea pentru oraş pentru a-i face să-ţi salveze hambarele. Puţin le pasă de hambarele tale vulgare. Te vor face să crezi, din dispreţ pentru tine, că înfruntă moartea din vanitate. Tu nu concepi, într-adevăr, dragostea pentru oraş. Ei te ştiu ghiftuit. Vor salva oraşul fără a ţi-o spune, din dragoste, şi îţi vor arunca hambarele salvate, aşa cum arunci cu dispreţ un os unui cîine.

CCI

MĂ SLUJEŞTI ATUNCI CÎND MĂ CONDAMNI. Desigur, m-am înşelat descriind ţara pe care am visat-o. Am situat prost un fluviu şi am uitat de un sat anume. Şi tu vii, deci, zgomotos şi triumfător, să mă contrazici pentru greşelile mele. Iar eu îţi aprob munca. Am, oare, timp să măsor totul, să inventariez totul ? Ceea ce era important era ca tu să priveşti lumea de pe muntele pe care eu l-am ales. Te pasionează această muncă şi mergi mai departe decît mine în direcţia pe care ţi-am arătat-o. Mă sprijini acolo unde eram slab. Şi sînt satisfăcut.

Căci te înşeli asupra intenţiilor mele atunci cînd îţi închipui că mă negi. Faci parte din rasa logicienilor, istoricilor şi criticilor, care discută despre elementele unei imagini, fără a cunoaşte imaginea. Ce-mi pasă de textele de lege şi de ordonanţe ? Tu eşti cel care trebuie să le inventezi. Dacă vreau să creez în tine înclinaţia către mare, îţi voi descrie corabia în mers, nopţile înstelate şi imperiul de miresme pe care-l răspîndeşte în

jur o insulă în mijlocul mării. „Va veni ziua, îți spun, în care intri, fără ca nimic să se schimbe pentru ochi, într-o lume locuită. Insula invizibilă încă, asemenea unui coș cu mirodenii, își întinde tejgheaua deasupra mării. Și-ți vei afla mateloții, nu aspri și ursuzi ca pînă atunci, ci arzînd, fără a-și da seama pentru ce dorințe tandre. Căci te gîndești la clopot înainte de a-l auzi sunînd, conștiința grosolană are nevoie de mult zgomot, pe cînd urechile deja au surprins sunetul. Și sînt deja fericit, în timp ce mă îndrept spre grădina ale cărei margini împrăștie mirosul de trandafiri... Iată pentru ce simți pe mare, după cum bate vîntul, gustul iubirii, sau al odihnei, sau al morții".

Dar tu mergi mai departe decît mine. Corabia pe care ți-am descris-o nu rezistă furtunii și trebuie să-i modifici un amănunt sau altul. Iar eu aprob. Schimbă-l! Eu nu trebuie să cunosc nimic despre scînduri și despre cuie. Apoi îmi negi mirodeniile pe care le-am promis. Știința ta îmi demonstrează că ele vor fi altele. Iar eu aprob. Eu nu trebuie să cunosc nimic din problemele tale de botanică. Singurul lucru care mă interesează este ca tu să clădești o corabie și să cucerești insule îndepărtate de dincolo de mare. Vei naviga, deci, pentru mă contrazice. Și mă vei contrazice. Îți voi respecta triumful. Dar mai tîrziu, încet, în liniștea iubirii mele, voi merge să privesc, după întoarcerea ta, străduțele portului.

Creat prin ceremonialul pînzelor ce trebuie întinse, al stelelor în care trebuie să citești și al punții ce trebuie spălate, te-ai întors și, din umbra unde voi sta, te voi asculta cîntînd fiilor tăi, pentru ca și ei să navigheze în larg, cîntecul insulei care-și întinde mireasma deasupra mării. Și voi pleca mulțumit.

Nu poți să speri nici să mă surprinzi în greșeală, nici să mă negi în esența mea. Eu sînt izvor, și nu consecință. Ai, oare, pretenția să demonstrezi sculptorului că ar fi trebuit să sculpteze un chip de femeie în locul unui bust de războinic? Suporți femeia sau războinicul. Ei există, în fața ta, pur și simplu. Dacă mă întorc înspre stele, nu am de ce să regret marea. Mă voi gîndi la stele. Atunci cînd creez, nu mă surprinde rezistența ta, căci m-am folosit de materialele tale pentru a construi o imagine nouă. Și, la început, vei protesta. „Această

piatră, îmi vei spune, ar fi trebuit să fie o frunte, și nu un umăr. — E posibil, îți voi răspunde. Așa era. — Această piatră, îmi vei spune, ar fi trebuit să fie un nas, și nu o ureche. — E posibil, îți voi răspunde. Așa era. — Acești ochi...", îmi vei spune tu, dar contrazicîndu-mă, dînd înapoi și avansînd, și aplecîndu-te la stînga și la dreapta pentru a mă critica, va veni clipa în care ți se va arăta în întreaga ei lumină unitatea creației mele, o anumită imagine, și nu alta. Și atunci în tine se va face tăcere.

Puțin îmi pasă de greșelile pe care mi le reproșezi. Adevărul se află dincolo de ele. Cuvintele îl îmbracă prost și fiecare dintre ele e criticabil. Infirmitatea limbajului meu m-a făcut deseori să mă contrazic. Dar nu m-am înșelat. Niciodată nu am confundat capcana cu captura. Ea este măsură comună a elementelor capcanei. Nu logica este aceea care leagă materialele între ele, ci divinitatea căreia ele îi slujesc împreună. Cuvintele mele sînt stîngace și, în aparență, incoerente : dar nu și eu în mijlocul lor. Eu exist, pur și simplu. Dacă am înveșmîntat un trup adevărat, nu trebuie să-mi mai fac griji despre adevărul faldurilor veșmîntului. Dacă femeia e frumoasă, faldurile veșmîntului ei se distrug și se refac în timp ce merge, dar își răspund în mod necesar unul altuia.

Nu cunosc logica faldurilor unui veșmînt. Dar anumite falduri, și nu altele, îmi fac inima să bată și îmi deșteaptă dorința.

CCII

DARUL MEU VA FI, DE EXEMPLU, ACELA DE a-ți oferi, vorbindu-ți despre ea, Calea Lactee, ce domină orașul. Căci darurile mele sînt, în primul rînd, simple. Ți-am spus : „Iată locuințele oamenilor împrăștiate sub stele". Și asta e adevărat. Căci acolo unde-ți duci viața, dacă o iei înspre stînga, vei găsi staulul și animalul din el. La dreapta, casa și soția. În fața ta — grădina de măslini. În spate — casa vecinului. Iată direcțiile pașilor tăi în umilința zilelor liniștite. Dacă-ți place să cunoști aventura altora, pentru ca prin ea să dai măreție aventurii tale — căci atunci ea capătă un înțeles —, vei bate

la ușa prietenului tău. Iar copilul său vindecat este direcție a vindecării copilului tău. Iar grebla sa, care i-a fost furată în timpul nopții, sporește misterul nopții tuturor hoților cu pași furișați. Iar veghea ta devine vigilentă. Iar moartea prietenului tău te face să te simți muritor. Dar dacă-ți place să consumi iubirea, te întorci înspre propria ta casă și zîmbești, aducînd în dar pînza cu filigran de aur sau ceainicul strălucitor, sau parfumul, sau orice altceva ce poate fi transformat în surîs, așa cum hrănești veselia unui foc de iarnă turnînd în el lemnul mut. Iar dacă atunci cînd vin zorile va trebui să pleci la muncă, vei pleca, puțin greoi, să trezești măgarul ce doarme în staul și, mîngîindu-l pe coamă, îl împingi în fața ta pe drumul ce va trebui să-l urmați.

Iar dacă respiri pur și simplu, fără a te folosi nici de unele, nici de celelalte, fără a te îndrepta nici către una, nici către cealaltă, te scalzi totuși într-o priveliște magnetizată, în care există pante, chemări, rugăminți și refuzuri. În care pașii ar provoca în tine stări diverse. Posezi nevăzută o țară de păduri, de deșerturi și de grădini, și aparții, deși inima îți este absentă în această clipă, unui anume ceremonial, și nu altuia.

Iar dacă adaug imperiului tău o direcție, căci tu priveai în față, în spate, la dreapta și la stînga, dacă deschid în fața ta această boltă de catedrală ce-ți permite, în cartierul suferinței tale, în care, poate, mori înăbușit, înălțarea spiritului, asemenea celei a unui marinar în largul mării, dacă dai naștere unui timp mai îndelungat decît acela ce ajută ca lanul tău de secară să se coacă, făcîndu-te astfel să fii bătrîn de o mie de ani, sau tînăr de o oră, atunci o direcție nouă se va adăuga celorlalte. Dacă te vei întoarce înspre iubire, îți vei purifica în primul rînd inima în fața ferestrei. Vei spune femeii tale, în inima acelui cartier de suferință în care mori înăbușit : „Iată-ne singuri, tu, și eu, și stelele". Și atîta timp cît respiri, vei rămîne pur. Și vei fi semn al vieții, asemenea acelei plante tinere ce a țîșnit în deșertul sterp, între granit și stele, ca o deșteptare, fragilă și amenințată, dar încărcată de o putere ce se va perpetua de-a lungul secolelor. Vei fi verigă a unui lanț, conștient de rolul tău. Sau dacă, aflîndu-te în casa vecinului tău, te ghemuiești lîngă foc pentru a asculta zgomotul pe care-l face lumea (atît de umil, căci vocea sa

îți va vorbi despre casa vecină sau de întoarcerea vreunui soldat, sau despre căsătoria vreunei tinere fete), atunci înseamnă că am clădit în tine un suflet pregătit să primească aceaste mărturisiri. Căsătoria, noaptea, stelele, întoarcerea soldatului, liniștea, vor fi pentru tine o muzică nemaiauzită.

CCIII

ÎMI SPUI CĂ ACEASTĂ MÎNĂ DE PIATRĂ, groasă și bătucită, e urîtă. Nu pot să te aprob. Vreau să cunosc statuia înainte de a cunoaște mîna. Este vorba despre o tînără fată care plînge ? Ai dreptate. Este vorba despre un fierar vînjos ? Mîna e frumoasă. Același lucru despre cel pe care nu-l cunosc. Vrei să-mi faci dovada nemerniciei lui : „A mințit, și-a alungat soția, a jefuit, a trădat...“.

Dar jandarmul este cel care trebuie să cîntărească oamenii după faptele lor, căci în manualul lui ei sînt pictați în negru și alb. Iar tu îi ceri să asigure ordinea, și nu să judece. Același lucru despre plutonierul care-ți cîntărește virtuțile după priceperea ta de a face stînga-mprejur. Desigur, mă sprijin și pe jandarm, căci cultul ceremonialului domină cultul dreptății, el fiind cel ce va crea omul a cărui existență dreptatea o va garanta. Dacă dărîmi ceremonialul în numele dreptății, omul este cel pe care îl dărîmi, iar dreptatea ta va fi lipsită de obiect. Sînt drept, în primul rînd, pentru divinitățile cărora le aparții. Dar iată că tu îmi ceri nu să hotărăsc dacă cel pe care nu-l cunosc trebuie pedepsit sau iertat — căci atunci aș lăsa în grija jandarmului meu sarcina de a frunzări paginile manualului — ci să disprețuiesc sau să stimez, ceea ce e cu totul altceva. Căci mi se întîmplă să-l respect pe cel pe care-l condamn, sau să-l condamn pe cel pe care-l respect. Nu mi-am condus, oare, de mai multe ori soldații împotriva dușmanului pe care-l iubeam ?

Așa cum cunosc oameni fericiți, dar nu știu nimic despre fericire, tot așa nu știu nimic despre jaf, ucidere, trădare, dacă ele nu sînt un anumit act al unui anumit om. Iar omul nu poate fi cuprins în substanța sa, așa

cum nu e cuprinsă o statuie în mintea celui care nu o cunoaște, printr-o neputîncioasă zarvă de cuvinte.

Acest om va provoca, deci, dușmănia ta, sau indignarea ta, sau dezgustul tău (din motive obscure, poate, asemenea celor care te fac să nu-ți placă o anumită muzică). Dar ai fîlfîit în fața mea un anumit act ca pe un exemplu, și ai făcut-o pentru a-ți exprima astfel indignarea și a o comunica altuia. Căci poetul meu, de asemenea, dacă simte o anumită melancolie față de o viață sortită morții, deși glorioasă încă, va spune: „Soare de octombrie". Și, desigur, nu va fi vorba nici de soare, nici de o lună a anului între toate celelalte. Iar dacă vreau să-ți povestesc despre un măcel nocturn prin care, năpustindu-mă asupra lui în liniște, pe un nisip elastic, mi-am înecat dușmanul în propriul lui somn, voi lega un anumit cuvînt de un altul, spunînd de exemplu: „Săbii de zăpadă", pentru a prinde în capcană un sentiment informulabil, și nu va fi vorba aici nici de zăpadă, nici de săbii. În același fel, vorbindu-mi despre om, vei alege o întîmplare care să aibă valoarea unei imagini într-un poem.

Nemulțumirea ta trebuie să prindă chip. Nimeni nu suportă să fie bîntuit de fantome. Ce dorește femeia ta în această seară? Să-și împărtășească nemulțumirea confidentei sale. Să-și împrăștie nemulțumirea în jurul ei. Căci ești astfel făcut, încît nu poți să trăiești singur. Și va trebui să cucerești printr-un poem. Iată pentru ce, cu o voce volubilă, ea va înșira toate necazurile pe care i le faci. Iar dacă se întîmplă ca prietena ei să ridice din umeri, căci reproșurile sale nu au, evident, nici o valoare, ea nu va fi îmblînzită prin aceasta. Înseamnă că și-a ales prost imaginile. Nu poate să se îndoiască de existența sentimentului ei, fiindcă el există.

Același lucru despre medic, atunci cînd îți este rău. Ai propus o cauză sau alta. Ai o idee despre aceasta. Iar el îți demonstrează că te înșeli. E posibil. Că nu există nimic bolnav în tine. Dar aici protestezi. Ți-ai ilustrat prost durerea, dar nu ai putea-o pune la îndoială. Doctorul tău e un neștiutor. Și vei merge din descriere în descriere, pînă la lumină. Și, din negare în negare, medicul nu va avea puterea de a-ți anula durerea, căci ea există. Femeia ta mînjește cu noroi viața ta trecută, dorințele tale, credințele tale. Nu-ți folosește la nimic

să lupți împotriva nemulțumirii ei. Oferă-i o brățară de smaralde sau biciuiește-o.

Te plîng pentru contradicțiile tale și pentru compromisurile tale, căci ele aparțin unui alt nivel decît cel al iubirii.

Iubirea este, înainte de toate, ascultare în tăcere. A iubi înseamnă a contempla. Va veni ora în care santinela mea va îmbrățișa orașul. Va veni ora în care vei alătura femeii pe care o iubești ceea ce aparține nu unei mișcări sau alteïa, unui detaliu al obrazului sau altuia, unui cuvînt pe care-l pronunță, ci îi aparține Ei.

Va veni ora în care doar numele ei îți va fi de ajuns ca rugăciune, căci nu mai e nimic de adăugat. Va veni ora în care nu vei mai cere nimïc. Nici buzele, nici surîsul, nici brațul mîngîietor, nici răsuflarea prezenței sale. Căci îți este de ajuns ca Ea să existe.

Va veni ora în care nu va mai trebui să-ți pui întrebări, pentru a le înțelege, nicï asupra acestui pas, nici asupra acestui cuvînt, nici asupra acestei hotărîri, nici asupra acestui refuz, nici asupra acestei tăceri. Fiindcă Ea există.

Dar o alta îți cere să te justificï. Și deschide un proces faptelor tale. Ea confundă iubirea cu posesiunea. La ce bun să-i răspunzi ? Ce vei afla în ascultarea ei ? Cereai, în primul rînd, să fii primit în tăcere, nu pentru o mișcare sau alta, nu pentru o virtute sau alta, nu pentru un cuvînt sau altul, ci în mizeria ta, așa cum ești.

CCIV

AM SIMȚIT REMUȘCAREA DE A NU FI FOLOSIT cu măsură darurile oferite, care nu sînt decît semnificație și drum și, pentru că le-am rîvnit pentru ele însele, de a nu fi aflat în ele decît pustiu. Căci confundînd măsura cu beția cărnii sau a inimii, nu am simțit nevoia de a mă înălța prin ele. Îmi place să dau foc pădurii pentru a mă încălzi timp de o oră, căcï focul, astfel, îmi pare mai impunător. Și mi se pare lipsit de interes, atunci cînd ascult de la înălțimea calului meu șuierînd gloanțele, să-mi cruț zilele. Valorez ceea ce sînt în fiecare clipă, iar fructul care neglijează o etapă a împlinirii lui nu se va naște niciodată.

Iată pentru ce mi se pare ridicol acel mîzgălitor de hîrtie care, în timp ce oraşul său era asediat, a refuzat să urce pe ziduri, din dispreţ, spunea el, faţă de curajul fizic. Ca şi cum ar fi vorba aici despre o stare, şi nu despre o trecere. Despre un scop, şi nu despre o condiţie simplă a permanenţei oraşului.

Căci eu, de asemenea, disprețuiesc poftele vulgare și nu am trăit pentru a digera hălci de carne. Dar am slujit, prin strălucirea loviturilor mele de sabie, bucăţilor de carne ce trebuiau împărţite şi mi-am supus sabia permanenţei imperiului.

Şi, desigur, deşi refuz în timpul luptei să-mi măsor loviturile din milă pentru muşchii mei sau din frică, nu mi-ar place ca istoricii imperiului meu să facă din mine o moară de lovituri, căci esenţa mea nu se află în sabie. Şi, deşi nu am încredere în cei delicaţi, care-şi înghit mîncarea ca pe un medicament, astupîndu-şi nările, nu mi-ar place ca istoricii mei să facă din mine un mîncăcios nepotolit, căci esenţa mea nu se află în pîntece. Sînt un arbore bine înfipt în rădăcinile sale şi nu disprețuiesc nimic din pămîntul din care ele extrag seva. Căci din ea îmi vor creşte ramuri.

Mi-am dat seama că mă înşelam asupra femeilor.

A venit noaptea remuşcărilor, în care mi-am dat seama că nu ştiam să mă folosesc de ele. Eram asemenea celui care, ignorînd ceremonialul, mută piesele de şah cu o grabă aridă şi, neştiind să-şi afle bucuria în această dezordine, le împrăştie dintr-o lovitură.

În acea noapte, Doamne, m-am ridicat din patul lor cu mînie, înţelegînd că eram asemenea animalelor în staul. Eu nu sînt, Doamne, slugă a femeilor.

Una este să reuşeşti o ascensiune pe munte, şi alta să cauţi, purtat în litieră, din privelişte în privelişte, perfecţiunea. Căci abia ai măsurat contururile cîmpiei albastre, şi deja te simţi plictisit şi rogi călăuzele să te poarte în altă parte.

Am căutat în femeie darul pe care mi-l putea oferi. Am dorit-o ca pe un sunet de clopot a cărui nostalgie aş fi putut-o gusta. Dar ce să fac cu acelaşi sunet de clopot, ziua şi noaptea ? Vei aşeza clopotul în pod şi nu-i vei mai simţi nevoia. Pe o alta, am dorit-o pentru o inflexiune subtilă a vocii atunci cînd spunea : „Tu, stăpînul meu...“, dar te saturi curînd de aceste cuvinte şi

vei visa să auzi un cîntec nou. Şi chiar dacă ţi-aş da zece mii de femei, una după alta, le vei goli curînd de calitatea lor deosebită, şi vei avea nevoie de altele pentru a te simţi mulţumit, căci tu eşti altul, după cum se schimbă anotimpurile, zilele sau vîntul.

Şi totuşi, ştiind că nimeni nu va ajunge niciodată la cunoaşterea unui singur suflet de om şi că există, în secretul fiecăruia, o privelişte interioară cu cîmpii necălcate, cu prăpăstii de linişte, cu munţi apăsători, cu grădini tainice, şi că aş putea, despre una sau cealaltă, să-ţi vorbesc fără a te plictisi o viaţă întreagă, nu înţelegeam mizeria proviziei pe care una sau alta dintre femeile mele mi-o aducea, şi care nu-mi ajungea nici pentru o masă de seară.

Doamne, eu nu le-am privit ca pe un pămînt arabil, la care trebuie să merg în fiecare zi a anului, din zori, cu încălţările mele grele de noroi, cu căruţa mea, cu calul meu, cu grapa mea şi sacul meu de grăunţe, cu previziunile mele despre zilele de vînt sau de ploaie, cu cunoştinţele mele despre buruieni şi, mai presus de toate, cu fidelitatea mea, pentru a primi de la el ceea ce îmi este destinat, ci le-am redus la rolul de manechine ce împing în faţa ta mărimile satului prin care trece drumul meu în vizita ce-o fac prin imperiu, care-mi recită complimente sau îmi aduc ca omagiu, într-un coş, fructele grădinilor lor. Şi, desigur, vei primi, căci surîsul lor e pur, şi e gingaş gestul cu care-ţi oferă fructele, şi naiv, în intenţiile lui, discursul pe care ţi-l ţin, dar le-ai epuizat darurile, şi le-ai golit dintr-o dată de mierea lor atunci cînd le-ai bătut pe obraz, şi le-ai savurat din ochi emoţia. Desigur, şi ele ar putea fi pămînt arabil cu orizonturi largi, în care te-ai putea pierde pentru totdeauna dacă ai şti cum trebuie să calci pe el.

Eu însă încercam să recoltez mierea gata făcută de la un stup la celălalt, şi nu să pătrund în această întindere care nu-ţi va oferi nimic la început şi-ţi va cere să faci mii de paşi pentru a o străbate, căci trebuie ca, în tăcere şi timp îndelungat, să-l însoţeşti pe stăpînul domeniilor, dacă vrei să-ţi faci din ele o patrie. Eu,
420 care l-am cunoscut pe singurul geometru veritabil, prie-

tenul meu, care putea să mă învețe zi și noapte, și căruia îi aduceam contradicțiile mele pentru a le afla, nu rezolvate, ci văzute de el, și prin aceasta deja altele, căci el nu auzea la fel ca mine o anumită notă, nu vedea soarele la fel ca mine, nu gusta la fel ca mine mîncarea ce i se oferea, ci, din materialele care îi erau puse în fața ochilor, el scotea un anumit fruct, cu un anumit gust, și nu altul — care nu era măsurabil, ci putere în mers a unei anumite calități, și nu alta, într-o anume direcție, și nu alta, — eu, care am cunoscut prin el spațiul și care mergeam la el așa cum cauți vîntul mării sau singurătatea, ce aș fi primit de la el dacă aș fi făcut apel nu la om, ci la provizii, nu la arbore, ci la fructe, și aș fi pretins să-mi satisfac spiritul și inima prin cîteva percepte de geometrie ?

Doamne, așa cum fac cu casa mea, tu îmi dai femeia pentru a o însoți și a o descoperi.

„Doamne, îmi spuneam, doar pentru acela care scurmă pămîntul, plantează măslinul și seamănă orzul va veni ora metamorfozelor, de care nu s-ar putea bucura dacă și-ar cumpăra pîinea de la altul. Va veni ora sărbătorii recoltei. Va veni ora sărbătorii grînelor așezate în hambar, iar el va împinge cu greutate din umăr poarta ce scîrțîie asupra rezervei de soare. Căci el deține puterea de a incendia, atunci cînd va sosi ora, pămînturile tale negre, colina în care ți-ai îngropat sămînța, deasupra căreia plutește încă gloria plevei ce nu s-a depus.

Doamne, îmi spuneam, m-am înșelat asupra drumului ce trebuie urmat, m-am repezit printre femei ca într-o călătorie fără scop.

M-am istovit alături de ele ca într-un deșert fără sfîrșit, în căutarea oazei ce nu aparține iubirii, ci se află dincolo de ea.

Am căutat o comoară ascunsă în ele, ca pe un obiect ce trebuie descoperit printre alte obiecte. Le-am măsurat din ochi perfecțiunea, le-am cunoscut grația mișcărilor. Am suferit de o spaimă care avea o direcție Am simțit o sete care avea un remediu. Dar, fiindcă m-am înșelat asupra drumului, am privit adevărul tău în față, fără a-l înțelege.

Am fost asemenea nebunului care apare noaptea, în mijlocul ruinelor, înarmat cu o sapă, o lopată și o daltă. Și dărîmă zidurile. Și răstoarnă pietrele, punînd urechea

pe dalele grele. Se agită, cuprins de o fervoare întunecată, căci el se înşală, Doamne, el caută o comoară care să fie provizie gata strînsă, ascunsă de secole în taina unei hrube, asemenea unei perle în cochilia sa, tinereţe pentru cel bătrîn, mărturie a bogăţiei pentru avar, mărturie a iubirii pentru îndrăgostit, mărturie a mîndriei pentru orgolios — şi, totuşi, cenuşă şi vanitate, căci nu există fruct care să nu aparţină unui arbore, nu există bucurie pe care să n-o fi clădit. Zadarnic cauţi printre pietre una care să te însufleţească mai mult decît alta. În truda sa între ruine nu va afla nici glorie, nici bogăţie, nici iubire.

Asemenea, deci, nebunului care scurmă noaptea în gol, nu am aflat în voluptate nimic care să fie altceva decît plăcere inutilă de avar. Nu am aflat în ea decît pe mine însumi. Dar ecoul propriei mele plăceri mă oboseşte.

Vreau să clădesc ceremonialul iubirii astfel încît sărbătoarea să mă conducă undeva. Căci nimic din ceea ce caut, de care mi-e sete şi de care oamenilor le e sete, nu se află la nivelul materialelor de care dispun. Se rătăceşte cel ce caută printre pietre ceea ce nu ţine de esenţa lor, în timp ce s-ar putea folosi de ele pentru a clădi o bazilică, bucuria sa neputînd să se afle într-o piatră printre altele, ci într-un anume ceremonial al pietrelor, odată catedrala înălţată. Astfel, risipesc femeia dacă nu ştiu să citesc dincolo de ea.

Doamne, voi fi fericit privind cum doarme acea femeie goală, văzînd-o frumoasă, delicată şi cu sîni fierbinţi, şi pentru ce nu mi-aş afla în ea răsplata ?".

Dar am înţeles adevărul tău. Este important cu aceea care doarme şi pe care o voi trezi curînd, doar întinzîndu-mi umbra asupra ei, să nu fie un zid de care mă izbesc, ci o poartă care, deschizîndu-se, duce undeva — şi, deci, să nu o risipesc în materiale diverse, căutînd comoara, cu neputinţă de găsit, ci s-o păstrez bine, legată şi unică în liniştea iubirii mele.

Şi cum aş putea fi dezamăgit ? Desigur, e dezamăgită aceea care primeşte o bijuterie. Există un smarald mai frumos decît opalul tău. Există un diamant mai frumos decît smaraldul. Există diamantul regelui, mai frumos decît toate. Nu am ce să fac cu un obiect îndrăgit pentru el însuşi, dacă nu are înţelesul perfec-

țiunii. Căci trăiesc nu din lucruri, ci din înțelesul lucrurilor.

Și totuși, acest inel prost făcut, sau acest trandafir veșted, cusut într-un săculeț de pînză, sau acest ceainic, fie și de cositor, din care-ți bei ceaiul alături de ea, înaintea clipei de iubire, sînt de neînlocuit, fiind obiecte ale unui cult. Nu cer decît ca divinitatea să fie perfectă, iar atunci obiectul grosolan din lemn, dacă aparține cultului ei, participă la perfecțiune.

Același lucru despre femeia adormită. Dacă o voi privi doar pentru ea însăși, mă voi sătura curînd și voi căuta alta. Căci ea e mai puțin frumoasă decît alta, sau mai aspră, și chiar dacă este perfectă în aparență, nu poate să-mi dea acel sunet de clopot a cărui nostalgie o încerc, nu știe să spună : „Tu, stăpînul meu...“, care pe buzele alteia ar fi muzică ce ți-ar mișca inima.

Dormi liniștită în imperfecțiunea ta, femeie imperfectă. Nu mă izbesc de un zid. Nu ești scop, răsplată, sau bijuterie venerată pentru ea însăși, de care m-aș sătura curînd, ești drum, vehicul și convoi. Și nu mă voi sătura niciodată de a mă împlini.

CCV

AM ÎNȚELES CA SĂRBĂTOAREA ESTE CLIPA în care treci de la o stare la alta, cînd respectarea ceremonialului te-a pregătit pentru a lua naștere. Ți-am vorbit despre corabie. După ce, timp îndelungat, s-a înălțat prin scînduri și cuie, devine, după ce ai uns-o cu smoală, pregătită a se uni cu marea. Și o unești. Aceasta este clipă de sărbătoare. Dar nu te vei instala, pentru a trăi din ea de acum înainte, în clipa lansării în larg a corăbiei.

Ți-am vorbit despre copilul tău. Nașterea lui e sărbătoare. Dar nu îți vei freca mîinile în fiecare zi de acum înainte, timp de cîțiva ani, de bucurie că s-a născut. Vei aștepta, pentru o altă sărbătoare, o transformare, asemenea celei în care fructul arborelui tău se va preschimba în izvor al unui arbore nou, perpetuîndu-și dinastia. Ți-am vorbit despre grînele strînse. Va veni ziua recoltei. Apoi cea a semănatului. Apoi sărbătoarea primăverii, care schimbă semințele tale în iarbă

mătăsoasă ca o întindere de apă proaspătă. Şi aştepţi din nou, şi din nou va veni sărbătoarea recoltei. Şi aşa mai departe, din sărbătoare în sărbătoare, pînă la moarte, căci nu există provizie. Şi nu există nici o sărbătoare la care să nu ajungi venind de undeva şi prin care să nu te îndrepţi într-o altă direcţie. Ai mers timp îndelungat. Poarta se deschide. Aceasta este clipa de sărbătoare. Dar nu vei trăi din ea mai mult decît dintr-o alta. Şi, totuşi, vreau să te bucuri atunci cînd treci pragul care te duce undeva şi să-ţi păstrezi bucuria pentru momentul în care îţi vei străpunge crisalida. Căci tu eşti foc lipsit de durere, iar iluminarea santinelei nu poate fi simţită în fiecare minut. O rezerv, dacă se poate, pentru ziua de victorie în care vor răsuna tobele şi trîmbiţele. Trebuie să se refacă în tine ceva care se aseamănă dorinţei şi nu poate fi tot timpul treaz.

Înaintez încet, un pas uşor pe dalele de aur, şi încă unul, în adîncimea palatului meu. Îmi pare, la ora prînzului, un rezervor în care s-a adunat răcoare. Propriul meu pas mă leagănă : plutesc inepuizabil în direcţia pe care am ales-o.

Se scurg încet pereţii vestibulului şi, dacă-mi ridic ochii înspre boltă, o văd clătinîndu-se uşor, asemenea arcului unui pod. Un pas uşor pe dalele de aur, şi încă unul, îmi fac munca încet, asemenea celor ce scot la suprafaţă bolovănişul ce s-a strîns în adîncul unei fîntîni. Ştiu încotro mă îndrept şi nu mai aparţin acestui pămînt.

Din vestibul în vestibul, îmi continui călătoria. Şi iată zidurile. Şi iată ornamentele suspendate de ziduri. Înconjur masa mare de argint deasupra căreia atîrnă candelabrele. Şi mîngîi cu mîna un stîlp de marmură. E rece. Întotdeauna. Dar iată că pătrund în aripile locuite. Zgomotele ajung la mine ca-ntr-un vis, căci nu mai aparţin acestui pămînt.

Şi, totuşi, iubesc atît de mult zgomotele casei mele. Îţi va plăcea întotdeauna cîntecul tainic al inimii. Nimic nu doarme pe de-a-ntregul. Chiar şi cîinele tău, atunci cînd doarme, cască puţin şi se scutură de o amintire. La fel şi palatul meu, deşi pare adormit la ora prînzului. Există o uşă care se trînteşte, nu se ştie unde, în liniştea lui. Te gîndeşti la munca slugilor, a femeilor. Fără îndoială, acesta este domeniul lor. Au împăturit în coşuri pînzele proaspăt spălate. Le-au cărat, păşind două cîte

două. Iar acum, după ce le-au așezat, închid la loc ușile dulapurilor. Și aceasta este o mișcare care înseamnă că o obligație a fost respectată. Ceva s-a împlinit. Fără îndoială, acum va urma odihna, dar cum pot să știu ? Eu nu mai aparțin acestui pămînt.

Din vestibul în vestibul, din lespede în lespede, înconjur încet aripa bucătăriilor. Recunosc sunetul porțelanului. Apoi acela al unui ceainic de argint scăpat pe jos. Apoi acel zgomot slab al unei uși grele. Apoi tăcere. Apoi un zgomot precipitat de pași. Ai uitat ceva ce-ți cere să te întorci, laptele care fierbe, sau copilul care plînge, sau oprirea neașteptată a unui zgomot familiar. Ceva s-a înfundat în pompă, în cuptor sau în moara de făină. Alergi să pui din nou în funcțiune umila rugăciune. . .

Dar zgomotul pașilor s-a stins, căci laptele a fost salvat, copilul liniștit, pompa, cuptorul sau moara și-au reluat litania. Ai îndepărtat o amenințare. Ai vindecat o rană. Ai îndreptat ceea ce uitaseși. Ce anume ? Nu pot să știu. Nu mai aparţin acestui pămînt.

Iată că pătrund în domeniul parfumurilor. Palatul meu se aseamănă unei pivnițe în care se pregătesc încet dulceața fructelor, aroma vinurilor. Iar eu navighez ca și cum aș traversa provincii nemișcate. Aici niște gutui coapte. Închid ochii și le simt parfumul pînă departe. Aici, santalul lăzilor de lemn. Dincolo, lespezi proaspăt spălate. Fiecare miros și-a creat un imperiu timp de generații, și un orb le-ar putea recunoaște. Desigur, tatăl meu domnea deja asupra acestor colonii. Dar eu plec, fără a mă gîndi prea mult la ele. Nu mai aparțin acestui pămînt.

Sclavul, după ritualul întîlnirilor, s-a lipit de zid la trecerea mea. Dar i-am spus, în bunătatea mea : „Arată-mi ce-ai strîns în coș“, pentru ca el să simtă că i se dă importanță. Și, cu brațele strălucind, l-a coborît cu grijă de pe cap. Și mi-a prezentat, cu ochii plecați, omagiul său de smochine și mandarine. Le-am sorbit mirosul. Apoi am surîs. Și surîsul lui s-a întins atunci, iar el m-a privit drept în ochi, împotriva ritualului întîlnirilor ; încordîndu-și brațele, și-a pus coșul deasupra capului, privindu-mă în continuare în ochi. „Ce înseamnă, m-am întrebat, această lampă aprinsă ? Căci rebeliunea sau dragostea se împrăștie asemenea incen-

diilor ! Ce foc secret arde în adîncimea palatului meu, în spatele zidurilor ?“. Şi am privit sclavul, ca şi cum ar fi fost abis de mare. „Ah ! mi-am spus, necuprins este misterul omului !“. Şi mi-am continuat drumul fără a rezolva enigma, căci nu mai aparţineam acestui pămînt.

Am străbătut sala de odihnă. Am străbătut sala Sfatului, în care paşii mei şi-au sporit rezonanţa. Apoi am coborît cu paşi înceţi, din treaptă în treaptă, scara ce duce la ultimul vestibul. Şi, în clipa în care am pătruns în el, am auzit un zgomot surd şi un zăngănit de arme. Am surîs în indulgenţa mea : santinelele mele dormeau fără îndoială, iar palatul meu era asemenea unui stup. Cuprins de somn, mişcîndu-se abia prin agitaţia albinelor capricioase, care nu-şi găsesc odihna, a celor care uită şi aleargă spre ceea ce au uitat, sau a fierberii veşnice, care mereu schimbă forma vreunui lucru, îl perfecţionează sau îl dezmembrează. La fel, în turma de capre există întotdeauna vreuna care behăie, din oraşul adormit se ridică întotdeauna o chemare de neînţeles, şi în necropola cea mai lipsită de viaţă există totuşi paznicul de noapte care o veghează. Cu pasul meu uşor, mi-am continuat drumul, cu capul aplecat pentru a nu vedea santinelele grăbite să-şi îndrepte hainele, căci acestea nu mai aveau importanţă pentru mine : eu nu mai aparţineam acestui pămînt.

Îndreptîndu-se, ei mă salută, deschid în faţa mea canaturile porţii şi îmi apropii pleoapele în lumina crudă a soarelui, oprindu-mă o clipă pe prag. Căci în faţa mea se întind cîmpiile. Colinele rotunde pe care viile mele se încălzesc la soare. Lanurile mele. Mirosul de calcar al pămîntului. Şi o muzică nouă, aceea a albinelor, a lăcustelor şi a greierilor. Iar eu trec de la o civilizaţie la alta. Căci începeam să respir ora prînzului în toată întinderea imperiului meu.

Şi m-am născut din nou.

CCVI

VIZITA PE CARE AM FĂCUT-O SINGURULUI geometru adevărat, prietenul meu.

M-a mişcat să-l văd dînd atîta atenţie ceaiului şi tăciunilor încinşi, şi ceainicului, şi şuieratului apei, şi

apoi primei înghiţituri... şi aşteptînd, căci ceaiul îşi eliberează cu încetineală aroma. Mi-a plăcut că, în timpul acestei scurte meditaţii, a fost mai preocupat de ceai decît de o problemă de geometrie.

„Tu, care cunoşti, nu dispreţuieşti munca umilă...".

Nu-mi răspundea însă. Şi, totuşi, după ce a umplut mulţumit paharele :

„Eu, care cunosc... Ce înţelegi prin asta ? Pentru ce acela care cîntă la chitară ar dispreţui ceremonialul ceaiului doar pentru motivul că ştie cîte ceva despre relaţiile între note ? Eu cunosc cîte ceva despre relaţiile dintre liniile unui triunghi. Şi, totuşi, îmi place apa cîntînd şi ceremonialul prin care-l cinstesc pe rege, prietenul meu".

S-a gîndit, şi apoi :

„Ce ştiu eu... nu cred că triunghiurile mele mă învaţă multe lucruri despre plăcerea pe care ţi-o dă ceaiul. Dar se poate ca plăcerea pe care ţi-o dă ceaiul să mă înveţe cîte ceva despre triunghiuri...".

— Ce-mi spui, geometrule !

— Atunci cînd simt ceva, trebuie să descriu ceea ce simt. Aceea pe care o iubesc... Îţi voi vorbi despre părul ei, despre genele ei, despre buzele ei, despre mişcările ei, care sînt muzică ce-mi încîntă inima. Oare ţi-aş vorbi despre mişcări, despre buze, despre gene şi despre păr, dacă nu ar exista imaginea unei anume femei pe care o deslueşesc dincolo de ele ? Îţi arăt ceea ce face ca surîsul ei să fie blînd. Dar, în primul rînd, există surîsul...

Nu am să încerc să răstorn o grămadă de pietre pentru a afla în ele secretul meditaţiilor. Căci meditaţia nu înseamnă nimic la nivelul pietrelor. Trebuie să existe un templu. Şi atunci inima îmi va fi transformată. Şi voi reflecta asupra virtuţilor relaţiilor dintre pietre.

Nu voi căuta în sărurile pămîntului explicaţia portocalului. Căci portocalul este lipsit de semnificaţie la nivelul sărurilor pămîntului. Asistînd însă la înălţarea portocalului, voi explica prin ea ascensiunea sărurilor pămîntului.

Trebuie, în primul rînd, să simt iubirea. Să contemplu unitatea. Şi apoi voi medita asupra materialelor şi a contopirii lor. Dar nu mă voi interesa de materiale dacă nimic

nu le domină. Am contemplat, înainte de toate, triunghiul. Apoi am căutat în triunghi regulile care guvernează liniile. Și tu ai îndrăgit, în primul rînd, o imagine, a unui om, a unei fervori interioare. Și din ea ți-ai clădit ceremonialul astfel încît el să o conțină, ca pe o captură prinsă în capcană, și astfel să o perpetuezi în imperiu. Ce sculptor s-ar interesa de nas, ochi și barbă doar pentru ele însele ? Ce rit al unui ceremonial ai putea să impui dacă-l privești doar prin el însuși ? Și ce voi deduce privind liniile, dacă ele nu alcătuiesc un triunghi ?

Mă supun, în primul rînd, contemplației. Dacă voi putea, voi povesti după aceea. Nu am refuzat niciodată iubirea. Refuzul iubirii nu este decît o pretenție. Desigur, am onorat-o pe aceea care nu știa nimic despre triunghiuri. Știa însă mai mult decît mine despre arta de a surîde. Ai văzut vreodată pe cineva surîzînd ?

— Desigur...

— Aceea, din fibrele chipului său, din genele sale și din buzele sale, care sînt încă materiale lipsite de semnificație, clădea fără efort o capodoperă inimitabilă și, fiind martor la un asemenea surîs, simțeai pacea lucrurilor și eternitatea iubirii. Apoi ea își risipea capodopera, în timpul care ți-ar trebui pentru a schița un gest și a te închide într-o altă patrie, în care simțeai dorința de a inventa incendiul de unde s-o salvezi, tu, binefăcătorul, atît de mult te impresiona. Și, dacă creația ei nu lăsa urme cu care să poți îmbogăți un muzeu, este acesta un motiv ca s-o disprețuiesc ? Eu știu să formulez cîte ceva despre catedralele gata clădite, ea însă îmi dădea catedrale...

— Dar ce putea ea să te învețe despre relațiile dintre linii ?

— Sînt lipsite de importanță obiectele pe care le legi. Ceea ce trebuie să învăț, în primul rînd, este să deslușesc legăturile. Sînt bătrîn. I-am văzut murind pe cei pe care-i iubeam, sau vindecîndu-se. Soseşte seara în care femeia pe care-o iubești, cu capul aplecat pe umăr, refuză paharul cu lapte pe care i-l întinzi, asemenea copilului condamnat care refuză sînul, căci laptele, pentru el, a devenit amar. Încearcă un surîs de scuză, căci tu suferi că ea nu se mai hrănește prin tine. Iar tu te întorci înspre fereastră, pentru a-ți ascunde lacrimile. Și vezi în fața ta cîmpiile. Și simți în acea

clipă, ca pe un cordon ombilical, legătura ta cu lucrurile. Cîmpurile de orz, cîmpurile de grîu, portocalul înflorit care pregătește hrana cărnii tale și soarele care te face să învîrți de la începutul veacurilor moara fîntînilor. Ajunge la tine zgomotul convoaielor ce se îndreaptă către apeductul în construcție, care va potoli setea orașului în locul celuilalt, măcinat de timp, sau zgomotul căruței, sau pasul măgarului ce poartă un sac. Și simți urcînd seva universală care face ca lucrurile să dăinuie. Și te întorci cu pași ușori către pat, ștergi obrazul care strălucește de sudoare. Ea încă este acolo, lîngă tine, dar deja cu gîndul la moartea apropiată. Cîmpiile nu mai înalță pentru ea cîntecul apeductului în construcție, sau al căruței, sau al măgarului ce păștește mărunt. Parfumul portocalului nu mai există pentru ea, nici dragostea ta.

Și atunci îți amintești de acei camarazi care se iubeau.

Unul îl căuta pe celălalt, în mijlocul nopții, din simpla nevoie de a-i auzi glumele și sfaturile sau din simpla nevoie a prezenței lui. Unul ducea lipsa celuilalt, dacă acela era plecat. Dar o neînțelegere absurdă i-a despărțit. Și se prefac că nu se văd atunci cînd se întîlnesc. Miracolul este că nu regretă nimic. Regretul iubirii este deja iubire. Și totuși ceea ce primea unul de la celălalt nu vor mai primi de la nimeni în lume. Căci fiecare glumește, sfătuiește sau respiră în felul său propriu, și nu în altul. Și iată-i deci amputați, dar incapabili de a-și da seama de aceasta. Mîndri chiar, și parcă îmbogățiți prin timpul disponibil. Hoinăresc prin fața tejghelelor, fiecare pentru el. Nu-și mai pierd timpul cu prietenul. Vor refuza orice efort care i-ar lega din nou de rezervorul în care-și aflau hrana. Căci acea parte a lor care trăia din acest rezervor a murit, și cum ar putea să se plîngă de vreme ce nu mai există ?

Tu însă treci asemenea unui grădinar. Și vezi ceea ce lipsește arborelui. Nu din punctul de vedere al arborelui, căci din punctul de vedere al arborelui nu lipsește nimic : e perfect. Ci din punctul tău de vedere, de divinitate a arborelui, care îndrepți ramurile acolo unde trebuie. Și reînnozi firul drept și cordonul ombilical. Îi împaci. Și iată-i plecînd cu inimile pline din nou de fervoare.

Şi eu am împăcat şi am cunoscut dimineaţa răcoroasă în care femeia iubită îţi cere laptele de capră şi pîinea moale. Şi iată că te apleci asupra ei, cu o mînă ţinîndu-i ceafa, cu cealaltă ridicînd paharul pînă la buzele palide şi privind-o cum bea. Eşti drum, vehicul şi convoi. Îţi pare nu că o hrăneşti, nici măcar că o vindeci, ci că o legi din nou de lucrurile cărora le aparţinea, cîmpurile, lanurile, fîntînile, soarele. Şi pentru ea, de acum înainte, soarele va învîrti moara cîntătoare a fîntînilor. Şi pentru ea se construieşte apeductul. Şi pentru ea căruţa se clatină pe pietre. Şi, fiindcă ea îţi pare copilăroasă în această dimineaţă, şi nu doritoare de înţelepciune profundă, ci mai degrabă de noutăţile casei şi ale prietenilor, îi spui: „Ascultă...". Şi ea va recunoaşte măgarul care paşte mărunt. Va rîde şi se va întoarce către tine, soarele ei, căci îi e sete de iubire.

Iar eu, care sînt geometru bătrîn, am învăţat astfel multe, căci nu există relaţii în afara celor la care te-ai gîndit. Spui: „Eşti asemenea...". Şi o întrebare moare în felul acesta. Am redat aceluia setea pentru prietenul ei: l-am împăcat. Am redat aceleia setea de lapte şi de iubire. Şi am spus: „Este asemenea...". Am vindecat-o. Şi enunţînd o anumită relaţie între linii, am spus: „În triunghi, acest lucru sau celălalt sînt asemenea...". Şi astfel, de la o întrebare ce moare, la altă întrebare ce moare, mă îndrept încet înspre Domnul, unde nici o întrebare nu se va mai pune.

Părăsindu-mi prietenul, am plecat cu paşi înceţi, eu care mă vindec de supărările mele pentru că, de pe muntele pe care mă caţăr, se întinde o pace adevărată, ce nu este nici împăcare, nici renunţare, nici amestec, nici împărţeală. Căci în ceea ce ei văd ca pe o contradicţie eu văd o condiţie. Aşa cum constrîngerea este condiţie a libertăţii mele, sau regulile împotriva iubirii sînt condiţie a iubirii, sau duşmanul meu iubit este condiţie a existenţei mele, căci corabia n-ar avea formă în lipsa mării.

Din duşman împăcat, în duşman împăcat — dar din duşman nou, în duşman nou — mă îndrept şi eu, de-a lungul pantei pe care o urc, către liniştе, în divinitate — ştiind că nu trebuie ca o corabie să se opună asalturilor mării, nici ca marea să fie blîndă faţă de corabie, căci altfel primii se vor îneca, iar ceilalţi se

vor degrada, conducînd plute bune doar pentru spălătoresele de pînză —, dar știind că nu trebuie să te încovoi, nici să pactizezi din falsă iubire, în timpul unui război fără îndurare, care este condiție a păcii, părăsind în drum morții, care sînt condiție a vieții, acceptînd privațiuni, care sînt condiție a sărbătorii, paralizii ale crisalidelor, care sînt condiție a aripilor, căci tu, Doamne, mă legi de ceva mai presus de mine însumi, după voința ta, iar eu nu voi cunoaște nici pacea, nici iubirea în afara ta, căci doar în tine cel care domnea la nordul imperiului meu, și pe care-l iubeam, și cu mine ne vom împăca împlinindu-ne, căci doar în tine cel pe care a trebuit să-l pedepsesc, deși îl stimam, și cu mine ne vom împăca împlinindu-ne, căci doar în tine se contopesc, în unitatea lor fără contradicții, iubirea și condițiile iubirii.

CCVII

DESIGUR, ESTE NEDREAPTĂ IERARHIA CARE te limitează și te împiedică să te împlinești. Și totuși, luptînd împotriva acestei nedreptăți, vei merge din distrugere în distrugere, pînă la a topi gheața într-o mlaștină lipsită de formă.

Ai vrea ca unii să se asemene altora, confundînd egalitatea cu identitatea. Dar eu voi spune că sînt egali cei care slujesc imperiul în același fel, chiar dacă nu se aseamănă.

Ca și la jocul de șah : există un învingător și un învins. Și se întîmplă ca învingătorul să zîmbească zeflemitor, pentru a-l umili pe cel învins. Căci așa sînt oamenii. Iar tu vii, cu dreptatea ta, să interzici victoriile la șah. Spui : „Care este meritul învingătorului ? Era mai inteligent sau cunoștea mai bine arta jocului. Victoria lui nu este decît expresie a unei stări. L-aș cinsti, oare, dacă ar avea un obraz mai rumen, sau dacă ar fi mai suplu, sau dacă părul i-ar fi mai scurt sau mai lung ?“.

Eu însă l-am văzut pe cel învins la șah jucînd ani întregi, în speranța sărbătorii victoriei. Căci ești mai bogat prin existența ei, chiar dacă nu îți aparține. Asemenea perlei din adîncul mării.

Căci să nu te înșeli asupra invidiei : ea este semn al unei linii de forță. Am creat o decorație. Iar cei aleși se împăunează cu piatra ce le-am atîrnat-o pe piept. Îl invidiezi, deci, pe cel decorat. Și judeci după dreptatea ta, care nu este decît spirit de compensație. Hotărăști : „Toți vor purta pietre pe piept". Și, desigur, cine va mai fi încîntat de acum înainte de o asemenea podoabă ? Trăiai nu pentru piatră, ci pentru semnificația ei.

Iată, vei spune. Am micșorat suferințele oamenilor. Căci i-am vindecat de setea de pietre, la care cei mai mulți dintre ei nu puteau să emită pretenții. Obiectul invidiei este, deci, un rău. Și nu lași să subziste nimic care să nu poată fi atins. Copilul întinde mîna și îți cere steaua. Dreptatea ta îți va impune datoria de a o stinge.

Același lucru despre pietrele prețioase. Le depozitezi în muzeu. Spui : „Sînt ale tuturor". Și, desigur, poporul tău va defila de-a lungul vitrinelor în zilele de ploaie. Și vor căsca în fața colecțiilor de smaralde, căci nu mai există ceremonial care să-i lumineze printr-o anume semnificație. Iar pietrele nu vor fi mai strălucitoare decît sticlele.

Ai purificat pînă și diamantul de natura sa deosebită. Căci el ar fi putut să le aparțină. L-ai ciuntit de strălucirea pe care o avea, aceea de a fi divin. Același lucru despre femei, dacă le interzici. Oricît de frumoase ar fi, nu vor fi altceva decît manechine de ceară. Nu am văzut pe nimeni să-și dea viața, oricît de admirabilă ar fi fost imaginea, pentru chipul unei femei pe care basorelieful unui sarcofag l-a perpetuat pînă la el. Ea te face să simți melancolia trecutului, nu însă și cruzimea dorinței.

Și, astfel, diamantul tău, ce nu poate fi posedat, nu va mai fi același. Căci el strălucește prin această calitate. Te onora și te înălța prin sclipirea lui. Dar tu ai transformat diamantele în decorații de vitrină. Ele vor fi onoare a vitrinelor. Dar, fiindcă nu dorești să fii o vitrină, nu vei mai dori nici diamantul.

Iar dacă vei arde unul dintre ele, pentru a înnobila prin acest sacrificiu ziua de sărbătoare și, astfel, a-i spori strălucirea asupra spiritului și a inimii, nu vei arde nimic. Nu tu ești cel care vei sacrifica diamantul. El va fi dar al vitrinei tale. Iar ei puțin îi pasă. Nu

mai poți să te joci cu diamantul ce nu-ți folosește la nimic. Dacă vei zidi unul dintre ele, noaptea, într-un stîlp al templului, pentru a-l dărui zeilor, nu vei dărui nimic. Stîlpul tău nu este decît un depozit, doar cu ceva mai discret decît vitrina, care și ea este discretă atunci cînd soarele îți cheamă poporul să fugă din oraș. Diamantul său nu are valoarea unui dar, fiindcă nu este obiect pe care să-l poți dărui. El este obiect pe care-l depozitezi. Aici și dincolo. Și-a pierdut atracția. Și-a pierdut divinele linii de forță. Și ce-ai cîștigat prin asta? Eu interzic ca aceia care nu descind din profet să se îmbrace în roșu. Și cu ce i-am lezat pe ceilalți? Nimeni nu se îmbrăca în roșu. Iar acum toți visează să fie îmbrăcați în roșu. Am întemeiat puterea culorii și esti mai bogat prin existența ei, deși nu îți este destinată. Și invidia pe care o simți este semn al unei linii de forță noi.

Imperiul ți se pare perfect, dacă în inima orașului cel care se va opri cu picioarele în cruce va muri de foame și de sete. Căci nici o preferință nu-l va împinge nici înspre dreapta, nici înspre stînga, nici înainte, nici înapoi. Nu va primi ordine, așa cum nu va împărți ordine. Și nu vei afla în el elanuri nici către diamantul ce nu poate fi posedat, nici către piatra atîrnată în piept, nici către veșmîntul de culoare roșie. Și îl vei vedea căscînd ore întregi în fața vînzătorului de stofe colorate, așteptînd ca eu să încarc cu semnificațiile mele direcția dorințelor lui.

Dar, de îndată ce voi fi interzis roșul, îl vei vedea strîmbîndu-se înspre culoarea violet... sau, dacă este refractar, liber și ostil onorurilor, dominînd convențiile și bătîndu-și joc de înțelesul culorilor, care ține de arbitrarul meu, îl vei vedea golind toate rafturile magazinului și scotocind în rezerve pentru a găsi culoarea care se opune cel mai mult culorii roșu, verdele crud de pildă, și făcînd pe dezgustatul atîta timp cît nu a aflat perfecțiunea perfecțiunilor. După care îl vei vedea mîndru de verdele lui crud și împăunîndu-se prin oraș, din dispreț pentru ierarhia culorilor.

Dar astfel l-am însuflețit pentru toată ziua. Căci altfel, îmbrăcat în roșu, ar fi căscat în fața vitrinelor unui muzeu.

„Eu, spunea tatăl meu, întemeiez o sărbătoare. Dar nu o sărbătoare este cea pe care o întemeiez, ci o relație. Îi arunc deci pentru scurt timp în închisoare, ca să le fac plăcere, căci ei țin la seriozitatea ceremonialului lor. Și eu, de asemenea".

CCVIII

S-AU LĂSAT ZORILE. ȘI LE PRIVEAM ASEMENEA marinarului care, cu brațele încrucișate, respiră marea. O anumită mare de străbătut, și nu alta. Le priveam asemenea sculptorului în fața bolțului de lut. Un anumit lut de plămădit, și nu altul. Le priveam de pe colina pe care mă aflam și am înălțat această rugă :

„Doamne, se lasă zorii deasupra imperiului meu. Simt această dimineață ca pe o harfă. Doamne, se nasc la lumină acele orașe, crînguri de palmieri, cîmpuri de arat și plantații de portocali. Iată, în dreapta mea, golful de mare ce primește corăbiile. Și iată, în stînga mea, muntele albastru, cu versanții binecuvîntați pe care pasc oile, înfigîndu-și ghearele stîncilor în deșert. Iar dincolo, nisipul încins, în care nu înflorește decît soarele.

Imperiul meu aparține unei anumite imagini, și nu alteia. Desigur, stă în puterea mea să schimb puțin curba vreunui fluviu, pentru a iriga nisipurile, dar nu în această clipă. Stă în puterea mea să întemeiez aici un oraș nou, dar nu în această clipă. Stă în puterea mea să eliberez, doar suflînd asupra seminței, o pădure victorioasă de cedri, dar nu în această clipă. Căci ezit în această clipă, cu gîndul la trecut, care este un anumit trecut, și nu altul. O anumită harfă, gata de a-și elibera sunetele.

De ce aș putea să mă plîng, Doamne, eu, care cîntăresc, în înțelepciunea mea patriarhală, acest imperiu în care totul este la locul lui, asemenea fructelor într-un coș ? De ce aș simți mînie, amărăciune, ură sau sete de răzbunare ? Aceasta este urzeala pe care trebuie să lucrez. Acesta este cîmpul pe care trebuie să-l ar. Aceasta este harfa pe care trebuie s-o fac să cînte.

Atunci cînd stăpînul unui domeniu se plimbă în zori pe pămînturile lui, îl vezi cum îndepărtează o piatră sau smulge mărăcini. Și nu se înfurie nici împotriva

mărăcinilor, nici împotriva pietrei. Își înfrumusețează pămîntul și nu simte nimic altceva decît dragoste.

Pe cea care deschide ușa casei sale în zori, o vezi măturînd praful. Nu se înfurie împotriva prafului. Își înfrumusețează casa și nu simte nimic altceva decît dragoste.

M-aș putea plînge că acel munte acoperă o anumită frontieră, și nu alta ? Ea oprește aici, cu calmul unei mîini hotărîte, triburile care vin din deșert. Asta e bine. Voi clădi mai departe, acolo unde imperiul este descoperit, citadelele mele. Pentru ce m-aș plînge de oameni ? Îi primesc la mine, în acești zori, așa cum sînt. Desigur, unii dintre ei pregătesc o crimă, se gîndesc la trădare, țes o minciună, alții însă se înarmează pentru muncă, sau milă, sau dreptate. Desigur, pentru a-mi înfrumuseța pămîntul, și eu voi arunca piatra, sau mărăcinii, dar fără să urăsc nici mărăcinii, nici piatra, fără să simt nimic altceva decît dragoste.

Căci am aflat, Doamne, pacea în timpul rugii mele. Mă întorc de la tine. Mă simt grădinar ce se îndreaptă încet înspre arborii săi".

Desigur, și eu am simțit, în timpul vieții mele, mînia, amărăciunea ,ura și setea de răzbunare. La apusul bătăliilor pierdute sau al răscoalelor, de fiecare dată cînd m-am descoperit neputincios, închis în mine însumi, neputînd să acționez, după voința mea, asupra trupelor risipite pe care cuvintele mele nu le mai atingeau, asupra generalilor mei răzvrătiți care-și inventau împărați, asupra profeților smintiți ce adunau în jurul lor ciorchinii de credincioși asemenea unor pumni orbi, am cunoscut atunci tentația mîniei.

Dar tu vrei să îndrepți trecutul. Inventezi prea tîrziu hotărîrea fericită. Reiei pasul care te-ar fi salvat, dar, fiindcă timpul a trecut, nu participi decît la putreziciunea unui vis. Desigur, există un general care te-a sfătuit, după calculele lui, să ataci la vest. Reinventezi istoria, faci să dispară cel ce dădea sfaturi. Ataci la nord. Căutînd să-ți deschizi drum și gîfîind, istovindu-te pe granitul unui munte. „Ah ! îți spui în corupția visului tău, dacă acela n-ar fi făcut așa, dacă celălalt n-ar fi vorbit, dacă acela n-ar fi dormit, dacă celălalt n-ar fi crezut sau refuzat să creadă, dacă acela ar fi fost prezent, dacă celălalt n-ar fi fost, aș fi învingător !".

Dar ei te sfidează, cu neputință de șters, asemenea petei de sînge a remușcărilor. Și simți dorința de a-i supune supliciilor, pentru a scăpa de ei. Dar poți să arunci deasupra lor toți bolovanii imperiului, căci nu vei putea împiedica faptul că ei au existat.

Ești slab și laș dacă alergi astfel în viață, vînîndu-i pe cei răspunzători, reinventînd un trecut, în putreziciunea visului tău. Din epurare în epurare, îți vei trimite întreg poporul în fața călăului.

Aceia au fost, poate, vehicule ale înfrîngerii, dar pentru ce ceilalți, care ar fi fost vehicule ale victoriei, nu i-au dominat pe cei dintîi ? Pentru că poporul nu îi susținea ? Pentru ce poporul tău i-a preferat pe păstorii răi ? Fiindcă mințeau ? Dar minciunile sînt mereu exprimate, căci totul este spus, și adevărul și minciuna. Fiindcă plăteau ? Dar banii sînt mereu oferiți, căci întotdeauna vor exista corupători.

Pe cei ce aparțin unui anume imperiu, dacă au fost bine întemeiați și crescuți, corupătorul i-ar face să zîmbească. Boala pe care le-o ofer nu este pentru ei. Dacă cei ce aparțin unui alt imperiu vor avea inimile obosite, boala pe care le-o ofer își va face intrarea printr-unul sau altul, care vor sucomba primii. Și, trecînd de la unul la altul, îi va molipsi pe toți ceilalți, căci boala mea li se potrivea. Oare cei care au fost atinși cei dintîi sînt răspunzători de putreziciunea imperiului ? Nu poți pretinde, în imperiul cel mai sănătos, că nu există purtători de boală ! Ei există, în rezervă pentru clipele de decadență. Abia atunci se va răspîndi boala, care nu avea nevoie de ei, fiindcă și-ar fi găsit alții. Dacă boala lovește via, uscînd o rădăcină după alta, nu am de ce să acuz prima rădăcină care a fost lovită. Chiar dacă aș fi ars-o cu un an înainte, o altă rădăcină ar fi slujit drept poartă putreziciunii.

Dacă imperiul se corupe, înseamnă că toți au colaborat la corupție. Dacă majoritatea dintre ei o tolerează, poți să spui că nu sînt răspunzători ? Voi spune că ești ucigaș dacă un copil se înecă în mlaștină, iar tu nu-i alergi în ajutor.

E steril, deci, să încerci, în putreziciunea visului, să sculptezi din nou trecutul, decapitînd corupători sau complici la corupție, pe cei lași sau pe complicii lașității, trădătorii sau complicii trădării, căci, din consecință în

consecință, îi voi nimici pînă și pe cei mai buni, fiindcă nu mi-au fost de folos și le voi putea reproșa lenea, indulgența sau prostia. În cele din urmă, voi pretinde să nimicesc în om ceea ce este susceptibil de a se îmbolnăvi și de a oferi un pămînt fertil unei anumite semințe, dar toți pot să fie bolnavi. Și cu toții sînt pămînt fertil pentru toate semințele. Și va trebui să-i suprim pe toți. Atunci lumea va fi perfectă, căci va fi purificată de rău. Eu însă spun că perfecțiunea este virtute a morților. Ascensiunea se slujește de sculptorii proști sau de prostul gust ca de un îngrășămînt. Nu voi sluji adevărul executîndu-l pe cel ce se înșală, căci creația se clădește din greșeală în greșeală. Nu impun un anumit adevăr executîndu-i pe cei ce slujesc altuia, căci adevărul meu este arbore ce trebuie să se înalțe. Nu cunosc nimic altceva decît pămînt arabil, care nu mi-a înrănit încă arborele. Eu sosesc, sînt prezent. Primesc ca moștenire trecutul imperiului meu. Sînt grădinar ce se îndreaptă înspre pămîntul său... Nu voi reproșa pămîntului că hrănește cactuși și rădăcini. Puțin îmi pasă de cactuși și mărăcini, dacă eu sînt sămînță a unui cedru.

Disprețuiesc ura, nu din indulgență, ci fiindcă venind de la tine, Doamne, unde totul este prezent, imperiul îmi este prezent în fiecare clipă. Și în fiecare clipă o iau de la început.

Îmi amintesc de învățătura tatălui meu : „Este ridicolă sămînța care se plînge că pămîntul se transformă prin ea în salată, și nu în cedru. Ea nu este decît sămînță de salată“.

Și mai spunea : „Cel sașiu surîde unei tinere fete. Ea se întoarce către cei ce privesc drept. Iar el va spune că aceia care privesc drept corup tinerele fete“.

Sînt vanitoși aceia ce-și închipuie că nu datorează nimic încercărilor, nedreptăților, greșelilor, rușinilor prin care au trecut. Este ridicol fructul care disprețuiește arborele.

CCIX

AȘA CUM CEL CARE CREDE CĂ-ȘI VA AFLA bucuria în bogăția grămezii de obiecte, neputincios să o desprindă, căci ea nu se află în ele, își înmulțește

bogățiile și îngrămădește obiectele în piramide, agitîndu-se printre ele în pivnițele în care le-a depozitat, asemenea acelor sălbatici care iau pielea de pe tobă pentru a-i captura zgomotul, tot așa cei care, știind că relațiile de cuvinte ce te constrîng te supun poemului meu, că structurile ce te constrîng te supun sculpturii sculptorului meu, că relațiile dintre notele unei chitare ce te constrîng te supun emoției chitaristului, și crezînd că puterea lor se află în cuvintele poemului, în elementele sculpturii, în notele chitarei, le agită în fața ta într-o dezordine de nerezolvat și, negăsind această putere, fiindcă ea nu se află în ele, își exagerează pentru a se face auzite, gălăgia, purtînd în tine, în cel mai fericit caz, emoția pe care ți-ar da-o o grămadă de vase ce se sparg, emoție în primul rînd de calitate discutabilă, și apoi de putere discutabilă, fiind chiar mai puțin eficace, călăuzindu-te și provocîndu-te cu mai puțină forță decît dacă ai căuta-o în grosolănia jandarmului meu atunci cînd îți zdrobește degetele.

Iar dacă doresc să te călăuzesc, spunîndu-ți „soare de octombrie“, sau „săbii de zăpadă“, va trebui să construiesc o capcană în care să capturez ceva ce nu ține de esența capcanei. Dar dacă doresc să te emoționez prin obiectele capcanei, neîndrăznind să-ți spun melancolie, crepuscul, iubită, cuvinte de poem cumpărate de-a gata în bazar și care-ți fac greață, nu înseamnă că nu voi miza pe slaba acțiune a mimetismului care te impresionează mai puțin dacă eu voi spune „cadavru“ în loc de „coș de trandafiri“, deși nici unul, nici celălalt nu te călăuzește în profunzime, și voi ieși din obișnuit, descriindu-ți suplicii în toate rafinamentele lor. Și neputînd să afli în ele emoția, căci este slabă puterea cuvintelor, care abia dacă te mișcă, atunci cînd pun în funcțiune mecanica amintirilor, începi să te agiți frenetic, să înmulțești torturile și amănuntele asupra torturilor și mirosurile torturilor, ceea ce pînă la urmă va apăsa mai puțin asupra mea decît piciorul greu al jandarmului meu.

Încercînd astfel să te surprind prin slaba putere a șocului neobișnuitului, și desigur te voi surprinde dacă voi intra, mergînd cu spatele, în sala de audiențe în care te primesc, sau dacă, într-un mod mai general, fac apel la orice ar putea fi incoerent și neașteptat, agitîndu-mă astfel nu sînt decît jefuitor ce face zgomot prin

distrugere, căci, desigur, la a doua audienţă, nu vei mai fi uimit văzîndu-mă intrînd cu spatele şi, odată obişnuit nu cu un oarecare gest absurd, ci cu imprevizibilul în absurd, nu vei mai fi uimit de nimic. Şi curînd te vei cufunda, morocănos şi lipsit de limbaj, în indiferenţa unei lumi istovite. Şi singura poezie care-ţi va mai putea încă smulge un sunet de suferinţă va fi cea a enormei cizme zimţuite a jandarmului meu.

Căci nu există refractari. Nu există indivizi singuri. Nu există oameni care să se izoleze cu adevărat de ceilalţi. Mai naivi sînt aceştia decît fabricanţii de poezie proastă care amestecă iubirea cu clarul de lună, cu toamna, cu briza şi cu suspine.

„Sînt umbră, spune umbra ta, şi dispreţuiesc lumina". Dar ea trăieşte datorită luminii.

CCX

TE ACCEPT AŞA CUM EŞTI. SE POATE CA VREO boală să te împingă să bagi în buzunar bibelourile de aur care-ţi cad sub ochi, dar în rest să fii poet. Te voi primi, deci, din dragoste faţă de poezie. Şi, din dragoste pentru bibelourile mele de aur, le voi ascunde.

Se poate ca, asemenea unei femei, să primeşti secretele care-ţi sînt încredinţate ca pe nişte diamante cu care să te împodobeşti. Căci femeia, în ziua de sărbătoare, se simte importantă şi glorioasă prin obiectul rar pe care-l expune. Dar se poate de asemenea ca tu să fii dansator. Te voi primi deci din respect pentru dans, dar, din respect pentru secrete, le voi ţine sub tăcere.

Se poate, pur şi simplu, ca tu să fii prietenul meu. Te voi primi, deci, din dragoste pentru tine, aşa cum eşti. Dacă şchiopătezi, nu-ţi voi cere să dansezi. Dacă urăşti pe unul sau pe altul, nu ţi-i voi impune ca tovarăşi. Dacă ai nevoie de hrană, te voi hrăni.

Nu am să încerc să te divid pentru a te cunoaşte. Tu nu eşti nici acest act, nici celălalt, nici suma lor. Nici acest cuvînt, nici celălalt, nici suma lor. Nu te voi judeca nici după aceste cuvinte, nici după aceste acte. Ci voi judeca actele şi cuvintele după tine.

Îţi voi cere, în schimb, să mă asculţi. Nu am ce face cu prietenul care nu mă cunoaşte şi-mi cere explicaţii.

Nu am putere să mă transpun în neputincioasă zarvă a cuvintelor. Sînt un munte. Și muntele poate fi contemplat. Dar nu ți-l pot oferi cărîndu-l cu roaba.

Cum aș putea să-ți explic ceea ce nu înțelegi de la început prin dragoste ? Și, adeseori, cum ți-aș putea vorbi ? Există cuvinte indecente. Ți-am vorbit despre soldații mei în deșert. Ii privesc în tăcere, în zilele de dinaintea luptei. Imperiul se reazemă pe ei. Ei vor muri pentru imperiu. Iar moartea lor va fi răsplătită prin acest schimb. Cunosc, deci, adevărata lor fervoare. Ce aș afla plecînd urechea la zarva cuvintelor ? Că se plîng de mărăcini, că-și urăsc caporalul, că hrana este săracă, iar sacrificiul lor dureros ?... Așa trebuie să vorbească ! Nu am încredere în soldatul prea liric. Dacă dorește să moară pentru caporalul lui, este probabil că nu va muri. fiind prea ocupat să-ți debiteze poemul său. Nu am încredere în omida ce se crede îndrăgostită de aripi. Aceea nu va muri niciodată în crisalidă pentru a renaște. Surd la zarva cuvintelor, în soldatul meu eu îl văd pe cel ce este, nu pe cel care spune că este. Iar acela, în timpul luptei, își va acoperi caporalul cu pieptul său. Prietenul meu este un punct de vedere. Am nevoie să aud vorbindu-mi-se de acolo de unde el îmi vorbește, căci astfel el este imperiu deosebit și provizie inepuizabilă. Se poate ca el să tacă și, totuși, să mă copleșească. Și atunci eu văd lumea cu ochii lui, și o văd altfel. Îi cer însă ca și el să știe de unde îi vorbesc. Abia atunci mă va auzi. Căci cuvintele, întotdeauna, își opun înțelesurile.

CCXI

A VENIT DIN NOU LA MINE PROFETUL CU ochi pătrunzători, care zi și noapte clocea o ură sfîntă și care, pe deasupra, era sașiu.

„Ar trebui, mi-a spus el, să-i salvezi pe cei drepți.

— Desigur, i-am răspuns, nu există nici o rațiune evidentă să-i pedepsesc.

— Să-i faci să se deosebească de păcătoși.

— Desigur, i-am răspuns. Cel care e perfect trebuie să fie dat ca exemplu. Pentru un piedestal vei alege cea mai bună statuie a celui mai bun sculptor. Copilului

îi citești cele mai bune poeme. Ai vrea ca regina să fie cea mai frumoasă. Căci perfecțiunea este o direcție pe care trebuie s-o arăți celorlalți, deși ție nu-ți stă în putere s-o atingi".

Dar profetul se înflăcăra :

„Și, odată ales tribul celor drepți, va trebui ca doar pe ei să-i salvezi și astfel, odată pentru totdeauna, să nimicești corupția".

— Eh ! i-am răspuns eu, mergi prea departe. Căci îmi ceri să despart floarea de arbore. Să înnobilez recolta, suprimînd îngrășămintele. Să salvez sculptorii mari, decapitîndu-i pe sculptorii neînsemnați. Eu nu cunosc decît oameni mai mult sau mai puțin imperfecți, și, de la turbă pînă la floare, ascensiunea arborelui. Și spun că perfecțiunea imperiului se reazemă pe imperfecțiunea oamenilor.

— Cinsteşti, deci, păcatul !

— Cinstesc la fel de mult prostia ta, căci este bine ca virtutea să fie oferită ca o stare a perfecțiunii de dorit și realizabilă. Și să fie conceput omul virtuos, deși el nu poate să existe, în primul rînd fiindcă omul este inform, și apoi pentru că perfecțiunea absolută, acolo unde o poți găsi, aduce după ea moartea. Dar e bine ca direcția să aibă un scop. Căci astfel te-ai sătura să mergi înspre un obiect inaccesibil. Am trudit mărșăluind prin deșert. La început, el pare cu neputință de atins. Dar, dintr-o dună îndepărtată, eu îmi fac o escală binecuvîntată. Ajung la ea și se golește de puterea pe care o avea. Îmi aleg atunci un alt punct al orizontului. Și dintr-un punct în celălalt, voi ajunge să las în urmă nisipurile.

Lipsa rușinii este sau un semn de simplitate și de inocență, ca de pildă cea a gazelelor, căci, dacă le-ai putea face să înțeleagă, ai transforma-o în candoare virtuoasă, sau își află bucuria în agresiunea asupra pudorii. Și, deci, se reazemă pe pudoare. Trăiește din ea și-i dă naștere. Atunci cînd trec soldații beți, vezi cum mamele aleargă după fiicele lor, interzicîndu-le să se arate. Deși soldații imperiului tău utopic, obișnuiți fiind să-și plece cu castitate ochii, sînt ca și absenți și nu ar fi nici un inconvenient ca fetele să se scalde goale. Dar pudoarea imperiului meu este altceva decît absența lipsei de pudoare (căci cei mai pudici atunci ar fi cei morți). Ea este fervoare

secretă, rezervă, respect față de tine însuți și curaj. Ea este apărare a fructului copt, pregătindu-l pentru iubire. Iar dacă undeva va trece un soldat beat, el va crea în mine pudoarea.

— Vrei, deci, ca soldații tăi beți să-și strige blestemățiile...

— Dimpotrivă, îi pedepsesc, pentru a crea propria lor pudoare. Însă, cu cît o voi fi creat mai bine, cu atît agresiunea va deveni mai atrăgătoare. Simți mai multă plăcere atunci cînd urci un pisc ascuțit decît o colină domoală. Cînd învingi un adversar care-ți rezistă, și nu un nătîng care nu se apără. Doar acolo unde femeile poartă văl te arde dorința de a le vedea chipul. Îmi dau seama despre însușirea liniilor de forță după asprimea pedepsei care-ți echilibrează poftele. Dacă zăgăzuiesc un fluviu în munți, îmi place să măsor grosimea zidului. El este semn al puterii mele. Căci, desigur, împotriva unei mlaștini mi-ar fi de ajuns un perete de carton. Pentru ce să-mi doresc soldați lipsiți de vlagă ? Vreau ca ei să apese asupra zidurilor, căci doar atunci ei vor fi impunători în crimă sau în creația ce transcende crima.

— Vrei, deci, să-i vezi umflîndu-se de dorințele lor destrăbălate.

— Nu. N-ai înțeles nimic“, i-am răspuns.

CCXII

JANDARMII MEI, ÎN OPULENTA LOR PROSTIE, m-au înconjurat :

— Am descoperit cauza decadenței imperiului. Este vorba de acea sectă care trebuie extirpată.

— După ce știți că sînt legați unii de ceilalți ?.

Și mi-au povestit despre coincidențele din faptele lor, despre înrudirea lor după un semn oarecare și după locul reuniunilor.

— Și după ce știți că sînt o amenințare pentru imperiu ?

Și mi-au descris crimele lor și tîlhăriile unora dintre ei, și violurile comise de alții, și lașitatea unora, și urîțenia altora.

— Eu cunosc o sectă și mai primejdioasă, căci nimeni, niciodată, nu s-a gîndit s-o combată !

— Ce sectă ? s-au grăbit să mă întrebe jandarmii mei.

Căci jandarmul, fiind născut pentru a lovi, se ofilește dacă îi tai sursa de hrană.

— Cea a oamenilor, le-am răspuns eu, care poartă o aluniță pe tîmpla stîngă.

Jandarmii mei, neînțelegînd nimic, m-au aprobat cu un mormăit. Căci jandarmul poate să lovească fără a înțelege. Lovește cu pumnii, iar pumnii sînt lipsiți de creier.

Totuși, unul dintre ei, care fusese înainte dulgher, a tușit de două sau de trei ori :

— Ei nu-și arată înrudirea. Nu au un loc de întîlnire.

— Desigur, i-am răspuns. Aici este pericolul. Căci trec neobservați. Dar imediat ce voi publica decretul care-i va da pradă furiei celorlalți, vei vedea cum se vor căuta unul pe celălalt, se vor uni unul cu celălalt, vor trăi în comun și, ridicîndu-se împotriva justiției poporului, vor căpăta conștiința propriei lor caste.

— Aceasta este foarte adevărat, au aprobat jandarmii mei.

Dar cel care fusese dulgher a tușit din nou.

Îl cunosc pe unul dintre ei. E blînd. E generos. E cinstit. A fost rănit de trei ori apărînd imperiul...

— Desigur, i-am răspuns. Dacă femeile sînt lipsite de judecată, deduci, oare, din aceasta că nu există nici una care să dea dovadă de rațiune ? Dacă generalii sînt gălăgioși, deduci, oare, din aceasta că nu există nici unul, pe ici — pe colo, care să fie timid ? Nu te opri asupra excepțiilor. Odată ce vor fi triați cei ce poartă semnul, răscolește-le trecutul. Vei vedea că de la ei au pornit crime, răpiri, violuri, jafuri, trădări și nerușinare. Pretinzi că sînt lipsiți de asemenea vicii ?

— Nu, desigur, au strigat jandarmii, în timp ce poftele li se deșteptau în pumni.

— Atunci cînd un arbore dă naștere unor fructe putrede, vei reproșa putreziciunea fructelor sau arborelui ?

— Arborelui, au strigat jandarmii.

— Și cîteva fructe sănătoase îl absolvă, oare, de vină ?

— Nu ! nu ! au strigat jandarmii care, din fericire, își iubeau meseria, iar meseria lor nu le cere să ierte greșelile.

— Deci ar fi echitabil să purificăm imperiul de acești purtători de aluniță pe tîmpla stîngă.

Dar cel ce fusese dulgher a tuşit din nou.

— Formulează-ţi obiecţia, i-am spus, în timp ce tovarăşii săi, călăuziţi de flerul lor, aruncau priviri grele de aluzii în direcţia tîmplei sale.

Unul dintre ei şi-a luat inima în dinţi, măsurîndu-l pe suspect :

— Cel pe care spune că l-a cunoscut... n-o fi, oare, fratele lui... tatăl lui... sau vreunul dintre ai lui ?

Şi toţi au mormăit în semn de aprobare.

Atunci mînia mea a izbucnit :

— Mai primejdioasă încă este secta acelora care poartă o aluniţă pe tîmpla dreaptă ! Căci nu ne-am gîndit nici măcar o dată la ei ! Deci ei se ascund şi mai bine. Şi mai primejdioasă este secta acelora care nu poartă nici un fel de aluniţă, căci aceştia se camuflează, invizibili ca nişte conspiratori. Şi, în cele din urmă, din sectă în sectă, voi condamna secta oamenilor în întregime, căci ea este, în mod evident, sursă de crime, de răpiri, de violuri, de jafuri şi de nerusinări. Şi deoarece jandarmii, în afara calităţilor de jandarmi, sînt în primul rînd oameni, voi începe cu ei epurarea necesară. Iată pentru ce dau ordin jandarmului din voi să-l arunce pe omul din voi în mizeria carcerelor citadelei mele !

Şi jandarmii mei au plecat, răsuflînd greu de surpriză şi reflectînd fără folos, căci ei gîndesc cu pumnii.

L-am reţinut pe dulgher care-şi pleca ochii şi făcea pe modestul.

— Pe tine te destitui ! i-am spus. Dreptatea pentru dulgher, subtilă şi contradictorie, fiindcă lemnul îi rezistă, nu poate fi dreptate pentru jandarm. Dacă manualul îi clasează în negru pe purtătorii de aluniţă pe tîmplă, vreau ca jandarmii mei, doar auzind vorbindu-se de ei, să simtă cum pumnii li se umflă. Vreau, de asemenea, ca plutonierul să te cîntărească după ştiinţa ta de a face stînga-mprejur.

Căci dacă el ar avea dreptul să judece, te-ar scuza pentru stîngăcia ta, din cauză că eşti poet mare. De asemenea, îl va ierta pe vecinul tău, fiindcă e cucernic. Şi pe vecinul vecinului tău, fiindcă e model de castitate. Şi astfel dreptatea va domni. Dar dacă, în timpul războiului, soldaţii mei nu vor şti să facă stînga-mprejur şi se vor învălmăşi unii deasupra celorlalţi cu mare zgomot, va urma măcelul. Şi nu vor fi consolaţi prin

stima plutonierului lor. Te trimit, deci, înapoi la scîndurile tale, de teamă că iubirea ta de dreptate, acolo unde ea nu are ce căuta, să nu răspîndească, într-o zi, sînge inutil.

CCXIII

A VENIT LA MINE CEL CE-MI PUNEA ÎNTREBĂRI despre dreptate.

— Ah ! i-am spus eu, cunosc acte echitabile, dar nu cunosc nimic despre echitate. Este echitabil să fii hrănit după munca ta. Este echitabil să fii îngrijit atunci cînd ești bolnav. Este echitabil să fii liber dacă ești pur. Dar ceea ce este evident nu merge prea departe... Este echitabil ceea ce e conform ceremonialului.

Cer medicului să străbată deșertul, chiar dacă ar face-o sprijinindu-se în pumni și în genunchi, pentru a pansa rana unui om. Chiar dacă acest om ar fi un necredincios. Căci întemeiez astfel respectul față de om. Dar dacă imperiul este în război împotriva imperiului celui necredincios, cer soldaților mei să străbată același deșert pentru a scoate măruntaiele necredinciosului. Căci astfel întemeiez imperiul.

— Stăpîne... nu te înțeleg.

— Îmi place ca făuritorii de cuie, ce cîntă imnul făuritorilor de cuie, să încerce a fura uneltele tăietorilor de scînduri, pentru a sluji cuiele. Îmi place ca tăietorii de scînduri să încerce a-i corupe pe făuritorii de cuie, pentru a sluji scîndurile. Îmi place ca arhitectul să-i țină în frîu pe tăietorii de scînduri, apărînd cuiele, și pe făuritorii de cuie, apărînd scîndurile. Căci din această tensiune a liniilor de forță se va naște corabia, și eu nu aștept nimic din partea tăietorilor de scînduri lipsiți de pasiune care venerează cuiele, nici din partea făuritorilor de cuie lipsiți de pasiune care venerează scîndurile.

— Cinstești, deci, ura ?

— Diger ura și mă ridic deasupra ei, cinstind doar iubirea. Dar ea nu se leagă decît mai presus de scînduri și de cuie, prin corabie.

Retrăgîndu-mă, am înălțat această rugă.

„Accept ca fiind provizorii, Doamne, deși nu eu sînt cel chemat să înțeleg care este cheia lor de boltă, adevărurile contradictorii ale soldatului ce încearcă să rănească și ale medicului ce caută să-i vindece. Nu împac, într-o zeamă călduță, băuturile reci cu cele fierbinți. Nu doresc ca ei să rănească și să vindece cu moderație. Îl pedepsesc pe medicul ce refuză să dea îngrijiri și-l pedepsesc pe soldatul ce refuză să dea lovituri. Puțin îmi pasă dacă vorbele își opun înțelesul. Căci doar această capcană, alcătuită din materiale diverse, reușește să prindă captura în unitatea ei, adică un anumit om. de-o anumită calitate, și nu altul.

Caut, prin încercări, divinele tale linii de forță și, în lipsa evidențelor, pe care nu le pot afla la nivelul meu, spun că am dreptate în alegerea riturilor ceremonialului, dacă prin ele mă eliberez și respir. Asemenea sculptorului meu, Doamne, care apasă puțin cu degetul în partea stîngă, deși nu ar ști să spună pentru ce o face. Fiindcă doar așa i se pare că-și încarcă lutul de puteri.

Mă înalț înspre tine asemenea arborelui care se dezvoltă după liniile de forță ale seminței sale. Orbul, Doamne, nu știe nimic despre foc. Dar există în foc linii de forță ce se simt în palme. Iar el merge înspre foc printre mărăcini, căci orice împlinire e dureroasă. Doamne, eu mă înalț înspre tine, urcînd panta ce duce la împlinire.

Tu nu cobori înspre creația ta, iar eu nu pot să sper nimic pentru a mă instrui în afara căldurii focului sau a tensiunii seminței. Asemenea omizii care nu cunoaște nimic despre aripi. Nu sper ca o paiață să-mi poată spune ceva despre apariția arhanghelilor. Este inutil să vorbești despre aripi omizii sau despre corabie făuritorilor de cuie. Este suficient să existe, prin pasiunea arhitectului, liniile de forță ale corăbiei. Prin omidă — liniile de forță ale aripilor. Prin sămînță — liniile de forță ale arborelui. Și să existi tu, Doamne.

De gheață este cîteodată singurătatea mea. Iar eu cer un semn, în pustiul părăsirii. Dar tu m-ai învățat, în timpul unui vis, că orice semn este zadarnic, căci, dacă vei aparține nivelului meu, nu mă vei mai sili să mă înalț. Și ce să fac cu mine, Doamne, așa cum sînt ?

Iată pentru ce înaintez, înălțînd rugăciuni fără răspuns, neavînd pentru a mă călăuzi, atît sînt de orb, decît o slabă căldură în palmele mele lipsite de putere, slăvindu-te, totuși, Doamne, pentru că nu-mi răspunzi, căci dacă voi afla ceea ce caut, îmi voi fi încheiat împlinirea.

Dacă ai face către om, fără folos, pasul arhanghelului, omul ar fi împlinit. Nu ar mai tăia scînduri, nu ar mai făuri cuie, nu ar mai lupta, nu i-ar mai îngriji pe ceilalți. Nu și-ar mai mătura camera și nu și-ar mai îndrăgi femeia. S-ar rătăci el, oare, Doamne, și nu te-ar mai slăvi, prin mila sa față de oameni, dacă te-ar putea privi ? Atunci cînd templul s-a înălțat, văd templul, și nu oamenii.

Doamne, iată-mă bătrîn și slab, asemenea arborilor bătuți de vîntul iernii. Obosit de dușmanii mei, ca și de prietenii mei. Nemulțumit în gîndirea mea de a fi constrîns să ucid și să vindec în același timp, căci simt nevoia să-mi stăpînesc toate contrariile care fac ca soarta să-mi fie atît de crudă. Și totuși, constrîns astfel, să urc, dintr-o întrebare moartă în altă întrebare moartă, înspre liniștea ta.

Doamne, pe cel ce se odihnește la nordul imperiului meu, și care mi-a fost dușman iubit, pe singurul geometru adevărat, prietenul meu, și pe mine însumi, care am trecut, vai, dincolo de generația mea, așa cum treci dincolo de versantul unui munte, binevoiește să ne contopești într-unul singur, întru gloria ta, dăruindu-mi somnul în mijlocul acestor nisipuri pustii, unde am muncit cu folos".

CCXIV

ESTE SURPRINZĂTOR DISPREȚUL TĂU FAȚĂ de pămîntul din care ai crescut. Nu respecți decît obiectele de artă :

„De ce îi vizitezi pe acești prieteni atît de imperfecți ? Cum de-l suporți pe acela, care are acel defect, sau pe celălalt, care are acel miros ? Cunosc alții, care sînt demni de tine...".

La fel ai putea spune arborelui : „Pentru ce îţi înfigi rădăcinile în bălegar ? Eu nu respect decît fructele şi florile“.

Dar eu nu trăiesc decît prin ceea ce transform. Sînt vehicul, drum şi convoi. Iar tu eşti sterp, asemenea unui mort.

CCXV

RĂMÎNEŢI NEMIŞCAŢI, FIINDCĂ, ASEMENEA unei corăbii, ce-şi eliberează, după ce a acostat, încărcătura, care înveşmîntează cheile portului în culori vii, cu stofele sale aurite, şi mirodeniile sale roşii şi verzi, şi fildeşul său, iată că soarele, asemenea unui fluviu de miere deasupra nisipurilor, dă naştere zilei. Şi rămîneţi ţintuiţi în loc, surprinşi de frumuseţea zorilor, ce se ridică pe versanţii colinei care se înalţă deasupra fîntînei. Animalele, care aruncă umbre lungi, stau şi ele nemişcate. Nici unul nu se agită : ştiu că se vor adăpa unul după celălalt. Dar un amănunt amînă încă procesiunea. Apa nu este împărţită, fiindcă lipsesc adăpătorile după care ai trimis să fie aduse. Cu mîinile proptite în şolduri, priveşti în depărtare şi te întrebi : „Ce fac, oare ?“.

Cei pe care i-am scos din măruntaiele fîntînii curăţite de nisip îşi lasă deoparte uneltele şi-şi încrucişează braţele pe piept. Surîsul lor te-a liniştit. Apa este aici. Căci omul, în deşert, este animal cu botul neîndemînatic, care pipăie în căutarea sînului. Liniştit, surîzi şi tu. Iar conducătorii de cămile, văzîndu-te, surîd de asemenea. Şi iată că totul este surîs. Nisipurile, în lumina lor, şi chipul tău, şi chipul oamenilor tăi, şi chiar şi animalele, sub învelişul lor, căci ştiu că se vor adăpa, şi stau nemişcate, împăcate în faţa plăcerii. Şi această clipă este asemenea aceleia pe care o trăieşti pe mare, atunci cînd o crăpătură în nori îţi revarsă lumina soarelui. Şi simţi dintr-o dată prezenţa divinităţii, fără a înţelege de ce, poate din cauza gustului unei răsplate (căci o fîntînă vie în deşert este asemenea unui dar, niciodată aşteptat cu siguranţă, niciodată promis cu siguranţă, poate, de asemenea, din cauza aşteptării comuniunii prin apa apropiată, care vă ţine în continuare

nemișcați. Căci cei ce au desfundat fîntîna, ținîndu-și brațele încrucișate pe piept, nu s-au mișcat încă. Căci tu, cu mîinile în șolduri, în vîrful colinei, privești în continuare același punct al orizontului. Căci animalele, ale căror umbre alcătuiesc o procesiune pe versanții de nisip, nu s-au pus încă în mers. Pentru că aceia ce aduc adăpătorile din care se va bea nu apar încă, iar tu continui să te întrebi : „Ce fac, oare ?“. Totul este suspendat și, totuși, este totul promis.

Și sînteți pătrunși de pacea unui surîs. Desigur, curînd veți bea și vă veți bucura de aceasta, dar nu va mai fi vorba decît de plăcere, pe cînd acum este vorba de iubire. Căci acum oameni, nisipuri, animale și soare sînt parcă legați în semnificația lor printr-o simplă groapă între pietre, iar în jurul tău, în diversitatea lor, nu mai afli decît obiectele aceluiași cult, elementele unui ceremonial, cuvintele unui imn.

Iar tu, marele preot care va oficia, generalul care va da ordine, maestrul de ceremonii, nemișcat, ținîndu-ți mîinile în șolduri, amînînd decizia, întrebi orizontul de unde trebuie să sosească adăpătorile din care se va bea. Căci lipsește încă un obiect pentru cult, un cuvînt pentru poem, un pion pentru victorie, o mirodenie pentru ospăț, un oaspete de onoare pentru ceremonie, o piatră pentru bazilică, astfel încît ea să țîșnească sub priviri. Undeva, cei care aduc, ca pe o cheie de boltă, adăpătorile, se îndreaptă spre tine, iar tu le vei striga, cînd vor apărea : „Ei, grăbiți-vă !“. Nu-ți vor răspunde. Vor urca în vîrful colinei. Vor îngenunchea pentru a instala adăpătorile. Și atunci nu vei face decît o mișcare. Animalele vor începe să-și clatine încet procesiunea. Iar oamenii vor începe să le conducă în ordinea stabilită, cu lovituri de ciomag, și scoțînd strigăte guturale. Și astfel va începe să se desfășoare, după ritualul ei, ceremonia darului apei, sub înceata înălțare a soarelui.

CCXVI

AU VENIT LA MINE LOGICIENII, ISTORICII ȘI criticii pentru a argumenta, demonstra și deduce sistemele lor, din consecință în consecință. Și totul era uimitor de exact. Înălțau în fața mea, care mai de care,

societăți, civilizații și imperii care, într-un fel admirabil, favorizau, eliberau, hrăneau și îmbogățeau omul.

După ce au vorbit timp îndelungat, i-am întrebat:

„Pentru a perora în mod valabil asupra omului, ar trebui, în primul rînd, să-mi spuneți ce este important în om și pentru om...“.

S-au lansat iarăși, cu voluptate, în construcții noi, căci dacă le oferi acestora ocazia de a-ți ține discursuri, ei o prind numaidecît și pornesc pe această cale deschisă asemenea unei șarje de cavalerie, cu zăngănit de arme, cu nori de nisip și cu învolburarea furtunoasă a alergării. Dar nu se îndreptau în nici o direcție.

„Deci, le-am spus, după ce încetaseră de a mai face zgomot și așteptau complimente (căci ei aleargă nu pentru a fi de folos, ci pentru a fi văzuți, auziți și admirați în repeziciunea lor, și, odată gălăgia terminată, iau un aer modest), deci, dacă am înțeles bine, pretindeți că favorizați înălțarea a ceea ce este cel mai important în om și pentru om. Dar am înțeles bine că sistemele voastre îi favorizau creșterea pîntecelui, și aceasta, desigur, este util, dar e un mijloc, și nu un scop, căci trupul lor trebuie să fie solid asemenea unui vehicul, sau sănătatea lui, dar e vorba aici de un mijloc, și nu de un scop, căci trebuie să le întreții organele așa cum întreții vehiculul, sau numărul oamenilor, dar acesta este, de asemenea, un mijloc, și nu un scop. Căci trebuie să sporești cantitatea vehiculelor. Desigur, doresc ca imperiul să aibă cît mai mulți oameni sănătoși și bine hrăniți. Dar spunînd toate aceste lucruri evidente, nu am spus încă nimic despre ceea ce este esențial, și anume că omul este o materie la dispoziția mea. Ce voi face din ea, încotro o voi conduce și ce trebuie să-i dau pentru ca ea să se înalțe? Căci omul nu este decît vehicul, drum și convoi...“.

Îmi vorbeau despre om așa cum îmi vorbești despre salată. Nu au uitat nimic din ceea ce merită a fi povestit, generații de salate care s-au perindat prin grădina mea de legume.

Dar nu au știut să-mi răspundă. Căci, miopi și neputînd să vadă mai departe de vîrful nasului, nu-i interesa decît calitatea cernelii sau a hîrtiei, și nu semnificația poemului.

Am adăugat:

„Eu, care sînt cu picioarele pe pămînt și disprețuiesc putreziciunea visului, eu, care nu înțeleg insula minunată decît ca pe o construcție concretă, eu, care nu sînt, asemenea financiarilor, îmbătat de fumurile visului, eu, care, cinstind experiența, așez, desigur, arta dansului mai presus de arta jafului, a acaparării, pentru că ea îți aduce mai multă plăcere și semnificația ei este mai limpede — căci, după ce vei acapara bogății, va trebui să le afli o întrebuințare și, văzînd că dansul îi mișcă pe oameni, îți vei cumpăra o dansatoare, dar, neștiind nimic despre dans, o vei alege fără geniu și nu vei poseda în felul acesta nimic, eu, care privesc și aud — neascultînd cuvintele, în liniștea iubirii mele — am constatat că nimic nu este mai important pentru om decît un miros de ceară într-o anumită seară, o albină de aur într-o anumită dimineață, o perlă neagră ce zace în adîncul mării. Chiar și financiarilor am constatat că li se întîmplă să-și schimbe averea greu dobîndită prin jaf, acaparare, exploatarea sclavilor, nopți albe petrecute în munci plictisitoare de contabil, pentru o alună nu mai mare decît o unghie, cu înfățișarea unei sticle șlefuite, și care, pentru că se numește diamant și a izvorît din ceremonialul scormonirii în organele pămîntului, primea astfel valoarea mirosului de ceară sau a sclipirii albinei și merita să fie salvată de hoți, chiar și cu prețul vieții.

Mi-am dat seama că darul esențial este acela al drumului ce trebuie urmat pentru a ajunge să trăiești ziua de sărbătoare. Și că, pentru a judeca civilizația ta, trebuie să-mi spui care îți sînt sărbătorile și ce valoare au pentru inimă, și — pentru că ele sînt clipă de trecere, poartă pe care o lași în urmă, spargere a crisalidei, după ce transformarea a luat sfîrșit — de unde vii și încotro te duci. Abia atunci voi ști ce fel de om ești, dacă meritî să prosperi în sănătatea ta și în pîntecele tău.

Și pentru că trebuie, dacă te îndrepți spre un anume drum, să simți setea într-o anumită direcție, și nu în alta, iar ea îți va fi de ajuns pentru ascensiune, fiindcă îți va călăuzi pașii și va face ca geniul tău să rodească (așa cum îmi este de ajuns să te învăț iubirea de mare, pentru ca tu să începi să durezi corăbii), vreau să mă

luminezi asupra setei pe care o creezi în oamenii tăi. Căci iubirea, în esența ei, este sete de iubire, cultura — sete de cultură, iar plăcerea ceremonialului perlei negre — sete pentru perla neagră din adîncul mării".

CCXVII

SĂ NU JUDECI FĂCÎND O ADUNARE. „DE LA aceia, îmi spui, nu este nimic de așteptat. Ei sînt grosolănie, dorință de profit, egoism, lipsă de curaj, urîțenie". Dar la fel mi-ai putea vorbi și despre pietre, care sînt zgrunțuroase, tari, grele și urîte, nu însă și despre ceea ce scoți din pietre : o statuie sau un templu. Am văzut de prea multe ori că o ființă nu funcționează aproape niciodată așa cum te-ar fi făcut să crezi părțile din care e alcătuită — popoarele vecine, dacă le vei lua pe rînd, vei afla că fiecare urăște războiul, nu dorește să-și părăsească vatra, căci toți își iubesc copiii, soțiile și mesele de sărbătoare, nici să facă sîngele să curgă, căci sînt buni la suflet, își hrănesc cîinii și-și mîngîie animalele, nici să-i jefuiască pe ceilalți, căci nu îndrăgesc decît propria lor casă, căreia îi lustruiesc lemnul, și-i văruiesc pereții, și-i împodobesc grădina cu flori — și, deci, îmi vei spune : „Prin ei vei afla în lume iubirea de pace...". Și, totuși, imperiul lor este un mare cazan în care fierbe războiul. Și bunătatea lor, blîndețea lor, mila pentru animalul rănit, emoția lor în fața florilor nu sînt decît ingrediente ale unor magii care pregătesc zăngănitul armelor, așa cum un anumit amestec de zăpadă, de lemn pictat și de ceară fierbinte îți pregătește bătăile repezi ale inimii, deși captura, aici, ca și dincolo, nu este de esența capcanei.

Judeci, oare, arborele după elementele care-l compun, îmi vorbești, oare, despre portocal criticînd rădăcina, sau gustul fibrei sale, sau scoarța vîscoasă și zgrunțuroasă, sau arhitectura ramurilor sale ? Sînt lipsite de importanță elementele. Judeci portocalul după portocală.

Același lucru despre cei pe care-i persecuți. Luat fiecare în parte, se deosebesc mult. Nu-mi pasă. Arborele lor fabrică din cînd în cînd suflete oțelite, gata să-și sacrifice trupul în suplicii, contrazicînd lașitatea celor mai mulți dintre ei, și priviri lucide care dezvelesc

așa cum dezvelești fructul de coajă, adevărul de atributele sale iluzorii, și, contrazicînd poftele vulgare ale celor mai mulți dintre ei, privesc stelele de la fereastra mansardei lor și trăiesc dintr-un fir de lumină — și asta îmi este de ajuns pentru a fi mulțumit. Căci, acolo unde tu vezi contradicție, eu văd condiție. Arborele este condiția fructului, piatra — condiția templului, iar oamenii — condiție a sufletului ce strălucește deasupra întregului trib. Și, așa cum în blîndețea, și reverie, și iubirea din casa unora, îmi voi trimite soldații pentru a le nimici, căci, împotriva aparențelor, ele nu sînt decît ingrediente ale cazanului în care fierbe războiul, ale ciumei, ale crimei și ale foametei, tot așa îi vei ierta pe ceilalți pentru lipsa lor de blîndețe, sau pentru refuzul lor de a visa, ori pentru neputința lor de a-și iubi casele (căci e posibil ca ei să fi fost timp îndelungat nomazi), dacă se dovedește că aceste ingrediente sînt condiție a nobleței unora dintre ei. Și despre aceasta nu pot să prevăd nimic legînd cuvintele unul de celălalt, fiindcă nu există o logică în stare să te facă să treci de la un nivel la celălalt.

CCXVIII

SÎNT UNII CARE FAC PARADĂ DE SENTIMENTELE lor și ar vrea să te facă să crezi că ard zi și noapte. Mint însă.

Minte santinela de pe ziduri care-ți cîntă zi și noapte dragostea ei pentru oraș. Ea preferă orașului supa de fiecare seară.

Minte poetul care zi și noapte îți vorbește despre beția poemului. Dacă i se întîmplă să-l doară vreodată burta, puțin îi mai pasă de toate poemele.

Minte îndrăgostitul care pretinde că zi și noapte e bîntuit de imaginea iubitei sale. Un purice ce-l pișcă l-ar face s-o uite. Sau poate plictiseala, și ar căsca, nemaigîndindu-se la ea. Minte călătorul care pretinde că zi și noapte se îmbată de descoperirile lui, căci, dacă hula este mai puternică, îl vei vedea vărsînd.

Minte cucernicul care pretinde că zi și noapte îl contemplă pe Domnul. Căci divinitatea dispare cîteodată

din fața privirilor lui, așa cum dispare marea. Și-l vei vedea mai uscat decît o plajă pietroasă.

Mint aceia ce-și plîng mortul zi și noapte. Pentru ce l-ar plînge zi și noapte, dacă nu-l iubeau zi și noapte ? Căci aveau clipe de ceartă, sau de oboseală, sau de plăceri în afara dragostei. Desigur, cel mort este mai prezent decît cel viu, căci, împlinindu-se, îl contempli în afara contradicțiilor. Dar ești necredincios, chiar și morților tăi.

Mint toți aceștia, căci își renegă orele de goliciune și nu au înțeles nimic. Te fac să te îndoiești de tine, căci, auzindu-i cum își afirmă fervoarea, crezi în permanența lor și, la rîndul tău, roșind de goliciunea ta, îți schimbi vocea și chipul atunci cînd ești în doliu, fiindcă te simți privit...

Dar nu cunosc nimic în afara plictiselii care să poată fi permanent. Iar plictiseala îți vine din infirmitatea sufletului tău, care nu știe să citească nici o imagine dincolo de materiale. Asemenea aceluia care privește materialul jocului de șah fără a-și da seama că o problemă se află ascunsă în el. Dar dacă, din timp în timp, îți este acordată, ca răsplată a fidelității în crisalidă, clipa de iluminare a santinelei sau a poetului, sau a credinciosului sau a îndrăgostitului, sau a călătorului, nu te plînge că nu contempli în permanență imaginea care le poartă. Căci există imagini atît de arzătoare, încît îi mistuie pe cei ce le contemplă. Nu poți avea o sărbătoare în fiecare zi.

Te înșeli deci atunci cînd condamni oamenii pentru mișcările lor de rutină, asemenea profetului cu ochi sașii, care zi și noapte clocea o furie sfîntă. Căci știu prea bine că ceremonialul se degradează în obișnuit, în plictiseală și-n rutină. Căci știu prea bine că virtutea se degradează în concesii făcute jandarmilor. Căci știu prea bine că înaltele reguli ale dreptății se degradează, devenind paravan pentru jocuri sordide. Dar ce-mi pasă ? Știu, de asemenea, că omului i se întîmplă să doarmă. M-aș putea plînge atunci de inerția lui ? Știu, de asemenea, că arborele nu este floare, ci condiție a florii.

CCXIX

AM DORIT SĂ ÎNTEMEIEZ ÎN TINE IUBIREA DE frate. Dar, în același timp, am dat naștere tristeții de a te despărți de fratele tău. Am dorit să întemeiez în tine iubirea de soție. Și am dat naștere tristeții de a te despărți de soție. Am dorit să întemeiez în tine dragostea de prieten. Și, în același timp, am dat naștere tristeții de a te despărți de prieten, căci cel care clădește fîntîni clădește, de asemenea, absența lor.

Dar văzîndu-te frămîntat de despărțire, mai mult decît de orice alt rău, am vrut să te vindec și să te învăț ce înseamnă prezența. Căci fîntîna absentă este, totuși, un gînd mai plăcut pentru cel ce moare de sete decît o lume fără fîntîni. Și chiar dacă ești exilat pentru totdeauna, undeva departe, vei plînge auzind că ți-a ars casa.

Cunosc prezențe generoase, asemenea celor ale arborilor, care-și întind departe ramurile pentru a vărsa umbra. Căci eu aparțin unui anumit loc și-ți voi arăta locuința ta.

Amintește-ți despre gustul iubirii atunci cînd îți săruți soția, fiindcă lumina zorilor a redat culorile legumelor pe care le înalți în piramidă pe spinarea măgarului tău, înainte de a pleca la drum, pentru a le vinde în tîrg. Femeia îți surîde. Rămîne nemișcată în prag, gata ca și tine pentru muncă, fiindcă-și va mătura casa, și-și va curăța vasele, și-ți va fierbe mîncarea, gîndindu-se la tine, la plăcerea a cărei surpriză o plănuiește, spunîndu-și: „De nu s-ar întoarce prea repede, căci mi-ar strica plăcerea surprinzîndu-mă...“. Nimic, deci, nu o desparte de tine, deși, în aparență, tu ai plecat departe, iar ea dorește să întîrzii. Același lucru se întîmplă și cu tine, căci drumul tău va fi de folos casei, pe care trebuie s-o repari și s-o înveselești. Te-ai gîndit ca din cîștig să cumperi un covor de lînă fină, și pentru soție un colier de argint. Iată pentru ce cînți mergînd pe drum și ești pătruns de pacea iubirii, deși, în aparență, te exilezi. Îți clădești casa făcînd pași mărunți și ajutîndu-te de baston, îndemnîndu-ți măgarul, așezînd încă o dată coșurile pe spinarea lui și frecîndu-ți ochii, căci e încă devreme. Ești solidar cu femeia ta mai mult decît

cu orele de lenevie, atunci cînd te întorci spre orizont, de pe pragul casei tale, fără a te gîndi măcar să-ţi plimbi privirile pentru a savura ceva ce aparţine regatului tău, căci visezi atunci o nuntă îndepărtată la care ţi-ar place să fii prezent, sau te gîndeşti la o anumită corvoadă sau la un anumit prieten.

Acum iată că v-aţi mai trezit, măgarul tău încearcă să-şi arate zelul, îi asculţi paşii, ce sînt asemenea unui cîntec de pietre, şi te gîndeşti la dimineaţa pe care o vei petrece. Zîmbeşti. Căci ai ales deja dugheana în care vei tîrgui brăţara de argint. Îl cunoşti pe negustor. Se va bucura de vizita ta, căci tu îi eşti prietenul cel mai bun. Te va întreba despre nevastă. Despre sănătatea ei. Căci soţia ta e preţioasă şi fragilă. Va vorbi atît de frumos despre ea, şi cu o voce atît de pătrunsă, încît trecătorul cel mai puţin subtil, doar auzindu-i laudele, ar crede-o demnă de brăţara de aur. Dar tu vei da drumul unui suspin. Căci aşa e viaţa. Nu eşti rege. Eşti precupeţ de legume. Şi negustorul, de asemenea, va da drumul unui suspin. Şi, după ce veţi fi suspinat, ca un omagiu pentru brăţara de aur, îţi va mărturisi că le preferă pe cele de argint. „O brăţară, îţi va explica el, trebuie să fie, înainte de toate, grea. Iar cele de aur sînt întotdeauna uşoare. Brăţara are înţeles mistic. Este prima verigă a lanţului ce vă leagă unul de celălalt. E plăcut, în iubire, să simţi greutatea lanţului. Pe braţul ridicat cu delicateţe, atunci cînd mîna îndreaptă voalul, bijuteria trebuie să atîrne greu, căci doar aşa îţi va mişca inima". Şi omul se va întoarce din spatele dughenei cu cel mai greu dintre inelele sale şi te va ruga să-i încerci greutatea, clătinîndu-l cu ochii închişi şi meditînd asupra plăcerii ce o simţi. Vei face experienţa şi vei aproba. Şi vei da drumul unui alt suspin. Căci aşa e viaţa. Nu eşti conducător al unei caravane bogate. Nu ai decît un măgar pe care-l îndemni la drum. Şi-ţi vei arăta măgarul care aşteaptă în faţa uşii, şi nu e viguros deloc, şi vei spune: „Bogăţiile mele sînt atît de puţine, încît azi dimineaţă a alergat la trap sub povara lor". Negustorul va suspina şi el. Şi după ce veţi fi suspinat amîndoi, ca omagiu pentru inaccesibila brăţară grea, îţi va mărturisi că brăţările uşoare, la urma urmei, au mai multă valoare, prin finеţea mai mare a cizelării. Şi ţi-o va arăta pe cea care se potriveşte dorinţelor tale. Căci

tu ai hotărît deja de cîteva zile pe care s-o alegi, după înțelepciunea ta, asemenea unui șef de stat. Trebuie ca o parte din cîștig s-o păstrezi pentru covorul de lînă fină, o altă parte pentru o greblă nouă, o alta, în sfîrșit, pentru hrana de toate zilele...

Iar acum începe dansul adevărat, căci negustorul cunoaște oamenii. Dacă va ghici că momeala a fost bine aruncată, nu te va slăbi o clipă. Tu îi spui însă că brățara e prea scumpă și-ți iei rămas bun. El te cheamă înapoi. E prietenul tău. Pentru frumusețea soției tale, e de acord să facă un sacrificiu. L-ar întrista atît de mult să se despartă de comoara sa, pentru a o da pe mîinile unei slute. Te întorci, deci, pășind cu încetineală. Te strîmbi. Cîntărești brățara în palmă. Nu au prea mare valoare brățările care nu sînt grele. Iar argintul nu strălucește deloc. Eziți, deci, între a cumpăra o bijuterie sărăcăcioasă sau o stofă frumoasă pe care ai remarcat-o în dugheana vecinului. Dar nu trebuie să arăți prea mult dispreț, căci dacă nu va mai avea nădejdea de a-ți vinde, te va lăsa să te îndepărtezi. Și vei roși din pricina pretextului stîngaci pe care-l vei folosi pentru a te întoarce.

Desigur, cel care nu ar ști nimic despre oameni ar crede că asistă la un dans al avariției, deși el este dans al iubirii, și ar crede, auzindu-te vorbind despre măgari și despre legume, ori filozofînd despre aur sau argint, despre greutate sau finețe, și întîrziindu-ți astfel întoarcerea, că te afli foarte departe de casa ta, deși tu te afli în ea chiar în această clipă. Căci dacă faci pașii ceremonialului iubirii, sau al casei, nu ești niciodată absent din casă ori din iubire. Absența ta nu te desparte, ci te leagă, nu-ți taie legăturile cu cle, ci te unește. Poți, oare, să-mi spui care este limita dincolo de care absența înseamnă ruptură? Dacă ceremonialul este bine legat, dacă privești cu folos înspre divinitatea în care vă uniți, dacă această divinitate îți este destul de aproape, cine te va putea despărți de casă sau de prieteni? Am cunoscut fii care-mi spuneau: „Tatăl meu a murit fără a termina de clădit aripa stîngă a casei. O clădesc eu. Fără a termina de plantat acești arbori. Îi plantez eu. Tatăl meu a murit lăsîndu-mi în grijă să-i continui munca. O continui. Sau să rămîn credincios regelui său.

Sînt credincios“. Și în casele acelea nu am simțit ca tatăl să fie mort.

Dacă vei căuta în afara ta sau a prietenului tău rădăcina comună, dacă există pentru amîndoi, undeva, în diversitatea materialelor, un mod divin ce leagă lucrurile, nu există nici distanță, nici timp în stare s-o despartă, căci divinitățile pe care se întemeiază unitatea voastră nu se poticnesc în fața zidurilor sau a mărilor.

Am cunoscut un bătrîn grădinar care-mi vorbea despre prietenul lui. Trăiseră amîndoi ca frații timp îndelungat, înainte ca viața să-i despartă, bîndu-și împreună ceaiul de seară, aniversînd aceleași sărbători, căutîndu-se unul pe celălalt pentru a-și cere sfaturi sau a-și face destăinuiri. Desigur, aveau puține să-și spună. Și mai degrabă îi vedeai plimbîndu-se după ce-și isprăveau munca, privind, fără a scoate un cuvînt, florile, grădinile, cerul și arborii. Dar dacă unul dintre ei clătina din cap pipăind vreo plantă, celălalt se apleca la rîndul său și, recunoscînd urma omizilor, clătina, de asemenea, din cap. Și florile frumos deschise le ofereau amîndurora aceeași plăcere.

Dar s-a întîmplat ca un negustor să-l angajeze pe unul dintre ei, iar el s-a alăturat pentru cîteva săptămîni caravanei acestuia. Jefuitorii de caravane, apoi întîmplările existenței, războaiele între imperii, furtunile, naufragiile, ruinele, doliul, l-au purtat ani în șir, ca pe un butoi rătăcit în mare, împingîndu-l din grădină în grădină, pînă la marginile lumii.

Și iată că grădinarul meu, după o bătrînețe de tăcere, a primit o scrisoare de la prietenul său. Dumnezeu știe cîți ani făcuse pînă la el. Dumnezeu știe cîte diligențe, cîți călăreți, cîte corăbii, cîte caravane o purtaseră pe rînd, cu încăpățînarea miilor de valuri ale mării, pînă la grădina sa. Și în acea dimineață, fiindcă strălucea de fericire și voia s-o împărtășească neapărat cuiva, m-a rugat să citesc, așa cum rogi pe cineva să citească un poem, scrisoarea pe care-o primise. Pîndea pe chipul meu emoția față de cele ce voi citi. Desigur, se aflau acolo doar cîteva cuvinte, căci cei doi grădinari erau mai îndemînatici la sapă decît la scris. Și am citit doar: „În această dimineață, mi-am curățat trandafirii...“ apoi, meditînd asupra esențialului, care mi se părea informulabil, am clătinat din cap, așa cum ar fi făcut-o ei.

Și iată că grădinarul meu nu a mai cunoscut odihna. L-ai fi putut auzi punînd întrebări despre geografie, navigație, despre curieri și caravane, despre războaiele între imperii. Trei ani mai tîrziu, a venit ziua în care întîmplarea m-a făcut să trimit o ambasadă în celălalt capăt al pămîntului. Am chemat, deci, pe grădinarul meu: „Pcți să scrii prietenului tău". Arborii mei au suferit puțin în zilele care au urmat, ca și legumele din grădină, și a fost sărbătoare pentru omizi, căci el își petrecea zilele închis în casă, mîzgălind, ștergînd, luînd totul de la capăt, scoțînd limba asemenea unui copil absorbit de joacă, fiindcă știa că are ceva important de spus și trebuia să se transporte în întregime, cu adevărul său, în prietenul lui. Trebuia să-și clădească o punte peste abis, să atingă cealaltă parte din sine însuși, dincolo de spațiu și timp. Trebuia să-și mărturisească iubirea și iată că, roșu de emoție, mi-a prezentat răspunsul său, pentru a pîndi încă o dată pe chipul meu un reflex de bucurie ce-l ilumina pe acela căruia rîndurile îi erau destinate, pentru a încerca astfel asupra mea puterea destăinuirilor sale. Și (fiindcă nu există nimic mai important de împărtășit, căci era vorba despre lucrurile în care el își transforma existența, asemenea bătrînelor care-și istovesc ochii brodînd pentru a-și împodobi zeul) am citit că-i destăinuia prietenului, cu scrisul său neîndemînatic, asemenea unei rugăciuni fierbinți, dar în cuvinte umile: „În această dimineață și eu mi-am curățat trandafirii...". Și am tăcut citind, meditînd asupra esențialului, care începea să-mi apară cu mai multă claritate, căci ei te slăveau, Doamne, unindu-se în tine, dincolo de trandafiri, fără a-și da seama de aceasta.

Doamne, mă voi ruga pentru mine însumi, căci mi-am învățat poporul așa cum mi-a stat în puteri. Fiindcă m-ai supus la prea mare trudă pentru a ajunge la sufletul unuia sau altuia pe care aș fi putut să-i iubesc, și a trebuit să mă folosesc de un negoț care, singur, este în stare să aducă bucurii inimii, căci ești fericit de o întoarcere anume, de un sunet deosebit al unui glas, de confidențele celei care-și închipuie că-și plînge bijuteria pierdută, cînd, de fapt, ea plînge deja moartea, ce o va despărți de toate podoabele. Dar m-ai condamnat la tăcere, astfel ca dincolo de zarva cuvintelor să le

desluşesc semnificaţia, căci eu trebuie să mă aplec asupra temerilor oamenilor pe care am hotărît să-i vindec.

Desigur, ai vrut să-mi cruţi timpul pe care l-aş fi pierdut vorbind fără folos, şi năvala de cuvinte despre bijuteria pierdută (şi nimeni nu va ieşi din această contradicţie, căci nu este vorba aici de o bijuterie, ci de moarte), sau despre prietenie, sau despre iubire. Căci iubirea sau prietenia nu se leagă cu adevărat decît prin tine, şi tu eşti cel care hotărăşti şi nu îngădui să ajung la ele decît tăcînd şi contemplîndu-te.

Cu ce m-aş simţi mai bogat, de vreme ce ştiu că nu stă în demnitatea ta, nici măcar în bunătatea ta, dacă te-aş putea întîlni la nivelul meu? Căci eu, care mă adresez nu unuia sau altuia, ci plugarului sau păstorului, am mult de dăruit, dar nimic de primit. Iar dacă surîsul meu poate să îmbete de plăcere o santinelă, fiindcă eu sînt rege şi în mine se leagă imperiul crescut din sîngele lor, iar astfel, prin mine, prin surîsul meu, imperiul îi răsplăteşte pentru sîngele lor, ce aş putea eu, Doamne, să aştept din partea surîsului unei femei? Unora, ca şi celorlalţi, nu le cer să mă iubească, şi puţin îmi pasă dacă mă ignoră sau mă urăsc, cu condiţia ca ei să mă respecte ca drum către tine, fiindcă iubirea eu nu o cer decît pentru tine, căci ei îţi aparţin — şi eu îţi aparţin — legînd snopul mişcărilor lor de adoraţie şi dăruindu-l ţie, aşa cum eu dăruiesc imperiului, şi nu mie, veghea santinelei mele, căci eu nu sînt zid, ci sămînţă care din pămînt îşi extrage ramurile ce-o vor înălţa spre soare.

Simt cîteodată, fiindcă pentru mine nu există rege, care să mă poată răsplăti cu un surîs, şi trebuie să aştept ora cînd vei binevoi să mă primeşti şi să mă contopeşti cu cei ce aparţin iubirii mele, simt, deci, oboseala de a fi singur şi dorinţa de a mă alătura oamenilor poporului meu, căci, fără îndoială, nu sînt încă îndeajuns de pur.

Văzîndu-l fericit pe grădinarul ce se destăinuie prietenului său, simt cîteodată dorinţa să mă leg astfel, în divinitatea lor, de grădinarii imperiului meu. Şi mi se întîmplă să cobor cu paşi uşori, puţin înaintea zorilor, treptele palatului meu, către grădină. Merg înspre tufele de trandafiri. Mă aplec atent asupra vreunei tulpini, eu,

care la prînz voi hotărî asupra iertării sau morţii, asupra păcii sau războiului. Asupra supravieţuirii sau distrugerii imperiilor. Apoi, ridicîndu-mă cu efort, căci am început să îmbătrînesc, spun cu simplitate, în inima mea, pentru a mă alătura, prin singura cale posibilă tuturor grădinarilor vii şi morţi : „Şi eu, în această dimineaţă, mi-am curăţat trandafirii". Şi puţin contează dacă acest mesaj călătoreşte sau nu ani întregi, dacă ajunge sau nu la unul sau la altul. Căci nu acesta este obiectul mesajului. Pentru a mă alătura grădinarilor mei, am închinat în faţa divinităţii lor un trandafir în zorii zilei.

Doamne, duşmanului meu iubit nu mă voi alătura decît dincolo de mine însumi. Şi pentru el, fiindcă îmi seamănă, este adevărat acest lucru. Eu împart dreptatea după înţelepciunea mea. El împarte dreptatea după înţelepciunea lui. Ele par contradictorii şi, dacă se înfruntă, sînt hrană pentru războaiele noastre. Dar şi el şi eu, pe drumuri opuse, urmăm, în palmele noastre, liniile de forţă ale aceluiaşi foc. Şi doar în tine, Doamne, ele se vor regăsi.

Eu am înfrumuseţat, deci, odată ce mi-am dus munca la bun sfîrşit, sufletul poporului meu. El a înfrumuseţat, odată ce şi-a dus munca la bun sfîrşit, sufletul poporului său. Iar eu, care mă gîndesc la el, şi el, care se gîndeşte la mine, deşi nici un limbaj nu ne este oferit pentru a ne putea întîlni, atunci cînd am pronunţat o sentinţă sau am dictat un ceremonial, cînd am pedepsit sau iertat, putem să spunem, el pentru mine, iar eu pentru el : „În această dimineaţă mi-am curăţat trandafirii...".

Căci tu eşti, Doamne, măsura comună a unuia şi a celuilalt. Tu eşti nodul esenţial al actelor diverse.

„Toate temele exupériene se întîlnesc în „Citadela". Fără îndoială, scriitorul a vrut să facă din această operă „cartea vieții sale", sumă de experiențe, gîndire și înțelepciune, împlinire literară : „Pe lîngă această scriere, — mi-a spus într-o zi Antoine — toate celelalte cărți ale mele nu sînt decît exerciții".

Pierre Dalloz — *Confluențe*

editura junimea, iași

Lei 18